NIC. BALCESCU.

ROMÂNII

SUB

MIHAI-VODĂ VITEAZUL

EDIȚIE NOUĂ

FĂCUTĂ PE SEAMA TINERIMII ȘCOLARE ȘI ADAUSĂ
CU XVI NARAȚIUNI ISTORICE

DIN ZILELE DE CĂDERE ALE LUI MIHAI-VODĂ VITEAZUL

(18 SEPT. 1600—19 AUG. 1601—17 IUL. 1603)

DE

ALEX. LĂPĔDATU

BUCUREȘTI
INST. DE ARTE GRAFICE CAROL GŌBL S-R IOAN ST. RASIDESCU
16, STRADA DOAMNEI, 16.
1908.

12.348.

www.dacoromanica.ro

NIC. BĂLCESCU.

ROMÂNII

SUB

MIHAI-VODĂ VITEAZUL

EDIȚIE NOUĂ

FĂCUTĂ PE SEAMA TINERIMII ȘCOLARE ȘI ADAUSĂ
CU XVI NARAȚIUNI ISTORICE

DIN ZILELE DE CĂDERE ALE LUI MIHAI-VODĂ VITEAZUL

(18 SEPT. 1600 — 19 AUG. 1601 — 17 IUL. 1603)

DE

ALEX. LĂPĔDATU

BUCUREȘTI
INST. DE ARTE GRAFICE CAROL GÖBL S-R IOAN ST. RASIDESCU
16, STRADA DOAMNEI, 16.
1908.

www.dacoromanica.ro

PRECUVÂNTARE.

Această nouă ediţie a scrierii neuitatului Bălcescu porneşte din statornica preocupare a D-lui Sp. C. Haret, Ministrul Cultelor şi Instrucţiunii publice, de a înzestrà bibliotecile tinerimii şcolare cu opere cât mai alese şi bune, întru îmbogăţirea minţii cu cunoştinţi folositoare şi frumoase şi întru împodobirea sufletului cu simţiminte nobile şi înalte. Ea face parte din seria de publicaţiuni date la iveală de Administraţia Casei Şcoalelor, în scopul cunoaşterii trecutului şi a ţării şi a cultivării simţimintelor iubirii de neam şi de patrie. Căci, fiind un preţios izvor de cunoştinţe istorice, o scumpă comoară de simţiminte patriotice şi, mai presus de toate, o neîntrecută scriere de limbă literară românească, strălucita operă a lui Bălcescu e bine să se găsească mereu în mânile tinerimii şcolare. Aceasta cu atât mai vârtos cu cât ea şi azi—treizeci de ani după ce s'a publicat în întregime—îşi păstrează însuşirile ce i-au asigurat loc de frunte în istoriografia şi literatura noastră naţională.

Într'adevăr, deşi scrisă acum şeasezeci de ani şi după izvoare mai mult narative — cronici şi prelucrări istorice — mult lăudata operă a lui Bălcescu se menţine încă, ca valoare istorică, la un nivel destul de apreciabil. Căci epoca ce ea tratează, cea mai vestită din trecutul de arme al poporului român, s'a întipărit îndeajuns de adânc şi de bine în scrisele contimporanilor şi ale urmaşilor, pentru ca o minte de intuiţie istorică atât de aleasă şi un suflet atât de cuprinzător ca al lui Bălcescu, să nu fi putut construì, pe temeiul acestor scrise, o operă care să treacă măcar peste câteva generaţii, alături de merituoasele scrieri de erudiţie şi bibliotecă, pe cari miile de noui documente şi scrisori, descoperite şi publicate în timpul din urmă, cu privire la epoca lui Mihai-Vodă Viteazul, le-au înlesnit şi grăbit.

Şi aceasta cu atât mai mult, cu cât opera lui Bălcescu mai posedă însuşiri, cum în deobşte e cunoscut, pe cari nu le poate

www.dacoromanica.ro

întrece și nici întunecà mulțimea documentelor și silințele oamenilor. Căci e o carte pe ale cărei pagine trăește un suflet și încă un suflet mare, pe care Providența l-a înzestrat cu darul minunat de a puteà dà expresie într'un mod deosebit și fericit simțimintelor curate, sincere și puternice ce-au stăpânit ambele epoci ale luptelor pentru libertatea noastră națională: epoca marelui Mihai și epoca entusiastului său istoric, al cărèia unul din cei mai înfocați și distinși luptători a fost, cum bine se știe, Bălcescu însuși. Sub acest raport deci, opera sa rămâne, ca și până acum, o scumpă comoară de simțiminte patriotice, la care trebue să se cultive mai ales tinerimea, cetind, cu silință și dragoste, paginele, ce nu odată vor face să le bată inimele și să le înnalțe sufletele, cunoscând strălucitele fapte de vitejie ale străbunilor, așa cum ele s'au strecurat prin peana măeastră a nemuritorului istoric. Pelângă aceasta, opera lui Bălcescu mai este, cum s'a zis, o neîntrecută scriere de stil și de limbă literară românească, care, împreună cu celelalte scrieri ale lui, a câștigat autorului titlul de cel mai distins cunoscător al limbii și de cel mai dibaciu mânuitor al condeiului între scriitorii generației sale. Și cu drept cuvânt. Căci el a creat pagini, cum de comun se zice, clasice, cari vor trăì atât cât însăși limba românească, dându-se veșnic ca exemplu de scriere aleasă și frumoasă.

Evident dar, că o astfel de operă îndreptățește cu prisos publicarea unei noui ediții, care — trebue s'o spunem dela început — nu s'a făcut ca să înlocuiască vechia ediție de acum treizeci de ani, retipărită de atunci încoace încă de câteva ori, ci s'a făcut ca să răspundă unei necesități și să corespundă unei cerințí.

Necesitatea erà, având în vedere scopul pentru care se hotărîse această publicație, ca operei propriu zise a lui Bălcescu, care, cum se știe, e întreruptă, din nenorocire, tocmai în momentul când steaua măririi lui Mihai căzuse la Mirislău, să-i urmeze o serie de narațiuni istorice, cari să ducă mai departe șirul întâmplărilor până la moartea marelui Domn și de aci înainte, pe scurt, până în momentul răzbunării acestei premature morți, până la lupta de lângă Brașov (17 Iulie 1603). Și aceasta nu în scop de a completà pe Bălcescu, la ceeace, din motive

www.dacoromanica.ro

lesne de înțeles, nu se poate gândì nimeni serios, ci în scop de a pune la dispoziția cetitorilor, cari s'ar simțì îndemnați a cunoaște până la sfârșit Istoria lui Mihai-Vodă, câtzva zeci de pagini, în cari, într'o formă ușoară și îngrijită, ei să poată găsì, cum am zis, o expunere — completă, sigură și în proporție cu opera ce precedă — a evenimentelor petrecute între 18 Septemvrie 1600 (lupta dela Mirislău) și 17 Iulie 1603 (lupta de lângă Brașov). Iar trebuința erà ca să se facă o revizuire a textului tipărit după manuscrisul mult regretatului istoric, deoarece se spuneà și scrià că răposatul Odobescu făcuse completări și introdusese schimbări, cari alterau mult opera lui Bălcescu, așà precum ea ființează în manuscrisul său de la Academia Română.

Însărcinat fiind cu aceste două lucrări, am început, firește, cu revizuirea textului tipărit, pe care l-am colaționat, nu odată, ci de două ori, cu toată grija și răbdarea cuvenită, cu manuscrisul lui Bălcescu. Rezultatul a fost într'adevăr neașteptat. Căci opera mult lăudatului istoric, rămasă neterminată și în cea mai mare parte a ei în prima redacție, se înfățișează, atât în ceea ce privește fondul, cât și în ceea ce privește forma, cu lipsurile și asperitățile lucrărilor redactate în grabă și nerevăzute. Și aci e bine să reamintim cetitorului dureroasa mărturisire, pe care Bălcescu însuși o făceà în această privință, în Decemvrie 1850, înainte deci de a începe redactarea operei sale, care, se știe, a fost scrisă în 1851 și 1852. „Mă lupt—scrià el—cu o boală crudă și neînblânzită, caut a câștigà timp asupră-i și a o întrece în iuțeală, ca să pot lăsà fraților mei aceste pagine din viiața părinților noștri și cad sleit de puteri, mistuit prin silințele ce fac“

Nu e mirare deci, că în astfel de împrejurări, a rămas pe urma zelosului și zoritului condei al amărâtului scriitor acele lipsuri de fond și asperități de formă, pe cari — făcând lucrarea de colaționare—le-am întâlnit la tot pasul în manuscrisul său. A fi notat însă la tipărire toate aceste neajunsuri și asperități, făcând așa zicând o ediție „critică“, ar fi însemnat a ne fi depărtat cu totul de scopul pentru care s'a făcut această publicație și a nu fi folosit decât prea puțin. Am crezut deci că e bine să rămân credincios manuscrisului atât cât acest lucru s'a putut face fără pagubă pentru opera însăși; iar acolo unde

www.dacoromanica.ro

s'a simțit, cu necesitate, nevoia unor modificări, îndreptări sau completări să urmez primei ediții a răposatului Odobescu, el însuși, ca și Bălcescu, un maestru al stilului, deci mai mult decât oricine chemat și îndreptățit a dà formă definitivă unei opere de valoarea stilistică a aceleia de care ne ocupăm.

Din această lucrare au rămas, totuși, două câștiguri. S'a restabilit, mai întâi, ca parte lexicală, scrierea lui Bălcescu, așa cum ea a eșit de sub peana autorului. S'a dat, apoi, în note, citatele privitoare la operele după care acesta și-a întocmit scrierea sa. Dar numai a celor întrebuințate de fapt, nu și a celor consultate, cari, în total, trec peste două sute douăzeci și cinci. Pentru a nu încărcà însă prea mult paginele cu note, cari ar fi dat publicației un aspect de erudiție, s'au însemnat numai numele autorilor și paginele operelor lor, rămânând ca titlurile acestora, cei doritori să le caute în lista bibliografică ce urmează acestor rânduri, unde ele s'au înscris odată pentru totdeauna. Nu se poate spune dacă paginele scrierilor corespund întotdeauna însemnării din manuscrisul lui Bălcescu. Aceasta pentru că nu s'a putut face o verificare generală, deoarece unele din operele menționate nu se găsesc nici chiar în biblioteca Academiei Române, iar altele se găsesc în ediții anterioare sau posterioare. De altfel acesta este al doilea interes al bibliografiei ce ne preocupă, întâiul fiind acela de a arătà cum opera lui Bălcescn a fost întemeiată, pentru vremea sa, pe tot ce s'a putut găsì mai bun și mai complet ca izvoare istorice. Și, în această privință, ca unul ce am urmărit lucrul de aproape, ași puteà spune mai multe. Cum însă nu am pretenția de a face o lucrare de critică istorică, închei acì lămuririle ce aveam de dat cu privire la felul cum s'a făcut această nouă ediție a Istoriei Românilor sub Mihai-Vodă Viteazul, care, cum am zis, nu e menită să înlocuiască vechia ediție a lui Odobeccu, ce rămâne a fi luată ca bază mai ales în ceeace privește revizuirea definitivă a formei. a stilului.

Acum câteva cuvinte asupra trebuinței căreia, ziceam, la început, că e chemată, potrivit scopului, să răspundă această publicație: asupra seriei de narațiuni istorice ce s'au adaus la sfârșit, sub titlul „Din zilele de cădere ale lui Mihai-Vodă Viteazul“, spre a duce mai departe șirul evenimentelor, dela lupta dela Mirislău până la moartea lui Mihai-Vodă (cap. I—XIV) și de acì

www.dacoromanica.ro

înainte până la lupta de lângă Brașov (cap. XV—XVI). S'a arătat mai sus rostul acestor narațiuni. Acì nu rămâne deci decât să se arate felul cum ele s'au întocmit. S'a întrebuințat pentru aceasta din literatura istorică prețioasele scrieri ale D-lui N. Iorga (1) *și cunoscuta publicațiea D-lui Szádeczki* (2), *care, trebue să recunoaștem, dă, până acum, deși preocupat, cea mai completă expunere a întâmplărilor petrecute în Ardeal pe vremea lui Mihai-Vodă; iar din izvoarele istorice ale epocii s'au folosit, în măsura trebuinții, cronicele lui Bethlen, Isthvanfi, Spontoni și Heidenstein—cari de altfel formează baza expunerii și la Bălcescu—și documentele publicate în Colecțiunea Hurmuzaki, vol. IV¹, VIII, XII și I—II supliment II. Din aceste scrieri și izvoare m'am nevoit să fac, potrivit scopului, ceeace am putut mai bine. Întru cât am izbutit, rămâne să aprecieze binevoitorii cetitori. Cred însă că mi-e îngăduit să adaug că, dacă n-ași fi fost țărmurit de grija continuă a formei și a armoniei în expunere—în interesul căreia mi-am permis chiar oarecare licențe—și dacă n'ași fi fost ținut a dà numai rezultatele cercetărilor, lucrarea ca atare s'ar fi înfățișat mult mai bine. Căci pe lângă mijloacele istorice sunt necesare, în aceeași măsură, mijloace literare, pentru a duce la bun și dorit sfârșit alcătuirea unor narațiuni de felul celor ce s'au adaus la sfârșitul prezentei publicații. De acest lucru și-a fost dat seama scriitorul acestor rânduri. Erà prea târziu însă pentru a renunțà la un angajament a căruia îndeplinire întârziase și altmintrelea prea mult.*

Cu acestă mărturisire închei lămuririle ce am socotit de trebuință a dà cu privire la condițiile particulare în care s'a făcut această nouă ediție a operei nemuritorului Bălcescu, a cărei publicare o îndreptățește singur gândul cel bun ce a prezidat la alcătuirea ei.

ALEX. LĂPĔDATU

București, Mai 1908.

1) *Basta și Mihai Viteazul*, București 1895, *Scurtă istorie a lui Mihai Viteazul*, București 1901, *Istoria lui Mihai Viteazul pentru poporul românesc*, București 1903 și *Studii și Documente* IV, prefața.

2) *Erdely és Mihály Vajda története,* Temesvár 1893.

www.dacoromanica.ro

ROMÂNII

SUB

MIHAI-VODĂ VITEAZUL

DE

NIC. BALCESCU.

BUCUREȘTI
INST. DE ARTE GRAFICE CAROL GÖBL S-R IOAN ST. RASIDESCU
16, STRADA DOAMNEI, 16
1908.

www.dacoromanica.ro

Mihai-Vodă Viteazul.

(Portret făcut după natură de gravorul Sadeler la Praga in 1601).

www.dacoromanica.ro

LISTA SCRIERILOR CE AU SERVIT LA ALCĂTUIREA ISTORIEI ROMÂNILOR SUB MIHAI-VOEVOD VITEAZUL

Ambry (Arthur Thomas), *Continuation de l'histoire de Chalcocondyle*, Rouen 1660, in fol.

Bălcescu (Nicolae), *Puterea armată și arta militară la Moldoveni în timpul măririi lor*, în *Magazin istoric pentru Dacia*, *II* (București 1846), 36—64.

Basta (Giorgio), *Il governo della Cavalleria leggiera*, Frankfurt 1612, in fol.

Basta (Giorgio), *Maestro di campo generale*, Venetia 1606, in 4°.

Baudier (Michel), *Inventaire de l'histoire générale des Turcs*, Paris 1628, in 4°.

Bayle (Pierre), *Dictionnaire historique et critique*, Roterdam 1697, 2 vol., in fol.

Bethlen (Wolfgang de—), *Historia de rebus Transsylvanicis*, Cibinii 1782—93, 6 vol., in 8°.

Beyerlinck (Laurentius), *Opus chronographicum orbis universi a mundi exordio usque ad annum 1611*, Antverpiae 1611, in fol.

Bissolii (Ioannis), *Aetatis nostrae gestorum eminentium medulla historica, per aliquot septennia digesta*, Ambergae 1727, 5 vol., in 8°.

Bohomolec, *Zycie Iana Zamoyskiego Kanclerza y Hetmana Wilkiego Koronnego* etc. (Viața lui Ioan Zamoyski Cancelar și Hatman marei Coroane etc.) în *Zycia slawnych Polakow* (Viața slăviților Poloni), t. II. Edycya Tadeasza Mostowskiego, Varșovia 1805, in 8°.

Botero (Giovanni), *Relationi universali di tutti i paesi de Mondo*, Brescia 1598, in 4°.

Campana (Cesare), *Compendio historico, delle guerre ultimamente successe tra Christiani et Turchi e tra Turchi et Persiani. Nel quale particolarmente si discrivono quelle fatte in Ungheria et Transilvania sino al presente anno* MDXCVII, di —, Venegia 1597, in 4°.

Cantemir (Demetrius), *Histoire de l'Empire Othoman où se voyent les causes de son aggrandissement et de sa décadence, avec des notes très instructives par* — ; traduite en françois par M. de Jonquières, Paris 1743, 2 vol., in 4° mic.

Căpitanul (Constantin), v. *Cronicele române.*

Centorio (Ascanio), *Commentarii della guerra di Transilvania*, Venezia 1566 și 1570, 2 vol., in 4°.

Conspectus historiae Valachicae *auxilio cum divino ab anno reparatae Salutis* 1595, citată la Engel (v. ac.). I, p. 106—9.

Costin (Miron), v. *Kogălniceanu*, Letopisețe.

Costin (Nicolae), v. *Kogălniceanu*, Letopisețe.

www.dacoromanica.ro

Cronicele române (i. e. ale *Țării-Românești)* în *Magazin istoric pentru Dacia,* I. (Constantin Căpitanul) și IV și V (Cronica anonimă).

Cuspinianus (Ioannes), *De Turcarum origine, religione, ac immanissima eorum in Christianos tyranide,* Lugduni Batavorum 1654, in 4°.

Dantiscani (Gotardi Arthur), *Historia chronologica Pannonicae res per Hungariam et Transylvaniam iam inde a constitutione Regnorum illorum usque ad invictiss. Rom. Imp. Rudolphum II.* . Francofurti 1607, in 4°.

Die neu-eröffnete ottomanische Pforte *bestehend aus der Beschreibung des Türkischen Staats und Gottesdienst des Engländers Ricaut und die Geschichte des Giovanni Sagredo, in deutsch übersetzt,* Augsburg 1694.

Die Warhafftige neue Zeitung *aus Siebenbürgen,* 1596, in 4°.

Doglioni (Gio. Nicolo), *L'Ungheria spiegata,* Venetia 1595, in 4°.

Doglioni (Gio. Nicolo), *Del theatro universale de principi et di tutte l'Historie de Mondo,* Venetia 1606., 2 vol., in 4°.

Du Mont (I.), *Corpsuniversel diplomatique du droit des gens,* Amsterdam 1726 –39, vol. 13, in fol.

Du Mont, *Cours complet d'histoire universelle, de géographie historique et d'histoire littéraire par* MM.—, Burette, Gaillardin, Charpentier etc.

Engel (Iohann Christian), *Geschichte der Moldau und Walachey,* Halle 1804, 2 vol., in 4°.

Esprinhardt (Jacques), *Histoire des Ottomans ou Empereurs des Turcs jusqu'à Mohamet III, revue et augmentée depuis la première impression. A la fin est adiousté un traicté des forces de l'Empire Ottoman, des desseins des empereurs et des moyens d'y obvier. Item un bref discours de la dernière guerre de Perse. Le tout par—,* Paris 1609, in 8°.

Fesliket-Tewarich (turcește), *Sommaire des histoires; excellente histoire du grand polyhistore Hagi-Chalfa.* Începe dela a. 1.000 al Hegirei (= 1591) și continuă cu amănuntul evenimentele până la a. 1065 (=1654), in fol., mss.

Fessler (I. A.), *Geschichte der Ungarn,* Leipzig 1815, 10 vol., in 4°.

Filstich (Iohann), *Schediasma historicum de Walachorum historia,* Ienae 1743, in 4°.

Fotino (Dionisie), Ἱστορία τῆς πάλαι Δακίας, Viena 1819, 3 vol., in 8°.

Frachetta (Giorlamo), *Delle orationi scritte a diversi Principi per la guerra contra il Turco* etc., Roma 1598, in 8°.

Frachetta (Girolamo), *Il Seminario dei governi di stato et di guerra,* Venezia 1603, in fol.

Frachetta (Girolamo), *Tre orationi al sereniss. et pietosiss. Sigismondo Battori, Principe di Transilvania, Valahia et Moldavia, conte de Siculi etc.,* Verona 1596 in 4°.

Francus (Iacobus), *Historicae relationis continuatio,* Francofurti 1596, in 4°.

Fuchs (*Cronica* lui —) în *Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum,* Kronstadt 1847, 2 vol., in 4°.

Gerando (A. de—), *La Transylvanie et ses habitants,* Paris 1845, 2 vol., in 8°.

Gibbon (Ed.), *The history of the decline and fall of the Roman Empire,* Paris 1840, 8 vol.

Guerrin (Balthasar—, Sieur du Mon-

www.dacoromanica.ro

tel), *Histoire du Royaume de Hongrie, contenant sa description, les villes, les roys qui ont régné. et les troubles advenus suscités par diverses nations, principalement par les Turcs, avec les succès de la dernière guerre contre Amurath, Mohamet et Ahmet, grands seigneurs, par l'empereur Raoul II, orné d'une carte de Hongrie et autres figures des sièges et rencontres plus memorables par —,* Nancy 1604.

Hammer, *Histoire de l'Empire Ottoman, depuis son origine jusqu'à nos jours, par — ;* traduite de l'allemand sur la deuxième édition par M. Dochez, Paris 1844, 3 vol.

Heidenstein (Reinholdi —), *Rerum Polonicarum ab excessu Sigismundi Augusti libri XII,* Francofurti 1672, 1 vol., in fol.

Herrera (Antonio de—), *Tercera parte de la Historia general del mundo de XIIII annos del tiempo del Sennor Rey don Felipe II el prudente des de el anno de 1585 hasta el de 1598 que passo a mejor vida,* Madrid 1612, in fol.

Historia von den Empörungen, *so sich im Königreich Ungarn auch in Siebenbürgen, Moldau, in der bergische Wallachey und andern oerthen zugetragen haben,* Cölln 1596, in fol.

Iacobinus (Ioannis), *Rerum in Transylvania a Sigismundo Bathorae Principe anno MDXCV gestarum narratio,* autore — În Reusner, *Rerum memorabilium....* (v. ac.) și în *Schwandtner* (v. ac.).

Iansonius (P. A.), *Mundus furiosus sive narratio rerum a mense Aprilis anno 1596 usque ad autumnum anno 1597 tota Europa gestarum libris tribus comprehensa,* Coloniae 1598, in 8⁰.

Ioachim (dr. **Iohann Friedrich),** *Das neu-eröffnete Münz Kabinet,* Nürnberg 1761, 4 vol., in 4⁰.

Iuannin, *Turquie,* dans *l'Univers, histoire et description de tous les peuples,* Paris 1840, in 8⁰.

Isthuanfi (Nicolaus), *Historiarum de rebus Ungaricis libri XXXIV,* Coloniae Agripinae 1622, in fol., și Viena 1758.

Katona (Stephanus), *Historia critica regum Hungariae,* Buda 1779—1806, 37 vol

Kogălniceanu (M.), *Letopisețele Țării Moldovei.—I. (Grigorie Ureche și Miron Costin), — II. (Neculai Costin și Ioan Neculce).*

Kogălniceanu (M.), *Historie de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques Transdanubiens,* Berlin 1837, in 8⁰.

Kovachich (Martinus Georgius), *Scriptores rerum hungaricarum minores,* Buda 1798, 2 vol., in 8⁰.

Lorichianus (Caspar), *Ungarische Chronologie,* Coloniae 1605, in 4⁰. După Hammer (v. ac.).

Merlin, *Histoire de la vie, miracles et prophéties de —,* Paris 1498, 3 vol., in fol.

Mignot (M.). *Histoire de l'Empire Ottoman, depuis son origine jusqu'à la paix de Belgrade en 1740* par—, Paris 1771, 4 vol., in 8⁰.

Montreux (Nicolas *de* —), *Histoire universelle des guerres du Turc, depuis l'an 1565 jusqu'à la trefve faicte en l'an 1606* par —, Paris 1608, in 4⁰.

Naima, *Annals ot the Turkish empire from 1591 to 1659 of the Christian era* by —; translated from the turkish by Charles Fraser, London 1832 et 1836.

www.dacoromanica.ro

Naima (*Tarïchi*—), *Istoria lui Naima*, 2 vol., in fol., tip. în Constantinopol în 1147 (=1737). Cel dintâi duce evenimentele dela 1000 (=1591) până la 1050 (=1640); al doilea dela 1051 (=1641) până la 1070 (=1659). S'au consultat după estracturile din colecţiunea I. I. S. Senkowski: *Dziejopisow Tureckich*, Varşovia 1824, în 8⁰.

Neculce (Ioan), v. Kogălniceanu, *Letopiseţe*.

Neue Ungarische und Siebenbürgische Kronik *oder Kurtz verfasste Historische Beschreibung des Königreichs Ungarn, zugehörigen Ländern und Provinzien*, Frankfurt 1664, in 4⁰.

Niemcewicz (I. N.), *Dzieje Panowania Zygmunta III Krola Polskiego*, Varşovia 1819, in 8⁰.

Niemcewicz (I. U.), *Spiewy historyczne* (Cântece istorice), Krakau 1835, in 8⁰.

Ortelius (Hieronymus), *Chronologia oder Historische Beschreibung*, Nürnberg, 1602, in 4⁰.

Ossat (*Cardinal d'*—), *Lettres à Henri le Grand et à M. de Willeroy, depuis 1594 jusqu'en 1604*, Paris 1627, in 4⁰.

Ossat (*Cardinal d'*—), *Lettres écrites à Henri IV et a M. de Willeroy*, Paris 1698, 2 vol., in 4⁰.

Palla (E.), *Histoire abrégée de l'Empire Ottoman, depuis son origine jusqu'à nos jours*, Paris 1825, in 8⁰.

Piasecius (Paulus — episcopo Praemisliensis), *Chronica gestarum in Europa singularium*, Cracovia 1645, in fol.

Pray (G.), *Annales regum Hungariae*, Vindobonae 1767, 3 vol., in fol.

Pray (G.), *Dissertationes historico—criticae* in *Annales veteres Hunnorum, Avarorum et Hungarorum*, Vindobonae 1774, in fol.

Reusnerus (Nicolaus), *Bello de Turcico selectissimarum orationum*, Lipsiae 1596.

Reusnerus (Nicolaus), *Collectio Epistolarum Turcicarum*, Francofurti 1600, in 4⁰.

Reusnerus (Nicolaus), *Rerum memorabilium in Pannonia sub Turcarum imperatoribus* etc., Francofurti 1603, in 4⁰.

Saad-Eddyn (Mehemet Hassan), *L'histoire ottomane, écrite par — plus connu chez les Turcs sous le nom de Cogia Effendy*, mise en français par Anthoine Galland, mss. în bib. Imp. din Paris.

Sacy (de—), *Histoire générale de Hongrie*, Paris 1778, 2 vol., in 8⁰.

Sagredo (Giovanni), *Histoire de l'Empire Ottoman*; traduite de l'italien par M. Laurent, Paris 1724, in 8⁰.

Sagredo (Giovanni), *Memorie istoriche de monarchi Ottomani*, Venetia 1697, in 4⁰.

Schiller, *Histoire de la guerre de trente ans par*—; traduite en français, Paris 1846.

Schwandtner, *Scriptores rerum hungaricarum*, Viena 1746, in fol.

Senkowski, v. *Naima Tarïchi*.

Sieverts (Iohann), *Nachrichten von Siebenbürgischen Gelehrten und ihren Schriften*, Pressburg 1785.

Sirtori (Gieronimio), *Oratione al Serenissimo Massimiliano Arhiduca d'Austria etc. Conte di Tirolo etc Fatta da—, nella morte del Conte Giorgio Basta*, in 4⁰.

Soranzo (Lazaro), *L'ottomano di—dove si da pieno regnaglio della potenza di Mehemet III Signor de Turchi*, Milano 1599.

Spontoni (Ciro), *Historia della Transilvania, raccolta dal Cavalier—, registratta dal Cavalier Ferdinando Donno*, Venetia 1638, in 4⁰.

www.dacoromanica.ro

Staat von Siebenbürgen, Wallachey und Moldau, 1701 (?), 1 vol., 8°.
Stavrinos (Vistierul), *Memorialul* lui—, în *Magazinul istoric pentru Dacia*, I.
Szamosközy, după *Bethlen* (v. ac).
Tarducci (Achille — da Corinaldo della Marca d'Ancona), *Il Turco vincibile in Ungaria con mediocri aiuti di Germania.* Discorso appresentato ai supremi Capitani del essercito confederato contra il Turco, dopo mandato alli suoi amici d'Italia da—, Ferrara 1600, in 8°.
Tarducci (Achille — da Corinaldo della Marca d'Ancona), *Successo delle fattioni occorse nell' Ongaria, vicino a Vacia nel 1597, et la battagia fatta in Transilvania contra il Valacco nel 1600*, Venetia 1601, in 4°,
Tarishi-Selaniki, *Istoria Tesalonicului* (în turceşte), începând dela cei din urmă ani ai împărăţiei lui Soliman până la a. 1008 (=1599). In bib. Curţii imperiale din Viena. După Hammer (v. ac.).
Thou (Jacques Aug. de—), *Histoire universelle depuis 1543 jusqu'en 1607*, traduite en françaìs, Londres 1734, 16 vol., in 4°.
Tomasi (Giorgio — veneto; pronotario appostolico et secretario del Principe Sigismondo Battori), *Delle guerre et rivolgimenti del regno d'Ungheria e della Transilvania, con succesi d'altre parti; seguitti sotto l'imperio di Rodolfo e Mathia Cesari, sino alla creatione in imperatore di Ferdinando II, arhiduca d'Austria,* di monsignor — Venetia 1621, in 4°.
Tomasi (Giorgio), *La Battorea,* distincto in due libri, Conegliano 1609, in 4°.
Tunusli (Fraţii), Ἱστορία τῆς Βλαχίας πολιτικὴ καὶ γεωγραφικὴ ἀπὸ τῆς ἀρχαιοτάτης αὐτῆς καταστάσεως ἕως τοῦ 1774 ἔτους, Viena 1806.
Türkische und Siebenbürgische Victorien *mit Lippa, Temeswar und andern Orten*, 1694, in 4°.
Urechie (Grigorie), v. Kogălniceanu, *Letopiseţe*, I.
Walther (Baldassar), *Brevis rerum a Michaele Moldaviae, Transalpinae sive Valachiae Palatino gestarum descriptio.* — În *Rerum memorabilium in Pannonia sub Turcarum imperatoribus, a capta Constantinopoli usque ad hanc aetatem nostram, bello militiaque gestarum exegeses sive narrationes illustres variorum et diversorum auctorum*, *recensente* **Nicolao Reusnero**, Francofurti 1603, in 4°.
Wicquefort, *L'ambassadeur oder Staats Bothschaffter und dessen hohe fonctions,* Frankfurt 1682, in 4°.
Wilkinson, *Voyage dans la Valachie et la Moldavie,* Paris 1831, 1 vol. 8°.

Notă. Cele câteva erori de lectură şi tipar strecurate în text la numele autorilor mai sus înşiraţi, s'au îndreptat în această tablă. E totuşi de observat că de două trei ori s'a tipărit D'Embry în loc de D'Ambry.

www.dacoromanica.ro

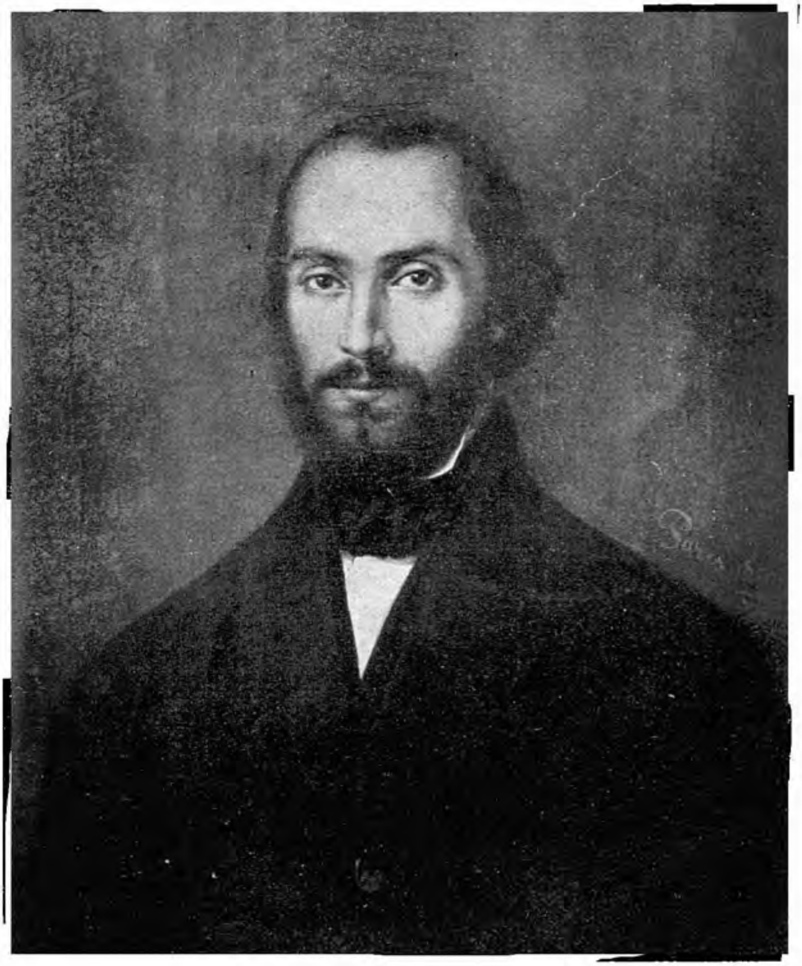

Nicolae Bălcescu.
1819—1852.
(După un portret făcut de pictorul Tătărăscu la Paris în 1851, azi în posesiunea Academiei Române.

www.dacoromanica.ro

INTRODUCERE

I.

Sunt optsprezece secoli și jumătate de când Hristos întreprinse a răsturnà lumea veche, civilizația păgână, ce reprezentà principiul din afară, obiectiv, al naturii și al silei, substituind în loc o altă lume, o altă civilizație, întemeiată pe principiul subiectiv, din lăuntru, pe dezvoltarea absolută a cugetării și a lucrării omenești în timp și în spațiu, și prin identitatea între esența naturii spirituale a omului și esența naturii divine, el descoperì fiecărui individ legea libertății, a demnității, a moralității și a perfectibilității absolute.

După ce în Evanghelie, Mântuitorul ne arătă legea morală, absolută, nemărginită, *legea dreptății*, și aruncă omenirea pe calea nemărginită a unei dezvoltări regulate, progresive, supuind natura, sila, lumea din afară sub preponderanța absolută a minții și a cugetării, prin sângele său vărsat, prin moartea sa, el ne arătă legea practică, legea lucrării, legea jertfirii, a iubirii și a *frăției*, chipul cu care ne putem mântuì, putem învinge răul și împlinì menirea morală a omenirii, adică mai întâiu prin cuvânt, prin idee, pe urmă prin lucrare, jertfindu-ne individul familiei, acesta patriei, patria omenirii, viitorului.

Legea evanghelică, descoperind spiritului cauza absolută, proclamând menirea omenirii și a lumii, împinse mintea omenească la demonstrarea și realizarea ei. De atunci știința nouă, întemeindu-se pe conceptul legilor spiritului, pe observație, expe-

www.dacoromanica.ro

periență, calcul, a continuat zdrobirea lumii vechi, revoluționarea sau perfecționarea religiei, moralei, politicii, societății întregi, nimicind orice domnie individuală, supuind acțiea omenească legii absolute și universale a libertății și a științii; căutând realizarea în omenire a *dreptății* și a *frăției*, aceste două temelii ale ordinei absolute, perfecte, ale ordinei divine. De atunci omenirea a intrat în calea care o duce gradat către perfecțiea sa, către absolut, către nemărginit, către Dumnezeu. Care oare ar fi rezultatul final al acestei căi? Această mișcare de perfecție va aveà oare un termin? Răul peri-va de tot din lume? Omenirea va ajunge vreodată a-și identificà în tot esența sa în esența divină? Acest secret mintea omenească nu-l poate încă pătrunde. Aceia ce știm este că, din transformații în transformații, omenirea merge într'un progres continuu, a cărui mișcare e cu atât mai repede cu cât mai mult înaintează, că fiecare pas al vieții omenirii este un pas în această cale care o apropie de Dumnezeu; că fiecare pas al ei este un triumf al binelui asupra răului.

Misiea Istoriei este a ne arătà, a ne demonstrà această transformație continuă, [această] mișcare progresivă a omenirii, această dezvoltare a simțimântului și a minții omenești, sub toate formele din lăuntru și din afară, în timp și în spațiu.

Sub ochiul Providenții, și după legile și către ținta hotărîtă de dânsa mai înainte, omenirea înaintează în evoluțiile sale istorice.

Prin împărțirea funcțiilor, națiile în omenire, ca și individurile în societate, produc chiar prin diversitatea lor armonia totului, unitatea.

Orice nație dar, precum și orice individ, are o misie a împlinì în omenire, adecă a concurge după natura și geniul său propriu, la triumful științei asupra naturii, la perfecționarea înțelegerii și a simțimântului omenesc, potrivit legii divine și eterne, care guvernează ursitele omenirii și ale lumii.

Dar pentru că este o Providență care păstrează ordinea creației și care dirigează faptele omului, prin aceea nu urmează că omul este un instrument orb al fatalității, prin aceea nu se stinge libera lui voință. Dumnezeu n'a înzestrat pe om numai cu minte spre a deosebì binele de rău, arătându-i și legile prin care să poate povățui în calea binelui și învinge răul, dar încă el l'a în-

www.dacoromanica.ro

zestrat cu *voinţă*, lăsându-l liber în alegerea sa. Vai! dar, de acea naţie care calcă voia lui Dumnezeu, care preferă răul la bine! Dumnezeu o părăseşte; viaţa ei se stinge în viaţa omenirii şi ea expiază printr'un lung martir călcarea legii lui Dumnezeu. Acest timp de expiaţie (ispăşenie) ce o naţie sau chiar omenirea întreagă sufere sub legile lui Dumnezeu şi ale gândirii, se pare adesea un repaos, o stare în calea progresului, un pas înapoi, o oscilaţie istorică; dar mai adesea suferinţa este un bold mai mult către perfecţionare şi din excesul răului ese binele.

„Marşul general al omenirii, zice învăţatul istoric Cantu, în căile ce Providenţa pregăteşte, aduce acele minunate reînoiri ce se fac pe pământ şi scot binele din rău. Dar Dumnezeu este răbdător, căci este etern, în vreme ce omul, care simte traiul său scurt, ar dorì ca tot lucrul să se îndeplinească în acest moment iute, în care el vine ca să sufere, să expieze, să se amelioreze şi să moară. Aşà astronomul ar dorì ca cursul Uranului să se pripească, ca astfel, fenomenele sale reproducându-se, să confirmeze adevărul calcurilor sale. Ignorantul numai crede că o cometă este accidentală, fiindcă nu vine în fiecare an. Viaţa adevărată se întemeiază în lucrarea lui Dumnezeu asupra zidirilor sale şi a omenirii colective asupra fiecărui om în parte, în unirea materiei cu spiritul, al lui *eu* cu lumea din afară: pentru aceea, Pascal ziceà că „toate părţile lumii sunt lănţuite într'astfel de chip, că e peste putinţă d'a cunoaşte una fără celelalte şi fără totul“. Mintea, înălţându-se prin umilinţă, ştie observà cu confienţă şi respect cărările divine; ea poate mult, căci cunoaşte cât poate; şi în loc d'a-şi risipì puterile împotriva unor stavili nebiruite, ea le concentrează în drepte hotare şi astfel se face ajutătorul Providenţei“.

II.

Dacă fiecare naţie are o misie evanghelică a împlinì pe pământ, să cercetăm şi să întrebăm şi pe această naţie română, atât doritoare astăzi de viaţă, ce a făcut? Ce lupte a purtat pentru realisarea legii lui Dumnezeu, atât în sânul său cât şi în omenire? Istoria, lumea are drept a-i cere această seamă: căci nu trebuie a uità că cu toată sfinţenia dreptului său, astăzi nu e

www.dacoromanica.ro

destul ca o nație să-și aibă un loc pe harta lumii sau să-și reclameze acest loc și libertatea sa în numele suvenirilor istorice, ca dreptul său să ajungă a fi respectat și recunoscut de celelalte nații; trebue încă, ca ea să poată dovedì folosul ce a adus și poate aduce lumii; trebue să arate formula înțelegătoare și socială ce ea reprezentează în marea carte a înțelegerii și a istoriei......

Să aruncăm dar o ochire asupra trecutului acestei nații române și să vedem ce a făcut în acești optsprezece secoli, de când se află statornicită în pământul său. Această ochire ne va dà înțelegerea revoluțiilor ei de față și a revoluțiilor ei viitoare.

III

Adusă de Marele Traian în Dacia, după nimicirea locuitorilor ei, favorizată de împărații următori, de cari atârnà d'a dreptul această țară, colonia romană, în vreme de 160 ani, ajunse într'o stare foarte înfloritoare și una din cele mai frumoase provincii ale întinsei Impărății romane. Mai mult de șeaptezeci cetăți, împreunate cu drumuri minunate, așternute cu piatră, basilicele, templurile, amfiteatrele, băile, apeductele, ale căror ruine încă se găsesc, ne-o dovedesc îndestul. Dar, alături cu această mare civilisație materială, două rele mari, care mistuiau împărăția și care îi pregătiau căderea, robia și proprietatea cea mare, trebuiră să producă și în noua colonie relele lor, înghițind cu încetul proprietățile mici ce fie-care colon dobândise la început și substituind robi la oamenii liberi.

Ostenită de atâtea rele ce rodeau într'însa, Impărăția romană trebuì să cază. Unitatea falsă, la care ea supuse prin silă lumea, trebuì să se sfarme, ca să dea loc la organizarea progresivă: unei unități mai adevărate, produsă prin armonia naționalităților libere. Dumnezeu atunci, ca să schimbe fața lumii vechi și s'o întinerească, împinse potoape de nații barbare asupră-i.

IV.

Așezată la porțile Impărăției și în trecătoarea barbarilor, Dacia noastră mai mult de opt secoli îi văzù trecând și retrecând pe pământul său. Colonii romani din această țară nu pregetară a apără cu bărbăție țara lor și chiar Impărăția ce îi părăsise. Și,

www.dacoromanica.ro

când se văzură copleşiţi de numărul duşmanilor, ei se traseră în munţii Carpaţi, unde îşi păstrară naţionalitatea şi independenţa lor. Chiar în acele vremi furtunoase şi nenorocite, Romanii Daciei nu uitară că au o misie în omenire. Prin relaţiile lor cu barbarii, ei introduseră între dânşii cele dintâiu cunoştinţe de agricultură, artele folositoare şi cuviinţele vieţii civilizate. Şi prin legăturile de interes şi comerciu, ei schimbară sălbăticia şi duşmănia lor asupra Imperiului roman, într'o prietenie folositoare şi siliră pe barbari a căutà a se statornicì şi a se civilizà [1]). Pe la 865, Bulgarii, popor finez, prin Românii din Dacia nouă, primesc religia creştină şi, împreună înfrăţiţi, întemeiară un stat puternic, alegându-şi regi dintre Români. Pe la începutul secolului al XI-lea, acest regat, căzând în turburări civile, se subjugâ de Vasilie al II-lea, împăratul Orientului, şi rămâne sub puterea Grecilor până la al XII-lea secol, când el reînvie mai puternic sub fraţii români Petru, Asan şi Ioan şi, după o existenţă glorioasă de doi secoli, căzù la 1392 sub Turci.

Românii din Dacia veche, când putură răsuflà de barbari, eşind din azilurile lor, întemeiară deosebite staturi mici, pe la secolul al X-lea şi al XI-lea, care în secolul al XIII-lea şi al XIV-lea, se contopiră printr'o mişcare de unitate în două staturi neatârnate, al Ţării Româneşti şi al Moldovei.

Cu întemeiarea acestor state, evoluţiile istorice ale Românilor se fac mai lămurite; viaţa lor ne este mai bine cunoscută.

V.

In cea dintâiu epocă a întemeierii Principatelor Ţării Româneşti (1290) şi Moldovei (1356), care cuprinde tot secolul al XIV-lea, dela 1290 până la 1418, vedem că aceste state se văzură mai întâiu ameninţate în naţionalitatea şi existenţa lor politică, când de Unguri, când de Poloni.

După mai multe lupte îndelungate, aceste pretenţii cad zdrobite de vitejia Românilor. În aceste războaie ei se pregătesc, ca într'o [şcoală], pentru alte lupte mai mari ce îi aşteaptă, cu o naţie şi mai barbară şi mai puternică: Turcii Osmani, cari pe

[1]) Gibbon, *op. cit.*, I, c. XI.

www.dacoromanica.ro

la [1360] năvălesc în Europa și amenință a o cucerì. Încă din anul [1370] Ladislav Vv. al Țării-Românești, se opune acestor barbari și se încercă a pune stavilă furiei lor de cuprinderi. O luptă, care trebuià să ție mai patru secoli, începù atunci, luptă în care Românii vărsară șiroaie de sânge și se jertfiră ca niște martiri pentru apărarea civilizației în contra barbariei. Împărăția româno-bulgară cade sub izbirile Turcilor (1392). Mircea cel Bătrân, unul din cei mai mari și mai vestiți Voevozi ai noștri, reclamă dela Turci această moștenire; el voește a întrupà toată Românimea într'un singur stat și caută [a-și dobândi] Bulgaria și Moldova. Acum întâiași dată vedem ideia de unitate a se arătà, idee care va fi idealul secolilor viitori și a tuturor Voevozilor noștri cei mari. Strivit însă între Unguri și Turci, Mircea este silit a părăsì o parte din concuistele sale și a primì încă și suzeranitatea Porții.

Tractatul ce el încheie cu Baiazet la 1393 asigurează Românilor drepturile următoare:

1°. Dreptul d'a profesà nesupărați religia lor, d'a-și alege Voevozii și d'a se cârmuì independent după legile lor.

2°. Dreptul d'a face războiu sau pace.

Îndatorirea Românilor către Turci sta într'un ușor tribut anual de 3.000 bani roșii.

In Moldova, Alexandru cel Mare, ce domnià în această vreme nesupărat încă de Turci, apără vitejește independența țării sale de către Poloni și le răpește Pocuția, care mai un secol rămâne întrupată cu Moldova.

Cu acești mari Domni, Mircea și Alexandru, se încheie această epocă. Ei complectară instituțiile țării lor. Să aruncăm o privire asupra acestora, căci organizația din lăuntru a societății singură ne poate explicà evoluțiile istorice prin care nația română trecù.

VI.

Domnul, ales în Țara-Românească, moștenitor în Moldova, cârmuià țara împreună cu un sfat de doisprezece boeri, întocmit în Țara-Românească de Negru Vv. Orice act însemnat al cârmuirii precum și orice danie, trebuià să fie făcut cu învoirea sfatului și subscris de dânsul. Puterea d'a face legi, d'a scoate dăjdii stà

www.dacoromanica.ro

în *Adunarea* sau *Sol orul a toată ţara.* Originea acestor Adunări izvorăşte din Municipalităţile romane şi din Soboarele Goţilor cari, în lunga petrecere a lor în Dacia, lăsară multe urme şi obiceiuri între Români. Aceste adunări se convocau de Domn pentru facerea legilor, pentru orânduirea dăjdiilor, pentru a hotărî războiu sau pace. Când tronul erà vacant, atunci Mitropolitul le convocà pentru alegerea Domnului. Ele judecau asemenea în pricinile de vini mari politice, ca şi Camerile Lorzilor şi a Pairilor în Englitera şi Franţa. Aceste adunări se compuneau:

1. De clirosul, adică Mitropolitul ca prezident, Episcopii şi Egumenii Mănăstirilor;
2. De Boieri, atât cei în slujbă cât şi cei din afară;
3. De deputaţii breslelor.

Clirosul ca şi Mănăstirile n'aveau prilegiuri deosebite la început şi erau cu totul sub jurisdicţia Statului.

Boierii erau slujbaşii ţării, adică ofiţerii şi capii puterii armate, fiind ţara organizată ostăşeşte; nu erau o clasă nobiliară ca în Europa. Ei n'aveau nobilimea feodală, de concuistă, de origină, nici dreptul d'a fi singuri proprietari de pământ, d'a moştenì titluri şi slujbe, d'a fi deosebiţi din legea comună pentru toţi. Aceste principii, cari singure constituesc casta nobiliară, n'au fost nici odată recunoscute în ţările noastre. Totdeauna tot Românul a avut dreptul a se face proprietar de pământ şi a ocupà slujbele statului; titlurile n'au fost decât pe viaţă fără a lăsà drept la urmaşi. Titluri nu erau la început, căci nu se dau deosebit, ci reprezentau numai numirea funcţiilor. Boierii ca toţi orăşenii se numiau *jupani*, adică cetăţeni. Legea politică civilă, ca şi criminală a fost aceiaşi pentru toţi. O singură deosebire se ivì mai târziu în legislaţia criminală. Se hotărî ca boerul căzut în vină să se spânzure mai sus cu un cot decât săracul. In urmă se suprimă această osândă de tot pentru boieri.

Breslele se alcătuiau de oarecari slujbaşi mai mici ai ţării şi de deosebitele categorii ale Burgheziei, locuitorilor din oraşe, ale moşnenilor şi oamenilor liberi.

Oraşele ce îşi dobândiseră şi îşi păstrară libertatea lor, constituindu-se pe principiul comunal, se ocârmuiau de o magistratură aleasă pe fiecare an şi compusă de un Judeţ şi 12 Pârgari.

Ţara iea o organizaţie ostăşească şi o centralizaţie puternică. Judeţele se dau sub comanda unui Căpitan care uneşte în mâna

www.dacoromanica.ro

lui puterea administrativă, judecătorească şi ostăşească. Organizarea armatei permanente, a miliţiei şi a Landsturmului face din tot Românul un soldat la nevoe şi singură păstrează independenţa ameninţată de străini.

Dacă vom trece la organizaţia economică a ţărei, găsim pe cei mai mulţi locuitori moşneni sau rezemaşi, adecă liberi şi cu proprietăţile lor. Dar lângă dânşii proprietăţi mari pe care se află locuitori servi, robi ai pământului, căci în urma năvălirei barbarilor, robii romani se transformară pretutindeni în robi ai pământului. Intocmai după cum în Europa se obicinuise a se da acestor servi numirea de *Romani*, aşà şi la noi servagiul fu numit *Rumânie* şi *Vecinătate;* căci proprietarii din ţara de jos, unde mai cu seamă erau proprietăţile mari, îşi adusese colonii din ţara de sus şi din Românii din ţările vecine. Robiea complectă a acestora veni foarte târziu, căci la început stăpânul pământului făcuse trei părţi din pământul său, din cari două le împărţì în părţi mici pe la colonişti şi cealaltă fu cultivată de aceştia în folosul stăpânului, prin mijlocul *clăcii*, adică a unui număr de zile de lucru. Robirea complectă a lor venì însă foarte târziu, căci până în secolul al XVII-lea, ei puteau a se mutà de la o moşie la alta, plătind *găleata de eşire.*

Dăjdiile erau aşezate pe toţi de o potrivă.

Acestea sunt liniile principale ale constituţiei ţării pe la începutul secolului al XIV-lea. Idealul ce Românii gonirà în organizaţia lor erà *egalitatea* în drepturi şi în stare. Dar în această organizare erau viţiuri izvorîte de ideile feodale ale timpului şi cari fură pricina zdobirii acestei constituţii. In această republică războinică se aflau, deşì slabe la început, elemente sociale monarhice, aristocratice şi democratice. Puterea publică nu erà delegată vremelniceşte de popor unor aleşi ai săi, dar se aflà din drept în mâna capilor războinici ai ţării. Erà fireşte ca aceşti capi, cari concentrau în mâna lor puterea politică şi militară a ţării să ia o preponderenţă deosebită asupra claselor de rând. Lipsa de comerciu ne dând o dezvoltare stării de mijloc, ea ca şi poporul se aflà slabă în privinţa boerilor şi, după organizaţia militară a ţării, în dependenţa de un soldat către şeful său. Atât boierii în slujbe cât şi cei din afară de slujbe, Mazâlii, fiind din drept membrii ai adunărilor, aceştia ajunseră prea numeroşi.

Boierii dar, împreună cu clerul, căutară mereu a se constituì

www.dacoromanica.ro

într'o castă, dobândindu-şi privilegii, şi a concentrà toate drepturile în mânile lor. Asemenea şi prin proprietăţile lor mari, a absorbi proprietăţile mici.

Domnii ce representau principiul monarhic, favorisaţi prin centralisarea statului, căutară mereu, rezemaţi pe elementul popular, a-şi întemeià puterea lor despotică asupra boierilor şi a se face independenţi de dânşii, constituindu-se ereditari.

Lupta dar trebuià să înceapă între aceste trei elemente oposite şi vrăjmaşe. Inceputà încă din al XIV-lea secol, ea se continuă în al XV-lea şi al XVI-lea. Doborînd întâiu puterea elementului monarhic, Aristocraţia doborî în urmă şi elementul popular şi, după aceste două ruine, ostenită, căzù şi ea zdrobită sub o burghezie streină, sub Fanarioţi.

VII.

Istoria noastră n'a fost sau a fost rău scrisă până acum. In luptele şi revoluţiile din lăuntru cari au umplut seçolul al XV-lea şi al XVI-lea, istoricii noştrii n'au văzut decât nişte lupte de pretendenţi la tron ; iar n'au văzut principiul şi interesele ce fiecare pretendent representà. Intr'un Stat organizat ca al nostru, unde nici o familie n'avea dreptul de stăpânire, chestia dinastică nu puteà aveà loc după cum s'a presupus de istorici.

Indată după moartea lui Mircea I, partidele în cari ţara erà împărţită, începură lupta între dânsele, fiecare puindu-se sub unul din fii săi. Turcii şi Ungurii găsesc prilej a se amestecà între deosebitele partide, susţinând când pe una, când pe alta şi a călcà libertatea naţiei. Puterea Domnilor însă, ajutată de elementul democratic, eşi biruitoare din aceste lupte între duşmanii din lăuntru şi cei din afară. Vlad-Dracul Vv. ţinù sus şi puternic frânele guvernului, dobândind o glorie nemuritoare în luptele cu Turcii şi zdrobind aristocraţia. Ţepeş urmează înainte şi mai puternic pe calea sa; c'o asprime tiranică, dar dreaptă, el nimicniceşte facţiile din lăuntru şi respinge nenumăratele oarde turceşti, ce Mahomet al II-lea conduceà asupra Românilor. Silit mai târziu de nevoi, el închee un tractat cu Turcii, la 1460, care păstrează stipulaţiile celui de la 1393, urcând tributul la 10 mii galbeni şi recunoscând suzeranitatea sau supremaţia nominală [a Porţii.]

www.dacoromanica.ro

Acest tractat încă și astăzi formează dreptul public al țării sau, cum se numește acum, Capitulațiile ei cu Poarta. Aristocrația abià se aruncă în brațele Turcilor și izbutì a gonì din țară pe energicul Domn și partida Domnilor în brațele Ungurilor. Poporul mai adesea rămânià indiferent într'aceste lupte, până când vedeà libertatea amenințată de vrăjmașii din afară; atunci alergà la apărarea țării sub steagul Domnului. Adese ocrotit de Domni, el însă erà slab către celelalte partide, căci toți capii ce eșiau din popor intrau firește și se identificau cu una din partidele dominante.

Lupta, cu deosebite alternative între ambele principii, continuă până la Radul cel Mare [1496—1508], care se încercă de o politică de conciliație, fără a izbutì. El cercă atunci a balanțà puterea boierilor, dând putere clerului; dar revoluționând organizația democractică a clerului și făcându-l un corp privilegiat, îi creiă interese conforme cu ale boierilor și îi dete un auxiliar. Radul cel Mare fu dar un sprijin puternic al Aristrocrației.

Cu acest Domn se încheie această epocă.

In Moldova asemenea, după moartea lui Alexandru cel Mare, Boierii caută a doborî puterea Domnilor, constituită acolo și mai tare pe principiul ereditar. Polonii se amestec în ambele partide cu scop d'a dominà și d'a supune țara. Din mijlocul acestor sfășieri care ameințau peire, ese un om puternic, care întoarce spiritul nestatornic al partidelor către dușmanii din afară. Acesta fu Ștefan cel Mare. Patruzeci de ani de-a-pururea călare, pe câmpul bătăliei el apără voinicește țara și creștinătatea. Moldova e atunci în culmea sa și trage [asupră-și] mirarea lumei. Papa numește pe Ștefan soldatul lui Christos........ etc...... [1])

Ștefan iea proiectul lui Mircea și caută a unì țările, dar spiritul individual al Românilor zdrobește îndreprinderea lui. Intr'adevăr boierii țării... etc... perderea mării .....

In aceste timpuri frații noștri din Transilvania, deși Huniad și fiul său cârmuiră soarta Ungariei, perd drepturile lor..... etc....

Dacă acest secol fu pentru Români un secol în care începură luptele din lăuntru, dacă resultatul lui fu stingerea democrației,

---

[1]) In ms. puncte de suspensiune. E învederat că de acì înainte textul autorului se compnne numai din note fără de redacție definitivă. (Nota lui Odobescu).

www.dacoromanica.ro

dar fu însă secolul cel mai glorios, secolul prin care se nemuriră şi se luptară puternic pentru libertate. Cei [mai] mari bărbaţi, care produse acest secol în omenire, fu Români. Dracula-Vv., Vlad-Ţepeş, Ioan Huniad şi fiul său Matiaş, şi în sfârşit Ştefan cel Mare; [ei] plană asupra acestui secol glorios..... etc.....

Boierii ţării recrutându-se tot mereu din elementul popular desfăşură pe lângă dorinţa d'a constitui libertatea lor asupra tronului, o vitejie rară împotriva vrăjmaşilor din afară... etc...

Dar isolându-se de popor, încet cu încet, fac pe acesta apatic. Ţara slăbeşte şi Turcii îndrăsnesc mai mult şi, în secolul [următor, ea] cade cu totul sub domnirea lor.

VIII

După moartea lui Ştefan, în Moldova, Bogdan fiul său şi Petru Rareş calcă pe pasurile lui, ţin cu străşnicie liniştea în lăuntru şi apără şi întind hotarele ţării de duşmanii din afară. Dar, presuraţi de dânşii, ei caută de se învoiesc de bună voie cu cel mai puternic, cu Turcii, cu condiţii încă mai favorabile decât Muntenii. Dar Boierii, ca să izbutească, nu se apără nici de asasinat, nici de trădare şi caută a zdrobì puterea Domnilor, se aliează cu Turcii şi izbutesc a luà preponderanţa toată în ţară şi a face tronul electiv şi cu totul în dispoziţia lor. Ţara cade în grozave sfăşieri şi abuzuri. Lăpuşneanu răzbună crud ţara asupra boierilor.

In aceste sfăşieri nişte străini, favorisaţi de popor în ura asupra boierilor, iau puterea. Despot voieşte a cilivizà..... etc.... Unul din aceştia, Ion-Vodă, caută a se rezimà în contra boerilor şi a Turcilor, declarând război acestora. Trădat, el cade glorios în luptă. Ţara cade atunci cu totul sub puterea Turcilor şi în prada lor, cari 'i răpesc până şi dreptul d-aşi alege Domnii, şi aceştia ajung mai puţin de[cât] un Paşă.

In Ţara-Românească, după Radul cel Mare, [Mihnea] ia cu putere, înţelepciune şi patriotism cârma Ţării; dar boerii nu-l pot suferì şi, având în capul lor pe Basarabeşti sau Pârvuleşti, numiţi astfel după Banul Pârvul, izbutesc, prin ajutorul Turcilor a-l depărtà, ba încă a-l şi ucide în Ardeal, unde se trăsese. Pârvuleştii numesc pe Vlăduţ Domn, dar, văzând pe acesta că voeşte a se liberà de epitropia lor, îl ucid şi dau puterea unuia dintr'înşii, [lui]

www.dacoromanica.ro

Neagoe Basarab. Bun, blând, acest Domn face pe popor a iertà triumful bierilor, dar el dezvoltă şi mai mult privilegiurile boerilor şi clerului. El robeşte o mare parte a Ţării mănăstirilor şi o mare parte a mănăstirilor la metoaşele străine greceşti. După moartea lui, partidele se răscoală; fiecare îşi numeşte un Domn şi Turcii intervin cu multă îndemânare, pun mâna pe ţară şi o declară paşalâc. Această isbire deşteaptă pe Români; primejdia îi unì şi, sub Radul dela Afumaţi, se luptă pentru drepturile naţionale şi triumfară.

Dela moartea acestui Domn, 1552—1592, lupta aceasta continuă cu deosebite alternative. Poarta începù a numì singură Domni. Tributul se mărì nemăsurat; dăjdiile asemeni; ţara ajunsese într'o ticăloşie şi mergeà cu paşi [repezi] spre o ruinare totală, când braţul de fer al lui Mihai o oprì la marginea prăpastiei. Lupta pentru independenţă reîncepe cu glorie. După ce aceasta se asigură, Mihai întreprinde unirea Românilor. Spiritul şi individualitatea naţiei se întrupează într'însul.... etc.... Mai norocit decât Ştefan, el izbuteşte, dar cade în aceasta, întâmpinând vrăşmăşia Austriei, care scoală pe Unguri împotriva Românilor. Aceste naţii generoase, cărora atâtea interese le impun datorinţa d'a trăì frăţeşte împreună, se zdrobesc una pe alta în folosul Austriei.

Mihai cade ucis hoţeşte de Austriaci şi cu dânsul cade şi puterea Românilor şi speranţele ce Creştinătatea şi toate naţiile Orientului pusese în Români, pe cari îl numeau Steaua lor de la Răsărit.

In aceste două secole, Românii se arătară vrednici de dânşii şi de misia lor. Clasa boierilor mai cu seamă, întinerită tot mereu prin elementul energic ce eşià din popor şi se absorbià într'însa, făcù ţării şi omenirii slujbe mari. Vitează, roditoare în fapte eroice, în exemple sublime de jertfire, ea reprezintă simţimântul răsboinic al naţiei şi udă cu sângele său laurile Patriei.

Naţiile în care simţimântul prevalează, dacă nu slujesc omenirei prin dezvoltarea minţei, ca Francezii, Englezii şi Germanii, dar prin lucrare, prin jertfire, îi egalează şi îi întrec şi le dă repausul d'a lucrà. Astfel Dumnezeu împarte funcţiile între naţii şi, prin lucrarea comună, omenirea se desăvârşeşte.

Dela începutul secolului al XV-lea, lupta începuse între principiul libertăţii, care voià a mărginì puterea prinţilor, şi principiul autorităţii care voia a o întărì. In Europa această luptă fu câşti-

www.dacoromanica.ro

gată și despotismul regilor fu un mare principiu de unitate și de conservație, în vreme ce la noi izbânda Aristocrației aduse slăbiciunea statului cu slăbiciunea puterii. Două chipuri sunt d'a aveà nn guvern puternic: Trebue sau ca principiul autorităței ce el reprezintă să-și aibă izvorul de sus, sau de jos din popor; într'un cuvânt nu ~~sunt~~ decât două guverne puternice: Despotizmul și Democrația. Orice principiu intermediar este un principiu de slăbiciune. Despotizmul totdeauna a fost și este peste putință între Români, nu numai căci respectul către cel mare .... [1]) ci căci sunt o nație foarte nobilă, care nu poate suferì alt guvern decât cel întemeiat pe caracterul național, cel care organizează egalitatea, adică democrația.

Ajutați adesea de principiul popular ce ei reprezintau, libertatea biruì pe la capătul acestui secol; dar boerii biruitori făcură din această libertate un privilegiu al lor. Ei căutară a se formà în castă privilegiată, a-și întemeià puterea și fericirea lor pe robirea gloatelor. Izvorîtă din popor, iar nu din *principiul concuistei*, ea nu puteà a se constituì pe bazele aristocrației feudale europene; ea nu puteà în drept viola egalitatea; ea își mărginì dar nația sa în rânduiala economică. A înghițì proprietățile cele mici, concentrându-le în proprietăți mari, a răpi deodată cu proprietatea și libertatea individuală a țăranilor, prefăcându-i în servi, a dobândì dreptul de a se scutì de cele mai multe dăjdii, aceasta fu ținta ei. Astfel, prin reformarea legilor economice ale țării, o țară întreagă ajunse roaba unor particulari. La sfârșitul acestui secol robia devenì complectă. Mihai Vv. silit de aristocrați făcù acel așezământ ca fie-care țăran p'a cui moșie se va fi aflând, să rămâie rob vecinic. De atunci robia fù complectă .... etc....... [2]) Clasa războinicilor se întemeiază d'asupra mânăstirilor ..... Societatea întreagă se alcătuește pe un șir de priveligiuri și clase, fiecare clasă are priveligiuri deosebite, fiecare individ are privilegiu: întins eșafodagiu de tiranii superposute una asupra alteia și toate rezemate, apăsând pe popor, pe țăranul muncitor... Această fără de lege a boerilor fu espiată cu perderea țării, Osânda o urmă de aproape...

Cine va venì să zdrobească această clasă apostată care, eșind din sânul poporului, robì pe frații și pe părinții lor și care o-

---

[1]) Indescifrabil. [2]) Ca în art. din *Magazinul istoric*, II, 229 squ.

www.dacoromanica.ro

cărà omenirea? Iată-i că sosesc; sunt și ei niște robi și pentru ca pedeapsa și rușinea să fie și mai mare, sunt niște robi străini.

IX.

Ce sunt acești străini cari vin să revoluționeze și să schimbe soarta unei nații întregi? Cum niște străini pot ei doborî o societate puternic întemeiată? Ce principiu de interes vital al societății reprezintează? Prin ce luptă, prin ce mijloace ajung la putere și la *domnire* asupra Românilor?

După căderea Imperiului Orientului întreg sub puterea Turcilor, mulți Greci din Constantinopole și Rumelia își căutară o scăpare în Principate, care se bucurau de libertate. Săraci, ei se apucară de negoțul mărunt și de industrie [1]). Ei ajung a luà astfel în mână toată industria și comerțul țării și a alcătuì o burghezie bogată. Îmbogățindu-se, se însor cu pământence, dobândind astfel drepturi și încap în boerii. Ei se înălță la putere, după cum s'au înălțat Burghezii în Europa. Se fac apărătorii poporului [2]) împotriva apăsării aristocraților și căutau a le doborî privilegiurile.

Astfel își fac partidă puternică în țări și încep lupta în contra boerilor pământeni. Răi, intriganți.... etc.... (tablou despre dânșii); ... ei n'au decât o țintă fiscală. Vor să doboare toate privilegiurile, să pue mâna pe Stat, să emancipeze pe țărani de boeri, ca să-i poată despoià ei, în numele Statului. Dar poporul nu-i cunoaște; vede că ei sunt vrăjmașii boerilor ce-i tiranizează, — și îi reazemă.

Încă din vremea lui Mihai Vv., Grecii se făcuseră nesuferiți pământenilor. Aceasta ni se dovedește.... etc..... (după *Magazinul istoric* pentru Dacia)... în Moldavia.....

Domnia lui Brâncoveanu, mai pre larg..... el reprezintează spiritul boerilor ... Aristocrația nu mai reprezintà nimic, perduse virtuțile militare, se corupsese. Despuierile poporului, stricarea armatei spre a face clăcași..... etc.....

Cază dar această aristocrație infamă! Vie Fanarioții cari să răzbune suferințele poporului. Și ori cât rău ar aduce ei țării, când poporul va vedeà că misia lor de zdrobire s'a sfârșit, va

[1]) Hrisovul lui Ștefan Racoviță, în *Magazinul istoric,* II, 177. [2]) Kogălniceanu, *Letopisețele.*

www.dacoromanica.ro

ştì a-i măturà din ţară şi naţionalitatea va esì biruitoare, mai frumoasă şi mai puternică! . . . .

. . . .

După moartea lui Mihai, Radu Şerban, răzbună vitejeşte pe Români asupra Ungurilor şi Moldovenii, sub Tomşa, pedepsesc pe Poloni, cari, protecţionând pe Movileşti, se încearcă a-şi redobândì influenţa asupra Moldovei. Aceste lupte slăbesc puterea şi a Românilor şi a Ungurilor şi a Polonilor, şi le pregătesc comuna nenorocire.

Radu Mihnea al X-lea se urcă pe tron la 1611. El fu cel dintâiu Domn care venì în scaun însoţit de o mulţime de Greci. Boerii pământeni se tulbură l'această vedere şi de neorânduelele Grecilor şi formează comploturi împotriva lor şi a Domnului. Stolnicul Bărcan dela Mărăcineni se pune în capul acestor comploturi; dar capul [lui] şi cu al soţilor săi cad sub securea gâdei şi o luptă înverşunată, care ţinù două secole, începù atunci între Greci şi Boeri. Cinci ani după aceia, vestitul Paharnic Lupul şi Căpitanul Buzdugan pradă şi măcelăresc pe toţi Grecii din ţară. Dar sub domniile următoare, dela 1618 până la 1631, Grecii favorizaţi iarăşi se înmulţiră şi căutară a-şi răzbunà. Boerimea atunci în desperanţă se revoltă. In zadar Leon-Vv., la 1631 izgoneşte pe toţi Grecii din ţară, căci erà prea târziu. Boierii izbutesc a alege Domn pe Matei Basarab, capul partidei boierilor. Tot atunci în Moldova, boierii, ajutoraţi de popor, gonesc pe Greci şi pe Alexandru Vv. Iliaş şi Vasile Lupul se numeşte Domn. Dorinţa de unire a ţărilor aprinde din nenorocire un rezbel crud între ambele ţări surori şi pregăteşte slăbiciunea lor. Sub impresia uneltirilor Grecilor d'a deznaţionalizà pe Români, Matei şi Vasile caută a întemeià puternic naţionalitatea; limba românească se introduce în şcoli, biserici şi administraţii; şcoli se ridică; tipografii se întemeiază şi ţările se dotează cu condică de legi. Din nenorocire interesul egoist al boierilor îi făcù să uite interesul naţional. In loc d'a uşurà pe popor, ei îl împovărează cu dăjdii şi condica nouă întăreşte şi mai mult robia. Poporul suferă şi strigă; armata se revoltă şi ţara cade în cea mai groaznică anarchie militară. Constantin Basarab izbuteşte, prin ajutorul străin, a stinge anarchia, desfăcând armata şi slăbind ţara.

www.dacoromanica.ro

Un Grec, Mihnea Vv. se urcă atunci pe tron, la 1658, şi răzbună cumplit purtarea cea neomenoasă a boierilor către popor. In domnia acestuia, a lui George şi Grigore Ghica şi a lui Radu Leon, Grecii se înmulţesc iarăşi în ţară şi cu dânşii şi suferinţele ei. La 1669, boierii ajutoraţi de popor, se ridică din nou asupra Grecilor şi izbutesc a-i gonì din ţară şi a dobândì un Domn ales de dânşii, dar pentru scurt timp, căci la 1672 cu Grigore Ghica şi în urmă cu Duca Vv., Grecii iarăşi se reîntoarseră.

In Moldova, în acest an, boierii, sub comanda Hânceştilor, caută a gonì pe Greci din ţară împreună cu Duca-Vv., dar sunt biruiţi de dânşii, cu ajutorul Turcilor. Acest patronagiu ce le da Turcii, aruncă privirile lor către Nemţi şi Poloni.....

Insă puterea lor nu ţinù mult. Ajutaţi de Turci, boierii izbutesc a numi Domn pe Şerban Cantacuzino. Sub domnia acestuia şi a lui Brâncoveanu, în Ţara-Românească, şi a Cantemireştilor în Moldova, intrigile Grecilor se precurmară şi boierii stăpâniră ţările în pace de dânşii, în vreme mai mult de treizeci de ani. Din nenorocire, boierii nu ştiură a se folosì de acest timp; în loc d'a se unì între dânşii spre a se apropià de popor, d'a căutà a-l ridicà până la dânşii, ei se izolară de dânsul. Corupţi şi degradaţi, ei perduseră până şi virtuţiile militare cu cari se făliau odinioară şi nu mai reprezintau nici unul din simţimintele poporului. Puterea armată a ţării, în domnia Brâncoveanului, se desorganizează, ca să-i facă clăcaşi pe la moşii. In loc d'a căutà putere în popor împotriva Turcilor, ce din ce în ce se făceau mai asupritori, călcând legămintele ţării, mărind tributul şi globind-o în toate chipurile, ei alergară după falşa protecţie, când a Nemţilor, când a Ruşilor. Afară de aceasta, caracterul lor mobil şi nestatornic băgă discordia între Prinţ şi între dânşii. Odioşi ţării, bănuiţi Turcilor, ei sunt lesne surpaţi de Fanarioţi, de cari unii care acum luaseră, precum Mavrocordaţii, o mare influenţă pe lângă Poartă şi astfel capetele celor mai însemnate familii ale ţării cad sub securea Turcilor sau sunt silite a scăpà la Ruşi şi la Nemţi, unde împreună cu ....[1]) merg să concure puternic la civilizarea acestei colosale Impărăţii care erâ ursită a atârnà atât de puternic în viitorul nostru. Şi Fanarioţii dobândiră pe seamă-le Domnirea statornică a ambelor ţări.

[1]) Indescifrabil.

www.dacoromanica.ro

Ei [boerii români], muriră încai cu demnitate și curagiu, și Istoria, la'cest spectacol trist, aruncă un văl asupra greșelelor, crimelor lor, spre a puteà da o lacrimă de compătimire cumplitelor lor nenorociri.

Acei ce mai rămân în țară se încearcă a se mai luptà; [dar] Grecii îi doboară, sărăcindu-i prin contribuții și confiscări, și prin omoruri. Cei mai mulți se trag la țară și, ruinați, intră în popor și ajung în starea de clăcași, de unde eșiseră.....

X.

. . . .

. . . .

(Urmarea lipsește cu totul.)

---

www.dacoromanica.ro

ROMÂNII

SUB

MIHAI-VOEVOD VITEAZUL

CARTEA I

LIBERTATEA NAȚIONALĂ

(1593. — Aprilie 1595).

I.

Deschid sfânta carte unde se află înscrisă gloria României, ca să pun înaintea ochilor fiilor ei câteva pagine din vieața eroică a părinților lor. Voiu arătà acele lupte urieșe pentru libertatea și unitatea națională, cu care Românii, sub povața celui mai vestit și mai mare din Voevozii lor, încheiară veacul al XVI-lea. Povestirea mea va cuprinde numai opt ani (1593—1601), dar anii Istoriei Românilor cei mai avuți în fapte vitejești, în pilde minunate de jertfire cătră Patrie. Timpuri de aducere aminte glorioasă! Timpuri de credință și de jertfire! când părinții noștri, credincioși sublimi, îngenunchiau pe câmpul bătăliilor, cerând dela Dumnezeul armatelor laurii biruinței sau cununa martirilor și, astfel îmbărbătați, ei năvăleau unul împotriva a zece prin mijlocul vrăjmașilor; și Dumnezeu le da biruința, căci el e sprijinitorul pricinilor drepte, căci el a lăsat libertatea pentru popoare și cei ce se luptă pentru libertate, se luptă pentru Dumnezeu.

www.dacoromanica.ro

Moştenitori ai drepturilor pentru păstrarea cărora părinţii noştri au luptat atâta în veacurile trecute, fie ca aducerea aminte a acelor timpuri eroice să deştepte în noi simţimântul datorinţei ce avem d'a păstrà şi d'a mărì pentru viitorime această preţioasă moştenire!

II.

Aron-Vodă domnià în ţara Moldovei şi Alexandru Bogdan în Ţara-Românească. Robi tremurând în mijlocul desfătărilor, pe un tron cumpărat cu bani, ei stau ocrotiţi împotriva dreptei răzbunări a poporului, de paznici străini, Turci şi Unguri, prădau, chinuiau şi îngroziau o ţară ce nu o ştiau iubì. Mulţime de Ianiceri şi arendaşi turci, dela cari ei luaseră bani în camătă pentru cumpărarea domniei, îi însoţì în ţară. Spre a se despăgubì de banii lor, unii din Turci luară în arendă dajdiile publice, alţii umblau cu dăbilarii domneşti pentru strângerea dajdiilor, alţii ţineau drumurile şi prădau pe neguţători; şi toţi, răsleţindu-se prin toate unghiurile ţării, jăcuiau şi chinuiau pe bieţii ţărani, despoindu-i de tot ce aveau, ruşinându-le muierile şi fetele de faţă cu dânşii şi răpindu-le al zecelea din feciori, spre a-i pregătì la recrutarea Ienicerimei. [1]) Insuşi boierii şi jupânesele lor nu erau scutiţi de omor şi siluire.

Venì o zi când aceste lăcuste sălbatice nu mai găsiră ce prădà; atunci căzură toţi în sarcina Domnilor. Aron-Voevod, spre a se puteà plătì de datornici, izvodì ca de tot omul din ţară să se deà câte un bou şi orânduì Turci spre a strânge această nouă dajdie, cari, luând toate vitele dela cei ce aveau, spre a împlinì pentru acei ce nu aveau, sleiră ţara şi de vite, aceste soaţe ale muncii ţăranului, de rămaseră oamenii fără a aveà cu ce se hrănì. [2]) Mult mai mare, de se poate, erà asuprirea în Ţara-Românească, unde Domnul, silit fiind a plătì o dobândă greà la creditorii turci, ce nu mai aveau ce jăcuì, urcă datoriile unei ţări sleite cu totul, la suma peste măsură de mare, de zece povoare de aur. [3]) Toţi boierii Ţării-Româneşti, cari scăpaseră

---

[1]) După o veche lege a Impărăţiei la care însă până atunci nu fuseseră supuse Ţara-Românească şi Moldova: Cantemir, *o. c.*, I, 119; Hammer, *o. c.*, II, 265; Ureche, *o. c.*, l. c.; Cronicele române, *o. c.*, l. c. — [2]) Ureche. — [3]) Walther, *o. c.*; De Thou, *o. c.*, 575.

www.dacoromanica.ro

de moarte şi pribegie şi a căror inimi oftau după libertate, sângerau pentru suferinţele ţării, începură a se adună, a se sfătuì. După revolta nenorocită din Moldova a Orcheienilor şi a Sorocenilor împotriva lui Aron, neîndrăznind a se bizuì singuri numai pe sine în starea de slăbiciune în care se aflà ţara, cugetară la ajutoare şi protecţii străine. Spre aceasta se adresară la Republica Veneţiei, cerând protecţia şi suzeranitatea ei, ca să se mântuie de Turci. Dar egoista republică, calculând foloasele cum şi pagubele ce i-ar puteà venì primind această propunere, găsì cu cale că interesul n'o sloboade a primì să mântue o naţie chinuită dela care puţin câştig puteà aveà.[1])

După înjosirea acestui act fără izbândă, Românii văzură că ce le mai rămâne a face este a căutà însuşi a se mântuì şi că ţara lor a ajuns într'unul din acele minute mari, când o naţie trebuie să piară sau, luând inimă din suferinţa şi desperarea sa chiar, printr'o silinţă mare şi puternică, însăşi să se mântuiască. Imprejurări favoritoare din afară nu lipsiră la dorinţa oamenilor, nici oamenii nu lipsiră împrejurărilor.

III.

In acel timp de chin şi de jale străluci̇̀ peste Olt, în Craiova, un bărbat ales, vestit şi lăudat prin frumuseţea trupului său, prin virtuţile lui alese şi felurile, prin credinţa către Dumnezeu, dragostea către Patrie, îngăduiala către cei asemeni, omenia către cei mai de jos, dreptatea către toţi deopotrivă, prin sinceritatea, statornicia şi dărnicia ce împodobiau mult lăudatul său caracter. [2]) Acesta erà Mihai Banul Craiovei, fiu al lui Pătraşcu-Vv., care pentru blândeţea cu care cârmuì ţara dela 1554 [până la 1557] se numeşte *cel Bun.*

Strălucirea naşterii lui Mihai, sfatul lui cel drept şi priceput, cuvântul lui blând şi îmbelşugat, iar mai cu seamă faptele cunoscute ale lui, îi câştigau inima poporului şi trâmbiţau numele lui în toate părţile ţării. El administrà de câtă-và vreme Banatul Craiovei, şi aduse cu încetul această Bănie în starea ei cea veche de neatârnare administrativă, şi judecătorească şi ostăşească, fără altă legătură cu Domnia ţării, decât plata de un

---

[1]) Palla, *o. c.*, 98. — [2]) Walther.

www.dacoromanica.ro

tribut. Astfel, în minutul când armata ţării erà dezorganizată de Domnul ce se temeà de dânsa, el îşi organiză un trup de oştire, prin care ţineà în frână împilările Turcilor şi ocrotià pe supuşii săi.

Soarta cea blândă, sub care se aflau locuitorii Banatului, erà pizmuită de locuitorii de dincoace de Olt şi slujià a glorificà numelui lui Mihai înaintea poporului. El ajunse a fi nădejdea tutulor, răzbunătorul atât de mult dorit şi aşteptat.

IV.

Crudul Alexandru-Vodă nu întârzie a se înspăimântà de acel mare nume al Banului Mihai. Vrù să-l piarză cu orice chip şi neîndrăznind a-l prigonì de faţă, trimise ucigaşi spre a-l prinde şi a-l aduce la Bucureşti sau a-l ucide prin taină. Dar Banul descoperì din vreme cursa ce i se gătià şi cu toată dragostea ce aveà pentru dânsul poporul, necrezându-se sigur în Craiova, fugì spre Constantinopol, unde îl chemase socrul său, Vistierul Ion, ce erà Capichehaia al ţării [1]). Însă, prins fiind în cale de oamenii lui Alexandru, ce îl pândiau, el fu adus în Bucureşti, unde Domnul, cătrănit de mânie, îl învinovăţì de trădător şi rebel şi îl închise în puşcărie, spre a fi pus la cazná, ş'apoi ucis.

Temându-se ca poporul să nu se ridice înfuriat şi să scape pe prinsul său, Alexandru-Vodă hotărî a-i grăbì moartea. Într'o zi îl scoaseră din puşcărie legat şi îl porniră la locul osândei. Mulţimea poporului urmărià pe osândit, tristă, jalnică şi tăcută, văzând că cea din urmă nădejde de mântuire se va curmà cu capul acelui june bărbat eroic. În cale, trecând pre lângă biserica Albă, pe vremea liturgiei, spun că îl lăsară să intre în biserică şi rugându-se, se făgăduì lui Sfântul Nicolae, fiind hramul, că de-l va mântuì [are] să-i facă mânăstire în numele lui, precum a şi făcut, de se numeşte acea biserică acum *Mihai-Vodă.* [2])

Sosind în locul unde trebuià a primì moartea, gâdea, cu satârul în mână, cu inima crudă, cu ochii sângeroşi, se apropie de osândit. Dar când aţintì ochii asupra jertfei sale, când văzù

[1]) Walther. — [2]) Această biserică o zidì la anul 1598: Tunusli, *o. c.*, 263.

www.dacoromanica.ro

acel trup măreț, acea căutătură sălbatică și îngrozitoare, un tremur groaznic îl apucă; ridică satârul, voește a izbì, dar mâna 'i cade, puterile îi slăbesc, groaza îl stăpânește și trântind la pământ satârul, fuge printre mulțimea adunată împrejur, strigând în gura mare că el nu îndrăznește a ucide pe acest om. Astfel, în acele mari timpuri bătrâne, un Cimbru barbar se înfioră de vederea măreață a lui Mariu și nu îndrăznì a ucide pe acel ce zdrobise tot neamul lui. În zadar oamenii ce prezidau osânda, cerură a [se] împlinì porunca domnească; nimeni nu se mai găsì ca să voiască a luà locul gâdei.

Această întâmplare minunată înfioră mulțimea cu o mișcare electrică; văzù într'ânsa un semn ceresc, prin care Dumnezeu voià păstrarea acestui om, și un glas detunător de milă și iertare scăpă din pieptul acelei gloate. Boieri și popor luară pe osândit în mijlocul lor și, ducându-se la Palat, înaintea Voevodului, cerură iertare. Vrând nevrând, Domnul fu silit a se îmblânzì și a-i dărui vieața. Peste puțin, prin mijlocirea Vistierului Ion, Mihai împăcându-se de tot cu Domnul, primì iarăși cinstea și dregătoria sa.

V.

Nu trecù mult după aceia și bănuitorul tiran Alexandru începù iar a-l vânà cu moarte și curse și îl silì a fugì în Ardeal, unde zăbăvì două săptămâni la Curtea lui Sigismund Bathori, Domnul țării Ardealului. Acolo, prin mijlocirea lui Baltazar Bathori, vărul Domnului stăpânitor, dobândì dela acesta, ce aveà mare trecere la Poarta turcească, o scrisoare de recomandație către vestitul Vizir Sinan-Pașa, prin care se recomandà de a fi ales Domn în Țara-Românească, cum și alta către Eduard Barton, solul Elisabetei, regina Engliterei, la Constantinopol, care aveà mare credit pe lângă Poartă.

Împuternicit cu aceste recomandații, Mihai se pornì de a doua oară la Constantinopol, unde, la sosirea sa, fu bine primit de Vistierul Ion. Acolo sosiră atunci și doi deputați boieri, spre a se jeluì de asupririle lui Alexandru-Vodă; ei se uniră cu Mihai și 'l cerură la Sultan pe dânsul de Domn, arătând că țara toată îl vrea. Spre a izbutì mai sigur în cererile lor, trebuiră să astâmpere nesațiul și lăcomia de bani a Turcilor. De aceia, nevoia silì pe

www.dacoromanica.ro

Mihai a luà, pe creditul Vistierului Ion, patru sute mii florinți dela Turci, Greci și Ovrei, cu camătă grea. Din această sumă dete numai lui Sinan Vizirul, douăzeci mii galbeni; cealaltă o împărți în daruri la Sultanul și ceilalți miniștrii și astfel deschise calea cererilor sale. [1]) Sultanul, în sfârșit, primì această cerere a țării și dete steagul și sabia, semnele domniei, lui Mihai; iar oștirea ce boierii cereau a-i da spre a-l însoțì, o refuză sub pretext că de vreme ce țara toată îl cere, nu poate aveà nevoe de oaste, spre a gonì pe Alexandru. [2])

Mihai, însoțit de partidul ce voià să-l pună pe tron, plecă îndată, la 1592, către țară, de unde Alexandru Bogdan, aflând de mazilia sa, eșì ca să se întoarcă la Constantinopol. El abià domnise un an și trei luni, dar această vreme îi fu de ajuns ca să tragă [asupră-și] ura și blestemul poporului. Fărădelegile domniei lui se răsplătiră cu moartea. La 1597, în Duminecа Floriilor, prin intrigile Domnului Moldovei Ieremia, al cărui tron el căutà a cuprinde, fu, din porunca Sultanului, luat din casa sa și, împodobit cu mantă de aur și învestit cu cele mai bogate vestminte domnești, de paradă, fu spânzurat. [3])

VI.

Intr'acest chip Mihai-Vv. se urcă pe tronul Țării-Românești, la 1593, fiind atunci în vârstă de trei-zeci și cinci ani. Inălțarea lui fu primită cu cea mai vie bucurie de toți locuitorii țării, mulțumiți că au scăpat de tiraniile lui Alexandru; ei arătară acea bucurie zgomotoasă, acele nădejdi fără de margini, făcându-și iluziile, nedespărțite în inima poporului român de orice domnie nouă, iluzii pentru care și istoria ni-l arată că în totdeauna gata a fost. Mihai aveà încă în ochii mulțimei meritul d'a fi fost un candidat popular, în care mai de mult ea nădăjduià. Dar cu toată statornicia, energia și bunăvoința sa, noul Domn se văzù cu totul în neputință d'a pune un capăt și orânduială la nevoile și anarhia în care se aflà țara. Ea erà împovorată de datorii grele și împilată de mari nevoi și trebuințe. Turcii, în contra

[1]) Bethlen, *o. c.*, IV, 274—7.— [2]) Mignot, *o. c.*, II, 260—1.— [3]) Sagredo, *o. c.*, 758; Walther și alții.

www.dacoromanica.ro

tractatelor vechi, acuma uitate, începuseră a se așeză în țară, zidindu-și case și gătindu-se chiar a face și geamii (meceturi). [1])

Pe lângă datornicii turcișce erau în țară sub Alexandru, se mai adăogiseră și alții, și numărul lor se urcà la patru mii Ianiceri și alți ofițeri de cavalerie. [2]) Turcii după margini făceau, ca și cei din țară, mereu și fără temere, năvăliri și jafuri prin ținuturi; în toată luna cete de Turci și Tătari veniau în țară și, ca să poată hălăduì lumea în pace, erà silit Domnul a le ține taberile iarna și vara, a le da cele de hrană și îmbrăcăminte dela țară. Astfel în cât nu numai că nu se puteau plătì datoriile cele vechi, dar nici a biruì și a ușurà cele de față. Slujbașii Porții, în loc d'a da ascultare plângerilor Domnului, căutau prilejul d'a stoarce bani dela dânsul sau dela dușmanii lui ce îl prigoniau. O seamă de boeri, după vechiul obiceiu, săpà pe Domn lângă Sultan. [3]) Alții se însoțiseră cu Turcii din țară și îi ajutau în prădarea și în chinuirea poporului. [4]) Armata țării erà dezorganizată și mijloc nu erà de a o înființà; energia poporului se tocise de atâta chinure și asuprire și desperà de o mântuire. Mihai nu puteà a se înțelege cu creditorii, lipsindu-i mijloace de a-i plătì. Vrù să pună stavilă la răpirile lor, dar nu izbutì decât a-i întărâtà mai mult și a-i revoltà asupră-i. In cât, spre a scăpà de a fi ucis, fu silit a se închide în palatul său și a stà mereu în stare de apărare, unde însă de mai multe ori Turcii, năvălind, îl ocărau, aruncau cu petre în ferestrele palatului, răpiau tot ce puteau din mobilele sale, băteau și răniau de moarte pe toți boierii ce le picau în mână. [5])

In aceste minute dureroase, care ar fi disperat pe ori și cine, Mihai singur nu dispereează, și văzând că nu e nici un mijloc pacinic de mântuire, hotărăște a deșteptà țara, a o sculà și a ridicà sabia răzbunătoare în contra barbarilor tirani. Evenimentele ce începuseră în megieșie, încuragiară și înlesniră vrednica sa hotărîre.

Să dăm o ochire acestor evenimente.

---

[1]) Walther; Tunusli, 264: Mihai-Vodă după atâtea jelbi ce a dat la Poartă, ca să dea nizam, neizbutind nimic, se sfătuì cu boierii și cerù ajutor de oaste de la Transilvania și Moldova».— [2]) Seadedin, *o. c.*— [3]) Walther.—[4]) Cronica lui Constantin Căpitanul, *o. c.*, l. c.—[5]) Seadedin; Stavrinos Vistierul, *o. c.*, l. c.; Naima, *o. c.*

www.dacoromanica.ro

VII.

Impărăția turcească începuse a apune din culmea măririi la care ajunsese sub Soliman; ea, afară de ținuturile cele întinse ce stăpâniă în Asia și Africa, cari erau împărțite în treizeci și două de gubernii, cuprindeà încă opt gubernii în Europa și se întindeà până la Raab, coprinzând astfel partea cea mai mare din Ungaria, afară de cele patru țări tributare: Transilvania, Valahia, Moldova și Republica Raguzei; nu numai atât, dar chiar și Impărăția Austriei și Regatul Poloniei erau de mai multă vreme supuse la un tribut anual.

Murad al II-lea, care domniă la 1575, erà un duh slab și superstițios; dulce la trai, dar iute la mânie și adesea atunci și la cruzime; dedat cu totul la misticism, la poezie și la voluptate, amator de danț și muzică, de vorbe cu duh, ba încă și de mucalitlâcuri, el iubià mecanica, ciasornicăria și actele de reprezentație. El trăià înconjurat de tălmăcitori de vise, astrologi, șeici, poeți, femei, pitici și nebuni, lăsând domnia în mâna femeilor Seraiului. Sub o mână așà [de] slabă, corupția intră în toate ramurile administrației Impărăției [1]. Acel duh de revoltă al oștirilor, care erà menit a zdrobì Impărăția, începù atunci nu numai între ianiceri, ci și între spahii. Spre a da dar o altă cale (detourner) acestui duh de insubordinație, erà nevoe a trimete oștile împotriva vrăjmașului [de] peste hotare. După isprăvirea cu noroc a războiului Persiei, Divanul se chibzuì mult, dacă trebue a pornì războiul în contra Fezului, Maltei, Spaniei, Veneției, Neapolului sau Ungariei [2]. Un Vezir vestit în războaie, crud, feros și dușman al Creștinătății, Sinan-Pașa, concherantul Tunisului și al Iemenului, a cărui singură gândire erà războiul în Ungaria, împinse prin toate mijloacele pe Sultan spre războiu către Impăratul Germaniei sau Regele Vienei, cum îl numiau Turcii.

Fără declarație de războiu, pacea să călcă la 1592, de guvernatorul Bosniei, izbind niște casteluri din Ungaria, (Charstovitz, Gora, Bihaci [Apriie 1592]); dar fù oprit înaintea Sissekului, pe care nu-l putu luà și pentru care își răzbună crud în contra creștinilor ce îi picară în mâni [3]. Trei sute din acei nenorociți prizonieri fură duși în triumf inaintea locuinței ambasadorului

[1]) Hammer, II, 202. — [2]) Idem, *ibidem*, 266. — [3]) Idem, *ibid.*, 269.

www.dacoromanica.ro

împărătesc; înaintea lor niște muzicanți, care făceau să se auză sunetele cele mai barbare; apoi o trupă cu armele câștigate; pe urmă veneau carăle încărcate cu pradă și în sfârșit, nenorocitele jertfe ale robiei, oameni, femei, copii și bătrâni erau împinși înainte cu izbiri tari de bice sau de toiege, ca niște turme de vite proaste, în mijlocul chiotelor de bucurie sălbatecă ale Turcilor, spre a fi vânduți în târg (Octomvrie 1592) [1].

VIII.

Crâncenele fără de legi (les outrages) și amenințările Turcilor mișcară toată Creștinătatea [2]. Scriitori însemnați din toată Europa începură prin tipar a mișcà opinia publică și a deșteptà zelul cruciatelor religioase împotriva barbariei păgâne.

Pe scaunul Cesarilor Germaniei ședeà în acea vreme Rudolf al II-lea. Cu un caracter și cu virtuți ce ar fi fost de lăudat într'o poziție mai puțin înaltă, acest prinț erà un domnitor nevrednic. El lăsă d'o-parte trebile statului, spre a se ocupà de științele naturale și antichități, pentru care își sleise finanțele; iar mai cu seamă de scrieri astrologice, cari umplură duhul său, din natură posomorât și sfiicios, de o mulțime de superstiții de râs și funeste. Preocupat de aceste lucrări, nevrednice de poziția lui și ne încetat spăimântat de proorocii absurde, el se făcù cu totul neapropiat supușilor săi. [3]) Incunjurat de minerale, de fosile, de medalii, de lunete, d'alambicuri, de furnuri, el stà închis în laboratoriul său, în vreme ce zavistia și revolta în lăuntru și războiul din afară amerințau zdrobirea Impărăției lui. Crescut în Spania, în acea țară clasică a Papismului, el fu toată vieața lui jucăria viclenelor uneltiri ale Iesuiților și al sfaturilor pasionate ale curții Spaniei.

Țipetele jertfelor Turcilor pătrunseră până în cabinetul lui Rudolf al II-lea și deșteptară indolența lui. El poruncì să sune tocsinul în toată sfânta Impărăție romană și în Ungaria, ca să învite pe credincioși, dimineața, la amiazi și seara, a invocà ajutorul Cerului în contra Turcilor [4]. Într'aceiași vreme, solii săi alergau la Roma la Papa, și convocau pe toți principii Germaniei

[1]) Idem, *ibid.* — [2]) Idem, *ibid.* — [3]) Schiller, *o. c.*, 23. — [4]) Hammer, l. c.

www.dacoromanica.ro

la o adunare generală la Ratisbona, spre a luà măsuri pentru interesul comun al Creştinătăţii.

Clement al VIII-lea, ce ocupà atunci scaunul Sfântului Petru, priimì în audienţă, într'un consistoriu public, pe solii împărăteşti; şi ascultând cu multă bunăvoinţă elocventul cuvânt al lui Rudolf Lorentio, cel mai însemnat din soli, hotărî cu obşteasca învoire a Senatului, să ieà toată partea la această faptă de bine public şi de cinste pentru Dumnezeu.

O congregaţie de cardinali fu convocată, din porunca Pontifului, spre a se chibzui pentru trebuinţele acestui războiu, şi nemulţumindu-se a aduce numai ajutorul său, hotărî a invità în numele lui Hristos şi pe alţi prinţi, pentru care şi pornì îndată nuncii săi în Spania şi Italia. Posomorâtul şi crudul Filip al II-lea, ce domnià în Spania, primì bucuros şi făgăduì ajutorul său, iar în Italia zelul religios fu mai puţin ferbinte şi numai duca de Toscana, Ferdinand, şi duca de Mantova, Vicenzo, primiră a da ajutor. Duca de Ferrara se folosì de ocazie şi pentru oarecare ajutor de bani dat, dobândì trei oraşe dela Impărat. [1])

Tot atunci Papa însărcină pe canonicul de Andrianopol (Udriu), Cornelius Denona, să meargă la marele principe de Moscova, spre a-l îndemnà a luà parte la rezbelul Creştinătăţii, însărcinându-l ca la întoarcere, să treacă pe la Sigismund Bathori, Prinţul Transilvaniei, şi pe la Aron, Domnul Moldovei, ca să-i tragă şi pe dânşii în legătura Domnilor republicei creştine împotriva duşmanului comun, sculând astfel cu dânşii toate popoarele dela Nistru şi Dunăre şi din vecina Polonie. Iar la Mihai i se poruncì să nu se ducă, din pricina poziţiei critice în care acest Domn se aflà, fiind siguri de scopurile lui; [se hotărî] numai [ca] prin [mijlocirea] Prinţului Transilvaniei, să-l îndemne a se înţelege cât mai în grabă cu boierii şi poporul său şi a se legà serios, ca să se poată mântuì. [2])

Erà acum a patrusprezecea oară dela originea Impărăţiei otomane, că puterile creştine se uniau împreună împotriva duşmanului moştenitor al legei lui Hristos, într'o cruciată care [şi dânsa] ca cea mai din urmă dela 1571, care se nemurì prin bătaia navală dela Lepante, se numì Liga Sfântă.

---

[1]) De Thou, XII, 196.— [2]) Walther.

www.dacoromanica.ro

IX.

În vremea aceasta, prinții Germaniei, adunați la Ratisbona, în Aprilie 1594, [1]) — adunare convocată și deschisă de Împăratul în persoană—văzând tristele întâmplări ale războiului, poruncì a se ridicà din Germania o oștire de 20.000 pedestrași și 5.000 călăreți. [2]) Se hotărî încă ca Mărirea Sa Împărătească să scrie și să trimiță soli la prinții străini, spre a le cere ajutor; ca să se soliciteze asemenea nobilimea, care nu atârnà d'a dreptul și absolut de Impărăție, și orașele maritime ca să-l ajute. Se vorbì încă de chipul d'a impune și d'a strânge dajdiile și se poruncì ca în toate provinciile, în toate orașele, în toate târgurile și în toate satele Germaniei, să se pună un trunchiu (trone) la ușa bisericilor și ca preoții și predicatorii să ațâțe zelul poporului, spre a-l îndemnà a contribuì la cheltuelile războiului în contra păgânilor. Se recomandă încă la preoți și la predicatori d'a propoveduì pocăința popoarelor, și ca în toate zilele, să se adune, la sunetul clopotului, spre o rugăciune publică pentru a cere o fericită izbândă. [3])

Se trimiseră apoi soli atât din partea Împăratului cât și dela electorii Brandeburgului și Saxoniei la Adunarea staturilor polone din Cracovia, spre a le îndemnà ca să se ridice în ajutorul Creștinătății.

În Polonia, după moartea lui Ștefan Bathori, trebuind a se face o nouă alegere de rege, mulți stăpânitori, prin solii lor, concurseră spre a fi aleși; între aceștia, voturile Polonilor se împărțiră între Sigismund, fiul lui Ion, regele Sveției și Maximilian, archiduca de Austria. Și unul și și altul, fură aleși; dar partida cea mai mare, având de cap pe vestitul Zamoisky, Cancelarul cel mare, ținea cu Suedezul. Maximilian, văzând că nu poate dobândì tronul decât cu puterea, luă oaste dela frate-său Împăratul Rudolf al II-lea și intră de odată armat în Polonia. Zamoisky însă, primind în ajutor călărime din Transilvania, dela Sigismund Bathori, pe a cărui soră o aveà de soție, dete Nemților bătaie cu mare norocire, că le înfrânse cu totul armata și însuși Maximilian fu prins. Astfel Sigismund dobândì coroana Poloniei. Maximilian,

[1]) Istvanfi, *o. c.*— De Thou, XII, 190: 2 Iunie 1594.— [2]) Tomasi, *Delle guerre et rivolgimenti del regno d'Ungaria,* 7—8 — [3]) De Thou, XII, 192.

www.dacoromanica.ro

lepădându-se apoi de pretenţiile sale, fu slobozit şi o nepoată a Împăratului, Archiducesa Ana, fata archiducei Carol, unchiul Împăratului, fu luată de soţie de Sigismund. Maximilian archiduca, văzându-se slobod, pretinse că un act făcut în închisoare nu poate aveà temeiu şi începù a se întitulà din nou Rege al Poloniei. Tocmai în acest an, când se pornì deputaţii Germaniei la Cracovia, Maximilian, după îndemnul Papei, declară că renunţă l'acest titlu. Dar legaţii germani nu izbutiră în solia lor. Polonia de mai mult de 180 de ani [1]) erà în pace cu Turcii şi Zamoisky, care aveà înrîurire în dietă, şi întorceà inima regelui cum voià şi care nu iubià pe Nemţi, în lunga discuţie ce se făcù în adunare, înduplecă pe toţi la părerea sa d'a ţine pacea cu Turcii. Şi astfel legaţii se întoarseră fără ispravă.[2])

Cesarul izbutì mai mult în Moscovia, unde trimisese pe un june silesian anume Varkusky, lângă marele duca Teodor sau Feodor I. Acest trimis fu bine primit şi i se făgăduì o mare sumă de bani, ce se va plătì pe tot anul, cu condiţie d'a nu face nici pace nici treve cu Turcul. Acì Varkusky întâlnì un ambasador al Persiei. care venise să propună o ligă în contra Turcilor, cu care negocie o alianţă, jurându-i în numele Craiului, că dacă Împăratul se va ţine de războiu, Craiul Persiei nu va face pace cu Turcii. [3])

X.

Silinţele Împăratului fură mai norocite în Transilvania. Sigismund Bathori de Şomlio ţineà domnia acestei ţări. El erà fecior lui Christofor Bathori şi nepot de frate vestitului Ştefan Bathori, ce a fost mai întâiu prinţ ş'apoi a strălucit pe tronul Poloniei. El fusese ales la 1581 a urmà pe tron după moartea tatălui său, fiind în vârstă numai de nouă ani. Numele strălucit şi iubit ţării ce purtà singur numai, îi dobândì alegerea la tron, dela care nişte prevestiri sinistre se păreau a-l depărtà. Se ziceà într'adevăr că la naşterea lui, la 1572, turnul dela Oradea-Mare se povârnise şi că el se născuse cu mâna plină de sânge. [4]) Imaginaţia poporului augurase d'acì că acest prunc va fi peirea ţării lui, augur care până în urmă s'a şi împlinit. În timpul istoriei de

[1]) Hammer, II, 267.— [2]) Istvanfi.— [3]) De Thou, XII, 206.— [4]) Bethlen, II, 256.

www.dacoromanica.ro

fată, pe la începutul anului 1594, Sigismund, în vârstă de 22 ani, slobod de orice epitropie începù a-şi dezvălì caracterul său.

Semeţ, viteaz şi războinic, calităţi înăscute naţiei lui, dar fără talente ostăşeşti şi fără a şti a concepe şi a stărui, îl vom vedeà, în cursul acestei istorii, unde va jucà o rolă mare şi însemnată, om crud, fără măsură, necumpătat, nestatornic şi nestâmpărat la minte. [1]) Erà tributar Turcilor şi avù câtăvà vreme mare credit la Poartă, în cât un minut nădăjduise că, prin protecţia ei, va dobândì tronul Poloniei la moartea unchiu-său; pentru care şi făgăduise 50000 galbeni la Vizir. Dar nădejdile sale se înşelară, căci Poarta nu numai că recunoscù pe noul Craiu ales de Poloni, dar încă nu voì a-l îngăduì a luà de soţie pe fata marelui Ducă de Toscana (Octomvrie 1592). [2]) Trimişii lui la Poartă erau George Ravazdi şi Ion Boldog, cari tratau cu Sinan prin mijlocul renegatului Grigore Veresmarti, acum ciauşul Mohamed, şi prin Sangiacul Lipei, vestitul Pavel Markhazi. [3]) De faţă cu Sennyei, ce îl trimisese în urmă Bathori, Sinan se întinse asupra cuprinderilor sale dela Tunis, dela Gulleta, din Arabia, Persia, Africa şi Georgia, adăogând că în iarna viitoare va merge să dărâme Viena şi Praga.

În sfârşit, Ceauşul Mustafa, aduse scrisori dela Sultanul, dela marele Vizir şi dela Paşa din Temişoara la staturile Transilvaniei şi la Bathori. Acest din urmă răspunse, după obiceiu, cu protestaţii de credinţă către Sultanul; [4]) dar Sinan nu întârzie a schimbă tonul şi prin înjurături şi ameninţări a îngrozì pe Sigismund. Când se înfăţişă înaintea acestui Vizir George Ravazdi şi îl rugă, în numele Prinţului, a nu mai îngreuià provincia, urcând tributul peste ceiace se da în timpul lui Ioan Sigismund, el cu o nesuferită trufie şi cu o obraznică îngâmfare, ocărându-l cu numirea de *câne*, îi zise să tacă, adăogând că Ioan Sigismund erà socotit ca un fiu al lui Soliman, în vreme ce acel ce cârmueşte acum Transilvania este sluga şi supusul Impăratului; că aceasta stă în mâna lui a o dovedì. Temerea lui Sigismund se mai adăogì încă prin porunca ce primì ca să se gătească cu o oaste de 50 mii lănceri şi cu toate materialurile de războiu, spre a merge la Belgrad, să se unească cu oştirea Turcilor în contra Impăra-

[1]) Biselie, o. c., [2]) Hammer, II, 267. — [3]) Bethlen, III, c. VII, 35, 44, 62. — [4]) Idem, 140.

www.dacoromanica.ro

tului. Aceste amerințări periculoase umplù de spaimă inima junelui Prinț [1]). Aceste temeri știù bine a le exploatà partizanii Impăratului și a înduplecà pe Sigismund a se ridicà asupra Turcilor. Sigismund aveà lângă dânsul, ca duhovnic, un iesuit, părintele Alfons Carilîo, spaniol născut în provincia Alcala[2]). Acesta îndemnà mereu pe Sigismund a intrà în alianță cu Impăratul și când Teuffenbach, Prefectul Casoviei, trimisul Impăratului, sosì în Transilvania, găsì pe acesta cu totul dispus în favoarea Creștinătății [3]). Sigismund începù a nu vorbì decât de libertate, de greutatea jugului turcesc și a plânge soarta creștinilor supuși lor; într'un cuvânt toate vorbele și toate faptele lui învederau hotărârea lui d'a rupe legătura cu Turcii [4]). Dar planurile lui Sigismund întâmpinau o mare opoziție în nobilii cei mai însemnați, cari învechiți în aplecarea lor către Turci, nu voiau nicidecum să se lepede de unirea lor cu Turcii, temându-se de a se aruncà în șansele unui viitor nesigur și să nu ajungă sub un jug mai rău [5]). Sigismund ziceà: „La ce-a slujit pân'acì pacea cu Turcul? „A obicinuit pe nesimțite popoarele noastre nenorocite a se în„greuià cu un jug greu și nesuferit. Mai bine dar să-l scuture „și a se unì cu Impăratul și ceilalți prinți creștini, și a se le„pădà de alianța cu Turcii, pe atât de rușinoasă pe cât e și pri„mejdioasă pentru mântuire, și că Dumnezeu le va fi priincios la „un proiect așà drept“. Acestea ziceà Sigismund în public și în particular și iesuiții le însinuiau la urechile tuturor celor ce spoveduiau. Nobilimea cea jună și săracă intrà lesne în aceste planuri, sperând că războiul le va face o soartă mai bună. Dar cei bătrâni și bogați se împotriviau, zicând: că nu trebue a părăsì maximele străbune, care erau d'a nu lăsà nici odată alianța cu Turcul; că de o sută de ori ei au auzit aceasta din gura înțeleptului Ștefan Bathori, și când erà prinț al Transilvaniei, și chiar după ce să urcă pe tronul Poloniei; că mai bine este a urmà acestor sfaturi decât a plecà urechia la zadarnicele făgădueli ale unor venetici (nouveaux venus) în Transilvania. Adăogau ei: „Sunt oare destui și destul de puternici, spre a se împotrivì „singuri la toată puterea Turcilor? Dacă nu sunt, cine chezășuește

---

[1]) Istvanfi, c. XXIX.— [2]) Herrera, *o. c.*, c. III, 471.— [3]) Tomasi; Istvanfi.— [4]) De Thou, XII, 233.— [5]) Istvanfi.

www.dacoromanica.ro

„de acele ajutoare ce se făgăduesc? Inceputurile războiului adesea „sunt plăcute, dar sfârșitul totdeauna e funest. Când un dușman „atât de îngrozitor își va împlântà odată corturile sale în mijlocul „țării noastre, cât este de temut că aceste ajutoare depărtate „ce ni se laudă, să nu sosească prea târziu, spre a ne mântuì“ [1]) La aceasta se adaugă și ura și neîncrederea în Nemți.

Aceștia, [partizanii vechiului sistem], văzând că rugămintele lor sunt neputincioase în contra sfaturilor iesuiților [și cererilor Papei, hotărâră a-l detronà și a pune în locu-i pe altul mai plecat lui Amurad. Se ziceà că ei se înțeleseseră într'aceasta cu miniștrii Porții și că, în vremea ce Tătarii erau să treacă din Podolia în Transilvania, li se dedese o poruncă secretă d'a pune mâna pe Sigismund. Dar acesta se dete în lături din vreme și Tătarii pustiiră Valahia și Transilvania, fără a fi împedicați de generalul oștilor, Bornemissa, sub pretext ca să nu strice alianța între Transilvania și Turci, în care stà mântuirea țării [2]).

Sigismund convocă o adunare de popor armată la Turda. Acì opoziția, în capul căreia stà vărul său Baltazar Bathori, se arătă așà de tare și înverșunoasă, în cât Sigismund, speriindu-se, abdică lăsând puterea pe mâna lui Baltazar Bathori și fugì spre Chiioara, declarând pricina abdicării sale și acuzând pe opozanți că vor să trade țara Turcilor. Adunarea se mută atunci la Cluj, unde Baltazar Bathori fù aclamat de Prinț. Scrisorile lui Sigismund, citindu-se în Adunare, opiniile unora se schimbară și Săcuii, Sacsonii și vre-o câțiva din Unguri, declarară opozanților că ei nu voesc a cunoaște alt Prinț; cărora neputând a le stà împotrivă, fu silită Adunarea a se unì cu toții, a chemà prin o deputațiune pe Sigismund înapoi; și în 28 August 1594, adunarea primì [a se trimite] oștire în contra Turcilor. A doua zi se arestuiră capii opoziției în număr de patrusprezece: [3]) Baltazar Bathori și fiastrul lui Ion Ilfiu, Lupul Covaci, Cancelar, Alexandru Kendi, prezident al Senatului, Gabriel și Francisc Kendi, unchii lui, Grigorie Literatu, Prefect dela Agria, Ion Forro, Grigorie Diacu, Ion Gerendie, Albert Lunai, Georgie Salanciu, Baltazar Silvaș; și după trei zile de închisoare, Sigismund poruncì a se omorî, după sfatul lui Gestio, Proscai și Iojica. Lui Alexandru și Ga-

[1]) De Thou, XII, 235.—[2]) De Thou, XII 234.—[3]) Vezi în Spontoni, *o. c.*, 20, chipul arestuirii.

www.dacoromanica.ro

briel Kendi, cu Ion Ilfiu, Grigorie Diacu și Ion Foro, li s'a tăiat capul la Cluș. Pe când îl duceà la locul osândei, Alexandru văzù pe Sigismund, care, stând în picioare la o fereastră, îl priveà, și îi strigă: „Nici o lege dumnezeiască sau omenească nu suferă osândirea unui om, fără a-l ascultà". Aceasta însă nu mișcă întru nimic pe Voivod, obișnuit fiind din copilărie a vedeà vărsându-se sânge, fiind martur la toate osândele criminalilor. El stătù de faţă și privì cu răceală această tragedie [1].

Un ţigan, gâdele obișnuit al locului, venì cu o sabie și tăie capul lui Alexandru Kendi. Ilfiu se urcă după dânsul pe eșafod, apoi Gabriel Kendi, apoi Ion Foro, care în zadar mai cerù o altă sabie, căci a gâdei nu mai tăià, și în sfârșit Grigorie Literatu. Poporul, nepăsător de certele celor mari, privì în mărmurire această scenă; dar când văzù deodată o ploaie repede căzând și spălând sângele morţilor, strigă că nevinovaţi au fost! Lupul Covaci și cu Baltazar Bathori fură duși la Uioara, unde, după câteva zile, pe ascuns, după obiceiul turcesc fură sugrumaţi [2]. Când gâdea venì în închisoarea lui Baitazar Bathori cu lanţul în mână, acesta îl întrebă: „Cine este"?—„Cel din urmă om cu care ai să vorbești în lume," răspunse gâdea. Baltazar, blestemând amar pe Sigismund, după o lungă luptă cu gâdea, fu sugrumat. [3]) Astfel perì împreună cu Kendi și Ioan Bornemissa, vestitul căpitan, care, când i-se vestì că i-a sosit ceasul, începù a cântà un cântec de jale și apoi întinse grumazul gâdei [4]. Ceilalţi patru prizonieri fură iertaţi prin mijlocirea prietenilor lor; numai bunurile li se confiscară [5]. Asemenea lui Andrei și Ștefan Bathori, fraţii lui Baltazar, cari apucaseră de-a fugire în Polonia, li se confiscară bunurile, declarându-se de trădători și izgoniţi pentru totdeauna din patria lor. După aceia, Sigismund, adunând o armată de 40 mii de oameni de tot felul, trimise oștire spre Timișoara, de unde deslipì o parte din armata lui, ca să pustiească în preajma Oradiei și să împedice ca să nu meargă de acolo convoiul la armia otomană. El scrise apoi lui Teuffenbach ca să-l roage să se apropie de hotarele Transilvaniei, spre a-și unì puterile și a izbì împreună pe vrăjmași [6].

[1]) Bethlen, III, 470. — [2]) Istvanfi; Bethlen, III, c. VIII, 461—479. — [3]) Spontoni; Istvanfi. — [4]) Bethlen, III, 486. — [5]) Istvanfi. — [6]) De Thou, XII, 237.

www.dacoromanica.ro

XI.

In vreme ce prin aceste tratații Papa și Impăratul se cercau a trage toate stăpânirile Europei într'o legătură împotriva Turcilor, și dintr'altă parte scriitorii și oratorii cei mai însemnați lucrau asupra opiniei publice și întărîtau popoarele pentru o nouă cruciată în contra barbarilor, războiul își urmă furiile sale. În 15 Iunie 1593, se dete o bătălie sângeroasă între oștirea împărătească și [armata Turciei], strânsă în unghiul unde Kulpa se unește cu Ordra, lângă Sissek, unde perì cu totul armata turcească, [împreună] cu cei mai însemnați capi ai ei, Asan Pașa și junele Mahomet, nepotul Sultanului, în vreme ce Cigala, amiralul turcesc, cu o flotă numeroasă, pustià coastele Italiei și ale Siciliei și răspândià groaza în toată Italia. [1]) Anul în care se văzù o așà mare învingere se chemă în istoria otomană anul ruinei (peirei, prăpădeniei) [2]). Această bătălie întărâtă mai mult setea de răzbunare a Turcilor. Când se află despre dânsa la Constantinopol, poporul exasperat cerù răzbunare; ambasadorul austriac fu închis cu toată suita lui; marele Vizir, fierosul Sinan, luă comanda unei oștiri numeroase de 100 mii Turci și 40 mii Tătari [3]), astfel cum nu se mai văzuse alta din vremea lui Soliman, și pornì spre Ungaria [4]).

Doi frați ai Impăratului, Arhiduca Maximilian și Arhiduca Mateĭ, comandau, unul armia din Croația de 16.000 pedestrași și 4.000 călăreți, și celalt pe cea din Ungaria de 20.000 pedestrași, 2.000 călăreți și 2.000 dragoni [5]).

Matei lovì Novigradul și asedie în zadar Granul, de unde se trase; dar Maximilian fu mai norocit în Croația, căci cuprinsese Petrina, castelul Charstovitz și în sfârșit Sissekul, când sosì Sinan cu armata lui în Ungaria. Archiducii își uniră [atunci] oștile, din porunca Împăratului [6]).

Armia îngrozitoare a lui Sinan, pe lângă care se unise și Hanul Tătarilor, Ghazi-Gerei, cu 40.000 Tătari (17 Iulie 1594), înaintà în Ungaria, lăsând în cale-i urme de furia sa și, după mai multe izbânzi parțiale la Vesprin și cetățuia Polata, cuprinse în sfârșit (August 1594) vestita cetate Raab, prin trădarea comandantului ei, contele Hardek. Cetatea Papa fu cuprinsă și ea și Vizirul se

[1]) De Thou, XII. 194. — [2]) Hammer, 270; Sacy, *o. c.*, II, 101. — [3]) De Thou, 214. — [4]) Hammer, 272. — [5]) De Thou, 213. — [6]) Idem. 214.

www.dacoromanica.ro

oştì împotriva Comornului cu nădejde sigură d'a înaintà în curând spre Viena. Dar aceste izbânzi strălucite, care mărìră trufia lui Sinan şi îngroziră Creştinătatea, apuseră îndată prin ridicarea unui nou campion al Creştinătăţii, care îşi aruncă sabia puternică în cumpăna războiului şi, izbind în flancuri şi înapoi acea armată îngrozitoare, schimbă faţa războiului şi chemă biruinţa sub steagurile Creştinătăţii. Acest campion glorioś fu naţia română, care găsise acum un căpitan mare ca Mircea, Dracul, Huniad şi Ştefan, spre a o comandà. E vreme acum să ne întoarcem în Ţara-Românească.

XII.

Închis în palatul său de nevoia Turcilor, ţipetele de jale ale poporului gonià somnul dela Mihai. Posomorît şi tăcut, el se depărtà de toţi cei ce erau pe lângă dânsul, spre a se gândì zi şi noapte la mijloacele de a mântuì naţia sa. El ascultà cu băgare de seamă veştile războiului din Ungaria, se bucurà cu inima la izbânzile creştinilor, se întristà la perderile lor. [1])

Cruzimile Turcilor trecuseră peste măsură, în vreme ce covârşirea strâmbătăţilor suferite sleiseră răbdarea împilaţilor, care cereau o răzbunare strălucitoare. Poporul român se cutremură de turbare ca un leu rănit greu, şi această cutremurare par'că erà larma înecată, prevestitoare de vijelie mare. Această vestire silì pe Mihai a nu perde vreme, cu atât mai mult că poporul din ambele ţări erà atât de întărâtat, că s'ar fi revoltat asupra Domnilor săi, dacă aceştia nu se revoltau asupra Turcilor. [2])

Pe lângă relele ce făceau Turcii în ţară, ea aveà a suferì şi trecerea gloatelor armiei tătăreşti, care, pe la capătul anului 1593, călcând-o, trecură în Ungaria. Tot pe atunci, primind porunca d'a trimite care pentru artileria armatei turceşti, în Ungaria, el trimise ca la 300 pentru campania şi asedierea Pesperinei. Nu trecù însă mult şi iată sosiră alţi noui trimişi ai Vizirului, ce se aflà atunci la Belgrad, cerând alte care şi tribut. Cu toată silinţa ce puse Domnul, carăle nu putură sosì la vreme, pân'a nu plecà Vizirul dela Belgrad; îl ajunseră tocmai la Ianik. Oamenii lui Mihai, ce aduseseră 400 care, tributul şi oarecari daruri, se înfăţişară înaintea lui Sinan. Dar crudul turc, furios de întârzierea

[1]) Constantin Căpitanul, *o. c.*, I, 228.;— [2]) De Thou, XII, 237.

www.dacoromanica.ro

lor, poruncì să-i ducă spre a le tăià capul în priveala tuturor. Mehmet-Paşa, feciorul Vizirului, ce se află de faţă, rugă mult pe tatăl-său şi le scăpă viaţa. Sinan însă refuză darurile şi trimise răspuns lui Mihai, din partea Sultanului, că îndată ce va sfârşi campania, va purtà războiul în Ţara-Românească; că este un lucru nevrednic d'a lăsà această provincie în cârmuirea necredincioşilor ce nu o meritau. El ţinù pe oamenii Domnului prizonieri şi nu le dete drumul, decât când se întoarse la Belgrad. [1])

În sfârşit avariile Turcilor sleise răbdarea poporului şi a lui Mihai, [care] se hotărî a lucrà, şi unindu-se cu Creştinătatea, să ridice cu bărbăţie sabia asupra Turcului, ca să ridice acel jug greu al robiei d'asupra ţării. [2]) El strînse atunci o adunare de toţi boierii mari şi mici din toată ţara şi se sfătuiră cum vor face ca să izbăvească Dumnezeu ţara din mânile Turcilor. Mihai expuse adunării tirania Turcilor, cruzimile ce făceau în ţară, ticăloşia poporului şi închee arătând că alt mijloc de mântuire nu este decât d'a alergà la arme.

Propunerea lui fu primită într'un glas de toţi şi hotărîră ca să intre în confederaţie cu Principii creştini şi să scuture nesuferitul jug al tiraniei. [3]) Boierii începură a se gătì de războiu, Mihai, potrivit cu hotărârea ţării, se gândì a dobândì ajutor şi din alte părţi şi trimise pe Clucerul Radul Buzescu sol la Sigismund Bathori, ca să se înţeleagă cu dânsul şi să dea oaste de ajutor. Asemenea trimise şi la Aron-Voevod în Moldova pe Stolnicul Stroe Buzescu. Trimişii lui Mihai găsiră pe aceşti Domni bine dispuşi şi bucuroşi a se oştì împreună. [4]) Sigismund trimise la Mihai pe Stefan Iojica şi pe Pangratie Sennyei [5]) şi Aron Vodă pe un boier al său [6]). In 5 Noemvrie 1594 un tractat formal de alianţă ofensivă şi defensivă se iscălì în Bucureşti între Mihai şi plenipotenţiarii Domnilor Transilvaniei şi Moldovei. [7]) După acest tractat, 2.000 ostaşi transilvani, sub comanda lui Mihai Horvat şi Ştefan Bekeş, trebuiau a stà pe ascuns la hotarul Ţării-Româneşti, gata a intrà la chemarea lui Mihai [8]). Spre a pune dreptatea şi moderaţia în partea lor, Prinţii aliaţi trimiseră Sultanului o lungă listă de plângerile lor, cerând îndreptare şi chie-

[1]) Seadedin, 76. — [2]) Const. Căpitanul., I, 228 şi Cronicele Române, *o. c.*, IV, 277. — [3]) Walther. — [4]) Cron. rom., *ibid.* — [5]) Istvanfi. — [6]) Cron. rom., *ibid.*, l. c.—[7]) Engel, *o. c.;* 227; Filstich, *o. c.;* Cron, rom., l. c.— [8]) Walther.

www.dacoromanica.ro

zăşuire temeinică de schimbarea sistemei pentru viitor. Nu numai că aceste reprezentaţii rămaseră fără răspuns, dar încă o ceată de 3.000 Ianiceri intră în ţară şi începù a pune contribuţii pe ţărani şi a face tot felul de rele. [1])

Dup'aceste fapte nu mai erà de întârziat.

XIII.

Un complot întins atât în Ţara-Românească cât şi în Moldova hotărîse ziua de 13 Noemvrie în care să se dea semnul insurecţiei, ucigând pe Turci în toate părţile ţării unde s'ar aflà. Mihai trimise porunci la oştile transilvane dela hotare ca să intre în ţară, pe când şi o ceată de Moldoveni sub comanda Hatmanului lui Aron, îi venià într'ajutor. [2]) Turcii din Bucureşti, în nepăsarea şi necucerirea lor, nu bănuiau nimic de aceia ce li se pregătià şi urmau cu turburările lor; nici o trădare din partea Românilor nu venì să-i deştepte. Intr'o zi, când năvăliră din nou asupra palatului Prinţului, acesta le eşì înainte şi, vorbindu-le cu multă dulceaţă şi blândeţe, le zise: „De mi-ţi omorî, aveţi a „perde toată datoria ce aveţi a luà; dar ascultaţi şi faceţi ce „vă zic. Mergeţi în cutare loc şi luaţi de acolo toată avuţia ce „veţi găsì şi plătiţi-vă din ea". Fu mare vrajbă şi neunire atunci între datornicii turci. In sfârşit, după multă ceartă, vre-o cinci sute se despărţiră de ceilalţi şi merseră unde Voevodul le arătase. Ei se întoarseră peste câtevà zile, dar avuţia ce găsiseră nu erà de ajuns, spre a plătì pe deplin datoria. Fiind nevoie d'a face împărţeala în proporţie cu ce aveà să ia fiecare, avură trebuinţă de cinevà care să facă reducţie. Se adresară spre aceasta la Cadiul dela Giurgiu, care erà însărcinat a hotărî pricinile de judecată între Turci şi creştinii din Ţara-Românească[3]). Dar acesta fiind bolnav, Ali-Gian venì la Bucureşti în locul lui. Se făcură atunci mari sfezi între creditori şi datornici, pentru preţuirea mărfurilor date şi primite. Astfel merseră până în ziua de 13 Noemvrie. In acea zi de dimineaţă, Ali-Gian, sfârşind împărţeala şi ducându-se la conacul său, fù oprit în cale de un

[1]) Wilkinson, *o. c.*, 23. El înţelege prin aceşti trei mii Ieniceri, pe cei ce se aflau în ţară şi cari fură ucişi la 13 Noemvrie: Kogălniceanu, *Histoire dela Valachie*, — după Wilkinson. [2]) Fotino, *o. c.*, II, 116; Tumisli, 264. — [3]) Naima.

www.dacoromanica.ro

român, prieten al său, care îi zise: „Ali-Gian-Hogea, câți ani sunt „de când mănânc sarea și pâinea ta? — Sunt două zeci de ani, „răspunse Turcul.—Dacă e așà, zise Românul, spre recunoștință „de pâinea și sarea ta ce am mâncat, voiu să-ți spun un cuvânt, „de-i voì să mă asculți. — Spune, îi zise Ali. — Nu sta acì, adă„ogì el, până la 3 sau 4 ceasuri după amiazi; nu te oprì nici „la Giurgiu; silește-te să treci la Rusciuk, cât vei puteà mai cu„rând. — Dar pentru ce? îi răspunse Turcul". — El însă, fără a-i spune mai multe, se depărtă. Intorcându-și însă capul și văzând pe Ali stând în cumpănă de ce trebuià să facă, îi zise: „Ia seama „la ce-am zis!" — Turcul, preumblându-se prin oraș, băgă de seamă că e mai multă lume decât altă dată și îndoindu-se de cevà rău, fără de a spune la nimeni nimic, se urcă în căruța sa și luă în grabă calea Giurgiului. [1])

Aceasta fu singura indiscreție, cinstită și măsurată, ce se făcù despre tragica scenă care se pregătià.

XIV.

Porunca domnească eșise ca toți Turcii ce se aflau în București să se adune la casa Vistierului Dan, spre a li se căutà și răfuì datoriile. Îndată ce Turcii se grămădiră în acea curte, Mihai, cu boierii, cu ostașii și cu tot poporul, setos de răzbunare, ridică steagul libertății și înconjurând curtea, puse de patru părți de dete foc casei unde erau Turcii adunați și îi pușcară cu tunurile cu cari îngrijise de mai dinainte a împresurà curtea și casa. Izbirea aceasta neașteptată, vâlvoarea focului ce îi încingeà, bubuitul și pustiirile tunurilor și strigătele de răzbunare ale poporului, ametiră și înspăimântară pe Turci, cari, deșì armați pre obiceiul lor, neputând a-și face cale de eșire, fură siliți a primì moartea, fără a o puteà da. La 2,000 Turci se omorîră; din Români puțini căzură. Stolnicul Stroe Buzescu se rănì la mâna stângă. Pe lângă Turci, vre-o câțiva Evrei fură măcelăriți [2]). Aceasta nu izvorî dintr'o netoleranță, dar căci Evreii, atunci în mare favoare pe lângă Turci și Sultan, [3]) se împreunau cu Turcii, prădau țara și făceau stricăciuni.

Acesta fu cel dintâiu act al războiului. Ucidere făcută cu în-

[1]) Seadedin, 91—4. — [2]) Istvanfi. — [3]) Hammer.

www.dacoromanica.ro

șelăciune întradevăr, dar dreaptă și meritată pentru toate suferințele ce Turcii aduseseră țării. [1]) Această măcelărire din București fu semnalul care puse toată țara în picioare, și în toate părțile, poporul năvălind asupra Turcilor răspândiți, îi măcelărì și îi gonì până îi dete afară din țară [2]).

A treia zi după această ucidere, la 15 Noemvrie, Mihai pornì în grabă cu oștile sale și cu transilvănenii ce sosiseră, la Giurgiu și năvălind cu iuțeală asupra orașului, fără a întâmpinà vre-o împotrivire, îi dete foc și trecù tot ce îi eșì înainte sub sabie. Trei mii suflete aproape, bărbați și femei, fură uciși sau prinși. Dintre toți Turcii din oraș, numai doi putură scăpà, trecând în not Dunărea. Unul din ei erà Ali-Gian-Hogea, ce îl văzurăm scăpând iarăși cu noroc din București. El d'abià sosise la Giurgiu și se aflà povestind Cadiului ce i se întâmplase în București, când fără vreme năpădiră Românii. Neavând alt chip de mântuire și știind să înnoate, se dezbrăcă și se aruncă în apă și trecù de cealaltă parte. Celălalt turc urmă pilda lui [3]). După arderea și prădarea orașului, Mihai ocolì cetatea și începù a o bate cu tunurile; dar văzând că n-o poate dobândì, căci îi venià în ajutor arme și bucate dela Rusciuk, și silit de greutatea iernei, o năpustì deocamdată și se întoarse în scaun în București. [4]) Printr'aceasta, zic cronicarii noștri, se făcù numai o începătură de vrajbă.

XV.

Abià se întorsese Mihai dela Giurgiu, abià își așezase trupele în tabără aproape de București, într'o bună poziție, când, fără veste, intră în țară și venì în București un Cadischer sau Emir cu 2.000 Turci oștire aleasă și 50[0] paznici ai trupului, Ciauși și Spahii. Emirii se priviau de Turci ca următorii lui Mahomet din fiica sa Fatima, și erau numai trei în toată Împărăția, având putere vizirească și pe lângă autoritatea mirenească împreunau și pe cea bisericească. Sarcina lor întâi erà a fi sfetnici ai Împăratului, pe urmă tălcuitorii cei mai întâi ai tot dreptului. Cadischerii sunt judecătorii armiei. Sunt numai doi: unul pentru

[1]) Walther; Bethlen, IV, 277. — [2]) Cron. Rom., l. c. — [3]) Seadedin. — [4]) Cron. rom., l. c., 278 — Walther.

www.dacoromanica.ro

Europa, care e șeful și altul pentru Asia. [1]) Emirul, al cărui gând eră să caute a prinde pe Mihai, se fățărnicì ca cum n'ar ști nimic din cele urmate puțin înainte. El intrase în țară cu mare liniște, neaducând nici o asuprire locuitorilor și ziceà că voește a iernà în țară. Intrând în București, el ocupă casele cele mai bune din oraș și luă cvartir într'o nouă mănăstire sub oraș, zidită pe râul Dâmbovița, aproape de palatul domnesc. Trimise un om din parte-î la Domn, ca să-i arate că viind să ierneze în țară, cere să i se deà 10.000 florinți și bucate pentru oștirea lui. Apoi plecă însoțit de 1.000 pedeștrii la palatul Domnului, ca să-i facă vizita de cinste, iar în adevăr ca să-l poată prinde. Mihai, care simțise cugetele viclene ale Emirului, se silì a-l biruì în fățărnicie și a-l aruncà în cursele ce i le întindeà: el lăsase pe Emir să intre nesupărat în oraș, dar vizita lui nu o așteptă și fugì în tabără: Emirul negăsind pe Mihai, trimise în tabără de-l întrebă: pentru ce în timp de pace ține în arme atâția Unguri? Domnul răspunse: pentru ca să prinză pe Petru, fiul fostului Domn Alexandru, care umblà a-l răsturnà din scaun, și că până îl va prinde și îl va trimite la Constantinopol, el va căutà din banii publici să plătească și să deà drumul oștilor.

Emirul se prefăcù că crede și înștiință pe Domn că, în dimineața viitoare, îi va trimite un butoiu de aur, spre a plătì oștile și a le slobozì îndată, fiind împotrivitoare țării. Mihai se arătă că primește cu multă bucurie această propunere; dar hotărî a nu mai așteptà ziua de a doua zi, și a pune capăt acestui joc de înșelăciune cu Turcul. În puterea nopții aceleia, își gătì oștile pe ascuns, și însoțit de ostașii curții, ce îi așezase pe ascuns în vale, se apropie de oraș și, pe când Turcii dormiau, din cinci părți cu foc și cu sabie îi încinge. Turcii, la lumina flacărilor, care ardeau conacele lor și la strigătele răzbunătoare ale Românilor, se deșteaptă îngroziți și pe jumătate îmbrăcați, alerg și se adună la palatul Emirului, cu hotărâre de a se apărà până la moarte. Dar acì întâmpinară pe Mihai cu o parte din oștire; [el] împresurase palatul și îl împroșcà cu două tunuri. În zadar se ispitiră Turcii a-și deschide drum printre ostașii români, spre a intrà în palat. Românii îi împing înapoi și îi ucid pe toți. Două ziduri din palat se prăvălesc de izbirile artileriei. Emirul,

[1]) Cantemir, I, 91.

www.dacoromanica.ro

în desperarea sa, părăsit de orice ajutor, începù a aruncà pe ferestre aurul și giuvaerele sale, socotind că în vreme ce ostașii români s'or apucà de pradă, el va găsì mijloc de a fugì. Dar Mihai oprește pe soldați de la pradă și îi întărâtă spre năvală asupra palatului. Emirul strigă și se roagă cu făgădueli mari să-l lase să se tragă cu rămășița guardei sale; dar toate în zadar: Românii năvălesc în palat și fără milă ucid pe toți Turcii ce scăpaseră din foc. Prada acestii biruințe fu mare pentru soldați: doi cazaci găsiră două trăisti pline de aur, pe care Domnul îl împărțì între soldați. Dup'această biruință, curățindu-se tot orașul de Turci, Mihai dete mulțămită lui Dumnezeu și apoi lăsă oștile a se odihnì [1]).

XVI.

Mihai Vodă, având oare-care împutăciune cu capii trupelor ajutoare din Transilvania, Mihai Horvat și Bekeș Iștfan, cari erau foarte neuniți între sine, îi trimise înapoi Prințului Transilvaniei, oprind oștile peste cari trimise Sigismund căpetenie pe Albert Kiraly [2]), bărbat viteaz, născut în provincia Gemeri din Ungaria de sus și prea vestit pentru multe fapte de război, sàvârșite în războiul făcut de către Ștefan Bathori, regele Poloniei, în contra Muscalilor [3]). Mihai cu Kiraly se gătiră îndată de oaste. Și mai întâiu Kiraly, din porunca Domnului, asediè Orașul de Floci, [ce erà] neîntărit [4]); și îl rase din temelie (10 Decemvrie 1594), după ce ucise pe toți cei ce se închinau în numele Turcilor și cari nu apucaseră a fugì. [5]) După aceea Mihai pornì pe Dunărea înghețată și se apropiè la 1 Ianuarie 1595 de Hârșova, oraș bogat și întărit, cale de o zi de Brăila, [6]) pe care Carol și Ludovic, regii Panoniei, îl împresuraseră cu ziduri. [7]) Acì îi eșì înainte o oaste de 7.000 Turci, alcătuită de garnizoana cetății și de alți Turci din Bulgaria. Pe ghiața Dunării se dete o bătaie sângeroasă de ambe părțile, în care Turcii, în sfârșit, fură sparți și împrăștiați. [8]) Românii biruitori, [se] suiră [pe] scări, săriră în cetatea Hârșova, o arseră și o prădară. [9]) Prada făcută în acest oraș fu așà de mare, încât Românii trebuiră să treacă

[1]) Walther. — [2]) Cron. rom., 280. — [3]) Istvanfi.— [4]) Walther.— [5]) Istvanfi; Walther. — [6]) Walther.—[7]) Istvanfi.— [8]) Engel, 231.—[9]) Walther; Istvanfi.

www.dacoromanica.ro

Dunărea spre a-şi duce avuţiile ce-i împovărase în ţară. [1]) După ce îşi mai întăriră puterile slăbite de frig, Mihai cu ostaşii săi, la 6 Ianuarie, trecù iarăşi Dunărea şi se îndreptă spre Silistra, oraş mare şi frumos şi cu neguţători bogaţi, cari erau fără grije, bizuindu-se în puterea cetăţuei. [2]) După un asalt groaznic, în care asediaţii nu stătură mai puţin vitejeşte ca asediatorii, Românii o cuprinseră şi o dete în foc şi pradă. Cetăţuia însă n'o putură luà, lipsindu-le artileria. [3]) Românii găsiră atâta pradă în acest oraş, încât îşi dobândiră veştminte pentru vecie, zice un contimporan. [4])

XVII.

Aceste izbânzi ale Românilor, pustiirea oraşelor de pe lângă Dunăre, înspăimântaseră într'atât pe Turcii din partea locului, încât fugiseră mai toţi în munţii Balcani. Cârmuitorul dela Rusciuk înştiinţă îndată Porţii răscoala lui Mihai şi izbânzile lui, cerând ajutor, care întârzie câtva din nevoia iernii. [5]) Indrăzneala lui Mihai miră şi supără pe Sultanul, fără a-i da mari prepusuri, crezând că lesne va puteà potolì răscoala unui duşman aşà de slab. Trebuià însă a se grăbì, spre a nu jetincni operaţiile războiului din Ungaria. Intr'adevăr, Turcia spre a puteà purtà acest război aveà nevoe de Ţara-Românească şi Moldova, cari erau nu numai grânarul proviziilor armatei lor şi chiar al Capitalei, de vreme ce în toţi anii se încărcau din aceste două ţări 150 corăbii cu făină, unt şi carne pentru Constantinopol, [6]) dar încă [ele] slujiau de linii de comunicaţii pentru trecerea oştilor şi a proviziilor în Ungaria. [7]) Valachia numai plătià atunci la Poartă o tonă de aur [8]) sau, după alţii, 100.000 scuzi [9]) sau 70.000 galbeni, [10]) afară de darurile de la paşi şi miniştrii, pentru orânduirea Domnilor, care se urcară de multe ori până la 300.000 galbeni pe an, [11]) afară de 20.000 miei, 10.000 chile de grâu, alte atâtea de orz, 2.000 cai, unt şi miere cu îmbelşugare. [12]) Moldova plătià Porţei 62.000 scuzi şi Hanului Tătarilor pe tot

[1]) Walther.—[2]) Walther; Istvanfi.—[3]) De Thou, XII, 514; Baltazar Guerrin, *o. c.*, 134; Montreux, *o. c.*, 514.—[4]) Montreux, 514; vezi în Doglioni, *o. c.*, o anecdotă. — [5]) Seadedin şi Naima.— [6]) Guerrin, 171.— [7]) Esprinchardt, *o. c.*—[8]) Walther.—[9]) Esprinchardt, 249.—[10]) Botero, *o. c.*, 96, part. 1.— [11]) Botero, l. c.—[12]) Walther.

www.dacoromanica.ro

anul, 20 cară cu patru boi, 50 epe și miere îndestulă. [1]) Prințul Transilvaniei plătea 15.000 sechini. [2]) Perderea acestor foloase [costă mult pe Poartă], mai cu seamă într'o vreme când Impărăția se află în nevoie de bani și bucate și prețul aurului crescuse foarte mult dela războiul Persiei, încât se îndoise prețul unui scud în Constantinopol, aceia ce pricinuì turburări din partea Ienicerilor. [3]) Afară de acestea, Valachia și Moldavia, (erau) cămări pline de toate cele trebuincioase Constantinopolului. Dintr'ânsele acest oraș se îndestulà cu cărnuri proaspete și sărate, cu mulțimi de grâne și alte lucruri ce, pe Dunăre, se duceau acolo. Chiar saraiul Sultanului din aceste țări se îndestulà nu numai de cele trebuitoare vieței, dar încă de cele spre lux și desfătare. [4])

Sultanul hotărî dar a potolì cât mai în grabă acea răscoală, până a nu se întinde și a luà mai multă putere. El numì atunci Domn în Țara-Românească pe un Bogdan-Beizade, [5]) fiu al Iancului-Vodă Sasul, ce zăcù nerușinat trei ani și șeapte luni pe tronul Moldovei (1570—1574), batjocorind-o și, [căruia] după mazilia sa, i se tăie capul în orașul Liov din Polonia, din porunca regelui Ștefan Bathori. [6]) Acest june Bogdan se duse în Constantinopol cu familia sa, unde intră în casa lui Ferhad-Pașa și crescând în casa lui ajunsese a purtà slujba de *haznadar*. El avuse de gând a se turcì, când crezù că favorul patronului său și revolta Domnilor îi [vor] deschide calea de a dobândì un tron. [7]) Mustafa-Pașa, [8]) căruia i se luase pașalâcul Maraș, [9]) cu o seamă de oști, între cari 2.000 Ianiceri cu vre-o câteva din agalele cele mai însemnate, [10]) și pe lângă care oștire se mai adăogiră 14.000 Turci ridicați din Bulgaria, fu poruncit să treacă Dunărea pe la Rusciuk și să ducă pe noul Domn în țară. [11]) Intr'aceiași vreme

[1]) Esprinchardt, 249. Despot-Vodă la 1562 urcase tributul din 30.000 galbeni ce erà mai înainte, la 40.000: Hammer, 113.— La 1574, Moldova plătea 60 000 galbeni tribut și Sultanul cerù a-l îndoì, pentru aceia se revoltă Ion-Vodă. Idem, 193. — [2]) Esprinchardt. — [3]) Botero, III, 120 și Hammer.— [4]) Campana, *o. c.*, II, 810.—[5]) Seadedin; Naima; Walther; Istvanfi;—[6]) Ureche; Walther.—[7]) Seadedin; Naima.—[8]) Seadedin; Naima; Doglioni; Campana; Stavrinos; Cronicele României. Toate aceste bătălii din începutul anului 1595 sunt foarte încurcate de deosebiți cronicari străini. De pildă pe acest Mustafa-Pașa, Walther îl numește Ahmed-Pașa, Istvanfi Hafis-Pașa, Guerrin, Dantiscani, *o. c.*, Habrin-Hassan-Pașa, Herrera Asan-Pașa, fiul lui Ibraim-Pașa. Cron. turcești, românești și italienești îl numesc Mustafa.— [9]) Seadedin; Naima. — [10]) *Ibid.*—[11]) Istvanfi; Walther.

www.dacoromanica.ro

Gherei, Hanul Tătarilor-Perecopi, care cu 30.000 Tătari se întorceà din Ungaria, primì poruncă ca să treacă Dunărea pe la Vidin și astfel din două părți să izbească pe Mihai. [1])

XVIII.

Vestindu-se lui Mihai primejdia ce-l amenințà, își strânse în grabă oastea pe lângă dânsul [2]) și împrăștie călăreți în grabă în toate unghiurile țării, strigând că intră sabie de Turci și Tătari în țară și să sară toți cu totul împotriva dușmanului, încredințându-se în ajutorul dumnezeesc. [3]) Apoi pornì spre Dunăre, Sâmbătă în 8 Ianuarie (stil nou) și a doua zi se oprì la sat la Pietri, gătindu-se să treacă Dunărea, să se lovească cu Mustafa-Pașa, până a nu apucà acesta să calce țara. [4]) Acolo îi venì veste că Hanul cu Tătarii, trecând Dunărea pe ghiață, a și intrat în țară, robind și prădând. [5]) Această veste îngrijă tare pe Mihai și numai decât se învârteji îndărăt cu toate oștile și puse tabăra la sat la Hulubești, de unde trimise streji asupra Tătarilor pre Radul Buzescu cu frații lui, Preda Postelnicul și Stroe Stolnicul, și pe Radul Calonfirescu cu o seamă de oști alese. [6]) Hanul, înaintând spre Giurgiu, ca să să împreune cu Mustafa, jefuind și pustiind tot înaintea sa, își așeză tabăra la o milă departe de Giurgiu, la satul Scărpătești,[7]) puse străji în toate părțile și trimise câteva mii la prădat, ca să aducă hrană. [8]) Avangarda română, sub comanda Buzeștilor, înaintă până la sat la Putineiu, unde întâmpinând avangarda tătărască, o izbì cu vitejie și o înfrânse (14 Ianuarie), perind Tătari mulți și vii prinzând încă mulți. [9]) Îndată ce află Hanul această tristă veste, trimise pe un nepot al lui cu o mulțime de Tătari și veniră până la o milă d'alaturi de Giurgiu, [10]) la sat la Stănești. [11]) Buzeștii mai căpătând ajutor oaste de la Mihai, le eșiră întru întâmpinare și se loviră de față Duminecă 16 Ianuarie (s. n.), dând vitejește într'înșii, îi biruiră și pe mulți așternură la pământ, îi prind sau se predau ei înșiși; [12]) o parte numai scapă cu fuga spre Hanul; însuși nepotul Hanului perì în această bătaie. [13]) Dup'aceia Buzeștii izbesc

[1]) Walther.— [2]) Cron. Rom.— [3]) Walther.— [4]) Cron. Rom.— [5]) *Ibid.;* Walther. — [6]) Cron. Rom. — [7]) Șerbătești în județul Vlașca: Tunusli, 264. — [8]) Walther. — [9]) Cron. Rom. — [10]) Walther. — [11]) Cron. rom. — [12]) Walther. — [13]) Cron. Rom.; Tunusli, 264.

www.dacoromanica.ro

mai multe cete ce umblau răspândite după hrană și cu cruzime le fugăresc și le ucid. Șeapte mii prinși creștini fură mântuiți atunci din mâinile Tătarilor. [1]) Hanul se aflà tot la Scărpătești, unde sosise și Mustafa-Pașa cu Bogdan-Vodă și se împreunase ambele oștiri, tătărească și turcească. [2]) Mihai, care stà rânduit de bătaie la Hulubești, [3]) pregătind toate și luând toate măsurile cerute de împrejurări ca un duce prevăzător, cum prinse acea veste, [4]) socotì a nu mai întârzià și purcese în contra ambilor vrăjmași cu toată armata și gloatele lui. În calea sa ucide și fugărește mai multe cete de Tătari, cari rupte din tabără de vre-o patru zile, se trăgeau acum spre ordia cea mare. Dup'aceia, Duminecă (23 Ianuarie), în murgul serii, năpădește peste avàngarda vrăjmașului ce se aflà patru mile [departe] de tabără, compusă de 6.000 Turci, între cari 300 Ianiceri și o mulțime de Tătari, invocând cu o încredere puternică, după obiceiu, cu glas mare, numele lui Hristos. Tătarii, sumețindu-se în numărul lor, nu băgară de seamă l'această strigare ; iar Turcii o înțeleseră și încălecând căutau a scăpà cu fuga, favorizați de întunecimea nopții. Ai noștri izbesc cu semeție pe Turci și Tătari, și îi ieà în goană. [5]) Avangarda noastră, sub comanda Banului Manta, îi duse gonindu-i până în ordia cea mare dela Scărpătești. [6]) Spaima intră în tabăra vrăjmașă, crezând că Mihai însuși a venit a-i izbì. Hanul, turburat de frică și neîncrezându-se în puterile sale, chiar în noaptea aceia [7]) se despărțì de Mustafa-Pașa și de Bogdan [8]) și luă calea pustiilor sale. Aceștia cu Turcii lor, fugiră încă spre Rusciuk, goniți și tăiați fiind de Manta, până îi trecù Dunărea. [9])

XIX.

Mihai sosì a doua zi, Luni (24 Ianuarie), de cu noapte și își înfipse tabăra în locul părăsit de dușman la Scărpătești, și în ziua următoare, Marți (25 Ianuarie), des de dimineață, pornì spre Rusciuk unde, după cum aflase, Mustafa-Pașa nedescurajat încă de atâtea învingeri, mai strângeà oști și voià a-și mai cercà

---

[1]) Walther. — [2]) Walther ; Cron. Rom. — [3]) Walther. — [4]) Cron. Rom. — [5]) Walther. — [6]) Cron. Rom. — [7]) Walther. — [8]) Charles Bon, *o. c.* — [9]) Idem.

www.dacoromanica.ro

norocul. [1]) Fără a mai lăsà lui Mustafa vreme de gătire, Domnul se grăbește și trece Dunărea pe ghiață pe la Marotin [2]) și își înșiră oștile mai sub porțile Rusciukului. El aveà cu dânsul numai 10.000 ostași (7.000 atât Munteni cât și Moldoveni), [3]) în vreme ce Mustafa-Pașa aveà 4.000 oaste aleasă și 10.000 Turci, adunătură din Bulgaria. [4]) El își îndeamnă oștile a se luptà vitejește pentru gloria lui Hristos și mântuirea Patriei [5]) și cu frunte de leu, bărbătește, mai repede decât ai gândì, năvălește asupra Turcilor, cari d'abià apucaseră a ieșì din cetate, când lupta se încăieră. [6]) Bătaia ținù câtva și fu sângeroasă și nu încetă până în noapte, când Turcii, cu toate că [erau] mai numeroși, trebuiră a se plecà furiei Românilor; [7]) dela vre-o 7.000 până la 8.000 căzură morți; [8]) ceilalți își căutară mântuirea în fugă, dar ai noștri urmărindu-i în întunecimea nopții, fără seamă îi ucid sau îi prind pe toți. [9]) Mustafa-Pașa, perzând calul, o luă pe jos la fugă; o slugă îi dete apoi un cal prost, pe care în zadar se silì a scăpà: [10]) el fu ucis de ai noștri nu departe de locul bătăei. [11]) Domnișorul Bogdan fu mai norocit: reschirându-se toți ai săi și însoțit numai de vr'o douăzeci de oameni, [12]) iar după cum zic unii, numai de șease, [13]) el fugì la Constantinopol, la maică-sa și la surori. Acolo, acest june pretendent fu, la 1597, prin intrigile lui Ieremia, Domnul de atunci al Moldovei, din porunca Turcilor, asvârlit în mare. El măritase pe o soră a lui după un nobil venețian anume Ioan Zane. Însuși analistul italian N. Doglioni spune că ar fi văzut la acest Bogdan în anul 1597, o sabie, îngropată de mai mulți ani, care se găsise în Moldova și se presupunea că ar fi sabia ce Atila, vestitul rege al Hunilor, biciul lui Dumnezeu, purtà în războaiele sale. Tăișul sabiei foarte bine lucrat erà de șeapte palme în lungime și patru în lățime. [14])

XX.

După această strălucită biruință, Mihai puse de arse și dete în pradă orașul Rusciuk. Un martur de față descrie astfel răz-

[1]) Walther; Cron. Rom.— [2]) Cron. Rom. — [3]) Campana, II, 859. — [4]) Walther — [5]) Idem. — [6]) Idem. — [7]) Idem; Doglioni; Istvanfi. — [8]) Campana, 36; Guerrin, 126; Montreux, 449; Francus, *o. c.*, 139. — [9]) Walther; Seadedin; Naima. — [10]) Istvanfi. — [11]) Cron. Rom; Walther; Fessler, *o. c.* VII, 337. — [12]) Walther. — [13]) Doglioni 9. — [14]) Doglioni.

www.dacoromanica.ro

bunarea Românilor asupra bieţilor locuitori ai Rusciukului: „Multă „jale se făcù în ziua aceia, şi plângerile se înălţau până la ce„ruri. Toţi s'au încărcat cu avere din destul; robi şi roabe şi-au „luat cu prisos; nimica n'a scăpat din mâna lor. Gingaşele tur„coaice mult răsfăţate, ce stau în veci închise, să le fi văzut „atunci goale, desculţe, tăvălindu-se în zăpadă, unele târîte de „păr, altele de mână; nu erà ostaş care să nu ducă vre-o tur„coaică." [1])

Cetatea însă nu putù fi luată, căci Domnul erà silit a se întoarce în Bucureşti, [2]) chemat fiind de trebile ţării. [3]) El lăsă pe Unguri, Cazaci şi o seamă din Români lui Albert Kiraly, poruncindu-i a urmà pustiirea oraşelor turceşti din Bulgaria [4]) şi însoţit de ostaşii săi, se întoarse, intră în Bucureşti, unde fu primit cu strigăte de bucurie şi de binecuvântare ale poporului pentru izbânzile sale. Dobânda care ostaşii aduseră cu dânşii fu foarte mare: din 10.000 ostaşi ce-l însoţiseră nu erà nici unul care să nu să fi întors cu haine de mătase şi alte lucruri preţioase. [5])

Indată după ce resuflară puţin oştile, Mihai pornì pe Banul Mihalcea spre Silistra, pe care o arse şi o pustii din nou. [6]) Mihalcea apoi se întoarce de asedie Brăila, după ce prădă şi arse foburgul. Asediaţii găsiră mijloc de a scrie lui Muza, Ciauşul din Dobrogea, cerându-i ajutor. Muza strânse vre-o 4.000 de oameni şi trecând Dunărea pe ghiaţă, izbì tabăra românească şi omorându-le, după mărturia îndositoare a Turcilor, 1.000 de oameni, îi silì a ridicà împresurarea; Mihalcea se întoarse lângă Mihai. [7]) [Domnul trimesese] şi pe Spătarul Preda şi pe Comisul Radul asupra Hârşovei. Turcii din acest oraş, aflând de sosirea Românilor, se grăbiră a trece Dunărea şi le eşiră în întâmpinare, dar Românii îi bat şi îi trec Dunărea, tăindu-i în goană foarte rău până la Hârşova, pe care o dau pradă focului.

In vremea aceasta, viteazul şi strălucitul Albert Kiraly cu o iuţime neauzită, cu foc şi cu fer, prădând şi pustiind, îşi roteşte armele fulgerând prin toată Bulgaria. Şiştovul, Cernavoda, Rasgradul, Babadagul şi Oblucita se mistuiră de sabie şi foc, şi după ce îşi împinse pustiirile până la Marea Neagră şi Cetatea Albă, unde găsiră 14 tunuri, din cari două purtau săpate armele lui

[1]) Stavrinos.—[2]) Istvanfi; Walther; Cron. Rom.—[3]) Istvanfi.—[4]) Walther; Istvanfi.—[5]) Engel, I, 232.—[6]) Idem, *ibid.*—[7]) Seadedin, 100—130; Naima.

www.dacoromanica.ro

Ferdinand și două ale lui Ioan Hunyad, și [până] la gurile Dunărei, [1]) ajungând până la Varna; apoi trecând munții, ajung dincolo de Adrianopol, apropriindu-se până la treisprezece leghe de Constantinopol, pustiind toate câmpiile și împrăștiind mai multe cete de Turci și de Tătari. [2]) Kiraly apoi își întoarse învingătoarea oaste, neatinsă [de dușman] și [înavuțită] cu multă pradă la Mihai. [3])

XXI.

Tot în acea lună (Ianuarie), o ceată de Români aflară prin spioni că Sinan se întorceà dela Belgrad la Constantinopol cu multe bogății, răpite mai toate dela dușmani. Românii trec în Bulgaria, îi pândesc calea în munții Emului și năvălesc fără veste asupră-i. Sinan își lasă bogățiile în pradă și Românii, lacomi după dânsele, lăsară pe Sinan de scăpă. Gesty Ferentz sosì cu o ceată de Transilvani și uniți împreună, coprind mai multe castele din părțile locului, trec munții în Rumelia (Tracia), împrăștiind groaza în toate părțile și își împing pustiirile lor până la porțile Constantinopolului. [4])

Dacă toată armia ar fi sprijinit această nemerită incursie, [5]) Sultanul ar fi avut mult a se teme de scaunul său împărătesc. [6]) La întoarcerea sa în Țara-Românească, Ferentz întâlnì un trup de 12.000 Tătari, pe care îl împrăștie și îl sfărâmă. [7]) Toate aceste lupte din luna lui Ianuarie numai, umplură cincisprezece cară de capete de Turci, numai din cei mai însemnați, ce se aduseră în tabăra românească. [8]) Aceste strălucite isbânzi ale Românilor, aprinseră nădejdile popoarelor mult chinuite din Turcia și începură a le deșteptà din amorțeala în care de veacuri zăceau. Bulgarii fură cei mai întâi a se formà în cete și a luà armele. Un trup de 2.000 de țărani Bulgari cuprinde Sofia, capitala Bulgariei, în lipsa Pașei d'acolo și îi dete foc și pradă; dar neavând destulă putere spre a o ține, o lasă și se trag. [9]) Prada făcută se împărțì între dânșii și fiecăruia îi venì în parte aproape

[1]) Campana, 857.—[2]) Guerrin, 115.—[3]) Walther; Cron. Rom.; Istvanfi.— [4]) In text: «cette heureuse pointe»; traducerea e a lui Odobescu. [5]) De Thou, II, 507; Guerrin 121; Montreux, 500. — [6]) Idem., — [7]) De Thou, 507; Guerrin, 121; Montreux, 500. — [8]) Montreux, p. 500. — [9]) De Thou, XII, 513.

www.dacoromanica.ro

300 scuzi.[1]) Apoi, mai unindu-se [şi] alţii cu dânşii, se pun de pustiesc ţara în toate părţile şi ajung trei zile departe de Constantinopol. Ei întâmpinară apoi un convoi de un mare număr de care, cămile şi mai mult de 40.000 dobitoace, ce se ducea la oastea turcească; ei izbesc oastea ce îl duceà, o biruì şi omoară 2.000 Turcî, luând toată acea pradă.[2])

XXII.

Izbânzile nu fură deocamdată, în Moldova, aşà de repezi şi strălucite ca în Ţara-Românească. Aron-Vodă, îndată ce se declară în contra Porţii, începù a-şi gătì oştile şi vru să atace cetăţile moldoveneşti, ocupate de Turci, din Basarabia. Dar pe când făceà acea gătire în Decemvrie 1594, fără veste, 14.000 de Cazaci, între cari 2.000 puşcaşi aleşi, sub trei steaguri, unul cu Vulturul negru şi cu mănuchiul de argint, altul cu Vulturul alb, cu mănuchiul iar de argint, şi al treilea după obiceiul lor, sub o căpetenie anume Lobodă, năvălesc în Moldova, prădând şi pustiind prin foc şi sabie. Aron d'abià scăpă din Iaşi cu doi boieri ai săi, şi Cazacii cuprind Iaşul, pun mâna pe visteriile Domnului şi pun oraşul în flacări şi în sânge. Maî tot oraşul fu mistuit de foc. Cazacii luară din Moldova 26.000 cai, 600 fete tinere; ei găsiră încă 70 tunuri în Capitală, din cari parte le luară, parte le încuiară. Ne mai având ce jefuì în Moldova, trecură să facă asemenea în Polonia.[3]) Văzându-se scăpat din nevoia aceia a Cazacilor, Aron începù iarăşi a se pregătì de oaste împotriva Turcilor. El primì şi dela Bathori o seamă de oşti ajutor, sub comanda lui Bercea Andreiaş [4]) şi se duse să izbească Benderul, dar fu respins de Begul oraşului, Mir-Ahmet.[5]) Aron se întoarse apoi spre cetăţile Chilia şi Cetatea-Albă şi asedie pe aceasta din urmă, începând a o bate puternic cu tunurile. Garnizoana, ne mai putând stà mult împotrivă, cerù ajutor dela Gazi-Ghirai, Han al Tătarilor. Acesta sculă un număr mare de Tătari, şi puindu-le cap pe Adil-Ghirai, sburară în ajutorul cetăţii.[6]) Tătarii sosiră pe când garnizoana cetăţii erà gata să se deà.[7]) Aron, văzând sosi-

[1]) Guerrin, 133; Campana, 36.—[2]) Guerrin, 118; Herrera, 557.—[3]) Guerrin, 116; Iacobus Francus, V, 110. — [4]) *Mag. ist.*, IV, 281. — [5]) Seadedin; Naima. — [6]) Seadedin; Naima. — [7]) Seadedin.

www.dacoromanica.ro

rea Tătarilor, pricepù că e peste putință a urmà asedierea în fața unei asemenea oștiri și se ridică de acolo, trăgându-se spre țară. [1])

Tătarii, în cele dintâi zile ale lunei Februarie, intrară în Moldova, urmărind pe Aron și făcând jafuri și pustiiri, după obiceiu, [2]) până când căzură în cursa ce-i așteptà. Aron, care aflase de sosirea Tătarilor mai nainte, nu perduse vremea. El își strânsese toate trupele, ridicase poporul în arme, făgăduindu-i prada dușmanului, și tot poporul erà în picioare; chemase în leafă o seamă de Cazaci, cari inimați de pilda Românilor, apucară armele în contra Turcilor și deputară la Prințul Transilvaniei, cerându-i leafa numai pe două luni, făgăduind că apoi se vor ține cu prăzile lor și că vor slujì cauza Creștinătății cu credință și cu stăruință [3]), ceia ce Sigismund primì cu plăcere.

Dintr'altă parte, Mihai, înștiințat de Aron, se grăbì a alergà într'ajutor. El plecă din București, luând cu sine soția și copilul său, și se duse spre hotarul Moldovei cu oastea sa. Ambii Voevozi meditară o stratagemă și întinseră o cursă în care lesne căzură Tătarii. Mihai, care se aflà în fața Tătarilor, se făcù ca cum s'ar fi spăimântat de furia vrăjmașului și începù a se trage înapoi. Tătarii se iau fără socotință după dânsul, până când cad între oștile muntene ale lui Mihai și oștirea moldoveană a lui Aron, care stà ascunsă în păduri și în spatele dealurilor. Atunci, deodată Românii iau ofensiva, Muntenii izbind pe Tătari în față și Moldovenii de dinapoi și din coaste. De trei ori Tătarii, văzând primejdia în care se aflau, se raliază și, în desperarea lor, ca niște mistreți izbiți și împresurați din toate părțile, își caută a-și deschide drumul. Dar Românii se îmbărbătează mai pre sus de natura omenească și se silesc a nu le scăpà din mână această pradă căzută în cursă. In sfârșit, după o luptă înverșunată, armata tătărească se zdrobește și se reschiră: 12.000 Tătari zac morți, afară de copii și de neveste, [4]) în locul bătăliei; mulți încă sunt răniți; mai toată călărimea lor prăpădită, fiul Hanului însuși rănit de moarte; 1.500 cai unguroști, multe cară încărcate cu puști, multe steaguri și 1.000 creștini mântuiți din robie, fură

[1]) El însă se reîntoarse iarăși și începù a bate cetatea și erà gata a o luà, dacă Cazacii n'ar fi sosit. Epistola lui Aron-Vodă către Principele Transilvaniei, Reusner, *Ep. Turc.*, 122. — [2]) Seadedin. — [3]) De Thou, XII, 568; — Bethlen, l. VIII, 578. — [4]) Reusner, *Ep. Turc.*, 122.

www.dacoromanica.ro

trofeele acestei biruinţe. Rămăşiţa Tătarilor luă în fuga mare calea pustiilor. [1]) Aceste învingeri ce suferiră Tătarii în Valachia şi Moldova, în aceste două luni, şi rigoarea iernei, făcù că armata lor, din 80.000 .oameni, d'abià se întoarseră 8.000. Indată, pe lângă aceste perderi, o foamete grozavă îi mai pustii în iarna aceia, încât ajunseră, de lipsă, că îşi frigeau muierile şi copii în frigări, de-i mâncau. [2])

După învingerea strălucită asupra Tătarilor, ambii Voevozi înştiinţară de toate cele cu noroc săvârşite pe Prinţul Transilvaniei, arătându-i că, de le va sosì în ajutor, după cum li se făgăduise, armata transilvană până la 29 ale acelei luni Fevruarie, — [3]) ei vor stăpânì toată Dunărea şi se vor pune în cale spre Constantinopol, [4]) fiindcă toate popoarele creştine din Turcia s'au sculat sau sunt gata a se sculà împotriva Turcilor. [5])

XXIII.

Bathori, care stà în acea iarnă în nelucrare, ocrotit de izbânzile Românilor, nu se prilejì a răspunde cererii şi dorinţii Domnilor români, căci ocupaţia viitoarei sale nunţi ocupà atunci cu totul duhul său atât de uşurel. Părintele Alfons Carillo, pe care îl trimesese la Viena, după cum am văzut, îi adusese făgădueli mărețe dela Impăratul şi îngăduinţa căsătoriei lui atât de mult dorită cu Maria Christina de Austria, fiica archiducei Carol, unchiul Impăratului, soră cu Ana, atunci crăiasă în Polonia, cu toate că fusese destinată înainte pentru regele Spaniei. [6]) Aceasta făcù pe duşmanii lui Bathori să zică, că Casa Austriei i-a dat o femee spre a-l răsplătì, căci a călcat credinţa şi alianţa Turcilor şi că drept zestre [a luat] nevoia de a purtà război cu dânşii. [7])

După aceia, Sigismund trimise o ambasadă la Impăratul, în capul căreia puse pe unchiul să Bocskai, [8]) care ajunse în 14 Decemvrie (1594) la Viena şi în 12 Ianuarie (1595) la Praga, unde fu foarte bine primită. [9]) Acì se încheie între împuterniciţii lui Si-

[1]) Montreux, 500; Guerrin, 123; Dantiscani, 213; Iacobus Francus, 137.— [2]) Guerrin, 133; De Thou, XII, 513.—[3]) Guerrin, 264.— [4]) Miron Costin, o. c., l. c. — [5]) Guerrin, 126. — [6]) Sagredo, 699. — [7]) De Thou, XII, 239. — [8]) Istvanfi.— [9]) Montreux, 490.

www.dacoromanica.ro

gismund și ai Impăratului un tractat de alianță pe aceste temeiuri: că nu vor depune armele și face pace cu Turcii, decât printr'o învoire reciprocă; că în tractatul cu Turcii se va coprinde Transilvania, Valahia și Moldova; că toată Transilvania și partea regatului Ungariei, ocupate de Bathori de Somlyo, vor rămâneà vecinic acestui prinț și copiilor săi, parte bărbătească, cu drept celui mai întâi născut între dânșii și tot în chipul cu care se bucurase de acestea prinții Ioan, Ștefan și Christofor; dar cu condiție că vor recunoaște pe Rudolf și pe următorii săi, regi ai Ungariei, ca suzerani ai Transilvaniei; că dacă Bathori va murì fără copii de parte bărbătească, Transilvania și țările ce se țin de dânsa vor rămâne pe seama Impăratului și a următorilor săi, și că Bathori și staturile (les ordres) provinciei vor făgăduì printr'un jurământ solemnel îndeplinirea acestui articol; că în cazul când Transilvania se va reîntoarce regilor Ungariei, Impăratul și urmașii săi vor jurà d'a păstrà obiceiurile, privilegiurile, drepturile și libertățile, și d'a nu da cârmuirea țării decât la un Domn din această provincie; că Impăratul va recunoaste pe Bathori ca prinț suveran, că-i va da titlul de *strălucit*, că va mijlocì a i se da în căsătorie una din fetele archiducei Carol, mort de curând, si că va angajà (poftì) pe regele Spaniei a-i da colanul mielului de aur (toison d'or); că îi va da toate ajutoarele trebuincioase, oameni, bani și muniții de războiu; că va angajà pe Papa a luà sub protecția sa pe Prințul și pe staturile sale; că Bathori și copii săi se vor creà prinți ai sântei Impărății, dar fără a aveà drept de ședere (assistance) și vot (suffrage) în dietă; că orașele, cetățile și castelurile ce se vor luà de armata împărătească în războì vor fi ale Impărăției, și că cetățile ce prea-strălucitul prinț al Transilvaniei va cuprinde (stăpâni) cu oștile și cheltuiala sa, vor rămâneà lui, de care se va bucurà sub titlul de feud al Impărăției (sans préjudice des droits de fief de sa Majesté impériale); dar că dacă aceste cetăți vor fi din ale vechiului regat al Ungariei, acest Prinț va fi îndatorat a le da înapoi cu o dreaptă despăgubire, plătită de Impărat; că Impăratul va plătì sumele trebuincioase pentru întărirea cetăților Transilvaniei, și că Bathori, din partea sa, nu va crutà nici cheltueli, nici îngrijiri, spre a le apărà în contra dușmanului comun.

Se mai adăogì la acest tractat un articol ce se părù de un semn rău: El ziceà că la întâmplare când acest războì nu va iz-

www.dacoromanica.ro

butì după cum se nădăjduià și că Bathori va fi gonit din Transilvania, Impăratul se îndatorează d'a-l primì în staturile sale și a-i da venituri de ajuns spre a ține dignitatea sa și mărirea casei lui; că în sfârșit Domnii (nobilii) ce acest război are să-i pună în aceleași primejdii ca și pe prințul lor, vor puteà a se retrage cu dânsul în Germania.[1])

Acest tractat, prin care Impăratul semănà a se fi arătat foarte generos și a nu fi oprit pentru dânsul decât dreptul onorific de suzeranitate și eventualitatea, puțin probabilă la un prinț așà tânăr, de-a dobândì Transilvania în lipsă de moștenitori, erà într'adevăr câștigarea Transilvaniei pe sigur de Impăratul. Căci [erà la mijloc] un secret ce puțin mai în urmă se dete pe față, iar care erà cunoscut atunci de toți cei ce se apropiau de Sigismund și prin urmare și de Iesuiții ce îl vindeau curții Austriei. Acesta erà neputința, constatată de doctori, de a împlinì datoriile căsătoriei.[2]) Se zicea că el fusese legat prin farmecele unei babe fermecătoare, numită Ioana, care erà a lui Ioan Koacock.[3]) Alții prepuseră mai în urmă că muma lui Ștefan Bocskai, dorind ca Sigismund să ia în căsătorie pe o fată a ei și neizbutind, căci Sigismund în vanitatea lui preferà pe nemțoaică, prin farmece îl legă.[4]) Sigismund, care-și cunoștea starea, sau că credeà că, prin știința doctoricească, își va puteà vindecà neputința sau numai de vanitatea de a se vedeà aliat cu familia împărătească, dorì această căsătorie, care fu fatală țării sale.

După încheierea tractatului, ambasadorii Transilvaniei primiră daruri mărețe și dându-le audiența de ziuă bună (congé), Impăratul le făgăduì că va trimete peste puțin pe princesa Maria-Christina, logodnica lui Bathori; dar Curtea imperială tot amânà aceasta sub deosebite pricinuiri. Bathori se plânse de mai multe ori și staturile țării, care se temeau ca această alianță cu Casa Austriei să nu le fie fatală, ziceau în gura mare că și-au bătut Nemții joc de Prințul lor. Spre a astupà aceste sgomote, Ștefan Bocskai, care rămăsese la Praga, se duse în începutul lui Martie, la Gratz, capitala Stiriei, unde se căsătorì ca procuror al stă-

---

[1]) De Thou, XII, 501—2; Montreux, 490; Sacy, II, 112; Bethlen, III, 513—530; Campana, II, 858; Du Mont, o. c., V, part. I, 514. — [2]) De Thou, XII, 503; Tomasi, 61. — Spontoni, 51. — [3]) De Thou, 503. — [4]) Spontoni, 52.

www.dacoromanica.ro

pânului său Bathori cu Maria Christina, fată fiind archiduca Maximilian, fratele Impăratului și Ferdinand, fratele princesei. Bocskai, printr'o ceremonie obicinuită în căsătoriile prinților, se puse în patul de nuntă. Nemții însă tot nu trimiseră deocamdată pe mireasă la soțul ei, până în vară. [1])

XXIV.

Domnii români nu perdură vremea așteptând armata lui Sigismund ce nu venì, și căutară a se folosì de izbânzile lor și de spaima ce ele au adus vrăjmașului. In vreme ce oastea lui Aron cuprinde Măcinul și alte cetăți și răscoală toată Dobrogea, ai cărei locuitori, urând tirania Turcilor, se ridicară cu toții și curățiră țara lor de dânșii; două escadroane de Moldoveni bat în două rânduri două cete însemnate de Turci și le iau două stindarde; [2]) apoi se învârtesc, iau cu sila Chilia și Benderul, unde tae în bucăți pe Beiul cu 600 Turci, luând multe turme de dobitoace [3]) și în urmă merg de asediază de a doua oară Cetatea-Albă, arzându-i foburgurile, după ce au risipit oștirea Beiului acelei cetăți, atât încât de abià a scăpat teafăr, el al optulea, lăsând în puterea Moldovenilor steagurile, tobele, trompetele și cele mai multe avuții ale sale. [4])

Mihai, omorând mai mult de 1.000 de Turci, [5]) cuprinde Ismailul, unde găsì 70 tunuri de baterie, două din care erau însemnate cu armele Impăratului Ferdinand și două cu ale lui Ioan Huniad. Aceste patru tunuri Mihai le trimise în dar la Prințul Transilvaniei. [6]) Și după ce lăsă în Ismail o garnizoană de 2.000 Români, [7]) trecù apoi iarăși Dunărea, pustiind orașele turcești ce mai rămăseseră în Bulgaria [8]), și se întoarse în grabă spre

---

[1]) De Thou, XII, 503. — [2]) Epist. lui Aron, Reusner, *Ep. Turc.*, ep. 1, 122.—[3]) Doglioni, 206.— [4]) Epist. citată a lui Aron.— [5]) Beyerlinck, *o. c*, II, 225.— [6]) Bethlen, III, 534. Aceste tunuri se credeà a fi fost luate de Ștefan-cel-Mare în bătălia vestită ce câștigă asupra lui Matiaș Corvin, regele Ungariei, la Baïa (Miron Costin).—[7]) Guerrin, 124 și 134; Montreux, 500 și 514; De Thou, 514.— [8]) Herrera, 557, spune că la Smil, omorîră mai mult de 2.000 Turci și găsiră 34 de tunuri, din cari unele dela Huniad etc... și lăsară garnizoană ca la 2.000 Români, fiind cetatea tare. — Andrei Borestay zice că Albert Kiraly, la 10 sau 6 Mai, luă Smilul, după ce cu o trupă de Români a bătut 3 000 Turci ce veniau prin Moldova, omorîndu-le 2.000 de oameni, luă lesne Silistra și apoi venì la Brăila cu multă pradă. (Campana, 861).

www.dacoromanica.ro

Bucureşti, până a nu se desgheţà de tot Dunărea. La întoarcerea sa în Ţara Românească, cu toate că curgeà de trei palme apa pe ghiaţa Dunării, [1]) viteazul Domn mepriză o primejdie aşà de învederată şi trecù cu toată prada sa de cealaltă parte a râului. [2])

În vreme ce Tătarii năvăliseră în Moldova, Poarta, numind Domn în Ţara Românească pe unul numit Ştefan, însărcinase pe Capigi-başa şi pe Paşa Silistrei, cu multă putere de Turci, Tătari şi Ianiceri, să-l ducă în scaun. Mihai, aflând de aceasta, trimise pe Albert Kiraly, care întâmpinând pe duşman la 16 Martie, [3]) îl sparge şi îl fugăreşte, iar cetatea Silistrei, cruţată până atunci, o asemănă cu pământul; apoi, ne mai întârziind, se învârtejeşte în oraşul Turtucaia, cale de o zi de Rusciuk, îl aprinse, ucigând mulţi din locuitori şi se întoarce la Bucureşti, unde se aflà Mihai. Acesta îl porni îndată la Brăila în ajutorul lui Mihalcea, pe care-l trimesese de vre-o câteva zile, din nou, ca să ieà Brăila şi să-şi răzbune ruşinea ce primise, fiind silit, la cea dintâiu asediere, a se depărtà. Cetăţuia Brăilei erà închisă cu un zid gros şi întărit cu pălimare de pari. [4]) Armata toată ce o împresurà, Români şi Unguri, după mărturia chiar şi a cronicarilor turci, se urcà la 20 mii oameni cu multă artilerie. [5]) Garnizona cetăţii erà de 3.000 Turci [6]), şi nu le mai puteà venì alt ajutor, căci Dunărea [se] desgheţase. [7]) La apropierea Creştinilor, garnizona eşì din cetate şi începù a-i hărţuì, dar fu silită a se închide în cetate, a se apărà cu tunurile şi puştile. Asediatorii deschiseră şi duseră şanţuri (tranchée) prin trei locuri şi grăbiră mult asediarea în 16 zile. In capătul acestui timp, la 30 Martie, asediaţii ne mai putând a se împotrivì, se sfătuiră a se predà, à composition [cu condiţiuni], la cari fură siliţi a se supune. Dar Mihalcea, ce erà născut din Brăila, nu voià a le dà altă capitulaţie, decât voia d'a eşì numai cu femeile şi copii lor, fără a luà nimic din avuţia lor. După rugăminţile însă ale lui Kara-ciauş, Mehemed-bey şi Mustafa-ciauş, deputaţii garnizoanei, Căpitanii ungurii mijlociră şi jurară pe credinţa lor că nu li se va face nici un rău (tort) şi că pot luà cu

---

[1]) De Thou: «l'intrépide Valaque.» — [2]) De Thou, XII, 514. — [3]) Walther; Frachetta, *o. c.*, 3.— [4]) Walther. — [5]) Seadedin. — [6]) Guerrin, 134. — [7]) Seadedin.

www.dacoromanica.ro

dânşii ori-ce vor voi. La 10 Aprilie, să ia, după o lungă asediere, Brăila, unde se găsì proviant şi multă pradă [1]. Aşà, până a nu trece Dunărea dincolo, ei îmbarcară pe corăbii aproape 1.000 cântare de mobile şi scule ale lor şi începură a eşì din cetate, spre malul Dunării, plângând şi ţipând tare; [2] dar ai noştri, zărind că cu straele lor duc şi bani şi că încă şi în pâni ascunseră aur topit, [3] orbiţi de dragostea jafului la care foarte mult se deprinseră, cu paguba disciplinei, călcară credinţa dată şi capitulaţia, şi se aruncară asupra sărmanilor Turci, începând a despuià pe unii, pe alţii mai însemnaţi a-i luà robi, şi pe vr'o câţiva a-i [şi] ucide. Kara-ciauş, văzând această călcare a capitulaţiei, le strigă: „Mincinoşilor! este oare vr'o religie care să ierte ce faceţi?" [4] Atunci Albert Kiraly cu celelalte capete ale armatei, puseră mâna pe săbii, spre a oprì pe Creştini de a maltratà pe Turci, uciseră vr'o câţiva din cei mai îndărătnici şi ocrotiră trecerea acestor nenorociţi pe celălalt mal al Dunării. [5]

XXV.

In vreme ce Mihai se străduià cu atâta virtute împotriva duşmanului din afară, zavistia boerilor semănà sămânţa împărecherilor din lăuntru. O seamă de boieri, văzând energia şi calităţile deosebite ce desfăşurà Mihai, se temură că acest om eroic să nu curme puterea şi supremaţia lor în Stat, ce cu atâta nevoie izbutiseră a întemeià asupra puterii domneşti. Incepură a vedeà într'ânsul un urmaş din acei Domni ca Mircea, Dracul, Ţepeş, carì într'o vreme zdrobiau pe duşmanul din afară şi apăsau puternic, dimpreună cu facţiile, anarchia şi partidele din lăuntru şi libertatea publică. Alţii, din descurajare, socotind că războiul început nu va puteà fi [tot] aşà norocos până la sfârşit, alţii încă mânaţi ca totdeauna de patima ambiţiei şi urei individuale, — toate aceste facţii, în capul cărora erà Banul Manta, se uniră şi complotară ca să doboare pe Mihai şi să cheme pe Turci. Complotiştii băgară fără de veste în Craiova un trup de cinci mii Sârbi, strânşi în leafă de dânşii, şi se sculară pe faţă în

[1]) *Historia von den Empörungen.....*, 71.—[2]) Seadedin.—[3]) Montreux, 114; Guerrin, 134. [4]) Seadedin. — [5]) Seadedin; Naima; Hammer.

www.dacoromanica.ro

contra Domnului. Acesta trimite îndată un trup de oştire la Craiova, care năpădeşte în oraş, zdrobindu-l tare şi goneşte pe duşmani până îi trec înnot Dunărea. Mihai se purtă cu multă mărinimie către boeri, duşmanii lui: îi ertă pe toţi împreună cu capul lor Banul Manta, care, după cum spune Walther, trăià încă la anul 1598. [1]) Apoi acea oştire [din Craiova], merse sub Albert Kiraly de triumfă prin flacări de oraşul Nicopoli. După atâtea isprăvi mărețe şi strălucite, Românii încercară şi o perzare. Farcaş, având cu sine un trup de 3.000 Români, Sârbi şi Unguri, fu înşelat de doi custozi români, cumpăraţi de Turci cu 2.000 aspri, cari îl asigurară că vr'o sută de Turci pradă pe locuitori în preajma Vidinului şi că-l rog acei locuitori să alerge în ajutorul lor. Farcaş, încrezător, se duce şi cade în mijlocul unei armii de 30.000 Turci sub un Agă. Cei mai mulţi din ostaşii săi, împresuraţi de vrăjmaşi, periră. [2]) El, numai cu puţini, putù scăpà. [Această perdere uşoară îşi avù însă compensaţiunea sa cu atâtea alte biruinţe şi, în sfârşit, cu luarea Brăilii].

XXVI.

Cuprinderea Brăilei încheie glorioasa campanie din iarna anului 1595, fără asemănare în istoria lumii. Nici odată simţimântul libertăţii nu îmbărbătă mai puternic inima unui popor: patru luni, nesocotind rigoarea iernii şi numărul cel mare al duşmanului, pururea în câmpul bătăliei, mereu ca nişte uriaşi, s'au războit Românii din ambele ţări. Intr'o vreme aşà de scurtă, [ei] se luptară în zece bătălii însemnate cu duşmanii; le împrăştiară mai multe armate, coprinseră şi prădaseră [ca] la douăzeci şi cinci oraşe mari şi puternice, şi cetăţi, [1]) şi mai multe mii de sate pustiiră. Constantinopolul însuşi, îi văzù pustiind prin fer şi flacări până la porţile sale! Privind în total această campanie, imaginaţiunea este izbită [de atâtea îndrăzneţe întreprinderi, săvârşite ca într'un vârtej de vitejie, de un popor setos de libertate, tresărind sub impulsiunea unui geniu războinic.

[1]) Walther.—[2]) *Ibid.* — [3]) Oraşul de Floci, Brăila, Giurgiu, Rusciukul, Turnul, Isaccea, Hârşova, Măcinul, Silistra, Ismailul, Chilia, Benderul, Cetatea Albă, Baba, Şiştovul, Cernavoda, Oblucița, Rasgradul, Provata, Dobricea, Zagora, Turtucaia, Nicopoli, Vidinul şi Vracea.

www.dacoromanica.ro

CARTEA II

CĂLUGĂRENII

(Aprilie 1595 — Decemvrie 1595).

I.

Incă dela cele dintâiu triumfuri ale Românilor din această iarnă, spaima și groaza ce cuprinsese tabăra și ținuturile de margine ale Impărăției turcești, intrară și în Constantinopol, și pătrunseră și până și în Seraiul unde trăià traiu desfătat și fără grijă desfrânatul sultan Murad al III-lea. Vaetele și cârtirile poporului, demoralizarea ostașilor, a Ienicerilor chiar, cari nu mai voiau a merge la războiu sub pricinuire că nu li se plătesc lefile, îl înfioră de frică și îl silì a se gândì și la trebile Impărăției sale. Vistieria fiind sleită cu totul, fu silit a luà din casa sa bani spre a mulțumì oștile ce cârtiau cu obrăznicie, făcând adesea și răscoale. Spre a îmbărbătà duhurile spăimântate ale ostașilor de pe margine, le trimise steagul cel sfânt ce se zicea a fi fost al Proorocului Mahomed, și care, luat de mai nainte dela Egipt, fusese, până în acea iarnă, cu sfințenie păstrat la Damasc. Dar ființa de față a steagului Proorocului chiar, nu putù încurajà pe ostași, cari acum, cu totul demoralizați, nu mai îndrăzniau a da față cu dușmanul. Sultanul poruncì atunci a se face rugăciuni publice în piața cailor (At-meidan, Hippodrome) în dosul arsenalului; vizirii, șeicii, legiștii, prezidenții cancelariei stătură acolo, de față, din porunca lui [1]). Veștile ce mai veniră dela Dunăre adăogiră amarul inimei sale și îi pricinuiră

---

[1]) Hammer, II, 272—3.

www.dacoromanica.ro

moartea[1]), pe care el o presimţì mai dinainte şi o grăbì printr'o temere superstiţioasă. Saatgi-Hasan (Hasan ciasornicarul), comisul său favorit, visă un vis în care jucà o rolă cu sultanul Suleiman, şeicul Emir-Estivi şi sultanul Murad. Visul acesta erà aşà de ciudat, în cât el nu se putù oprì a-l descrì stăpânului său. Duhul superstiţios al lui Murad al III-lea se impresionă foarte de acest vis şi trei zile după aceia, apucându-l cârcei la stomac, crezù că i s'a apropiat ceasul morţii. El poruncì atunci comisului său să jertfească cinci-zeci şi două oi, din cari patru negre, opt pestriţe şi patru-zeci albe, după cum spusese moşul său Suleiman în visul lui Hasan. Şi spre a-şi împrăştià posomorîta-i melancolie, se duse în grădinele Seraiului şi se odihnì în chioşcul zidit de curând de Sinan-Paşa pe malul Bosforului, de unde din două părţi se vedeau sosind corăbiile în port. Acolo, peste obiceiul său, poruncì muzicanţilor odăii sale să zică un cântec de jale ce începeà prin aceste cuvinte: „Sunt împovărat de sarcina relelor mele, o moarte! fii într'această noapte mereu alături cu mine“. Indată două galere eghiptene înaintară spre port; tunurile lor salutând, curmară aceste cântări jalnice, făcând să plesnească geamurile chioşcului şi să cază în bucăţi. Această împrejurare, foarte naturală, fu privită de Murad ca un semn rău. „Odinioară, zise el, tunurile flotei întregi n'au făcut nici o sminteală acestor ferestre, şi acum tot se zdrobeşte la zgomotul artileriei acestor galere; văd că s'a sfârşit cu viaţa mea ca şi cu chioşcul!“.—Şi lacrămile inundară obrajii şi barba sa. Sculându-se apoi d'acolo, el intră în odaia sa, unde se asvârlì pe o sofà, cu inima apăsată de temere şi mâhnire. Chiar în noaptea aceia îşi dete sufletul (16 Ianuarie 1595) [2]). Moartea lui fu ţinută secretă până sosì fiul său Mahomed dela Magnesia, (28 Ianuarie), care fusese la vreme înştiinţat de muma sa, veneţianca Baffa. Indată ce desbarcă la chioşcul lui Baiazid, tunurile Seraiului şi pristavii în pieţe, vestiră moartea lui Murad al III-lea şi înălţarea lui Mahomed al III-lea. Toţi slujbaşii alergară spre a-i aduce închinăciune. [3]) Noul sultan erà un prinţ crud, afemeiat şi înmuiat de tot prin plăceri, cari îl făcură de pierdù înfocarea ce aveà mai întâiu spre războiu. După ce săvârşì îngropăciunea tatălui

[1]) Embry, *o. c.*, 800. — [2]) Naima; Seadedin; Hammer, II, 274; Jouannin, *o. c.*, 177. — [3]) Hammer, II, 276.

www.dacoromanica.ro

său cu multă pompă, Mahomed al III-lea poruncì să-i aducă înainte pe toţi fraţii săi, în număr de nouă-spre-zece. Aceşti feciori şi douăzeci şi şapte fete rămăseseră numai din o sută doi copii ce avusese Murad al III-lea cu deosebite neveste. Mahomed cu o făţarnică milă mângâiă temerile fraţilor săi şi, faţă cu dânşii, dete porunci pentru ceremonia tăierii lor împrejur; dar, ducându-i apoi în camere despărţite, pentru ca vaietele lor să rămână tăinuite, trimise muţi cu fatalul laţ de-i sugrumă pe toţi [1]). Din aceste nenorocite jertfe ale unui obiceiu barbar, patru luaseră oarecare grad de dezvoltare, fiind crescuţi cu multă îngrijire. Acela ce da mai multe nădejdi erà sultan Mustafa, împodobit cu cunoştinţe literare, care aflând moartea tatălui său exprimă presimţirea soartei sale într'un distic elegiac [2]). După aceia, Sultanul poruncì să arunce în mare şaptesprezece roabe însărcinate ale tatălui său. A doua zi el puse de aduse înainte-i trupurile fraţilor săi omorîţi, le închise în sicrie de chiparos [3]), le împodobì cu turbane şi pene de erodici (héron) şi, cu alai mare, le duse de le îngropă lângă tatăl său [4]).

II.

Această nouă stăpânire, care începeà printr'un aşa de sângeros ospăţ de fraţi, fu primită de Osmanlii cu o tristă presimţire. Nici odată pân'atunci Impărăţia otomană nu se aflase în aşa cumpănă de peire. Oştirile din Constantinopol, nemulţumite că Sultanul, fără ştirea lor, s'a urcat pe tron, îl primiră cu o răscoală înfricoşată, prădară oraşul, vrură a izbì şi Seraiul şi d'abià, cu vărsări mari de bani ce li se făcù, se liniştiră [5]). Din afară Impărăţia erà pustiită de Români, Bulgari, Sârbi, Unguri răsculaţi, a căror pildă toate celelalte popoare creştine din Turcia stà gata a urmà. Armatele musulmane, demoralizate cu totul, fugiau de bătaie, în vreme ce stau semeţe şi adesea se răsculau asupra căpeteniilor lor. Pe lângă acestea, o foamete cumplită cuprinse atât taberile de margine cât şi Constantinopolul [6]), şi ca cum paharul relelor nu erà destul de plin, îngrozitoarea

---

1) Hammer, 276; De Thou, XII, 500.— 2) Naima.— 3) De Thou, 500.— 4) Hammer, II, 277.— 5) Embry, 813; Jouannin, 178.— 6) Montreux, 513; Embry, 813.

www.dacoromanica.ro

ciumă își împreunase pustiirile sale [1]. Atunci, în acele grele și amari minute, Turcii, acești crunți și trufași concheranti a șaptezeci de popoare, stau înmărmuriți și cu durere întorceau ochii către pustiile Asiei, de unde au venit și unde cred că sunt meniți a se întoarce. Proorocii, ce de mult circulau printre Mahomedani, făceau pe acest popor fatalist, mistic și crezător în minuni, a crede că acel ceas atât de temut acum a sosit. Se zicea într'adevăr că Proorocul Mahomed murind, fu întrebat câtă vreme va ținea statul și religia sa, și că el, nerăspunzând nimic, ridică numai mânile sale în sus, arătând cele zece degete, aceia ce sectatorii Coranului tălmăciră că va să zică *zece*, *o sută* sau *o mie* de ani. Apoi celelalte două soroace trecând, rămăsese sorocul fatal de o mie de ani, care tocmai atunci se împlinise [2]. Se credea și se zicea însă: că, precum orașul Constantinopolului și-a tras mărimea dela un Constantin și apoi a fost luat și zdrobit sub un alt Constantin; și precum Impărăția romană a început a înflori mai cu seamă sub un August și se pierdù sub un alt August: asemenea și orașul Constantinopolului și Impărăția grecească cuprinsă de un Mahomed, are să se zdrobească și să se prăpădească sub un alt Mahomed. Și toți bănuiau că acest nou sultan, cu numele Mahomed, va fi cel preursit pentru căderea Impărăției. Se mai zicea încă că la anul 1453, când s'a luat Constantinopolul de Sultan Mahomed al II-lea, se ivise o proorocie care spunea că acest oraș va intrà iarăși în stăpânirea creștinilor după doisprezece *ani-luni*, — socoteală arabică, după care într'un *an-lună* vin doisprezece ani d'ai noștri,—adecă după 12 ori 12 ani sau după 144 ani. Acești ani adăogându-se la 1453, da anul 1597, ce era preursit pentru căderea Impărăției turcești [3]. Mult mai multe și mai curioase erau proorociile ce circulau printre creștini și înflăcărau de nădejde imaginațiile lor. Erau niște proorocii vechi ale lui Metodie, episcopul dela Patras, ale lui Leon, împăratul-filozof cu tablourile profetice ce i se atribuiau și care vesteau surparea Impărăției turcești de către un om de viță veche: Iată păstorul, zicea această din urmă proorocie, carele va ucide pe lupul ce doria să mănânce oaia; păstorul îl va ucide și îl va găsi om. Astfel va pierde cel ce a stăpânit prin

---

[1] Montreux, 513. — [2] Esprinchard, 208; Montreux, 596; Embry, 113. — [3] Cuspiniani, 143

www.dacoromanica.ro

silă. [1]) Apoi veniau proorociile lui Merlin, care ziceau că unul încoronat cu trei coroane va zdrobì Impărația turcească, și că înainte de această dărâmare va cădeà asupră-i o boală urîtă și groaznică (precum erà ciuma de atunci) [2]). In sfârșit cea mai răspândită proorocie erà a astrologului Antonie Torquat dela Ferrara, care trăise pe la 1480, pe timpul lui Mateiu Corvin, Craiul Ungariei. El pretindeà că Impărăția otomană va cădeà când va ajunge la al 13-lea sau al 14-lea Sultan și nu va trece mai mult de anul 1596, căci atunci i se va întâmplà un ce groaznic și de moarte, din pricină că, murind Sultanul domnitor, se vor ivì atâtea certuri și lupte între cei mai mari ai Statului, încât se vor sfâșià unii pe alții și asemenea vor pățì și de către străini. Atunci creștinii vor luà înapoi Ungaria și vor face multe năvăliri în Impărăția turcească, care va fi încă necăjită și de o mare ciumă și de o foamete crudă. Apoi, creștinii îmbărbătați și îndrăzneți, cu multă înfocare, grabă și puteri, vor trece marea, încât toată Creștinătatea se va vedeà deodată în arme la răsărit, unde va păreà mai mult a fi zburat decât a fi trecut. Atunci Turcii se vor creștinà și ambele biserici și ambele Impărății se vor face una sub un singur împărat creștin [3]). Apoi, pe lângă aceea, Mahomed al III-lea se întâmplase a fi al 13-lea sultan după Osman, cel dintâiu. Ciuma, foametea, războiul, moartea sultanului Murad, răscoala oștirilor, sfâșierile celor mari între partidele dușmane ale vizirilor Sinan și Ferhad, toate se împreunase spre a da temeiu acestei proorocii. Dar cea mai bună proorocie, observă foarte bine un analist contimpuran, ar fi fost sabia și unirea creștinilor; [4]) nenorocire numai că această din urmă, ca în totdeauna când se făcù asemenea legături în contra Turcilor, lipsì, și astfel toate proorociile rămaseră zadarnice și eșiră de minciună.

III.

Câtevà zile după întronarea noului Sultan, Sinan-Pașa fu scos din vizirat și surghiunit la Malgara, iar în locu-i se numì rivalul său Ferhad-Pașa (16 Februarie 1595), care tot de-odată

[1]) Embry, 76, 164 și 112.—[2]) *Ibid.;* vezi și Merlin, *o. c.*, vol. al 3-lea.— [3]) Embry, 112; Montreux, 499; Frachetta, 6.—[4]) Montreux, 596.

www.dacoromanica.ro

primì și comanda mai presus a armatei, cu poruncă d'a pornì asupra Țării-Româneşti [1]. Seziceà că Ferhad ar fi izbutit a surpà pe Sinan-Pașa, încredințând pe Sultanul că Mihaiu-Vodă și Sigismund Bathori s'au revoltat numai din ura ce aveau către Sinan, iar nu din ura lor către Turci [2]. Ferhad-Pașa, poreclit *Characlan* (șarpele negru) [3] erà de origine arnăut [4]. El fusese crescut în Seraiu și, deosebindu-se în toată vremea prin vitejia și înțelepciunea sa, ajunse iute în cele mai mari slujbe ale Impărăției și acum pentru a doua oară fu învestit cu puterea vizirească [5]. Noul mare vizir adună îndată la divan pe toți vizirii, pe muftiul, pe cadiascherii, pe nisangiul, pe cei patru defterdari, precum și pe agii Ianicerilor și ai buluciilor, spre a se sfătuì dacă trebue să se îndrepteze spre Buda sau spre Țara-Românească. Divanul se învoì l'această din urmă părere [6]. Vizirul poruncì la toți Pașii vecini a-și concentrà oștirile la Rușciuk, unde să se adune și materialurile cu lucrătorii trebuincioși spre a face pod pe Dunăre; paza acestui post până la sosirea sa, fu încredințată lui Lala-Mahomed-Pașa, Beiler-beiu de Anatolia, care și pornì îndată spre Dunăre. Beiler-beiul Rumeliei, Hasan-Pașa, care se numise în locul lui Mahomed-Pașa, feciorul lui Sinan-Pașa, și care tot într'o vreme comandà cetatea Vidinul, a primit poruncă să pregătească această trecere [7]. Pe când marele Vizir se ocupà cu multă activitate în Constantinopol cu pregătirile îngrozitoarei sale expediții în contra Țării-Românești, o răscoală a spahiilor, aprinsă prin zizaniile vrăjmașilor săi, Sinan-Pașa și Cicală-Pașa, turburà liniștea Capitalei și erà p'acì a-l răsturnà din vizirat și a-i răpune și viața; dar, prin vărsări de bani și sprijinul ce avù dela Ianiceri, putù lesne a o răsipì (21 Aprilie 1595). După domolirea acestei răscoale marele Vizir eșì cu alaiu din Constantinopol, Joi în 26 Aprilie și tăbără la Daut-Pașa, ducând cu sine 10.000 Ianiceri sub Zagargi-Pașa și toată călărimea cu leafă ce rămăsese la Poartă și călărimea străină, atât din aripa dreaptă cât și din aripa stângă. Corturile armatei se scoaseră cu câtevà zile mai nainte; și se armase zece galere, pe cari încărcându-le cu tunuri și alte muniții, le porniră la Varna, de unde, pe Dunăre, să

---

[1] Hammer, II, 277. — [2] Esprinchard, 266. — [3] *Ibid.* — [4] Seadedin. — [5] *Ibid.* — [6] Hammer, II, 277. — [7] Naima.

www.dacoromanica.ro

se urce la Rusciuk [1]). Al doilea vizir, Ibraim-Paşa, fu numit Caimacam în lipsa lui Ferhad şi rămase în Constantinopol împreună cu aga Ianicerilor pentru paza oraşului şi cârmuirea trebilor Impărăţiei. Caimacamul erà duşman tainic al Vizirului şi, deşi în public se arătă că se ocupă cu pregătirea şi adunarea oştirilor şi a armelor spre a le trimite lui Ferhad, în faptă însă, se silià cât puteà de risipià toate pregătirile făcute [2]). Văzând Ibraim-Paşa că Vizirul trimeteà din cale curier după curier, scriind Sultanului că se apropie de hotarele Ţării Româneşti cu o mână de soldaţi, rău armaţi, şi că îl roagă a-i trimite îndată oştile ajutătoare [3]), se puse de arătă Sultanului că pricina pentru care oştile se adună încet şi merg cu greu cătră hotar, nu este, după cum se zice, că lor le e teamă a merge împotriva Românilor, dar căci ele urăsc pe Ferhad-Paşa şi nu vor a se bate sub dânsul cu duşmanul. Spre adeverirea ziselor lui, el scoase de martori înaintea Sultanului pe muftiul Bostan-Zadeh, pe cadiascherul Baki, pe vizirii Gerrah-Paşa, Hasan-Paşa şi pe feciorul lui Cicala-Paşa, toţi partizani ai lui Sinan, cumpăraţi de dânsul cu vre-o câtevà pungi de sechini şi cari toţi adeveriră arătarea lui Ibraim. Aceasta începù a face impresie asupra duhului Sultanului [4]).

În vremea ce aceste intrigi, în Constantinopol, urzeau peirea lui Ferhad-Paşa, el înaintà în calea sa. Plecând dela Daut-Paşa, în 30 Aprilie, ajunse la Ciurli, unde poruncì de a formà un trup de 1.000 oameni puşcaşi şi dete lui Husein-Bei comanda spahiilor. Acei 1.000 puşcaşi se luau din tot locul unde tăbărà armia şi cei ce se înrolau, salutau în toate zilele pe marele Vizir înaintea cortului său pe la trei sau patru ciasuri după amiazi. In cele dintâi zile ale lunei Maiu, ajunse vizirul la Adrianopol şi dete poruncă că va zăbăvì acolo zece zile. In 13 Maiu, până a nu plecà din Adrianopol, Vizirul, potrivit vechei şi statornicei dorinţi a Porţii, şterse drepturile ce principatele Moldova şi Ţara Românească îşi păstraseră prin capitulaţiile lor şi le declară provincii ale Impărăţiei turceşti *(ijaleti)*. El numì de paşă în Moldova pe Giafer-Paşa, fostul Beiler-bei al Servanului şi în Ţara Românească pe Satârgi-Mahemed-Paşa [5]), şi, luând în

[1]) Seadedin; Hammer, II, 277. — [2]) Naima. — [3]) Seadedin; Naima. — [4]) Naima; Seadedin. — [5]) Seadedin; Naima.

www.dacoromanica.ro

privire nădejdea viitoarelor lor venituri, li se puse condiţie ca să aibă a ţine fiecare câte 1.000 soldaţi cu cheltuiala lor [1]). Fiind-că acum ambele principate erau reduse în starea celorlalte provincii ale Impărăţiei, Vizirul dete slujba de defterdar în ambele ţări lui Mehmed Bei, dela Ieni-Scheker şi în aceiaşi vreme, hotărî 12.000 oameni în leafă, drept garnizoană acolo [2]).

IV.

Pe când acest nour amerinţător de groaznică vîjelie se apropià de ţara lor, Românii aflară că un convoiu foarte bogat în bani şi bucate, treceà din Constantinopol în Ungaria. „Mirosul acestei prăzi scoate pe aceşti lei din vizuinile lor şi îi împinge a face tot spre a o dobândì“[3]). Oştile române întâmpinară pe apele Dunării pe Turcii ce povăţuiau acel convoiu. Lupta ţinù multă vreme cu noroc schimbat, până când curagiul izbutì, şi ai noştri luară trei corăbii încărcate. Vestea că se apropie armata lui Ferhad-Paşa nu-i putù face de a se lăsà de acea dobândă [4]). Cât-và dup' aceasta, în Ardeal, Sigismund Bathori trimise pe cel mai vestit general al său, George Borbeli, în Banat la Caransebeş şi Lugoş. Cu toate că aveà cu sine puţini ostaşi, Borbeli cuprinse, prin silă, două casteluri turceşti, anume Bokcsa şi Varsocs, dar garnizoanele turceşti de la Lipova, Gìula, Csanad şi Ieneu, aflând prin spioni că oraşul Iofö se află fără garnizoană, voiră a se folosì de lipsa oştirilor lui Borbeli din Ardeal şi, cu puteri unite, năvălesc în această ţară, cuprind Iofö cu şeapte sate din prejur, unde trec tot prin foc şi sabie şi duc pe locuitori în robie. Aflând Bathori aceasta, spre a-şi răzbunà, porneşte din Alba-Iulia o ceată de oştire aleasă de cuprinde Totvaragia, măcelărind garnizoana. Această ceată se unì apoi cu Borbeli care băteà Făgetul şi, după ce îl luară, plecară asupra Paşii dela Temişoara care, unindu-se cu Beii dela Lipova, Giuila, Csanad şi Ieneu, cu mari puteri aleargă asupră-i. In batălia însemnată ce urmă, Creştinii rămaseră biruitori. Paşa Temişoarei abià scăpă cu fuga; iar Beii Giulei şi Csanadului fură prinşi;

[1]) Naima. — [2]) Seadedin; Selaniki. — [3]) L'odeur de cette proie tire ces lions de leurs antres et les pousse à toute extrémité pour la posséder: Montreux, 521.—[4]) Idem.

www.dacoromanica.ro

viața lor numai fu crutată; toți ceilalți prinși fură uciși în fața armiei creștine. In urma acestora Borbeli merse să bată cetatea Lipova [1]).

V.

In această iarnă puterea războiului fiind în Țara-Românească și Moldova, Ungaria răsuflă puțin de mișcările armelor. Sinan-Pașa dela Belgrad, de unde iernà, află prin fugarii creștini silințele și umbletele prinților creștini pentru o mare legătură împotriva Turcilor. Spre a domolì focul cu care Creștinii se pregătiau la războiu, meșteșugitul Vizir crezù că ar fi bine a face a străluci înaintea ochilor lor o mincinoasă licoare de pace. Spre acest sfârșit făcù Impăratului o propunere de pace, dar puind condiții grele, care erà încredințat că nu vor fi primite. Unele din aceste condiții erau: d'a plăti tributul anilor trecuți, a îngrijì pentru trimiterea lui regulată în toți anii de acì înainte, și a nu da nici un ajutor Ardelenilor, Muntenilor și Moldovenilor, revoltați asupra Porții, nici a le luà partea în viitor. De unde nu, amerințà Sinan că, în primăvara viitoare, va merge să bată Viena. El tratà încă în propunerea sa pe toată nația nemțească cu un mare dispreț, zicând că Nemții sunt niște lași ce nu pot suferì nici căldura nici foamea, și că sunt buni numai d'a beà și a mâncà. La aceste condiții aspre și cuvinte ocărâtoare, Impăratul răspunse cu vrednicie, arătând că o cercare rea va dovedì îndată lui Sinan că Nemții știu a se bate cu ferul; că zadarnicile sale amerințări nu-i sunt de nici un folos, de vreme ce are aface cu bărbați, iar nu cu copii, cari se sparie de cel mai mic zgomot. Apoi, lepădând condițiile turcești, propuse altele cu totul împotrivitoare, între care el cereà ca Sinan să deà înapoi toate castelurile cuprinse și toți prinșii, și ca Poarta să se lepede de nedreptele sale pretenții asupra Moldovei și Țării-Românești, țări vechi feudatare ale Coroanei Ungariei. Intr'acest chip se zădărniciră aceste vorbiri de pace [2]).

Sinan Pașa fu apoi chemat la Constantinopol și depărtat din viziriat, după cum am văzut înapoi; și, în locu-i, venì Hasan-

---

[1]) De Thou, XII, 537—8; Bethlen, III, 582—5; Sieur d'Ambry, 814; Campana, 876; Frachetta; *Türkische und Siebenbürgische Victorien* etc. — [2]) De Thou, XII, 511—3; Montreux, 505.

www.dacoromanica.ro

Paşa cu Beiler-beiul Greciei, feciorul lui Sinan-Paşa, şi cu nişte Domni şi boieri pribegi din Ţara-Românească şi Moldova, care din ambiţie călcând legea şi datoria lor, sub steagurile turceşti se luptau în contra creştinilor [1]).

Impăratul începù atunci a se gătì cu toată silinţa spre a urmà războiul în primăvara viitoare El chemă pentru 8 Februarie (1595), adunarea staturilor Ungariei la Presburg, şi ale Boemiei la Praga pe ziua de 9 Februarie. Archiduca Matei deschise adunarea staturilor Ungariei, cerându-le mijloace spre a urmà războiul de primăvară cu izbândă [2]). Cererea i se împlinì, hotărându-se de adunare o dajdie de cu obşte pentru toţi, fie de orice rang şi orice privilegiu ar aveà [3]). Dieta dela Praga o deschise însuşi Impăratul şi, mulţumind staturilor pentru zelul lor şi puternicele ajutoare în bani şi oameni ce dedeseră, spre susţinerea gloriei numelui de creştin, el le descrise starea lucrărilor războiului [4]). El le spuse că rugase pe Papa, pe Craiul Spaniei şi p'al Poloniei şi Sveţiei, pe marile Duca al Muscalilor şi pe mulţi alţi prinţi străini, cum şi pe prinţii Germaniei la dieta dela Ratisbona, şi că nădăjduià că toţi îşi vor unì puterile cu ale lui împotriva duşmanului. El le vorbì apoi de legătura ofensivă şi defensivă a prinţilor Ardealului, Moldovei şi Ţării-Româneşti, de trofeele şi biruinţele lor şi încheià cerând staturilor ajutoare în oameni şi bani [5]). Staturile îi deteră pentru Boemia, Moravia, Sileziea şi Luzacia 6.000 călăreţi şi 10.000 pedestraşi, cari dela începutul lui Maiu până la sfârşitul lui Noemvrie, trebuiau să slujească cu cheltuiala lor în armata împărătească [6]). Impăratul numì mai mare peste oştile sale în Ungaria pe comitele Mansfeld, căpitan vestit în războaie pe acele vremi şi îl cinstì cu titlul de principe.

VI.

In vreme ce ambele Impărăţii se gătiau cu atâta silinţă spre a purtà cu putere războiul, unirea Voevozilor Ardealului, Moldovii şi Ţării-Româneşti, care, după cum văzurăm, fusese de mare folos cauzei creştinătăţii, fu în primejdie de a fi zdrobită, şi a-

[1]) Montreux, 518. — [2]) Montreux, 503; Guerrin.— [3]) De Thou, XII, 509. — [4]) Idem, *ibid.* — [5]) Montreux, 504. — [6]) De Thou, XII, 510.

www.dacoromanica.ro

ceste țări, acuma așa amerințate, în nevoia de a deschide războiu între dânsele. Înțelepciunea lui Mihaiu-Vodă se grăbì a oprì o asemenea nenorocire; dar sămânța de vrajbă ce se aruncă atunci, rodì mult mai apoi, zădărnicì tot sângele ce se vărsase pentru cauza creștinătății, azvârlì aceste trei țări în valuri și în nenorociri cumplite și mântuì Impărăția turcească de peirea ce o amerințase. Sigismund Bathori, nestatornic și zadarnic, se trufì și se înălță cu mintea de când trată și se rudì prin căsătorie cu Impăratul nemțesc, și începù de odată, prin usurpare, a se întitulà prinț al Țării-Românești și al Moldovii[1]), arătând prin aceasta dorința sa d'a schimbà tratatul de alianță ce făcuse cu Domnii români într'un tratat de suzeranitate a lui asupră-le. Evenimentele timpurilor păstraseră aceste trei principate, Ardealul, Țara-Românească și Moldova, singure, izolate, între Impărăția turcească, Impărăția nemțească și Crăia Poloniei. Erà oare-cum firesc lucru ca orice stăpânitor din aceste trei țări, [ce] se simțià în putere, să caute a le unì într'un singur stat și a reîntrupà astfel vechea Crăie a Daciei. Mai mulți prinți români și unguri o ispitiră. Dar ceea-ce împingeà pe Români către aceasta erà dorința d'a-și constituì unitatea lor națională, d'a se unì între sine frații de aceiași limbă și sânge, în vreme ce Ungurii nu erau împinși decât de vechea și statornica lor dorință d'a-și întemeià supremația lor asupra întregii nații românești și, călcând-o în picioare, a da împărăției lor țărmurile Mării Negre. Lupta între aceste tendințe împotrivitoare ale Românilor și ale Ungurilor zădărnicì toate întreprinderile de a reîntemeià Crăia Daciei și această rivalitate națională aduse robirea comună.

Tocmai în minutul când mai cu seamă se cereà încredere reciprocă și unire, nesocotitul Bathori, mai mult din zădărnicie, aprinse torta acum stinsă a vechilor uri naționale. Proiectele lui ambițioase gasira partizani nu numai în Ardeal, dar încă în Moldova și Țara-Românească. Cu tot meritul ce Aron-Vodă își dobândise prin rescularea lui asupra Turcilor, Moldovenii tot nu puteau uità tiraniile lui de mai 'nainte. În înțelegere cu Sigismund Bathori se urzì asupra lui Aron-Vodă un complot între boerii Moldoveni, în capul cărora stà Aga Răzvan, ce comandà

[1]) Bethlen, III, 552.

www.dacoromanica.ro

guardia de Unguri a acestui Domn. Sub pricinuire că s'ar fi prins niște scrisori scrise de mâna lui Aron, care dovedeau că el se află în înțelegere cu Turcii și cu Cardinalul Andreiu Bathori din Polonia, vărul prințului Sigismund [1]), un trup de oștire din Ardeal, sub comanda lui Gașpar Corniș și Francisc Daczo, intră fără veste în Iași și, împreună cu Răzvan, ridică pe Aron cu soția și feciorii lui [2]), la 23 Aprilie (1595), și-i duseră sub pază în Ardeal, sub pretext ca să se apere și să se desvinovățească către Sigismund. Dar acesta îl închise în castelul Vințului [3]), orășel pe Mureș, puțin departe de Alba-Iulia, vestit printr'o fără de lege a curții Austriei: uciderea Cardinalului Martinuțiu (1551) de generalul împărătesc spaniolul Castaldo. Nu se știe dacă Aron-Vodă a fost vinovat într'adevăr de trădarea ce a motivat aresstarea lui sau de a căzut jertfă ambiției lui Răzvan și lui Bathori. Nimeni n'a văzut acele scrisori de trădare ale lui. Noi ne plecăm a crede, cu mai mulți analiști contimporani, că fără dreptate a fost el azvârlit după tron în temniță; dar cumplita lui domnire îi meritase o asemenea cădere. El își sfârși viața în 19 Maiu 1597, în aceeași temniță. Toată avuția lui cea mare, strânsă prin stoarceri nelegiuite, fu confiscată de Bathori, spre a sluji pentru cheltuiala războiului [4]). Mai mulți din boerii partizani ai lui Aron-Vodă se turburară foarte l' această silnică și fără dreptate faptă; de aceea, mulți din ei fură închiși, unii pedepsiți cu moarte [5]). Aceste fapte nedrepte răciră cu totul duhurile Moldovenilor de către Bathori și Răzvan și le întoarseră către Polonia, unde mulți boeri se aflau în pribegie, aceia ce dete Polonilor îndrăzniala de a căută să intre în Moldova. Astfel dreptatea dumnezeiască scoate răsplata unei fapte rele dintr'însa chiar; și Răzvan precum și Bathori, traseră dintr'aceasta mult rău și stingere asupra capetelor lor. Aga Răzvan fu numit de Sigismund Bathori Domn în Moldova sub suzeranitatea lui și își luă nume de domnie Ștefan-Vodă [6]). Acest Răzvan eră născut în Moldova dintr'un tată țigan și o mamă moldovancă [7]). El intrase de tânăr în slujbă în armia polonă și, deosebindu-se printr'o vitejie neobișnuită în războiul Polonilor

[1]) Montreux, 526.— [2]) Engel, II, 239.— [3]) Cron. rom., *o. c*, l. c.— [4]) *Historia von den Empörungen*, 71.— [5]) Cron. rom., *Mag. ist.*, IV, 281 ; *Historia von den Empörungen*, 71. — [6]) Cron. rom., *Mag. ist.*, IV, 281. — [7]) Heidenstein, *o. c.*, 315 ; Walther; Bohomolee, *o. c.* ; Niemcewitz, *o. c.*

www.dacoromanica.ro

cu Muscalii, fu din simplu soldat ridicat la cele mai înalte trepte ostăşeşti de craiul Poloniei Ştefan Bathori [1]). In urmă, întorcându-se în Moldova, intră în slujba lui Aron-Vodă, care îi dete rangul de Agă şi-l trimise, la Maiu 1593, sol la Sigismund Bathori [2]). Apoi Răzvan primì dela Aron comanda guardiei sale de Unguri. El trase la sine dragostea acestor ostaşi [3]), şi izbutì, după cum văzurăm, cu ajutorul lui Bathori, a răsturnà pe Domnul său şi a se urcà astfel în locu-i pe un tron de care se făcuse vrednic prin vitejia lui.

Sigismund Bathori, temându-se ca nu cumvă boierii moldoveni, ce erau pribegi în Polonia, împreună cu Polonii să facă vre-o năvălire în Moldova spre a turburà starea lucrurilor, întocmite după plăcerea lui, trimise pe Gaşpar Corniş la Zamoîsky, marele hatman al coroanei Poloniei, care îi erà cumnat, ţinând în căsătorie pe sora sa Griselda, spre a-i vestì că el s'a făcut acum stăpân al Moldovei şi îl pofteşte ca să nu umble a intrà în acea ţară şi a-i aduce vre-o pagubă. Zamoisky îi dete răspuns în scris că această treabă priveşte pe craiu şi pe staturi şi că ar fi fost mai bine dacă Bathori nu întreprindeà o asemenea faptă până a nu cere mai întâiu părerea craiului Poloniei [4]). Intr'acest chip, ambiţia lui Bathori deşteptă în inima Polonilor vechia lor dorinţă d'a stăpânì Moldova şi aduse mari nenorociri.

VII.

Tocmai se gătià Mihai-Vodă de a se apărà în potriva năvălirii cu care îl amerinţà Vizirul Ferhad-Paşa, când prinse veste de întâmplările din Moldova şi de cugetele ambiţioase ale lui Bathori asupra ţării şi domniei sale. Dintru 'ntâiu el nesocotì acele proiecte ale unui aliat trădător şi călcător de jurământ şi declară că îşi va apărà cu puterea drepturile, de se va atinge cinevà de dânsele. Dar stolul oştilor turceşti acum se pornise spre ţară şi, în acea primejdie, Mihai simţì nu numai că nu puteà intrà în luptă cu Sigismund Bathori, dar încă că aveà trebuinţă de ajutorul lui. El aveà apoi şi a se teme că mişelul

[1]) Heidenstein, 315. — [2]) Kovachich, *o. c.*, I, 209.—[3]) Heidenstein, 315; Bohomolee. — [4]) *Ibid.*

www.dacoromanica.ro

său aliat să nu-l jertfească Turcilor. Intr'adevăr, tocmai atunci, pe la începutul lui Maiu, sosise în Ardeal Ciaușul Ibrahim, aducând lui Bathori caftane și scrisori atât dela Sultanul cât și dela Aga Curții din Constantinopol și Amat-Pașa dela Timișoara [1]), prin care i se făgăduià că Sultanul îl va recunoaște stăpânitor peste câte trele principatele cu titlu de Craiu și cu plata unui tribut anual de 5.000 în loc de 15.000 sechini, ce plătià Ardealul mai nainte, numai să se tragă din legătura creștină. Erà învederat că aceste făgădueli erau prea mari ca să poată fi ținute [2]). Mihai însă puteà să se teamă ori de ce dela un om așà de nestatornic la minte și la jurămintele sale. Împăratul însuși aveà teamă de slăbiciunea lui Sigismund și încă din 7 Martie îi scrisese să se ferească de ispita Turcilor, cari se silesc „din mâini și din picioare, prin amerințări și făgădueli" ca să-l tragă pe el și pe Voevozii români din alianța creștină [3]). In această cumpănă grea în care se află, Mihai găsì în inima sa curagiul rar și foarte de lăudat d'a jertfì mărimea și neatârnareà sa, dragostea sa de sine, drepturile sale și chiar ale patriei, pentru un mare interes al omenirii și al civilizației creștine. Adunând țara spre a se chibzuì, își aleseră cu toții sfat de folos acestei nevoi, ca Domnul să se închine lui Sigismund, păstrându-și însă, fără scădere, drepturile suveranității și veniturile țării [4]). Cu asemenea instrucții, pornì în Ardeal o deputație compusă din Eftimie Mitropolitul Târgoviștei, Teofil Episcopul Râmnicului, Luca Episcopul Buzăului, Mitrea Vornic mare, Vornicul Christea, Logofeții Dimitrie, Preda și Borcea, Vistierii Dan și Teodosie, Postelnicii Radu Buzescu și Stamate, Clucerii Radu și Vintilă [5]). In 2 (12) Maiu, sosì această deputație la Alba-Iulia și îndată fu primită în audiență de Bathori [6]). El orânduì din parte-i, spre a tratà cu deputația, pe Ștefan Iojica, sfetnicul și cancelarul său cel mare și pe George Ravazdi, sfetnicul său și căpitan al cetății Szamoș-Ujvar [7]). Dar „dintr'acești boeri ce-i „trimesese Mihaiu-Vodă pentru tocmeală, zice cronica, învrăjbito- „rul diavol umblă în mijlocul lor, de se apucară unii cu alții mai

---

[1]) Reusner, *Ep. Turc.*, 128. — [2]) Montreux, 526; Campana, 828; Iacobus Francus, anul 1595, 3. — [3]) Scrisoara Imp. în Reusner, *Ep. Turc.*, 114. — [4]) Cron. Rom., *o. c.*, IV, 281.— [5]) Bethlen, III, 560.— [6]) Montreux, 525; Cronica lui Fuchs. — [7]) *Ibid.*

www.dacoromanica.ro

„mult să facă vrajbe decât pace, cum să scază pe Mihai-Vodă din „țară; iar ceilalți boieri ce se nevoiau să slujească Domnului lor în „dreptate, de neprieteni fură biruiți [1]“. Intr'acest chip, prin vrăjmășia unor boieri, se făcù că tratatul ce se încheie între plenipotenții români și unguri la Alba-Iulia, în 20 Maiu 1595, nu fu după cum voise Mihaiu, numai un simplu tratat de închinare, ci din potrivă legiuì o supunere desăvârșită și o întrupare a Țării-Românești cu Ardealul.

Cuprinderea acestui tratat erà: că episcopii, boierii, împreună cu Mihai-Vodă și cu toată țara, își aleg de Domn stăpânitor pe Sigismund Bathori și pe următorii săi, căruia depun jurământul de credință. Acest prinț, neputând stà necurmat în Țara-Românească, va cârmuì printr'un Vice-voevod ales de țară, care să știe limba și obiceiurile ei și căruia Prințul să-i trimită steag, buzdugan și sabie, semnele dregătoriei. Vice-voevodul își va alege un sfat de doisprezece boieri mai bătrâni, între cari să nu intre nici un Grec și cu cari va cârmuì țara. Veniturile lui vor fi hotărîte de Prințul, și el nu se và mai întitulà ca înainte: „Din mila lui Dumnezeu“, nici va numì orașele țării ale sale; într'un cuvânt el va fi numai un slujbaș al Prințului. Acesta singur va aveà drept de viață și de moarte asupra boierilor, dreptul de a face dănii la pământeni, dreptul de a tratà cu puterile străine pentru țară. La dietele Ardealului să se trimită deputați și din Țara-Românească, cari să aibă drept de a vorbì și a votà ca și toți ceilalți deputați. Libertatea și veniturile clerului și ale călugărilor se asigurau, și juridicția Mitropolitului Târgoviștei se întindeà peste toate bisericile românești din țările ce se aflau sub stăpânirea Prințului [2]). Pentru toate acestea Bathori se legà că el și următorii săi vor apărà, cu toate mijloacele lor, țara de vrăjmași. Acest tratat fu un act de răzbunare al aristocrației în potriva lui Mihai, pe care în zadar se ispitise a-l răsturnà.

Boierii și călugării, spre a-și asigurà și a-și întinde privilegiile lor, spre a umilì pe Mihai, scăzându-l din treapta de Domn suveran la aceea de un slujbaș unguresc, trădară drepturile nației și o aruncară sub supremația și stăpânirea nației unguresti, dușmana ei cea de demult. Acest tratat, înjositor pentru el și

---

[1]) *Mag. ist.*, IV, 281.— [2]) Vezi tratatul întreg la sfârșitul cărții.

www.dacoromanica.ro

nația sa, eșit al trădării din lăuntru și din afară, fatalitatea împrejurărilor puse pe Mihai în nevoie de a-l primì. Dar de atunci trufașa lui inimă își făgăduì o răzbunare puternică și ura ce el hrănì familiei Bathoreștilor și pe care știù a o împărtășì poporului român, fu atât de înfocată încât arse cu totul această familie și stinse cu sunet pomenirea ei.

Cu întoarcèrea deputaților din Ardeal, Sigismund trimise pe George Palatici ca să aducă lui Mihaiu-Vodă buzduganul și steagul ostășesc, semnele Voevodatului și să primească jurământul lui și al boierilor. Mihai făcù acest jurământ, dar în inima sa hotărî a scăpà de dânsul la cea mai dintâiu ocazie. Într'aceiași vreme, la 1 Iunie, sosiră în Alba-Iulia deputații Moldovei, cari încheiară un tratat cu aceleași condițiuni ca cel cu Țara-Românească [1]). De atunci Sigismund Bathori începù a purtà titlul de *„Principe al Crăiilor Ardealului, Moldovei și Țării-Românești și al sfintei Impărăției romane* (regnorum Transylvaniæ, Moldaviæ Valachiæ transalpinæ et Sacri Romani Imperii Princeps)" și în Europa începù a fi primit și numit *Craiu al Daciei;* [căci] locuitorilor acestor trei principate, Români, Unguri și Sași, li se da numirea comună de *Daci* [2]). Dar această nesocotită ambiție a lui Bathori nu slujì la altcevà decât de a deschide ochii Românilor și a le aduce mereu aminte de vechia Crăie a Daciei, moștenirea lor părintească. Astfel Ungurii înșiși lucrară și făcură pe lume a crede într'o viitoare Crăie a Daciei : fantomă îngrozitoare ce astăzi îngheață inimile lor de spaimă [3]).

VIII.

In vremea acestor tractații, Vizirul Ferhad se apropià cu încetul de hotarele noastre și Tătarii, ce primiseră poruncă d'a ajutà operațiile armatei turcești, năvăliră cătră începutul lui Iunie, c'o puternică oștire asupra Moldovei și Țării-Românești. Mihai-Vodă cu un trup de oaste alcătuit de Români, Ardeleni și Cazaci, pripì de le eșì înainte la hotarul Țării-Românești, le

[1]) Bethlen, III, 571; Katona, t. 27, 188; Fessler, t. 7, 355; Nicolae Costin.— [2]) Bisseliu, Frachetta și alții.— [3]) După Sigismund Bathori, prinții următori păstrară ideia lui de Crăia Daciei: Astfel fu cardinalul Andreiu Bathori, Gabriel Bathori și Bethlen Gabor, care la 1628 cere dela Sultanul a-i recunoaște titlul de *Craiu al Daciei.*

www.dacoromanica.ro

dă o sabie, îi împrăştie şi-i sileşte a se întoarce înapoi cum inima lor n'a vrut [1]). Îndată după aceea, Mihai-Vodă ià cu sine o ceată de călăreţi şi pedestraşi români, împreună cu 60 călăreţi ardeleni din trupul lui Albert Kiraly, sub comanda lui Gaspar Födössi, şi pornind din Bucureşti, strânge pe lângă dânsul pe toţi ostaşii români şi bulgari ce întâmpină în cale şi pe o seamă de paznici din volontiri şi în ziua mare, lângă Nicopole, trecù Dunărea pe vase, în vederea şi în faţa oştilor turceşti [2]), adunate acolo spre ocrotirea construcţiei vaselor pentru podul ce se pregătià a se face pe Dunăre. Cum trecură ai noştri râul, dau îndată năvală asupra Turcilor, îi bat, îi sparg, îi pun în goană şi-i silesc a căutà scăpare după şanţuri închizându-se în tabără [3]). Această tabără erà aşezată pe lângă râul Osma ce curge din Balcani şi se varsă în Dunăre aproape de Nicopole, şi lângă dânsa erau grămădite la un loc ca la o mie de luntri, cu toate cele trebuincioase pentru facerea podului [4]). Numărul Românilor, spun că se urcà la cinci mii oameni, în vreme ce Turcii treceau peste douăsprezece mii [5]). Bătălia aceasta urmă în 10 Iunie [6]). Românii cuprinseră tabăra cu asalt, prinseră şi trecură pe mulţi Turci sub ascuţişul săbiei, ca la 500 [7]), iar, după alţii, 1.600 Turci [8]) căzură morţi. Despre Paşa nu se ştie de a scăpat sau de a rămas mort. Toate luntrile fură mistuite prin foc [9]), afară de vre-o zece ce erau aşezate mai departe şi de care nu se putură apropià [10]). Ele slujiră în urmă la ai noştri spre a trece dincolo de râu bucatele găsite acolo [11]). Un turc ales a purtà grija acestor lucrări ale podului, văzând arderea luntrilor, zise către Födössi: „Dacă oastea voastră ar fi luat astăzi prea puternicului Padişah patru cetăţi, n'ar fi fost nenorocire mai mare la el decât paguba ce-i face arderea acestor luntri". Românii luară în această izbândă şase steaguri şi două falconete ce Turcii câştigaseră în anul trecut sub cetatea Raab dela oştile împărăteşti; Mihai-Vodă le trimise lui Bathori împreună cu 16

---

[1]) Bethlen, III, 572 ; Katona 189. — [2]) Scrisoarea lui Albert Kiraly din tabăra dela Colentina (Iunie 1595) catră Sigimund Bathori, Reusner, *Epistolae Turcicarum*, 132. — [3]) *Ibid;* Frachetta, 3. — [4]) Scrisoarea lui Kiraly; Herrera, Campana, Frachetta spun că erau numai 508 luntri. — [5]) Frachetta, 3. – [6]) Idem, *ibid.;* Herrera, 559 ; Campana, 863. — [7]) Kiraly, *ibid.* — [8]) Montreux, 549. — [9]) Kiraly ; Herrera; Campana; Frachetta. — [10]) Kiraly. — [11]) Campana 863.

www.dacoromanica.ro

tunuri şi multe limitire [pale], hangeruri şi alte arme.bogat împodobite ce dobândiră acolo ostaşii săi [1]. Ei găsiră încă mult praf, muniţii şi multe instrumente de fer; dar pe acestea, neputându-le duce cu dânşii, le aruncară în apă [2]. Invingătorii Români petrecură noaptea în acel loc şi în ziua următoare [3], 11 Iunie [4], apropiindu-se de oraşul Nicopolului, scot pe duşman dintr'însul, îl cuprind, îl strică şi îl dau pradă flăcărilor [5]. Nemulţumindu-se cu atâta izbândă şi înflăcăraţi de norocul ce îi favorizà, ei se aruncă chiar asupra cetăţii şi izbutesc a face o spărtură lângă poarta cea mică, cât să poate trecă doi oameni. Dar cei din lăuntrul cetăţii începură a vărsà din tunurile şi puştile lor descărcături omorîtoare şi ai noştri, văzând că perduseră vre-o 50 sau 60 oameni, lăsară cetatea şi trecând Dunărea, se întoarseră în ţară, veseli de norocita lor expediţie [6].

IX.

Această expediţie a Românilor la Nicopole se mări foarte mult de unii din analiştii contimpurani, cari o transformară într'o bătălie generală cu toată oastea lui Ferhad-Paşa, în care acesta rămase învins c'o perdere foarte mare [7]. Chiar Turcii, duşmanii lui Ferhad-Paşa, răspândiră această veste neadevărată, ca să-l poată perde mai cu înlesnire. Noi însă deterăm mai mult crezământ raportului lui Albert Kiraly către stăpânul său, ce se potriveşte cu arătarea unor analişti ai timpului. Perderile Turcilor încă nu fură aşà de nenorocite precum credeau creştinii şi Turcii chiar, căci în puţine zile luntrile se făcură şi se adunară la loc. Se vede că Mihai vrù încă a face cu acestea, ceea ce făcuse cu celelalte. El trecù vre-o mie de oameni lângă Nicopole ca să pună mâna pe acele vase ce se coborau pe Dunăre spre schela Raveh, unde Hasan-Paşa, Beiler-beiul Rumeliei, însărcinat cu construcţia podului, le adunà. Românii se daseră ascuns şi le pândeau trecerea; dar a doua zi dimineaţa oştile Rumeliei şi Segban-Başi, generalul Ianiceriler, care păzià acele luntri, plecară spre dânşii şi aflând în cale dela un prins starea şi aşezarea lor, se

[1] Herrera, 559; Campana, 863. — [2] Kiraly. — [3] *Ibid.* — [4] Frachetta; Campana, 863; Herrera, 559. — [5] Kiraly; Frachetta. — [6] Kiraly. — [7] Sagredo, ed. fr., V., 200; Montreux, 567; Iacobus Francus, anul 1595, 10; *Historia von den Empörungen*, 71; Orteliu, 253.

www.dacoromanica.ro

ascunseră toată ziua aceea într'un loc priincios, şi a doua zi, când se crăpà de ziuă, izbiră fără veste Turcii pe ai noştri cu atâta noroc în cât îi învinseră şi-i puse pe fugă [1]).

In sfârşit, după şapte săptămâni dela plecarea sa din Constantinopol, Ferhad-Paşa sosise acum în Rusciuk [2]), pe la jumătatea lui Iunie, unde găsì lemnele pentru facerea podului gata [3]). Pricina zăbăvirii lui în cale fu, după cum ştim, întârzierea adunării soldaţilor şi greutatea ce întâmpinà întru strângerea muniţiilor şi a bucatelor din partea duşmanilor săi, rămaşi în Constantinopol [4]). Indată ce sosiră vasele dela Nicopole, în 6 Iulie, se apucară de lucrul podului. Un român ce picà atunci în mâinile Turcilor, şi care se vede a fi fost trimes într'adins de Mihai-Vodă, le spuse că acesta primise ajutoare din Ardeal şi Ungaria şi că se află în Bucureşti în capul a şapte-zeci mii ostaşi. Segban-Başi fu însărcinat a trage linia podului cu vre-o câţivà Bei de Rumelia, cari trebuiau să meargă înainte. Marele Vizir stà la capul podului sub un chioşc susţinut de opt stâlpi, de unde puteà să vază şi silinţa ce se puneà la lucrarea podului şi tot ce se petreceà în tabără. În locul unde se făceà podul erà, în mijlocul râului, un ostrov lat, sădit tot de sălcii, unde podul ajunse în cinci sau şease zile. Ostrovul fu ocupat mai întâiu şi se aşezară acolo corturi. Celălalt canal al rîului, ce se întindeà până la cetăţuia Sân-George, erà foarte larg în cât trebuià cel puţin 500 vase spre a face podul. Erà lângă cetăţue locul cam ridicat şi nişte sangiaci-bei fură orânduiţi spre a l tăià ca să poată prinde căpul podului. In 8 Iulie, Beiler-beiul Rumeliei, Hasan-Paşa intră cu pompă în tabără, aducând ca la 500 robi şi aproape patru mii capete de creştini din Transilvania şi Ungaria [5]). Satârgi-Mehemed-Paşa, ce fusese numit Beilerbeiul Ţării-Româneşti, fiind chemat, sosì şi el peste puţine zile în tabără [6]).

X.

Intr'aceea, pe când Ferhad-Paşa se ocupà cu construcţia podului, măgulindu-se cu nădejdea că va supune îndată Ţara-Ro-

[1]) Seadedin. — [2]) Hammer, II, 278. — [3]) Seadedin. — [4]) Herrera, 559. — [5]) Seadedin; Naima. — [6]) Seadedin.

www.dacoromanica.ro

mânească şi apoi prin Ardeal îşi va deschide calea spre Belgrad, ca să înceapă operaţiile războiului în Ungaria, vrăjmaşii săi din Constantinopol nu stà în nelucrare. Sinan-Paşa câştigase pe tainicii haremului, cari începură a băgà multe hule asupra lui Ferhad în capul despotului [1]. Il învinovăţiră că în fundul inimei sale e *ghiaur* şi că are relaţii secrete cu Mihai-Vodă, silind împreună a prăpădi cu totul armia mahometană [2]; că perduse o mare bătălie la Nicopole; că ostaşii nu vor a se mai bate sub dânsul; că opreşte pe seamă-i banii cu cari trebue a plătì oştile, şi că, de i se va lăsà încă comanda armiei, e de temut că ambiţia şi scumpetea lui să nu pricinuiască nenorociri şi mai mari [3]. Prin aceste pâri neadevărate, Ibraim-Paşa şi ceilalţi prietini ai lui Sinan, izbutiră a răsturnà pe Ferhad, şi în 6 Iulie, Sinan-Paşa fu numit în locu-i mare Vizir, pentru a patra oară. A doua zi (7 Iulie) noul Vizir pornì pe Chehaiaoa Capigiilor, Ahmet-Aga, cu un ferman, ca să ieà pecetea împărătească din mâna lui Ferhad şi să-l şi omoare, de va aveà ocazie priincioasă [4]. Dar cu două zile înainte de a sosì chehaiaoa în tabără la Rusciuk, Ferhad-Paşa, înştiinţat fiind de nişte credincioşi ai săi din Constantinopol despre ceia ce i se pregătià chemă la sine pe Satârgi-Mehemed-Paşa, îi dete pecetea împărătească în mâini, spuindu-i că el e mazil şi cu tot bagajul său, însoţit de trei mii voinici călăreţi, luă drumul Constantinopolului. In cale, întâlnì trupele Siriei, pe cari Sinan le pornise după dânsul, zicându-le: „Mie capul, vouă avuţiile!“ Ferhad scăpă din mâna acestora, lăsându-le în jaf averea sa, ce erà încărcată toată pe cămile legate câte şease unele de altele. Dintr'un deal vecin el privì această pradă a vistieriilor sale şi apoi se depărtă în munţi şi d'acolo se duse la Constantinopol, unde în zadar căută a-şi mântuì viaţa. Moartea lui e povestită cu întristare de toţi istoricii turci, cari laudă slujbele ce el a făcut Impărăţiei şi hulesc pe ambiţiosul şi barbarul său duşman [5].

Sinan-Paşa, care se numise tot deodată Seraskier şi mare Vizir, fără a perde vreme, începù a se gătì spre a pornì la oaste [6]. Până a nu ieşì însă din Constantinopol, vrând să dea Turcilor şi Sultanului o privelişte plăcută, trimise de scoase din închi-

---

[1]) Naima.—[2]) Idem—[3]) De Thou, XII, 535.—[4]) Seadedin; Naima; Selaniki; Hammer, II, 279. — [5]) *Ibid.* — [6]) Seadedin.

www.dacoromanica.ro

sori o sută doisprezece creştini robiţi în Ungaria, afară de femei şi copii, pe cari, după ce îi silì a face o sută leghe zi şi noapte pe drum, legaţi şi chinuiţi de foame şi de sete, în cât mulţi, nu numai copii dar şi bărbaţi, murirà în cale, îi aduse în oraş, unde el însuşi îi primì la porţile cetăţii şi îi plimbă prin târg în vederea Sultanului şi a locuitorilor. Între aceşti robi erau mulţi oameni însemnaţi şi de cinste, din cari unii fură osândiţi la galere, alţii traşi în ţeapă. Între dânşii se descoperì o femee în haine bărbăteşti. Erà o jună fată numită Maria Putoiana. Istoricii nu spun nimic despre naţionalitatea ei; numele însă o dovedeşte a fi fost romancă. Împinsă, după spusa unora, de dorinţa d'a-şi răzbunà familia măcelărită de Turci, iar după a altora, de mărimea curagiului său şi de sfânta dorinţă d'a se luptà cu duşmanul legii, ea se bătuse multă vreme ca soldat. Turcii o întrebàră dacă n'a luat haina bărbătească ca să ascunză vr'o dragoste cu vr'unul din ostaşi. L'aceasta ea răspunse cu o minunată neînspăimântare, că ea îşi schimbase portul ca să poată a-i vătămà în războiu, iar că pân'atunci nici un om nu-i bănuise sexul. [Aceasta] o mărturisiră şi toţi soţii ei, adăogând că în toate întâlnirile cu Turcii, ea dedese foarte frumoase probe de curagiu. Aflând Sultanul de această eroină, trimise de o aduse dinainte-i şi o întrebă de a ucis vre-un Turc; la care întrebare ea răspunse cu semeţie că s'a purtat cât a putut mai cu curagiu, necruţând nici un duşman şi ucizând vr'o zece cu mâna ei. Sultanul, mirându-se mult de virtutea acestei fete generoase, puse de o preumblă în triumf pe uliţele Constantinopolului, arătând-o poporului ca o minune, apoi o dede Sultanei spre slujba ei în harem [1]).

XI.

Sinan-Paşa erà pe atunci în vârstă de optzeci şi trei de ani. El erà de neamul lui arnăut [2]), născut în satul Tapiano în Sangiacatul Prevezei [3]). Fiind numai în vârstă de 16 ani, el ieşise din Seraiu în zilele Sultanului Suleiman şi intrase în rândurile

[1]) Guerrin, 158; Baudier, 564; Montreux, 569; D'Ambry; Iacobus Francus a. 1595, 34; Sacy, II, 110. — [2]) Seadedin; Naima; Guerrin, 157; Montreux, 569; Esprinchard, 265. — [3]) Idem, 265.

www.dacoromanica.ro

Ianicerilor, luând parte la multe bătălii însemnate de pe atunci, iar mai cu seamă la asediarea Vienei dela 1528, și deosebindu-se totdeauna printr'o ură feroasă asupra creștinilor [1]). In puțină vreme el ajunse Belier-bei de Alep și de Eghipet; pe urmă fu trimis de liniștì turburările Arabiei și luă parte, sub Mustafa-Pașa, la războiul Chiprului [2]), unde își arătă cruzimea sa asupra creștinilor, povățuind călcarea capitulației și jupuirea de viu a viteazului și nenorocitului Bragadini, comandantul cetății Guleta [3]). Dup'aceea ajunse de trei ori mare Vizir, vestindu-se mai presus de toți căpitanii turci în toate războaiele ce purtă cu noroc în câte trele părți ale lumii și care îi dobândise numele de nebiruit și de Marius al Osmanlâilor. Turcii îl numiau Cogia-Sinan-Pașa sau Sinan-Pașa-cel-bătrân spre a-l deosebì de Cecale-Zade-Sinan-Pașa [4]), cunoscut de creștini sub numirea de Cicală-Pașa, care erà născut la Messina dintr'un tată genovez și dintr'o mumă turcoaică [5]). Indată ce își văzù împlinită înfocata sa dorință de a se mai oștì împotriva creștinilor, bătrânul Vizir, îngânfat de reputația sa ostășească și de atâtea războaie cu noroc săvârșite la Tunis, Arabia, Persia, Georgia și Ungaria, se duse înaintea Sultanului de jură și chezășuì pe capul său că va supune pe revoltații români, va robì și va pustiì țara lor [6]), iar pe Mihai-Vodă îl va prinde și îl va aduce viu [7]). Dup'aceea își adună în grabă oștile și toată gătirea trebuincioasă la războiu, luă cu sine steagul cel sfânt cu care Musulmanii se credeau nebiruiți, când îl aveau în tabăra lor și, ieșind cu ceremonie mare din Constantinopol, merse de tăbărî la Daut-Pașa [8]). D'acì, în 17 Iulie, pornì spre Rușciuk. Intr'aceeași vreme poruncise tuturor Pașilor vecini să-i iasă în cale cu oștile lor [9]) și Hanului să dea năvală cu Tătarii săi prin Moldova în Țara-Românească. Amiralul Cicală asemenea fu poruncit ca să strângă din oștirile Asiei o armie mai pe atât de numeroasă cât a lui Sinan și să steà gata ca la orice cerere să se unească în grabă cu dânsul [10]). La Andrianopol ajunse pe Vizir oștile Siriei și de acolo pornì la Carinabad, unde fu întâmpinat, la 28 Iulie, de Chehaiaoa Capigiilor, care îi dete în mâni pecetea împărătească, spu-

[1]) Seadedin. — [2]) Seadedin. — [3]) Montreux, 569; Guerrin, 157. — [4]) Iekowski, *o. c.*— [5]) Esprinchard, 211.— [6]) Walther.— [7]) Stavrinos Vistierul, *o. c.*, l. c.— [8]) Hammer, II, 272.— [9]) Sagredo, 724. — [10]) Guerrin, 162.

www.dacoromanica.ro

indu-i şi de fuga lui Ferhad-Paşa spre Constantinopol. Sinan scrise d'acolo Sultanului, cerându-i ca să omoare îndată pe Ferhad-Paşa şi apoi îşi urmă calea, trecù Balcanii prin strâmtoarea dela Cialicavak, şi ajunse la Şumla, şi d'acolo la Hozargrad sau Rasgrad [1]), făcând cincisprezece tabere din Constantinopol până în câmpiile Dobrogii [2]). Îndată purcezând înainte, sosì în 5 August (s. n.) în tabăra dela Rusciuk. Acì oştile îl primiră stând înarmate şi îl însoţiră până la cortul lui, unde îi prezentară câţivà robi şi câtevà capete de Români, cari veniseră să izbească pe Hasan-Paşa şi fusese prinşi şi omorîţi de dânsul [3]). Dela 1462, de când concherantul Constantinopolului Mahomed II, în capul unei armii de două sute cincizeci mii oameni, năvălì în ţara noastră, nici o altă oştire mai mare, nici cumpănă de peire mai grea ca cea de acum nu o amerinţase. Într'adevăr, armata ce Sinan-Paşa adunase la Rusciuk spre a trece în Ţara-Românească, erà de o sută optzeci mii ostaşi şi o mie lucrători. [4]) Cei mai vestiţi Paşi ai Împărăţiei, veterani a mai multor războaie comandau după Sinan această armie. Erà Hasan-Paşa, Beiler-beiul Rumeliei, născut în Herţegovina, fiul vestitului Mahomed-Socoliul, ce stătuse Vizir sub trei Sultani. El dobândise o mare glorie în războaiele din Persia şi din Ungaria, se priveà de toţi ca cel mai bun căpitan al Turciei şi erà foarte iubit ostaşilor pentru natura lui cea veselă. [5]) [Erà] Mahomed-Satârgi, arnăut, ce fuse Paşă de Caramania şi Ciadârmecter-paşa (şătrar mare). El erà foarte viteaz şi se povestià despre dânsul că, fiind de pază lângă Sultanul, îl apără într'o bătaie, tăind mai mulţi duşmani numai cu un satâr, de unde căpătă numele de Satârgi; alţii ziceau că acest nume îi vine pentru-că a fost măcelar [6]). [Erà] Giafer-Paşa, eunuc, ungur de neam, ce fusese Paşă de Tauris şi se deosebise în războaiele Persiei [7]); Haidar-Paşa, Beiler-beiul Capadociei, vestit prin isprăvile sale din Mol-

[1]) Seadedin.—[2]) Istvanfi, 411.—[3]) Seadedin. —[4]) Numărul armiei turceşti e cam nehotărît. Analiştii turci, după cari se luară şi unii analişti italieni, o scad la 70 mii oameni numai; dar Hammer ne spune a nu ne încrede în buletinurile Turcilor. Istvanfi spune că armia turcească treceà peste 100 mii, iar Filstich o face de 200 mii oameni. Noi am primit numărul de 180 mii dat de Walther, care, fiind pe atunci în ţară şi curând dup'aceea la Constantinopol, ni se pare a fi mai exact. Iacobus Francus pretinde că Ferhad adunase 150 mii oameni în tabăra sa; apoi Sinan ştim că a mai adăogat multe oşti pe lângă cele adunate de Ferhad. — [5]) Espinchard, 211. — [6]) *Ibid.*, 213. — [7]) *Ibid.*, 212.

www.dacoromanica.ro

dova la 1589, când îndatoră pe Poloni a plătì tribut Turcilor [1]. Apoi venià Mustafa-Paşa, feciorul lui Aias-Paşa, Husein-Paşa Beiul Nicopolei, Caraiman-Paşa şi alţi mai mulţi Paşi şi Bei, toţi ostaşi învechiţi şi meşteri în războaie. Intre ei toţi se deosibeà un român, un trădător de ţară şi lepădat de lege. Fecior al lui Alexandru-Vodă al II-lea, Mihnea al II-lea sau Mihai, urmă tatălui său în domnie şi cârmuì Ţara-Românească dela 1577 până la 1583. Domnia lui nu fu decât un şir de tiranii şi stoarceri de bani, până când strigările poporului făcù pe Sultanul a-l mazilì şi a-l surghinì la Tripolis. Peste un an însă Mihnea al II-lea pentru a doua oară se întoarse Domn în Ţara-Românească chinuind-o şi mai cumplit aproape de cinci ani (1586—1591), când fu iarăşi depărtat cu urgie şi adus în Constantinopol. Acì, în minutul d'a pornì în exil, temându-se ca Turcii să nu-l omoare spre a-i luà avuţia, cerù să se turcească, zicând că de multe ori i s'a arătat în somn Proorocul Mahomed îndemnându-l la aceasta. Turcii se îngâmfară de aceasta, privind-o ca o minune a religiei lor. Sultanul aduse pe noul musulman înainte-i, se desbrăcă de haina sa spre a-l acoperì, îl încinse cu încingătoarea sa împodobită cu petre scumpe [2], îl numì Paşă al Nicopolei şi curând după aceia al Vadului. [3] Acum lepădatul Mihnea povăţuià armia otomană, care venise să înjunghie patria sa.

XII.

În vremea în care Sinan sosise la Rusciuk şi se pregătià a trece Dunărea, Sigismund Bathori sărbătorià nunta sa cu arhiducesa Maria Christina, care în sfârşit, după atâta aşteptare şi amânări, venise în Ardeal pe la capătul lui Iulie. Bathori poftì şi pe Mihai Vodă să vină la nunta sa ce hotărîse a se săvârşì la 7 August. Dar Mihai-Vodă, care de o lună de zile se străduià a stânjenì clădirea podului de pe Dunăre de Turci, amerinţat acum şi mai mult de Sinan Paşa, nu-i putù împlinì cererea. El trimise în locu-i pe boierii săi Stroe Buzescul şi Radul Calomfirescul [4], cu daruri scumpe de nuntă, însărcinându-i să roage pe

[1] *Ibid.*, 214; Senkowski.—[2] Sagredo, 675.—[3] Hammer, II, 265; Cronica lui Fuchs.—[4] Dela această solie în Ardeal documentele istorice perd din vedere pe viteazul Radul din Calomfireşti, pe care îl văzurăm înapoi stră-

www.dacoromanica.ro

Bathori cà să grăbească a-i venì într'ajutor, căci duşmanul comun s'a apropiat şi a pus gând, după ce va robì şi va pustiì Ţara-Românească, să treacă prin Ardeal în Ungaria [1]). Vestea aceasta turbură veselia nunţii. Bathori trimise pe mireasa sa la Samoş-Ujvar [2]) şi grăbì a pornì o seamă de oşti ce aveà gata în Ţeara-Românească. Dintr'altă parte, pe când el chemà în tabără pe toţi ostaşii, solii săi alergà cu grabă la Împăratul ca să-i vestească primejdia în care se aflà şi să-l roage a trimite cât mai iute ajutor [3]); după vechiul obiceiu al Ardealului, o lance şi o sabie, încruntate în sânge, erau purtate din loc în loc de un călăreţ ce le ţineà în sus, în vreme ce alt om mergeà alături pe jos strigând: „Iată vine duşmanul ţării: fiece casă să-şi deà omul spre a ne scăpà din această primejdie obştească“ [4]).

Mihai-Vodă asemenea se grijise pe cât putuse de oaste şi de apărare. Pornindu-şi familia cu tot ce aveà mai scump la Sibiu în Ardeal, el eşì din Bucureşti cu opt mii ostaşi şi merse de înfipse tabăra în drumul Giurgiului la satul Măgureni, două mile departe de Bucureşti. Acolo el adună lângă sine pe capetele ar-

—

lucindu-se în războiul cu Tătarii; dar un cântec vechiu popular ni-l arată rivalizând necurmat în vitejii «cu Buzeştii amândoi şi cu Clăpeştii câte trei, fruntea boierilor şi domnii războiului» până în zilele lui Radu-Vodă feciorul lui Mihnea Turcitul (1611—.....). Atunci întâmplându-se ca Tătarii să vie să robească moşiile, casa şi pe mama bătrână a lui Radu din Calomfireşti, el alergă la Domn cerând ajutor pe Buzeşti şi pe Clăpeşti. Domnul refuzându-i ajutor, atunci el, însoţit de dreapta sa slugă Nedea şi cu vre-o câţivà oameni, se aruncă asupra Tătarilor. In bătaie, Nedea strigà stăpânului său: «Taie, că nu e pe boerie, ci este pe vitejie; taie marginile şi eu tăià mijloacele». Tătarii fură învinşi şi Calomfirescul îşi mântuì pe muma sa. La întorsul său întâmpină în cale pe Buzeşti şi pe Clăpeşti, care îl omoară şi duc trupul lui, lui Radu Mihnea-Vodă, zicându-i că de trăià, îl scoteà din domnie. Muma lui Calomfirescu aflând de uciderea fiului său alergă la Domn cu multe zapise, prin care se dovedià că Calomfirescu îi erà frate. Atunci Domnul, făcând divan, judecă pe Buzeşti şi pe Clăpeşti de li se tăie capul (?). Dintr'acest cântec se vede dar că Calomfirescul a fost fecior lui Mihnea-Vodă Turcitul, care însoţì pe Sinan în Ţara-Românească. Poate fiul şi tatăl şi-au încrucişat unul cu altul paloşele la Călugăreni, fără a se cunoaşte; poate glonţul şi paloşul Calomfirescului trântì la pământ pe lepădatul Mihnea în luarea Târgoviştei. — [1]) *Mag. ist.*, IV, 282; Filstich. — [2]) Bethlen, III, 593. — [3]) *Mag. ist.*, IV, 282. — [4]) Doglioni, 116; Ascanio Centorio, *o. c.*, 100.

www.dacoromanica.ro

matei şi împreună cercară sfat cum să apere mai bine ţara [1]). Lucrul erà cu greu, fiind peste putinţă a oprì intrarea Turcilor în ţară, din anevoinţa d'a străjuì toate hotarele ei cele deschise atât despre Dunăre cât şi despre Moldova. Într'adevăr, pe când Sinan umblà să treacă Dunărea pe la Rusciuk, alte cete turceşti se ispitiau a o trece printr'alte vaduri, iar mai cu seamă pe la Nicopole, unde se aflà un trup însemnat de Turci, cari din porunca Vizirului rezidiseră cetatea cam sfărâmată de Români, cheltuind pentru aceasta mai mult de 70 mii ioachimi [2]). Dintr'altă parte seziceà de sigur că Hanul Tătarilor are să năvălească prin Moldova în Ţara-Românească. În această nevoe sfatul ostăşesc chibzuì că, spre a închide duşmanului calea d'a intrà în ţară sau spre a-l puteà stăvilì îndată ce va apucà să intre, să se împarţă armata în câte-và trupuri cari să se aşeze în locurile cele mai importante d'alungul hotarelor, dar fiind aproape şi stând gata a se unì cu Domnul, care cu cei opt mii ostaşi ce aveà pe lângă el, să se aşeze în centrul operaţiilor, într'un loc comod, de unde să poată da ajutor ori şi în ce parte va cere trebuinţa şi să nu poată fi cu înlesnire izbit şi respins de duşman [3]). Îndată după ce sosì la Rusciuk, Sinan Paşa se puse cu multă silinţă şi înfocare de a sfârşì podul, a cărei clădire costă 60 mii talere [4]). Cu toate că într'acest loc Dunărea este lată de o jumătate de leghe [5]), dar insula cea mică din partea stângă a râului, unde Turcii ajunseră lesne prin mijlocul flotilei lor şi unde reîntăriseră cetăţuia cam zdrobită de Români, îi ajută foarte mult [6]). Sinan însuşi merse de vizită şi cercetă acea cetăţuie [7]). Cu o activitate rară la vârsta sa, bătrânul Vizir prezidà la facerea podului, al cărui cap erà ocrotit ca de o palancă, de cetăţuia din insulă, şi laturile prin galere [8]). Mihai de pe malul stâng al râului, se silià cât puteà de împedicà clădirea podului; dar la sfârşit se văzù amerinţat pe la spate de o ceată de Turci ce izbutiseră a trece râul două zile mai departe, în vreme ce alţii îl trecură pe corăbii chiar în faţa Giurgiului, deşì cu multă greutate. Ocolit astfel de vrăjmaşi şi în neputinţă d'a mai stânjenì trecerea lor, el lăsă malul Dunării cu gând ca târîndu-i după sine, să se folosească de cea mai bună ocazie spre a se luptà

---

[1]) Walther. — [2]) De Thou, XII, 538. — [3]) Sieur d'Ambry, 815. — [4]) *Hist. v. den Empör.*, 78. — [5]) Walther. — [6]) *Ibid.*. — [7]) Seadedin. — [8]) Walther.

www.dacoromanica.ro

cu dânșii. Atunci Sinan, ne mai fiind supărat de nimeni, se grăbì a sfârșì podul [1]) și în 9 (19) August, trecând Dunărea cu toată armata sa, călcă și cuprinse țărmul românesc [2]).

XIII.

Drumul care merge dela Giurgiu spre București trece printr'o câmpie șeasă și deschisă, afară numai dintr'un loc, două poștii departe de această Capitală, unde el se află strâns și închis între niște dealuri păduroase. Între aceste dealuri este o vale largă numai de un pătrar de mil, acoperită de crâng, pe care gârla Neajlovului ce o îneacă și pâraele ce se scurg din dealuri o prefac într'o baltă plină de nomol și mocirlă. Drumul acolo trece în lungul acelei văi, parte pe o șoșea de pământ, parte pe un pod de lemn, care amândouă sunt așà de strimte încât d'abià poate cuprinde un car lărgimea lor [3]). Această strâmtoare ce locuitorii numesc *Vadul Călugărenilor* [4]), fù aleasă de Mihai-Vodă spre a slujì de Termopile Românilor. Astăzi această vale se află întocmai după cum ne-o descriu analiștii acelor timpuri. Nici un monument nu ne arată că acolo fù lupta cea crâncenă pentru libertate! [5]) Atât suntem de nesimțitori la gloria națională! Românul acum trece cu nepăsare printr'aceste locuri sfinte, fără ca nimic să-i aducă aminte că pământul ce calcă e frământat cu sângele părinților săi și acopere oasele vitejilor!

Vai! scriam aceste rânduri în anul 1847. Cine îmi va fi zis atunci că abià un an va trece și inima-mi va fi și mai crud de durere ispitită. Erà în vremea unei frumoase deșteptări naționale, atunci când un popor întreg jurase că va murì pentru Patrie și Libertate. Turcul, vecinicul dușman, se pornise tot dela Giurgiu spre a ne răpì aceste bunuri scumpe. Mă aflam într'o adunare populară, când sosì vestea că păgânul a tăbărît la Călugăreni, călcând cu piciór batjocoritor sfînta țărână a părinților noștri, glorioși martiri ai libertății naționale. O amar mare! Atâta fu uitarea religiei suvenirilor, atâta fu încrederea tuturor

---

[1]) Walther. — [2]) Seadedin. — [3]) Walther; Iacobinus; De Thou, XII, 539; D'Ambri, 815. — [4]) Cron. Rom., în *Mag. ist.*, IV, 282. — [5]) Crucea de peatră ce se află la Călugăreni este făcută de Șerban-Vodă Cantacuzino, spre vecinicirea unui pod ce el făcù pe apa Neajlovului, dar nu privește bătaia,

www.dacoromanica.ro

în vorbele necredincioşilor sau atâta fu mişelia lor, încât această veste îi lăsă reci şi în nepăsare. In zadar glasu-mi, unit cu al unui mic număr, strigă „războiu şi răzbunare!“ Nici un echo puternic nu-i răspunse în mulţime. Imi ascunsei atunci ochii cu mânile mele ca să nu mai vază această umilitoare privelişte şi din inima-mi zdrobită scăpă aceste cuvinte: „Dumnezeul părinţilor noştri ne-a părăsit! Părinţii noştri ne-au blestemat!“ [1]).

Mihai-Vodă vrù a se folosì de poziţia şi de strâmtoarea vadului Călugărenilor, în care nu se puteà destinde în front mai mult de doisprezece oameni, ca să facă mulţimea Turcilor nefolositoare, şi ca să se poată astfel luptà cu dânşii cu puteri de o potrivă. Pentru aceea el tăbărî acolo cu oştile sale, puindu-le de streajă în deosebite părţi ca să vază de nu vor umblà Turcii a trece printr'alt loc [2]). Dar Sinan, vrând a înaintà spre Bucureşti, erà nevoit a trece pe la Călugăreni [3]), fiind acesta drumul cel mai scurt şi temându-se ca, dând prin altă parte, să nu lase în urma sa un vrăjmaş aşà de întreprinzător şi îndrăzneţ ca Mihai. Ingâmfarea sa şi mulţimea oştilor sale îl făceau a crede că va biruì lesne. Intr'adevăr armata lui, erà, cum ştim, de 180 mii ostaşi, mai mult decât de zece ori mai mare ca a lui Mihai-Vodă, care, cu toate ajutoarele ce primì din Moldova şi Ardeal, d'abià se urcà la 16 mii oameni şi 12 tunuri [4]). Sinan nu bănuià poate că numărul creştinilor ar fi aşà de mic, dar ştià că armata lui e mult mai mare decât a lor.

Deşì puţini, ostaşii creştini erau însă plini de foc şi de dorinţa de a se măsurà cu duşmanul. Exaltaţia şi înfuriarea soldaţilor crescù atât, încât, înţelegând că unii din căpitanii lor, cătând la mulţimea, puterea şi rânduiala păgânilor, erau de părere a se trage înapoi spre a nu primejduì în norocul unei zile slava

[1]) Aceasta s'a petrecut într'un club la Mitropolie, cea dintâiu şi din urmă oară când am stătut de faţă la seanţele acelui club. Trebue a ştì că puţini oameni din popor se aflau l'această adunare şi părerea mea e că poporul cel de jos, mai cu seamă al Bucureştilor şi-a împlinit datoria revoluţionară şi naţională, declarându-şi, deşì cam târziu, vroinţa de a apărà revoluţia cu paloşul; iar clasele de sus, guvern, boieri, negustori, junime s'au aflat mult mai pre jos şi nevrednice de misia lor şi de poporul ce conduceau.— [2]) D'Ambry, 815.— [3]) *Ibid.*; Iacobinus; De Thou, 539.— [4]) Walther; Iacobinus; Filstich; Engel, I, 236.—Alţi analişti pretind că oastea lui Mihai se urcà la 20 mii, dar ei n'au putut ştì mai bine aceasta ca Walther şi Iacobini, ce se aflau atunci la faţa locului.

www.dacoromanica.ro

şi reputaţia cu greu dobândite, începură a face multă larmă în tabără, strigând că în orice chip ei vor să încerce o bătaie ca să scape odată, cum ziceau ei, prin prăpădirea oştirii duşmane ce se află acum adunată toată la un loc, de acest războiu şi să zdrobească de tot jugul nesuferitei tiranii turceşti [1]). Vrând nevrând trebuiră şi capii oştilor cu toţii a se învoì de a aşteptà acolo sosirea duşmanului.

XIV.

După ce trecù Dunărea, marele Vizir dete comanda avantgardei armiei lui Satârgi-Mehmed-Paşa şi la ariergardă orânduì pe Hasan-Paşa, Beiler-beiul Rumeliei [2]), iar pe Beii Salonicului şi Nicopole îi însărcină cu paza şi apărarea podului [3]). Cele zece galere ce se urcaseră pe Dunăre până la Rusciuk fură descărcate de tot felul de arme şi muniţii [4]) şi primiră porunca d'a rămâneà pe loc spre a păzì podul [5]). Apoi în $^{11}/_{21}$ August, Sinan pornì cu armata sa spre Bucureşti. In cea dintâiu noapte Turcii conăciră într'un sat ruinat în dreptul Camuri, şi a doua zi ($^{12}/_{22}$ August) sosiră în capul Vadului Călugărenilor [6]), trecând râul Salcia pe trei poduri [7]). Călărimea uşoară, care manevrà la avantposturi, înaintă până la intrarea strimtorii şi sta acolo odihnindu-şi şi păscându-şi caii, când un nor mare de pulbere îi vădì apropierea Românilor [8]). Ea fu îndată izbită cu putere şi fugì înspăimântată până în tabără [9]). Spahii înaintară spre a sprijinì năvălirea călărimii române, până când să apuce Vizirul a-şi pune armata în rânduială [10]). Sinan se uità plin de mirare la puţinul număr al creştinilor cari cutezau a aşteptà şi încă a izbì o armată aşà de numeroasă [11]). Cu toate acestea nedespre-

---

[1]) Campana, II, 890.— [2]) Seadedin.— [3]) Seadedin; Naima.—[4]) Naima. — [5]) Seadedin. — [6]) Idem. — [7]) Walther cu greşeala confundă râul Salcia cu Neajlovul.— [8]) Seadedin; Naima.— [9]) Idem. — [10]) Idem.— [11]) Sinan admirant la patience, on plustost la résolution des Christiens, qui avecques un si petit nombre avaient toutes fois l'assurance de l'attendre de pied ferme au combat, luy qui avoit une si puissante armée. D'Ambry, 816; Iacobinus. «Le Bascha jettant sa veue dans celuy du Palatin, considerant le peu de gens qu'il avoit en comparaison de son armée, arresta longtemps sa pensée sur l'admiration de la hardiesse du Palatin d'oser avec une poignée d'hommes attendre de pied ferme un si grand nombre d'en-

www.dacoromanica.ro

ţuind pe vrăjmaşii săi şi temându-se de vre-o cursă, el îngrijì de tot ce i-ar puteà fi spre folos. Pentru aceea poruncì Beilerbeiului Rumeliei a înaintà spre stânga cu oştile sale şi cu şapte tunuri şi a merge drept către ai noştri, în vreme ce el însuşi, în capul spahiilor, urmând după artilerie, puse, în lipsă de pod, de aruncă scânduri pe mocirla de lângă pădure, ce aveà înaintea sa spre a o puteà trece [1]). Dintr'altă parte Segban-Başi cu douăsprezece mii de Ianiceri se aşeză în pădure coprinzând posturile cele mai importante; şi urcând douăsprezece tunuri mari într'un deal înalt, le îndreaptă spre armia noastră, şi începù a tunà asupră-i [2]).

Intr'această întocmire puternică şi îngrozitoare înaintând Tucii, ai noştri începură a se trage înapoi mai la strimtoare, dar cu multă rânduială şi luptându-se neîncetat. Pedestrimea însă, strânsă în urmă prea de aproape de Turci, fu respinsă în pădure şi dete înapoi în lungul strâmtoarei mai iute şi cu oarecare neorânduială, dar fără a încercà vr'o perdere simţitoare. Erà atunci dela 3 la 4 ciasuri după amiazi şi Turcii, mulţumiţi că au împins înapoi năvălirea creştinilor, nu îndrăzniră a înaintà mai mult în acea strâmtoare necunoscută, unde îi puteà aşteptà vr'o cursă. Vizirul îşi aşeză corturile într'o poziţie foarte bună şi pe o înălţime, la intrarea strâmtorei, ţiind oştile înarmate şi având toată noaptea masalalele aprinse la câte patru colţuri ale taberei. [3]) Mihaï-Vodă luase poziţie dincolo de râu [4]), pe o înălţime, două mile de tabăra turcească [6]), ocupând strâmtoarea despre Bucureşti. [5]) Astfel armatele protivnice se aflau aşezate pe două înălţimi faţă în faţă, fiind despărţite numai de pădurea din vale ce nu le opreà a se vedeà. [7]) Românii aveau dinaintea lor o turmă de bivoli cu steaguri [8]) şi toată tabăra lor erà plină de focuri mari în mijlocul cărora petrecură toată noaptea aceea, viermuind şi mişcându-se necurmat, cântând, chiuind, şi hăulind, după na-

---

nemys. Mais celuy-la luy fournira tantost un plus grand subiect d'admiration, quand il mettra une partie de ses gens en pieces, le reste en fuite et le reduira luy mesme à un tel point qu'il se verra dans la boue jusques aux oreilles» Baudier, 540. — [1]) Seadedin; Naima. — [2]) Seadedin; Hammer; De Thou; Iacobinus; D'Ambry, 816. — [3]) Seadedin. — [4]) Naima. — [5]) Walther. — [6]) Seadedin. — [7]) Iacobinus; Istvanfi; De Thou. — [8]) Seadedin. În al XVI-lea veac, Românii în bătăliile lor se slujau de bivoli, precum cei vechi de elefanţi. Vezi Puterea armată la Moldoveni în *Mag. ist.*, II.

www.dacoromanica.ro

tura lor veselă în mijlocul nevoilor, şi supărând şi hărţuind pe Turci cu numeroase avantposturi. [1]) Ambele armate aşteptară astfel ziua cu nerăbdare şi cu acea neodihnă ce simt oştile în ajunul unei mari bătălii. Turcii, îngâmfaţi de mica izbândă ce dobândiseră, căutau în râs la Români, aveau de sigur că a doua zi se va vedeà triumful islamismului, prin zdrobirea lui Mihai şi a armatei lui. Lor le păreà rău numai că Românii nu sunt îndestul de mulţi, ca să facă biruinţa lor mai glorioasă. Ai noştri se pregăteau a apărà cu bărbăţie acea strâmtoare, care era cheia ţării lor şi a Europei creştine. Ei ştiau cât sunt de puţini pe lângă duşmani; dar, credincioşi înfocaţi, inima lor ardea de dorinţă d'a-şi dà viaţa pentru patrie şi lege, şi d'a meritá cununa martirilor [2]).

XV

În sfârşit soarele veni să lumineze această mare zi de Mercuri, $^{13}/_{23}$ August, menită a fi briliantul cel mai strălucit al cununei gloriei române. Înaintea zorilor încă, Mihai-Vodă trimise o seamă de pedestrime cu puşti de se aşază la intrarea pădurii şi îşi puse tunurile într'o bună poziţie pe o înălţime [3]). În vremea aceea, Turcii îşi lua poziţie în preajma podului de ceia parte. [4]) Sfârşindu-şi pregătirile, Mihai înălţă, împreună cu ostaşii săi, rugăciuni către Dnmnezeu. Apoi îndreptându-se către dânşii, le zise: să-şi aducă aminte de vechea lor vitejie, căci ocazia de acum este frumoasă şi de o vor perde, anevoe o vor mai căpătà. Turcii, le ziceà el, sunt uimiţi de atâtea perderi; cetăţile lor din toate părţile sunt cuprinse; din câte capete au avut armatele lor, numai unul a rămas care mai îndrăzneşte a ţine frunte creşti-

---

[1]) Seadedin; Naima.—[2]) «Tout le reste de ce jour se passa aux ocupations «de se considérer les uns les autres. Les Turcs se mocquaient des Valaques «et n'avaient que ce déplaisir de ce que ceux-ci n'ètaient un plus grand «nombre pour rendre leur victoire plus glorieuse. Mais les Valaques sé- «rieusement attentifs à ce qu'ils devaient faire le lendemain, portaient «leurs yeux et leurs coeurs au Ciel pour impétrer du secour, sans le- «quel ils sentaient bien leurs forces trop débiles pour soutenir une si «nombreuse multitude d'ennemis. Michel leur Palatin les exortait géné- «reusement au combat». Baudier, 541; Walther; Seadedin; Frachetta; Hammer; Scrisoarea lui Bathori către Impăratul din Sas-Sebeş, 28 Aug., în Reusner, *Ep. Turc.;* Cron. Rom., *Mag. ist.,* IV, 282.—[3]) Seadedin.—[4]) Naima.

www.dacoromanica.ro

nilor; că cu dânsul au a se luptà, și gloria d'a-l biruì va fi foarte mare. Mulțimea vrăjmașilor nu trebue să-i sperie, de vreme ce Sinan a lăsat cele mai bune oști ale sale în garnizoane prin cetăți și a adus cu dânsul numai oameni cari vor face mai mult zgomot decât vătămare. Pe lângă aceasta, locul de bătae nu putea fi mai bine ales, de vreme ce mulțimea lor acì le va fi nefolositoare. El le zise încă să-și aducă aminte de cruzimea vrăjmașului, care nu iartă nici odată pe cei biruiți, cu atât mai mult pe cei ce s'au revoltat; că nu este destul că au scuturat jugul robiei, că au înoit vechile legături cu Împăratul și că s'au pus sub ocrotirea Ardealului, dacă printr'o faptă strălucită ei nu vor căutà a întemeià această vrednică hotărîre; că a venit vremea de a se luptà puternic pentru libertate; iar mai cu seamă pentru cinstea legii, ca să dovedească Turcilor că de le-au călcat ei înainte patria, a' fost numai din pricina neunirii lor; dar că acum, când toate popoarele vecine stau în bună înțelegere împreună, trebue a dobândì prin unire ceea ce au perdut prin zavistie și împerecheri, și a gonì pe acești cruzi tirani dincolo de strâmtoarea lor (Dardanele); că toți vecinii și-au făcut datoria lor, când bătându-i, când gonindu-i din cele mai bune cetăți ale lor, astfel încât ei prăpădiră cea mai bună parte din acea mare armie ce Sinan dusese în Ungaria. În sfârșit încheie zicându-le, că acum pot și Românii dobândì o asemenea glorie, căci toate dovedesc că vor aveà aceiași nenorocire". [1])

Apoi Domnul se îndreptă către oastea ungurească și o îndemnă a se luptà cu inimă, aducându-i aminte că ea e depozitara vechei vitejii ungurești. [2])

XVI.

Astfel vorbì Mihai, neînspăimântatul Voevod; și soldații inimați foarte împotrivà Turcilor, învăpăiați și de aceste cuvinte, dar jaluzi încă mai mult d'a eclipsà printr'o biruință strălucită toate glorioasele biruinți ale vecinilor, răspund învârtind în mâini paloșile și lăncile, și, prin strigări mari de o războinică veselie, cer dela Domnul lor ca să-i ducă îndată către dușman. [3]).

Atunci Mihai, plin de încredere în energia armatei sale, trece podul în capul a 8.000 ostași, și se lăsă cu furie asupra Os-

[1]) Sieur d'Ambry, 816. — [2]) Bethlen, III, 593. — [3]) Sieur d'Ambry, 816.

www.dacoromanica.ro

manlâilor, [1]) în vreme ce focul iute și bine ținut al pușcașilor din pădure și al tunarilor pustiește armata turcească, doborând la pământ lume multă. [2]) Câteva cete de Turci se încearcă a sprijini năvălirea Românilor; dar în zadar, [3]) căci aceștia inimându-se între sine, unii pe alții, [4]) îi izbesc cu atâta furie în cât, cu toată minunata poziție a Turcilor, prăvălindu-i, ei ajunseră până la cele dintâi corturi ale taberii lor. [5]) Vrăjmașii, ajutați de poziție, de numărul lor și de mașinele de război, își vin curând în sine și încep a se luptà cu tărie. [6]) Patru Pași, Satârgi-Mohamed, Haider, Husein și Mustafa, cu o armată însemnată, compusă din oștile Siriei și din Ianiceri, aleargă în ajutorul cetelor ce se luptau, sprijin cu putere năvălirea Românilor, trec podul [7]) și lupta cea mai înverșunată începe atunci în toate punctele. [8]) Astfel, întinsă peste toată fruntea armatelor, ținù bătaia mai multe ceasuri, până când Sinan, desperat de puținul spor ce a dobândit pân'atunci, își îngloti oștile pe lângă sine, strânse pe toți pașii și căpeteniile, îi inimează și, în capul unei coloane îngrozitoare, fac o năvală mare și izbutesc a împinge pe ai noștri cu un pătrar de milă înapoi [9]) și chiar până la tabăra lor, [10]) luându-le și toată artileria [11]). Mihai, fără a pierde inima din această neizbândă, își culege puterile și din nou dă năvală asupra Turcilor, tăind și doborând dintr'înșii. Îndărătnicul voinic Albert Kiraly izbutește a luà înapoi două tunuri [12]). Dar vrăjmașul se bate cu inimă, își împrospătă adesea oștirile, aceea ce nu pot face ai noștri, și îi reîmping îndărăt: de trei ori Românii împinseră și prăvăliră pe Turci, și de trei ori fură respinși înapoi [13]). Astfel urmă lupta cu noroc schimbător dela răsăritul soarelui până către două ciasuri înaintea apusului [14]), biruitorii rămânând adesea biruiți și biruiții biruitori [15]). „Turcii, spun analiștii contimporani, se luptau ajutorați de mulțime și de număr, Românii de tărie și îndrăzneală" [16]).

---

[1]) Walther.— [2]) Naima.— [3]) Seadedin. — [4]) De Thou, 531.— [5]) Walther.— [6]) Idem.— [7]) Seadedin; Naima; Hammer.— [8]) Naima.— [9]) Walther; Cron. Rom., în *Mag. ist*, IV, 282 și *Conspectus historiae Valachicae*.—[10]) Ep. lui Bathori către Împăratul.—[11]) Walther; Seadedin; Naima; *Mag. ist.*, IV, 282.— [12]) Engel, I, 237.— [13]) Montreux, 569; Lorichianus, *o. c.*, 219.— [14]) Seadedin.— [15]) Bethlen, III, 584; D'Ambry, 816; Iacobinus; Montreux, 569.— [16]) «Turci pugnabant adjunti multitudino et numero, Valachi fortitudino et audacia»: Iacobinus; *Conspectus hist. Valachicae.*

www.dacoromanica.ro

In sfârşit, furia îmbărbătând de o potrivă pe unii ca şi pe alţii, biruinţa stă să rămână numărului şi mica oştire românească, împovărată de mulţimea vrăjmaşilor, trăznită de numeroasa lor artilerie, este nevoită a da îndărăt. Retragerea ei însă este frumoasă şi metodică. Spre a nu se lăsă a fi ocolită de Turci, spartă şi risipită, ea se întocmeşte în figura unui colţ (cuneum), şi slobozind astfel de toate laturile focuri asupra vrăjmaşului, se trage înapoi cu încetul, luptându-se neîncetat; această retragere este o minune de vitejie, de sânge rece şi de eroizm. Stolurile nenumărate ale călăreţilor turci în zadar se aruncă cu furie asupra laturilor acestui triunghiu, căutând a-l sparge; silinţile lor, fără a-l vătămà întru nimic, se zdrobesc de dânsul ca de o stană de peatră. Strâmtoarea locului de bătaie, pădurile şi dealurile favorizau înapoiarea Românilor şi zăticneau mişcările Turcilor şi silinţile lor d'a-i înconjurà de toate părţile. Dar erà de temut că vrăjmaşii să nu izbutească a scoate pe ai noştri din strâmtoare şi să-i împingă în câmpie, unde i-ar fi zdrobit cu numărul lor [1]).

Soarele acum cătà spre sfinţit; Românii se luptaseră cu eroizm, dar osteniţi de o luptă lungă şi nepotrivită, ei se plecară numărului celui prea covârşitor al duşmanului; bătălia se puteà acum privì ca perdută de dânşii, dacă vr'o împrejurare nu-i va ajutà şi vr'o soartă mai blândă nu le va strălucì. Mihai însă ca totdeauna, liniştit şi trufaş în primejdie, mai are încă o nădejde. El trimisese de dimineaţă să cheme lângă dânsul o ceată de pedestrime ce se aflà departe de tabără ...... Sosi-và ea oare la vreme? ... De la dânsa spânzurà soarta bătălii.

XVII.

Stà să apună soarele după orizon, când vestea că ajutorul aşteptat a sosit vărsă nădejdea izbândirei şi un curagiu nou în inima acelei mâni de voinici români, cari ca nişte zmei se luptau, trăgându-se în faţa nenumăratelor gloate ale unui duşman învingător. Acest ajutor însă ce ai noştri şi-l închipuiau tare, nu erà decât o ceată de 300 pedestraşi [2]) din Ardeal cu puşti. Mihai, fără a perde vreme, căutà a se folosì de acest neînsemnat aju-

[1]) Walther. — [2]) Isvanfi; *Conspectus hist. Valachicae.*

www.dacoromanica.ro

tor și de reîmbărbătarea oștilor sale, ca să zmulgă biruința de la vrăjmași. El își preumblă privirea pe câmpul bătăliei, vede mișcările Turcilor, și după dânsele își pregătește pe ale sale. Sinan-Pașa, văzând retragerea Românilor, luase inimă și vrea a-i desface și a-i reschirà de tot. Spre acest sfârșit, în capul rezervei sale, el umblà a trece podul spre a izbì pe ai noștri în frunte, în vremea ce Hasan-Pașa cu Mihnea-Vodă, din porunca lui, alergau prin pădure să-i lovească pe la spate. Mihai atunci se așeză cu ceata de curând sosită la capul podului spre a întâmpinà pe Sinan, trimite pe căpitanul Cocea cu 200 Unguri și alți atâția Cazaci pedeștri ca să ia pe vrăjmași pe la spate și Albert Kiraly așează cele două tunuri, ce redobândise dela Turci, într'o bună poziție și stă gata a trăznì pe dușmani de ar îndrăznì a trece podul. Sfârșind aceste pregătiri, Mihai cugetă întru inima sa că împrejurarea cere neapărat vre-o faptă eroică spre a descurajà pe Turci și a îmbărbătà pe ai săi. El hotărăște atunci a se jertfì ca altă dată și a cumpărà biruința cu primejdia vieții sale. Ridicând ochii către Cer, măriminosul Domn chiamă în ajutoru-i protecția mântuitoare a Dumnezeului armatelor, zmulge o secure ostășească dela un soldat, se aruncă în coloana vrăjmașă ce-l amerință mai de aproape, doboară pe toți cei ce se încearcă a-i stà împotrivă, ajunge pe Caraiman-Pașa, îi zboară capul, izbește și pe alte capete din vrăjmași și, făcând minuni de vitejie, se întoarce la ai săi plin de trofee și fără de a fi rănit. [1]) Această faptă eroică înfioră pe Turci de spaimă, iar pe creștini îi însuflețește și îi aprinde de acel eroic entusiasm, izvor bogat de fapte minunate. Și cum n'ar fi crezut ei că pot face minuni cu un astfel de general și cu asemenea pilde ce le da! Sinan, văzând aceasta, spre a da curagiu la ai săi, ia ofensiva și trece podul. Dar de odată se vede oprit în față de Mihai ca de un zid de piatră tare, în dos izbit cu o furie înfocată de căpitanul Cocea și în coastă trăznit de tunurile așezate pe deal de Albert Kiraly, care, bătând în mulțimea îndesată a Turcilor, le găurește rândurile și le pustiește toată aripa dreaptă [2]). Îndărătnicul Vizir, fără de a-și perde cumpătul, izbutește a-și întocmì oștile în rânduială; dar o izbire nouă a lui Mihai în fruntea armiei, pustiirile furioase ale lui Cocea de dinapoi, ferbintele și ucigătorul foc al tunurilor lui Kiraly zdro-

[1]) Walther; Cron. Rom., *Mag. ist.*, IV, 282.—[2]) Walther; Fessler, VII, 358; Engel, I, 2.

www.dacoromanica.ro

besc iarăşi această rânduială [1]; şi Turcii, minunaţi de îndrăzneala cu care Românii, ce îi privià ca biruiţi, îi izbesc acum, încep a fugì rezlăţiţi. [2]) Satârgi-Mahomed-Paşa, trăgându-se înapoi fu rănit [3]) şi îndată, schimbând retragerea în fugă, dete cel dintâiu semnalul neorânduelii şi toată armia musulmană se întoarse în răsipă spre baltă, lăsându-şi coastele şi spatele expuse loviturilor noastre. [4]) In zadar Ianicerii se ţin semeţi împotriva alor noştri şi caută a le răspunde cu focurile lor, căci celelalte cete, spăimântate de aceste izbiri împreunate, la care nu se aşteptau, răschirându-se, îi târăsc şi pe dânşii înapoi. [5]) In zadar Sinan mustrà pe ostaşii ce fugeau, acum cu cuvinte ocărîtoare, acum bătându-i cu măciuca sa înferată (massa ferrata), silind în tot chipul a-i pune în rânduială şi a-i întoarce la bătălie. [6]) Glasul şi autoritatea lui sunt nesocotite şi nici o putere omenească nu mai poate oprì în loc valurile zgomotoase ale fugarilor, cari se prăvăliau cu furie şi repede spre pod, căutându-şi mântuirea în trecerea lui. La capul acestui pod stà îmbulzite în neorânduială artileria, cavaleria, pedestrimea, împingându-se spre a trece care de care mai nainte; dar, văzând că toţi nu pot încăpeà pe dânsul, mulţi din Turci sunt siliţi a se aruncà în baltă, unde îşi aflară moartea. Între aceştia erau şi Paşii Haider, Begler-beiul de Sivas (Capadocia), Husein, Beiul Nicopolei şi Mustafa, feciorul lui Aias-Paşa. Ei se cufundară în mocirlă, unde fură şi ucişi [7]) şi primiră, zice un analist turc, cununa martirilor dela ghiauri [8]). Bătrânul Sinan însuşi, târît de ai săi şi în graba fugei sale, fù călcat în picioarele cailor şi apoi, împins de suliţa unui ostaş român, căzù călare de pe pod în baltă cu atâta repeziciune în cât izbindu-se de pod, îşi perdù chiulaful şi feregeaoa şi doi dinţi ce singuri se mai aflau în gura lui [9]). El erà p'acì să piară sau să cază în mânile Românilor, dacă din norocirea lui un voinic soldat din oştile Rumeliei, anume Hasan, nu s'ar fi aruncat după dânsul ca să-l scape şi, lăsându-i calul înomolit în lut, pe umeri îl scoase de acolo şi-l duse în tabără [10]). De atunci, acest soldat se numì *Deli-*

[1]) Walther; Engel; Fessler, VII, 358; Fotino, II; Kogălniceanu, 152.— [2]) Sieur d'Ambri, 817.—[3]) Naima; Seadedin.—[4]) Naima.—[5]) Walther.—[6]) Sagredo, 724; Istvanfi, 412.— [7]) Seadedin; Naima; Hammer; Iacobinus; Istvanfi, 412;—[8]) Naima.—[9]) Seadedin; Naima; *Conp. hist. Valach.;* Stavrinos; Hammer, II, l. c.; Iacobinus; Istvanfi, 412; Scris. lui Bathori; Sagredo, ed. fr., IV, 35; Jouannin, 178. — [10]) *Ibid.*

www.dacoromanica.ro

Hasan-Batakgi şi ajunse căpitan al Deliilor lui Cogia-Murat-Paşa[1]. Vestea morţei Vizirului se împrăştie între Turci şi cei ce se mai împotriviau deteră şi ei dosul[2]). Românii, cu furia lor obicinuită şi electrizaţi încă prin izbândă, îi goniau dinaintea lor ca pe nişte turme de vite, până îi vârî în tabăra lor[3]). Hasan-Paşa şi Mihnea-Vodă ce veniau să înconjure pe ai noştri, aflând că Sinan a perit şi oastea lui e biruită, se trag îndărăt spre tabără. Intr'acel minut Mihai, precum odinioară semi-zeii cântaţi de nemuritorul Omer, alergà într'o parte şi într'alta prin tabăra turcească, căutând pe Sinan, când, văzând de departe pe Hasan-Paşa, se luă după dânsul strigându-i să steà de e viteaz să se lupte cu dânsul pept la pept şi când de când erà să-l ajungă cu paloşul; dar Hasan fugeà înspăimântat şi nu se puteà ţine pe picioare de groază[4]). El merse de-şi ascunse ruşinea într'un crâng spinos, de unde d'abià a doua zi îndrăznì să iasă la ai săi[5]). Noaptea oprì măcelărirea armatei musulmane şi o păzì d'a fi cu totul zdrobită şi risipită. Românii se întoarseră triumfători în tabăra lor, încărcaţi cu prăzi bogate[6]). Pe lângă tunurile lor ce şi le redobândiră, alte patru tunuri mari d'ale duşmanilor, cai mulţi şi mai multe steaguri, între cari şi steagul cel verde şi sfânt al Prooroculni, fură trofeele acestei strălucite zile[7]). Trei mii[8]) Turci zăceau în câmpul bătăii[9]). Perderea Românilor erà încă simţitoare, căci Turcii se apăraseră cu curagiu[10]). Apele Neajlovului se roşiseră de sângele vărsat în acea zi[11]).

Spre a odihnì sufletul cititorului de aceste scene sângeroase, istoriograful contimporan Walther ne povesteşte acì o anecdotă interesantă. El zice: că în toată această expediţie a Românilor împotriva Turcilor, doi cerbi dumestici însoţiră pe Mihai-Vodă, şi chiar în vremea bătăliei dela Călugărèni, sub focul şi vuetul tunurilor şi al bombelor, ei şedeau neclintiţi lângă cortul lui, însă

---

[1]) Seadedin. — [2]) Stavrinos; De Thou, XII, l. c. — [3]) Walther. — [4]) Φόβος πολὺς τὸν ἔπιασε, καὶ τρόμαξ' ἡ καρδία τοῦ. Πόδια δὲν εἶχε νὰ σταθῇ, νὰ πιάσῃ τἄρματά του: Stavrinos Vistierul.— [5]) Walther.— [6]) Walther; D'Ambry, 817.— [7]) Sagredo, 724; *Conpectus hist. Valach.;* Iacobinus; Bethlen, III, 595; Scris. lui Bathori, în Reusner. —[8]) Walther.—[9]) D'Ambry, 816, urcă numărul Turcilor morţi la zece mii. Alţii încă au exagerat şi mai mult urcându-i la 25 mii. Vezi Campana, 890. — [10]) Sieur d'Ambry, 816; De Thou, XII, 539; Walther din contră pretinde că din ai noştri căzură numai vre-o câteva sute. — [11]) Walther; Cron. Rom., *Mag. ist.*, IV, 282.

www.dacoromanica.ro

omorîndu-se unul dintr'înşii, celălalt de durere merse de se ascunse în pădure.

Astfel fù acea vrednică de o neştearsă aducere aminte zi de bătae dela Călugăreni, în care Românii scriseră cu sabie şi cu sânge pagina cea mai strălucită din analele lor. De zece ori mai puţin numeroşi decât duşmanii, ei câştigară asupră-le o biruinţă strălucită şi avură gloria d'a învinge un general până atunci încă neînvins [1]. Munteni, Moldoveni şi Ardeleni, soldaţi şi căpitani se luptară toţi ca nişte eroi. Dar cinstea cea mai mare a biruinţei se cuvine cu tot dreptul viteazului Domn. Prin întocmirile sale cele ingenioase, prin sângele rece şi neînspăimântarea sa şi prin primejdia în care îşi puse viaţa, el asigură biruinţa. In această bătălie, ca în multe altele, nu ştim de ce a ne minunà mai mult în acest mare bărbat, de geniul său de general ori de vitejia lui de soldat. Intr'adevăr, toate operaţiile acestei bătălii dovedesc din partea lui Mihai şi a Românilor o artă militară înaintată, care cu tot dreptul poate minunà pe toţi câţi cunosc starea de pruncie în care se aflà, în acel timp, această artă în toată Europa.

Dacă cu această biruinţă nu se sfârşì atunci campania, ea contribuì însă mult în urmă la săvârşirea ei; căci demoraliză într'atâta pe Turci încât, când creştinii luară mai târziu iarăşi ofensiva, Turcii nu mai îndrăzniră a se mai măsurà cu dânşii şi nu se crezură în siguranţă decât puind cât mai în grab Dunărea între dânşii şi îngrozitorii lor vrăjmaşi.

XVIII.

Noaptea ajută Turcilor a se dezmeticì din groaza ce îi coprinsese şi a se întocmì în rânduială. Ei îşi luaseră din nou poziţia cea d'întâiu [2] şi Sinan poruncì în grabă ca să se adune lângă dânsul o seamă de oşti ce rămăsese în urmă peste Dunăre, nădăjduind că după sosirea lor să-şi răzbune învingerea [3]. El mai nădăjduià încă în isprava intrigilor ce Mihnea-Vodă, din tabăra turcească, prin înţelegere cu unii din boerii lui Mihaiu, urzià între ostăşii creştini [4]. O împrejurare însă turbură în acea

[1] Guerrin.— [2] Naima.— [3] Sieur d'Ambry, 816; Iacobinus; Campana, II, 890. — [4] Stavrinos.

www.dacoromanica.ro

noapte repausul Turcilor. Un ianicer având fitilul aprins la pușca sa, focul prinse în tigae și cum se află lângă erbăriile Ianicerilor, o scântee căzù d'asupra și deodată acele erbării săltară în aer [1]). La huetul cel mare al acestei izbucniri neașteptate și la groaznicul nuor de fum ce ascunse cerul, toți Turcii răspunseră împreună printr'un țipăt îngrozitor de spaimă [2]) și crezând că ai noștri îi izbesc, o luară din nou la fugă, rezlățindu-se în toate părțile [3]). Târziu și cu greu putură ei a-și veni în sine și a se întocmi în tabără.

O scenă cu totul alta se petreceà atunci în tabăra românească. Mihai-Vodă se trăsese îndărăt o a patra parte de milă și tăbărîse în direcția locului bătăliei. El puse de salută sosirea nopții cu mai multe salve de artilerie și, după ce orândui streji în toate părțile cu multă îngrijire, chemă capetele armatei la un sfat de războiu. Pe când el se află în sfat, străjile îi aduseră înainte un Turc ce prinseseră atunci și care nu-i erà necunoscut. Domnul îl întrebă despre numărul vrăjmașului și planurile lui. Prinsul, după ce răspunse l'aceste întrebări, aflând și el adevăratul număr al creștinilor, zise către sfat. „A! de-ar fi știut Turcii astăzi aceasta, v'ar fi zdrobit numai cu caii lor!" Mihai, după ce pornì pe Turc sub bună pază spre Ardeal, începù a se chibzuì cu căpitanii săi despre ceea ce trebuià a face în împrejurăriie de față [4]). El erà de părere ca să înceapă a doua zi din nou lupta; dar o seamă de boeri și capetele oastei ungurești îi stătură împotrivă. Aceasta dete prepus unora a bănuì și a zice cum că Albert Kiraly, ca și unii din boieri, ar fi fost câștigați de trădătorul Dan Vistierul, care primise 50 mii galbeni dela Sinan prin Mihnea-Vodă ca să-i împarță între dânșii [5]). Purtarea luí Kiraly după aceea da de neadevărată această bănuială. Afară de aceasta oștirea moldoveană erà nevoită a se întoarce în țara ei, unde se aștepta năvălirea Polonilor și a Tătarilor [6]). Văzându-se astfel trădat de unii din boierii săi, părăsit de oștile ajutătoare, neputând a se răzimà decât în ostașii săi români, Mihai, cătând la numărul și la obosirea oștilor sale, se temù d'a nu pierde folosul moral dobândit prin bătălia câștigată, d'a nu cădeà în vre-o

[1]) Seadedin.—[2]) Seadedin; Naima.—[3]) Hammer, II, 279 —[4]) Walther.—
[5]) Stavrinos Vist.; Cron. lui Constantin Capitanul, în *Mag. ist.*, I, 231.—
[6]) Walther; Campana.

www.dacoromanica.ro

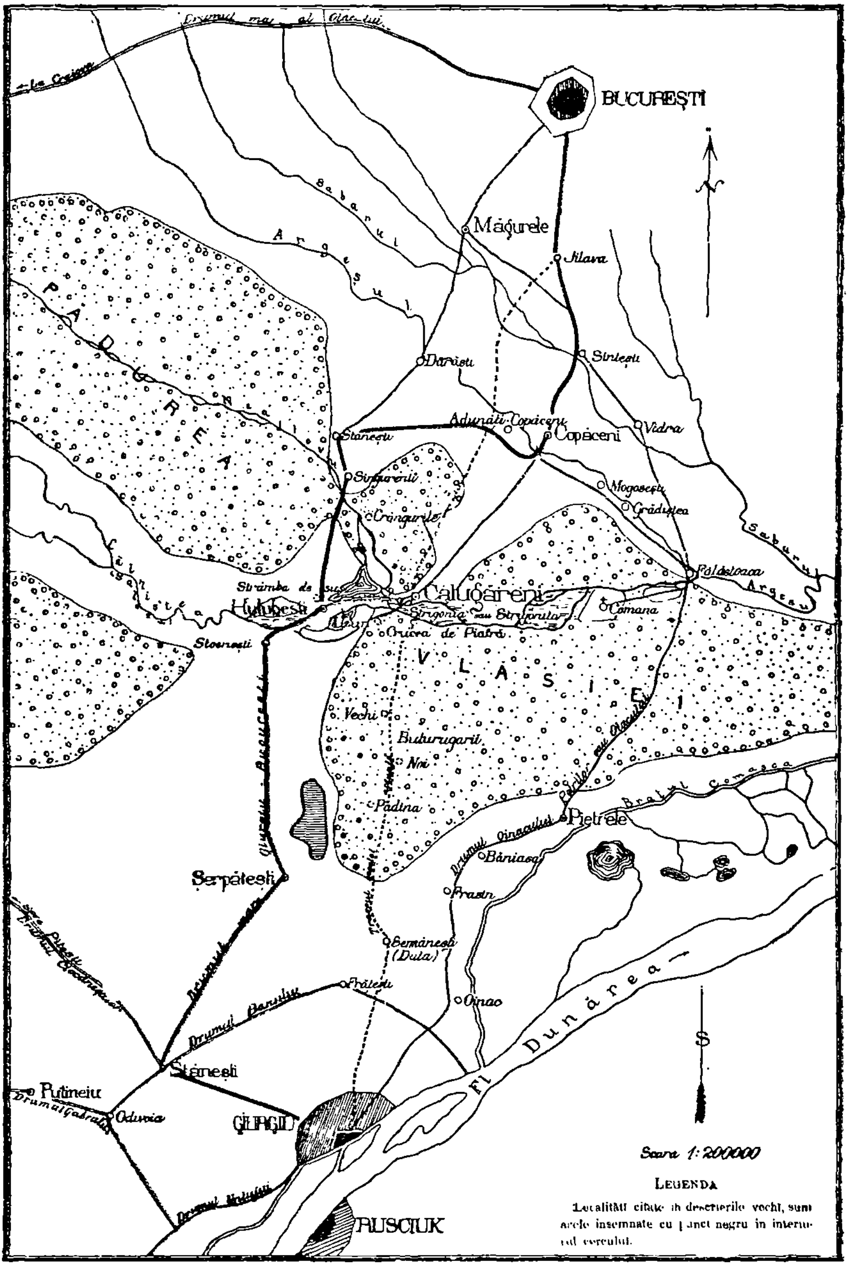

Teatrul luptelor purtate de Mihai-Vodă Viteazul împotriva Tătarilor şi Turcilor în 1595.

(După Căpitan Al. Anastasiu).

www.dacoromanica.ro

cursă a vrăjmașului sau a fi zdrobit de puterile lui cele numeroase, de va rămâneà la câmpie, și gândì că înțelepciunea îi poruncește a se trage spre munți, ca sub ocrotirea lor să aștepte sosirea prințului Ardealului [1]. Drept aceea, el pornì îndată un olăcariu la Bathori, înștiințându-l de cele întâmplate, arătându-i primejdia în care se aflà Ardealul ca și Țara-Românească și rugându-l să grăbească a-i venì într'ajutor ca să nu lase țara a fi înecată de numeroasele oarde vrăjmășești [2]. Intr'acea noapte armata noastră, cu toată osteneala bătăliei, nu se odihnì de loc. La miezul nopții ea invocă de trei ori cu glas tare sfântul nume al lui Iisus și într'acelaș minut două sute mii de glasuri din tabăra turcească răspunseră cu o trufașe cutezare prin strigarea: „Allah! Allah! hu!“ [3]. Aerul vibră d'aceste strigări, pădurile clocotiră până în fundul lor și văile răsunară și repetară numele lui *Isus!* și *Allah!* Dumnezei neîmblânziți în dușmănia lor, pe care mii de mii de ecatombe omenești, ce în zilele atâtor veacuri li se jertfiră, nu i-au putut încă împăcà.

XIX.

Când începù a se face ziuă, Mihai-Vodă ridică tabăra și se trase spre râul Argeșul, în depărtare de două mile, unde puind străji în toate părțile, căută a da puțină odihnă atât lui cât și la ostașii săi [4]. A doua zi, Vineri, în $^{15}{}_{25}$ August, ziua de Sănta Măria, Mihai, plecând dela Argeș, se oprì la Văcărești, nevrând să intre în București și se zăbovì aci câtevà ceasuri. In această vreme, fără știrea lui, Ungurii împreună cu alți ostași străini, năvăliră în București și îl jefuiră sub pretext că mai bine să ieà ei acea pradă decât să cază în mânile Turcilor. In $^{16}{}_{26}$ August, Mihai, aflând că vrăjmașul s'a luat după dânsul, pornește dela Văcărești după ameazi, merge până la miezul nopții cale de cinci mile, se odihnește puțin până la revărsatul zorilor într'un loc priincios, înaintează d'acolo încă vre-o cinci mile și Duminecă, în $^{17}/_{27}$, ajunge la orașul Târgoviște pe râul Ialomița. Acolo, sub ocrotirea munților, își întocmì tabăra, așezând străji ca să privigheze în toate părțile și șezù pe loc câtevà ḑile. În

[1]) Walther; *Mag, ist.*, IV, 283; Iacobinus; Bethlen, III, 595.—[2]) Sagredo, 274; Iacobinus; *Conp. hist. Val.* — [3]) Walther. — [4]) *Ibid; Historia von den Empörungen*, 71.

www.dacoromanica.ro

urmă plecă și d'acolea și întinzând tot mai la munte, urmând țărmurile Dâmboviții, se adăpostește într'un loc anevoe de apropiat, la cetatea lui Negru-Vodă [1]), ale cărei întăriri, zdrobite de puțină vreme de Turci, se vedeau încă [2]). Astăzi chiar tot se mai văd dărămături de cetățue într'acest loc minunat de frumos și plin de legende și suvenire despre Negru-Vodă, Domnul cel mai popular între țăranii noștri. Acest loc e încă vestit printr'o bătălie strălucită ce câștigă, la 1342, Dragomir, comandantul puterilor lui Ladislau-Vodă, Domnul Țării-Românești, asupra armiei lui Ludovic I, Craiul Ungarii, care, sub comanda lui Nicolae Garan și Simeon Megheșel, năvălise în țara noastră. Ungurii fură trași de Români în aceste locuri grele și înfrânți cu totul, căzând în bătae și cei doi generali ai lor [3]).

Locuitorii Bucureștilor și ai Târgoviștei, părăsindu-și casele, se rădicaseră cu tot bunul lor și însoțiseră armata în retragerea ei spre munți. În sfârșit Mihai-Vodă lăsă și cetatea lui Negru-Vodă și se trase tot mai în munți, pe apa Dâmboviței în sus, la sat la Stoinești [4]). În această retragere mai mulți ostași români dezertară și oștile moldovene se întoarseră în țara lor, unde erau chemate [5]), rămânând astfel cu Mihai numai ca la opt mii ostași, dar toți aleși și viteji [6]). El își așeză la Stoienești tabăra, se șănțui bine și îi făcù tăbii [7]), având statornica hotărîre de a aștepta într'acest loc sosirea lui Bathori, d'a închide pân'atunci calea Ardealului lui Sinan-Pașa și d'a urmà apărând prin lupte mărunte patria sa nenorocită, pe care acum n'o mai puteà apără prin bătălii mari.

XX.

A doua zi după bătălia dela Călugăreni, Turcii, văzând că creștinii nu fac nici o mișcare, îndrăzniră vre-o câțivà din ei a înaintà până în locul unde fusese tabăra românească și unde găsiră puțin bagagiu greu și câtevà tunuri părăsite. L'această veste se pornì gonaci în toate părțile, de prinseră câțivà țărani, de la cari aflară drumul ce a luat oștirea românească. Hasan-

[1]) Walther; Istvanfi, 412. — [2]) Walther. — [3]) Istvanfi,. 412. — [4]) *Mag. ist.*, IV., 283; Filstich. — [5]) Walther; Istvanfi, 412; Seadedin. — [6]) Sagredo; Walther; Istvanfi, 413. — [7]) *Mag. ist.*, IV., 283; Filstich.

www.dacoromanica.ro

Pașa trecù atunci strâmtoarea cu o despărțire din armie și tăbărî dincolo în câmpie. Într'aceeași vreme, el pornì o patrulă spre București, de aduse din preajma acestui oraș robi, bucate și vite [1]. Sinan-Pașa însă cu armata sa, nu îndrăznì a se luà îndată după Mihai, ci șezù două zile pe loc până să-și întremeze oștirea din spaima și amețeala în care căzuse după înfrângerea sa [2], și până să-i sosească, după spusa unora, puținile oști rămase în urmă [3]. Spre a fi sigur d'a nu va fi izbit în spate de Români, el trimise un trup de oaste de cuprinse cetatea Brăilii [4] și el însuși, la $^{15}/_{25}$ August, cu toată armata cea mare, trecù strâmtoarea Călugărenilor și merse de tăbărî în câmpie la satul Copăceni dincoace de râul Argeșului [5], și în $^{17}/_{27}$ înaintă până la București, unde tăbărî sub oraș. Îndată ce sosì, Sinan poruncì de luară după turnurile bisericilor crucile și bulele aurite, pe cari le sfărâmară în bucăți, precum și icoanele, și puseră pe turnuri, în locul crucilor, semiluna [6]. În mitropolie puseră, în locul altarului, un *mihrab* (altar mahomedan) și un *mimber* (estradă spre a pune un tron) și astfel prefăcând-o în geamie, în $^{20}/_{30}$ ale acelii luni, făcurà acolo slujba și rugăciunea turcească. Această rugăciune se săvârșì de Hasan-Efendi, șeicul din skitul Mustafa-Pașa, care însoțise pe Sinan într'această campanie. Acela care luă crucea de pe turnuri erà un topciu (tunar), numit Ibraim-Pașa, pe care marele Vizir spre răsplătire îl făcù atunci căpitan în guardia sa [7].

După săvârșirea rugăciunii, Vizirul adună sub cortul său pe cei mai însemnați ofițeri ai săi și le zise că lăsarea Moldovei și a Țării-Românești în stăpânirea ghiaurilor e o pricină necurmată de turburări și împerechieri pentru răscoalele ce ei fac; că spre a curmà toate aceste în viitor, el propune ca aceste două țări să se prefacă în provincii ale Statului *(ijaletj)*, și spre a ține într'însele rânduiala și pe popor în supunere, să se zidească două cetăți, una la București și alta la Târgoviște [8]. Toți ofițerii găsiră bună această părere. Vizirul înștiință îndată

---

[1] Seadedin. — [2] Idem; Naima. — [3] D'Ambry, 817. Analiștii turci nu pomenesc nimic de aceste oști, ce unii din analiștii creștini spun că rămăsese peste Dunăre,—aceea ce ne face a primì aceasta cu îndoială, căci credem că, de ar fi fost cu temeiu, Turcii n'ar fi uitat-o spre a îndreptà perderea bătălii. — [4] Engel, I, 238. — [5] Seadedin. — [6] Seadedin; Naima. — [7] Seadedin. — [8] Seadedin; Naima.

www.dacoromanica.ro

Porții hotărîrea sfatului și numì pe Satârgi-Mohamed-Pașa l'acest noŭ pașalâc din Țara-Romanească [1]). Așà, pentru a doua oară, Turcii izbutiră în statornica lor dorință, d'a preface țara în pașalâc. Dar acum, ca și întâiași dată, la 1522, ei întâmpinară în Mihai un alt Radul-Vodă dela Afumați și nu putură apără cu armele fapta lor nelegiuită. Astfel totdeauna, în timpuri grele și nenorocite, roditorul pământ al patriei noastre și-a născut izbânditori!

Eșind din adunare, Vizirul cu toți ofițerii săi se preumblă prim mahalalele orașului și aleseră mânăstirea lui Alexandru-Vodă, spre a face dintr'însa cetate [2]). Această mânăstire mare, hramul Sfintei Treimi, fu zidită din jos de București, de Alexandru-Vodă al II-lea, feciorul Mircei-Vodă al III-lea, la 1573; stricându-se apoi de Turci, cum vom vedeà mai la vale, ea se rezidì din nou, întocmai cum se află astăzi, de Radul-Vodă, feciorul Mihnei-Vodă Turcitul și nepot lui Alexandru-Vodă al II-lea, și de atunci ea se chiamă mânăstirea lui Radul-Vodă [3]). Vrând Sinan să facă această cetățuie mai mare, puse de lărgì locul împrejmuirii de două ori pe cât erà [4]), cuprinzând în lăuntrul cetățuii, biserica și zidurile din prejur [5]) și ocolindu-le cu bastioane și fortificații [6]). În vreme ce meșterii măsurau și trăgeau liniile, beglerbeii, spahii și ianicerii fură trimiși după lemnele trebuincioase pentru construcția bulevardurilor [7]) și ceaușii alergau în toate părțile spre a adunà lucrători; și, fiind-că lumea din țară erà fugită la munți și nu se puteà adunà mulți, fură siliți a trimite de mai aduseră și din Bulgaria [8]). Clădirea cetății începù în $^{21}{}_{31}$ August și cu atâta silință lucrară la dânsa încât in douăsprezece zile fu sfârșită [9]). Cum se săvârșì întărirea palisadelor cetățuii, Sinan Pașa puse într'însa două tunuri mari de ghiulele de paisprezece oca și iarbă, muniții și bucate îndestul [10]). Apoi lăsă în București pe Satârgi-Mehmed-Pașa cu o mie Ianiceri și o mie Culogli drept garnizoană, poruncindu-i să săvârșească zidul de lemn ce pusese să facă împrejurul orașului și care se și sfârșì într'o lună de zile [11]); și el, ridicându-și tabăra la $^{3}{}_{13}$ Septemvrie, pornì spre Târgoviște [12]).

---

[1]) Seadedin; Naima. — [2]) Seadedin; Naima; Iacobinus. — [3]) Cron. Rom., *Mag. ist.*, IV, 310 și pisania mănăstirii Radul-Vodă. — [4]) Naima. — [5]) Seadedin. — [6]) Naima. — [7]) Seadedin. — [8]) Istvanfi, 412. — [9]) Seadedin. — [10]) *Ibid.* — [11]) Hammer, II, 279. — [12]) Seadedin.

www.dacoromanica.ro

XXI.

De două sute de ani, din zilele lui Mircea-Vodă cel Bătrân, Târgoviştea erà mereu scaunul ţării. De puţină vreme numai creşterea Bucureştilor şi importanţa lui comercială făcuse pe Domni a luà obiceiul a petrece o parte din iarnă în acest oraş. Erà atunci Târgoviştea oraş foarte mare, împodobit şi populat şi se întindeà frumos pe malul drept al Ialomiţei, ocolit de mulţime de grădini, vii şi livezi de pomi roditori [1]. Scriitorii contimporani de felurite naţii se minunează de frumuseţea acestui oraş, declarându-l că e vrednic d'a fi capitala unei ţări şi locuinţa unui Domn mare [2]. Acel oraş populat, astăzi d'abià e un orăşel. Ale lui măreţi ziduri vremea le-a ruinat şi le-a asemănat cu pământul. Un singur turn, rămăşiţă din vestita *Curte Domnească*, se înaltă trist şi singuratic pe d'asupra acelor grămezi de ruine, întocmai ca acele mari cruci de piatră înfipte în vârful pleşuvelor movili: mormântul vitejilor căzuţi în bătaie. Acest turn, ce muşchiul numai cu verdeaţa sa împodobeşte, e scump Românilor ca un monument care le vorbeşte de timpii lor de glorie şi mărire. El a fost martor l'atâtea triumfuri! El a văzut, unul după altul, pe Mircea-cel-Bătrân, Dracula-Vodă, Vlad-Ţepeş, Radul-cel-Mare, Radu dela Afumaţi, Mihai-Viteazul şi Mateiu-Basarab, toţi Voevozii noştri cei mari şi vestiţi în pace şi în războiu. Umbrele acestor eroici războinici par'că le vezi înălţându-se singuratice şi tăcute împrejurul acestei ruine; adierea vântului ce suflă din Carpaţi, şuerând în pustiul turn, ne pomeneşte numele lor, şi undele măreţe ale Ialomiţei par a cântà necontenit un cântec de mărire la gloria lor. Astfel i se năluceşte ori cărui Român cu inima simţitoare, când cată l'această mult elocventă ruină; şi el nu se poate oprì d'a simţì durere amară şi d'a oftà după vremea trecută. Dar nimeni n'a simţit aceasta mai puternic şi n'a exprimat în cuvinte mai frumoase simţirea sa, ca tine, Cârlovo! floarea poesiei, june cu inimă

---

[1]) Seadedin — [2]) Est autem Tergovesta arx Valachiae munitissima et viro principe digna, quam Vayvodae olim mansionis suae sedem elegerunt, Beyerlinck, II, 226; v. şi Botero, III, 94. — Tergovist welches ein schöne und veste Stadt, Ortelius, 290

www.dacoromanica.ro

de foc. Ca o cometă tracătoare, tu strălucişi un minut peste România uimită şi încântată de lucirea ta. O moarte crudă te răpì fără vreme; dar apucaşi a ne lăsà o lacrimă ferbinte pentru gloria trecută [1]) şi o scânteie dătătoare de viaţă pentru viitor. [2]) Cântarea ta sublimă asupra ruinelor Târgoviştei puse pecetia veciniciei asupră-le şi ni le va păstrà chiar când pustiirile anilor le vor şterge cu totul de pe pământ.

XXII.

Turcii găsiră Târgoviştea părăsită de locuitori şi pustie. [3]) Sinan poruncì îndată să se apuce de întărirea oraşului ca la Bucureşti. El prefăcù o mânăstire, ce erà aproape de Curtea Domnească, în cetăţuie [4]). Curtea Domnească erà atunci zidită în formă de un mare castel, de puteà încă încăpeà într'însa dela patru la cinci mii ostaşi şi erà încinsă cu un zid gros şi cu tunuri. [5]) Sinan mai întărì zidul cel gros din prejurul acestui palat, din amândouă părţile cu pământ şi cu un val de palisade de copaci, amestecaţi cu pământ. [6]) Apoi înconjură oraşul cu un zid de petre şi grinzi lipite cu humă şi pământ cleios, pe care îl rezimă cu un val de pământ, de douăsprezece picioare de lat [7]) şi îl ocolì cu un şanţ foarte adânc, [8]) de douăsprezece picioare de larg, [9]) lăsând cetăţii numai o poartă în faţă şi alta mai mică în dos, ambe legate cu fer, şi făcând înlăuntru, din apa râului, trei fântâni. [10]) Aceste lucrări urmară zi şi noapte sub privegherea de aproape a lui Sinan [11]) şi se sfârşiră în treizeci de zile. [12])

Dar Sinan, când văzù lucrul aproape de sfârşit, hotărî să nu-şi mai pearză vremea în nelucrare. El lăsă în Târgovişte două tunuri mari, patru culevrine şi alte tunuri de câmpie cu muniţiile şi proviziile trebuincioase pentru hrană, dând comanda cetăţii lui Ali-Bei, fiul lui Haidar-Paşa, Beiul de Ciurin, pe care îl declară Beiler-bei de Trapezunt, alăturându-i pe Koci, Beiul din Amasia, [13]) şi lăsându-le 1500 oameni cu însărcinare de a săvârşi lucrul în-

[1]) Odă la ruinele Târgoviştei. — [2]) Marşul-odă la oştirea română. — [3]) Seadedin; Naima; Sagredo, ed. fr., V, 34.—[4]) Campana, II, 901; Herrera, 574; De Thou, XII, 543· Montreux, 569. — [5]) Historica relatio de statu Valachiae, in *Mag. ist.*, V, 60 şi 69.— [6]) Walther. — [7]) Istvanfi, 412. — [8]) Seadedin. — [9]) Istvanfi, 412. — [10]) Walther.— [11]) Istvanfi, 412. — [12]) Seadedin. — [13]) Seadedin.

www.dacoromanica.ro

tăririlor cetății; iar el porni cu toată oastea cătră munți în urma lui Mihai-Vodă. [1]) Planul lui erà ca, ajungând oștirea românească, s'o înfrângă și, călcând-o în picioare, să pătrunză în Ardeal, ca să combineze operațiile sale cu ale armiei ce fiul său Mahomed-Pașa comandà în Ungaria [2]). Dar Mihai-Vodă, aflându-se în tabăra dela Stoienești, întărită atât prin natură cât și prin artă, nu erà lesne de înfrânt. Cu totul din potrivă se întâmplă. Sinan venise de tăbărî nu departe de strâmtoarea în care stà Mihai și în fața taberii lui pe un loc înalt, de unde puteà vedeà ambele taberi. El stà și se mirà de îndrăzneala alor noștrì cari, în așà mic număr, se încumătau încă a-l așteptà fără frică. [3]) Mihai însă se ferià d'a se apucà în bătălie generală cu dușmanul, dar fu neobosit a-i hărțuì armata și a-i cuprinde liniile de comunicație și proviziile. Uneori întărâtà o ceată de Turci, o trăgeà după sine în locuri grele și ei necunoscute, unde o sfărâmà cu înlesnire; alteori cutezà a izbì pe Turci chiar în tabăra lor. [4]) Mai adesea prin gonacii lui cu cai ușori, puneà mâna pe mulți dușmani și dobândeà dela dânșii pradă multă, cai nenumărați și peste o sută de cămile. [5]) „Astfel acest erou războinic, zice Walther, nici de dosirea nestatornicilor ostași ce îl părăsise, nici de mulțimea vrășmașilor, neperzându-și inima“, [6]) printr'un războiu parțial, ostenește pe dușman și îi închide calea Ardealului, dând timp lui Bathori d'a-și adunà oastea și d'a-i venì într'ajutor. Dar chiar de nu i-ar venì acesta într'ajutor, Mihai acum puteà fi sigur că țara lui e mântuită de Turci, căci aceștia, neputând a-l scoate din poziția dela Stoienești, fiind și demoralizați prin învingerile ce încercaseră, nu vor mai puteà nici trece în Ardeal nici stà mult în țară, mai cu seamă că și iarna se apropià: cetățile făcute la Târgoviște și București nefiind o ocrotire temeinică, după cum vom vedeà. Așijderea în cele trei îngrozitoare expediții ce făcuseră mai înainte Turcii în Țara-Românească, povățuiți chiar de Sultanii lor, Baiazid I-iu (1397), Mahomed I-iu (1416) și Mahomed al II-lea (1462), învingători sau învinși, ei nu putură stà mult în țară,

[1]) Istvanfi, 442; De Thou, 543; Engel, I, 238. — [2]) Fessler, VII, 360; Engel, 238. — [3]) Mirabatur Sinan Valachos viso suo exercitu non fugae, sed se ense stare, *Conspectus historiae Valahicae;* Istvanfi, 412.—[4]) *Cons. hist. Val.;* Hammer, II, 196.— [5]) Walther.— [6]) Walther: «Qui veluti heroicus bellator ne nunc quidem vel instabilium militium fuga, vel plurimorum hostium copiis fractus, animum remittit.»

www.dacoromanica.ro

căci Românii se trăgeau în pozițiile lor din munți, unde dușmanul nu-i putea ajunge și de unde ei îi dau hartă neîncetat, îi răpeau proviziile și îl ostenaiu prin lupte mărunte, încât îi siliau a lăsà câmpia pustiită și a deșertà țara.

XXIII.

In mijlocul vremilor acestora, Sigismund Bathori, după atâta întârziere, erà acum viitor spre hotarele Țării-Românești, cu oști grele. Amerințarea unei primejdii obștești sculase în picioare și unise împreună pe toate popoarele războinice ce locuesc Ardealul. Duminecă în $^{17}/_{27}$ August [1]), el eșise din Alba-Iulia, însoțit numai de gvardia sa, ce se alcătuià de două mii oameni pedestrime, alți atâția călărime, și cu multe bagaje de războiu [2]), și a doua zi ajunse la Sas-Sebeș (Mercurea). Chiar în aceeași zi, ($^{18}/_{28}$ August), primì olăcarul trimis, cum știm, de Mihai-Vodă, din tabăra dela Călugăreni în $^{13}/_{23}$ seara, spre a-i vestì strălucita izbândă și a-l rugà a grăbì a-i venì într'ajutor. Această glorioasă veste, o scrise Sigismund îndată Împăratului [3]). A doua zi el primì încă altă veste de bucurie: luarea cetăței Lipova [4]). După o robire de patruzeci și patru de ani sub Turci, această cetate căzuse, în 23 August, tot într'o zi cu bătaia dela Călugăreni, în mânile lui Borbely, care, după cum știm, de câtăvà vreme o ocolise și o bătea. Dar aceea ce îl mulțumì și mai mult pe Bathori fu știrea ce-i venì că Tătarii, cari erau să vină să năvălească prin Moldova în Ardeal, sosind până la Nipru, fuseră siliți a se întoarce înapoi, căci aflară cum că Cazacii și cu Muscalii au dat năvală în țara lor și că avangarda tătărească ce pătrunse în Moldova, fusese astfel înfrântă de Moldoveni și de Munteni, încât făcù pe ceilalți a perde pofta de a le mai venì într'ajutor.

Așà Bathori puteà acum fi sigur că nu va fi supărat printr'alte năvăliri în operațiile sale împotriva lui Sinan [5]). El fù silit a zăbovì la Sas-Sebeș o lună de zile ca să deà timp oștilor, chemate din toate părțile, a se adunà [6]). El trimise înainte pe comiții Baltazar Bogati, Benedict Mincenti și Lupul Corniș, la cele

[1]) Istvanfi, 412; Scris. lui Bathori către Împăratul din 28 Aug. 1595; *Conspectus hist. Val.*—[2]) Bethlen, III, 597.—[3]) Scris. lui Bathori către Împăratul, dela Sas-Sebeș din 28 Aug., în Reusner, *Epistolæ Turcicarum*, 156.—[4]) Bethlen, III, 589; D'Ambry, 817; Istvanfi, 412. — [5]) Bethlen, III, 597; *Consp. hist. Val.;* D'Ambry, 817; Istvanfi, 412.—[6]) *Consp. hist. Val.*

www.dacoromanica.ro

opt scaune săcuiești, ca să cheme pe vitejii Săcui la arme. Dar acest popor răspunse că nu se va duce la războiu până nu i se va dà mai întâiu înapoi libertatea ce i se răpise pentru o revoltă ce făcuse câtvà timp înainte [1]. Acești Săcui, fiind cei mai mulți țărani, libertatea ce voiau, erà d'a nu mai fi iobagi la nobilii locului. Cererea lor puse în mare cumpănă și amețeală pe Bathori, căci el erà firește mai plecat către nobili, cari îl slujiseră cu credință și se ridicaseră cu toții în oaste și nu vroià a recunoaște atâtea jertfe ale lor, făcându-i să piarză veniturile ce trăgeau dela iobagi și ruinându-i. Se temeà încă de pilda urâtă ce va dà în țară, dând Săcuilor libertatea; ceea ce văzând ceilalți iobagi, se vor îndemnà și ei a o cere pentru dânșii, revoltându-se împotriva nobililor. Dar interesul patriei și amerințarea vrăjmașului vorbì mai puternic decât interesele aristocratice, le biruì și Săcuii dobândiră libertatea cerută [2].

Dela Sas-Sebeș, Bathori pornì către locul hotărît pentru concentrarea oștilor, în câmpiile Bârsei, la Dealul Negru (Feketehalom), în preajma Brașovului, unde ajunse în 4 Octomvrie (s. n.), în 6 tabere [3]. Aci, sosind 14,755 Săcui armați [4], li se proclamă în tabără libertatea lor, întărind-o cu mare credință și jurământ [5]. Pentru această libertate ce li se dete, Săcuii se îndatorară: ca să deà la trebuință de războiu până la patruzeci mii oameni cu cheltuiala lor, ca să plătească în toți anii prințului, de fiece casă, un ioachim, o măsură de grâu și alta de ovăz și, de se va naște lui Sigismund un fecior, fiecare să-i aducă un bou îngrășat în curte [6]. Indulcindu-se atunci Săcuii de libertatea dobândită, trimiseră de mai adunară și alți ostași și astfel numărul lor în tabără se urcă la douăzeci și patru mii oameni din care 9.200 pușcași, iar ceilalți lănceri și săgetari [7]. Șasesprezece mii Săcui, ce rămâneau din numărul de patruzeci mii ce se învoiseră a da, trebuì să rămâie în Ardeal, spre a apărà țara de vr'o năvălire ce o ar puteà amerință din partea Polonilor, ce se aflau în Moldova [8].

Apoi veniră în tabără nobilii Ardealului, care puseseră în picioare treisprezece mii de oameni; prusianul Ioan Veicher, fiul lui Er-

---

[1]) Bethlen, III, 601; D'Ambry, 818; *Consp. hist., Val.* — [2]) D'Ambry, 818. — [3]) Istvanfi, 412; Bethlen, 598; Iacobinus; *Consp. hist. Val.;* D'Ambry, 818.—[4]) *Consp. hist. Val.;* Istvanfi, 412.—[5]) Bethlen, III, 603.—[6]) Bethlen, III, 602; De Thou, XII, 542. — [7]) Istvanfi, 412; *Consp. hist. Val.* — [8]) *Hist. von den Empörungen*, 77.

www.dacoromanica.ro

nest, cu 1.600 cavaleri Teutoni; [1]) armați cu [câte] o pușcă și un pistol pe lângă care aveau și arc și săgeți; [2]) și optzeci Cazaci din Polonia; [3]) trei sute Cazaci încă ai lui Bathori, armați asemenea cu o pușcă și un pistol; [4]) Ștefan Bocskai cu opt sute lănceri dela Oradia-Mare și o mie două sute archebuzieri pedeștri; patru mii pedestrași cu puști, ridicați cu cheltuiala Sașilor, din care o mie investiți în negru, și pentru aceia numiți *Negrii*, cu cheltuiala Sibienilor, o mie învestiți în albastru, cu cheltuiala Brașovenilor, o mie în verde, cu cheltuiala Medieșenilor și o mie în roșu, cu cheltuiala Bistrițenilor [5]). Adunându-se toate aceste oștiri, Bathori pornì cu dânsele de venì lângă Vama Branului, la Törzburger-Pass, castel zidit de Ludovic, Craiul Ungariei, și apoi mai adăugat cu întărituri de Hunyad și care în acea vreme se aflà sub paza Brașovenilor [6]). Acì sosì Ștefan Răzvan, Domnul Moldovei, cu două mii trei sute pedestrași, opt sute călăreți și douăzeci și două tunuri mari, puse pe care. El nu putù venì d'a dreptul pela Săcui, de temerea Tătarilor și fu silit a face încunjur. In drumu-i, el se întâlnise cu o ceată de Poloni ce năvălise în țară și țintea a-l zăbovì în drum; pe care foare rău tăindu-i și spărgându-i, luându-le și multă pradă, își urmă calea, trecù munții și pătrunse în Ardeal [7]). Indată sosì veste în tabără că Hatmanul Poloniei Zamoisky, aflând că Răzvan-Vodă a plecat în Ardeal, a intrat în Moldova, fără știrea Craiului său, și a pus Domn pe un Ieremia Movilă. Această veste turbură foarte pe Bathori și pe Ștefan-Vodă, dar se văzură siliți a suferì deocamdată [8]) și a-și urmà calea luată, căci Sinan-Pașa amerințà și Săcuii erau neodihniți și cârtitori, pentru că nu li se dedese încă diploma întăritoare a drepturilor de curând dobândite [9]).

Această diplomă, scrisă pe pergament, li se dete în sfârșit în mână și îndată o seamă dintr'înșii porniră înainte în Țara-Românească [10]). Cum sosì acest ajutor la Stoienești, Mihai, deși mult mai slab decât dușmanul, dar plin de nădejde în Dumnezeu și de încredere în voinicii săi, puse gând să-și cerce norocul și să deà o bătălie generală cu Turcii. Însă Bathori poruncise Săcuilor

---

[1]) Walther. — [2]) Istvanfi, 413.— [3]) Walther.— [4]) *Consp. hist. Val.;* Engel, 238.— [5]) *Consp. hist. Val.;* Istvanfi, 413. — [6]) Istvanfi, 413. – [7]) Istvanfi, 413; Iacobinus; *Consp. hist. Val.* — [8]) Istvanfi, 413; Iacobinus.— [9]) *Consp. hist. Val.;* Istvanfi, 413. — [10]) *Ibid.*

www.dacoromanica.ro

săi ca să nu se încumeteze fără înţelepciune în noroc şi să nu întreprinză nimic până va sosì el însuşi. Drept aceia, silit fu Mihai a aşteptà sosirea lui Bathori [1]).

XXIV.

În 7 Octomvrie (s. n.), Sigismund Bathori, împărţindu-şi oştile în nouă trupuri, [2]) îşi clăti tabăra cu multă greutate din pricina drumurilor noroioase şi, trecând înălţimile Carpaţilor, ajunse în povârnişul acelor munţi la satul Rucăr, în cuprinsul hotarelor Ţării-Româneşti, unde, în strâmtoare de munte, îşi puse tabăra [3]). Pe când ostaşii îşi întocmiau acolo tabăra şi îşi întindeau corturile şi pavilioanele, un vultur negru şi foarte mare, luându-şi zborul de pe muntele vecin, numit *Peatra Craiului*, plutì câtvà în aer pe d'asupra taberei şi apoi se aruncă cu multă iuţeală şi repeziciune d'asupra cortului prinţului Ardealului. Greutatea trupului său, ne iertându-l a se sculà lesne ca să zboare, ostaşii ce se aflau aproape, văzându-l, alergară iute, îl prinseră şi îl duseră la pretoriul Prinţului. Înlesnirea cu care prinseră această pasăre, dumesnicia şi neînspăimântarea ei de sunetul armelor şi de strigările taberei, făcù ca ostaşii să privească această întâmplare ca o minune şi ca un augur. Unii ziceau că vulturul arată pe Sinan-Paşa, care are să cadă în mânile creştinilor; alţii mai fricoşi, bănuiau că acest augur vesteşte că, creştinii vor fi învinşi, de vreme ce vulturul este pajora Împărăţiei nemţeşti [4]). Iezuiţii ce însoţiau pe Bathori se încercară a exploata această întâmplare în folosul propagandei lor. Iezuitul Alfons Carilio scrià atunci dela Rucăr în Ardeal, că mulţi, văzând această minune dumnezeească, au venit la credinţa papistăşească [5]).

Bathori fu silit a zăbovì la Rucăr o săptămână, până trecură căile cele grele şi înguste ale acelor munţi, numeroasele care cu praful, muniţiile şi bagajele armatei [6]); căci această trecere dela Törzburg este una din cele mai grele ale Ţării Ro-

[1]) Iacobinus; Bethlen, III, 599.—[2]) Istvanfi, 413; *Consp. hist. Val.*—[3]) Iacobinus; Istvanfi, 413. Bethlen, III, 603.—[4]) Sieur d'Ambry, 818; Iacobinus; Bethlen, III, 604; De Thou, XII, 544; Beyerlinck, II, 226. Dantiscani, 129; Sgredo, 725; Montreux, 566; *Neue Ungarische und Siebenbürgische Kronik* şi toţi istoricii contimporani ce au pomenit de aceste întâmplări. — [5]) Dantiscani, 130.—[6]) Istvanfi; Bethlen, III, 604; Istvanfi, 413; D'Ambry, 819.

www.dacoromanica.ro

mânești: muntele este râpos și răpede, căile înguste, de fură nevoiți a slobozì carele cu funiile la vale [1]). Acì sosì și ajutoarele împărătești ce se așteptau de atâta vreme: Silezianul Albert Raybitsch, unul din cei mai vestiți căpitani de călărime, trimis de archiduca Maximilian, dela Casovia, cu o mie șease sute cuirasieri nemți, ce se chemau *Reiteri*, în acel timp și cu o sută cinci-zeci Cazaci din ținuturile Poloniei, frumos echipați [2]), și Silvio Piccolomini cu șeapte-zeci și cinci cavaleri florentini, trimiși de marele duca de Toscana cu poruncă ca să ierneze în Ardeal [3]). Bathori trimisese întru întâmpinarea lor pe Francisc Theke ca să le îngrijească de conace și să-i călăuzească până în tabără [3]).

Până a nu plecà din Rucăr prințul Ardealului făcù căutare armatei sale, care se urcà la trei-zeci și două mii pedestrași, două-zeci și două mii călăreți și cinci-zeci și patru tunuri [4]); apoi clătindu-și tabăra, merse șease mile mai nainte și, trecând Dâmbovița, ajunse la sat la Stoienești, unde cu mare dorință fu întâmpinat de Mihai-Vodă, ce îl așteptà, cum știm, acolo, având cu sine oastea sa de opt mii de oameni și tunuri două-zeci și două [5]). Numărul oștirilor împreunate se urcă atunci la șease-zeci și două mii ostași și șapte-zeci și șase tunuri. Bathori tăbărî la Stoienești spre a lăsà oștile sale a se odihnì și a se întremà puțin [6]).

XXV

Armiile protivnice se aflau acum aproape una de alta. Ostașii lui Bathori, cari erau mai mult adunătură, neobicinuiți cu războiul, speriați de numărul și de vitejia Turcilor, avuseseră vreme a se deprinde cu încetul, a-i vedeà mai fără frică și a luà curagiu. Dela sosirea Săcuilor în tabăra dela Stoienești, după cari urmară curând și alte cete, unele după altele, ei începură a întâlnì pe Turci, când mergeau după furagiu. Lupte mărunte se înhățau între unii și alții și în aceste lupte, mai adesea creștinii biruiau. Emulația intră atunci între aceștia; cetele ce mer-

[1]) Istvanfi, 413; *Consp. hist. Val.*—[2]) Bethlen, III, 605; Campana, 900. — [3]) Iacobinus; Bethlen, III, 605; *Conspectus;* De Thou, 527.—[4]) Iacobinus; Bethlen, 599.—[5]) Sagredo, III, 724. — [6]) Walther; Iacobinus; Istvanfi, 413.

www.dacoromanica.ro

geau după furagiu se mai măriră şi din zi în zi luptele se făcură mai dese. Aceste bătăi mărunte îi îmbărbătă până în urmă într'atât, încât ei aşteptau acum cu nerăbdare ocazia unei bătălii generale cu Turcii. Din potrivă, aceştia, demoralizaţi de învingerea dela Călugăreni, de puţina izbândă ce dobândiseră pân' atunci în toată acea campanie, acum, când văzură pe creştini cu puteri aşa de însemnate, ei perdură de tot inima şi dorinţa de a se mai bate [1]). Aceasta fu pricina care făcù pe Sinan, cum văzù înglotirea oştilor la Stoieneşti, de plecă de acolo şi îşi mută tabăra lângă Târgovişte. Scopul lui erà să caute a prelungì cât va puteà mai mult războiul, fiind sigur că, în vreme ce armia lui [erà] întru toate îndestulată din ţară, armia creştină, având lipsă de bucate şi de bani, nu va puteà mult stà adunată şi va fi nevoită a se risipì [2]). Generalii creştini, înţelegând acest plan al lui Sinan, hotărîră a grăbì cât mai mult operaţiile războiului, şi spre aceasta, a pornì îndată după Turci spre a-i silì să primească o bătălie.

.În 15 Octomvrie, de dimineaţă, un semn ceresc venì a mai îmbărbătà pe creştini şi a mărì nădejdile de biruinţă. Pe un cer senin, şi cu toate că soarele răsărise, ei văzură, în vreme de un ceas, d'asupra taberii lor, o cometă strălucitoare. Această stea fu privită de dânşii ca un înger vestitor de biruinţă. [3]) Armia creştină, ce fusese cale de şease ceasuri numai de Târgovişte, se clătì de acolo, şi în aceiaşi zi de 15 Octomvrie, merse de tăbărî într'o câmpie mare, de un mil departe de Târgovişte [4]) şi de un sfert de leghe de tabăra lui Sinan [5]), cu hotărîre d'a-i da bătălie în ziua următoare, de va voì s'o primească [6]).

Abià armia creştină sosì într'acel loc, abià călăreţii începuseră a descălicà şi pedestraşii a pune armele jos, când o mare turburare ametì toată tabăra. Nişte strejari, ce se aflaseră puşi la pază într'o pădure în noaptea trecuta, auzind de departe un zgomot, făcut de alţi ostasi creştini, cari tăiau lemne, îşi închipuiră că acolo trebue să fie toată armia turcească, care vine

[1]) Sieur d'Ambry, 819; Iacobinus; Istvanfi, 413; Sacy, II, 127. — [2]) Idem, Frachetta.— [3]) D'Ambry, 821; Iacobinus; Dantiscani, 113; Guerrin, 165; Frachetta, 23; Bethlen, III, 603; Iacobus Francus, 39; *Hist. von den Empörungen*, 78 şi alţii.—[4]) Sieur d'Ambry, 821; Iacobinus; Campana, 900.— [5]) Guerrin, 165. — [6]) D'Ambry, 821; Iacobinus.

www.dacoromanica.ro

drept cătră dânșii; și frica făcându-i să vază ceea ce nu erà, eĭ o luară la fugă spre tabără. Ostașii ce-i văzură sosind speriați, întrebându-i pricina, aflară dela dânșii cum că au văzut armia vrăjmașă viind să-i lovească. Vestea aceasta se răspândì iute în toată tabăra; semnalul de bătae se dete îndată și toți ostașii, alergând la arme, umblau învălmășiți, făcând larmă mare, fără a se puteà întocmì la rândul lor și a-și găsì steagul și căpitănia lor. În acea neorânduială, spaima făcându-i să auză bubuituri de tunuri vrăjmășești, fiecare începù a se gândì numai la mijloace de scăpare. În sfârșit avangarda, alcătuită de Români, și ostașii nemți izbutiră a se așezà mai întâiu în rânduială; și stà gata a primì pe Turci, când se deslușì lui Bathori pricina acelei turburări. El trimise atunci de spuse în toate părțile ca să se însenineze și să se liniștească duhurile turburate și înspăimântate; dar neputându-se stâmpărà larma, fu silit a pune să strige prin trâmbițe, ca fiecare să tacă sub pedeapsă de moarte. Numai printr'această strașnică poruncă, ostașii se liniștiră [1]).

Erà, între ambele tabere vrăjmașe și într'o depărtare numaĭ de o alergătură de cal și de una și de alta, un deal mare, tăiat prin mijloc, în poalele căruia curgeà Dâmbovița. P'acest deal spun să se fi urcat Sinan, ca să privească bine armia creștină. Văzând-o mult mai numeroasă decât socotià și bine rânduită, auzind și vestea răspândită că se așteaptă și archiducа Maximilian cu o mulțime de soldați italieni, cătând și la demoralizarea armiei sale, temerea îi cuprinse inima și nu se mai gândì la alt cevà decât la fugă. Adunând un sfat de războiu, el umblă a-și ascunde gândul d'a fugì sub ideia unui plan ce ar fi făcut. El zise că socotește să nu primească bătălia și s'o amâne pe altă dată; că acum se va trage puțin îndărăt, lăsând pe Ali-Pașa spre a apără Târgoviștea; că apoi, când va vedeà pe creștini ocupați cu asediarea cetății, el va năvălì într'o noapte asupră-le și lesne îi va biruì [2]). În urma acestora, înzestră cetatea Târgoviștei cu patruzeci de tunuri și cu muniție îndestulă, puse o garnizonă de [la] 3.500 la 4.000 ostași, parte pedestrime, parte călărime, sub comanda lui Ali-Pașa de Trapezunt, pe lângă care lăsă pe Mihnea-Vodă și vre-o câțivà bei, iar dânsul, în zori de

[1]) D'Ambry, 819; Iacobinus; Istvanfi, 413; Bethlen, III, 609.—[2]) D'Ambry, 820; Tomasi, 22; Istvanfi, 413; Iacobinus; Bethlen, III, 611.

www.dacoromanica.ro

ziuă, ($^{6}/_{16}$ Octomvrie), cu toată cealaltă oaste, părăsindu-şi tabăra, fără de a-şi mai da timp de a-i strică întăririle, o întinse cu grabă spre Bucureşti [1]).

XXVI.

In aceiaşi zi, ($^{6}/_{16}$ Octomvrie), la răsăritul soarelui, Bathori, neştiind că Sinan se trage acum spre Bucureşti şi aşteptându-se la o bătălie generală, puse să zică din trâmbiţe ca fiecare ostaş să se rânduiască sub steagul său. Apoi, împărţindu-şi armata în şeapte trupuri, cari toate se urcau la numărul de douăzeci şi şease mii călăreţi şi treizeci şi cinci la patruzeci mii pedeştraşi, numì după dânsul general mai mare peste toată ostea pe Ştefan Bocskai, nu atât pentru virtuţile lui militare, cât pentru că-i erà unchiu după mumă şi unul din cei mai însemnaţi şi mai avuţi nobili ai Ardealului [2]). Cercând apoi sfaturile Domnilor români şi ale lui Bocskai, el întocmì rândul bătălii astfel: la avangardă se puse Mihaiu-Vodă, având cu sine patru mii călăreţi ai săi cu lănci, bine învăţaţi, la cari se adaogă cohortele lui Albert Kiraly şi scadroanele lui Ştefan Csaki. La aripa dreaptă se aşeză două turme din cei mai buni călăreţi, de cinci mii lăncieri. La stânga tot acelaş număr de lăncieri şi în acelaşi rând. La centru erà pedestrimea atât cea pretoriană cât şi a Săcuilor cu coase şi suliţi, având lângă sine toată artileria. In urma acestora venià călărimea germană, în a doua linie. In a treia linie venià un corp de douăsprezece mii călăreţi lăncieri, cari duceau steagurile aurite, şi apoi altă ceată, care apără persoana lui Bathori, în urma cărora venià rămăşiţa armatei cu carăle şi bagajile, fiind astfel întru tot şeapte pânze de oşti [3]).

După aceia, Bathori puse de slujì înaintea tutulor o liturghie solemnă, se cuminecă cu sfânta grijanie şi o trecù din mână în mână cu multă evlavie la mulţi din capii oştirei şi soldaţi, de făcură asemenea [4]). Toate aceste pregătiri luară câtăvà vreme, până după amiazi, când doi creştini, cari se ziceau scăpaţi din

[1]) Valther; De Thou, 543; D'Ambry, 820; Istvanfi, 413; Iacobinus; Montreux, 567; Dantiscani, 114; *Hist. vom den Empörungen*, 78; *Neue Ungarische und Siebenbürgische Kronik.*, 149.—[2]) D'Ambry, 820; Iacobinus; Istvanfi, 413.—[3]) Iacobinus; Istvanfi, 413; Bethlen, III, 613.—[4]) Sponotoni, 39; Guerrin, 165; Fessler, VII, 360; Engel, I, 238; Orteliu, 291.

www.dacoromanica.ro

mânile Turcilor, din cetatea Târgoviştei, sosiră în tabără. Ei vestiră cum că Sinan-Paşa s'a tras cu grabă, lăsând pe Ali-Paşa cu Mihnea-Vodă în Târgovişte; că de două zile garnizoana cetăţii e foarte spăimântată şi că Ianicerii înşişi chibzuiau a se trage, dacă un paşă nu i-ar fi ţinut cu sila; [1]) dar că, cu toate acestea, două sute din ei tot scăpaseră şi se împrăştiară. Capii armiei nu se încrezură în această arătare şi, temându-se de vre un vicleşug din partea lui Sinan, spre a-i trage în vr'o cursă, poruncira ostaşilor să se ţină toată noaptea aceia în întocmire de bătaie, fără a-şi strică rândurile şi a pune armele jos şi trimiseră gonaci şi iscoade în toate părţile ca să afle adevărul şi ce s'a făcut Sinan. Armia creştină petrecù, veghind înarmată, toată noaptea aceia şi a doua zi (17 Octomvrie), până spre amiazi. Atunci sosiră câţivà alergători, aducând veste că Turcii erau puţin departe, arătându-se că vor a se bate. Ai noştri se pregătiau cu inimă a le stà în frunte, când sosiră alţii cu veste mai sigură că Sinan se trage spre Bucureşti, iar că acele oşti turceşti ce se văd, erau ariergarda de patru mii călăreţi sub Hasan-Paşa, care mergeà trăgându-se încet şi cu bună rânduială, îngrijind d'a nu primì în coadă vre-o zminteală din partea noastră. [2]) Această spăimântare şi fugă a lui Sinan miră foarte pe ai noştri, socotind cu cât armia lui erà mai numeroasă decât a lor şi cum această grabnică retragere va demoralizà de tot pe Turci. [3]) Alte iscoade veniră atunci de arătară lui Bathori că vr'o patru mii Români, bărbaţi şi femei, de deosebită vârstă, robiţi, îi duc o ceată de Turci spre Dunăre. Prinţul poruncì îndată la cinci sute Ardeleni pedeştri să alerge să taie calea acelor Turci şi să mântuie pre acei sărmani robiţi. [4]) Îndată armia creştină merse, chiar în acea zi (17 Octomvrie), de ocupă, fără nici o împotrivire, tabăra părăsită a lui Sinan, [5]) unde găsiră numai vr'o cinci sau şease Turci cari, eşiţi fiind de mai nainte din tabără, d'abià se întorseseră acum, când picară în mânile creştinilor şi fură îndată înjunghiaţi. [6]) Creştinii găsiră tabăra turcească ticsită de multe mobile, corturi, praf, ghiulele, tunuri, bucate, dobitoace,

---

[1]) Guerrin, 167; Spontoni, 39; Dantiscani, 114; Francus, 39; Istvanfi, 413; Bethlen, III, 615; Iacobinus.—[2]) Campana, 902; Herrera, 574.—[3]) D'Ambry, 820; Bethlen, III, 612; Frachetta.—[4]) Guerrin, 167; *Historia von den Empörnngen*, 78; Montreux, 578; Dantiscani, 115. —[5]) Guerrin, 167; *Hist. von den Empör*, 78. Orteliu, 292; Dantiscani, 115.—[6]) Istvanfi, 413.

www.dacoromanica.ro

cămile, catâri și alte lucruri [1]) și fură foarte mâhniți că această pradă bogată nu fu prețul vitejiei lor [2]). Aceasta dovedià graba cu care Turcii fugiseră și greșala ce făcuseră creștinii d'a nu înaintà mai iute, spre a-i lovì până a nu se depărtà.

XXVII.

Bathori chemă atunci la sfat pe cei mai de frunte căpitani ai armatei și pe Nunciul Monsignor Alfons Visconti [3]), pe care îl trimisese Papa cu o sumă însemnată de bani pentru trebuințele războiului [4]). Acì se propuse că: de vreme ce armia turcească, plină de frică, s'a tras spre București, ce sfat ar fi mai bun? A urmà fără întârziere pe dușman, silind în acea spaimă a lui a-l ajunge și a-l biruì unde-và sau a luà mai întâiu cetatea Târgoviștei, unde lăsase el garnizoană și gătire, din care se înțelegeà că voiește a se apărà acolo multă vreme? Unii din generalii ardeleni, plini de încredere în curagiul lor și în noroc, crezând că singura nefericire ce li se poate întâmplà e d'a lăsà timp lui Sinan să scape, erau de părere d'a nu se mai oprì nici o zi la această cetate, a cărei dobândire nu o prețuiau întru nimic, și a se luà îndată după Sinan, siguri fiind că, îndată ce-l vor biruì, cetatea va cădeà negreșit fără de nici o osteneală a lor, unde din potrivă, consumându-și puterile lor împrejurul acestei șandramale (bicoque), armata lui Sinan își va luà puteri, va tăbărî în loc tare și, având vreme de ajuns, își va îndreptà trebile sau cel puțin se va trage în siguranță și, crescându-și apoi puterile cu nouă ajutoare sau găsind mijloc d'a se unì cu Tătarii, va da creștinilor mult mai mult de lucru și va aprinde din nou flacările cele acum mai stinse ale războiului [5]).

Mihaiu și Albert Kiraly stătură împotrivă l'această părere. Ei ziseră că ar fi cu primejdie a înaintà, căci s'ar pune între garnizoana cetății — care ar puteà a le tăià liniile de comunicație și proviziile—și armata lui Sinan [6]). Silvio Piccolomini rezimă și el aceaștă părere, prin cuvintele următoare: „Dușmanul, zise el, sau s'a tras de temerea taberei noastre, sau spre a găsì loc

---

[1]) Guerrin, 167; Dantiscani, 115; *Hist. von den Empörungen,* 78; Orteliu, 293.—[2]) Sacy, II, 127. — [3]) Campana, 901.—[4]) Spontoni, 14.—[5]) Campana, II, 901. — [6]) Istvanfi, 414.

www.dacoromanica.ro

mai bun de bătaie; dar şi într'unul şi în celălalt caz, el a apucat înainte cu o zi şi o noapte şi a putut a-şi pregăti lucrurile sale, încât nu-l vom găsi nepregătit, nici în loc d'a nu se puteà mult folosì de graba noastră. Din altă parte, ne vom aflà în mijlocul a doi vrăjmaşi, de vom lăsà înapoi cetatea, de unde vom fi necurmat supăraţi, mai cu seamă despre muniţiile ce se aşteaptă din Ardeal. Apoi, a se pune într'o asemenea primejdie, este împotrivà a ori-cărui temeiu de război şi ori-cărui obiceiu al unui înţelept căpitan. Se adaugă încă şi această privire importantă, că noi suntem cât se poate osteniţi şi slăbiţi de drum, şi urmând cu grabă pe duşman, îl vom găsì acum odihnit şi în rânduială, şi ne vom aflà în primejdie d'a fi cu toţii înfrânţi. Dar daca el, din întâmplare, s'a tras cu gând d'a fi mai departe de hotarele Ardealului şi prin urmare într'un loc unde noi vom aveà mai puţină înlesnire de hrană şi alte trebuincioase, în vreme ce el, învecinându-se cu Dunărea, va puteà, prin mijlocul acestui râu, a se îngrijì mai bine; apucându-ne noi acum a bate cetatea, îl vom silì, ca să nu-şi piarză reputaţia, a venì într'ajutorul alor săi, şi atunci vom găsì foloasele noastre a ne înhăţà la luptă. De se va hotărî însă el a aşteptà în Bucureşti, ce folos mare vom aveà oare, de vom merge să-l lovim mâine şi nu după două sau trei zile? Incât spre a se unì Sinan cu Tătarii, e lucru cu neputinţă, aflându-ne noi între dânşii; afară de aceia că Tătari nu sunt în[ntr'un] loc, de unde să poată trece cu atâta iuţeală în această parte". Piccolomini, încheie, zicând că: „deşì nu e de părere d'a se luà cu atâta neorânduială după duşman şi a stà, cum vor unii, în arme toată noaptea aceia, dar crede că ar fi bine ca o bandă din cavaleria noastră să meargă să supere ariergarda duşmanului, fiind-că, afară de neodihna ce-i va pricinuì, vom puteà să avem limbă de mişcările lui şi să ştim mai bine ce să facem [1]". Sigismund Bathori şi toţi ceilalţi capi, se uniră bucuroşi la una ca aceasta şi tot sfatul, hotărî bătaia Târgoviştei [2]. Fără îndoială — şi urma va dovedì — că aceasta n'a fost cea mai bună părere, căci întârzierea creştinilor prilejì mântuirea lui Sinan.

Se luase hotărîre a tăbărî în oare-care post, aproape de Târgovişte, văzut de Piccolomini mai dinainte şi, spre aceasta, tri-

[1]) Campana, 902. — [2]) Istvanfi, 414.

www.dacoromanica.ro

miseră un număr de călăreţi ca să ţină rânduiala, spre a merge oştile fără amestec, a-şi luà locurile de aşezare [1]). Indată dup'aceea, pre obiceiul războiului, cerură ca cetatea să se predeà [2]). Paşa, comandant al cetăţii, cătând la fuga lui Sinan, la numărul armatei ce-l ocolise, la lipsa de nădejde d'a fi ajutat, stà în chibzuire să închine cetatea spre a se mântuì el şi toţi ai săi; dar Ianicerii, ce erau în cetate în număr de două mii, se împotriviră, fiind mai bucuroşi a se apără, după cum cereà cinstea lor şi făgăduiala dată lui Sinan [3]). Intr'aceea, creştinii, tăbărînd comod chiar în acea seară, ($^{7}{}_{17}$ Octomvrie), se duse Piccolomini să vază cetatea şi apoi puntară tunurile spre dânsa [4]).

XXVIII.

In noaptea aceea soldaţii făcură băştii, pre obiceiul lor [5]). In dimineaţa următoare, ($^{8}/_{18}$ Octomvrie), după ce, prin meterezuri, şanţurì acoperite şi tăbii de lemne amestecate cu pământ, se apropiară ai noştri de ziduri [7]) şi aşezară baterii de tunuri, cu multă înverşunare de trei părţi deodată, începură a bate cetatea [8]). Strălucitul Răzvan-Vodă, având cu sine Moldovenii săi şi cu legioanele Săcuilor, se aşezase despre răsărit, pe drumul Bucureştilor, şi băteà parteà de sus a cetăţii cu zece tunuri [9]). Dintr'altă parte, neînvinsul Mihai-Vodă cu inimosul Bathori, care acum, pentru întâiaşi dată vedeà războiul, şi cu eroicul Kiraly, se aşezară despre munţi şi râul Ialomiţa, la o mânăstire, [10]) care fu atunci stricâtă şi mai apoi dreasă, [11]) departe de cetate de o bătae de săgeată [12]). Ei ridicară acolo două movili în formă de turn [13]) şi cu două baterii, de câte zece tunuri fie-care, din aceste două părţi, încep prin sloboziri neîntrerupte, a poenì puternic zidurile [14]). Mergând apoi într'alt templu mult mai aproape de cetate, fără întrerupere, grăbesc lucrările asedierii [15]). Erà cu greu însă de a se apropià de cetate, căci, afară de întăririle şi şanţul ce o înconjurà, aveà încă şi nişte bălţi împrejur [16]).

---

[1]) Campana, 902. — [2]) Guerrin, 167; Dantiscani, 115; Montreux, 578.— [3]) Guerrin, 168; Dantiscani, 116; *His. von den Empörungen*, 78; Montreux, 578. — [4]) Campana, 902. — [5]) Istvanfi, 414. — [6]) Campana, 902. — [7]) Nicolae Costin. — [8]) Istvanfi, 414. — [9]) Walther; Iacobinus; Istvanfi, 414. — [10]) Walther; Istvanfi, 414; — [11]) Walther.—[12]) Walther; Istvanfi, 414. — [13]) Walther.—[14]) Istvanfi, 414; Walther—[15]) Idem.—[16]) Guerrin, 182.

www.dacoromanica.ro

Apoi Turcii din lăuntru se apărau cu cele mai de pre urmă puteri ale inimei lor. De mai multe ori, prin tunurile lor, ei împinseră înapoi pe asediatori, ce umblau să treacă şanţurile cu luntri, răsturnară cu puştile lor pre cei ce, izbutind a trece şanţul, cercau acum a pune scări pe ziduri sau aduceau foc la tălpile zidului de lemn spre a-l aprinde; şi nu uitau nimic de ce trebuià spre apărarea cetăţii [1]).

Văzând ai noştri că nu izbutesc astfel, se mărginiră a urmà cu tunărirea înfricoşătoare de bombe şi ghiulele, cătând a sparge laturile zidurilor (battre an brèche les murs). Fumul acestor dese slobozituri de arme ale asediatorilor şi asediaţilor ajunse de întunecă aerul şi ascunse şi la unii şi la alţii vederea duşmanilor lor [2]). Săcuii căutară a se folosi de această negură. Ei aduseră lemne uscate, catran, răşină, buşteanuri aprinse, torţe şi alte materii aprinzătoare şi, aţâţând bine focul, începură a-l aruncà pre streşinele caselor cetăţii şi căutară a aprinde întăririle ei [3]). Dar fiind-că bârnele de care erau făcute acele întăriri erau încă verzi şi, prin urmare, umede şi huma după dânsele nu se uscase, nu se puteau lezne aprinde de focul ce li se puneà pe de desubt [4]). Pe lângă aceasta, prin desele puşcăriri ale artileriei creştine, sfărâmăturile caselor cetăţii începură a cădeà pe capul celor ce se aflau sub zid cătând a-l aprinde, şi astfel îi sili a se trage îndărăt. Apoi duşmanii, luptându-se vitejeşte, nu-i mai lăsară a se apropià de ziduri, încât izbânda rămase cu totul în îndoială [5]).

XXIX.

Văzând Bathori şi ceilalţi descurajarea oştilor de atâtea silinţe zadarnice ce făcuseră, se duseră de îndemnară pe Săcui a da dovadă că-şi aduc aminte de libertatea de curând dobândită, a nu se descurajà de anevoinţi şi primejdii şi a se arătà că sunt bărbaţi cu inimă şi vrednici de libertate [6]). Săcuii se formară atunci în cohorte şi începură a duce o mai mare mulţime de lemne uscate, spre a da foc zidului. Mulţi din ei căzură sub loviturile duşmanilor, dar dispreţuind ori-ce primejdie, vitejii Săcui izbu-

[1]) Istvanfi, 414; Sacy, II, 129.—[2]) *Ibid.*—[3]) Istvanfi, 414; Nicolae Costin; Sacy, II, 129.—[4]) Istvanfi, 414.—[5]) Idem.—[6]) Idem.

www.dacoromanica.ro

tiră în sfârşit a aprinde zidul. La vederea flacării, ce se întindeà în toate părţile, ei strigară toţi într'una: *„Iesus! Maria!“* şi, care cu scări [1]), cei mai mulţi fără scări, deteră năvală spre a sărì zidurile [2]), în vreme ce o parte dintr'înşii purtau focul într'alte laturi ale cetăţii [3]). Artileria, din locul ei, aruncând ghiulele arse, de cele inventate de craiul Ştefan Bathori, aprinde acoperişurile caselor, şi dărâmăturile lor, prin mijlocul flacărilor, cad pre capul asediaţilor [4]). Acum, zidul peste tot luase foc şi Turcii, încinşi de flacările cele groaznice de mari ce mereu creşteau, sunt nevoiţi, o parte dintr'înşii, a lăsà apărarea zidurilor, spre a încercà a stinge focul [5]). Ai noştri se folosesc de acest minut, dau voiniceşte asalt şi în vecinătatea serii, din toate părţile, izbucnesc în cetate [6]). Turcii, lipsiţi de sfat [7]), ameţiţi de flacări şi de vrăjmaşii ce îi împresurase, ne mai având vreme a capitulà [8]), spre a se mântuì de primejdie şi de o prăpădenie desăvârşită [9]), ies cu toţii pe portiţa despre deal, necunoscută de ai noştri, cătând scăpare [10]). Dar călărimea creştină, care pre obiceiul războiului, stà gata pentru ori-ce întâmplare a luptei şi aşteptà călare eşitul izbirei, îi vede, îi ieà cu caii în goană, le taie calea, pe unii îi ucide, pe ceilalţi îi prinde; puţini numai, favorizaţi de noapte, putură scăpà prin păduri [11]), şi aceştia încă, până mai apoi, fură găsiţi şi ucişi [12]); şi din toată garnizoana, numai trei Turci, fiind bine călăriţi, ajutaţi şi de întunecimea nopţii, avură noroc să scape şi se îndreptară spre Bucureşti ca să ducă lui Sinan vestea acestei nenorociri [13]).

Săcuii, intrând în cetate, făcură mare vărsare de sânge. Dărămând şi scotocind în cele mai ascunse locuri ale cetăţii după pradă—lucru la care foarte sunt deprinşi, spun analiştii timpului, — ei găsiră, într'un loc tainic, ascunşi, pe Ali-Paşa, comandantul cetăţii, şi pe Mehemed-Bei. Zic unii că aceşti Turci nu eşiseră din cetate, mai bucuros voind o moarte glorioasă decât a fugì [14]); alţii spun că erau răniţi şi de aceia rămăseseră pe loc [15]). Săcuii îi duseră la Bathori. Intre prinşi se mai aflau doi alţi Bei;

[1]) Istvanfi, 414.—[2]) Iacobinus.—[3]) Istvanfi, 414.—[4]) Iacobinus; D'Ambry, 829; Niemcewitz.—[5]) Istvanfi. 414; Sacy, II, 129.—[6]) Campana, 902.—[7]) Istvanfi, 414.—[8]) D'Ambry, 821.—[9]) Iacobinus.—[10]) Istvanfi, 414; Iacobinus; D'Ambry, 821.—[11]) Istvanfi, 414; Walther; Iacobinus; D'Ambry, 821; Bethlen, III, 617.—[12]) Tomasi, 22.—[13]) Campana, 902.—[14]) Istvanfi, 414; Iacobinus; Bethlen, III, 618; D'Ambry, 820.— [15]) Campana, 902.

www.dacoromanica.ro

Turan, Beiul de București și Susin, Beiul de Târgoviștea; la toți li se iertă viața. Lepădatul Mihnea-Vodă, întâmpină în cetate o moarte norocită, ce i s'ar fi căzut a-i venì prin gâde, de cădeà în mânile creștinilor; trupul lui se găsì între cei morți [1]); asemenea și al Cadiului de Avlona [2]). Prada ce Săcuii mai cu seamă, făcură în oraș și care toată li se lăsă, fu cu deosebire mare [3]). Se găsì în cetate două tunuri mari, care aruncau ghiulele la cincizeci și șease livre [4]) și alte patruzeci și două mai mici; bani mulți și multe scule de aur și argint, cu muniții și provizii de hrană pentru trei ani, căci Sinan acolo își așezase magaziile [5]). In această asediere, din Turci, ca la o mie fură trecuți sub sabie [6]). Din ai noștri periră numai șease-zeci ostași, dar mult mai mulți se răniră [7]).

XXX.

Bucuria ce simțiră creștinii pentru luarea Târgoviștei se mai adăogì cu vestirea unei alte izbânzi asupra vrăjmașilor. Ceata ce cu două zile înainte Bathori pornise ca să taie calea Turcilor, cari duceau patru mii robi și turme mari de vite spre podul de la Giurgiu, călăuzită fiind de oameni de țară, cari cunoșteau bine căile munților și ale pădurilor, trecuse înaintea Turcilor și, coprinzând strâmtorile, până a nu sosì ei, îi izbì cu putere, îi sparse rău, ucise mai pe toți, dobândì înapoi toată prada lor și mântuì pe robi [8]).

A doua zi după luarea Târgoviștei ($^9/_{19}$ Octomvrie), [9]) generalii creștini se adunară la sfat de războiu și porunciră a le aduce înainte pe Ali-Pașa, pe care îl siliră prin făgădueli și amerințări a arătà ceia-ce știe despre planurile și numărul ostașilor lui Sinan, întrebându-l încă cum a îndrăznit el a se împotrivì în cetate, cu așà puțină oștire, la o armată atât de numeroasă. L'aceste întrebări Ali răspunse cu respectul cuviincios, dar cu multă netemere și fără a-și schimbà fața: „că Sinan n'aveà cu dânsul fără numai dela douăzeci și opt până la treizeci mii de ostași,

[1]) Montreux; Guerrin; *Hist. von den Empörungen*, 78.—[2]) Walther.—[3]) Istvanfi, 414; Walther; Iacobinus.—[4]) Walther; Istvanfi, 414.—[5]) Walther; *Hist. von den Empörungen;* Dantiscani, 116.—[6]) Tomasi, 22. *Neue Ungarische und Siebenbürgische Kronik,* 149.—[7]) Istvanfi, 414.—[8]) De Thou, XII, 543; Guerrin, 167; Montreux, 578. [9]) Guerrin, 169; *Hist. von den Empörungen,* l. c.

www.dacoromanica.ro

fiind-că şi-a risipit oastea prin oraşele şi cetăţile ţării şi îi e peste putinţă ca s'o poată adunà în puţină vreme [1]; că dacă Hanul cu Tătarii, ce se aşteaptă din zi în zi, nu-i va venì într'ajutor, el crede că Sinan, aflând luarea Târgoviştei, va părăsì Bucureştii, şi se va trage spre Giurgiu, ca să treacă Dunărea îndărăt; în sfârşit că, de vor creştinii a pune mâna pe dânsul, trebue să se grăbească a cuprinde şi a sfărâmà acel pod de pre Dunăre. Sinan, urmă Ali, plecând, îmi lăsă numai puţine oşti pentru apărarea Târgoviştei, dar mă făcù să nădăjduesc că Ieremía, Domnul Moldovei, va băgà în cetate un ajutor de cinci mii ostaşi, afară de zece mii ce îmi făgăduià el însuşi, zicând că are să vie mai apoi să gonească pe creştini de lângă cetate. El mă asigură încă că armata creştină nu este numeroasă; că cei mai mulţi soldaţi sunt Săcui, pe cari azi-mâne e sigur să-i întoarcă în partea sa. Blestematul! m'a inşelat şi m'a expus la o moarte mai de tot sigură. O vrăjmăşie veche e pricina care l'a făcut a se purtà astfel cu mine. Sinan a fost vrăjmaş de moarte tatălui meu, care s'a arătat cu slujbe mari Împărăţiei; dar fiind-că tatăl meu n'aveà nici o temere de dânsul şi el nu-i puteà face nimic, trădătorul s'a folosit de această ocazie ca să verse asupra nenorocitului fiu ura ce purtà tatălui" [2].

Nu se ştie dacă Ali erà sincer sau vorbià astfel numai ca să-şi tragă compătimirea lui Bathori [3]. Erà însă de necrezut ca Sinan să aibă cu dânsul numai atâta oştire câtă arătà el, de vreme ce, când a plecat dela Târgovişte, armia lui întreceà cu mult în număr pe a creştinilor, după cum mărturisesc toţi analiştii contimporani. Văzând Ali-Paşa puţinul efect ce fac plângerile sale, propuse să se răscumpere cu o sută de mii talere de aur [4]; dar Piccolomini se împotrivì de a i se da libertatea. El aveà interes a ţine prins un om aşà de însemnat, ca, întâmplându-se nenorocirea să cază în mânile Turcilor, să-l poată schimbà cu dânsul; şi fiind-că acest şiret italian se făcuse stăpân pe duhul lui Bathori, îl hotărî lesne a nu primì propunerea Turcului [5]. Prinţul, după

[1]) Aceasta e o fabulă pe care sau că capii creştini o acreditase, căci Mihaiu-Vodă la Călugăreni încă o repetă ostaşilor săi, cum am văzut, spre a încurajà óştile, ascunzându-le numărul cel mare al Turcilor, sau că e nesocotită de istorici.— [2]) D'Ambry, 822; De Thou, XII, 544; Walther, Iacobinus; Guerrin, 164 - 71; Dantiscani, 117—8.—[3]) *Ibid.*— [4]) *Ibid.;* Orteliu, 292. — [5]) De Thou, XII, 545.

www.dacoromanica.ro

ce răspunse, cu puţine vorbe, lui Ali-Paşa, îl trimise sub pază până la gazda sa [1]. Şi după aceia, împreună cu alţi ofiţeri turci, îl porni pe la Braşov la Cluj în Ardeal [2].

În urma acestora, capii armiei ascultară şi raportul iscoadelor ce trămiseseră ca să ia limbă despre Turci şi, văzând oare-care potrivire cu arătarea celor prinşi, hotărîră a porni îndată după armata turcească [3]. Din nenorocire, trebuiră a mai şedeà pe loc încă o zi, parte spre a împuternici oastea muncită de drum şi de bătae, parte spre a aşteptà muniţiile şi bucatele ce se aduceau din Ardeal în tabără [4].

Aceste întârzieri fatale mântuiră pre Sinan-Paşa, cu toate greşelile lui. În ziua aceea, (9/19 Octomvrie), cătră seară, vr'o patru mii de Turci, cari, după încredinţarea dată de Sinan că va zăbovì lângă Târgovişte încă două săptămâni, lăsaseră de vr'o câte-và zile tabăra şi se duseseră departe de acolo după hrană, furagiu şi pradă, se întoarseră aducând cu dânşii şeasezeci mii boi ce-i răpiseră din munţii şi mănoasele câmpii ale Ţării-Româneşti. Intrau Turcii în tabără, mânând înaintea lor convoiul de vite, fără a bănuì de fuga ruşinoasă a lui Sinan; şi nu fură desamăgiţi de cât când din acele corturi ce ei credeau pline de Ianiceri, văzură azvârlindu-se Românii şi Săcuii, cari năvăliră asupră-le şi îi tăiară rău şi fără milă. Această întâmplare neprevăzută, răspândì îmbelşugarea în tabăra creştină, încât un bou ajunse a se vinde pentru un preţ de nimic [5].

XXXI.

Sinan-Paşa, după cum ştim, îşi părăsise tabăra de lângă Târgovişte în dimineaţa de 6/16 Octomvrie şi luase cu grabă calea Bucureştilor. Hasan-Paşa, care rămăsese în urmă cu patru mii călăreţi drept ariergardă, îndată ce văzù, din înălţimea munţilor, pogorîndu-se steagurile creştine spre Târgovişte, grăbì cât putù la drum spre a ajunge tabăra [6]. După o cale de o zi, Vizirul tăbărîse, când începù a se auzì urletele tunurilor creştineşti dinaintea Târgoviştei. „Tunul lui Mikal-ogli!“ [7]) strigau Turcii

---

1) D'Ambry, 822.—2) De Thou, 545 ; D'Ambry, 822.—3) *Ibid.*—4) Campana, 903. — 5) Sacy, II, 228; Dantiscani, 110; *Hist. von den Empörungen,* 78; Guerrin, 171.—6) Tomasi, 22.—7) Mikal-ogli (Prinţul Mihai), astfel îl numeau Turcii.

www.dacoromanica.ro

prin tabără, îngheţaţi de spaimă [1]). Sosiră atunci nişte trămişi din partea garnizoanei Târgoviştei, chemând pe Vizirul într'ajutorul cetăţii; dar acesta, cătând la spăimântarea oştilor, stà în îndoială [2]). Într'aceea, o ceată de vr'o trei sute creştini ce se arătară la intrarea unei păduri vecine de tabăra lui, îl silì a luà o hotărîre. Oştile Rumeliei, din porunca lui, merseră asupră-le; dar creştinii le bătură, le răriră rândurile foarte şi le puseră în goană. Din acei ce se întoarseră, nu erà unul care să nu fie rănit [3]). Un delir de spaimă coprinse atunci toată tabăra [4]). Mulţi din soldaţi începură a dezertà şi a se răspândì cete, cete; capii umblau învălmăşiţi fără să ştie ce să facă; unii sfătuiau a se întoarce la Târgovişte,—lucru ce erà cu neputinţă din pricina demoralizării armiei [5]). Sinan scrisese îndată lui Ali-Paşa la Târgovişte să apere cât va puteà cetatea; iar văzându-se în cea mai de apoi primejdie, să se tragă cu ostea sa, spre podul dela Dunăre. Aceste scrisori n'ajunseră până la Ali fiind prinse de către ai noştri [6]). Vizirul apoi îşi urmă retragea spre Bucureşti, unde ajunse în două zile [7]). In acea demoralizare a armiei sale, Sinan, în loc să se grăbească a o trece cât mai curând peste Dunăre, spre a o mântuì, nădăjduind o apărare mai îndelungată din partea Târgoviştei, se încumetă a mai zăbovì la Bucureşti. El obştì că va şedeà armia acolo cincisprezece zile şi poruncì ca nici o oştire, nici un negustor, n'are să treacă podul Giurgiului până la acel soroc şi, pentru aceasta, orândui o guardie la pod cu poruncă straşnică să nu lase pe nimeni a trece. Pe lângă acestea, se silià în tot chipul spre a linişti duhurile şi a le da curagiu [8]). In vremea aceasta, cei trei călăreţi scăpaţi cu mare greu dela luarea Târgoviştei, sosiră în Bucureşti, Vineri dimineaţa în $^{10}/_{20}$ Octomvrie, aducând vestea căderii cetăţii în mâinile creştinilor [9]). Mărì această ştire peste măsură spaima şi confuzia în tabară [10]). Sinan atunci, văzând că descuragiarea oştilor creşte mereu în loc d'a scădeà, cum află şi de luarea Târgoviştei, se sperie şi el atât de mult încât, cu toate că întărise oraşul Bucureştilor şi mânăstirea lui Alexandru-Vodă mai bine decât Târgoviştea, nu se mai încrezù

---

[1]) Seadedin ; Naima. — [2]) Naima. — [3]) Seadedin ; Naima — [4]) *Ibid.* — [5]) Naima. — [6]) Montreux, 576 ; *Hist. von den Empörungen*, 78 ; Guerrin, 166 ; Dantiscani, 115.— [7]) Seadedin; Naima.— [8]) Seadedin. — [9]) Campana, 902 ; Tomasi, 27. — [10]) Seadedin; Campana, 902.

www.dacoromanica.ro

în acea apărare și nu mai îndrăznì a așteptà acolo pe biruitorul dușman [1]). El poruncì să pună în pivnițele acelei mânăstiri o mare mulțime de praf de pușcă pe care-l acoperì cu pae, așezând un fitil lung, care să arză cu încetul, lăsând și oameni spre a-i da foc, ca astfel, când vor intrà creștinii în acel loc, mânăstirea de odată să fie zvârlită în aer cu o mare putere și dânșii să piară ca vai de ei, sub acele ruine [2]). În ziua aceea, (20 Octomvrie), cu grabă mare, Sinan strânse tunurile și munițiile de războiu și le încărcă în cară [3]), apoi dete foc fortificațiilor și orașului Bucureștilor și, la miezul nopții, (20 spre 21) [4]), luminat de flăcările acestui pârjol ce prefăcù în cenușă tot orașul cu douăzeci și două de biserici ce aveà atunci [5]), împins de disperare, ca cum ar fi avut pe dușman în spatele său, se puse rușinos pe fugă și, cât mai iute a putut, a întins-o spre Giurgiu [6]). Astfel, mai mult fugind decât făcând o retragere [7]), merse Sinan patrusprezece ceasuri mereu și nu tăbărî decât după ce trecù strâmtoarea Călugărenilor; dar tunurile și munițiile de războiu nu putură ajunge în acel loc decât în douăzeci și patru de ceasuri [8]). Când sosiră toate și se strânse armia întreagă, plecară spre Giurgiu [9]), unde cu toată silința ce pusese la drum, din pricina neorânduelei în care se aflau oștile, nu putură sosì decât tocmai Luni, în $^{13}/_{23}$ Octomvrie, făcând astfel treî tabere dela București până la Giurgiu [10]). În acea fugă prăpăstioasă, Turcii semănară drumul cu armele lor și cu un număr însemnat de tunuri, cămile și bagaje, deosebit de ce năpăstuiseră în București. Spaima lor erà așà de mare încât, prin strâmtori și pe poduri, ajunseră a se omorî unii pe alții ca să treacă care de care mai nainte [11]). În această stare de spaimă și groază se aflară ei mai cu seamă, când trecură strâmtoarea dela Călugăreni, loc de spaimă și de groază pentru dânșii. În ori-ce copaciu li se păreà a vedeà un dușman, în ori-ce minut se așteptau să vază strălucind, înaintea ochilor lor, sabia fulgerătoare a lui Mihaiu.

Este de luat în seamă că în toată această campanie, a cărei glorie analiștii creștini în mare parte o dau lui Bathori, ca unuia

[1]) Istvanfi, 414. — [2]) Idem. — [3]) Seadedin; D'Ambry, 821; Istvanfi, 414.— [4]) Seadedin.—[5]) Istvanfi, 414. — [6]) Iacobinus; Istvanfi, 414; Seadedin; Tomasi, 27.—[7]) Campana, 40.—[8]) Seadedin.—[9]) Idem. — [10]) Campana, 903.— [11]) Walther; Engel, 239.

www.dacoromanica.ro

ce comandà toată armia creştină, analiştii turci nici că pomenesc de dânsul. Spaima Turcilor, acela ce îi îngrozià, îi gonià şi îi amerinţà mereu cu moartea, erà «afurisitul Mikal-ogli». Aducerea aminte a groazei ce Mihaiu însuflà atunci Turcilor, până azi încă se păstrează în poporul român şi musulman, printr'o mulţime de legende, tradiţii şi cântece populare. Unul din cei mai buni poeţi ai noştri, încadră una din aceste tradiţii într'această frumoasă strofă:

Spun că 'n urma luptei, în Asia bogată,
Dacă Mahomedanii vedeau câte-odată,
Un armăsar ce 'n preajma-i căta el sforăind,
Coprinşi d'adâncă spaimă, ziceau cu 'nfiorare
Că el a văzut umbra acea îngrozitoare
A lui Mihaiu-Viteazul, asupră-le viind [1].

XXXII.

Bathori, după ce puse de drese cetatea Târgoviştei şi o înzestră cu o garnizoană tare [2], în $^{11}_{21}$ Octomvrie, des de dimineaţă, se îndreptă cu toată armia în urma lui Sinan, spre Bucureşti [3]. In cale, creştinii întâlniră mai multe cete de câte trei, patru şi cinci sute Turci, cari se rezlăţiseră de tabăra lui Sinan sau rămăseseră în urmă şi toţi fură ucişi, astfel în cât câmpiile şi livezile din drum erau semănate cu trupuri moarte de Turci [4]. După ce luară o bucată bună de drum, ei întâlniră trei fugari unguri, cari le spuseră că Sinan, temându-se de sosirea lor, fugise în grabă, lăsând în Bucureşti multe bagaje, bucate, muniţii, robi, cămile şi câte-va tunuri, pe cari nu le putuse luà, fiind osiile şi roatele sfărâmate; că în cale el mai lăsase multe alte bagaje; că groaza armiei întregi erà atât de mare încât fără îndoială, când va sosi în locuri grele, în strâmtorile înguste şi băltoase dela Călugăreni, se vor răni între sine ca să poată trece unul altuia înainte. Bathori, neîncrezându-se pe arătarea acestor fugari, trimise pe căpitanii Nicolae Sennyei şi George Farkaş cu o sută de călăreţi ca să facă o recunoaştere spre Bucureşti şi să ieà limbă.

[1]) Alexandrescu, *Odă la oştirea română*.— [2]) Montreux, 579.— [3]) Iacobus Francus, 44; Guerrin, 171; *Hist. von den Empörungen*, 78; Dantiscani, 120; Ortelius, 293.— [4]) Guerrin, 171.

www.dacoromanica.ro

Aceştia, întorcându-se spre seară, întăriră raportul fugarilor [1]. Aceasta hotărî pe generalii creştini a merge d'aci înainte în marş forţat [2], ca să mărească temerea şi groaza duşmanului în fuga sa [3]. Ei aflară atunci că Sinan, în calea sa dela Bucureşti la Giurgiu, tăià toate podurile de pe râuri, puneà pedici la treceri, strâmtori şi vaduri, ardeà şi pustià toate satele, ca astfel, lipsa bucatelor şi piedicile drumului să întârzieze goana ce-i da armia creştină [4]. Generalii se sfătuiră atunci şi hotărîră a schimbà drumul şi a luà altul mult mai spre dreapta de Bucureşti [5]. Acest drum, pe lângă aceia că aveà folosul d'a nu fi călcat şi smintit de duşman, scăpă încă pe creştini de cursa ce le întinsese Sinan în mânăstirea lui Alexandru-Vodă la Bucureşti, care săltă atunci şi se spulberă în aer fără a vătămà pe nimeni [6], dar el făceà un înconjur cu deosebire lung şi erà plin de mocirle şi jumătate de crâng, şi aşà de greu de umblat, încât se întârzie foarte mult mersul armiei, iar mai cu seamă al artileriei, care mai toată rămase înapoi [7]. In cale, armia mai întâmpină nişte oşti turceşti rămase în urmă, pe cari foarte le znopì şi le zdrobì, în cât multe mii de trupuri de om, de cai şi de cămile zăceau în lungul drumului, şi aerul se împuţì de o mare putoare [8]. Dar Turcii, în ameţeala fugei lor, uitaseră câte-và poduri netăiate; astfel creştinii avură noroc a găsì nesfărâmat podul dela Argeş, pe care trecuse Turcii şi putură şi ei a înaintà fără zăbavă [9]. Când ajunseră la o depărtare de două mile de Giurgiu, primiră veste că Sinan, aflând prin oameni de loc de sosirea lor, trecuse cu o zi înainte Dunărea cu cea mai mare parte din oştile sale; că rămăsese încă dincoace de râu, o mulţime de care, bagaje, o pradă însemnată de tot felul, cu un mare număr de robi, spre paza cărora lăsase opt mii Turci, cari nu trecuseră încă, căci nu îndrăzniau a încărcà podul, ce erà foarte slab, cu o greutate aşà de mare ca a carelor şi a tunurilor, până a nu trece mai întâiu pedestrimea şi călărimea [10].

Bathori atunci, sfătuindu-se cu toţi generalii, îşi întocmeşte armata de bătaie. Mihai, ce se aflase mereu la avangardă, pornì

[1]) Istvanfi, 414. [2]) In text: forcé»; Campana, 903.—[3]) Walther; Istvanfi, 414.—[4]) Istvanfi, 414; Sieur D'Ambry, 822; Frachetta, 23; Campana, 903.— [5]) Campana, 903; Istvanfi, 415; D'Ambry, 822; Frachetta, 23. [6]) Iacobinus.— [7]) Campana, 903. — [8]) Guerrin, 172. — [9]) De Thou, XII, 545; Campana, 903, — [10]) Istvanfi, 415.

www.dacoromanica.ro

iute înainte cu Românii săi ca să deà harță vrăjmașului și să-l împiedice a trece podul până să sosească Bathori cu toată armia. Înaintând Românii către Giurgiu, întâmpină în cale o seamă de Turci furagiori ce duceau niște turme de dobitoace, îi împrăștie îndată, ucid pe cei mai mulți, pe ceilalți îi prind și îi trimit îndărăt lui Bathori, căruia deteră aceleași știri despre Sinan. Acum Bathori grăbì și mai mult la drum, părându-i tare rău că împreunarea de împrejurări fatale l-au făcut să piarză mult timp și prilejise scăparea lui Sinan. Intr'această vreme Mihai Vodă sosise la Giurgiu și ajunse pe Turci ($^{15}{}_{25}$ Octomvrie. [1]).

XXXIII.

Orașul Giurgiului, afară de un zid slab ce-l înconjurà, erà ocrotit de castelul Sân-Giorgiu. Acest castel aveà o poziție foarte tare. Arta și natura contribuiseră a-l întărì. El erà așezat pe un ostrovel foarte frumos, numit *Slobozia*, format de un mic braț al Dunării, care se desparte puțin mai d'asupra și înconjurând un spațiu de două jugere, cade iarăși în matca râului [2]. Astfel castelul, acoperind cu totul mica insulă până în marginele ei, părea a plutì pe deasupra undelor [3]. După temeliile lui, ce astăzi încă se văd, acest castel nu e îndoială că a fost zidit de Romani. Dărâmat în vremea năvălirilor barbarilor, el fu rezidit pe la anul o mie după Hristos de Genovezi, dela cari luă și numele de Sân-Giorgiu, patronul acelei negutătoare republici [4]). Pe la sfârșitul veacului al XIII-lea, Negru-Vodă, Ducă al Făgărașului, întinzându-și stăpânirea peste toată Țara-Românească, până la Dunăre, mai întărì castelul Sân-Giorgiu. La 1418, când Mahomed I-iu năvălì în Țara-Românească de pustiì o parte dintr'însa, între alte cetăți de pre Dunăre ce cuprinsese, fu și acest castel, pe care-l mai întărì [5]). Puțin dup'aceea, Românii îl luară înapoi sub vestitul Domn Dan al III-lea Dracula. La 1431, Împăratul Sigismund, regele Ungariei, mai întărì acest castel cu fortificații și alte zidiri, când el trimise pe un viteaz general Ioan Marotius, în ajutorul lui Dracula-Vodă, împotriva lui Radul,

[1]) D'Ambry, 822. — [2]) Istvanfi, 415; Iacobinus; Bethlen, 621; Dantiscani, 122. — [3]) Iacobinus. — [4]) *Mag. ist.*, II, 67. — [5]) Cantemir, I, 226.

www.dacoromanica.ro

poreclit Prazna-glava, care intrase în țară cu ajutorul Turcilor [1]). Căzând după aceea iarăși în mâinile Turcilor, castelul Sân-Giorgiu le fu răpit împreună cu celelalte cetăți de către Vlad-Vodă-Țepeș [2]). Dar după moartea acestui Domn de crudă și vitează aducere aminte, Turcii îl luară înapoi, la 1479, fiindu-le dăruit de Vlad al III-lea, pe care ei îl numiseră Domn fără alegerea țării [3]); dar îl perdură curând după aceea; și Românii îl stăpâniră până la anul 1544, când Turcii îl luară iarăși împreună cu Brăila și Turnul. De atunci el fusese mereu în stăpânirea Turcilor, până în acest an 1595; și apoi după moartea lui Mihai Vodă pică iar în mânile lor, și fu stăpânirea lor până la tractatul dela Adrianopol (1830), în urma căruia se dărâmă cu totul și orașul intră în stăpânirea noastră.

Pe vremea de care povestim, erà acest castel foarte tare prin poziția sa, prin întăririle sale și prin orcotirea ce primià dela cetatea Rusciucului, încât dobândise reputația de a nu puteà fi luat [4]). El erà atunci fabricat după obiceiul vechiu: cu ziduri tari, dar fără valuri de pământ și fără flancuri la ziduri, având numai turnulețe împrejur și în lăuntru un turn mare (donjon) [5]). Mergeà atunci podul făcut de Sinan dela capul cel de lângă orașul Giurgiului, loc unde, se vărsau două râuri în Dunăre [6]), până la poalele castelului, unde trecând o întindere de pământ de zece pasuri, se unià cu celălalt braț al podului, cel mai lung, care duceà la insula cea mare și d'acolo în malul Rusciucului [7]).

XXXIV.

Sinan-Pașa, ajungând la Giurgiu (23 Octomvrie) cu armata în cea mai mare neorânduială, obști că va ședeà acolo trei zile și astfel mai adăogì încă o greșală la câte făcù până atunci în această retragere [8]). Pricina acestei noi zăbăvi ce puse la trecerea armatei sale peste Dunăre, fu o măsură financiară a administrației turcești. Fiind-că Turcii pustiiseră și prădaseră toată țara [până] în hotarele Adealului, luând mai multe mii de robi, o cătățime nenumărată de vite, ce se vânduseră la mezat în tabără,

[1]) Istvanfi, 415; Hammer; Engel, 166.—[2]) Cantemir, II, 216.—[3]) Engel, I, 179.—[4]) Guerrin, 189.—[5]) Campana, 904.—[6]) Guerrin, 173, Dantiscani, 122; *Hist. von den Empörungen*, 78.—[7]) Iacobinus; Istvanfi, 415.—[8]) Seadedin.

www.dacoromanica.ro

şi atâta pradă încât încărcasera cu dânsa ca la zece mii care [1], Vizirul puse la intrarea podului un inspector şi un scriitor, însărcinându-i a cere dela neguţătorii, cari duceau dobitoacele şi celelalte mărfuri şi lucruri cumpărate, legiuitul drept de 1 la 5 (pencik) pe seama Sultanului [2]). In vreme ce se urmà această nenorocită lucrare, iată ajunge veste (24 Octomvrie) că Mihai se apropie în capul armiei sale şi că acum nu e departe [3]). Măsura fiscală fu îndată părăsită [4]) şi mai întâiu Sinan-Paşa trecù singur în noaptea aceea (24 spre 25 Octomvrie) podul [5]). După dânsul, toată noaptea, până la crăpatul zilei, trecură mereu pe pod la Rusciuk, pavilionul Vizirului cu corturile şi ianicerimea cu o parte din tunuri şi muniţii de războiu [6]); dar coloanele cele mai mari rămăseseră încă pe malul românesc [7]); asemenea rămăsese năpustite multe tunuri şi bagajele cele grele, căci în acel grozav amestec şi spaima ce stăpânià pe toţi, nimeni nu vroià să ajute pe soţul său [8]). Se dedese voie atunci soldaţilor şi neguţătorilor a trece care cum va puteà, ca să scape [9]); şi soldaţii, stricându-şi rândurile, neguţătorii, părăsindu-şi avuţiile încărcate în care, se repeziră toţi cu totul şi în amestec spre pod [10]). O mulţime fără seamă de oameni şi de vite se înghesuise pe pod în cea mai mare neorânduială; o spaimă panică stăpânise toate duhurile; şi pretutindeni erà cea mai mare dezorganizaţie [11]), când, fără veste, pe la patru ceasuri după amiazi (25 Octomvrie), oastea lui Mihai se arată şi intră în şesul dinaintea Giurgiului (l'esplande), unde tăbărî [12]). Dar fără a perde vreme, Românii, împingând înaintea lor şi deschizându-şi drum printre mulţimea turmelor de vite mari şi mici şi printre un mare număr de robi [13]), cad peste tabăra şi bagajele Turcilor [14]), îi izbesc în spate cu atâta iuţeală încât pe toţi îi răschiră, pe unii [îi] taie fără milă, pe alţii [îi] prind, pe alţi[-i] pun în goană spre pod şi mântue vre-o cincii mii Români, afară de femei şi copii, ce fuseseră robiţi în Ţara-Românească şi Moldova [15]). Aceşti Români, scăpând astfel din robie, se armară cum putură şi deteră

[1]) Seadedin. — [2]) Hammer; Seadedin; Naima. — [3]) Seadedin; Naima. — [4]) Seadedin — [5]) Naima. — [6]) Seadedin. — [7]) Naima. — [8]) Seadedin. — [9]) Naima. — [10]) Idem. — [11]) Idem. — [12]) Seadedin; Naima. — [13]) Istvanfi, 415. — [14]) Seadedin; Tomasi, 23. — [15]) Istvanfi, 415. Campana, 903. — Campana şi Tomasi spun că numărul robiţilor mântuiţi se urcà, deosebit de femei şi copii, la 10 mii; Herrera îl face de 12 mii; iar Istvanfi, Walther şi Sagredo îl face de 4 la 5 mii.

www.dacoromanica.ro

mâna de ajutor fraților lor împotriva dușmanilor [1]. O despărțire din oastea lui Mihaiu înaintă până la malul Dunării și alte patru scadroane cu pedestrimea, armată cu puști, începură a slobozi asupra podului [2]; apoi Mihaiu așeză tunurile pe un delișor vecin, și astfel de o parte cu tunurile, de alta cu muschetăria, făcù să plouă un părâu de foc asupra Turcilor [3]. In toată lungimea podului se vedeà atuncî o gloată adâncă, îndesită, amestecată de ostași, neguțători, femei, copii, cai, cămile și alte dobitoace, tunuri și care, împingându-se, imboldindu-se, strivindu-se unii într'alții; fie-care om îngrijitor de mântuirea sa, căutând a luà pas înaintea vecinului său, unii călcați în picioarele cailor, alții rănindu-se în armele celorlalți; apoi primejdia și temerea crescând din ce în ce, începură a se bate și a se ucide între sine. Din această grozavă îmbulzeală de oameni și de vite se auzià une-ori o murmurare ce zbârnâià înecat, alte ori o larmă mare amestecată de gemete și groaznice blestéme. Aceiaș îmbulzeală și aceleași nevoi se petreceau la capul podului între cei ce, simțind în spate paloșul românesc, se munciau să apuce a intrà pe pod. Sinan, din malul Rusciucului, privià această chinuire a armatei sale fără a-i da nici un ajutor [4]. Garnizoana castelului numai, prin tunuri și puști, începù a vărsa o ploaie de gloanțe și ghiulele asupra Românilor [5]. Dar aceștia, fără a se spăimântà de această furtună, iuțiră și mai mult focurile lor, încât neorânduiala și spaima Turcilor ajunseră în culme și o groaznică desperare îi cuprinse [6]. Cei de pe pod, neputând răzbì înainte și ne mai văzând alt mijloc de scăpare, se puseră să arunce artileria și carăle în Dunăre, ca să-și facă loc și ca să nu cază și ele în mânile creștinilor [7]; apoi mulți din ei se azvârliră în apă, chemând în ajutor numele lui *Allah* și cercând a scăpà în not [8]. Dar unii din neștiința de a înnotà, alții din vârtejurile râului ce aveau a trece [în] toată lărgimea lui, periră înghițiți de unde [9]; ceilalți fură uciși, căci îngrozitorul Mihai îmbărbătà pe ai săi și îi îndemnà la bătaie, cu graiul, cu mâna și cu pilda [10]. Prin artileria sa, el izbutì, în sfârșit, a rupe podul prin mijloc

[1]) Sagredo. — [2]) Seadedin.—[3]) Seadedin; Naima —[4]) Hammer, 280; Istvanfi, 415; Iacobinus. — [5]) Campana, 904. — [6]) Iacobinus; Seadedin. — [7]) Hammer, II, 280.—[8]) Seadedin; Iacobinus. — [9]) Istvanfi, 415; Walther; D'Ambry, 823.—[10]) Michaelis *imprimis voce, manu exemploque suos ad pugnam cohortante*: Istvanfi, 414.

www.dacoromanica.ro

în două [1]). Un gemăt de groază umplù atunci aerul şi prăpăstiosul adânc al râului, cu gura căscată, sorbì şi înghiţì, într'o dată, gloate de vrăjmaşi [2]).

XXXV.

In vreme ce o parte din armata musulmană se sbuciumà şi se luptà astfel împotriva valurilor râului şi pierià sau de unde sau de gloanţele ce le trimeteau creştinii, fără a căpătà de nicăieri ajutor [3]), sosì pe loc şi Bathori cu oştile sale [4]). Turcilor, cari rămăseseră pe malul romănesc, închişi între jumătatea podului sfărâmat şi ai noştri, li se tăiase tot mijlocul de scăpare şi nu mai aveau alt ce face decât a se luptà, a se înnecà sau a se predà [5]). Ei încercară un minut a se apărà sub ocrotirea unei baricade de cară legate în mare număr strâns unul lângă altul, pe care o făcuse Sinan la capul podului, spre a stăvilì năvălirea călărimii creştine [6]). Dar Bathori, înda tăce sosì, orânduì o ceată de pedestrime aleasă de sfărâmă această baricadă [7]). Apoi trimise pe cei mai buni din puşcaşii săi, cari căzură cu furie asupra duşmanilor osteniţi de luptă, răniţi şi slăbiţi, măcelărindu-i groaznic [8]). Acei ce putură scăpà cu fuga dinaintea crudului şi neîmblânzitului paloş creştinesc, în desperarea lor, se aruncară în râu, încercându-se în zadar a-l trece în not; astfel mai mulţi îşi aflară moartea în valurile Dunării [9]). Atunci se prăpădì cu totul acolo vestita ceată a echingiilor, care două veacuri stătuse groaza Ungariei şi a Germaniei; ei se aflaseră puşi de pază la capul podului pe malul romănesc şi nici unul dintr'înşii nu putù scăpà [10]); asemenea nici un om nu mai rămăsese pe lângă Hasan-Paşa, la ariergardă [11]).

În izbânda aceasta se deosebì mai cu seamă pedestrimea aleasă a Săcuilor ce purtà numirea de *Pixidari*, suliţaşi, vestită de vitează [12]). Dunărea se umpluse de trupuri moarte ale Turcilor şi undele ei se roşiseră de sângele vărsat [13]). Afară de leşurile tur-

[1]) Naima; Walther; Selaniki; Hammer, 280.—[2]) Naima.—[3]) Idem.—[4]) Iacobinus; Istvanfi, 415; Bethlen, III, 623.—[5]) Guerrin, 273.—[6]) D'Ambry, 823; Iacobinus; Bethlen, III, 623.—[7]) Istvanfi, 415.—[8]) Naima; Istvanfi, 415: D'Ambry, 823; [9]) Naima.—[10]) Naima; Seadedin; Hammer, II, 280.—[11]) Seadedin.—[12]) Iacobinus; Bethlen, III, 623; D'Ambry, 823—[13]) Hammer, 280; D'Ambry, 823; Iacobinus; Bethlen, III, 623.

www.dacoromanica.ro

cești, ce stau așternute și grămădite ca niște movili pe uscat, o mulțime de alte leșuri de oameni, de cai și de cămile se aflau în brațul Dunării ce desparte insula Sân-Georgiu de malul românesc, grămădite și încleștate astfel unele de altele, în cât în acel loc Dunărea abia puteà a-și urmà cursul său; și când, după bătălie, voiră creștinii să adape dobitoacele, nu puteau scoate apă de acolo, fără a scoate de-odată vr'un trup de om sau de cal. Mult mai mulți Turci încă se vedeau plutind pe unde, în cursul apei, plini de răni, jumătate morți, gemând și văetându-se cu jale [1]). Uricioasă și îngrozitoare priveliște de omor! [2])

Turcii, cari trecuseră în insula cea mare, căutară să ajute pe ticăiții lor frați [3]). Satârgi-Mehmed-Pașa puse d'acolo de îndreptă tunurile spre tabăra creștinească, dar loviturile n'ajungeau [4]), sau din neștiința tunarilor sau din reaua poziție, și nu putură vătămà pe ai noștri; în vreme ce aceștia, având buni tunari și favorizați și de poziție, nu sloboziau nici o umplutură în sec. Printr'acest mijloc ei putură cuprinde două din cinci corăbii ce aveau Turcii atunci acolo pe Dunăre; celelalte trei scăpară cu fuga [5]).

Martorii ce au văzut cu ochii, spùn că pieriră într'această bătae dela trecerea Dunării ca la optsprezece mii Turci [6]). Deosebit de robii ce mântuiră, creștinii dobândiră o mare parte din artileria vrăjmașilor, steagurile lor, bagajurile, o mulțime de dobitoace și șease mii care încărcate cu pradă [7]). Analistul turc contimporan Seadedin încheie descrierea ce face de această bătălie așà de nenorocită pentru ai săi, prin aceste cuvinte: „Covârșirea amestecului și spaima fu așà de mare, încât putem zice că nici odată nu se văzù o asemenea desăvârșită învingere!" (une pareille déroute).

---

[1]) Iacobinus; Bethlen, 624; D'Ambry, 823; Istvanfi, 415.—[2]) Iacobinus; Bethlen, 624.—[3]) Seadedin; Iacobinus; D'Ambry, 823; De Thou, XII, l. c — [4]) Seadedin. — [5]) Iacobinus; Bethlen, 624; D'Ambry, 823; De Thou, XII, l. c.—[6]) Numărul Turcilor morți l'această bătălie este iarăși nesigur. În vreme ce Istvanfi și Frachetta îl face numai de 6.000, Montreux îl urcă la 30.000. Noi am primit de mai dreaptă cifra de 18.000, dată de Walther, care se apropie de aceia de 16.000 dată de Sieur d'Ambry și alți analiști, și de aceea de 17.000 ce ne dă istoricul Sacy.—[7]) Walther; Istvanfi, 415; Sagredo, 725.

www.dacoromanica.ro

XXXVI.

După ce creştinii împedicară pe barbari în trecerea lor, sfărâmând podul ce duceà la insula Sân-Georgiu şi făcând atâta peire într'înşii, vrură unii dintr'înşii să cuprinză îndată şi al doilea pod, care duceà dela poalele castelului la insula cea mare [1]) şi să stăpânească această insulă, ucigând şi aruncând în râu pe Turcii ce se aflau acolo. Două steaguri din pedestrimea Domnului Moldovei, cu o înfocată îndrăzneală, se repeziră pe acest pod. Turcii din insula cea mare, văzând aceasta, foarte se îngroziră şi, temându-se ca toată armata să n'aibă acelaşi gând, începură a tăià cu securi capul podului din partea lor. Dar ceilalţi ostaşi creştini nu îndrăzniră a însoţì pe inimoşii Moldoveni ca să nu se expună între armata lui Sinan, d'o parte, şi focul castelului de alta [2]). Ei nu ştiau că acest castel nu-i puteà supărà, lipsindu-i praful de puşcă. Sinan încărcase patru care cu lăzi cu praf ce poruncise a se aduce în castel; dar din învălmăşeala în care picară Turcii la sosirea Creştinilor, aceste care nu apucaseră să treacă podul în castel. Ele luară apoi, către seară, din întâmplare, foc, prin creştinii ce rătăceau printre rândurile carelor spre a jefuì şi săltară deodată, cu mare zgomot, în coloane de fum, în aer; lucru minunat însă, că nimeni nu fu rănit [3]). Deci, acei viteji Moldoveni, nevăzându-se ajutaţi de nimeni, fură nevoiţi a lăsà îndrăzneaţa lor întreprindere, care ar fi fost atât de frumoasă şi folositoare armiei şi ar fi înlesnit mult cuprinderea castelului.

Acestea petrecându-se astfel până în noapte, armata creştină ne mai având vreme a tăbărî, se hotărî a bivuacà pe loc [4]). Călărimea de sineşi arătă vrointa de a stà înarmată toată noaptea aceia, temându-se ca nu cum-và duşmanii, folosindu-se de întunerecimea nopţii, să treacă din insulă cu corăbii ca să vină să-i izbească. Pilda călărimei fu urmată de toate celălalte oşti, şi astfel armia întreagă veghià înarmată toată noaptea, puind în toate părţile streji spre a priveghià mişcările Turcilor [5]). Aceştia atunci se aflau, cea mai mare parte, trecuţi pe malul Rusciu-

---

[1]) Iacobinus. — [2]) Idem; N. Costin; Bethlen, III, 625; D'Ambry, 823.— [3]) Iacobinus; Walther; Bethlen, 626; Istvanfi, 415; D'Ambry, 823.—[4]) Campana, 904.— [5]) Iacobinus; D'Ambry, 824; Herrera, 575.

www.dacoromanica.ro

cului; *vr'o cinci mii* dintr'înșii tăbărîseră din porunca lui Sinan în insula cea mare; [1]) alții, din spaima ce le dedese creștinii, scăpaseră și se trăseseră sub castel, la intrarea podului ce duceà la această insulă, de unde fu trimisă o altă mână de soldați spre paza acelui pod și spre a da putere garnizoanei castelului [2]), care se urcà atunci la numărul de 800 ostași [3]).

A doua zi (26 Octomvrie), Bathori, încredințându-se că nu mai are nimic de temut, purcegând din locul unde petrecuse noaptea, cevà mai înainte, își așeză tabăra [4]); apoi îndreptară asupra castelului Sân-Giorgiu chiar tunurile luate dela Turci la Târgoviște [5]). Loviturile cele dese și neîntrerupte ale artileriei în puține ceasuri fac o spărtură în ziduri, care socotindu-se în destul de largă, îndată se alese de tot cortul câte doi soldați și, formându-se astfel o ceată bună, i se poruncì a da asalt, trecând brațul Dunării pe vase, căci podul erà sfărâmat [6]). Această ceată erà alcătuită nu numai de pedestrași, dar și de călăreți, cari, lăsându-și caii, cerură a merge la asalt și, cu sabia în mână, se repeziră cu inimă deasupra zidurilor prin ruine. Dar nenorocita pedestrime ungurească, atât de vitează în multe rânduri, nerăbdătoare d'a intrà în castel, se repezì cu multă nebăgare de seamă și cu curagiu, înaintă până în vârful spărturii, unde fu izbită c'o neprevăzută furtună de gloanțe, cari trântì morți pe acele dărâmături ca la două sute; mulți alții fură răniți, ceilalți învinși și respinși înapoi [7]). Garnizoana castelului într'adevăr, ocrotită de tăria zidurilor, se apără cu o îndărătnică bărbăție, aruncând asupra creștinilor, nu numai cu puștile din cari trăgeau rar, având lipsă de praf, dar din care trăgeau de aprope foarte și drept la țintă, ci încă cu săgeți, lănci, sulițe, gereturi, pe cari le aruncau cu mâna, și în sfârșit cu mari bolovani de piatră [8]). Ea primì mai apoi praf și alte ajutoare din insula cea mare prin mijlocul podului ce legà acea insulă cu castelul [9]). În acea insulă știm că erà o tabără de cinci mii Turci, cari înce-

---

[1]) Tomasi, 23. — [2]) Campana, 904. — [3]) Istvanfi, 415; Herrera, 575. — Alții spun că garnizoana Castelului erà numai de 700 inși; alții încă o scad la 600 numai.— [4]) Iacobinus.— [5]) Walther; Iacobinus; D'Ambry, 824.— [6]) Guerrin, 182; Spontoni, 40; Iacobinus; Istvanfi, 415; Bethlen, 626.— [7]) Istvanfi, 415; Spontoni, 40; Tomasi, 23; Campana; De Thou, 545; Orteliu, 294.— [8]) Istvanfi, 415. — [9]) De Thou, XII, 545; Herrera, 576; Campana, 904.

www.dacoromanica.ro

pură acum a supără prin tunurile lor rău pe ai noştri [1]; şi, atât prin aceasta cât şi prin ajutorul necurmat ce da castelului, zădărniceà toate silinţele ce făceau creştinii d'a-l cuprinde. Afară de aceasta, Sinan pe lângă mal, luându-se cu corăbiile, venì până în dreptul castelului şi d'acolo cu balimezuri de cele mari, numite doubles faulconneaux, duplices falcones, trăgeà neîncetat asupra creştinilor cu mare vătămare a tuturor, mai cu seamă a acelor ce băteau cetatea sau se urcau la asalt [2]. Se judică atunci a fi de mare trebuinţă a pune o stavilă între castel şi insula de unde îi veniau ajutoare; pentru aceia se hotărî să se taie partea de lângă castel a podului ce duceà la insulă [3]. Cu toate că acest lucru erà cu primejdie, dar Silvio Piccolomini, care primise comanda a toatei artilerii, se încumătă a-l săvârşì cu bine. El se puse însuşi în capul unei cete şi merse spre pod; dar, fiind nevoit a trece sub castel, a-şi expune oastea descoperită la focurile lui şi încă a se apucà şi la harţă cu Turcii, ce stau de pază în acel loc, perdù mulţi ostaşi; şi noaptea apucându-l când d'abia puţin din pod se tăiase, fu silit a se trage. Astfel această întreprindere, făcută cu mai multă vitejie decât înţelepciune, nu izbutì [4]. Se chibzuiră atunci a arde podul prin tunuri şi prin focuri fabricate [5] şi acest mijloc fu norocit cu izbândă [6]. Un bun număr de Turci, cari veneau atunci pe acel pod în ajutorul asediaţilor, se înnecară [7]. Dup'aceia creştinii îndreptară toată artileria asupra zidurilor castelului [8]. Această artilerie erà puţin numeroasă, căci din greutatea drumului cele mai multe şi mai mari tunuri rămăseseră în urmă; şi cu toate că se aşteptau în tot ceasul, încă nu sosiseră [9]. Cele mai mari tunuri ce aveau ei atunci în tabără d'abia purtau ghiulele de treizeci livre [10]. Curând însă înaintarea nopţii silì şi tunurile să tacă [11].

XXXVII.

La miezul nopţii începură din nou tunurile a bubuì [12] şi tunară cetatea până puţin după miezul zilei (27 Octomvrie), când

---

[1]) Tomasi, 23; Spontoni, 40. — [2]) Guerrin, 174; Dantiscani, 122.—[3]) Campana, 904.—[4]) Campana, 904; De Thou, XII, 545.—[5]) Herrera, 576; Campana, 904; De Thou, XII, 546.— [7]) De Thou, 546.—[6]) Frachetta, 23.—[8] Herrera, 576; De Thou, 546.—[9]) Guerrin, 173.—[10]) Campana, 904. [11]) Guerrin, 173; Dantiscani, 122.— [12]) Guerrin, 174; Dantiscani, 122.

www.dacoromanica.ro

se făcù o bună spărtură (brèche) cu o crăpătură de patru braţuri de ziduri [1]. Piccolomini judecă că această spărtură e destulă spre a puteà intrà în castel, cu atât mai mult că descoperià între apărători temerea şi confuzia [2]; dar Ungurii, speriaţi de cea dintâiu a lor neizbutire, nu voiră a se cercà la asalt sub pricinuire că spărtura nu e destul de largă [3], cu toate că Italienii trebuiau să meargă înaintea lor [4]. Piccolomini atunci se întoarse către ai săi şi îi îndemnă „a-i face cinste şi a păstrà reputaţia naţiei, şi a lor însişi, câştigate în multe alte întreprinderi mult mai primejdioase, dar nu într'o cauză nici mai puţin dreaptă, nici despre care mai mult pot nădăjduì ajutorul ceresc, de vreme ce se luptă împotriva vrăjmaşilor făţişi ai legei creştine [5]".

Zicând acestea, împreună cu cavalerii săi, îmbărbătaţi de cuvintele lui, năvălesc vitejeşte cu sabia în mână, şi se urcă peste micile dărâmături ale acelei săpături [6]. Ion Weicher, lăsând caii, aleargă şi el cu ai săi, inimos la asalt [7]. Alţi ostaşi se mai luară după dânşii. Şi năvălind cu toţii, cu furie mare, se urcară pe o parte de ziduri şi înfig un steag [8]. Dar Turcii se apărau cu energia desperării [9], aruncând în creştini granate şi pietre [10]. De o jumătate de ceas ţineà acum lupta pe ziduri, cu o deopotrivă înverşunare, între asediatori şi asediaţi, când Piccolomini, văzând că puţinii ostaşi ce se urcaseră la asalt nu vor puteà izbutì, de nu vor fi îndată sprijiniţi de oştiri proaspete, se întoarse cu iuţeala către Unguri [11] şi le strigă: „Nu sunt oare acolo Italienii puşi în primejdie pentru mântuirea patriei voastre şi spre a încercà tot o soartă cu voi, spre nimicnicirea duşmanilor universali, iar ai voştri particulari împilători? Puteţi oare suferì a-i vedeà acum sau trăgându-se înapoi, părăsiţi fiind de voi, sau însemnând cu sânge locul şi întemeindu-l cu moarte, întru vecinica aducere aminte a viitorimei de nobila lor înfocare şi de puţin recunoscătoarea voastră moliciune [12]"? Ungurii făcură atunci, de ruşine, aceea ce temerea îi oprià d'a între-

---

[1] Campana, 905.— [2] *Ibid.*— [3] De Thou, 546; Campana; 905.— [4] Campana, 905.— [5] *Ibid.* Se deosebise şi se vestise atunci în războiul Ungariei generalii şi ostaşii italieni, mai presus decât toate oştile celor-lalte neàmuri.—[6] Tomasi, 23; Spontoni, 40; Campana, 905.—[7] Walther.—[8] Guerrin, 174; Dantiscani, 122.— [9] De Thou, 546.— [10] Guerrin, 174; Dantiscani, 122. — [11] De Thou, 546; Campana, 905.— [12] Campana, 905.

www.dacoromanica.ro

prinde, și cu multă ferocitate alergară a reînoi asaltul[1]). Comandantul castelului, văzând această nouă năvălire ce-l amerință și spăimântarea oamenilor săi, desperă de a se mai puteà apără și dete tristul semn că voește a parlamentà și a se predà. Piccolomini poruncì îndată oștilor sale a stà în loc, și se gătià să asculte propunerile Turcilor, când de odată Ungurii și Săcuii, nerăbdători acum a răzbunà perderea soților lor, se reped furioși în castel, făcând multă larmă[2]) și împingând înainte pe Italieni, care, aflându-se ast-fel striviți între soții lor și vrăjmași, suferiră foarte, rănindu-se mulți dintr'înșii[3]). După oare-care împotrivire a vrăjmașilor, creștinii cuprind castelul către seară; și Turcii, cari scăpară de cea dintâiu furie a soldatului biruitor, se închiseră în turnul din năuntru. Dar nici în acest post nu se putură ei mult apără și, coprinzându-l creștinii și pe el cu asalt, mai pe toți Turcii câți se aflau acolo, îi trecură prin ascuțișul săbiei[4]). În acest loc se răniră câți-va din ai noștri, cei mai mulți de pietre; iar tunurile și puștile din insula cea mare vătămară pe Ungurii ce se aflau despre acea parte și le omorîră ca la patruzeci oameni[5]). Săcuii trecură tot ce întâmpinară, fără milă, sub sabie, necruțând nici sex nici vârstă[6]). Acei din Turci ce fugiseră afară din castel, fură măcelăriți sau se înnecară în Dunăre[7]). Vre-o sută dintr'înșii, pogorîndu-se după ziduri, vrură să fugă într'o galeră ce erà acolo la țărm, dar, urmați fiind de aproape de ai noștri, săriră cu toții împreună pe galeră, și ucigând ai noștri pe Turci, rămase acea corabie în stăpânirea lor[8]). Ea fu cunoscută a fi una din acelea ce în anul trecut luaseră Turcii cu dânșii, când au plecat dela Comorn[9]). Altă galeră ce se aflà între insulă și pod și pe care erau 2.500 Turci și Tătari, zdrobită fiind de loviturile artileriei, se afundă, mergând în cursul râului; numai vâslașii (la chiourme) putură scăpà[10]). Din opt sute Turci, ce alcătuiau garnizoana, numai unul se mântuì[11]). El se aruncă în Dunăre spre a o trece în not și, cu toate că fu ochit de ai noștri, cari asvârliră o mulțime de gloanțe după dânsul, avù minunatul noroc de ajunse neatins tot în not, până

[1]) De Thou, 546; Campana, 905.—[2]) Spontoni, 40; Tomasi, 23; Campana, 905.— [3]) Tomasi, 23; Campana.— [4]) De Thou, 546; Guerrin, 174; Campana, 905.— [5]) Campana, 905.— [6]) Spontoni, 40.— [7]) Guerrin, 174; De Thou, 546.— [8]) Campana, 905; De Thou, 546.— [9]) Guerrin, 175; Campana, 905; Dantiscani, 124. — [10]) De Thou, 546; *Hist. von den Empörungen*, 78; Guerrin, 175; Campana, 906.— [11]) Walther; Istvantfi, 415.

www.dacoromanica.ro

în tabăra lui Sinan dela Rusciuk [1]). Din creştini căzură la această luare a castelului două sute cincizeci oameni şi mulţi se răniră [2]). În castel se găsiră treizeci şi nouă tunuri [3]), din cari două foarte mari, două culevrine de 35 şi cele-lalte mai mărunte [4]).

Prada ce pică atunci în mânile ostaşilor fu nepreţuită: o mulţime de bani, arme, scule şi alte lucruri scumpe; o cătăţime nemăsurată de grâu şi un mare număr de capete de vite, cămile, catâri, cai frumoşi ce Sinan luase din Ţara-Românească şi n'apucase a-i trimite, cum vroià, la Constantinopole, şi cari erau atât de numeroşi încât, după ce luară pe cei mai buni, nefiind destui oameni spre a încălecà pe cei-lalţi, îi mânau cu cârdul amestecaţi cu vitele [5]). În toate părţile se vedeau fluturând steagurile musulmane, stofele de aur, brăţările scumpe, pavilioanele de mătase, cari contrastau cu hainele cele proaste ale Românilor şi ale Săcuilor [6]). În acea bucurie generală, Italienii numai se arătară foarte mâhniţi, căci Ungurii, năvălind în castel tocmai când Turcii erau gata a capitulà, le-a răpit gloria acelei cuprinderi; dar prinţul Bathori cu Nunciul Papei şi Internunciul împărătesc îi mângâiară cu cuvinte dulci, cu laude şi cu daruri [7]). Trofeele acestei campanii, deosebit de mai multe mii de robi mântuiţi, fură douăzeci şi şeapte steaguri [8]), ca la o sută douăzeci tunuri [9]), din care unele de o mărime însemnată şi, dela 18 Octomvrie, luarea Târgoviştei, până la 27 ale aceleiaşi luni, atât la Târgovişte cât şi în goana ce creştinii deteră Turcilor până la Giurgiu, într'această din urmă bătaie şi la luarea castelului, Turcii perdură peste tot ca la douăzeci şi şease mii de oameni [10]). Acest sfârşit nenorocit avù acea îngrozitoare expediţie a lui Sinan în Ţara-Românească, care amerinţase că va înghiţi pentru totdeauna naţiunea română şi cu dânsa şi creştinătatea, pe care ea mai puternic o ocrotià atunci. Eroilor dela Călugăreni se cuvine mai ales cinstea izbânzei în această glorioasă campanie. Venirea lui Bathori nu făcù alt de cât răschiră şi gonì un duşman învins şi demoralizat, şi care, şi fără aceasta, ar fi fost curând nevoit a deşertà ţara. Datorìa şi

[1]) Istvanfi, 415. — [2]) Guerrin, 175; *Hist. von den Empörungen,* 79; Dantiscani, 124.— [3]) D'Ambry, 294; Dantiscani 124; *Hist. von den Empörungen,* 79; Orteliu, 294. — [4]) Istvanfi, 415. — [5]) Guerrin, 175; Herrera, 576; Dantiscani, 126; Orteliu, 295; *Hist. von den Empörungen,* 79.— [6]) Sacy, II, 131.— [7]) Spontoni, 41. — [8]) Frachetta, 23. — [9]) Iacobus Francus; Orteliu, 295; *Hist. von den Empörungen,* 79; Alţii scad numărul tunurilor luate la 100 şi la 80. — [10]) Guerrin, 175; D'Ambry, 823; Iacobus Francus, 44; *Hist.*

www.dacoromanica.ro

gloria lui Bathori erà a nu lăsà nici un picior de Turc a eşì din ţară. Şi ar fi putut-o, de nu umblà aşà moale şi cu sfieală. Chiar şi zdrobirea Turcilor la podul după Dunăre, o fură creştinii datori mai mult iuţimei lui Mihai şi a Românilor săi. Pentru aceea, puteau acum aceştia, cu o dreaptă falǎ, sǎ strige lui Sinan, împreună cu un poet al lor popular: „Ce te-ai făcut, mare Vizir? Unde-ţi sunt voinicii, Paşo cu trei tuiuri? Vântul împotrivirei sfărâmă zăbalile armăsarilor tăi; năvală se trase înapoi spăimântată de pepturile goale ale vitejilor!“

XXXVIII.

Sinan, după malul drept al Dunării, privì cu jale trista soartă a armiei sale şi cuprinderea castelului Sân-Giorgiu, blestemând în desperarea sa Cerul şi pe Mahomed [1]). El, Mariu al Osmanilor; el, trumfătorul Asiei, Africei şi al Europei; el, Sinan cel nebiruit, care în trufia şi zădărnicia sa despreţuià pe toată lumea şi credeà că ea trebue să robească capriţiilor şi ambiţiei lui [2]), să se vază el acum, la o vârstă trecută de optzeci ani, după o carieră atât de strălucită, răsturnat din culmea gloriei sale, biruit de nişte Domni tineri şi fără barbă, după cum arătà el, mai ales pe Bathori! [3]) Şi armia lui, acea frumoasă şi numeroasă armie, groaza lumei, atât de puternică, atât de bine îngrijită şi înzestrată cu bani, cu arme, tunuri şi muniţii din destul, să o vază acum fără steaguri, fără tunuri, fără bagajuri, fără corturi, cu totul demoralizată şi adusă într'o asemenea stare, de nişte oşti adunate în pripă, slabe şi rău armate! [4])

„Sinan, zice Sagredo, ostaş deprins în războaie şi învechit în

---

von den Empörungen, 79; Dantiscani, 124.— [1]) Tomasi, 23.— [2]) Istvanfi, 415, se exprimă în aceste cuvinte asupra lui Sinan: Astfel Sinan, care în lăuntru şi dinafară nici-odată nu-şi plecase capul, a cărui trufie şi zădărnicie despreţuià pe toţi ceilalţi, care mândru de puterile sale, nesocotià pe ale celorlalţi şi gândià că tot trebue a slujì capriţiilor şi ambiţiei sale, izgonit din Ţara-Românească peste Dunăre,—fu cu dreptate pedepsit de cutezarea şi nesocotinţa sa; şi Giurgiu, această cetate atât de tare, care de mai multe veacuri ţineà de Turci, fu luat înaintea ochilor săi, de un cap nou şi de nişte oştiri adunate în pripă. Armata lui, zdrobită în cea mai mare parte, lipsită de toate bagajurile sale, se îndreptă spre Constantinopol, printr'o retragere ce semănà mult la fugă, în trupuri deosebite şi puţin numeroase.» — [3]) Tomasi, 23. — [4]) Istvanfi, 415; Frachetta.

www.dacoromanica.ro

arme, nu avù atâta putere de suflet spre a suferì nenorocirea sa şi, obicinuit a biruì, el se plânse amar că norocul, la bătrâneţe, îşi luà înapoi favorile sale [1]". Nenorocitul Vizir fu silit îndată a-şi trage tabăra după malul Dunării, dela Rusciuk, căci creştinii, cum dobândiră castelul, îndreptară gurile tunurilor după ziduri, spre tabăra turcească şi începură a tunà asupră-i [2]. La Rusciuk el făcù căutare armatei sale, ca să vază ce i-a mai rămas; alese pe Satârgi-Mehmed-Paşa şi pe Segbanbaşi-Iakin-Aga pentru paza şi apărarea Vidinului, şi îi trămise cu o mie de oameni călărime sub comanda Agei lor, Guciuk-Osman. Apoi puse garnizoane prin toate cetăţile din lungul Dunării [3] şi, împărţindu-şi oştile în cete puţin numeroase [4], îşi ridică tabăra şi luă cu grabă calea Rasgradului cu toţi neguţătorii armatei. Acolo lăsă pe Hasan-Paşa, dându-i titlul de seraskier, cu vr'o câţi-và sangiaci din oştile Rumeliei, pe Zagargi-başa cu muniţiile de războiu şi tunurile, dând poruncă oficerilor să ierneze la Şumla. Într'acest loc află prin scrisori din Ungaria, dela fiul său Mohamed-Paşa, izbânzile creştinilor într'acea ţară şi luarea vestitei cetăţi Graanul de armata împărătească [5].

In vara aceea, această armată, fiind bine povăţuită de vestitul prinţ Mansfeld, luase cu izbândă ofensiva şi chemase biruinţa sub steagurile sale. De o lună de zile ea bătea cetatea Graanului, când Mohamed-Paşa, feciorul lui Sinan, eşì din Buda şi venì de izbì pe asediatori. El fù însă biruit şi fugì lăsându-şi steagurile, bagajele şi artileria sa în puterea învingătorilor. Dar moartea lui Mansfeld, ce se întâmplă câte-và zile dup'aceea, (14 August 1595), îmbărbătă iarăşi pe Turci şi Kara-Ali-Bei, guvernorul cetăţii Graanului, cerù o întâlnire cu generalii unguri, Nadesdy şi Palfi, încercând a-i face să ridice asedierea. Spre răspuns l'această propunere, Palfi făcù ştire Turcului de învingerea ce Sinan păţise la Călugăreni, a cărei veste glorioasă ajunsese tocmai atunci; şi cum Turcul nu voià a crede, Palfi îi zise „că numai Turcii au obiceiu să minţă" [6]. Invingerea lui Sinan dela Călugăreni făcù mare impresie asupra Turcilor din Ungaria, des-

[1] Sinano soldato agguerrito e invecchiato nell'armi non hebbe assai di costanza per tollerare il disastro; e assuesatto alle vittorie, pareagli, che la fortuna volesse nell'età sua decrepita abbandonarlo de suoi favori : Sagredo, *o. c.*, 496. — [2] Guerrin, 174; Seadedin; Naima; Dantiscani, 123; *Hist. von den Empörungen*, 79. — [3] Seadedin. — [4] Istvanfi, 415. — [5] Seadedin. — [6] Hammer, II, l. c.

www.dacoromanica.ro

curagiă pe apărătorii cetății Graanului și înrâurì mult în hotărîrea lor d'a capitulà. Astfel se țin, strâns legate unele de altele, operațiile războiului, și sabia Românilor dela Călugăreni răsturnă puternicele ziduri ale cetății Graanului din Ungaria de sus.

Vestea suprinderii acestei cetăți, adăugì foarte mâhnirea lui Sinan [1]. El se grăbì a scrie Sultanului spre a se desvinovățì și spre a micșorà perderile sale, zicându-i că creștinii n'au stricat decât bagajurile și puțini oameni din cei nedeprinși din ariergardă; dar că nervul oștilor e cu dânsul; că dacă iarna ce se apropie și asprimea timpului nu mai dă cale izbândirii, el și-o păstrează pentru primăvara viitoare, când, sau va murì sau își va îndreptà învingerea ce din întâmplare i-a venit, și își va izbândì dela inimă prin prăpădirea lui Bathori și a lui Mihai.

In această scrisoare el își vărsă mai cu seamă focul asupra lui Mihai-Vodă. Dar Sultanul nu se mulțumì cu aceasta și, chemând pe Muftiul, află dela dânsul mărimea perderii și purtarea cea neînțeleaptă a lui Sinan [2]. Groaza domnì în Constantinopol când se auzì de pățirea lui Sinan; îndată ce el sosì în capitală, Sultanul îl scoase din vizirat și îl trimise în locul său obicinuit de exil, la Malgara [3]; asemenea depărtă din slujbă și pe caimacamul Ibraim-Pașa, învinovățindu-l că n'a trimis la vreme oștirii bani și bucate, și numì vizir pe Sala-Mohamed-Pașa [4]. Muftiul, spăimântat atunci de nenorocirea Musulmanilor, prezintă Sultanului o poemă jalnică compusă de Ali-Celebi, asupra tristei stări a marginilor Împărăției. Sultanul poruncì a se face rugăciuni publice în piața cailor (At-meidan) și predicatorul Sfintei-Sofii, șeikul Mohijedin căutà a întărì curagiul poporului și simțimintele lui religioase prin verseturi din Coran și prin tradițiile Profetului [5].

XXXIX.

După glorioasa cuprindere a castelului Sân-Giorgiu se ținù sfat între capii armiei creștine spre a hotărî: de trebue a trece Dunărea spre a luà în goană în tot locul pe îngrozitul dușman, sau a trece cu armia în Moldova spre a izgonì pe Poloni și pe Domnul pus de dânșii acolo și a trage această țară iarăși

[1]) Seadedin.—[2]) Sagredo, 726.—[3]) Hammer, II, 281.—[4]) Sagredo, 726.—[5]) Selaniki; Hammer, II, 281.

www.dacoromanica.ro

în alianța creștină [1]. Cea dintâiu părere erà fără îndoială minunată, căci cătând la demoralizația Turcilor, biruitorii creștini ar fi putut acum înaintà, fără a întâmpinà grele stavili, până la Constantinopol [2]. Dar i se aduse împotrivă: lipsa mijloacelor de a trece Dunărea, căci podul nu puteà slujì îndată, fiind parte stricat de ai noștri, parte de Turci, și alte vase pentru trecere n'aveau decât două galere din cele luate dela Turci; apoi apropierea iernei și lipsa de bani spre a plătì mai multă vreme ostașii cari siliau a pune capăt acelei expediții; iar mai ales se temeau ca nu cum-va Polonii din Moldova, ce erau în înțelegere cu Turcii și cu Tătarii, să supere Ardealul și Țara-Românească, pe când armia ar înaintà în Turcia [3]. Aceste temeiuri înrâuriră mult asupra duhului lui Bathori și îl hotărî a se întoarce în Ardeal, de unde să treacă în Moldova spre a gonì pe Poloni și a restatornicì pe Răzvan-Vodă în scaunul său [4]. Mult mai bine ar fi făcut el de alegeà din oastea sa cei mai buni ostași, făcând-o astfel să câștige în calitate aceea ce perdeà în număr, și încredințând-o lui Mihai-Vodă, l'ar fi trecut în Bulgaria, aceea ce nu erà cu neputință. Mihai, care cunoșteà bine această țară și erà iubit de locuitori, ar fi putut în acea iarnă a curățì Bulgaria de tot de Turci, trecându-i Balcanii, lăsând pe de primăvară spre a pornì către Constantinopol. Ce eșituri minunate n'ar fi putut atunci aveà această expediție, pe care nepriceperea lui Bathori o stârpì cu totul! Unii din capetele armatei, între cari și Piccolomini, povățuiră atunci a drege castelul Sân-Giorgiu și a pune garnizoană într'însul, spre a închide în viitor Turcilor trecerea Dunării printr'acest loc. Dar Bathori, pricinuind că castelul e prea departe de Ardeal și că dregerea și ținerea lui va costà prea mult, poruncì să-l dărâme și să deà foc caselor; și în cea din urmă zi a acelei luni [5]) puse de arse și partea podului ce mai rămăsese, împreună cu luntrile pe care erà făcut [6]. Apoi, lăsându-și armia sub comanda lui Ștefan Bocskai, locotenentul său general, [7] însoțit de o ceată de călărime, având cu sine și pe Piccolomini, cu cavalerii săi, luă calea Brașovului [8]. Cu dânsul plecă și Nunciul Papei și Internunciul împără-

---

[1]) Spontoni, 44.— [2]) *Ibid.* — [3]) Tomasi, 24; Guerrin, 176. — [4]) Spontoni, 44. — [5]) Guerrin, 176; Dantiscani, 125. — [6]) Iacobinus; Istvanfi, 416; De Thou, 546; Walther; Tomasi, 24; Guerrin, 176. — [7]) D'Ambry, 824; De Thou, 547. — [8]) Spontoni, 41.

www.dacoromanica.ro

tesc, generalul Carol cel Mare [Carol Magnus], istoriograful împăratului, care descrise toată această campanie și o trimise stăpânului său la Praga, după care descriere spune analistul Guerrin că a copiat pe a sa [1]).

Mercuri, la zi întâiu de Noemvrie, Bathori și cu soții săi se duseră la București, pe care îl aflară deșertat de locuitori. Acì găsiră două tunuri mari, părăsite de dușman în fuga lui cea grabnică. După ce își întremară puterile în vreme de trei zile, [2]) își urmară calea înainte până la orașul Ghergbița, care și el se aflà deșert de locuitori [3]). Mihai însoțise pe Bathori până într'acest oraș. Înainte de a se despărțì acì unul de altul, prințul Ardealului, vrând să-și arate recunoștința sa pentru atâta vitejie și înțelepciune, cu care se deosebise Mihai în această campanie, se învoì a preface tractatul dela 20 Mai, ce erà atât de nesuferit acestuia, și a-i da înapoi toate drepturile stăpânirii de sineși, oprind pe seamă-i titlul onorific de suzeran [4]). Fără îndoială că Bathori n'aveà alt în cotro face, temându-se ca, de de nu va jertfì acel tractat, să nu fie silit l'aceasta de Mihai, ce acum erà slobod de grija Turcilor. Dup' această învoire prietenească, Bathori luă, cu voia lui Mihai, cincizeci de tunuri din cele dobândite dela Turci, și apoi, luându-și ziua bună dela dânsul, pornì spre Brașov [5]) Intr'acest oraș, el aștеptă câte-và zile până îl ajunse și Ștefan Bocskai și Răzvan-Vodă împreună cu toată armata. Apoi dete lui Răzvan două mii Săcui ajutor, ca să intre în Moldova, să gonească pe Ieremia-Vodă și pe Leși [6]). Așà Bathori, în relele sale chibzuiri, nu numai că nu trecù în Bulgaria spre a da goană Turcilor, dar încă nici în Moldova nu făcù o expediție serioasă, după cum se făgăduise. Adevăr că el înștiință pe Răzvan a nu întreprinde nimic c'o îndrăzneală nesocotită și, de va vedeà că Polonii sunt mai mulți la număr și puteri, să nu dea bătaie, ci să aștepte până să-i trimiță un mai mare ajutor [7]). Dar erà lesne de înțeles că Răzvan, odată în apropiere de dușman, nu va fi poate stăpân a se ferì de bătaie, chiar lăsând d'o parte natura lui cea prea cutezătoare. Ar fi fost mult mai bine dacă Bathori întreprindeà însuși această

[1]) Guerrin, 184.—[2]) Walther; Montreux, 579.—[3]) Walther; Istvanfi, 416.—[4]) Walther; Cron. rom., în *Mag. ist.*, IV, 284.—[5]) Walther. — [6]) Istvanfi, 416. — [7]) *Ibid.*

www.dacoromanica.ro

expediție, sau de da de atunci lui Răzvan un ajutor mai însemnat. Astfel ar fi ferit pe credinciosul său Răzvan și oastea lui de trista soartă ce întâmpinară în Moldova.

În urma acestor orândueli, Bathori ridicându-se dela Brașov, merse în scaunul său în Alba-Iulia, vesel de triumfurile sale. El scrise de aci, în 16 Noemvrie, Papei, vestindu-i de biruința dobândită asupra lui Sinan, și trimițându-i vr'o câte-và steaguri mai însemnate, luate dela Turci, [1]) între cari și steagul cel verde al Proorocului, dobândit la bătălia dela Călugăreni [2]). Pontiful rămase foarte îndatorat de acest dar, mulțumì lui Bathori, făgăduindu-i ajutoare de bani și de oameni, și poruncì a se face rugăciuni și Te-Deum în toate bisericile Romei pentru aceste izbânzi ; iar cu steagurile împodobì templurile sale [3]). El trimise apoi prințului Ardealului, prin Comitele Luigi dell'Anguisciola, camerierul său de cinste, o sabie și o pălărie binecuvântate [4]).

Bathori pornise și la Praga un curier spre a duce vestea biruinței, care sosì în acea capitală în 4 Decemvrie. Archiduca Matei, aflând la Viena această veselitoare știre, puse de cântă un *Te-Deum* în biserica Sfântului Ștefan și în toate celelalte biserici ale acelui oraș [5]). Europa întreagă se înveselì, văzându-se mântuită de primejdia ce o amerințase și aflând smerirea lui Sinan, acel dușman cumplit și neîmpăcat, ce mult o îngrozise. Numele lui Bathori, care știù a trage asupră-și gloria principală a acestei izbânzi, fu trâmbițat în toate părțile de scriitorii și oratorii contimporani și, în furia (frenezia) entusiasmului și a lingușirii, el fu asemănat cu Alexandru-cel-Mare și cu Iulie Cesar, cei mai vestiți căpitani din vremea veche [6]).

XL.

După plecarea prințului Bathori, neobositul Mihai-Vodă, fără pierdere de vreme, hotărî a sfârșì campania cucerind cetățile după ambele țărmuri ale Dunării, pe unde se mai aflau Turci, cari ar puteà fi vătămători țării. Drept aceea, el pornì spre Brăila care se cuprinsese, cum știm, de Turci, în vreme ce din porunca

---

[1]) Guerrin, 183 ; Montreux, 585. — [2]) Ortelius, 285; Montreux, 583. — [3]) *Ibid.* — [4]) D'Ossat, I, 226; Spontoni, 14.— [5]) Guerrin, 185; Dantiscani, 136. — [6]) Vezi Frachetta, Tarducci, *o. c.*, și alții.

www.dacoromanica.ro

lui, Spătarul Udrea luà calea Nicopolului și Aga Fărcaș se îndreptà spre Vidin. Turcii din Brăila, cum aflară că Mihai se apropie de dânșii, năpustiră cetatea și fugiră peste Dunăre. In acea fugă grabnică trei sute din ei se înnecară în acest râu [1]). Mihai primi glas atunci dela îndrăznețul Udrea că, după ce a trecut Dunărea, s'a lovit de față cu Afis-Pașa, care îi eșì întru întâmpinare și foarte i-a tăiat și i-a spart oastea, încât acest pașă d'abia a putut scăpà cu două slugi. Mihai pripì atunci de aleargă spre Nicopol [2]) și, ajungând mai întâiu la Turnu, îl bate, luă cetatea și apoi, trecând Dunărea, se împreună cu Udrea, izbește Nicopolul și arde, sfarmă, robește și pustiește toate serhaturile turcești din Bulgaria până la Vidin [3]). Ajungând acì, el găsì cetatea în puterea îndărătnicului viteaz Fărcaș, care își izbândise glorios acum perderea ce prin înșelăciune încercase într'acest loc câte-và luni mai înainte. Acest general, mai mult voinic decât norocos, fusese mai înainte preot în satul Fărcășani în județul Romanați și se numià Popa Stoica. Aflându-se într'acest loc de margine, care erà adesea băntuit de Turci, Popa Stoica luase obiceiu, după săvârșirea leturghiei, de-și lăsà patrahirul și, armându-se cu securea, plecà în capul sătenilor de vânà la Turci. Vestea voiniciei lui ajunse până la Mihai, care puse pe Mitropolit de-l despopì și în loc de rasă, îl învestì cu ciepcan, și în loc de cruce, îl armă cu sabie, crezându-l mai vrednic de a slujì patria cu armele decât cu leturghiile. Fărcaș adeverì nădejdile Domnului, și vitejia cu care se deosebì în mai multe rânduri îi dobândì dela dânsul slujba de Agă sau general de pedestrime. Astfel acum, ca în mai multe rânduri, vom vedeà pe acest Domn răsplătind de o potrivă meritul și slujbele către patrie, fără a căutà privilegiurile nașterii sau ale stării [4]).

Locuitorii din Bulgaria, aflând de sosirea lui Mihai la Vidin, se adunară toți din toate părțile de i se închinară [5]). Vitejiile acestui Domn aprinse toate duhurile popoarelor chinuite de Turci; locuitorii din Serbia, Bulgaria, Bosnia, Macedonia, Albania și mai multe părți ale Greciei alergau în toate părțile sub steagu-

---

[1]) Montreux, 587; *Hist. von den Empörungen*, 80. — [2]) Cron. Rom., în *Mag. ist.*, I, 233.—[3]) *Ibid.;* Tunusli, 266.—[4]) Fotino, II, 128.—[5]) Stavrinos: καὶ στὸ Βιδήνη διάβηκε, μὲ τόσην παῤῥησία, Ἐκεῖ τὸν ἐποσκυνησεν, ὅλη ἡ Βουλγαρία; Cron. Rom., în *Mag. ist.*, I, 134.

www.dacoromanica.ro

rile lui și toate popoarele acestor provincii își întorseseră privirea spre dânsul ca către un înger de mântuire. De atunci ele începură a-l numì *„Steaua lor dela Răsărit*[1])*“*.

Aceste din urmă biruințe dela Nicopol și Vidin încununară frumos minunata și nemuritoarea campanie de vară a anului 1595, întru toate vrednică de cea de iarnă. Rădicarea Românilor, ca un viscol de mânie, purtase ferul și pârjolul peste toată întinderea Împărăției turcești dela Dunăre până la Constantinopol; zdrobise și doborîse la pământ mai mult de trei sute mii de Turci și Tătari care în câte-va rânduri și în deosebite trupuri de armie în zadar se ispitiră a-l stăvilì. Puterea și energia ce într'acest an desfășurară niște țări mici și de multă vreme slăbite ca Țara-Românească, Ardealul și Moldova, numeroasele și minunatele fapte de vitejie ale acestor popoare, văzute astăzi în starea de apunere în care ele se află și prin mulțimea grămădită a anilor, ni se par fabuloase și a nu simțì greutate a le dà crezământ, dacă istorici vrednici de credință, contimpurani și martori de față și mai toți protivnicii noștri, nu s'ar învoì întru arătarea și mărturisirea lor, și dacă n'am știì câte minuni sunt în stare să producă patima unui popor întreg răsculat împotriva străinului, pentru altarele patriei și ale credinței sale. Dacă vecinii noștri făceau atunci asemenea jertfe ca ale noastre sau măcar de ne-ar fi sprijinit cevà mai bine; dacă Nemții nu se arătau așà de molatici în purtarea războiului și așà de nestatornici în făgăduelele lor; dacă Polonii nu ne puneau mereu stăvili, arătându-se cu atâta vrăjmășie către noi; și dacă Bathori n'ar fi fost așà de ușure și nestatornic în faptele lui: — de atunci Turcii, acei cruzi dușmani ai civilizației, a căror barbarie cu veacuri întârzie luminarea și libertatea lumii, ar fi fost azvârliți în pustiile lor asiatice, și Europa orientală ar fi avut o altă soartă!!

---

[1]) „Stella lòro orientale“: Spontoni, 171.

www.dacoromanica.ro

CARTEA III

ROBIREA ŢĂRANULUI

(Decemvrie 1595 -- Aprilie 1599).

I

Am văzut că la propunerea ce Împăratul Germaniei făcuse Regelui Poloniei d'a intrà în legătura creştină în contra Turcilor, acesta îi răspunse într'un chip rece şi nehotărît, adăogând că trebuie a consultà dieta şi c'atunci îi va da răspuns. În 7 Fevruarie 1595 se deschise dieta Republicei Poloniei la Cracovia. Papa trimisese acolo pe legatul său, pe Annibal de Capua, Arhiepiscop al Neapolului [1], care împingeà pe rege şi Poloni a se alià cu Împăratul şi cu toate popoarele creştine în contra duşmanului comun al creştinătăţii. Această treabă importantă se dezbătù cu multă înfocare [2]. Regele erà aplecat spre această unire, şi acei ce ţineau de Curte sfătuiau alianţa cu Împăratul, în numele religiei ce o porunceà [3]. Ceilalţi declarau că nu e prudent d'a rupe o pace de şeaptezeci de ani cu Turcii [4] şi a pune în primejdie mântuirea patriei lor, spre a face slujbă străinilor; că războiul va naşte multe rele care anevoie se vor puteà vindecà [5]; că, în lipsă de arme şi bani, trebue mai întâiu a aduce ţara într'o stare înfloritoare şi puternică [6]. Partizanii războiului propuneau a pune un bir de un scud de tot capul de evreu,

---

[1]) Heidenstein, 312 ; Niemcewitz.—[2]) De Thou, XII, 510.— [3]) Niemcewitz; De Thou, XII, 509.— [4]) Piasecius, o. c., la anul 1595.— [5]) De Thou, XII, 509. — [6]) Niemcewitz.

www.dacoromanica.ro

precum se făcuse la 1578, în războiul cu Muscalii [1]. Ion Sarius Zamoisky, Cancelarul regatului şi marele Hatman al Coroanei [2], care aveà mare înrâurire în dietă şi întorceà inima regelui cum voià, urà pe Nemţi şi se lupta în contra lor [3], sprijinind că ar fi cu primejdie a se amestecà în acel războiu şi adesea repetând vorbele regelui Ştefan Bathori: că Republica Polonă câtă vreme va fi aliată de Turci, va păstrà mărirea sa [4]. Acestea se petrecură înainte de sosirea lui Stanislas Pavlovici, Episcopul Olmützului şi lui Venceslas Berka, soli din partea Împăratului, şi Dimitrie Napradi, prepositul Aradului, Nicolae Socol şi Mihai Kelemeşi, trimişi din partea dietei Ungariei [5], pe lângă cari se uniră şi deputaţii lui Bathori, prinţului Transilvaniei, ai lui Mihai, Domnul Ţării-Româneşti [6], şi ai Domnului Moldovei. Dieta se prelungise spre a aşteptà sosirea acestor soli. Solii din partea electorului Brandeburgului, Ioan Costitz şi Ioan Benkendorf de Wardin, şi din partea electorului Saxoniei, Nicolae Reusner şi Christofor Brokendorf, sosiră asemeni în Cracovia pe la sfârşitul lui Martie, spre a îndemnà pe Poloni a-şi uni puterile lor cu ale Împăratului, spre a apărà o cauză aşà dreaptă [7]. Legatul Papei, Malaspina, îşi îndoise obicinuita sa activitate. Il vedeau alergând mereu în toate părţile: când la rege, în audienţă particulară cu solii, când la cei mai de căpetenie nobili şi la senatori, ce vizità în deosebi, împingându-i, îndemnându-i, amerinţându-i, silindu-i pe toţi a nu stà de lături din această cruciată în contra păgânilor [8]. Dar toate acestea căzură înaintea urei ce Zamoisky aveà pentru Nemţi şi a plecării ce aveà pentru pacea cu Turcii. Şi cu toate că, spre a nu descuragià pe soli şi a le lăsà nădejdea putinţei unei învoeli, sé numise o comisie din Senat, spre a cercetà condiţiile tractatului propus de Împăratul [9], dar nu se încheia nimic, trăgănând la vreme, până când sosirea unui Ciauş turc cu scrisori din partea Sultanului către rege şi din partea lui Ferhad-Paşa către Senat, cerând dela Poloni păstrarea păcii, primind un răspuns favoritor, toate nădejdile solilor se curmară şi ei fură siliţi a se întoarce la locul lor fără nici o ispravă.

[1] De Thou, XII, 510. — [2] *Ibid.*—[3] Istvanfi.—[4] De Thou, XII, 510. — [5] *Ibid.;* Istvanfi.—[6] Beyerlinck, II, 229.—[7] De Thou, XII, 510; Istvanfi, 398. — [8] Niemcewitz. — [9] De Thou, XII, 510; Niemcewitz.

www.dacoromanica.ro

II.

In vreme ce Sinan-Paşa se apropià de Dunăre ca să năvălească peste ţările române şi se vestise că şi Tătarii au să năvălească în Moldova în ajutorul Turcilor, Răzvan-Vodă, văzându-şi ţara slăbită de atâtea nevoi ale războaelor, ale Domnilor tirani şi risipitori de ţară, văzând toată ţara de jos pustiită, locuitorii descurajaţi şi risipiţi, fugind înspăimântaţi de sila ce li se făceà d'a fi războinici şi d'aşi apărà vetrile, boerii, în capul cărora se află unul nnmit Nedelcu, om cu mare autoritate, desperând de mântuirea ţării lor, trăgându-se de dânsul şi năzuind în ajutoare străine,—fu silit a se adresà la Poloni, cerând alianţă şi ajutor împotriva păgânilor [1]). Răspunsul ce dobândì fu că, de vreme ce nu e în stare a-şi apărà ţara, să se lepede de alianţa cu creştinii şi să se supună mai bine Turcilor [2]). Astfel, strâmtorat de toate părţile, Răzvan-Vodă, pe care Sigismund Bathori îl chemă într'ajutor, văzând că singur nu-şi va puteà apărà ţara, atunci, la nevoie de a venì Tătarii, hotărî a se duce în tabăra lui Bathori, în contra lui Sinan. De aceea, luându-şi soţia şi încărcându-şi avuţiile în cară, cu oastea ce aveà, .luă calea Transilvaniei [3]).

Îndată ce se află în Polonia de plecarea lui Răzvan, marele Hatman al Poloniei Zamoisky, care se află nu departe de graniţă [4]), hotărî a se folosì de războiul dintre Români şi Transilvani cu Turcii, spre a cuprinde ţara Moldovei, rămasă fără stăpân, a o zmulge de sub influenţa prinţului Transilvaniei şi a Împăratului Germaniei şi a aşezà în acea ţară vechile pretenţii de supremaţie ale Poloniei. Aceste pretenţii [erau] că Moldova ar fi fost vre-odată un feud al Poloniei. Pentru aceia, luând de pretext că, de vreme ce se aude că Tătarii au trecut Boristhenul şi se apropie de Moldova pe drumul numit Negru; apoi această apropiere a Tătarilor, putând aduce vătămare provinciilor polone mărginaşe, cum Pocuţia, Rutenia şi Podolia, este nevoie ca el să iea poziţie în Moldova, spre asigurarea Poloniei. Având puţine oştiri pe lângă dânsul, el se adresă la Cazaci, chemându-i în ajutor; dar aceştia, supăraţi căci Zamoisky le refuzase d'a le plătì leafa şi le declarase că, de vor supărà

[1]) Heidenstein, 315.—[2]) *Ibid.*, 316.—[3]) *Ibid.*—[4]) Niemcewitz.

www.dacoromanica.ro

sau jefuì vr'un oraş turcesc, îi va privì ca duşmani ai Poloniei, în loc d'a-i venì într'ajutor, năvăliră în Polonia şi deteră în jaf provinciile Volinia şi Podolia. Trimişii lui Zamoisky către rege, cerându-i ce să facă, îi aduseră acest răspuns: „Poartă-te după împrejurări!“ [1]).

Hatmanul, fără a aşteptà o hotărîre lămurită din partea regelui, îşi urmă planul său. Spre a se descărcà oare-cum de răspunderea ce puteà să cază asupră-i, el convocă un sfat ostăşesc, în care poftì pe toţi senatorii din tabără şi din vecinătate şi îi făcù să primească hotărîrea lui [2]). Spre a nu picà în vrăjmăşie cu Turcii, prin această demonstraţie, trimise un sol la Sinan-Paşa cu declaraţie că Polonia, fiind legată de veacuri d'o prietenie strânsă cu Poarta Otomană, doreşte a o păstrà nesiluită; că această prietenie nu s'a clătit prin năvălirea de curând a Tătarilor în Polonia; că intrarea ce fac Polonii acum în Moldova ţinteşte numai a pune sub ocrotire hotarele poloneze în contra Tătarilor ce se apropie de dânsele; că organizaţia ce are să ieà Moldova nu va fi împotrivitoare drepturilor Porţii, ci din contră, această ţară va rămâne, ca şi mai nainte, o mijlocitoare între Turcia şi Polonia, puind astfel distanţă între hotarele lor, depărtând ori-ce pricină de războiu şi chezăşuind prieteşugul acestor două naţii [3]).

III.

În 27 August, la facerea zilei, Zamoisky poruncì să zică trâmbiţile şi trecù însuşi, cu armia lui, Nistrul, care erà foarte scăzut atunci, prin trei locuri şi în not [4]). Armata polonă erà veselă şi plină de încredere în generalul său. Îndată văzură cu bucurie că sosì şi Zolkiewsky cu rămăşiţa regimentelor Liovului [5]). În Hotin, cetatea Moldovei, pe marginea Poloniei, erà numai o

---

[1]) Niemcewitz.—[2]) Vezi la Montreux, 514, cele vorbite în sfat.—[3]) Niemcewitz; Heidenstein, 316.—[4]) La 1 Octomvrie, Zamoisky trecù cu armia lui Nistrul şi sosì a doua zi la Hotin, care se închină de popor la marele Cancelar; puse acolo comandant pe graful Beltzan cu o garnizoană. Cinci zile după aceea, el merse la Iaşi, rezidenţa Moldovei, unde fu primit cu multă cinste. Craiul Poloniei trimise prin comitele Lyblin, încă 1.500 călăreţi şi 2.000 pedestraşi, oameni cu curaj:—*Hist. von den Empörungen*, 76.— [5]) Heidenstein, 317; Niemcewitz.

www.dacoromanica.ro

garnizoană de două sute Unguri [1]). Îndată ce locuitorii aflară de plecarea lui Răzvan și de intrarea lui Zamoisky, temându-se d'a trage asupră-le răzbunarea Polonilor sau a Turcilor, prin silă și amerințări, izbutiră a scoate din această cetate garnizoana și a-i deschide calea spre a trece în Transilvania. O deputație numeroasă de locuitori, cerând protecția regelui Poloniei, numai să-i scape să nu cază în mânile Turcilor, — Zamoisky atunci puse în cetate garnizoană polonă și comandant pe comitele Beltzan [2]). Boerii ce însoțiseră pe Zamoisky din Polonia, îi îndemnară a cere un Domn [3]). Între candidații ce se arătau erà un grec oare-care, ce ținea pe fata unui fost Domn Alexandru Bogdan și trăise în Polonia; dar acesta fu depărtat, căci Moldovenii urau pe Greci și pe Domnii străini [4]). Ceilalți candidați fură Luca Stroici, Logofăt mare și Vornicul Ieremia Movilă, ce se aflau în tabăra lui Zamoisky. Ei emigraseră din Moldova cu Petru-Vodă Șchiopul, la 1591, când acesta preferì a se lepădà mai bine de domnie decât a mărì haraciul țării, după cum cereau Turcii [5]). În vremea petrecerii lor în Polonia, pentru dragostea ce arătară către acea țară și slujbele ce-i făcuseră, ei dobândiseră titluri de nobleță în Polonia [6]). Ieremia, prin bogățiile și moșiile sale și prin alianțele sale cu cele mai însemnate familii polone, fu mai favorizat, și Zamoisky de sineși îl numì Domn, cu aceste condiții: ca el să trimită o deputație la regele Poloniei ca să-l roage ca să primească pe Moldova sub ocrotirea și ca un feud al regatului Poloniei; că el se va bucurà de țara Moldovei, socotindu-se cu titlul și rangul de Palatin al Poloniei; că, întâmplându-se cum-va ca creștinii să birue pe Turci, atunci Moldova va rămânea supusă singur numai Poloniei; iar dacă pacea cu Poarta se va păstrà, Ieremia va cârmuì țara, după cum au cârmuit-o și cei mai dinainte Domni, păstrând în ori-ce caz, credință regelui Poloniei. Movilă primì aceste condiții și, întărindu-le prin jurământ, trimise solie Regelui [7]).

Familia Movileștilor, care acum, pentru peirea Moldovei, se urcase pe scena politică, începù a se face cunoscută din vre-

[1]) Heidenstein, 315; Niemcewitz.— [2])Guerrin, 192.— [3]) Heidenstein, 317; Niemcewitz. — [4]) Heidenstein, 317. — [5]) Ureche, 205; Heidenstein, 317; Bohomolee. — [6]) Heidenstein, 317; *Bohomolee; Niemcewitz.* — [7]) Niemcewitz; Heidenstein, 317.

www.dacoromanica.ro

mea lui Ştefan-Vodă cel Mare. Când acest viteaz Domn merse de întâmpină la Schee, pe Siret, pe Hroiot Ungurul, ce năvălise în ţară, îi căzù calul ucis în bătaie. Atunci un Purice Aprodul dete calul lui Domnului său; iar Ştefan-Vodă nu puteà încălecà în grabă, fiind om mic, şi îi zise Purice Aprodul: „Doamne, eu mă voiu face o moviliţă şi vin'o de te suie pe mine şi încalecă". Şi puindu-se pe dânsul Ştefan-Vodă a încălecat pe cal, zicându-i: „Sărace Purice, de oiu scăpà eu şi tu, atunci ţi-i schimbà numele din Purice, Movilă!" Vrând Dumnezeu şi izbutind în bătaie Ştefan-Vodă şi scăpând şi el şi Aprodul, îl făcù boier Armaş mare şi dintru acest Purice se trase neamul Movileştilor [1]).

În vremea aceea sosì la Hotin Ambrosie Casquida, din partea lui Sigismund, prinţul Transilvaniei, cu scrisori către Zamoisky, prin care îl poftià să lase Moldova, că e a lui şi îi anunţà că Sinan trecuse Dunărea cu mari oştiri, adăogând ca să se unească împotriva vrăjmaşilor comuni şi să oprească năvălirea Tătarilor. Zamoisky răspunse că Moldovenii sunt foarte întărâtaţi asupra lui Răzvan, pentru care aleseseră ei alt Domn; că el nu poate singur a vorbì despre alianţă şi că trebue a se înţelege întru aceasta cu regele. [2])

Zamoisky, intrând în grije de venirea Tătarilor, începù a căutà o poziţie bună, în care, la nevoie, să se poată apărà cu oastea sa—care spun că erà numai de zece mii oameni—împotriva norilor de Tătari şi, pogorîndu-se la vale, găsì un loc cum dorià şi îşi aşeză tabăra între râul Prutului şi râul Iassa (Jijia?), înconjurând-o, după obiceiul polonez, cu o îngrădire de cară; ambele râuri nu numai că apărau tabăra, dar încă slujiau spre a transportà mai lezne bucatele. [3]) După ce sfârşì de a-şi întocmì tabăra, Zamoisky îşi lepădă vestmintele sale de Hatman, se îmbrăcă ca un simplu soldat şi intră pe ascuns în Iaşi, vrând să vază cu ochii dacă castelul acestui oraş poate a se întărì în grabă; dar găsì oraşul stricat şi ars de curând de Cazaci, după cum am văzut, şi înfăţişând o tristă privelişte de grămezi înegrite. Castelul numai stà în picioare, zidit fiind de piatră tare, [4]) precum şi trei biserici greceşti, una armenească şi alta

[1]) Letopiseţul Vornicului Ioan Neculce. — [2]) Heidenstein, 317.— [3]) Heidenstein, 318; Niemcewitz. — [4]) A vorbì despre castel sau curţile domneşti după notă deosebită. (Nota lui Bălcescu).

www.dacoromanica.ro

catolică, toate de piatră, şi zidirea băilor d'o architectură orientală minunat de frumoasă. Zamoisky se încredinţă îndată că acest oraş, fiind cu totul sfărâmat, nu se poate întări într'o vreme scurtă şi fără mari cheltueli. Dar fiind-că Iaşii erau capitala ţării, Zamoisky vrù să ducă acolo pe noul Domn şi să-l pună în scaun cu multă solemnitate; el porunci la trei regimente de gvardie d'a însoţì pe Domn la intrarea lui în oraş. Când bieţii locuitori văzură pe noul Domn în capul unei cavalcade mărețe, intrând în oraş, eşiră din mijlocul ruinelor şi din găurile unde stau ascunşi până atunci, şi îl întâmpinară ocolindu-l cu strigări de bucurie şi, după obiceiul locului, aruncându-i roade îmbelşugate, cum spicuri de grâu şi struguri. Când se apropie Domnul de biserica cea mare (Mitropolia), care erà sub palat, îl întâmpină Vlădica în capul clirosului său, purtând cruci şi icoane, şi îl duse în altar, unde, sfârşindu-se ungerea obişnuită, îl urcă pe scaunul domnesc din biserică. După ce se sfârşì rugăciunea, eşind de acolo, merse la palat, unde Zamoisky, luându-l de mână, îl duse la tron, pe care şezù ca un prinţ suveran; iar Zamoisky îi adresă aceste cuvinte: „Prinţe! Armele poloneze te-au pus pe acest tron; aceleaşi arme, pe cât Dumnezeu o va îngăduì, te vor ocrotì şi te vor apărà. Te-ai făcut vasal, nu ca odinioară, al unor tirani barbari, dar al unui rege peste un popor liber şi mărinimos. Fii dar credincios şi recunoscător în toate faptele tale".[1])

IV.

Când sosì la Varşovia vestea că Zamoisky, de capul lui, fără împuternicirea Regelui, intrase în Moldova, se turbură foarte mult duhurile şi se scornì multă larmă din partea celor ce îl urau. Mitropolitul L. Kankowski, vechiul primat, fu cel dintâiu a cărui mânie izbucnì în contra Hatmanului. El adună îndată nobilimea marei Polonii şi trimise o scrisoare, în numele acestor dietine adunate, arătând mirarea lor cea mare, ca un singur cetăţean să îndrăznească a intrà în capul unei armii într'o ţară străină, şi aceasta fără învoirea staturilor generale. Intr'aceiaşi vreme, se aflà la curtea Poloniei Archiducesa (Maria ?), muma

---

[1]) Heidenstein, 318; Niemcewitz

www.dacoromanica.ro

reginei, care, după ce vizitase pe cealaltă fiică, prințesa Transilvaniei, sosise acum la Varșovia. Această archiducesă, cu totul plecată la interesele Împăratului și ale prințului Transilvaniei, se sili, prin fica sa, ca să facă pe rege să cheme înapoi pe Zamoiski. Regele însă, deși turburat despre rezultatul unei așà de îndrăznețe întreprinderi, nu îndrăzni a displace lui Zamoisky și partidei lui, cărora erà dator tronul și lăsă această treabă în hotărîrea senatului ce erà să se adune [1]).

Dar Hatmanul însuși, în tabăra sa, erà cuprins de temere și se gândeà cum va eși cu cinste din acest pas greu ce făcuse și unde puse în primejdie armia și răspunderea sa. El scrisese lui Sinan precum și Sangiacului dela Tighina că Polonia nu voește a rupe prietenia cu Poarta și că ea dorește numai să adăpostească de Tătari hotarele sale din partea Moldovei [2]). El rugă încă pe Sinan d'a nu se împotrivi la înălțarea lui Movilă, făcută în folosul comun al Turcilor și Polonilor, ci să-l sprijinească cu creditul său lângă Sultanul, după făgăduelele noului Voevod d'a plăti un tribut îndoit (50 mii lire, în loc de 25 mii) [3]). Dar trufașul Sinan, ce se aflà atunci în Valachia, plin încă de nădejde că va birui pe creștini, răspunse că cugetul stăpânulu său nu se învoiește cu intrarea Polonilor în Moldova, fiind destul de puternic spre a apără ale sale [4]): că Sultanul dispusese de Moldova și că n'are trebuință de armia polonă ca să pue în stăpânirea acestor țări pe cela căruia a dat-o [5]). Un răspuns așà de mândru băgă în multe griji pe Zamoisky. El se temù încă de ocazia ce da acum vrăjmășiei dușmanilor săi din Polonia spre a-i face rău. În acest pas greu, în care nesocotința sa îl aruncase, el, neavând cu sine decât 10.000 oameni [6]), căută a scăpà prin virtutea sa și hotărî a se împotrivi bărbătește la armia nenumărată a Tătarilor ce s'apropià. Într'adevăr Gherei, Hanul Crâmului, avù acelaș gând ca Zamoisky. El nu se prea grăbise a veni în ajutorul lui Sinan, după cum fusese poftit, dar socoti a se folosi de acele turburări spre a cuprinde Moldova și a o împopulà cu Tătari. Pentru aceea se sculă, împreună [7]) cu fratele său Feti-Gherei și cu nepotul său și tot de odată și cumnat al

[1]) Niemcewitz.—[2]) Heidenstein, 318; Niemcewitz.—[3]) Montreux, 584; De Thou, 540; *Hist. von den Empörungen,* 76.—[4]) Montreux, 584; *Hist. von den Empörungen,* 76. — [5]) De Thou, 540. — [6]) Miron Costin; *Hist. von den Empörungen,* 76. — [7]) De Thou, 540.

www.dacoromanica.ro

său, Sangiacul Tighinei, și plecă spre Moldova [1]) cu 70 mii Tătari, cu copii și nevestele lor și 2.000 Ianiceri [2]). El pretindeà că după făgăduiala și învoirea Porții, el trebue să stăpânească toată Moldova, afară de partea despre hotarul Poloniei, care se va stăpânì de nepotul său de soră [3]), Adil-Ghirei [4]), Sangiacul Tighinei și Kiliei [5]), sub titlu de pașă [6]). Aceasta însă nu erà adevărat că i s'ar fi îngăduit de Poarta, căci solii ce trimise el pentru aceasta la Poartă, după intrarea în Moldova, sosind d'abià după desăvârșita învingere a lui Sinan, se întoarseră fără de nici un răspuns din partea Sultanului [7]).

V.

In $^{9}/_{19}$ Octomvrie [8]), Zamoisky, așteptând venirea Tătarilor, și-a mutat tabăra din acel loc și, trecând cu armia Prutul, din partea de unde se așteptau Tătarii [9]), se așeză la Țuțora [10]), în niște câmpii întinse, udate de două părți de cotitura apei [11]), și își întărì tabăra cu valuri și șanțuri adânci din părțile cele două deschise, făcând tăbii de pământ ca niște turnuri și alte întăriri, departe de tabără de o lovitură de tun, unde puseră balimezurile, lăsând taberii patru porți înzestrate cu tunuri [12]). In $^{10}/_{20}$ Octomvrie avantposturile polone întâmpinară avantgarda tătărească și încăerându-se puțin la luptă, luară câți-và prinși pe cari îi aduseră lui Zamoisky. Chiar în ziua aceea, Hanul înștiință pe Hatmanul că va sosì a doua zi cu oastea lui. Zamoisky chemă îndată pe polcovnicii cei mari, deprinși la războiu, în cortul lui și le spuse că în ziua dintâiu voește a se ferì d'a izbì pe dușman, ținându-se în defensivă și hărțuind numai pe dușman adesea cu cete mici, până să apuce oștile a se obicinuì cu acei nori de Tătari și a se îmbărbătà după obiceiu. A doua zi, în $^{11}/_{21}$, Hanul, după făgăduială se apropie de tabăra poloneză și Planicki, în capul brigadei sale, zbură întru întâmpinarea lui. În această luptă, carabinerii

[1]) Niemcewitz.—[2]) Miron Costin.—Numărul oștirei tătare e încă nehotărît. Cronicarii poloni, ni se pare, cu exagerație îl urcă la 70 mii. Hanul, în scrisoarea sa cătră Zamoisky, spune că vine cu 20 mii numai. Iar alți autori pun numărul oastei tătărești la 30 mii.— [3]) Guerrin, 193.— [4]) Senkowski. — [5]) Beyerlinck, 229.— [6]) Niemcewitz.—[7]) Naima; Seadedin; Hammer, 280.—[8]) Miron Costin.—[9]) Niemcewitz.—[10]) Miron Costin.—[11]) Niemcewitz. — [12]) Miron Costin; Niemcewitz.

www.dacoromanica.ro

poloni trântiră după cal vr'o câți-và Tătari, iar Turecki, un ofițer polon, fù prins de dușman. Coloanele tătărești începură atunci a urmà una după alta și, după obiceiul acelui neam, călăreții răspândiți în câmpie, căutau a se bate în deosebi. Sangiacul începù a pustii cu vr'o 500 Ianiceri, cu carabinele lor cele lungi ce duc gloanțele departe, încât uciseră și calul pe care se aflà călare Zamoisky la poarta taberii. Hanul, văzând că Polonii se țin bine și că răniră mulți din ai săi, poruncește fratelui său Fede-Gherei să treacă Prutul pe dela vale cu două corpuri de armie din cele mai viteze. Într'aceiași vreme, din partea Polonilor porniră câte-và regimente întru întâmpinarea sa. Hanul, văzând aceasta, mai pornește coloane nouă, care să atace pe Poloni în flanc și să-i arunce în Prut. Zamoisky, văzând aceste manevre, își gătește armata, poruncește de se deschide porțile taberei și scoțând înainte din toate părțile pe carabineri [1], atât poloni cât și unguri [2], salută pe barbari cu atâtea gloanțe, încât doboară o mare parte la pământ și silește pe ceilalți a se retrage [3]. Fede-Gherei se și trase în grabă, perzând mulți din ai săi. Atunci Sangiacul trămise o trompetă și cerù a parlamentà. Se numiră spre acest sfârșit parlamentari din ambele părți războitoare; dar noaptea oprì ori-ce înțelegere și lucrare. A doua zi Hanul și Sangiacul său spre a sperià pe Poloni, arătând îndrăzneala lor sau că vrură să-și schimbe poziția din lipsa pășunii, puseră de defilară în coaste toate trupele lor înaintea taberii polone. Norii nenumărați ai acestor orde ascunsese plăcuta vedere a frumoaselor livezi; verdeața nu se mai vedeà, ci în toate părțile numai o gloată îndesită de oameni și de cai; cei mai vechi dintre războinicii leși nu-și aduceau aminte să fi văzut vre-odată o armie așà numeroasă [4]. Zamoisky se temù ca Tătarii să nu voiască a trece Prutul și a merge spre Iași; de aceia, poruncind a pușcări cu tunurile defilarea dușmanului, tot-de-odată pornește o seamă de oști cu artilerie, ca, în întâmplare când Tătarii vor apucà spre Iași, să ardă podul după Prut cu ghiulele aprinse. Dar Hanul nu voià a merge spre Iași, ci numai se silià a scoate pe Leși din tabără în câmp, unde credeà că lezne îi va biruì [5], căci Tătarii, obicinuiți a se bate în câmpie și călare, nu voiau a se luptà pe

[1]) Heidenstein; Niemcewitz.—[2]) Montreux, 580.—[3]) *Ibid.*—[4]) Niemcewitz; Heidenstein, 322; Piasecius, 128.—[5]) Miron Costin.

www.dacoromanica.ro

jos și a atacà fortificațiile [1]). Astfel și unii și alții, neputând a se vătămà, veniră la nevoia a căutà a se înțelege. Sangiacul cerù din nou a parlamentà; tunurile tăcură și se deschise conferințele între capii poloni și capii Tătarilor [2]).

VI.

Poziția lui Zamoisky într'adevăr ajunsese foarte primejdioasă: departe de țara sa, fără nădejde de ajutor, fără bucate, împresurat de o parte de o gloată de Tătari, de dincolo, din partea Țării-Românești, având temere ca să nu fie izbit de Turcii dela Brăila, el se temeà încă ca nu cum-và Tătarii, lăsându-l în tabăra sa, să ia calea Poloniei spre a o pustiì în lipsa lui și pe când el nu ar puteà gonì în urmă, în acele locuri deschise, cu artileria și călărimea greà, niște cete așà de ușoare și sprintene ca ale Tătarilor [3]).

Ieremia Movilă, văzând primejdia în care se aflau Polonii, nu

[1]) Niemcewitz.—[2]) *Ibid.* — «La 13 Octomvrie Cancelarul strânse armia ca să-i vestească că Tătarii vin cu gloata. Mulți se speriară și cereau să se întoarcă în Polonia ; mulți însă preferară a murì cu dânsul, decât a fugì înaintea dușmanului. Îndată Cancelarul alese un loc pe țărmul apei și întărì tabăra cu o baricadă de cară. Intr'aceia sosì un Cazac din partea șefului tătar, cu un bilet cu această cuprindere: «Tu, câne bătrân, dacă ești un viteaz războinic, nu fugì de mine, căci în trei zile voïu fi negreșit lângă tine !» Același Cazac aduse o scrisoare dela Sangiacul de Tighina, care se ziceà că e pașă în Moldova și Valachia, care îi ziceà că Sultanul dedese țările întregi ale Valachiei și Moldovei la Tătari pentru bunele lor slujbe; că el, Zamoisky, trebue îndată să încalece să iasă înaintea Hanului a se umilì și plecà și să atingă cu fruntea lui picioarele lui, nefiind alt mijloc de scăpare pentru dânsul. In 18 Octomvrie, Tătarii sosiră până în tabăra Polonilor ; dar se traseră îndată. În 20 se întoarseră 10.000 Tătari asupra taberei polone, împotriva cărora întoarseră artileria cea mare și pentru a doua oară fură puși în fugă și risipiți. A doua-zi Tătarul cerù o armistiție, spre a se înțelege de pace, care fù primită. Se făcù o învoire pe șease luni și Tătarul se învoì a da steagul său de domnie lui Ieremia, pentru dragostea craiului Poloniei. Din partea Tătarilor rămaseră pe loc mai mult de 3.000, din cari mulți însemnați. Numărul Tătarilor se urcà până la 70.000, cu femei și copii. Sangiacul de Tighina aveà 8.000 cu dânsul. Mulți din Tătari se întoarseră la Torna și Cancelarul lăsă o mie călăreți în Moldova, și cu ceilalți 18.000, el plecă după Cazaci ca să-i supună și să prinză pe trădătorul Nalipa-Vaiko.» — *Hist. von den Empörungen*, 77. — [3]). Niemcewitz.

www.dacoromanica.ro

dormise în vremea acestor zile de bătaie, ci veghià spre a-i mântuì pe ei și pe sine [1]. El trimesese daruri Hanului, dându-i acele cinci sate ce până astăzi se numesc satele hănești și legându-se a-i da pe tot anul miere sub numirea *de baltzî pașaliki* și altele, și astfel se apropiară Tătarii de învoire cu Polonii, cum am văzut, și dându-și zăloage din ambe părți, începură a tractà [2]. Condițiile păcii, după cronicarii poloni, fură aceste: 1, ca Sangiacul să depue dignitatea sa de pașă al Moldovei; 2, Ieremia Movilă, pe care îl vor locuitorii, să fie păstrat de Domn; 3, armiile tătărească și turcească să se întoarcă tot pe unde au venit și în trei zile să iasă din Moldova, fără a face nici o nedreptate; 4, prinșii de războiu să se întoarcă dela unii la alții, fără nici o rescumpărare; 5, Hatmanul să tragă grația Regelui, Hanului și Sangiacului pentru cele făcute de dânșii; 6, aceștia făgăduesc și se îndatorează că Sultanul va trimite steagul și tuiurile de Domn cu hatișerif lui Ieremia; 7, Hanul să trimită o ambasadă regelui Poloniei [3]. Acest tractat, pe care cronicarii poloni l-au numit glorios (chwalebne przymierze), observează tare bine un învățat polon, d. Senkowski, nu arată în ce stă această pretinsă glorie. Mai întâiu că condiția dintâiu, prin care Sangiacul depune demnitatea ce își arogase de pașă al Moldovei, este o absurditate și un joc al Tătarilor cu Zamoisky, de vreme ce el, cu aceasta, nu pierdeà nimic, căci el n'aveà nici un drept asupra Moldovei, căci divanul nu voise a primì cererea lui și lăsă pe trimișii Hanului a plecà fără nici un rezultat.

„Primirea unei asemenea condiții din partea lui Zamoisky, zice d. Senkowski, dovedește numai că în tabăra polonă nu se știà nimic lămurit și că toate se făceau pipăind prin întuneric“ [4]. Afară de aceasta, cronicarii poloni notă pentru gloria lui Zamoisky, aceste condiții: 1, că Ieremia nu numai că se recunoaște tributar al Turcilor, mărind tributul, dar încă se recunoaște și tributar către Hanul și împarte pământul Moldovei, dându-i satele de cari s'a vorbit; 2, ca oștirile polone să iasă și să nu mai intre în Moldova; 3, ca regele Poloniei să trimită un sol la Împărăție spre întărirea prieteșugului între ambele puteri [5]; și 4, ca Polonezii să-și unească puterile cu Tătarii îm-

---

[1]) Miron Costin.—[2]) *Ibid.* — [3]) Heidenstein, 322; Piasecius, 128; Niemcewitz. —[4]) Senkowski.—[5]) Miron Costin.

www.dacoromanica.ro

potriva Cazacilor dela Nistru, ce făceau războiu Turcilor şi Tătarilor şi nu mai trimeteau acestora darurile obişnuite [1]).

„Afară d'aceasta, cronicarii poloni mai uită, zice d. Senkowski, că Zamoisky dedese asigurare deosebită Tătarilor că donaţia ce li se făcuse sub regele Ştefan I-iu (1578), ce stà în zece mii galbeni şi un număr oare-care de blăni de jder şi samur, să li să plătească d'aci înainte pe tot anul. Istoricul pomeneşte lămurit despre aceasta şi aceasta singură împrejurare e de ajuns spre a tălmăcì grabnica bună voinţă cu care Tătarii încheiară acest tractat. L'această naţie a Tătarilor, pricina Sultanului erà cu totul deosebită de a lor. În toate războaiele Hanii n'au vânat decât folosul lor şi d'acilea vine că ei erau gata a încheià un tractat de pace, îndată ce duşmanul lor le da un câştig mare etc."

Celelalte condiţii ale acestui pretins tractat sunt obişnuite şi asemenea tuturor celor ce s'au făcut în toate tractatele glorioase sau nenorocite cu Turcii şi cu oardele Crimeii. Astfel, reducând acest tractat la dreapta lui valoare, vedem că strălucirea lui şi cualificaţia ce îi dau cronicarii de tratact *glorios* piere în faţa nepărtinirei şi a criticei sănătoase.

După iscălirea condiţiilor tratactului, Zamoisky dăruì Sangiacului o haină de mătase cusută cu aur şi lui Ahmet-Aga o cupă de aur. Hanul dăruì asemenea pe zoloagele Poloniei, ce erau la dânsul, cu haine de mătase aurite şi a doua zi se trase cu oştirea [2]) sa, îndreptându-se cătră câmpiile Crâmului.

Zamoisky plecă asemenea spre a se întoarce în Polonia, lăsând în leafă lui Ieremia, după cererea sa, trei mii ostaşi poloni [3]), sub comanda lui Ioan Potocki, starostele Cameniţei şi lui Stanislas Chanski [4]). Ieremia însuşi se duse de se aşeză în scaun în Suceava [5]). Hanul, pân'a nu se depărtà, scrisese regelui Poloniei, trimiţându-i o ambasadă, prin care îi cereà să întărească pacea încheiată cu Hatmanul Zamoisky, adăogând că, de nu vor pedepsì Polonii pe Cazaci, apoi va rupe negociaţiile şi va reîncepe războiul [6]). Trimisul Tătarului dăruì regelui un cal şi o săgeată din partea Hanului; Regele scrise Hanului şi, dăruind so-

[1]) Scrisoarea Hanului cătră regele Poloniei, în Reusner; Montreux, 594.— [2]) Naima; Walther, 338; Niemcewitz.—[3]) Miron Costin; (patru mii după Piasecius).—[4]) Miron Costin; Niemcewitz. — [5]) Miron Costin.—[6]) Scrisoarea Hanului cătră Regele Poloniei.

www.dacoromanica.ro

lului o frumoasă blană de cacom, îl pornì înapoi [1]. „Toate acestea, spune un analist contimporan, nu fură decât o umbră de pace într'un soare ce roşià de războaie [2]“.

VII.

Sigismund Bathori umpluse Europa de plângerile sale în contra Polonilor, pentru faptele lor în Moldova. El îi acuzà cu cuvânt că au intrat într'această ţară, fără nici un drept, fără a fi provocaţi, ca s'o zmulgă de sub ascultarea sa şi s'o reducă iar sub jugul Turcilor, de care se mântuise cu atâtea jertfe. Împăratul şi Papa, la cari se plânsese, scriindu-le în deosebi, trimiseră îndată soli şi scriseră în pricina aceasta regelui Poloniei. Împăratul scrise în 30 Octomvrie şi rugă pe rege ca să strice tractatul făcut cu păgânii în contra prinţului Transilvaniei şi să lase Moldova în stăpânirea lui Răzvan [3]. Papa scrise, în 8 Noemvrie 1595, la regele Poloniei, într'un chip foarte aspru, o scrisoare pe care acesta o primì în Decemvrie: „Cu condeiu de durere, începe el, vă scriu că cele făcute în Moldova crud m'au întristat“ Îi impută apoi că n'a ascultat de loc rugăciunile ce mereu i-a făcut de a se unì cu creştinii în contra Turcilor; că nădăjduià că, cel puţin, dacă consideraţii particulare îl opriau d'a se declarà pe faţă împotriva Turcilor şi a le face războiu, încai nu va aduce stăvili şi opoziţie scopurilor prinţilor federaţi şi nu va turburà cursul fericit al armelor lor, după cum lămurit o făgăduise atât către dânsul cât şi către Împărat; că cu faptele lui a întărit pe Turci în puterile şi nădejdile lor şi a slăbit pe creştini. „Toţi te învinovăţesc, zice Papa, că te-ai confederat cu Turcul şi Tătarul împotriva prinţilor federaţi şi mai cu seamă împotriva prea iubitului nostru fiu Sigismund, prinţul Transilvaniei, căci, spre a-l vătămà, ai numit alt Domn în Moldova, făgăduind a-l apărà cu ajutorul Turcilor şi Tătarilor“. Această faptă Papa o calificà de nevrednică, şi încheie propunând arbitragiul său pentru diferendul dintre regele Poloniei şi cumnatul său, prinţul Transilvaniei, „ca să stârpiască dintre dânşii toate rădăcinile amare de prigonire şi vrajbă, să le zmulgă şi să le arunce

[1]) Montreux, 594; Campana, 900.— [2]) Montreux, 594.—[3]) De Thou, 542; Campana, II, 897, dă copie de scrisoarea Împăratului.

www.dacoromanica.ro

în foc [1])". Mult mai aspră fu scrisoarea ce Papa adresă, tot într'acea zi, către Zamoisky: „Fapta ta din Moldova va trage defăimarea şi hula tuturor oamenilor cinstiţi, cari trăesc astăzi şi cari vor fi în viitorime. Ce prieten al binelui public, ce om înflăcărat de dragostea lui Dumnezeu nu va tângui, că chiar în acel moment, când se făceà Turcilor, aceşti duşmani veşnici şi neîmblânziţi ai Creştinilor, un războiu sfânt şi trebuincios pentru *mântuirea şi libertatea poporului creştin şi apărarea credinţei*, atunci când, ocrotiţi într'un chip minunat de mâna lui Dumnezeu, dobândiră izbânzi astfel încât nici n'am văzut nici n'am auzit altele asemenea, nici în anii aceştia, nici în veacurile trecute, — cine, zic, nu va tânguì că chiar în acel minut, când se nădăjduià atâta izbândă, se făcù în Moldova tot ce putù uşurà şi întărì pe duşmanii Crucei şi ai lui Christos şi din potrivă se oprì şi se slăbì în cursul biruinţelor lor apărătorii credinţei, se turbură rezultatul războiului şi puse tot în primejdie" [2]). Îl ameninţà apoi pentru relele poveţi ce da Regelui şi „pentru această crimă şi scandal împotriva creştinătăţii" [3]). Papa scrise asemenea Cardinalului Bathori mustrându-l părinteşte pentru-că aţâţă pe Poloni în contra vărului său prinţul Transilvaniei şi poruncindu-i să vie la Roma [4]).

Mihai-Voevod trimise şi el atunci o ambasadă la regele Poloniei, care sosì la Cracovia şi în 14 Noemvrie 1595, fu primită în audienţă de rege [5]). Istoricii tac despre misiile acestei deputaţii, dar eu socotesc că ea privià tot în pricina Moldovei.

VIII.

Viteazul Răzvan nu aşteptă să vază isprava acestor tractaţii, dela care puţin se nădăjduià, şi hotărî, cu armele în mână, a-şi redobândi tronul ce i se răpise. Cu puţinul ajutor ce luase de la Sigismund Bathori, el purcese spre Moldova la 27 Noemvrie, [6]) trecù munţii Oituzului, ce despart ţara săcuiască de Moldova, în 29 Noemvrie 1595 şi, aflând veste despre starea duşmanului, văzându-se mai slab cu numărul, trimise îndată la Bathori, cerând un adaus de oaste şi mai cu seamă un mai mare

[1]) Montreux, 590.—[2]) Reusner, 170.—[3]) *Ibid.;* Montreux, 590.—[4]) Montreux, 584.—[5]) Dantiscani, 145; Montreux, 584.—[6]) Cron. Rom., *Mag. ist.*, IV, 284.

www.dacoromanica.ro

număr de călăreți; dar până a nu sosì aceștia la hotarele Moldovei, Ieremia Vodă cu Polonii se grăbesc a izbì pe Răzvan. [1]) Oștirea polonă se aflà răspândită în deosebite stații în țară, când de odată Chanski, care erà pus de Potocki cu despărțirea lui în garnizoană la Suceava, înștiință pe Potocki că Răzvan se apropie în grabă și drept spre Suceava, în capul unei numeroase oștiri. [2]) Ieremia îndată adună oștire de țară cât putù [3]) și poruncì lui Potocki de adună în grabă regimentele sale și grăbì de se unì cu ceata lui Chanski, d'abià cu două ceasuri înaintea bătăii. [4]) Erà într'o Duminecă, 5 Decemvrie, când Răzvan sosì aproape de Suceava. [5]) Oastea lui se alcătuià de patru mii pedestrași; cea mai mare parte vechii săi ostași cu puțini ce înrolase de curând și apoi Săcuii ce îl însoțise din porunca prințului Bathori și o mie călăreți armați cu lance, tot de ai prințului Transilvaniei. [6]) Armia lui Răzvan-Vodă înaintă pe dealuri, pe niște locuri mai înalte decât acelea pe unde se aflà oastea lui Ieremia, astfel încât ea se vedeà mai lesne de către aceasta. El își întocmì rânduiala bătăliei astfel: la stânga sa, care erà apărată prin cară și tot aparatul de războiu, erau cinci sute călăreți; la dreapta, care erà apărată de un zid ce începeà dela șanțurile taberii și se întindeà mult departe până la tabăra poloneză, erà asemenea călărime; în centru, două batalioane pedestrime, după care urmau alte zece; pe urmă, rămășița de călărime și pedestrime ca o rezervă. În toate părțile se vedeau steaguri fluturând; steagul călărimei erà cel mai împodobit; el purtà o frumoasă inscripție, care spuneà că Moldova s'a dat lui Răzvan de Transilvania. [7])

Ieremia-Vodă eșise înainte la satul Arenii, unde își așezase oștile sale, iar pe oștirea polonă o rânduì la Schei, despre câmpie, și stà ca la pază de sub un mal care e alături și aproape de drumul Băii. [8]) Rânduiala ei erà în coloane treptate, astfel: înainte stà ca avantgardă, în lipsă de călărime ușoară, 100 Moldoveni; după dânșii veneau două batalioane ale lui Stanislas Minski și Nicolae Zobrzydowski; erau așezate puțin mai la dreapta, din pricină că poziția erà mai bună și spre a fi ferite de vânt, astfel că batalioanele lui Tworzanski și Milewski, ce se aflau la

[1]) Istvanfi, 416.— [2]) Heidenstein, 323; Niemcewitz.— [3]) Miron Costin.— [4]) Heidenstein.— [5]) Miron Costin.— [6]) Heidenstein.— [7]) Heidenstein; Niemcewitz. — [8]) Miron Costin.

www.dacoromanica.ro

stânga, erau puţin mai nainte decât dânsele, dar mai nainte încă se aflà batalionul lui Zavrowski ce nu se vedeà de celelalte, fiind ascuns de fortificaţii; la centru erà Porycki cu regimentul său, având de reazim trupele lui Potocki, comandantul Cameniţei, al fratelui său Ştefan şi la stânga pe al treilea frate Iacob; după dânşii, tot la mijloc, veniă apoi o trupă de puşcaşi a lui Ioan Ţomas Drohojewski şi, lângă dânsa, pedestrimea sub comanda lui Albert Vitoslawki şi Andrei Klopocki. La stânga, împrejurul zidului de care am pomenit mai sus, se aşezase nişte tunuri mari şi altele de câmpie, cari amerintau dreapta lui Răzvan şi ocroteau pedestrimea moldovenească şi pe Cazaci.[1]) Până a nu se apropià oştile de bătaia puştilor, Polonii descărcară de două ori tunurile lor în oştirea lui Răzvan: una dintr'însele răsturnă pe Valentin Gheghe, unul din capii pedestrimei lui Răzvan.[2])

IX.

Ieremia erà la biserică, ascultând liturghia, când avantgarda lui Răzvan se apropie de oştile ţării; şi când eşi Ieremia dela biserică, îndată se încăerară Moldovenii lui Răzvan cu ai lui Ieremia. Lupta între ambele aceste oşti nu ţinù mult, căci urând, se vede, a-şi vărsà sângele frate cu frate, şi unele şi altele se traseră din luptă.[3])

Polonii atunci, din dealul de unde erau despre Schei, se repeziră asupra Săcuilor[4]). Zabrzydowsky, cu trupa sa şi a lui Chanski, căci acesta se aflà lângă Potocki, şi Christofor Borniewski se azvârlă peste dreapta lui Răzvan; însă Zobrzydowski, cu toată bărbăţia ce arătà, rănindu-se la obraz şi la braţ, nu puteà sprijini izbirea lui Răzvan şi ar fi perit cu oastea sa, de nu grăbià Potocki a-i venì într'ajutor. Într'aceeaş vreme, Porycki, cu infanteria şi cu puşcaşii lui Viersbowski, izbeşte centrul lui Răzvan, în vreme ce batalioanele lui Twerzanski şi Milewski se azvârlă asupra dreptei, în ajutor lui Zobrzydowski. Toate izbirile împreunate ale acestor cete sfărâmă rândurile Săcuilor, cari se trag înapoi puţin şi astfel Polonii pătrund în tabără[5]). Răzvan-

[1]) Heidenstein, 323; Niemcewitz —[2]) Heidenstein, 323.—[3]) Heidenstein, 323; Istvanfi, 416; Miron Costin.— [4]) Miron Costin.— [5]) Heidenstein, l. c.; Niemcewitz.

www.dacoromanica.ro

Vodă, care, cu toate că se văzuse mai slab mult cu numărul și cu valoarea oștilor de[cât] dușmanii, nu numai că nu se ferise de bătaie, dar o căutase cu bărbăție, se află atunci lângă infanteria sa [1]); el se credeà apărat de cavalerie, când aceasta, de o dată, părăsind tunurile, o ieà la fugă. În zadar Răzvan omorî cu mâna lui mai mulți, ca să-i întoarcă înapoi; silințele lui fură zadarnice. Polonii cuprinseră tunurile [2]). Săcuii, văzând fuga călărimei, întoarseră și ei spatele [3]). Răzvan, părăsit de oștire, rămânând numai cu puțini din ai săi, se luptă multă vreme încă cu cel mai mare curagiu ce putù [4]); doi cai fură uciși sub dânsul [5]); el sărì pe un al treilea cu multă sprintenie și izbeà de moarte pe toți câți întâmpinà paloșul său. „Ce mai viteaz!“ strigau, minunându-se de atâta curagiu, atât ai lui cât și dușmanii ce-l vedeau. Dar în sfârșit, părăsit de ai săi și de noroc [6]), văzându-și toată tabără cuprinsă, oștirea răzlățită fugind în toate părțile, cu inima sfâșiată de durere, el se lăsă a se trage de puținii credincioși rămași pe lângă el, cari vreau a-l mântuì; ei luară cam spre stânga și se înfundară [7]) în păduri [8]). Polonii lăsară regimentele lui Drohojewski în tabară și toate celelalte se luară a gonì pe ostașii lui Răzvan, fugând răspândiți și rătăcind în voia întâmplării prin munți și prin păduri; cei mai mulți căzură în mânile dușmanilor [9]). Foarte puțini fură aceia ce putură ajunge a trece munții în Transilvania [10]). Ei cuprinseră o mare pradă, câte-và tunuri de câmpie, toate stindardele și toată averea ce Răzvan dobândise dela Aron-Vodă și prada dobândită dela Turci la Târgoviște și la Giurgiu [11]).

X.

Sărmanul Răzvan, după ce rătăcì multă vreme cu soții săi, ajunse spre seară într'un sătuleț unde se adăpostì puțin, schimbându-și hainele, și se depărtă sub ocrotirea nopții. Indată sosì în sat niște trimiși poloni d'ai lui Ieremia, ce alergau după Răzvan. Gazdele acestuia, speriați de vecinii cari îi mustrau că au primit un dușman în casă, fură siliți a mărturisì calea în cotro au a-

[1]) Istvanfi.— [2]) Heidenstein; Niemcewitz.—[3]) Istvanfi, 416.— [4]) Fortiter quantum potuit: Istvanfi, l. c.—[5]) Istvanfi; Montreux, 587.—[6]) Sed tandem etiam a suis et ab infesta fortuna desertus: Istvanfi. — [7]) Heidenstein; Niemcewitz. — [8]) Heidenstein. — [9]) Istvanfi; Heidenstein.—[10]) Istvanfi.— [11]) Heidenstein.

www.dacoromanica.ro

pucat fugarii. Astfel, aceşti nenorociţi fură îndată ajunşi în cale şi prinşi, nu fără o luptă bărbătească, în care Răzvan fu rănit, şi Ungurul Matei Sekiel ce comandà peste 400 călăreţi şi Elie Kakoci, vechiul soţ al lui Răzvan în oastea lui Aron-Vodă, căzură morţi, împreună cu alţii. Între prinşi se aflau fratele lui Răzvan, un boier mare anume Calotă, Vistierul şi Logofătul Domnului, împreună cu alţi boieri şi capete din Unguri. Aduşi înaintea lui Ieremia, Răzvan şi cu soţii lui se purtară în cumplita nenorocire cu toată vrednicia şi bărbăţia cuvenită. La toate întrebările ce li se făcură, ei toţi păstrară o tăcere mândră şi despreţuitoare [1]. Câte-và zile după aceea, pe la jumătatea lui Decemvrie [2], crudul Ieremia, nesocotind şi legile războiului, cari sfinţeşte persoana unui prins şi legile omenirii, osândì pe toţi prinşii la moarte. Printr'o cruzime înspăimântătoare, el poruncì a pune pe Răzvan la caznă; apoi îi tăie nasul şi buzele [3], şi dup'aceea puse de-l trase în ţeapă [4], expuindu-l astfel—privelişte de jale!—la armie şi la locuitorii ţării [5]. In minutul în care mult-nenorocitul Răzvan-Vodă gemeà de dureri pe ţeapă, cu o crudă barbarie, aduseră pe fratele-său înaintea lui de-i tăiară capul. La această vedere dureroasă a morţii fratelui său, adăogându-se la a sa, Răzvan de odată se ridică, ţişnì pe ţeapă, întinse braţele către dragul său frate şi într'această mişcare îşi dete sufletul [6].

Să întoarcem mai bine ochii dela această cruntă privelişte, care răscoală inima la o asemenea crimă uricioasă, ce va rămâneà o pată veşnică de necinste asupra neamului lui Ieremia Movilă ce o poruncì şi asupra Polonilor ce o suferiră fără împotrivire, cu atât mai mult că Răzvan erà prinsul lor. In drumul ce merge dela Suceava la Baia şi până astăzi se arată şi se pomeneşte movila lui Răzvan-Vodă [7], loc unde zac, neuitate de popor, oasele viteazului Domn.

Astfel de cumplită moarte avù acest bărbat, pe care meritul său şi norocirea îl înălţase din pulbere pe tronul patriei sale. Născut ţigan, dintr'un neam osândit de veacuri la robie, el fu încă-o dovadă puternică că în ochii Providenţei nu sunt popoare alese şi popoare osândite, că ea răspândeşte de o potrivă îndurările sale peste toţi oamenii fără osebire de naţie şi clasă,

[1]) Heidenstein. — [2]) Piasecius, 152. — [3]) Istvanfi, 416. — [4]) Heidenstein; Niemcewitz; Istvanfi; Miron Costin.— [5]) Istvanfi.— [6]) Heidenstein; Niemcewitz. — [7]) Miron Costin.

www.dacoromanica.ro

puind pe fruntea fie-căruia pecetea Dumnezeirii şi declarându-l cu drepturi de o potrivă ca toată omenirea, la libertate, la egalitate, la virtute şi la adevăr.

XI.

Cumplita moarte a lui Răzvan întristă foarte nu numai pe prinţul Transilvaniei, dar şi pe Împăratul şi pe Papa Clement [1]. Bathori hotărî să-şi ieà satisfacţie cu armele în contra Polonilor şi Împăratul, părtaş al mâniei sale, hotărî a-l ajutà şi a luà parte la răzbunarea acestei insulte a Polonilor, ce le erà comună la amândoi [2]. Pontiful însă, temându-se cu tot dreptul că acest războiu între creştini, va fi vătămător războiului cel cu noroc început în contra Turcilor şi va puteà încă aruncà Creştinătatea în vr'o primejdie mare fără nici un leac de mântuire, se puse între părţile prigonitoare, propuind mijlocirea sa părintească ca, prin creditul său, să împace aceste certe şi să aducă unirea şi o norocită împăcare [3]. El trimise, spre acest sfârşit, în Polonia, pe Episcopul de Caserta, Alfons Visconti, milanez, la regele Poloniei şi la prinţul Transilvaniei [4]. Sigismund al III-lea, regele Poloniei, mişcat de aceste mustrări, trimise la Roma pe Florian Gimbicki, secretarul coroanei, ca să arate Pontifului că armele polone în Moldova făcuseră mare slujbă Creştinătăţii, scăpând această ţară de Tătari şi tot de odată oprind pe aceştia d'a năvălì asupra Ungariei şi a staturilor împărăteşti [5]. Zamoisky scrise şi el Papii, în 10 Ianuarie 1596, arătându-i aceleaşi şi îndreptându-şi cu multe sofisme şi neadevăruri faptele sale [6]. Spre a îmblânzì mai lesne pe Papa, ce erà foarte întărâtat în contră-le şi a-l trage în partea lor şi a-i dezarmà mânia, regele Poloniei şi Zamoisky îi trimiseră din partea Sinodului de legea grecească, doi episcopi ruteni, ca să i se închine şi să recunoască supremaţia Papii. Intr'adevăr, această faptă, ce nu izbutì până la urmă, făcù mare plăcere Papii, [7] în cât se amână cu totul satisfacţia ce aşteptà Bathori dela Po-

[1]) Istvanfi, 416; Miron Costin. — [2]) *Ibid.* — [3]) Istvanfi, l. c. — [4]) Ossat, I, 226. — [5]) Niemcewitz; *Hist. von den Empörungen*, 81. — [6]) Vezi scrisoarea în Reusner, *Ep. Turcic.*, 171—76. — [7]) Piasecius, anul 1595; Niemcewitz; Ossat, I, 176.

www.dacoromanica.ro

loni şi mâhnì pe acesta într'atât încât căzù în greşeli mari, foarte vătămătoare Creştinătăţii [1]). Zamoisky fu atacat cu multă înverşunare în dieta dela Cracovia de duşmanii lui, cari îl acuzau cu mult drept că a implorat şi a cumpărat pacea dela Tătari. El se scuză dând faptelor o coloare ce vrù şi foarte neadevărată [2]). Senatorii regatului scriseră atunci, în 24 Martie 1596, Împăratului Rudolf, arătându-i că ei simt că datoria comună este ca să împedice pe Turci a reduce în paşalâc Principatele Moldova şi Valachia; că neputând prinţul Transilvaniei a le apărà, e nevoe ca Polonii să le ieà sub protecţia lor; că pentru această slujbă creştinească ce ei vor să facă, cer ca Împăratul să le deà o sută mii florinţi şi să depărteze pe Mihaĭ din Ţara-Românească, căci nu-l pot apărà fără a rupe de faţă pacea cu Turcii [3]). Această scrisoare sucită şi plină de viclenii, vrând să zică cevà şi într'adevăr nezicând nimic, nu dovedeà alt-cevà, zice un contimporan, decât dorinţa Polonilor d'a pune ei în Ţara-Românească alt Domn în locul lui Mihai [4]). Acesta fu cel dintâiu semn de ura ucigătoare ce Polonii purtară Eroului nostru.

XII.

Mihai-Vodă, după luarea Vidinului, unde îl lăsarăm, se întoarse la Târgovişte. Întoarcerea sa în ţară este un mers triumfal; toţi ostaşii sunt încărcaţi de prăzi; poporul îl primeşte cu cântece de veselie şi vrăjmaşii tremură de numele lui [5]). El începù îndată a se ocupà să vindece rănile şi ticăloşia, ce pustiirile şi războiul adusese asupra ţării. Intr'adevăr, starea ei erà vrednică de jale. Populaţia se micşorase foarte mult prin moarte, prin pribegirea locuitorilor în ţări străine şi [prin] robirile Turcilor; numai în această din urmă campanie Sinan robise douăzeci mii locuitori şi apucase a-i trece Dunărea [6]). Oraşele şi satele erau ruinate şi prefăcute în cenuşă; câmpurile erau părăsite, viile zmulse, grânele, călcate de oştirile ce şerpuiseră prin toată ţara, nu putuseră da rod [7]); dobitoacele moarte sau răpite de vrăjmaşi, cari apucaseră a trece peste Dunăre mai mult de 60 mii

---

[1]) Istvanfi.-- [2]) Reusner, *Ep. Turcic.*, 176.— [3]) *Ibid.*, 182.— [4]) *Ibid.*, 184; Walther; Stavrinos. — [5]) Idem. — [6]) Walther. — [7]) Idem.

www.dacoromanica.ro

vite [1]). Românii jertfiseră pentru dezrobirea libertăţii lor; dar aceasta e un bine atât de mare încât cu nici o jertfă, fie cât de grea, nu e scump cumpărată.

Mihai-Vodă trimise în Transilvania cu multă cheltuială,—fiind şi acolo mare lipsă, căci negoţul încetase cu totul din pricina războiului,—de cumpără grâne, făină, vin, sămânţă şi toate cele trebuincioase de împărţì între popor, care, la glasul Domnului-său, părăsì pădurile şi vizuinele munţilor, unde se trăsese, şi începù a rezidì oraşele şi satele pe ruinele celor vechi şi a se apucà de lucrul pământului şi putù îndată să preţuiască foloasele independenţei ce dobândise cu atâtea jertfe [2]). Iar, ca ostaşii, fără de exerciţii, să nu se înmoaie şi să [nu se] corupă în lene şi nelucrare, Domnul dete voie la vr'o câte-và mii să treacă Dunărea şi să necăjească pe vrăjmaş. Aceştia năpădesc peste Pelinul, oraş întins şi, după ce au ucis mai mulţi locuitori, îl prefăcură în cenuşă şi, robind o femeie cu o fată şi un băiat a unui din cei mai bogaţi şi însemnaţi locuitori, anume Michal-oglu, îi aduse în dar Domnului, care, tratându-i cu multă omenie, întoarse pe femee cu copil înapoi la soţul ei pentru o răscumpărare de 50 mii galbeni (aur).

Nenorocirea expediţiei lui Sinan desperă pe Sultanul d'a puteà învinge făţiş pe Mihai Vodă. El se încredinţă că spre a-l vătămà trebue a alergà la intrigi, a lucrà mai întâiu spre a-l desface de aliaţii săi, Împăratul Germaniei şi prinţul Transilvaniei, şi a aţâţà în ţară partide în contra lui. Spre acest sfârşit, prin Beglerbegul dela Pesta, făcù propuneri foarte bune Împăratului, numai ca acesta să se tragă de Mihai şi să-l considereze ca un rebel către Poartă; dar Împăratul depărtă cu mânie aceste necinstite condiţii ce i se propuneau [3]). Sultanul atunci întrebuinţă alte mijloace spre a ajunge la scopul său. Trimite mai întâiu un Agă în Ţara-Românească ca să aţâţe pe boierii nemulţumiţi şi a-i sculà în contra lui Mihai şi în favorul Porţii; şi de-odată dă poruncă Paşilor după margine şi Hanului Tătarilor să steà gata a intrà în ţară spre a ajutà partida ce erà a se revoltà în favorul Turcilor. Tot într'o vreme, Sultanul trimise la Sigismund Bathori un ciauş cu făgăduială că-i va lăsà Transilvania fără nici un tribut, decât vasele de argint, ce erà obiceiu de a se da când se

[1]) Guerrin, 171. — [2]) Walther. — [3]) Reusner, *Ep. Turcic.*, 101.

www.dacoromanica.ro

plătià tributul, îndatorându-se încă a-i da și Țara-Românească, dacă el va primì a gonì pe Mihai și a se trage din confederația cu Împăratul Rudolf [1]). Bathori, după ce ținù cât-và pe ciauș la sine, îl trimise înapoi, zicându-i să spue stăpânului său, că el, prinț al Transilvaniei, nici-odată nu va lăsà partea creștinilor spre a se unì cu dușmanul lor [2]). Prin povața Nunciului Papei și a lui A. Carilio [3]), [el] plecă la 4 Februarie cu unsprezece trăsuri și douăzeci cai de călărie la Praga, spre a se intâlnì cu Împăratul și a dobândì ajutoare de războiu [4]).

XIII.

Sultanul, ce nu putù izbutì lângă Împăratul și Bathori spre a vătămà pe Mihai, fù mai norocit pe lângă Români, dela cari dobândì ceea ce nu putuse aveà dela străini. Aga trimis în țară găsì între boieri aceea ce totdauna a fost lezne a găsi: oameni corupți, cari pentru o mârșavă ambiție și lăcomie de bani, stau gata a vinde Domnul și țara lor. O conspirație întinsă și groaznică se formă, în capul căreia stà din boierii cei mai de frunte, unul anume Dumitru, cel mai bătrân din sfetnicii Domnului și Logofătul Chissar cu un fiu al său. Șease mii Tătari din Dobrogea, cu care se unise și trei mii Turci, trebuiau să năvălească fără veste în țară spre a ajutà pe conspiratori, ce se uniseră cu Turcii pentru ca să mântue țara, cum ziceau ei, a perde pe Mihai, dându-l în mânile dușmanului. Dar acesta află printr'un chip minunat din vreme planurile, nemature încă, ce urziau nelegiuiții boieri în contra lui și a țării. El puse streji lângă Dunăre ca să primească pe dușmanul ce erà gata a năvălì și puse de tăie pe trădătorii Dumitru, Chissar și cu fiul său, ca niște vicleni de domnie și stricători de țară. Patru zile după pedeapsa conjuraților, cei 9.000 Turci și Tătari trec Dunărea; Domnul mai trimite un ajutor de 3.000 pedestrași și 300 călăreți oștirei trimisă de mai 'nainte la graniță, care, izbind pe dușman într'o luptă norocită, îl birue, cuprinde tunurile și bagajurile lui și pe cei mai mulți îi omoară sau îi prind robi [5]). Tot în acele zile, cu patru mile mai jos dela locul acestei bătălii, alte trei mii Turci, tot în înțelegere cu con-

---

[1]) Bethlen, IV, 14; Katona, 271; Frachetta, 43.—[2]) Bethlen, *ibid.*—[3]) De Thou, 570.—[4]) Montreux, 596; Orteliu, 301; *Hist. von den Empörungen*, 83.—[5]) Walther.

www.dacoromanica.ro

spiratorii din țară, trec Dunărea; dar fură îndată întâmpinați de către locuitorii țărani adunați și de către păzitorii marginilor și fură învinși, deși nu fără puțină pagubă a Românilor [1].

În vremea aceasta, Februarie 1596, Hanul Gherai intrase în Moldova cu 30 mii Tătari [2] și patru mii Turci [3] cu tunuri împărătești. El aveà porunca Sultanului a intrà în Valachia, dar neîndrăznind, vru a încercà să înșele pe Mihai-Vodă. El se adresă lui Ieremia-Vodă al Moldovei, care îl primise cu drag ca pe un prieten și aliat, și îi făgăduì două mii galbeni de va voì a favorizà planul său de a înșelà pe Mihai, făcându-l să primească a se supune Porții. Domnul Moldovei făcù cunoscut lui Mihai-Vodă că Hanul are deplină putere dela Sultanul d'a încheià pace între Români și Turci, puind condiție ca Mihai să gonească trupele străine luate în leafă de dânsul, care,ziceà Hanul, nu numai că pustiesc țara turcească, dar încă sunt o sarcină pentru Țara-[Românească]. Hanul trimise tot deodată la Mihai-Vodă, spre mai mare încredere, doi din cei mai însemnați Tătari, ca zăloage, cerând numai pentru slujba sa câte-và mii galbeni. Mihai-Vodă aveà trebuință de câtă-va vreme de pace după atâtea zdruncinări și suferințe de războaiele trecute, cu atât mai mult că Bathori pornise la Praga și nu puteà aşteptà ajutor dela dânsul, ba încă vestea se răspândise că acesta vroià a abdicà cârmuirea staturilor sale și drepturile dobândite asupra Țării-Românești Împăratului Rudolf. Aceste priviri induplecă pe Mihai a primì mijlocul ce i se înfățișà a intrà în împăciuire măcar vremelnică cu Turcii. El trimise Hanului solii săi cu un dar către dânsul, ca să trateze despre condițiile propusei păci; tot deodată dete drumul trupelor transilvane. Cum află Hanul că Mihai căzuse în cursa ce i-o întinsese, își luă masca de pe obraz, năvălì deodată cu toată armata sa în șesul dintre Buzău, Brăila și București, unde tăbărî, trimițând cete în toate părțile, care mai mult de opt zile cercară țara, arzând orașele, hrăpind bucatele, robind pe locuitori, pustiind tot și căutând în tot chipul a pune mâna pe Mihai. Prăpădiră mai multe orașe și sate, tratând pe locuitori într'un chip grozav și fără omenire [4]. Două sute de Cazaci, cari erau de pază la graniță, sub comanda lui Koseza, Kirecki, Liemanowski și

[1]) *Ibid.*— [2]) Walther; Guerrin, 215; Orteliu, 304.— [3]) Guerrin, *ibid.*— [4]) Orteliu, 304.

www.dacoromanica.ro

Bilecki, cum văzură apropierea Tătarilor, trecură în partea lor, în Moldova, după ce jefuiră pe ţărani şi satele ce erau însărcinaţi a apără; numai 40 dintr'înşii îşi păstrară datoria şi jurământul şi, văzând că nu e chip de împotrivire la o aşà mulţime de Tătari, grăbiră de alergară a vestì Domnului această năvălire neaşteptată. Poziţia acestuia erà foarte greà. Fără bani, fără oştire, căci oştirea ţării ce rămăsese erà răspândită în ţară şi în cuartierele de iarnă, înconjurat de nevoi, nesigur dacă duşmanii boieri nu-l vor trădà în mânile duşmanilor, umblà rătăcit, căutând mijloace de a mântuì pe el şi ţara de această mare primejdie. „In acele nevoi mari, zice Walther, eroicul său suflet scoate cea mai de apoi virtute a lui". Într'un scurt timp el adună 6.000 oameni şi, sprijinindu-se în ajutorul lui Dumnezeu şi în mângâerea că se luptă pentru buna cauză, porneşte întru întâmpinarea înfioroasei mulţimi a Tătarilor, izbeşte, taie şi pune în goană nişte cete mari de Tătari ce se rezlăţiseră după pradă şi, gonindu-i, merse la oraşul Gherghiţa, unde găsì greul ordiei tătăreşti. Hanul rămase încremenit la o îndrăzneală aşà de mare din partea lui Mihai şi, cu toate că oştirea sa erà mai mult de şease ori mai mare, nu îndrăznì a primì bătaia şi se trase ruşinos spre ţara sa[1]). Spun că atât în luptele parţiale, unde îl bătù Mihai, cum şi în goana ce dete Hanului, îi omorî ca la opt mii Tătari [2]). Mihai cuprinse apoi oraşul Brăila, pe care o cotropise Tătarii, făcând multe grozăvii. Mihai omorî pe toţi Tătarii şi Turcii ce găsì vii, afară de cai; pe mulţi Turci îi spânzură afară din oraş. Unii, cari vruseră să treacă Dunărea, goniţi fiind cu multă iuţeală, se înecară; puţini numai putură scăpà [3]).

XIV.

Vicleana cursă ce i-o întinsese Tătarul, făcù pe Mihai foarte neîncrezător către Turci şi a nu mai vroì a tratà cu dânşii [4]); de aceea, când în Aprilie, Sultanul îi trimise doi ciauşi vorbindu-i de pace şi rugându-l a-l lăsà a trece cu oştirile în Ungaria, el mai că nu vroì a-i primì [5]), ba încă, spre a-şi răzbunà despre ocara făcută de Tătarii ce îi călcase ţara, dete drumul la vr'o câţi-và ostaşi ai săi ca să treacă Dunărea şi să prinză pe Turci [6]).

[1]) Walther.— [2]) Campana, 51.— [3]) Orteliu, 304.— [4]) Walther.— [5]) Guerrin, 228; *Hist. von den Empörungen*, 86.— [6]) Walther.

www.dacoromanica.ro

In luna lui Mai, 2.000 Români cuprind Cladova şi se întăresc într'însa şi răscoală o parte mare din Bulgaria [1]; tot atunci 2.500 haiduci, [2] Români din Ţara-Românească, trecând Dunărea mai în sus de Nicopol, pustiesc mai multe sate şi izbesc fără de veste cetatea numită Plevna pe Isc, mai la vale de Nicopol, prind pe Begul cetăţii, ce venise de curând dela Adrianopol cu femeia şi copii lui, şi mulţi alţi Turci şi Ovrei însemnaţi, câştigă multă pradă şi pe urmă sfarmă oraşul. La întoarcere fură izbiţi de Ianicerii şi Turcii din Nicopol; dar se bătură aşà de bine şi cu îndemânare, încât puţini vrăjmaşi scăpară, ca la două mii căzând ucişi [3]), şi ei se întoarseră biruitori cu prada lor în Ţara-Românească, afară din patru inşi numai ce căzură morţi într'această luptă [4].

Dup'aceea Mihai-Vodă trimise la 6 Mai pe Velicico cu 1.300 haiduci la Baba în Bulgaria, oraş neînchis şi bogat, mare ca de douăzeci mii case, cele mai multe de meşteri; o bătură şi o cuprinse, şi încărcară o sută cincizeci cară de avuţie dobândită, luând prinşi pre mulţi Turci însemnaţi cu muierile şi copii [lor]. Ei şezură acolo trei zile; apoi, dând foc oraşului şi sfărâmându-l, luară calea înapoi spre Dunăre cu toată dobânda; iar Turcii se strânseră din toate părţile în număr de 12.000 sub un paşă şi ajunseră pe Velicico cu oastea lui, la un loc ce se chiamă *Comisul*. Haiducii, văzând aceasta, începură a se hărţuì zi şi noapte cu duşmanul, până când, văzând că le va fi cu anevoie a scăpà, tăiară pe toţi prinşii, prefăcură în cenuşe tot calabalâcul lor şi prada făcută, şi recomandându-se la Dumnezeu, se aruncară cu furie asupra duşmanului şi mai toţi căzură morţi; dar sub dânşii în loc zăceau patru mii Turci [5]. Mihai-Vodă foarte se întristă [6])

[1]) Guerrin, 249.—[2]) Campana, 44.—[3]) Idem.—[4]) Guerrin, 250; De Thou, XI, 574. — 1.200 haiduci loviră oraşul Nicopol şi prinseră pe Buraş Beiul, care de curând sosise dela Adrianopol, numit fiind de Împăratul în acest post. Ei pustiiră tot locul numit Plenia şi omorîră tot ce se împotrivià trecerii lor; rămăşiţa fu dată flacărilor. Intorcându-se din această expediţiune, Ienicerii din Nicopol, în număr de 1.800, îi izbiră şi, după o luptă tare, haiducii biruiră. Numărul Turcilor ucişi in aceste deosebite locuri, se urcă la 3.000. Haiducii se întoarseră cu multă pradă». *Türkische und Siebenbürgische Victorien* — [5]) Cron. Rom., *Mag. ist.*, IV, 285; Guerrin, 287; De Thou, XII, 587; Iansonius, *o. c.* —. [6]) Cron. Rom., *ibid.*

www.dacoromanica.ro

și înștiință pe prințul Transilvaniei, care atunci se întorsese dela Praga [1]).

El sosise în acest oraș la 4 Fevruarie și fu foarte bine primit de toți domnii Curții. Îndată după aceea, căzù bolnav greu de lângoare, fiindu-i viața în primejdie. Când începù a se însănătoșì, îl duseră la catedrală ca să asculte liturghia. Acì i se făcù un cuvânt foarte plin de laudă pentru dânsul. Bathori răspunse foarte frumos în limba latinească, asigurând că el va stăruì cu statornicie în partida ce luase, și că nici-odată nu se va dezlipì de Casa austriacă și de Împărăție; dar că nădăjduià că Împăratul și Împărăția nu-l vor părăsì; că e încredințat că, de i se vor da ajutoarele făgăduite, va dobândì, cu sprijinul lui Dumnezeu, mai mari biruințe asupra dușmanului numelui creștinesc decât cele dobândite pân'acum. Împăratul, dându-i apoi o audiență particulară, îi dete slobozenie a se întoarce, după ce îl încărcă de daruri și făgădueli. I se făgăduì trei mii pedestrași și două mii călăreți, pe cari Împăratul să-i ție trei luni cu câte 24.000 scuzi pe lună, [și] de cari să dispozeze după plac. Papa îi făgăduì 40.000 galbeni pe lună și însărcină pe Francisco Murio del Monte să strângă pentru dânsul ostași în Italia. După ce își luă ziua bună dela Împăratul, Sigismund se duse la Viena. În toate părțile fù primit cu aceeaș falā și, spre a-l îndatorì și mai mult la urmarea războiului, Iesuiții Colegiului Vienei îi făcură un cuvânt în public și vorbiră de dânsul ca de un al doilea Iosue. Cugetà Bathori să treacă de acolo la Gratz spre a vizità pe soacră-sa Archiducesa Maria de Bavaria, când află că în Transilvania, Săcuii, supărați căci în dieta din urmă li se luase drepturile ce li se dedese când se porniră împotriva lui Sinan și întărâtați de Cardinalul Andrei și de Ștefan, Bathorești ce se aflau proscriși și fugari în Polonia, se revoltară. Această împrejurare îl făcù a-și schimbà hotărîrea și a pornì spre Transilvania. Până a nu ajunge el în această țară [2]), unchiul său Ștefan Bocskai potolise răscoala, înecând-o în sânge și pedepsind pe șefi cu mare cruzime, căznind pe unii, la alții tăindu-le capul, pe alții spânzurând și la alții tăindu-le nasul și urechile [3]).

Cum sosì în Transilvania, Sigismund își adună oastea; după ce luă două mici cetăți, Fillak și Czanad, cu o mare perdere de

[1]) Guerrin, *ibid.* — [2]) De Thou, 570. — [3]) Montreux, 596.

www.dacoromanica.ro

Turci, la 10 ale lunei Iunie izbì Temeşvarul prin trei părţi [1]. Înaintea acestui oraş sosì şi Mihai-Vodă, chemat de Bathori, cu 4.000 luptători şi o mulţime de boieri [2]. După o asediere de zece zile, în 25 Maiu, fù izbit de Turci şi de Tătari în număr de vr'o 40.000, care veniseră prin Bulgaria în Banat. După o luptă sângeroasă de amândouă părţile, Sigismund fù silit a ridicà asedierea, căci nu numai ajutoarele făgăduite dela Împăratul nu sosiau [3], ba încă însuşi trebuià a merge cu douăzeci mii ostaşi spre a se unì cu Archiduca Maximilian, ca să întâmpine puternica oştire turcească ce însuşi Sultanul povăţuià în Ungaria [4]; iar Mihai se întoarse spre a-şi apărà ţara.

XV.

Lala-Mahomed, ce se numise Vizir, surghiuindu-se Sinan, murise trei zile dup'aceea, şi această întâmplare părù Turcilor un semn ceresc ce poruncià d'a numì din nou pe Sinan în locul său.

Astfel acest neîmpăcat duşman al creştinilor fù scos din esil şi din nou, pentru a cincea oară, fù învestit cu slujba vizirească. Toată grija lui atunci fù să-şi răzbune ruşinea ce îi făcù creştinii. El avù curagiul şi energia să însufle Sultanului hotărîrea d'a merge însuşi la războiu, urmând pilda lui Suleiman-cel-Mare. Armia, poporul, şeicii în predicaţii şi provinciile de margine în jelbele lor, cereau încă aceasta ca singurul mijloc d'a mântuì Împărăţia. Hotărîrea Sultanului d'a merge la oaste în primăvară se obştise şi pregătirile de războiu se făcură cu grabă mare în toată iarna. Sinan întâmpină însă acum un rival în ambiţia lui, pe vechiul lui prieten, cumnatul Sultanului, Ibrahim, fostul Caimacam, care, dorind viziratul, spuneà de faţă că bătrâneţele fac pe Sinan nevrednic. L'aceste vorbe furiosul Sinan strigă faţă cu Sultanul însuşi: „Spun că sunt bătrân şi slăbit; dacă zice aşà Ibrahim, iasă cu mine în curte să ne luptăm în suliţi şi în sabie împreună!“ Şi zicând acestea, apucă pe Ibrahim de brâu de-l târî afară din sală [5].

La începutul primăverii, în minutul când nădăjduià de a-şi răzbunà asupra creştinilor şi d'a se încoronà cu lauri noui, Crudul

---

[1] *Die Warhaftige neue Zeitung.* — [2] Tomasi, 36. — [3] De Thou, 574; *Die Warhaftige neue Zeitung.* — [4] Tomasi, 36. — [5] Naima; Hammer, II, 282.

www.dacoromanica.ro

Arnăut murì într'o Mercuri (3 Aprilie 1596), zi rea în ochii Moslimilor. Acest ministru, de un caracter aspru și lacom, lăsă avuții foarte mari, adunate în campaniile sale din Ungaria, Valachia, Georgia și Iemenul). Ibrahim se numì atunci Vizir și Seraskier al armiei Ungariei. Trei zile după numirea lui, sosiră la Constantinopol cărțile și solii trimiși de Mihai și boierii Țării-Românești, cerând a face împăciuire. Aceàsta erà învoirea ce făcuse cu Hanul, pe care o trimisese spre întărire la Constantinopol, până a nu-și da Tătarul pe față viclenia sa. Hogea Seadedin, istoricul ce ne-a fost atât de folos în această scriere, citì aceste corespondențe în divan în locul lui Reis-Efendi și o dispută înfocată se aprinse între Muftiul și Hogea. Acesta erà de părere ca să primească pacea, dacă Mihai va da pe fiul său drept zălog (otage), și Muftiul Bostan-zade erà împotrivitor, zicând că nu se poate a tratà cu Mihai. Fiind-că Muftiul se sculă îndată și eșì afară, Seadedin se supără; dar își luă seama și, folosindu-se de lipsa protivnicului lui, înduplecă pe Reis-Efendi să facă un răspuns lui Mihai și boierilor țării într'un înțeles favoritor, după cum vroià) Dar aceasta nu slujì de nimic, căci Mihai, cum știm, neîncrezător acum după înșelăciunea Hanului, refuză d'a mai tratà cu Turcii. Aceștia însă nu îndrăzniră a-l mai izbì atunci, speriați de atâtea învingeri, și hotărîră a purtà războiul în Ungaria, unde însuși Sultanul să meargă. Depărtarea Sultanului la oaste era foarte neplăcută mumei lui, venețianca Baffo, care erà sufletul cârmuirii și făceà pe fiul său să facă toate după placul ei. Hotărînd să facă ori-ce, numai ca să oprească această depărtare, care puteà să slăbească influența ei, ea rupse toate legăturile cu credința părinților ei și propuse o măcelărire generală a tuturor creștinilor. Aceste comploturi din norocire nu izbutiră. Sultanul se mulțumì a gonì din Constantinopol cu firman pe toți Grecii neînsurați, puindu-le un soroc de trei zile . Sultana muma (valideaoa), văzând că a perdut stăpânirea pe inima fiului său, căută a se folosì de farmecul celei mai frumoase roabe din Serai spre a-l redobândì. Mahomed se păreà la început că căzuse în cursă; el răspunse la dezmerdările roabei cu amorul cel mai înfocat; dar când ea deschise gura ca să-l roage să rămâe în Constantinopol, Mahomed, chiar în pat, centru al plăcerilor sale, puse mâna

---

[1]) Jouannin, 179.—[2]) Naima; Hammer, II, 283.—[3]) Hammer, II, 283.

www.dacoromanica.ro

pe cuţit şi ucide fără milă acea jertfă nevinovată a ambiţiei mumei sale [1]), faptă ce dovedeşte o inimă mai mult feroasă decât curagioasă. El puse apoi de mai înecă câte-va femei, sub pretext că n'au ţinut postul [2]); apoi în 21 Iunie (1596) se puse în cale spre Ungaria, însoţit de un alai măreţ şi cu toată oastea, ducând cu dânsul dervisi, femei, icioglani, eunuci, câni de vânătoare şi şoimi [3]). Ambasadorii Franciei şi Engliterei primiră poruncă a însoţì pe Sultan în această expediţie în contra creştinilor [4]).

XVI.

Îndată după luarea Graanului în anul trecut, feld-mareşalul împărătesc din Ungaria, Mansfeld, muri (14 August 1595) şi cu dânsul şi disciplina din armia nemţească. Ţăranii din Austria, împovăraţi de despoerile şi jafurile nobililor de o parte şi ale trupelor de alta, se adunară între Claus şi râul Ens şi se revoltară. Această revoltă crescù şi se mărì foarte şi fu cumplită nu numai nobililor, dar şi Împărăţiei. Oştirile ce se trimise în contra lor, nemulţumite căci nu li se plătise simbria, se revoltară şi ele şi începură a prădà oraşele şi satele ce scăpaseră neprădate de ţărani. Aceste întâmplări opriră cursul fericit al izbânzilor în contra Turcilor şi câtă-va vreme puse Austria într'o anarchie grozavă de care d'abia scăpă, ajutată de neunirile şi lipsa de disciplină a revoltanţilor [5]).

Indată ce Împăratul înţelese despre pregătirile ce Turcii făceau împotriva Ungariei, trimise solii săi la Papa şi la prinţii Europei, rugând să caute a-l ajutà în această primejdie comună a creştinătăţii [6]). Papa se silì din nou a reînsufleţì zelul pentru războiu, cu totul slăbit, al prinţilor italieni; el căută în zadar a face pe Spanioli şi Francezi a încetà războiul între dânşii şi a-şi întoarce armele în contra Turcilor; şi cunoscând, ca toată lumea, de ce mare folos ar fi Polonia, când ar primì a intrà în legătura creştină, hotărî a mai face o încercare şi trimise pe Cardinalul Henric Caetan, în calitate de Legat în Polonia, ca să silească, când se va adunà dieta, ca să îndatoreze pe rege şi pe cei mari

[1]) Sagredo, 743 ; Sacy, II, 135.— [2]) Sagredo, 743 ; Hammer, 283.— [3]) Sacy, II, 136; Sagredo, 744; De Thou, XII, 578—79. — [4]) De Thou, 579; Sagredo, 744.— [5]) De Thou, XII, 548. — [6]) Montreux, 615.

www.dacoromanica.ro

ai Crăiei a-şi unì puterile cu ale Împărăţiei [1]). Papa scrise în deosebi şi crăiesei Poloniei şi puse şi pe Arhiducesa Maria di Grazzo, muma ei, şi pe sora ei prinţesa Transilvaniei să-i scrie ca să îndemne pe regele într'această faptă, spre slujba lui Dumnezeu şi în obştescul interes al creştinătăţii [2]). Legatul Papei ajunse în Varşovia cu episcopul de Breslaw, ambasador al Împăratului, şi, dobândind audienţă dela dietă, îi expuse într'un frumos cuvânt, ce s'a tipărit atunci, misia lui, arătând jertfele ce Papa a făcut pentru creştinătate şi datoria Polonilor d'a ajutà pe creştini, căci fără dânşii puterile Împărăţiei Germanice întregi nu sunt în stare a stà împotriva puterii celei peste măsură mare a păgânilor [3]). Episcopul ce prezidà dieta răspunse că această propunere cere o mare şi coaptă dezbatere. „Polonezii, zice un analist contimporan, vroiau pace cu duşmanul păcii şi nici o price cu pricinuitorul gâlcevilor [4])". Ura veche şi naturală a Polonilor şi mai cu seamă a lui Zamoisky cătră Casa Austriei izbutì, şi Legatul Papei plecă fără a dobândì nimic [5]).

Intrigile Engliterei nu puţin slujiră spre a împedecà această unire a Polonilor cu Împăratul în contra Turcilor. Ambasadorul englez, ce sosise în iarna aceea în Constantinopol, răspândise vestea că misia lui este d'a unì pe Turci şi Poloni în contra Voevozilor Ţării-Româneşti şi Transilvaniei [6]). Simpatii însă şi ajutoare dintr'altă parte veniră a încuragià pe creştini în războiul greu ce purtà. Ţarul Muscalilor Fedor I şi Şahul Perşilor trimiseră ambasadori la Praga de încheiară alianţă cu Împăratul în contra Turcilor, şi vre-o câte-và cete de Ecosezi veniră pe la Dantzig în Transilvania spre a luà parte la războiu [7]); şi deputaţi din partea popoarelor din Herzegovina şi alte locuri supuse Turcilor, reclamară în zadar ajutoare dela Împăratul spre a se revoltà [8]).

XVII.

În vremea aceasta Sultanul, cu două sute mii oameni şi trei sute de tunuri mari şi mici, sosise la Belgrad şi d'acolo merse la Buda, unde ajunse în 2 Septemvrie [9]). Înapoia lui, Mihai izbià

[1]) De Thou, 581.—[2]) Tomasi, 44.—[3]) De Thou, 581.—[4]) Montreux, 625.—[5]) De Thou, 582; Montreux, 625.—[6]) Hammer, II, 283. — [7]) Tomasi, 48. — [8]) Montreux, 625.—[9]) Montreux, 625; De Thou, 586.

www.dacoromanica.ro

ariergarda şi răpià proviziile oştirei. El cuprinsese pe Dunăre şease corăbii mari, încărcate de muniţii, ce [se] duceau la Belgrad, omorîse 1.200 Turci ce le însoţià, luase tot ce erà în corăbii, şi pe dânsele le dete afund [1]). Cu puţine zile mai înainte, la $^{16}/_{26}$ Iulie, trimisese Mihai-Vodă o seamă de oşti alese ca să ia Vidinul, puindu-le cap pe Aga Fărcaş. Românii trecură Dunărea pe la Sdeglea. Turcii însă le prinse de veste şi, adunându-se în mare număr, nu eşiră să se lovească de faţă, ci se ascunseră de făcură meşteşug. Aşà mergând oştile lui Mihai-Vodă fără teamă, Turcii le lovì de faţă şi fără veste şi, după un războiu tare ce ţinù multă vreme, biruiră Turcii pe ai noştri şi câţi fură călări printr'înşii scăpară câte ceva, însă puţinei, iar pedestraşii periră cu totul [2]). Această perdere scârbì tare pe Mihai-Vodă şi, văzându-se în lipsă de soldaţi, ţara fiind foarte despopulată, trimise prin ţări străine să strângă în leafă voinici viteji şi să aducă o seamă de Leşi şi Cazaci şi altfel de oameni cari erau de folos [3]).

Iar Sultanul dela Buda merse de tăbărî înaintea cetăţii Erlau (la 21 Septemvrie), a cărei izbire se hotărîse într'un sfat de războiu. După ce Sultanul, potrivit unei porunci (précepte) a Coranului, somă garnizoana d'a îmbrăţişà islamismul şi d'a predà cetatea, începù asedia; şi după şeapte zile, Valonii din cetate se revoltară şi siliră pe căpetenii a capitulà oraşul; cetăţuia nu întârzie a urmà această pildă. Maximilian Archiduca, care erà numit generalisim al Împărăţiei, şi prinţul Transilvaniei, ce se unise cu dânsul, sosiră prea târziu în ajutorul Erlaului; dar ei vrură să-şi răzbune, printr'o biruinţă, de perderea acestui oraş.

Puţină vreme după acea importantă cuprindere, Giafer-Paşa întâlnì armia creştină în preajma cetăţii Erlau, în câmpia numită Keresztez, unde râul Cincia se varsă în bălţi, până a nu se unì cu Tisa.

Ambele armate protivnice se loviră acolo şi, după o luptă înverşunată de trei zile (23, 24 şi 25 Octomvrie 1596), în care oştirile se bătură fără rezultat hotărîtor, cu toată îndărătnica împotrivire a Otomanilor, oastea creştină îi respinse, le ucise vre-o mie de oameni, le luă 40 de tunuri şi stè să rămână învingătoare. Turcii erau scoşi din tabăra lor şi puşi pe fugă; izbânda erà acum a creştinilor. Această izbândă mai crescù dorinţa ce de

---

1) Guerrin, 288; De Thou, 186; Montreux, 625; Iansonius. — 2) Cron. Rom., *Mag. ist.*, IV, 285. — 3) *Ibid.*, 286.

www.dacoromanica.ro

mai multă vreme arătă Sultanul Mahomed d'a se întoarce la Constantinopol; în sfatul ce se ţinù pentru aceasta, se hotărî, după părerea lui Seadedin-Hogea, că fiinţa de faţă a Padişahului erà trebuincioasă spre a îmbărbătă pe ostaşi. In 26 Octomvrie, Nemţii şi Ungurii izbesc trupul de armată, unde se află Sultanul, care se trase sub cortul lui Ionnis-Bei, capul mutefericalelor, aşezat în dosul bagajelor. Bătălia erà acum perdută pentru Otomani; artileria lor erà în puterea duşmanului; corturile Sultanului erau în jaf şi oamenii casei Sultanului nu puteau stăvilì lăcomia biruitorilor, fără numai cu o nefolositoare împotrivire; Vizirul Cicala, care erà pus la pândă cu o ariergardă de 40 mii oameni, văzând netocmeala creştinilor, se repezì deodată cu călărimea sa, în minutul când Nemţii şi Ungurii înfigeau steagul crucei şi săltau în triumf împrejurul atâtor bogate prăzi, şi le smulse din mâini biruinţa. În mai puţin de o jumătate de ceas el împinse în baltă călărimea creştină, care trecù peste pedestrime şi fu nimicită; cincizeci mii de oameni, căzuţi sub paloşul Musulmanilor, stau în mocirlă. O groază panică cuprinsese armata creştină, care se împrăştie în toate părţile, fiecare ostaş fugind în cotro vedeà cu ochii, fără să ştie unde, şi cei mai mulţi perind în baltă sub sabia Tătarilor. Cincizeci mii Creştini şi numai douăzeci mii Musulmani periră în aceste lupte ce ţinură patru zile. Maximilian fugì spre Caşovia, Sigismund Bathori spre hotarul ţării sale. Spun că osebit de acel groaznic măcel, care umpluse bălţile de stârvuri, Turcii biruitori mai făcură în această bătălie o pradă de zece mii galbeni în argint şi nouăzeci şi şeapte tunuri. Analiştii lor aseamănă această luptă cu acea dela Mohaci şi dela Cialdiran. „Astfel fu, zice Sacy, această bătălie de Keresztes, pe care creştinii o câştigară prin curajul lor şi o perdură prin lăcomia lor; pildă îngrozitoare, care arată generalilor că vitejia poate izbândì a dobândì foloase, dar că numai disciplina le poate păstrà." [1])

După această învingere strălucită, Cicala-Paşa, căruia Sultanul erà dator izbânda, fu numit mare Vizir în locul lui Ibraim-Paşa [2]), iar Padişahul se întoarse la Constantinopol [3]).

[1]) Sacy, II, 141.—[2]) Jouannin, 179.—[3]) Hammer, 285; De Thou, 582—3; Sacy, 141; Sagredo, 780.

Intreg acest capitol l-am lăsat astfel cum a fost orânduit de Odobescu după manuscriptul lui Bălcescu, rămas în acest loc cu totului tot neorânduit. (Nota Editorului).

www.dacoromanica.ro

XVIII.

Când Turcii după margine văzură trecerea Sultanului cu atâta oştire asupra Ungariei, începură a se semeţì, a eşì în Ţara-Românească pe marginea Dunării, şi prinseră a prădà şi robì [1]. Mihai-Vodă îşi strânse atunci oştile şi, după sărbătoarea Sfântului Mihail, purcese cu 2.000 oameni asupra Turcilor [2]. Mergând prin ţară, Domnul întâlnì o seamă de Turci pe apa Teleormanului, robind şi stricând ţara; el îi izbì şi îi prinse pre toţi vii; apoi merse de ocolì cetatea Turnul, o bătù şi o arse [3]. După aceea trecù Dunărea şi izbì cetatea Nicopol în 12 Novembrie, ucise pe toţi Turcii ce îi stătură împotrivă, cuprinse bulevardul cel mai însemnat, pe care îl asemănă cu pământul; şi pe însăşi cetăţuia erà s'o cuprinză, când află vestea nenorocitei bătălii dela Keresztes [4], care îl întristă foarte. Sangiacul Nicopolului, ce erà închis în cetate, trimise atunci Domnului stofe ţesute cu aur şi argint, samururi frumoase, zece cai cu harşale de argint, rugându-l să lase de a mai bate cetatea şi a nu mai întărâtà mânia Sultanului, care acum biruitor se întoarce din Ungaria şi se aşteaptă la Sofia. Paşa încă se făgăduià că va mijlocì ca Mihai să-şi aibă pacea dela Turci şi ca Sultanul să-l recunoască pe el şi pe fiul său de Domni moştenitori ai Ţării-Româneşti. Domnul căutà mult mai puţin l'aceste făgădueli frumoase cât la puterea zidurilor cetăţii şi la vestea întoarcerii Sultanului, care puteà năvălì asupră-i; se prefăcù dar că e înduplecat de sfaturile Sangiacului, primì cererea sa şi, ridicându-se de acolo, unde zăbovise cinci zile, trecù Dunărea [5]. Domnul trecuse râul în ţară într'o dimineaţă la răsăritul soarelui şi, însoţit numai de şease inşi din căpetenii, apucase fără grije înainte, urmat, într'o lungă depărtare, de cincizeci călăreţi şi, în sfârşit, mai departe încă, venià toată oastea după rânduiala ei. Astfel mergând în cale, Domnul şi cu soţii lui întâlniră doi Turci, pe cari îi prinseră şi aflară dela dânşii că fac parte dintr'o bandă de 500 Turci, care bântuie satele acelui judeţ, arzând şi jefuind, şi că

---

[1]) Cron. Rom., *Mag. ist.*, IV, 288.—[2]) *Ibid.*; Walther.— [3]) Cron. Rom., *Mag. ist.*, IV, 288.— [4]) *Ibid.*— [5]) Walther; Cron. Rom., *Mag. ist.*, IV, 288; D'Ambry, 846; Baudier, 580.

www.dacoromanica.ro

această ceată nu e departe. Cum află aceasta, viteazul Domn se repede iute cu cei şease soţi ai săi către acei 500 Turci, îi ajunge şi îi izbeşte furios. Spun că omorî paisprezece inşi cu mâna lui, până când apucă de îi veni ajutor din oaste, de-i prinse pe toţi câţi scăpară de moarte. După această faptă de o semeaţă şi o nesocotită vitejie, Eroul se duse la Târgovişte, spre a se odihnì şi a se bucurà în pace de triumfurile sale [1]).

XIX.

Dar intrigile şi vicleniile ticăloşilor boieri ai ţării nu-l lăsară în repaus multe zile şi a îngrijì de treburile ţării. In cele dintâiu zile ale lui Decemvrie, potrivit făgăduelelor şi învoelii făcute cu Sangiacul Nicopolului, Sultanul se grăbì a trimite lui Mihai o deputaţie de douăzeci inşi cu steag roşu spre semn de pace [2]). Boierii, duşmani ai Domnului, se folosiră îndată de aceasta, spre a învinovăţì pe Mihai-Vodă către prinţul Transilvaniei cum că ar fi hotărît a se trage din legătură cu dânsul şi cu creştinii spre a se legà cu Turcii. Bathori, slab de minte şi bănuitor, adună îndată sfetnicii săi spre a se chibzuì despre ceea ce trebue a face în aceste împrejurări, cu atât mai grele că el nu erà în stare a atacà de faţă pe Mihai. Acesta află bănuelile ce boierii băgaseră în capul lui Bathori şi toată intriga ţesută spre perzarea lui şi îndată înştiinţă pe acesta că, întărit prin nevinovăţia sa, el a hotărît să meargă în capitala lui să-l întâlnească, numai cu o mică suită şi nădăjdueşte că va da de minciună pe cei ce l'au pârît, şi îi va arătà că e credincios jurămintelor sale. Această hotărîre îndrăzneaţă a lui Mihai înmărmurì pe duşmanii lui şi ridică după inima lui Bathori toată bănuiala [3]). Mihai lăsă sub îngrijire şi pază pe deputaţii Sultanului până la întoarcerea sa [4]). Apoi luând cu dânsul pe Mihalcea Banul, Radul Buzescu şi puţini alţi boieri, pornì în Transilvania [5]) şi ajunse la Belgrad în 30 ale lui Decemvrie. Bathori îi trimisese înainte pe secretarul său de stat Pancratie Sennyei cu patruzeci trăsuri de

[1]) Walther; D'Ambry, 846; Baudier, 580—81.—[2]) Guerrin, 333; Ortelius, 344.— [3]) Cron. rom., *Mag. ist.*, IV, 286; Kogălniceanu, 168.—[4]) Guerrin, 333; Montreux, 641; Ortelius, 344. — [5]) Cron. rom., *ibid.*

www.dacoromanica.ro

paradă și o mulțime de nobili [1]); el însuși îi eși înainte cu un sfert de leghe din oraș, lingușindu-l cât puteà cu dragostea [2]). Astfel cu cea mai mare pompă fù primit Mihai-Vodă în capitala prinților Transilvaniei. A doua zi, în cea din urmă zi a lui Decemvrie, Bathori trimise o seamă de călăreți lui Mihai-Vodă ca să-l însoțească la Curtea sa. Acolo, de față cu cei mai de căpetenie domni ai țării Ardealului și cu Nunciul Papei, ambii Domni vorbiră ca la două ceasuri; pe urmă Mihai-Vodă fù dus cu multă cinste la casa sa, gătindu-se Bathori a-l ospătà a doua zi cu toată fala cuvenită unui asemenea Domn. In ziua cea dintâiu a anului nou Mihai-Vodă se duse cu multă solemnitate la biserică; pe urmă merse la prințul Transilvaniei, care îl ospătă măreț și la patru ceasuri se întoarse la cuartierul său. La 2 Ianuarie Voevodul fù ospătat la casa Cancelarului Iojika, unde banchetul ținù până la șeapte ceasuri seara.

La 3 Ianuarie ofițerii și pagii prințului Transilvaniei aduseră la Mihai-Vodă, din partea lui Bathori, șease pahare mari de aur zmălțuite, un ibric și un lighian de argint. Oamenii Domnului fură asemenea tratați după obrazul fie-căruia. Mihai-Vodă trimise și el prințului Bathori daruri frumoase ce stau în vr'o câte-và blăni de mult preț și haine bogate [3]), ce fură primite cu aceeași bună-voință cu care fură trimise. În 5 Ianuarie Mihai-Vodă merse de-și luă ziua bună dela Bathori spre a se întoarce în țară [4]). Atunci Bathori făcù cunoscut lui Mihai-Vodă: că inima lui e foarte amărîtă, căci autoritatea Papei și făgăduelele ce a dat Împăratului îi leagă mânile și nu-l lasă a-și luà satisfacția și răzbunarea ce i se cuvine despre Poloni; că Polonia nu numai că e hotărîtă a ține sub protecția ei pe Moldavia, dar încă voiește a o întinde și asupra Valahiei; că Împăratul nu-i dă ajutoarele făgăduite în bani și oameni, și astfel el se află în nevoia sau de a se ruinà cu totul sau de a face pace cu Turcii;

---

[1]) Cron. rom., *ibid.*— [2]) Guerrin, 333.—[3]) O blană de samur și haine țesute cu aur: Ortelius, 354. — [4]) Mihai-Vodă merse în Transilvania să roage pe Sigismund ca să continueze războiul cu Turcii, zicând că nici o provincie nu e mai expusă și mai trebuincioasă la războiu ca Valachia. Prințul îi răspunde că primește cu bucurie voința sa și că o va împărtășì și Împăratului. Mihai îi dete un boier al său ca să meargă la Împărăție să facă aceeaș rugăciune ce a făcut prințului Sigismund»: Herrera, 719; Guerrin, 333—4; Ortelius, 344.

www.dacoromanica.ro

că într'o asemenea poziție și ostenit de atâtea griji ale puterii, a hotărît a abdică și a-și lăsă țara în stăpânirea Austriei, după tractatul încheiat cu această putere la Ianuarie 1595; că spre acest sfârșit pleacă la Praga spre a negoțiă [1]). Mihai, care vrù să ieà parte l'acele deliberații și negociații, arătă lui Sigismund că dorește și el a trimite un sol la Praga. Spre acest sfârșit lăsă lângă Bathori pe Banul Mihalcea ca să-l însoțească la Praga [2]). El zise lui Sigismund și însărcină și pe solul său d'a spune Împăratului Rudolf al II-lea că el va stà mijlocitor de va voì să facă pace cu Poarta, îl va ajută de va voì războiu. Dar că în acest din urmă caz, arătă Împăratului ca nu cum-và să-l mai înceapă până nu va unì puterile tuturor prinților creștini; că atunci trebue a izbì deodată și cu toții împreună și că astfel e sigur de biruință [3]). Dup'aceea Mihai-Vodă se întoarse în Țara-Românească și Bathori, însoțit de Banul Mihalcea, pleacă spre Praga, cu patruzeci trăsuri, unde ajunse la 17 Fevruarie (1597), fiind primit și tratat cu mare falà și cinste în toată călătoria sa prin staturile Austriei [4]).

XX.

Îndată ce Mihai-Vodă se întoarse în Capitala țării, asemănat cu înțelegerea ce avusese cu Bathori, chemă pe ciaușul turcesc ce îl aștepta, primì de față steagul de pace ce îi adusese din partea Sultanului și îi dete un răspuns mulțumitor, așezând astfel pace cu Turcii. Această pace fu cu atât mai mult în nevoe a o primì atunci, că aflase că o armie puternică se adună la Sofia, gata a năvălì în Țara-Românească și că acum Transilvania, ca și Împărăția, nu se îndemânau a-i stà în ajutor [5]). Această pace nu erà alt decât o încetare de vrășmășii (ostilități) și n'aveà nici un caracter definitiv. Astfel, sub umbra acestei păci, Mihai căută a se pregătì pentru războiu. El se înțelesese cu Bathori ca acesta să dobândească ajutoare dela Împărat și, cu pregătirile ce va face și el, să năvălească împreună în Turcia, siguri că multe popoare creștine se vor ridică la vederea stindardelor lor. Într'adevăr Mihai, prin agenții săi și mai cu seamă prin vestea vi-

[1]) Tomasi, 53; Spontoni, 48.—[2]) Cron. rom., *Mag. ist.*, IV, 287.— [3]) Guerrin, 334; De Thou, XIII, 187.— [4]) *Ibid.*— [5]) Engel, 243.

www.dacoromanica.ro

tejiei şi a triumfurilor sale, pregătise popoarele supuse Turcilor spre a scuturà greul şi ruşinatul jug ce le apăsà. Un complot întins în toată Turcia, al cărui cap erà Episcopul dela Târnova, se formase. Sârbii şi Bulgarii se făgăduiră lui Mihai că, îndată ce va trece Dunărea, se vor ridicà cu toţii din toate părţile, vor tăià toate garnizoanele turceşti, îi vor da Sofia în mână şi îl vor trece Balcanul[1]). Mihai începù cu multă activitate a se găti de oaste; el începù a strânge oameni de ţară la oaste şi începù a chemà în leafă oştiri străine, după obiceiul de atunci[2]). Din nenorocire, Ieremia-Vodă din Moldova, duşman al creştinilor şi partizan al Turcilor, nu numai că deschise calea Tătarilor prin ţara sa, dar încă se opuse la trecerea a 6.000 Cazaci ce veniau în slujba lui Mihai[3]). Dintr'altă parte, Sigismund Bathori câştigă numai făgădueli mari, dar nici bani nici oştiri dela Împărat[4]). Astfel creştinii nu putură fi gata la vreme[5]) şi Turcii, cari nu se amăgiau asupra gândurilor ostile ale lui Mihai[6]), descoperiră complotul Bulgarilor, şi Episcopul dela Târnova împreună cu mulţi alţii fură prinşi, chinuiţi groaznic şi tăiaţi în bucăţi[7]). Zece mii Sârbi atunci, desperaţi, vor să se scoale; în Iunie trimit soli lui Mihai-Vodă, numindu-l cap al lor şi făgăduindu-i că vor cuprinde cetatea Vasiţa şi Cladova şi că nu vor cruţà nici sângele nici viaţa lor pentru dânsul şi pentru a scuturà acel trist jug al barbarilor împilători. Mihai-Vodă le răspunse să mai aştepte cât-và, până să vie o ocazie mai priincioasă, care să înlesnească mai mult izbutirea unei aşà de primejdioase întreprinderi. Deşì acest plan de izbire asupra Turcilor se nimicnicì deocamdată, Mihai îşi urmă pregătirile sale. La începutul lui Iulie (1597) el făcù căutare armiei sale, care erà de 15.000 oameni şi dete de fie-care ostaş câte cinci talere. El mai aşteptà încă bunii ostaşi silezieni, trimişi în ajutor de Împărat. Tot în acea lună Henric Lesota, un ofiţer al Împăratului, sosì în Târgovişte ca să plătească, în numele stăpânului său, leafă pe toată luna la patru mii aleşi călăreţi d'ai lui Mihai-Vodă[8]).

[1]) Tomasi, 57. — [2]) Engel, 243. — [3]) Tomasi, 57. — [4]) De Thou, 187. — [5]) Tomasi, 57.— [6]) Walther.— [7]) Tomasi, 57.— [8]) Walther.

www.dacoromanica.ro

XXI.

Văzând greutăţile ce întâmpină din partea aliaţilor săi, ca să facă o expediţie puternică şi serioasă în contra Turcilor, Mihai-Vodă se încredinţă că nu va izbuti nimic în contra Turcilor câtă vreme nu va fi destul de tare spre a se luptà singur cu dânşii, fără a mai năzui la ajutor străin, care, când nu vine, când trebue a-l cumpără cu jertfe scumpe, după cum i se întâmplase cu Bathorĭ. El se încredinţă că o naţie, spre a câştigà şi a-şi păstrà independenţa, trebue să se pună sub ocrotirea puterii sale, iar nu a străinului, ori-cât de blând şi dulce s'ar arătà acesta. El căută dar care sunt elementele de putere ale patriei lui şi nici fu cu anevoe a le găsì.

Potopul de naţii barbare şi furtunile veacurilor ce trecuseră peste pământul vechii Dacii, dela descălecarea ei de Romani, nu-l putură deşertà de aceşti locuitori, cari prinsese rădăcină puternică şi adânc înfiptă acì. Românii se păstrară dar, în toată întinderea Daciei, cu limba, cu obiceiurile străbune, cu caracterul lor naţional, fără a se împestriţà cu alte neamuri străine; în Valachia şi Moldova rămaseră locuitorii în cea mai mare omogenitate; în Transilvania însă, pe alocurea, se aşezară, în puţin număr, Săcui, Saşi şi Unguri, precum şi Sârbi în Banat, dar în toate locurile, majoritatea erà Români. Timpul viforos al veacului de mijloc împărţise pământul românesc în trei ţări: Transilvania cu Banatul, Moldova şi Ţara-Românească; dar în inimile tuturor Românilor rămase neştearsă tradiţia unui trai comun şi dorinţa d'a-l înfiinţà din nou. În acele timpuri grele ale năvălirii barbarilor, în două rânduri ţările Moldova şi Ţara-Românească se pustiiră, locuitorii trăgându-se la munte şi în Ardeal, de unde, când barbarii deşertară locurile, ei se reîntoarseră sub Domnii lor, la vechile lor vetre. Dar multă vreme încă, până la 1467, Domnii Ţării-Româneşti păstrară stăpânire peste ducaturile Omlaşului, Făgăraşului şi Rodnei în Transilvania, precum şi Domnul Moldovei stăpânì mai multă vreme ducatul Maramureşului. Întâmplările păstraseră aceste ţări, Transilvania, Ţara-Românească şi Moldova, singure, izolate, slobode, între Împărăţia Turcească, Ungaria şi Polonia, cari toate amerinţau cotropirea lor. Erà dar firesc lucru că ori-ce Voevod din aceste trei ţări, ce

www.dacoromanica.ro

se simţià în putere, să caute a le unì într'un singur stat şi astfel a reîntrupà vechiul regat al Daciei. Dacă vedem această ideie intrând adesea în capul Domnilor ungureşti din Ardeal, cu atât mai mult ea trebuì să intre în capul acelor mari Voevozi români, cari se inspirară de simţimântul naţional şi personificară individualitatea naţională a Românilor. Naţionalitatea, deşi nu aveà atunci acel caracter mintos şi ideal ce a dobândit în zilele noastre, dar erà mult mai întinsă şi mai puternică ca simţimânt. Toţi istoricii veacului de mijloc se miră de puterea cu care Românii îşi păstrează obiceile romane şi simţimintele lor naţionale, trăind în mijlocul barbarilor, fără a se amestecà cu dânşii. „Ţin ei — zice Tomasi, autor contimporan al lui Mihai-Vodă, — de ocară numirea de Valach, nevrând a fi chemaţi altfel decât Români şi glorificându-se (lăudându-se) că se trag din Romani [1])".

Mircea-cel-Bătrân fu cel dintâiu Domn român care se luptă pentru unitatea naţională. Vrù să cuprinză Transilvania şi aţâţă un războiu cu Sigismund, regele Ungariei, ce dete pas Turcilor a intrà în mijloc şi a silì pe Mircea, la 1393, a se declarà vasal al lui Baiazid. Apoi Mircea îşi întoarse armele asupra acestuia şi, după ce cuprinde Moldova şi o răpeşte dela Iuga-Vodă, reclamă moştenirea Împărăţiei româno-bulgare dela Turci şi îşi întinde stăpânirea până în Balcani [2]). Dar isprava acestor silinţi ale Marelui Mircea fu până în urmă întemeerea suzeranităţii turceşti asupra ţării.

Ştefan-cel-Mare al Moldovei călcă pe pasurile lui, cuprinde Ţara-Românească, pe care n'o poate ţine şi trage prin aceasta asupră-şi furia Turcilor. Apoi dobândeşte dela învinsul său dela Piatra, vestitul rege român al Ungariei, Matei Corvinul, în proprietate Cetatea-de-Baltă şi Ciceiul din Transilvania. Acest dar,

---

[1]) Tomasi, 74: «Tengono per ignominia nome di Valacco, non volendo essere appellati con altro vocabolo, che di Romanischi, gloriandosi d'havere origine da Romani». — [2]) «Drept-credinciosul intru Hristos Dumnezeu, pietosul şi iubitorul de Dumnezeu Mircea cel Mare, Domn cu mila lui Dumnezeu şi singur Stăpânitor a tot pământul Ungro-Vlahiei şi de dincolo de Munţii Carpaţi, până la pământul tătăresc (Basarabia), Herţog (Duce) Almaşului şi Făgăraşului, Domn al Bănatului despre apus, Stăpânitor îmbelor laturi ale Dunării până la Marea Neagră şi Domn cetăţii Drăstiorului şi al tuturor ţărilor şi oraşelor până în hotarele Adrianopolei». Fotino., *o. c.*, III, 370; trad. după Sion, III, 217.

www.dacoromanica.ro

mai târziu, silește pe un urmaș din osul lui, pe Petru Rareș, a se amestecă în trebile Transilvaniei și a voi a cuprinde această țară; și cade și el jertfă acestei ambiții naționale. Dar cu cât această ideie dobândià martiri mai mari, cu cât costiseà mai mult pe Români, cu atâta, după caracterul lor stăruitor, țineau ei la dânsa. În zilele lui Despot-Vodă (1572) în Moldova, acest svânturatic de geniu, trei îngeri, se ziceà în popor, s'au arătat Domnului în vis, în dimineața Crăciunului, cu coroane de aur, proorocind că el va stăpâni curând peste Moldova, Țara-Românească și Transilvania [1]). Marea idee a Unității naționale erà dar pe acele vremi un simțimânt popular. In ochii poporului, ea erà aceea ce e astăzi: un drept și o datorie, singurul mijloc d'a se mântui de sub stăpânirea străinilor, d'a intrà în întregimea drepturilor sale naționale și d'a le păstrà nevătămate de bântuirea dușmanilor. Spre a o realizà, ce trebuià oare? O sabie românească puternică. Românii acum găsise aceasta. În capul Țării-Românești stà un Domn român, tânăr, îndrăzneț, ambițios, cu minte înaltă, cu inima aprinsă spre fapte vitejești, vestit și meșter în războaie; el se inspiră de simțimântul nației, se aprinse de această idee a regenerației naționale și, cu puternica lui voință, hotărî a nu pregetà până la moarte întru îndeplinirea ei. Împrejurările politice îi fură favoritoare și deschiseră un câmp întins ambiției lui celei mari, la îndrăznețele sale proecte.

XXII.

Machinațiile și intrigele de atâta vreme pregătite de Curtea Austriei, aduseră isprava lor. Sigismund Bathori, povățuit de duhovnicul său, Iesuitul Carilio și de Silvio Piccolomini, amândoi vânduți Curții Austriei, fu târît spre Praga, cum știm, unde ajunse în 17 Fevruarie [2]). Acolo, după o primire strălucită, Împăratul, în numele Craiului Spaniei, îi dete ordinul Mielul de aur, ce atâta îl dorise; zădărnicia acestui prinț, ușure la minte, fu foarte măgulită și fu plecat a ascultà aceea ce îi insuflà partizanii Austriei. In conferințele ce se deschise, Bathori propuse

---

[1]) Hammer, II, 114. — [2]) De Thou, XIII, 187 și 293.

www.dacoromanica.ro

ca, de vreme ce neputința lui fizică nu-l iartă a aveà moștenitori, voește a se lepădà de acum de stăpânirea Transilvaniei și a o da Austriei. Împăratul, învățat de ai săi a fi viclean, se prefăcù mai întâiu a se mirà de această propunere și a n'o primì. Dar se îmblânzì îndată și se încheie cu Bathori aceste condiții: ca Împăratul să-i dea pe viață, în schimb, pentru Transilvania, ducatele Oppeln și Ratibor din Silezia; ca să-i dea încă pe tot anul o pensie de 50.000 scuzi de aur, plătiți la Veneția, la Roma sau la Genua; că, fiind-că are de gând a se călugărì, să urmeze despărțirea între el și soția lui, care va păstrà titlu de principesă a Transilvaniei; ca de va intrà în ordinele bisericești, să i se dea un venit în vr'o mânăstire și să mijlocească la Papa spre a-l face cardinal; ca, în ori-ce vreme și caz, Împăratul să-i dea titlul de Prea-strălucit [1]).

Depărtându-se de Praga, Bathori hotărî cu Împăratul ziua în care acesta să trimită ambasadori la dietă ca să primească stăpânirea Transilvaniei, după care faptă apoi, Arhiduca Maximilian, fratele Împăratului, să fie trimis spre a cârmuì țara [2]). După încheerea acestor capete, care se hotărîse a fi ținute secret [3]), Sigismund Bathori se întoarse în Transilvania și îndată convocă staturile la Alba-Iulia pentru 17 Aprilie, unde cerù cheltueli pentru războiu, care i se și decretă. Dar vorba se răspândise de oare-cari învoeli făcute între Sigismund și Împăratul; și, deșì staturile nu știau de sigur felul acelor învoeli, dar le bănuiau și începură a se plânge cu oțerime că de două ori Sigismund, fără învoirea țării, se dusese la Împăratul. Toți se adunau și își împărtășeau în taină temerile lor, căci nu îndrăzniau a se adunà și a vorbì de față, spăimântați fiind de pățirea nobililor din anul 1594. Își aduceau aminte suferințele ce țara pătise dela Nemți în zilele lui Ferdinand și nu se îndoiau că, de va cădeà iar sub jugul lor, vor păți acum și mai rău. Sigismund însă, nesocotind și dieta și drepturile țării, se purtà în toate după placul lui [4]) sau mai bine după cum îi șoptiau Iesuiții vânduți Austriei ce îl înconjurau. După sfatul lui Carilio [5]) și al partizanilor Austriei, trimise, în 27 Septemvrie, pe Ștefan Iojica să asedieze Timișoara, dar din pricina ploilor fu silit a lăsà cetatea în 17 Noemvrie și a se întoarce în Ardeal [6]).

[1]) *Istvanfi*, 434; *Spontoni*, 56.— [2]) *Istvanfi*, 434.— [3]) Bethlen, IV, 35.— [4]) Idem.— [5]) De Thou, XIII, 187.— [6]) Bethlen, *ibid.*

www.dacoromanica.ro

XXIII.

Cătând însă la caracterul uşure şi nestatornic al lui Sigismund, nimeni nu erà sigur despre ceea ce va face până la urmă. Aci se arătà că se căeşte de cele încheiate cu Împăratul şi declară că, de nu se vor împlinì făgăduelele de ajutor ce i se făcuse, va strică toate îndatoririle sale [1]) şi va face pace cu Turcii, aceea ce sperie atât pe Curtea Austriei, încât îi trimise o solie nouă pe episcopul de Agria, Baronul Adangello Popel-Brun, împreună cu comitele Sigismund della Torre, spre a-l liniştì şi a-l păstrà în aplecare către Austria [2]). Acì se lăsă cu totul de urmă după sfaturile vătămătoare ale Iesuiţilor. Apoi, temându-se că unirea celor mai însemnaţi ai ţării să nu fie o stavilă neînvinsă planului lui d'a închinà ţara Austriei, căutà, în mintea lui în veci turburată, mijloacele d'a împiedicà acea unire. Spre acest sfârşit scrise într'o zi lui Gaspar Cornis; „Iată voinţa mea: când voiu eşì din Transilvania, tu să nu laşi domnia la nimeni altul, ci s'o iei pe seama ta; pentru aceea te-am făcut cap peste armiile ţării". Într'altă zi luă d'o parte pe unchiul său Ştefan Bocskai şi îi zise: „Te sfătuesc, de îţi trebuie domnia Ardealului, să nu laşi să ţi-o ieà oare-care român (dând a înţelege pe Iojica)". Apoi propuse domnia lui Iojica chiar.

Ştefan Iojica, Cancelarul Transilvaniei, erà Român. Meritul său singur îl ridicase, din pulbere, în cea mai însemnată slujbă a ţării. D'abià intrat în vârsta bărbătească, Iojika aveà minte sănătoasă, împodobită cu multă învăţătură, înaltă, iscusită, vioae, ambiţioasă de mărime (putere) şi de fapte mari şi lăudate. El dobândise atâta influenţă asupra tânărului şi fără de experienţă prinţ, încât se puteà zice într'adevăr că el erà adevăratul stăpân al ţării. Învăţătura şi limbuţia lui îl făceau de unià farmecul şi dragostea tuturor. El ajunse într'o aşà poziţie înaltă, încât cei mai mari Domni ai Transilvaniei priviau ca o mare fericire d'a merità, cu multă închinăciune şi jertfire, favorul şi creditul său [3]). Astfel Sigismund puse în rivalitate pe câte trei aceşti bărbaţi puternici şi aruncă între dânşii seminţele dihoniei şi a vrăjmăşiei. Obişnuit de demult a semănà vrajbă între curtezanii săi,

---

[1]) De Thou, 157.—[2]) Montreux, 655; Tomasi, 53.— [3]) Bethlen, IV., l. c.

www.dacoromanica.ro

în acest minut încă mai mult, el nu se credeà în siguranță, decât văzând pe toți ceilalți că nu se încred unii într'alții. Dar Iojica priveghià cu luare aminte la toate gândurile prințului. Îl încuragià în hotărîrea d'a părăsì tronul, dar îi ziceà a nu-l lăsà pe mâna Nemților, ci a i-l da lui. El îndrăznì în public a se arătà ca candidat la tron și a căutà a dobândì voturile poporului. El ziceà sau puneà pe prietenii săi să zică că curagiul și cinstea lui îl făcuse a merità acest post înalt la întâmplarea abdicației lui Sigismund. Îndrăzneala și influența ce aveà în țară nimicnicise nădejdile tuturor competitorilor săi. Bathori, într'un minut de căință, închee cu dânsul o învoială asemenea acelei ce încheiase la 1594 cu Balthazar Bathori.

El pornește la Poartă un trimis secret ca să ceară să se trimiță, după obiceiu, lui Iojica întărirea domniei Transilvaniei prin steag și buzdugan. Dup' aceea, ca lucru mai sigur să izbândească, Iojica, prin înțelegere cu Sigismund, scrise la vice-craiul dela Casovia, ca nici el nici Cesarul să nu se grăbească d'a intrà sau d'a trimite comisari în Transilvania, căci nu s'a hotărît pân'acum nimic despre eșirea prințului Sigismund din Transilvania și staturile țării nu vor ca Transilvania să cază în mâini străine. Aceste scrisori trimise de Iojica, vice-craiul le expediază îndată la Împăratul, care se hotărî atunci a trimite fără perdere de vreme în Transilvania pe Archiduca Maximilian; și până a se gătì acesta de drum, numì trei comisari ai săi ca să meargă înainte să îndatoreze pe Sigismund a se ține de învoiala făcută și a le predà în mână guvernul țăriii [1]. Comisarii numiți erau Ștefan Zuchaia, Episcop de Vacia, Francisc Nadazdi și Bartolomeiu Petz, consilier de războiu; dar fiind-că Nadazdi își cerù iertăciune a nu primì fiind bolnav, se numì în locu-i Nicolae Istvanfi, vice-palatin al Ungariei [2], autor mai pe urmă al mult lăudatei istorii a acelor timpuri, care ne fuse mult de folos și lui îi câștigă măgulitoarea numire de Titu-Liviu al Ungariei [3].

XXIV.

In vremea aceasta Mihai-Vodă, văzând că Sigismund, de temerea Turcilor, umblà să-și deà țara Împăratului [4] și că căută a se

[1]) Bethlen, IV., l. c.—[2]) Istvanfi, 439; Bethlen; Spontoni, 55.—[3]) Hammer, II., l. c.—[4]) Katona, 397.

www.dacoromanica.ro

împăcà cu Turcii [1]); că Împăratul însuşi, desperat de o nouă şi mai îngrozitoare revoltă a ţăranilor, umblà a se împăciuì cu Turcii, speriaţi-şi ei de revolta Ianicerilor şi, puţin dup' aceea, deschideà conferinţe de pace la Weizen [2]),—gândì şi el a căutà a încheià o pace hotărîtoare cu Turcii, pace ce îl va lăsà slobod a lucrà la planul ce îşi închipuise în mintea lui. El primì bine pe Hali-Massar-Ciauş, ce venì la dânşul în vara acelui an, 1597, din partea Sultanului, ce se spăimântase de pregătirile ce auzise că face Mihai-Vodă. Pricinile cari sileau pe Sultan a face pace, erau două: revolta ostaşilor, lipsa şi foametea [3]). Desele răscoale ale Ianicerilor la Constantinopol, oprì pe Turci d'a întreprinde cevà însemnat în acest an (1597) [4]). Solul aduse Domnului din partea Sultanului scrisori şi feluri de făgădueli măgulitoare, unde cu vorbe dulci i se arătà că Sultanul nu a vrut a-i poruncì, ci l-a rugat şi îl roagă d'a se face prieten al său; că îi făgădueşte că Tătarii nu vor mai încercà a trece prin Ţara-Românească, numai Mihai să se unească cu Turcii împotriva creştinilor, sigur fiind că, de vor fi comandaţi de un general viteaz ca dânsul, Turcii vor fi nebiruiţi. Mihai-Vodă răspunse că primeşte pace şi prieteşug cu Turcii, dar nici odată nu se va luptà cu dânşii împotriva creştinilor; că tot ce poate făgăduì este d'a stà neutru [5]). Sultanul fu foarte vesel şi de această ispravă, la care nu se aşteptase, şi îndată, după povaţa lui Ibraim-Paşa Vizirul [6]), se grăbì a trimite o ambasadă mai strălucită decât toate cele trecute.

Ţăranii din Austria, călcaţi (foulées) prin trecerea necurmată a oştilor şi aruncaţi în desperaţie de garnizoane, care, sub pricinuire că nu li se plăteşte şi că li se mănâncă lefile de capi, jefuiau în toate părţile, cari se ridicaseră în celălalt an,—se revoltară cu totul în acest an (1597), puind în capul lor pe unul dintr'înşii, numit George Bruner. Ei se plângeau între altele că, fiind împovoraţi de biruri şi reduşi în robie de nobleţă, nu mai erau în stare a suferì aceste jafuri şi că ei nu puteau nici să muncească nici să semene pământurile, de vreme ce îi luau mereu de la munca lor; că după ce da stăpânilor a treia parte din toate productele lor, apoi erau şi expuşi la prada soldaţilor. Ei adăogau

[1]) Tomasi, 53; Montreux, 647; Frachetta. — [2]) Frachetta, 115; Tomasi, 53 şi Ossat, despre trataţiile Împăratului şi lui Sigismund cu Turcii atunci; Hammer, II, 288. — [3]) Montreux, 647. — [4]) De Thou, XIII, 187. — [5]) Walther; Engel, 243.— [6]) *Mag. ist.*, I, 234.

www.dacoromanica.ro

că nu stau împotrivă a plătì dăjdiile pentru războiul cu Turcii, la care gata sunt să meargă înşişi, însoţind pe stăpânii lor.

Aceste plângeri, nefiind ascultate, revolta se destinse ca furia răzbunării multă vreme înăbuşită. Oştirea Împăratului fu silită a lăsà pe Turci d'o parte, spre a înecà, cu greu şi c'o luptă foarte lungă, dreapta sculare a bieţilor ţărani [1].

În 13 August (1596) [2], sosiră în Bucureşti doi ciauşi, solii Sultanului, aducând pentru Mihai-Vodă şi fiul său Pătraşcu, atunci în vârstă de 13 ani, un firman de domnie pe viaţă, necerând decât jumătate tributul ce plătiau Domnii mai 'nainte, o lance şi un buzdugan, semnele puterii [3], şi alte multe daruri de mare preţ scoase din haznaua împărătească: douăzeci caftane ţesute cu fir de aur, o sabie cu teacă de aur împodobită cu pietre scumpe, un surguciu lucrat cu mare măestrie, împodobit cu birliante, rubine şi mărgăritare, o coroană de diamante, cai împărăteşti cu harşale şi frâne aurite, şi altele.

Mihai primì pe soli cu mare cinste, eşind întru întâmpinarea lor cu multă falà şi pompă domnească, căci „mult îl prindià domnia", zice un contimporan. Solii i se închinară şi îl salutară cu vorbe dulci şi cu hainele de aur împărăteşti l'au înveştmântat, cu sabia strălucită l'au încins şi coroană încă i-au dat să poarte. Domnul făcù asemenea mare cinste solilor, îi pune a şedeà lângă dânsul, poruncì d'a aduce caftane de-i învestmântă, precum şi alte daruri multe le făcù ; apoi, ospătându-se frumos şi dăruindu-i, îi trimise înapoi [4].

Cu încheierea acestei păci cu Turcul, încheie şi Walther interesanta biografie ce ne-a lăsat despre Mihai-Vodă şi pleacă la Constantinopol. El petrecuse câtă-va vreme în Ţara-Românească, chemat fiind d'a îngrijì de învăţătura lui Pătraşcu, feciorul cel mare al lui Mihai. În ziua de Sf. Petru, anul 1597, acest învăţat bărbat dete şcolarului său un compliment în versuri cu această cuprindere : [5])

---

[1]) De Thou, XIII, 180—2. — [2]) Walther.— [3]) *Ibid.*— [4]) Stavrinos, *Mag. ist.*, I, 234.—[5]) Manuscriptul lui Bălcescu nu cuprinde aceste versuri. Credem de bine să le dăm, în traducere, după Al. Papiu Ilarian *(Tezauru de monumente istorice,* I, 50—1):

Cei vechi, când celebrau aniversarea naşterii, cu onoarea uzitată şi cu festivităţi religioase, ornau capul cu flori şi cu verdeaţă şi ardeau

www.dacoromanica.ro

În prefaţa scrierii sale, ce o tipări la Gœrlicz, în anul 1599, încă trăind Mihai-Vodă, Walther spune că ea fu tradusă de dânsul în latineşte după un original românesc, scris de un logofăt al Domnului, în luna lui Iulie 1597 şi-aprobată de dânsul chiar. Acest original românesc încă nu s'a putut găsì.

XXV.

Sigur acum că nu va fi supărat de Turci, Mihai se dete cu totul întru înfiinţarea planului său. În vreme ce în Transilvania, prin înţelegere cu Iojica, lucrà spre a oprì pe Nemţi a apucà acea ţară şi a o luà el în stăpânire sau prietenul său Iojica, agenţii săi în Moldova pregătiau duhurile în favorul lui. El vrù încă atunci, mai nainte de toate, a cuprinde Moldova şi a-şi

---

sacrificiile lor în profumul altarelor, făcând să răsune eterul de cântece suave, recitând urări şi rugând zeii: să le vină într'ajutor şi să conducă toate cele începute la bun rezultat. Vane divinităţi adorau pietoşii gentili, mintea lor necunoscând încă pe adevăratul Dumnezeu. Cu cât mai mult ai a te bucurà Tu, reînoind sărbătoarea zilei în care, născându-te, văzuşi lumina Cerului, şi afundat în mântuitoarele ape, primişi numele dela servitorul lui Dumnezeu, care, ţinându-te pe braţe, între rugăciuni, îţi făcù urările de bine. Te salut, prunc fraged, născut sub o stea favoritoare: creşti mare, că eşti dotat cu indole rară. Numele-ţi e Petru de la peatră, auguriu de constanţă, de inimă tare şi de braţ robust. Vei ştì însă că, precum asupra petrei se răstoarnă furioasele unde ale mărei turburate: aşà şi inima ta, deşì tare prin speranţa pusă în Dumnezeu, va fi sguduită de valurile acestei lumi. Dar precum, voind Domnul, se frânseră fearăle lui Petru: aşà vei învinge şi tu, cu ajutorul lui, şi cele mai mari fatalităţi. Deci, când luceafărul dimineţii în razele-i purpurie ţi anunţă dorita aniversare, vei adorà pe Christ cu pietate şi în credinţă curată, iară nu arzând boi, profumuri şi vin. Boul înseamnă corpul muritor, profumul dorinţele inimei asuprite, vinul bucuria. Sub tânăru-ţi pept, vei preparà altarul pe care să ardă solemnele tale daruri, şi când vei oferì miresme ce îngraşă flacăra şi vinul turnat va scăpărà în sacrul foc: atunci, cu genunchiu plecat, cu inimă devotă, şi cu mânile tinse în sus, roagă-te lui Dumnezeu, cerând apărământul său ţie şi părinţilor de la carii ai priimit atâte binefaceri. Nu uità a adăpà pre cei setoşi, a nutrì pre cei flămânzi; Christ zice că *Lui* însuşi se fac toate aceste. Roagă-te în toată modestia, ca aniversarea naşterii să-ţi revină de nenumărate ori tot mai fericită. Odată pre tronul părintesc, să porţi cu onoare semnele lui Marte, adăugându-ţi Patria şi făcând-o tare şi ferice prin virtuţi. Acestea, generoase Petre, urează Musa lui Walther, să-ţi deà a tot putintele, ce dirige toate.»

www.dacoromanica.ro

răzbună asupra lui Ieremia Movilă și asupra Polonilor. Intr'adevăr Polonii de mai de mult nu mai ascundeau vrăjmășia lor către Mihai-Vodă. Ei mereu lucrau a-l strică când cu Împăratul, când cu Sultanul. Ei propuseră în mai multe rânduri Papei și Împăratului că se vor învoì a da ajutor împotriva Turcilor, de-i vor lăsà a gonì pe Mihai și a luà stăpânirea acestor două țări române; și, văzând că propunerile lor nu sunt primite, ei se adresară cu asemenea propuneri la Poartă (Septemvrie 1597), făgăduind că vor da tributul obicinuit al acestor țări și ajutor în contra creștinilor [1]). Ieremia-Vodă, creatură a Polonilor, își dezvălise vrăjmășia către Mihai, cum am văzut, în mai multe rânduri și domnia lui erà o primejdie mare pentru Țara-Românească. Moldovenii, cari învățaseră a cunoaște pe Movilă și urau domnia lui asupritoare și jugul totdeauna greu pentru Moldovan al influenței Polonilor, se înveseliră cu inima, când le venì vești și făgăduieli dela Mihai-Vodă, pe care îl slăvià ca pe un viteaz și îl cinstià ca pe un erou român, dela care așteptau mântuirea nației întregi și sub steagurile căruia mulți dintr'înșii alergau spre a se lupta. Ei primiră bucuros a-și unì [țara cu] Țara-Românească, sub cârmuirea unui așà mare Domn, care le aduceà aminte pe Sf. Ștefan-Vodă, a cărui pomenire neștearsă erà din inima lor. Mihai-Vodă, asigurându-se de aceste bune aplecări ale Moldovenilor, începù a se pregătì în acea iarnă pentru a intrà în Moldova în primăvară (1598), și înștiință pe prințul Transilvaniei că Moldovenii îl doresc de stăpânitor, și ca să-i steà și el într'ajutor spre a gonì pe Ieremia Movilă și a-și izbândì asupra Polonilor [2]).

XXVI.

Dar Sigismund Bathori acum căzuse iarăși sub influența nemțească și, uitând făgăduelele și legăturile de curând făcute cu Iojica, se hotărî a se ține mai bine de cele încheiate cu Împăratul; și, aflând de sosirea comisarilor Împăratului, convocă, la

[1]) Hammer, II, 294.—[2]) Bethlen, IV, 160.—Polonii încheiaseră acum pacea cu Turcii. Aceștia trimiseseră un ajutor de oaste lui Ieremia, spre a puteà rezistà lui Mihai. Prin mijloacele ambasadorului englez, Turcii făceau feluri de făgădueli mari lui Mihai nu numai să se lepede de prieteșugul Transilvanilor, ci să asculte de Turci: Herrera, 735.

www.dacoromanica.ro

începutul lui Aprilie, dieta la Alba-Iulia; şi, ascunzându-i cu mare îngrijire planurile lui, se prefăcù a-i cere bani pentru urmarea războiului cu Turcii.

Erà atunci în Transilvania lângă prinţul Bathori un Nunciu al Papei, Episcop de Cervice. Acesta prinsese cu Cancelarul Iojica un mare prieteşug şi astfel aflase toate planurile sale. Dar ambiţios şi prieten mincinos, călugărul, care nu-şi îndreptà căile decât spre mijloacele cele mai sigure d'a dobândì favorul Papei, socotì că pentru aceasta va ajunge mai lezne scopului său prin Împărat decât prin Iojica. Se hotărî dar a trădà prieteşugul şi încrederea lui Iojica şi, eşind la Turda înaintea comisarilor împărăteşti, le spuse: că Iojica umblă prin toate mijloacele à dobândì tronul şi a nu lasă pe Nemţi a stăpânì ţara; că el prin influenţă şi făgădueli a tras în parte[-şi] mulţi din deputaţii dietei şi că, prin îndemnurile lui, dieta nu voeşte a recunoaşte de bune învoelile făcute între Sigismund şi Cesarul, fără ştirea ei. Deputaţii, auzind această, îşi urmară drumul către Alba-Iulia, unde Sigismund îi primì cu cinste şi le dete bună făgăduială că îşi va ţine cuvântul către Împărat. În conferinţa ce avù Sigismund cu deputaţii, faţă fiind şi Bocskai, se chibzuiră despre mijloacele d'a silì pe deputaţii îndărătnici a primì învoirea făcută; hotărîră a dobândì dela dânşii prin spaimă aceea ce nu credeau că pot dobândì cu voie. Se învoiră dar a izbì o lovitură puternică, jertfind vre-unul din cei mai puternici magnaţi spre a îngrozì pe ceilalţi. Jertfa aleasă chiar de Sigismund fu sărmanul Iojica. Inima duşmănă de ungur se dete pe faţă prin această alegere. Sigismund luă cuvântul şi arătă că Iojica merită pedeapsa, etc. [1]).

Inima lui Iojica se umplù de grije, când văzù sosirea neaşteptată a comisarilor Împăratului, dela care nici un bine nu puteà aşteptà.

A doua zi de dimineaţă, plin de acel neastâmpăr, presimţire a unei nenorociri ce ne amerinţă, Iojica, sau spre a se linişti şi a se gândì la scăparea sa, sau spre a se chibzuì despre trebile ce erau să se trateze în dietă, încălecă pe un cal ce îi dăruise de curând Sigismund şi vrù să iasă din oraş, însoţit numai de vr'o câte-va din slugile sale. Pe când treceà pe poarta Sf. George, calul lui, împiedecându-se de podul ce erà stricat, căzù astfel în-

---

1) Istvanfi.

www.dacoromanica.ro

cât p'acì erà să sfarme capul luì Iojica. Dar acesta neînspăimântându-se, se urcă îndată pe cal şi înaintă cât-va în câmpie; apoi acelaşi neastâmpăr îl întoarse în oraş.

Dar pân' a nu sosì el, Sigismund, în vreme ce staturile după obiceiu mergeau în biserica cea mare, spre a ţine seanţa lor, le trimise poruncă d'a se adunà la palat. Deputaţii ascultă de porunca printului şi, fără a bănuì nimic, intră în palat. În vremea aceasta, Iojica sosind, intră şi el cu dânşii. Dar îndată văzură că eşirea li se închide de pretorieni. Îndată intră în sală comisarii Împăratului, cari, arătând adunării cărţile de împuternicire ce aveau dela Împărat, expuseră prin graiu misia lor, zicând: că au venit să pună în lucrare tractatul încheiat între Sigismund cu Împăratul şi că acum rămâne ca staturile să întărească prin jurământ această învoire. Sigismund intră şi el atunci în sala adunării şi mărturisì că a făcut cu Împăratul schimbul Transilvaniei pentru ducatele Ratibor şi Oppeln. Pentru aceea porunceşte staturilor ca să asculte, căci de nu, are la poartă lictori ca să pedepsească neascultarea lor.

XXVII.

Îndată ce prinţul sfârşì cuvântul său, comisarii împărăteştì scoaseră scrisorile trimise de Iojica la vice-craiul dela Casovia, de care am pomenit înapoi şi le arătară adunării, zicând că e de tânguit ca între magnaţii Transilvaniei să se afle unul care să îndrăznească, prin machinaţiile sale turburătoare, a ruinà alianţa şi învoelile încheiate de atâta vreme între Cesarul şi Sigismund şi a băgà vrăjmăşie între dânşiì.

Auzind acestea, Bathori vrù să depărteze d'asupră-i bănuiala de nestatornicie şi, cu o mârşavă viclenie, descărcă toată vina pe Iojica, zicând că aceste scrisori nu sunt prin ştirea lui, că Iojica este autorul acestor machinaţii şi acestei conspiraţii ascunse, duşman al Cesarului şi al republicei; că are comunicaţiì secrete cu Mihai-Vodă şi că el nu poate suferì ca o asemenea crimă să rămână nepedepsită [1]). Apoi poruncì lui Ştefan Bocskaì de arestuì chiar în adunare pe bietul Iojica, ce rămăsese înmăr-

[1]) Bethlen, IV, 63—4; Istvanfi, 437.

www.dacoromanica.ro

murit văzând și auzind o asemenea nerușinoasă trădare. El fu dat în paza lui Ștefan Lazar, cel întâiu căpitan al pedestrașilor Palatului, care îl puse în fiare[1]) și îl duse în temniță[2]). Căderea unui așà însemnat om, favoritul până atunci al prințului, și judecata sa fără martori produseră efectul care se aștepta de uneltitori. Spaima intră în inimile tuturor, încât priviră înmărmuriți și în tăcere această priveliște[3]). Spre a insuflà și mai mare groază în inimile deputaților, Sigismund puse de arestui pe un ostaș ce se deosebise foarte mult, atât în războiu cât și în pace, anume Thoma, sub pricinuire că i s'a spus de niște pârîtori cum că el ar fi vorbit oare-ce despre împilarea libertății; apoi, spre noapte, fără judecată, puse de-l spânzură în vileag[4]).

„Toate aceste fără-de-legi, zice un istoric ungur, insuflară turor o mare durere și se văitau încet, zicând că, niște oameni liberi—de cari, după vechiul decret al strămoșilor lor și după legile patriei, nu se puteà nimeni atinge de persoana lor — nu se cădeà a fi pedepsiți astfel după caprițiul unui om, cu spânzurătoare și cu tăere de cap, fără pricină și fără să li se lase un minut ca să cunoască învinovățirea ce li se aduce; că, dacă e un lucru grozav și criminal d'a omorî pentru ori-ce pricină un om care n'a fost cercetat și învinovățit nici osândit, erà tot asemenea nedrept a-l aruncà în temniță. Dar aceste plângeri zadarnice erau. Nimeni nu îndrăznià a vorbì în public pentru legile patriei, știind foarte bine că îndată ce o vorbă liberă va eșì din gura lui, vor trimite lanțuri, securi, lictori și călăi ca să-l omoare[5])".

XXVIII.

Sigismund publică atunci un decret prin care îndatorà pe tot proprietarul de un domen dăruit de stăpânire sau cumpărat, cum și pe tot proprietarul de un oficiu municipal, a jurà credință lui Rudolf, Împăratul și Craiul Ungariei, adăogând că cel ce nu va primì aceasta se va privì ca unul ce a băgat sabie de foc în țară și va fi pedepsit cu moarte și confișcație[6]). Acest amerințător

---

[1]) Bethlen, IV, 64.—[2]) Istvanfi, 439.—[3]) Bethlen, IV, 65; Istvanfi, 440.— [4]) Bethlen, IV, 65.— [5]) Bethlen, IV, 65—6.— [6]) *Ibid.*, 67.

www.dacoromanica.ro

decret fu primit de toţi într'o adâncă şi tristă tăcere; nimeni nu murmură, nimeni nu arătà că se învoeşte.

În sfârşit deputaţii îndrăzniră a face o încercare fricoasă. Ei trimiseră la Sigismund pe Francisc Theke, unul din cei mai însemnaţi nobili, spre a-l rugà în numele tuturor, d'a nu părăsì ţara într'un asemenea minut; d'a cumpănì cu minte coaptă hotărîrea ce va luà; d'a nu se lăsà în asemenea însemnate lucruri a fi povăţuit de capriciu, dar de judecată; că, dacă în ori-ce lucru semeţia şi graba sunt rele, ele sunt mai primejdioase decât ori-cât când se amestecă cu primejdia patriei; că, de i s'a urît atât cu naţia şi poporul încât voeşte, fără ca nimeni să i-o ceară, să-şi lase dregătoria sa, cel puţin să lase nevătămată şi curată libertatea, de care totdeauna ţara s'a bucurat, d'a-şi alege prinţ, şi să păstreze neclintit drepturile ţării dela Sf. Andreiu, regele Ungariei, pe care au jurat el cu toţi ceilalţi prinţi şi nobili a le păzì. Bathori răspunse necăjit l'această solie „că el nu vreà a umblà după placul altora, ci după al său". Ducând Francisc Theke acest răspuns la deputaţi, aceştia, desperaţi şi îngroziţi de ceea ce pătise Iojica, nu mai îndrăzniră a stà împotrivă şi, plecându-se împrejurărilor, se hotărîră a ascultà nedreapta poruncă a prinţului şi a consumà astfel prin învoirea lor mişeleasca trădare de ţară a lui Bathori. Senatorii mai întâiu, apoi cei mari şi ceilalţi deputaţi ai staturilor făcură jurământ lui Rudolf mai mult din buză decât din inimă.

După aceea comisarii Împăratului, în numele lui, jurară paza drepturilor Transilvaniei. Exemplare ale jurămintelor deputaţilor şi copia învoirei între Sigismund şi Cesarul s'au pus în păstrare la Sibiiu şi un exemplar din jurământul Transilvanilor se trimise Împăratului [1]). Intr'acest chip Transilvania fu trădată Austriei.

XXIX.

Magnaţii şi nobilii căutară atunci să capete o răsplată a laşităţii lor. Ei trimiseră la Sigismund pe Francisc Theke şi pe Albert Lüveg, jude din Sibiiu, ca să-l roage să scoaţă din temniţă pe Iojica, un om aşà de însemnat şi care se rudeà cu cele

[1]) Bethlen, IV, 67—8.

www.dacoromanica.ro

mai dintâi familii, chiar și cu a prințului; că, de a făcut vr'o crimă, să fie judecat în calea legii; și că Sigismund nu se cade să risipească așà de pe față libertatea nobililor, adăogând că ei stau gata a chezășuì pentru Iojica. L'acestea Sigismund răspunse că Iojica acum e în puterea comisarilor împărătești, cărora el a dat țara și puterea d'a face dreptate [1]).

Chiar în noaptea aceea târziu Christofor Kereszturi poruncì să scoață pe Iojica din casa unde erà arestuit. Acesta, urcându-se în trăsură, față cu Eustație Guyalasi, zise: *„Iată prețul prieteniei regilor“* ! Atunci Kereszturi îl dete în mâna lui Bartholomeu Petzen, care se întorceà la Împăratul. Acesta îl duse la închisoare la Szathmar. Toată averea lui Iojica fu confiscată. Se găsì la dânsul niște cupe de argint, pe care Iojica pusese de săpase aceste cuvinte, presimțire a soartei ce îl așteptà; „Tu nu m'ai înălțat atât, Dumnezeul meu, decât ca să mă faci să caz de mai sus“ !

XXX.

Predarea Ardealului de Sigismund în mâna Austriei fu peste voia, nu numai a locuitorilor din țară, ci încă și a acelor ce se aflau expatriați. Știm că între aceștia erà și Cardinalul Andreiu Bathori, care petreceà în Polonia. El se credeà firește chemat a moștenì tronul după Sigismund și află cu părere de rău că acesta, după ce l'a prigonit, l'a izgonit din țară și i-a răpit averea, acum îi răpește și nădejdea ce aveà d'a se urcà într'o zi pe tronul Ardealului. El scrise o scrisoare lui Sigismund, care firește avù puțin efect; apoi îndrăznì să intre [în Ardeal] să facă vre-o mișcare; dar, găsind pe Nemți întemeiați, se văzù silit a eșì îndată [2]); alergă în grabă lângă regele Poloniei și, știind că Împăratul nemțesc erà să dea Ardealul în stăpânirea Archiducăi Maximilian, ce păstrà încă titlul de rege al Poloniei, se sìlì cu aceasta cât putù spre a întărâtà pe Craiul Poloniei asupra Împăratului și a frăține-său. „Nu e destul, îi zise el, pentru Casa Austriei, care crede că tot îi este iertat, d'a călcà toate tractatele și d'a vreà să usurpeze toate coroanele; ea întrebuințează astăzi nu puterea, ci șiretenia și înșelătoria

---

[1]) Bethlen, IV, 84. — [2]) Idem.

www.dacoromanica.ro

cea mai meşteşugită spre a despuià pe nişte prinţi vecini, aliaţi ai Poloniei. Ambiţia ei e pricina că astăzi toată Ungaria geme sub jugul păgânilor; [acolo] va ajunge şi Transilvania, de nu se va grăbì a luà armele spre a înfrânà dorinţele ambiţioase ale unei familii a cărei lăcomie n'are margini."

Nunciul Papei, ce se aflà atunci la Curtea Vienei, aflând de proiectele Cardinalului, povăţuì pe Curtea Austriei ca Archiduca Maximilian să lepede titlul ce încă purtà de Craiu al Poloniei, ca prin această satisfacţie dată Polonilor să îi îndatoreze a nu lăsà pe Cardinalul Bathori a face turburări în Ungaria [1]. Dar Craiul Poloniei nu stà atunci a sprijinì pretenţiile cardinalului Andrei. El se gătià pentru nesocotita şi nenorocita expediţie ce făcù în anul acela în Suezia. E ştiut că, moştenind după moartea tatălui său crăiia Sueziei, el nemulţumise poporul acestei ţări, vroind, de pe sfaturile cele rele ale Iesuiţilor, să silească pe acest popor protestant a primì legea catolică. Ţara atunci se resculă, puind în capul guvernului pe Carol, duca de Sudermania, unchiul craiului Sigismund.

XXXI.

Pân'a nu se depărtà din Transilvania, Sigismund Bathori trimise c'o ambasadă solemnă pe Sarmasagi la Mihai-Vodă în Ţara-Românească, despre care aflase că s'a turburat foarte primind vestea abdicării sale în favorul Împăratului. El îi trimise scrisori în cari îi scrià că ar fi vrut a-i trimite pe Bocskai; dar fiind-că comisarii Cesarului sunt acolea, el are trebuinţă de dânsul, şi pentru aceea îi trimite în loc pe Sarmasagi, ca pe cel mai credincios al casei sale pe care ar fi putut trimite, şi că doreşte ca Mihai să aibă toată încrederea într'însul. Afară din aceste scrisori, prin zisul deputat făcù cunoscut lui Mihai-Vodă că el nu voeşte a lăsà Transilvania fără nădejde de a se mai întoarce, dar că crede că prezenţa sa poate aţâţà pe prinţii creştini a luà armele în contra Turcilor, toţi împreună şi deodată; că crede că, fiind de faţă, mult mai bine va puteà înlesni toate pregătirile de bani şi armii şi câte trebue la război, decât lucrând prin deputaţi; iar dacă nu va izbuti a aţâţà,

[1]) De Thou, XIII, 294.

www.dacoromanica.ro

a împinge, a armà pe creştini asupra Turcilor, cum doreşte, va lucrà atunci a aşezà o pace generală între toţi creştinii şi barbari, pace care, după asigurarea lui, va cuprinde şi Ţara-Românească. Tot atunci el răspunse la cererea ce Mihai-Vodă îi făcuse mai nainte d'a-l ajutà spre a cuprinde Moldova, că îl povăţueşte să steà liniştit, căci atât Papa cât şi Împăratul sunt hotărîţi a opri ori-ce războiu între Munteni, Moldoveni şi Poloni, intrând în mijloc spre a-i împăciui la nevoie.

Iluziile de cari se hrănià sau le arătà Bathori erau cu totul copilăreşti. Depărtat de tron puteà el oare aveà mai multă influenţă în Europa decât când erà pe tron, strălucind de slava biruinţelor sale? Stavila care oprià legătura creştină d'a izbutì erà temerea tuturor stăpânilor Europei despre ambiţia şi mărirea Casei austriace. Popoarele Europei nu voiau a-şi vărsà sângele, banii şi sudoarea lor pentru un războiu, al cărui câştig erà să fie pentru Austria. De atunci existenţa Turciei se privià ca necesară echilibrului european, ca o stavilă naturală ambiţiei Austriei, precum aceasta erà o stavilă ambiţiei Turciei. Iată pricina pentru care Polonia, Franţa şi Englitera, nu numai că nu voiră a intrà în legătură în contra Turcilor, ba încă ajutară pe aceştia, căutând a le dobândì pacea, când îi văzù căzuţi în grea nevoie. Chipul cu care Austria luă în mână Transilvania şi abdicarea prin înşelare a lui Bathori, mai mărì în Europa dreptele temeri despre nesăţioasa ambiţie a Curţii Austriei.

XXXII.

Într'aceea Sigismund se gătì a plecà spre Silezia. El nu luă pe soţia lui cu dânsul, de care hotărîse a se despărţì, ci o lăsă ca să cârmuiască tronul împreună cu comisarii Împăratului. În 17 Maiu, el ajunse la Zaurin, care, din neîngrijirea Turcilor, de curând căzuse, prin apucare fără de veste, în mâna oastei Împăratului. Archiduca Matei venì acolo a doua zi cu un cortegiu pompos să întâlnească pe Bathori. După o şedere de trei zile, în care Nemţii se siliră cât putură să facă pe Bathori a-şi petrece prin turnire (tournoi) şi alte plăceri, se duseră ambii la Viena şi apoi la Breslau şi în toate locurile fură primiţi cu cea mai mare cinste, după poruncile într'adins ale Împăratului [1]). Pe

[1]) De Thou, XIII, 295.

www.dacoromanica.ro

la sfârşitul lui Iunie, Sigismund se duse la Oppeln şi Ratibor, unde ambasadorii Împăratului îl instalară în noul său stătuleţ [1]. Petrecerea lui Bathori în Austria produse un entusiasm pregătit şi aţâţat de Curte, care ţinteà a-şi acoperì machinaţiile cu care îl despuiase de tron. Austriacii urcară până în slava cerului această lepădare mărinimoasă a lui Sigismund de un tron întărit prin atâtea izbânzi slăvite. Triumful lui Bathori asupra lui însuşi, ziceau ei, este mai presus de biruinţele ce pân'atunci strălucise viaţa sa. Toate artele se întrecură spre a consfinţì memoria acestui eveniment. Vestitul Sadeler, zugrav împărătesc, din porunca lui Rudolf, făcù portretul prinţului şi îl împodobì cu figuri alegorice privitoare la abdicarea lui. Se vedeà o ancoră de care se ţineau trei coroane cu această deviză: Scio cui credidi. Aceste coroane arătau Transilvania, Moldova şi Valachia, pe cari Bathori le dase Împăratului, pe aceste două numai cu numele; de desubtul portretului se săpă aceste versuri [2].

In ţările străine mai întâiu nimeni nu vroià a crede de lepădarea lui Sigismund de tron. Oamenii ambiţioşi se mirau cum să-şi lepede el astfel ţara şi tronul. Toţi oamenii cu minte nu se puteau dumirì cum el, Domn stăpânitor, să râvnească după o pălărie de cardinal. Abdicarea lui li se păreà un amestec de mărinimie şi de slăbiciune; mai mult un capriciu decât o faptă cumpănită şi serioasă [3]. Din aceasta, se puteà lezne bănuì că, mâne poate, acest om uşure, ascultător la alt capriciu sau la alte inspiraţii contrarie, se va căì şi va lucrà cu totul în contra faptei de acum.

XXXIII.

Vestea prefacerilor din Transilvania şi ambasada lui Sarmasagi turbură foarte pe Mihai-Vodă. Singur, izolat, ţintă a vrăjmăşiei Turcilor, Polonilor, cari tocmai atunci înoiră pacea cu Turcii, a Tătarilor şi a lui Ieremia Movilă, lipsit de bani şi mijloace d'a ţine o oştire mare în picioare spre a se apărà în contra atâtor duşmani puternici, pân'acì el îşi rezimase spatele şi armele de Transilvania. Prin aceea numai că această ţară picà sub stăpânirea Austriei, Mihai-Vodă cu ţara, trebuì totdeodată să cază sub influenţa acestei Împărăţii chiar şi dacă

[1]) De Thou, XIII, 295.—[2]) Vezi-le în textul notelor.—[3]) Sacy, II, 480 şi 143.

www.dacoromanica.ro

Sigismund nu ar fi tratat pentru Valachia, lăsând drepturile protectuitoare dobândite de dânsul Austriei. Mihai puteà tare lezne a nesocotì această dare, ce n'aveà nimic serios, de vreme ce vitejiile lui Mihai rupsese tractatul dela Maiu 1595. Dar puteà el oare, aflându-se înconjurat de atâţi duşmani, sigur că Turcii căutau prilej a reîncepe războiul, a se stricà acum cu Austria? El văzu că proiectul său asupra Transilvaniei se nimicnicì, că nădejdea sa cea iubită de a cuprinde Moldova trebue amânată deocamdată. Incepù să creadă că, alăturându-se pe lângă Împărăţia Austriei, va puteà izbutì a face pe aceasta a înţelege importanţa d'a organizà şi d'a întemeià un stat român mare şi puternic sub protectoratul ei şi care să fie sabia şi bulevardul ei şi al creştinătăţii în contra Orientului. Credeà însă şi mai mult într'însul. El nu părăsì proiectele lui, ci amână numai îndeplinirea lor.

Spre a arătà bună-voinţa sa cătră Împăratul, se grăbì a trimite cătră comisarii împărăteşti în Ardeal doi soli, pe Elie Cocaci, Săcui şi pe Petre Armeanul, ca să le zică că, după plecarea lui Sigismund, el nu ştie ce să facă şi în cine să se razime, neavând bani de ajuns spre a plătì oştirea trebuincioasă spre războiu; că, neştiind ce au de gând să facă Cesarul şi comisarii, trimise să-i întrebe de-i pot trimite bani acum sau de se îndatorează a plătì mai pe urmă banii ce el va luà împrumut, zălogind averea lui; că, spre a se înţelege de toate acestea, s'ar fi dus însuşi la dânşii, dar că n'a putut, fiind-că îşi scrântise un umăr la vânătoare, căzând după cal. Comisarii gândiră că cu ori-ce preţ trebuie a ţine în partea Austriei pe acest îndrăzneţ şi întreprinzător războinic; şi, [spre] a nu-l supărà şi a nu-l silì să treacă la duşman, îi răspunseră să aibă puţină răbdare şi să fie sigur că toate se vor încheià după dorinţele sale; că despre toate acestea, ei se vor înţelege prin oameni aleşi sau înşişi vor venì la dânsul; că îndată ce prinţul Maximilian, ce se aşteaptă, va să vie, nu va uità nimic din cele de trebuinţă spre a-l apărà şi întărì în puteri, ci încă îi va trimite şi cinstiri (demnităţi) mari, cari vor creşte şi înălţà slava lui. Mihai-Vodă aşteptă câtă-va vreme, dar văzând că Archiduca Maximilian nu mai soseşte, trimise o nouă solie pe Spătarul Radu şi pe Logofătul Mirişte, ca să arate comisarilor că el nu mai poate aşteptà şi cere un răspuns hotărît. Ambii comisari împărăteşti, Episcopul de Veitzen şi Istvanfi

www.dacoromanica.ro

ţiind sfat cu unii din cei mai însemnaţi ai Transilvaniei şi lăsând oameni aleşi spre a purtà trebile Transilvaniei în lipsa lor, plecară înşişi spre a venì la Mihai-Vodă în Ţara-Românească, luând cu sine pe Gaspar Corniş şi pe Pancratie Sennyei, cunoscuţi bine ai lui Mihai din deosebite ambasade ce avură la dânsul. Luând pe la Sibiiu şi Braşov, ei trecură munţii pe la Rucăr şi ajunseră la Târgovişte peste şase zile după plecarea lor din Alba-Iulia. Mihai-Vodă, aflându-se tot bolnav, trimise înaintea lor pe fiul său Pătraşcu cu mai mult de trei mii soldaţi şi îi aduse cu mare cinste în Târgovişte. După ce conferinţele se prelungiră trei zile, se încheie un tractat cu cuprinderea următoare [1]:

XXXIV.

„Mihai, Voevodul Ţării-Româneşti şi sfetnicul Maiestăţii Sale Împărăteşti şi Crăieşti etc., dimpreună cu Eftimie Mitropolitul Târgoviştei, Vornicul Dumitru, Banul Mihalcea, Clucerul Radu, Logofătul Teodor, Vistierul Andronaki, Spătarul Negru, Logofătul Mirişte, Banul Calotă, sfetnicii lui şi reprezentanţi ai Ţării-Româneşti, sunt hotărîţi să-şi unească ţara lor cu Coroana Ungariei. Spre acest sfârşit, înţelegându-se cu vrednicul de cinste Ştefan Szuhay, Episcop de Veitzen şi Prefect al camerei ungureşti de la Presburg şi cu prea strălucitul Nicolae Istvanfi de Kisaszon-falva, Propalatinul regatului Ungariei şi Căpitan al cetăţii Œdenburgul, legaţi plenipotenţiari şi comisari împărăteşti în Transilvania şi Ţara-Românească, a încheiat cele următoare:

„I. Împăratul se îndatorează a da leafă la 5.000 soldaţi d'ai lui Mihai; cât pentru alţi 5.000 oameni călărime şi pedestrime ce are Mihai, comisarii să se silească a face ca Împăratul sau a-i trimite oaste sau a da leafă pentru ţinerea şi armarea lor, însă vara leafă întreagă iar iarna pe jumătate. Afară d'aceasta, având Mihai nevoie absolută de un mai mare ajutor, Împăratul sau, în numele lui, Archiduca Maximilian, se îndatorează a-i venì în ajutor cu oştile Ardealului şi din alte părţi. Asemenea şi Mihai se îndatorează d'a se silì d'a împinge pe Turci din partea locului şi a merge în ajutorul Transilvaniei şi a părţilor vecine ale Ungariei, când nevoia o va poruncì.

[1] Istvanfi, 444.

www.dacoromanica.ro

„II. Mihai și fiul său Pătrașcu și toți următorii lor în linie bărbătească să stăpânească Țara-Românească cu toate veniturile, drepturile și hotarele ei, ca vasali ai Imperiului, fără a plătì vre-un alt tribut, decât să deà în tot anul la Împărăție un dar de cinste după voia și alegerea sa.

„Moșiile cumpărate de Mihai și fiul său cu banii lor să fie ale lor și să aibă voie d'a face cu dânsele ce le va plăceà.

„III. Intâmplându-se ca Mihai și Pătrașcu să moară fără moștenitori, Măria Sa Impăratul să aibă a întărì pe Domnul ce se va alege prin învoirea obștească a boierilor, staturilor și rândurilor țării.

„Mărirea Sa va da Domnului, ori-care va fi, în Ungaria sau în Transilvania, o cetate cu venituri îndestule spre ținerea lui.

„IV. Făcătorii de rele și dezertorii ce din Țara-Românească trec în Transilvania și Ungaria, să se poată prinde și aduce înapoi.

„V. Neguțătorii din Țara-Românească vor aveà slobod comerciul cu Transilvania, fără însă a vătămà privilegiurile cetăților slobode din această țară. În Țara-Românească negoțul va fi slobod, plătind taxa hotărîtă.

„VI. Religia și Biserica română să fie slobode, ocrotite și neatinse de nimeni.

„VII. Nuncii și Ambasadorii ce Domnul țării va trimite la Împăratul sau Archiduca Maximilian, să aibă îndată audiență și să fie tratați după cum cere trebuința.

„Acest tractat s'a încheiat în 9 Iunie 1598, în biserica Sf. Nicolae din Târgoviște.“ [1])

XXXV.

În aceiași zi (9 Iunie), înainte de încheerea tractatului, Mihai-Vodă, în aceiași biserică a Sfântului Nicolae, depuse jurământul de credință lui Rudolf al II-lea și urmașilor lui, și după dânsul jură Mitropolitul Eftimie și toți boierii.

Pân'a nu plecà din Țara-Românească, comisarii deteră Domnului prețul de 17.500 florinți de Ungaria, pentru pregătirile de războiu; zece mii florinți îi plătiră în monedă, și pentru cei-

[1]) Originalul acestui tractat în latinește se află tipărit în Pray, *Annales veteres Hunnorum* etc., 155- 58.

www.dacoromanica.ro

lalți șapte mii, Mihai-Vodă primì un inel cu un mare diamant și alte treizeci și șapte diamante mai micĭ [1]).

Acest tractat a fost mult lăudat de unii din istorici. Țara-Românească singură, zis-au ei, nu puteà a-și păstrà neatârnarea ei; cum puteà dar face mai bine decât a se închinà Austriei cu asemenea favoritoare condiții? Alăturându-se de Austria, Românii din Țara-Românească se alăturau deodată și de atâția Români frați ai lor din Transilvania, Banat și părțile orientale ale Ungariei. Moldovenii încă n'ar fi întârziat a se lipi de Austria cu aceleași condiții ca Muntenii. Prin lipirea cu Austria, Românii încetau d'a face parte din orientul barbar și se uniau cu apusul luminat și astfel sporiau iute și ei în calea civilizației. Încet cu încet, împrejurările ajutând, Românii sub ocrotirea Austriei se întăreau și, dobândind unitatea națională, dobândeau putința d'a câștigà cu vreme neatârnarea lor și intrau în toate drepturile naturale ale națiilor. Toate aceste considerații sunt frumoase și ar fi fost și adevărate, dacă din norocire, sinceritatea s'ar puteà aflà vre-odată în învoirile făcute între o parte slabă și alta mai puternică, totdeauna plecată a abuzà de puterea și protecția ei; dacă firea Împărățiilor, care sunt niște adunături de staturi și nații fără nici o asemănare și legătură între ele, strânse și ținute laolaltă într'un stat numai prin silă, s'ar puteà învoì cu ideia naționalității și a independenței națiilor. Austria dar ar fi abuzat de protecția ei, aceia ce ar fi silit pe Români a se aruncà din nou în brațele Turcilor, spre a scăpà de Nemți, după cum făcuseră în vremea lui Mircea spre a scăpà de Unguri. Apoi chinuiți și de Turci, ar fi ajuns firește acolo unde au ajuns, a se aruncà în brațele Muscalilor, spre a scăpà de Turci, pentru ca un veac dup'aceea să se arunce iar în brațele Turcilor, spre a scăpà de protectoratul împilător al Muscalilor. Oscilații nenorocite, dar neapărate, când un mic stat se află între altele mai mari și smâncit de dânsele. Asta este soarta nenorocită a națiilor care se bizuesc în străini, iar nu în ele înși-le; astfel a fost și va fi soarta Țărilor Române, câtă vreme nu se vor împuternicì prin unita-

[1]) Pray, 156. Acest autor dă asemenea și jurământul lui Mihai-Vodă în latinește.

www.dacoromanica.ro

tea națională. Străinul e totdeauna vătămător unei nații și facerile lui de bine chiar sunt rele mari.

In acest tractat vedem încă că Mihai-Vodă ținti a face tronul ereditar și a întemeià o dinastie. Mulți din Voevozii noștri cei mari, înaintea și în urma lui Mihai-Vodă, visară ereditatea și, printr'o fatalitate minunată, acest vis făcù să se stingă cu sunet moștenirea lor. Mircea-cel-Bătrân visă ereditate și până nu murì, avù durerea să vază pe numeroșii săi fii legitimi și bastarzi, a sfâșià țara prin pretențiile lor la tronul de [la] care tatăl lor îi gonià. Neagoe Basarab visă ereditate și pretenția fiului său d'a domnì răsculă țara și o aruncă în niște războaie civile și într'o anarhie grozavă, care dete prilej Turcilor a face țara pașalâc; și ar fi perit, dacă din norocire Țara nu-și alegeà Domn pe Radul-dela-Afumați, care o mântuì, iar fiul lui Neagoe-Vodă murì pribeag și în ticăloșie la Constantinopol. Mihai-Vodă visă ereditate și fiul său murì pribeag în pământ străin fără a-și mai vedeà țara după moartea tătâne-său. Șerban Cantacuzino visă ereditate și băù otrava vărsată de chiar rudele sale de aproape, iar fiul său rătăcì izgonit în țară străină. Brâncoveanu-Vodă visă ereditate și, până a nu murì, văzù capetele a câte patru fii ai săi rostogolindu-se la picioarele sale, tăiate de sabie turcească. Pretenție nebună într'adevăr d'a întemeià stabilitatea unei dinastii într'un pământ ce se mișcă și se cufundă în mijlocul furtunelor dese ce de din afară îl cutreeră, în mijlocul unor oameni ce lezne se prefac și se schimbă! Moldovenii începură statul lor prin ereditatea domniei, dar îndată caracterul nestatornic al poporului îi aduse a face domnia alegătoare. La un popor de un caracter schimbător și nestatornic trebue instituții în analogie cu caracterul său, care să reguleze această nestatornicie, fără a pretinde a o înăbușì. Un asemenea popor are trebuință de instituții libere, alegătoare, republicane.

XXXVI.

Coprinderea Transilvaniei de Austriaci și tractatul lui Mihai cu dânșii supărară foarte pe Turci și îi hotărîră a nu suferì aceasta și a se oștì din nou asupra Transilvaniei și a Țării-Românești, până ce se aflau încă în amețeala acelor prefaceri de stăpânire. Satârgi-Mehmed-Pașa, al doilea Vizir, care se aflà în Ungaria,

www.dacoromanica.ro

primì poruncă a intrà în Transilvania și Pașii după marginea Dunării trebuiră a-și împreună puterile spre a năvălì în Țara-Românească. Mihai, împuternicit prin ajutorul ce luase dela comisarii împărătești, se pregătià acum a face o nouă campanie cu Turcii, când o întâmplare, neprevăzută de nimeni, curmă proiectele sale, aruncă Ungaria, Transilvania și Valachia în valuri noue, și în sfârșit deschide calea dorinței inimei sale.

În palatul din Ratibor în Silezia, Bathori, în loc de acea liniște filozofică de care își făcuse o icoană așà de încântătoare, găsì neplăcuta uniformitate a unei vieți fără lucru și urîtul stăpânì inima sa.

Ca toți domnitorii cari de bună voe se pogorîse după tron, el se hotărîse a o face stăpânit fiind de ambiția de a minunà lumea prin disprețul măririlor omenești și printr'o faptă neobișnuită. Dar de odată ce acest minut trecù, începù a dorì după tronul perdut. În mijlocul plăcerilor din Ratibor, trăind o viață molatică, fără trebi din lăuntru, fără griji din afară, i se făcù dor de larma taberilor și de acel cort deschis, în care aerul băteà în toate părțile. Fiind că din puterea și gloria militară nu prețuise decât vanitatea lor, trufia lui suferià, căci n'are cui da destule porunci; inima lui oftà după războaie care hrăniau dragostea d'a auzì pe toți slăvind numele lui [1]). El începù a blestemà acum în zadar și târziu pe acei ce îl sfătuiseră l'această lepădare după tron, rușinoasă și pricinuitoare de atâtea nenorociri. Și, cu aceiași ușurință cu care venise în Ratibor, gândì să se întoarcă în Ardeal [2]). Însă mai întâi ispitì dacă duhurile în Transilvania îi sunt spre favor și adresă o scrisoare unchiului său Ștefan Bocskai, printr'un trimis înadins, expuindu-i ca un copil urîtul ce-l cuprinsese și rugându-l prin jurăminte ca să lucreze pentru dânsul, să poată scăpà din acel grozav exiliu [3]). În Transilvania, cârmuirea comisarilor Împăratului și oare-care prefaceri ce ei încercară a face, nemulțumise pe acei aspri magnați unguri cari de atâta vreme învățaseră a urî pe Nemți. Ei erau atunci foarte îngrijați de amerințările Turcilor din Banat de a năvălì fără veste asupră-le, fără a fi gata de împotrivire. De vreme ce Maximilian Archiduca erà hotărît a luà stăpânirea Transilvaniei, magnații trimiseră la dânsul să-l roage a venì cât mai în grabă cu oastea ca să ia guver-

[1]) Sacy, II, 147.— [2]) De Thou, XIII, 295.— [3]) Bethlen, IV, 132.

www.dacoromanica.ro

nul țării și s'o apere de dușman. Dar Maximilian, încurcat în războiul din Ungaria, da zi peste zi, și nici el nu veniâ nici oaste nu trimeteà. Locuitorii Transilvaniei, îngrijați fiind-că nu-și împlinește făgăduelile făcute când i s'a închinat Transilvania, începură a cârtì asupra Împăratului. Bocskai cârteà mai mult decât toți, părându-i rău că, [prin] abdicarea nepotului său Bathori, perduse toată importanța și puterea ce aveà în țară [1]. Când primì scrisoarea lui Sigismund, el o comunică lui Demetriu Naprazdi, Episcopul Transilvaniei, opozant al guvernului împărătesc și care aveà de prieten pe Lupul Corniș, unul din cei mai însemnați Săcui, și în înțelegere cu dânsul, răspunse lui Sigismund ca să fie plin de nădejde că lucrează pentru dânsul și să se grăbească a venì în Transilvania [2].

XXXVII.

Cum primì Bathori această scrisoare, fără a mai întârziâ, începù a se gătì de plecare. Temându-se ca duhovnicul său părintele Carilio, al cărui zel pentru Austria îi erà acum cunoscut, aducându-și aminte cu câtă înfocare îl povățuise a se lepădà de tron, să nu-i aducă vr'o împedecare, se gândì a-l trimite la Împăratul ca să-i arate că sorocul când trebuià a i se plătì pensia hotărîtă a trecut și încă n'a primit nimic; și să-l roage ca să i se adauge în stăpânire Lactemișul, moșia doamnei Maria Marica, fosta soție a lui Vratislau Prenestein, vicar de Boemia, care aveà un frumos și mare palat ce se zice că semănà cu vestitul palat Pitti din Florența, sau alt loc frumos de locuit, plângându-se că în statul lui nu are casă care să-i placă de locuit. Părintele Carilio plecă și în puține zile se întoarse dobândind ambele cereri dela Împărat. Dar Sigismund nu așteptase întoarcerea lui și, puține zile după plecare-i [3], însoțit numai de doi inși și îmbrăcat, după cum zic unii, călugărește, plecă pe ascuns din Ratibor și, lăsând drumul mare spre a nu cădeà în cursele lui Maximilian, se îndreptă pe altă cale mai lungă pe lângă hotarul Poloniei și, în timp de noapte, ajunse fără veste la Cluj în Transilvania [4], în 20 ale lunii lui August [5]. Îndată

[1]) Spontoni, 61. — [2]) Bethlen, IV, 132. — [3]) Spontoni, 62 — [4]) *Ibid.*; De Thou, XIII, 295; Tomasi, 61. — [5]) Istvanfi, 446; Bethlen, IV, 159.

www.dacoromanica.ro

ce sosise se îndreptă cătră Mihai Katonai, ce erà prefect al orașului, care îi spuse că și soția lui se aflà sosită cu o zi înainte în oraș, spre a aștepta venirea Archiducăi, care acum erà în Casovia, și trimisese o mie de călăreți spre a o însoțì în Germania [1]. El poruncì să meargă la dânsa să-i spună că a sosit și s'o salute în numele lui. Princesa se aflà la biserică, făcându-și rugăciunea, când i se aduse această veste neașteptată ce o mirà și o turbură foarte. Ea răspunse că îndată ce se va săvârșì slujba bisericei, nu leapădă o convorbire față cu marturi. Sigismund, îndată ce se întâlnì cu soția lui, simțind cât îi va fi de trebuință în acele împrejurări, trase spre sine cu mângâeri prefăcute și cu făgădueli pe acea sărmană femee, lipsită de sfat și ajutor, pe care atât o nesocotise și o urgisise mai nainte. Dup'aceea, fără întârziere, pornì pe Benedict Macedi și pe Ștefan Lazar, cap al soldaților palatului, care aveà cheile cetății, la Alba-Iulia, unde intrară fără a aflà comisarii Împăratului și duseră la Bocskai scrisoarea lui Bathori Acesta chiar în noaptea aceea, luând cu sine o trupă de soldați, se duse la cortul lui Gaspar Corniș, ce se aflà tăbărît lângă Sebeș cu oastea țării adunată pentru apărarea despre Turci, și îi vestește sosirea lui Sigismund la Cluj cu soția lui, și îl îndeamnă cu cuvinte scurte și aspre spre a-l recunoaște de prinț. Corniș, după oare-care îndoire și amerințări ale lui Bocskai, se învoì. Moise Săcuiul trase îndată pe Săcuii ce alcătuiau cea mai mare parte din oștire, în conspirație, făgăduindu-le libertatea. Pilda Săcuilor trase și pe celelalte oști cari recunoscură de cap pe Bocskai. Comisarii împărătești, părăsiți de oști și de Corniș, trimiseră cărți cetăților săsești și la Clujeni spre a le aduce aminte jurământul făcut Împăratului. Ei trimiseră și lui Maximilian trei plicuri de scrisori tot într'un fel, ca să-i zică să grăbească a venì până n'a apucà dușmanul a se întărì. Dar aceste scrisori n'avură noroc a merge la adresa lor. Un plic ce se dăduse lui Gheorghe Palatici fu dat de acesta lui Bocskai ca să-i tragă favorul. Altul se luă dela Nicolae Hanol, pe când acest curier își schimbà calul la Turda, cu mare primejdie a vieții sale. Iar al treilea, Ioan Marcul, Raguzanul ce-l duceà, trădat fiind de soții săi italieni, fu silit a-l înghițì, când în vremea nopții, aprozii bă-

[1]) Tomasi, 61.

www.dacoromanica.ro

nuind ce avea, înconjurară casa sa şi umblau a sparge uşile spre a intrà.

A doua zi des de dimineaţă Bocskai eşì din tabără cu Corniş şi se duse la deputaţii Împăratului de le arătă scrisorile lui Sigismund ce îi chemà la dânsul. Aceştia răspunseră că vremea îi va sfătuì. Bocskai atunci puse pază la palatul unde se aflau comisarii şi, întorcându-se în tabără, chemă o adunare, unde se plânse de Nemţi că sunt grei şi scumpi, că nu trimeseseră până atunci nici oştiri, nici bani, nici ajutoare; că Maximilian nu îndrăzneşte a venì în provincie; că până în acea zi ei fuseseră purtaţi de deputaţi cu nădejdi zadarnice; că nu trebue a mai aşteptà nimic dela dânşii; că duşmanii sunt în arme, primejdia de faţă. Nevoia e neapărată de a-şi întoarce dorinţele asupra acelui prinţ ce mila dumnezeiască aduse înapoi şi că trebue a-i da înapoi sceptrul. Toţi aclamară aceste cuvinte, urară ani mulţi şi fericiţi prinţului şi trimiseră deputaţi la Cluj spre a-l fericità. Deputaţii Cesarului fură aspru păziţi [1]).

XXXVIII.

Sigismund, după ce primì jurământul locuitorilor Clujului, trimise în toate părţile în Transilvania spre a înştiinţà pe popor de sosirea lui. Toţi se supuseră. Saxonii numai stătură în cumpănă cât-va. Ei ziceau că nu pot a-i face jurământ din pricină că tot el le poruncise d'a jurà Împăratului şi că înainte trebuie a-i dezlegà de acest jurământ. Cetatea Oradia-mare [2]), ce erà comandată de George Kiral, singură rămase de nu vroì a se supune lui Sigismund şi a călcà jurământul făcut Împăratului [3]).

În 22 August Sigismund scrise Archiducelui Maximilian, ce erà în cale ca să vie în Transilvania, că văzând însuşi cu ochii că principatele Oppeln şi Ratibor, ce i se dedese spre compensaţie pentru Transilvania şi Valachia, erau de o valoare mult mai neînsemnată decât ceea ce i se arătase, găsise de cuviinţă, pentru aceste drepte şi puternice cuvinte, a se întoarce în ţara sa; că acum e stăpân peste Cluj, capitala Transilvaniei; că e hotărît a se silì cât va puteà ca să păstreze ce e al lui, împotriva ori-

---

[1]) Istvanfi, 446.— [2]) De Thou, 295—6.— [3]) Spontoni, 62; Tomasi, 61.

www.dacoromanica.ro

căruia ce ar năvălì asupră-i. De aceea roagă pe Maximilian d'a nu-şi mai urmà înainte călătoria, ca să nu-l pună în reaua nevoe d'a se apărà şi d'a supărà pe cei ce caută a îndatorà; că, în ori-ce chip, el e hotărît a cruţà totdeauna şi a căutà, după cum se cade, cinstea şi protecţia Împăratului şi a Casei Austriei, d'a respectà sfânta Împărăţie, după cum totdeauna a făcut, şi d'a sprijinì interesele lor pe cât îi va stà în putinţă [1]).

Dup'aceea Sigismund se duse la Turda cu soţia lui, unde convocă dieta şi trimise cărţi poruncitoare, iscălite de dânsul şi de soţia lui, la comisarii Cesarului. amerinţându-i că-i va aduce cu sila de nu vor voì a venì de voe. Pentru aceea comisarii, însoţiţi de o trupă de călăreţi, fură aduşi la Turda şi, după cinci zile dela sosirea lor, Sigismund îi aduse înainte-i şi, depărtând ori-ce martor afară de soţia lui, le zise cu vorbe prefăcute că este tare mâhnit că a supărat pe Cesarul prin întoarcerea sa din Silezia, dar că a fost silit fără voe a o face, căci locul acolo nu erà plăcut de locuit.; că păstrează încă Cesarului vechià sa credinţă, numai acesta să nu-i facă războiu şi Maximilian să nu caute a-l gonì din ţară; că crede că n'are a se teme de una ca aceasta dela nişte prinţi aşa de buni şi de înţelepţi. Dar că, dacă din întâmplare va vedeà că pregătesc împotrivă-i vre-o vrăjmăşie, va adunà puterile [sale] şi ale altor prinţi şi se va pregătì de apărare. Apoi făgăduì comisarilor că îi va slobozì îndată ce supuşii săi îi vor ertà [2]). Într'aceea Maximilian, ce sosise la Casovia, prinse câte-va care ale prinţului Transilvaniei ce veniau din Silezia încărcate cu mult aur în bani, bucăţi şi alte lucruri preţioase şi pe care erau mulţi oameni din suita prinţului. Maximilian duse aceste cară în oraşul cel mai apropiat. Cum află aceasta, Sigismund declară că nu va da drumul comisarilor până nu i se vor întoarce carăle. Din aceasta începură vorbe mai aspre între dânsul şi Curtea Austriei. El strigà tare împotrivă-i, acuzând-o că a întrebuinţat rău credinţa sa cea lezne şi încrederea lui. L'aceste cuvinte Casa Austriei răspunse tare că Sigismund adaogă obrăznicia la viclenia sa [3]).

---

[1]) De Thou, XIII, 296.— [2]) Istvanfi, 447.— [3]) De Thou, XIII, 296.

www.dacoromanica.ro

XXXIX.

Reurcarea pe tron a lui Bathori, ca și abdicațiea lui, trebuì să fie fatală unui om ce îl slujise cu atâta credință și fu jertfit de dânsul cu o cruzime atât de vicleană. Iojica, cum știm, zăceà în închisoare la Szathmar, când Împăratul, turbat de mânie că Sigismund îi răpise Transilvania, voì să-și răzbune asupra cui-va și să înfricoșeze cu aceasta pe împrotivnicii Transilvaniei. El trimise îndată la Szathmar pe Ion Marin, dalmat dela Raguza, ca să omoare pe Ștefan Iojica. Acesta, ce fusese rudit cu Iojica, temându-se a nu fi acuzat că s'a purtat nelegiuit cu un așà mare om, chemă vr-o câți-va inși spre a-l judecà, pârîndu-l că a pretins la domnia Transilvaniei și că e vinovat de lese-majestate, căci a ațâțat pe cei mari și poporul și a vrut a dobândi o țară ce Împăratul o hătărîse pentru Maximilian. Iojica suferì cu multă mărinimie nedreptatea soartei. Sigur despre soarta lui, el despețuì ori-ce apărare, nu primì nici avocat, nici nu vroì a resturnà multe cuvinte mincinoase și nedrepte ale pârii; și nu vroì a cere, nici dela judecători, nici dela Împărat, revizia procesului. El fù osândit la moarte [1]. Singură femeia lui numai, ce erà și ea romancă, foastă Doamnă în Țara-Românească, făcù oare-care rugăciuni și ispitiri zadarnice a mântuì pe soțul său [2]. Osânditul fù mai târziu pus la caznă; apoi îl duseră la poarta cetății, unde, după ce rostì câte-va cuvinte spre apărarea sa și cerù după obicei iertăciune la mulțimea de oameni adunată, fù izbit cu securea de un turc robit și capul i se rostogolì la pământ. S'a băgat de seamă că Iojica fù omorît în aceeași lună și zi când, patru ani înainte, prin inspirația lui, a lui Gesti și Bocskai, se sugrumară Baltazar Bathori și Wolfgang Kowatzius. El fu înmormântat fără nici o cinste într'o biserică din cetățue și d'abià acoperit cu pământ, aceea ce văzând-o un prieten al lui Iojica, cerù voie căpitanului din Szathmar ca să-l îngroape mai bine. Voia i se dete și el puse de-l înmormântă după cuviință [3]. Astfel fu sfârșitul acestui bărbat, unul din cei mai mari ai Românilor din Ardeal. Dacă norocirea ar fi ajutat meritul și ambiția lui, el ar fi ajuns să domnească în patria lui și soarta fraților săi Români

[1] Bethlen, IV, 161. — [2] Tomasi, 61. — [3] Bethlen, IV, 162.

www.dacoromanica.ro

ar fi fost cu totul alta. Vina lui fu că dorì independența patriei sale. El perì nevinovat și ucis fără de lege de Austria, căci ea n'aveà drept asupră-i, nefiind supusul ei, vina ce i se imputà fiind săvârșită înainte de a ocupà Austria Ardealul. Averea sa fu confiscată de Împărăție. Lăsară numai soției sale și junelui său fiu câmpul Grindu spre a puteà suferì amărăciunea stării de față și a îndulcì dorul stării trecute. Vremea însă întoarse o parte mare din moșiile lui Iojica la fiul său [1]. Urmașii drepți ai lui Iojica și până azi se țin în bună stare și treaptă; dar, cu totul deosebiți de străbunul lor, ei trădară naționalitatea română pentru a îmbrățișà pe cea maghiară și trădară și pe aceasta, dându-se cu totul în partida Casei Austriei, dușmana Ungariei și ucigașa străbunului lor.

XL.

Se auzì atunci că al doilea Vizir Mehmed-Satârgi-Pașa se apropie de hotarele Transilvaniei, că împresurase Cinadul și îl luase, după ce bătuse pe comandantul cetății Francisc Lugaci și oștile sale; că într'o alergătură cuprinsese Aradul și Nădlacul, care fuseseră părăsite de oștile împărătești, și că acum se îndreptà spre Oradia. Sigismund trimise la Satârgi pe Matei Borbeli, cerând să-i trimită patru deputați la Lipova ca să trateze de o alianță. El făgăduì încă că, de vor voì Turcii, le va da în mână pe deputații Împăratului numai să facă pace. Dar Satârgi îi răspunse d'a se adresà la Constantinopol de voește a contractà alianță. Acest răspuns spăimântă pe Sigismund și, văzând că alt chip de cât a căutà a se împăcà cu Împăratul [nu] este, începù a tratà mai cu omenire pe deputați și pornì la Casovia, la Maximilian, pe Gavril Heller și pe Luca Trausner, cetățeni din Cluj, spre a pipăì gândurile Archiducei. Deputații îi aduseră cuvinte blânde dela Maximilian și făgăduiala d'a-i întoarce carele și oamenii prinși, de va da drumul deputaților până în nouă zile. Sigismund, vesel de acest răspuns neașteptat, se grăbì de trimise pe deputați la Casovia, lângă Maximilian, pe care îl găsiră greu bolnav [2].

Erà învederat că Austria, în acel minut, când Turcii, c'o nouă

---

[1]) Bethlen, IV, 84. — [2]) Istvanfi, 447.

www.dacoromanica.ro

furie, se pornise spre războiu, nu îndrăznià a deschide războiu și preferà mijloace pașnice de învoire. Această încredințare încuragie pe Sigismund de pornì la Praga pe Episcopul Albei, Napradi, și pe Ștefan Bocskai, împreună și cu contele Sigismund della Torre, care fu însărcinat d'a trece dela Praga la Papa Clement la Roma. Deputații erau însărcinați a cere reînoirea alianței dela 1594 [1]).

Sigismund trimise într'aceeași vreme pe Ștefan Bodoni la Mihai-Vodă, de care simțià cât are trebuință Transilvania, ca să-l roage a încheià un tractat de alianță și totdeodată să-i ceară și un ajutor de oaste împotriva gloatei turcești ce se înaintà spre a pustiì Transilvania. Mihai-Vodă se temù că, neprimind alianța lui Sigismund și de nu i-ar stà în ajutor, l'ar puteà silì pe acesta a se aruncà în brațele Turcilor, aceea ce ar fi [fost] o mare primejdie pentru Țara-Românească, căci Turcii o ar puteà izbì din partea Dunării și din partea munților. Pentru Țara-Românească luptà cu o armie ce vine despre Dunăre, e peste putință, de nu va puteà a se răzimà în siguranță pe munți. Alianța Transilvaniei în acest caz îi este dar neapărată. Mihai știà încă că Împăratul căutà împăciuire cu Sigismund; de aceea nu se îndoì a primì alianța, puind condiție, cu jurământ, că, câtă vreme Sigismund va stà pe tron, nu va lăsà pe Turci a intrà în acea țară. Această condiție primindu-se, Mihai-Vodă spuse lui Sigismund că nu va puteà primì rugăciunea ce îi face ca să vie însuși într'ajutor, din pricină că însuși e amerînțat de Turci din partea Dunării, dar la trebuință îi va trimite ori-cât ajutor va puteà [2]). Fără multă întârziere, Mihai-Vodă trimise lui Sigismund trei mii voinici archebuzieri pedeștri, învestiți ungurește, toți într'o formă și 500 călăreți Cazaci cu paloș, arc și archebuză [3]), puindu-le cap pe Aga Leca [4]). Ei sosiră în Cluj, unde erà adunată armata lui Sigismund ce priveghià mișcările Turcilor ce băteau Oradia [5]).

---

[1]) Istvanfi, 452; Tomasi, 65; Spontoni, 66; De Thou, 297.—[2]) Bethlen, IV, 164 și 171; Engel, 246.—[3]) Tomasi, 65.—[4]) *Mag. ist.*, IV, 289.—[5]) Tomasi, 65.

www.dacoromanica.ro

XLI.

Hafiz-Ahmed-Paşa, fostul Begler-beg în Bosnia, ce se aflà de curând numit paşă la Vidin, cu însărcinare d'a apărà şi a strejuì ţărmurile Dunării, primise poruncă să se unească cu Mehmed-Paşa dela Silistra ca să năvălească în Ţara-Românească. Mihai-Vodă, aflând aceste gătiri ale Turcilor, îşi strânse oştile şi le pornì spre Nicopol, unde se puseră a pândì pe Hafiz-Paşa, care, împreună cu Ramazan-Zadeh, Beg de Adana, şi cu alţi Begi ce i se dăduse în ajutor, eşì din Vidin şi luă calea Rusciucului şi Silistrei spre a se unì cu Mehmed-Paşa. Când ajunse Hafiz-Paşa în câmpia Senaudin lângă Nicopol, la satul Chiseleşti [1]), Vornicul Dimu sau Dumitru, capul oştirei române, se prefăcù că e însărcinat de Mihai spre a tratà de pace şi, sub pretext că aduce carăle cu tributul, el apropie de tabăra turcească tunurile sale acoperite cu postav roşu; 20.000 Români deteră deodată şi fără veste năvală asupra Turcilor ce erau d'abià 3.000, care, foarte puţin stând împotrivă, deteră dosul şi scăpară în Târnoviţa [2]). Vornicul Dimu se întoarse la Mihai, în Caracal, cu două tuiuri, ce luase din acea izbândă. Mihai trecù atunci cu toată oastea sa Dunărea mai presus de Nicopol şi întâmpină pe Hafiz-Paşa, care, cu oşti ce căpătase din Dobrogea şi Zagre [3]), în număr de 13.000, veneà să-şi răzbune învingerea. Mihai-Vodă izbeşte de faţă pe Turci, îi biruie, pe mulţi ucide, pe alţii îi împrăştie, le coprinde tunurile şi toată tabăra [4]). Spun că în această învingere, Hafiz-Ahmed-Paşa perdù tot, încă şi hainele sale şi turbanul, şi că Mihai, vrând să-şi râdă de dânsul, îmbrăcă o babă bătrână cu hainele şi turbanul Paşii şi o arătă armiei sale, zicând: „Iată Serdarul; l'am prins; cel puţin nu e deosebire dela unul până la altul"; şi râdeà zicând acestea [5]). Mihai-Vodă se apucă apoi a bate cu tunurile cetatea Nicopolei şi Sâmbătă, în 10 Septemvrie, dete un asalt mare, dar nu putù intrà în cetate, căci Turcii zideau noaptea aceea ce spărgeau Românii ziua. După ce mai şezù Mihai-Vodă acolo trei zile, arseră oraşul şi plenuiră ţara împrejur, [apoi] purcese cu toată oastea în sus spre Vidin. Sangiacul ce rămăsese acolo trimise de grab de strânse

---

[1]) Engel, 246.—[2]) Seadedin; Hammer, II, 290 şi 299; *Mag. ist.*, IV, 289.— [3]) Seadedin. — [4]) *Mag. ist.*, IV, 290; D'Ambry, 849. — [5]) Seadedin.

www.dacoromanica.ro

toţi Turcii din ţinutul Vidinului şi trimise şi la Beiul dela Baia de veniră oşti într'ajutor şi eşì întru întâmpinarea lui Mihai-Vodă în şesul Vidinului. Războiul ţinù tare şi multă vreme; în cea de apoi, fură biruiţi Turcii, cu multă peire a lor; puţini scăpară în cetate, ceilalţi fură tăiaţi, goniţi, risipiţi. În goana ce dete Turcilor, Mihai, ce după obiceiu se aflà în fruntea oştilor, căutând a se bate singur ca un soldat, precum făceau eroii vechimei, învăpăiat de bărbăţia sa, fără să simţă, se văzù singur, răzleţit de oamenii săi. O ceată de Turci, văzându-l, se întoarseră cu mare furie asupră-i; Mihai se apără viteješte, ucide vr'o câţi-va din duşmani, când un Turc cu suliţa, o împonţişă asupra lui şi i-o înfipse puţin în pântece. Dar Domnul, văzând primejdia, se grăbì a apucà suliţa cu amândouă mânile de fier şi căută în toate părţile ca să-i vie cine-va din boieri în ajutor să-l izbăvească de peire. Alţi boieri mai aproape nu se aflară, fără numai Preda Buzescul şi frate-său Stroe Stolnicul, care grăbiră de tăiară capul Turcului şi pre celelalte soţii ale lui, şi izbăviră pre Domnul lor, care le fu totdeauna recunoscător pentru bărbăţia ce arătară atunci [1].

După această bătălie şezù Mihai-Vodă sub cetate zece zile deplin, arzând împrejur toată marginea ţării turceşti; apoi, cu toate oştile şi cu toată dobânda, plecă spre a trece Dunărea pe la Ruşeava în ţară. Însă, când fură oştile jumătate trecute, se lăsă un vânt cu vifor pe Dunăre, încât fu silită cealaltă jumătate din armie a aşteptà zece zile până se potolì vântul, în care vreme oştirea a tot plenuit şi ars ţara turcească împrejur. Dup'aceea trecù şi ea şi se adunară în 5 Noemvrie; iar Domnul cu toţi boierii se întoarse în scaun în Târgovişte [2]. El aduse în ţară 16 mii creştini de ambe sexe din Bulgaria cu averea lor, pe care îi aşeză în ţară, dându-le pământuri spre a umpleà locurile pustiite de Turci [3]. Apoi, cum ajunse în Capitală, trimise în dar lui Bathori, din dobânda lui, pe fratele Paşii de Anatolia ce prinsese în bătaie, un steag mare aurit cu o coroană de argint poleit şi un hanger turcesc într'o teacă de aur [4].

---

[1]) *Mag. ist.*, IV, 290. — [2]) *Ibid*, 291. — [3]) Bethlen, IV, 173; D'Ambry, 849. — [4]) Bethlen, *ibid.* — Vezi în Biseliu mai multe amărunte.

www.dacoromanica.ro

XLII.

Aceste strălucite izbânzi ale lui Mihai-Vodă spăimântă pe Turcii ce se luptau în Ungaria şi încuragiară pe creştini. Satârgi-Mehmed-Paşa, care, după cum ştim, cu o puternică oaste, prin [săpături de] mine şi dese asalturi, bătea Oradia-mare, ce era vitejeşte apărată de locuitori, cum află veste că trei casteluri mici din Ungaria picase în mâna Nemţilor, că Buda e asediată şi, în sfârşit, că Mihai-Vodă a bătut pe Hafiz-Paşa, se ridică cu oştirea şi se trase spre Solnoc[1]. Sigismund Bathori se întoarse la Cluj, unde licenţie oştirea şi plecă cu principesa în preumblare prin ţară[2]), răsuflând atunci de temerea ce avusese de Turci,—începù a-i fi frică ca nu cum-va Împăratul, folosindu-se de învingerea Turcilor, mai sigur şi slobod în mişcările sale, să nu voiască a-i impune aspre condiţii. Începù a se căi din nou că s'a urcat pe tron şi scrise deputaţilor săi la Praga ca să caute cel puţin a dobândì ca să i se adauge, pe lângă principatele Oppeln şi Ratibor, ţinutul Kremner în Moravia, cu o pensie de 50.000 scuzi de aur şi amnistia despre revoluţia aceasta a Transilvaniei [3]). În vreme ce ambasadorii săi lucrau cu inimă la Praga şi izbutiră până în sfârşit a dobândì condiţii foarte favorabile dela Împăratul şi astfel cum nu se aşteptau a dobândì, partida contrarie Austriei, care acum erà foarte mare în Transilvania, lucră mai cu grabă, folosindu-se de ori-ce zgomot ce făceà pe Sigismund a-şi schimbà părerea, arătându-i neîncetat că tractatul lui cu Împăratul este o mare ocară pentru dânsul şi va fi o pată veşnică pentru familia lui; că din prinţ suveran a ajuns rob al Austriei; că, de va pune în îndeplinire un asemenea tractat nedrept, trebue să se teamă de viaţa lui, şi că, în sfârşit, Transilvania are să fie în primejdie d'a fi năpădită de Turci, cari nu vor suferì nici odată pe Casa Austriei să stăpânească această ţară [4]). Ei ziceau că ţara e ostenită de războiu şi că singura mântuire pentru dânsa e alianţa cu Turcii. Dar, fiind-că Sigismund are legături prin jurământ cu Mihai-Vodă d'a nu se deslipì de Împăratul şi d'a nu încheià alianţă cu Turcul, e bine ca Sigismund să abdice în favorul vărului său, Cardinalul Bathori, pe care să-l cheme din exil [5]); şi

[1]) Hammer, II, 290.—[2]) Tomasi, 61.—[3]) De Thou, XIII, 326.—[4]) Idem, 327.—[5]) *Mag. ist.*, l. c.

www.dacoromanica.ro

încheiau făcându-i un tablou îngrozitor de primejdia la care se expuneà însuşi şi de nenorocirile cari vor împovărà patria sa, jurându-l să primească mai bine dragostea rudelor sale decât jugul nesuferit al Casei austriace.

Aceste poveţi le auzià adesea Sigismund dela cei ce-l înconjurau [1]; acestea i le scrià Hatmanul Zamoisky, cumnatul său din Polonia [2]. Un iezuit anume Kaboşi izbutì în sfârşit a înduplecà pe Sigismund ca să cheme din Polonia pe vărul său Cardinalul Andrei Bathori [3]. Acesta, cum i se vestì că poate a se întoarce în Transilvania, unde îl aşteaptă un tron, merse la Cracovia de luă sfatul regelui Poloniei şi lui Zamoisky şi apoi, sub haine de negustor, ajunse în Transilvania, în luna lui Fevruarie 1599 [4] şi merse la Sibiiu, unde se aflà Sigismund cu soţia, sosiţi din preumblarea princiară, şi unde, fiind la hotarul Ţării-Româneşti, Mihai-Vodă trimisese boieri de-l complimentă [5].

XLIII.

Sigismund primì foarte bine pe Cardinalul şi îi arătă multă dragoste. El vărsă multe lacrămi îmbrăţişindu-l, crezând cu aceasta să şteargă aducerea aminte a trecutului; se umilì fără demnitate înaintea duşmanului său; îl rugă să-i erte nebunia ce făcuse, împins de sfaturi rele şi oarba patimă ce îl pornise a face atâta rău familiei sale; îl jură în numele lui Dumnezeu să primească, ca o ştergere a acelei ocări, această deschisă destăinuire ce face şi d'a nu păstrà despre aceea nici o mânie [6]. Cardinalul, stăpânit de dorinţa de a se urcà pe tron, închise în inima lui pentru un minut toată duşmănia sa împotriva făţarnicului său văr şi răspunse la făţărnicia lui cu asemenea făţărnicie şi cu semne de dragoste [7]. Ei plecară împreună la Alba-Iulia, unde Sigismund, spre a trage mai mult prieteşugul şi încrederea vărului său, îl oprì să şează în casă-i. Se minunau toţi oamenii—văzându-i în toate zilele preumblându-se împreună într'aceeaşi trăsură şi arătându-şi atâta dragoste—cum aceşti duşmani de atâţia ani începură îndată a se iubì atât de mult [8]. Si-

[1]) De Thou, XIII, 297.— [2]) Istvanfi, 452.— [3]) De Thou, 297.—[4]) Istvanfi, 452.— [5]) Tomasi, 79. — [6]) De Thou, XIII, 297.— [7]) Istvanfi, 452. — [8]) De Thou, XIII, 298.

www.dacoromanica.ro

gismund se învoì cu Cardinalul ca să-i plătească în tot anul 24.000 scuzi de aur, să-i deà în stăpânire cetatea Bistriţa cu pământul său şi a zecea parte din venit, şi alte cetăţi mai mici şi venituri [1]. Apoi ambii plecară la adunarea dietei ce se convocase la Mediaş, în luna lui Martie. Acilea mai întâiu se revocă osânda împotriva izgoniţilor din ţară. Cardinalul şi cu partizanii săi căpătară iarăşi cu cinste rangul şi avuţia lor, făcându-se întru aceasta un edict prin care se poruncià ca toţi cari au vr'un exemplar din actul de osândă făcut înainte, să-l aducă guvernului spre a fi arse, sub pedeapsă de o gloabă de 200 scuzi de aur pentru acel ce va călcà această poruncă [2]. Se propuse apoi la dietă să se aleagă Cardinalul de prinţ al Transilvaniei şi toată nobilimea ungurească grăbià cât puteà această alegere. Sigismund ţinù, în treaba aceasta, un lung cuvânt în limba ungurească. El vorbì mult despre slujbele ce Cardinalul a făcut Creştinătăţii şi faptele cele mari ce tatăl său (?) Ştefan făcuse în vremi de pace şi de războiu.

Vorbì încă şi mai mult de tot ce el însuşi făcuse pentru binele statului; şi, după ce a arătat primejdiile în care erà Transilvania, zise că, vrând a o ferì de toate acele calamităţi, nu vede alt mijloc mai bun şi mai lezne decât să pună pe Cardinal în locul lui, dându-i sarcina cârmuirei, ce el nu se mai simte în stare d'a purtà.

„Cunoaşteţi, adăogă el, şi primejdiile în care m'am aflat m'au învăţat că noi avem deopotrivă a ne teme de puterea ambilor Împăraţi, vecinii noştri, în contra cărora am avut a ţine atâtea războaie. Este peste putinţă să ne bucurăm de pace, de nu vom găsì mijloacele d'a cruţà (iconomisì) într'aceeaşi vreme p'amândoi aceşti stăpânitori. Unchiul meu, politic iscusit ca şi căpitan viteaz, de mai multe ori mi-a zis-o, când eram copil; dar dacă n'am urmat acele sfaturi înţepte, voiu încai a drege toate relele ce nesocotinţa mea a făcut şi a lăsà locul vărului meu, care, singur numai, poate priveghià la păstrarea acestei provincii şi să-i aducă pacea. El are curagiu şi statornicie şi se bucură de o sănătate desăvârşită. Slujbele cele mari ce a făcut la ambele Împărăţii îl fac a fi cinstit de dânsele; şi el are încă de prieten de aproape pe Craiul Poloniei, acest puternic vecin, încât oricum s'ar întoarce trebile, domnia acestui prinţ va fi fericită.

[1]) Istvanfi, 452.— [2]) De Thou, 327.

www.dacoromanica.ro

Transilvania, sleită și ostenită de atâtea perderi, are trebuință de pace și numai Cardinalul o poate iconomisì cu ambele puteri vecine. Polonia și Moldova, cari au mare credit la Poartă, fiind în interesele noastre, va fi lezne d'a ține pacea cu Turcul. Și nici despre partea Împăratului nu e mai greu; acest prinț n'are nimic a se plânge de Cardinalul, care apoi are protecția Papei și, când curtea Romei va primì alegerea sa, Împăratul nu va mai îndrăznì nici a mișcà.

„Cât pentru mine, adaugă el, sunt bolnăvicios. Părul meu cel alb, cu toate că sunt într'o vârstă puțin înaintată și boalele ce simț în trupul meu, mă silesc a lăsà cârmuirea statului. Însuflețit d'un adevărat zel pentru patria mea, las de bună voie sceptrul la un om care are puterile trebuincioase ale duhului și ale trupului spre a purtà această sarcină. Abdicarea mea nu e nepilduită. Carol al V-lea și vr'o câți-va alți regi, a căror aducere aminte totdeauna va fi vrednică de cinste, după ce multă vreme și după legi au cârmuit pe popoarele lor, au preferit mântuirea patriei lor la interesele lor particulare și s'au depărtat de bună voie de grijele cârmuirei".

După aceea el acordă o amnistie generală despre trecut și puse pe toți deputații, oameni obișnuiți din cele trecute a primì toate poruncile cu supunere și răbdare, de jurară credință Cardinalului. Acesta, după ce făcù și el jurământ deputaților [1], mulțumind lui Bathori și la toți deputații țării, trimise îndată pe unul din ofițerii săi la Poartă ca să capete o trecere slobodă pentru ambasadorii săi, cari să trateze cu Sultanul.

Acest trimis căpătă dela Turci o vestă de mătase țesută cu aur, după cum se obișnuește, și fu însărcinat a spune stăpânului său că poate până în cele patru următoare luni să trimiță pe miniștrii și darurile lui [2].

Această revoluție din Transilvania fu privită de Români ca un complot pentru peirea lor și a Domnului lor [3]. Cronicele românești acuză cu acrime viclenia făcută de Sigismund, abdicând în favorul Cardinalului, numai ca să poată face pace cu Turcii, dela cari el erà oprit prin jurământul făcut lui Mihai, și prin aceasta să-l înșele. Cea dintâiu abdicare a lui Sigismund silise pe Mihai-Vodă a se închinà Nemților și întărâtă pe Turci

[1]) Istvanfi, 452.— [2]) De Thou, 328—29.— [3]) *Mag. ist.*, IV, 291.

www.dacoromanica.ro

asupră-i, și când, primejduindu-se a supărà pe Nemți, Mihai-Vodă primește alianță cu Sigismund, acesta, prin a doua abdicație, da țara în mâna prietenului Turcilor, Polonilor și lui Ieremia-Vodă, coaliție dușmană de moarte a lui Mihai-Vodă, care acum puneà în primejdie mare și țara și tronul său.

Drept aceea cum află Mihai-Vodă de noua revoluție a Transilvaniei, el puse mâna pe sabie.

www.dacoromanica.ro

CARTEA IV

UNITATEA NAȚIONALĂ

(Aprilie 1599 — Iulie 1600).

I

Pe culmea cea mai înaltă a munților Carpați se întinde o țară mândră și bine-cuvântată între toate țările semănate de Domnul pre pământ. Ea seamănă a fi un măreț și întins palat, cap d'operă de architectură, unde sunt adunate și așezate cu măestrie toate frumusețile naturale ce împodobesc celelalte ținuturi ale Europei, pe care ea cu plăcere ni le aduce aminte. Un brâu de munți ocolește, precum zidul o cetate, toată această țară, și dintr'însul, ici-colea, se desfac, întinzându-se până în centrul ei, ca niște valuri proptitoare, mai multe șiruri de dealuri nalte și frumoase, mărețe pedestaluri înverzite, cari varsă urnele lor de zăpadă peste văi și peste lunci. Mai presus de acel brâu muntos se înalță două piramide mari de munți, cu creștetele încununate de o veșnică diademă de ninsoare, care, ca doi uriași, stau la ambele capete ale țării, cătând unul în fața altuia. Păduri stufoase, în cari ursul se plimbă în voie ca un domn stăpânitor, umbresc culmea acelor munți. Și nu departe de aceste locuri, cari îți aduc aminte natura țărilor de miazănoapte, dai, ca la porțile Romei, peste câmpii arse și văruite, unde bivolul dormitează a-lene. Astfel miaza-noapte și miaza-zi trăesc într'acest ținut alături una de alta și armonizând împreună. Acì stejarii, brazii și fagii trufași înalță capul lor spre cer; alături te afunzi într'o mare de grâu și porumb, din care

www.dacoromanica.ro

nu se mai vede calul și călărețul. Ori încotro te-i uită, vezi colori felurite ca un întins curcubeu și tabloul cel mai încântător farmecă vederea: stânci prăpăstioase, munți uriași, a căror vârfuri mângâie norii, păduri întunecoase, lunci înverzite, livezi mirositoare, văi răcoroase, gârle, a căror limpede apă lin curge printre câmpiile înflorite, pâraie repezi, care mugind groaznic se prăvălesc în cataracte printre acele amerințătoare stânci de piatră care plac vederii și o spăimântează tot de odată. Apoi în tot locul dai de râuri mari, cu nume armonioase, a căror unde port aurul. În pântecele acestor munți zac comorile minerale cele mai bogate și mai felurite din Europa: sarea, ferul, argintul, arama, plumbul, mercuriul, zincul, antimoniul, arsenicul, cobaltul, tuteaua, teluriul și, în sfârșit, metalul cel mai îmbelșugat decât toate, aurul, pe care îl vezi strălucind până și prin noroiul drumurilor. [1])

Astfel este țara Ardealului.

Dar nu numai artistul și naturalistul, ci încă strategicul, politicul și archeologul au de multe a se minunà într'acest împodobit ținut. Cel dintâi va privì și va cercetà cu mirare această puternică și întinsă cetate naturală, scăparea neamurilor în epocele grele ale istoriei lumei. De ori unde vei venì, ai să urci mult spre a ajunge la dânsa și nu poți intrà fără a nimerì pre șeapte porți întărite de natură, lesne de apărat, foarte anevoie de cuprins. Politicul va admirà felurimea națiilor și a religiilor adunate din toate colțurile lumii pe acest pământ, unde Dumnezeu însuși pare a le fi chemat, întinzând înaintea lor o masă așa de îmbelșugată, cum și minunatele instituții democratice ce au ocrotit acești munți, pe când despotizmul le măturà din toată Europa. În sfârșit istoricul-archeolog va cercetà cu interes suvenirile și rămășițile Dacilor, a acestui viteaz și nenorocit popor, cea din urmă odraslă din acel neam minunat al Pelasgilor, care se arată la leagănul civilizației tutulor popoarelor și formă vârsta eroică a omenirii. El va întâlnì încă la tot pasul urmele de uriași ale poporului roman, domnii lumii, căci Ardealul e cea mai frumoasă parte a Daciei ferice *(Dacia felix)*, draga țară a Cesarilor.

Acì erau Apulum, Salinæ, Napoca, Patavium, Praetoria Au-

---

[1]) Gerando, *o. c.*, I, 35.

www.dacoromanica.ro

gusta, Aquæ, Auraria, frumoase și însemnate colonii romane, din care patru cu drept italic, și cea mai vestită decât toate, Sarmizeghetusa Regia, capitala lui Decebal, numită apoi Ulpia Traiana, de a cărei ruine plină e și astăzi valea Hațegului. [1]

Rămășițele templurilor, basilicelor, apeductelor, băilor dau și astăzi puternică dovadă de cultura cea mare în care ajunsese Dacia sub Romani.

II.

Dar nu ținù nici două veacuri înflorirea Daciei și Împăratul Aurelian, la 274, își retrage legiunile dintr'însa și o lasă în mânele Goților. D'acì înainte cumplite nevoi, în vreme de mai multe veacuri, copleșiră Dacia. Aflându-se în calea barbarilor, peste dânsa se varsă mai întâi acel îngrozitor potop de neamuri, care îneacă toată Europa. După Goți, Hunii cei groaznici, Gepizii, Avarii, Bulgarii, Pacinații, Comanii, etc., trecură asupră-i până către sfârșitul veacului al IX-lea, dar fără a o putea însă înecà, fără a puteà silì pe locuitorii ei a-și părăsì patria. În acele vremi grele, Ardealul mai cu seamă fù scutitorul nației române. În munții lui scăpă locuitorii Țării-Românești și ai Moldovii, când se văzură năpădiți de barbari, de unde, când se mai limpezeà locul de dușmani, ei se scoborau la șesuri către căminele lor. Erà atunci (în veacul al IX-lea), după căderea Avarilor, Dacia liberă și, în vreme ce în Dacia inferioară se întemeià Banatul Craiovei, în Dacia superioară se întemeiau mai multe staturi române libere.

Pe la începutul veacului al X-lea domniau peste Ardeal, Banat și Bihor, ducii români Gelu, Menomorut și Glad. Când un nou neam barbar din Asia, Ungurii, năvălì asupră-le, Românii stătură puternic împotriva acestui nou potop. După două lungi războaie, ducele Ungurilor, Arpad, încă nu putù cuprinde Bihorul, țara lui Menomorut, și tocmai după moartea acestuia, intră în stăpânirea ei cu drept de moștenire, fiind-că fiul său Zoltă luase în căsătorie pe fiica ducelui Menomorut. Gelu, Domnul Românilor din Ardeal, încă se împotrivì eroicește ungurului Tuhutum și muri în bătaie de o moarte glorioasă pentru pa-

---

[1] *Mag. ist.*, I, 19 și III, 97.

www.dacoromanica.ro

tria sa (904). „Atunci, Românii, văzând moartea Domnului lor, dederă mâna cu Ungurii de bună-voia lor și își aleseră Domn pre Tuhutum, tatăl lui Horca“ [1]).

Așà Românii, nu învinși și cuprinși fiind, dar printr'o unire politică, primiră pe Unguri în țara lor. Într'acest chip, după un războiu sângeros, intrară Ungurii și în Banat, unde domnià Glad.

La începutul domnirii Ungurilor soarta Românilor fu mai blândă. Ei își păstraseră constituțiile lor provinciale cu ducii lor proprii; Românii erau atunci soți ai Ungurilor, iar nu supușii lor. Tot Ardealul nu încăpuse încă în stăpânirea Ungurilor, și pe lângă hotarele de miază-zi se aflau ducaturi cu totul libere, precum erau cele ale Făgărașului, Omlașului și Maramureșului. În celelalte părți ale Ardealului supuse Ungurilor, aceștia erau foarte puțini: mai mult o armată decât o populație. Afară de dânșii, se mai aflau atunci în Ardeal niște oarde ce locuiau munții de către răsărit. Aceștia erau din acelaș neam, Săcuii, ce se cred a fi rămășițe din oștile lui Atila. Ei erau împărțiți în scaune și aveau o organizație cu totul democratică.

Mai târziu, pe la anul 1143, o colonie germană venì în Ardeal, chemată fiind de Craiul Gheiza al II-lea și așezată de dânsul în pământul numit crăiesc. Cu toți Ungurii, Săcuii și Sașii, [tot] Românii, cu toate că mulți din ei trecuseră în vecinele principate, rămaseră însă tot în mai mare număr în Ardeal și își păstraseră, până în al XIII-lea veac, împreună cu simțimântul drepturilor de moșteni ai țării, încă multe drepturi și pământurile lor [2]). Dar gelozia națiilor ce vecuiau cu dânșii într'aceeași țară, iar mai cu seamă de când ducii Ungurilor se urcară la vrednicia de Crai și introduseră iobăgia, începură a tratà pe Români ca o nație cuprinsă și, după dreptul cuprinderilor de atunci, îi despuiară de pământurile lor, spre a și le împărțì între sine și a readuce pe moștenii țării în starea de iobagi.

Românii nu suferiră în tăcere tirania și reducerea lor din stare de nație liberă la starea iobăgiei. Dar norocul nu-i ajută și toată [=fie-care] răscoala nefericită îngreuià mai mult jugul lor. Astfel încă din vremea lui Ștefan, craiul Ungariei, în Banat, Optum, nepotul ducelui Glad, văzând tendințele tiranice ale Ungurilor, chemă

---

1) *Mag. ist.*, III, 109—10. — 2) Vezi diplomele lui Andrei al II-lea, din anul 1211 și 1222.

www.dacoromanica.ro

poporul la arme și, după un înfricoșat războiu, numai prin trădarea generalului său Cinad, fu învins. Apoi mai târziu, când jugul ajunse și mai greu, Românii, reduși acum toți în stare țărănească, se sculară în mai multe rânduri în veacul al XII-lea, al XIII-lea și al XIV-lea. Istoria Ardealului și a Ungariei de pre acele timpuri e plină de așà numitele *răscoale țărănești* (tumultus rusticorum). Aceste răscoale nu erau numai ridicarea iobagului către stăpânul său, dar mai mult răscoala simțimântului național al unui popor chinuit de alt popor. De atunci ura neamurilor luă proporții mari și, în vreme ce această deosebire a sângelui slujià împilătorilor de pretext la tirania lor, în inima împilaților ea hrănià vecinica dorință a neatârnării.

III.

Jugul Românilor în Ardeal se îngreuià nu numai din partea nobililor Unguri, ci încă și din partea popilor catolici. Erà o întreită tiranie: religioasă, politică și socială. La 1366 Ludovic I-iu, regele Ungariei, dedese voie nobililor să stârpească de tot nația română [1]). Această cruntă prigonire ajunse atât de nesuferită, încât la 1437 Românii apucară cu toții armele împotriva tiranilor. Ei își aleseră povățuitor pe Antonie Magnu. Ungurii chemară într'ajutor pe Săcui și pe Sași, se conjurară împreună și făcură legătură spre apărarea comună și stârpirea Românilor, întărind cu jurământ a lor legătură, în 17 Septemvrie 1437. Această legătură o mai întăriră încă în 2 Fevruarie 1438 și fu temelia constituției ce a domnit în Ardeal până la anul 1848. Dar țăranii români, ajutați și de puținii nobili din neamul lor ce se mai păstrase, ținură războiul mai bine de doi ani și tocmai la 1439, căzând asupră-le toată puterea Ungariei, ei se liniștiră, după ce însă Craiul Albert le dete libertatea de a se strămutà în ori-ce loc și veri când le va plăceà. Înălțarea Românului Ioan Huniade la guvernul Ungariei și aceea a lui fiu-său Matei la demnitatea de Crai oprì furia Ungurilor d'asupra Românilor. Matei pedepsì încă cu crâncenie pe cerbicoșii nobili Unguri din Ardeal, rebelați în contră-i, sub pricinuire că nu vor a se supune la un Craiu român. Vrând să deà satisfacție cererilor poporului român, dela 1437, el

[1]) Katona, X, 375.

www.dacoromanica.ro

îl scăpă de dijmele ce plătià la popii catolici și îl apără de asupririle nobililor. Craiul Matei, ca și tatăl său Ioan Huniad, spre a ridicà nația lor apăsată, nu știù face alt-ceva decât a înmulțì numărul nobililor români. Această măsură fu slabă în adevăr, căci aceşti nobili, sau erau săraci și neputincioși a ținea frunte numeroșilor nobili, sau de erau bogați dobândeau interese protivnice mulțimii și se înecau în aristocrația maghiară, pierzându-și naționalitatea. Adevăr e că Corvinii, înălțați în mărirea lor prin Unguri, care îi priveghiau de aproape, știindu-i de sânge român, nu puteau face mai mult. Ei nu puteau și de ar fi avut acele idei și ar fi vrut să desființeze regimul feodal sau să gonească pe Unguri din pământul Românilor și să despartă acestora, din Crăie, țară deosebită. Cu totul împotrivă, țintirile lor erau să îngloteze pe toți Românii în acelaşi stat cu Ungurii: pentru aceea ispitirile lor nenorocite de a cuprinde Țara-Românească și Moldova.

Dar cu craiul Matei murì și dreptatea, după spusa și de astăzi a poporului în Ungaria și Ardeal, și asuprirea țăranilor români crescù din zi în zi. La anul 1514 izbucnì acea revoluție a țăranilor din Ungaria sub Dozsa, îngrozitoare prin crâncenia faptelor ei și a pedepselor ce trase asupră-i. Românii din Banat, precum și chiar nobilii români din Maramureș, luară parte l'această revoluție. Țăranii români din Ardeal ce nu se mișcaseră, împărtășiră pedeapsa celorlalți și perdură dreptul a se mutà de pe' o moșie pe alta. Apoi se introduse și cartea de legi a lui Verböczy, care legiuià: că țăranul n'are nimic afară de simbria pentru munca sa (rusticus præter mercedem laboris sui, nihil habet).

Pedeapsa dumnezeească nu întârzie a izbì pe aristocrații unguri. Când puternicul Sultan Soliman năvăli asupra Ungariei, țăranii nu vroiră a se sculà spre a apărà o patrie unde nu li s'a lăsat nici un drept; și Ungaria căzù pentru totdeauna, împreună cu Craiul său, în bătălia memorabilă dela Mohaci (29 August 1526). Banatul de atunci căzù cu totul în stăpânirea Turcilor și Ardealul rămase sub prinți unguri aleși și vasali ai Porții. Această nouă epocă în care intră Ardealul fu și mai fatală Românilor. Atunci se iviră acele legi batjocoritoare pentru Români, prin care veneticii unguri și soții lor ocărăsc numele și neamul lor; religia lor numai o sufereau vremelnicește și pe dânșii îi declară de hoți, tâlhari și vagabonzi în țara lor, moștenită dela părinți;

www.dacoromanica.ro

legi care cu totul îi depărtează de slujbe civile; nu le iartă a umblà cu sabie, paloş şi altă armă, pedepsind cu tăiere de mâna dreaptă pe acela la care se va găsì o puşcă; legi prin care nu le este ertat a purtà haine de postav, nici pantaloni, nici cizme, nici pălărie de un fiorin, nici cămaşe subţire, apoi alte nenumărate legi despre iobăgie veşnică etc.

Ura naţională a Românilor în contra tiranilor Ungurise întrupă atunci în oare-cari individualităţi puternice, care, fără a simţì poate, se făcură organul ei. Astfel Ştefan Mailat, român din ţinutul Făgăraşului (1537—1541), mai apoi Gaspar Bekeş dela Caransebeş (1573—1575) şi Pavel Macikaşi (1586) clătiră torţa discordiei peste capetele Ungurilor şi îi vătămară greu prin răscoalele şi războaiele ce aţâţară. Astfel viteazul Domn al Moldovei Pătru Rareş de zece ori năvălì în Ardeal (1528—1544), pustiind când pe Saşi, când pe Săcui, când pe Unguri, şi reclamând moşie părintească în acea ţară. Şi îndată după aceea, Alexandru-Vodă al Moldovei şi Petru-Vodă al Ţării-Româneşti intrară (1550, 1552, 1553, 1556 şi 1557), mijlocind între deosebitele partide şi totdeauna pedepsind când pe unii când pe alţii din asupritorii Românilor. Aceste întâmplări făcură că, în acest veac, Românii dintr'o parte şi dintr'alta a Carpaţilor se frecară unii cu alţii, îşi vărsară durerile, îşi aduseră aminte tradiţiile unui traiu comun şi—doriră înfiinţarea lui. De atunci, de câte ori un steag românesc se iveşte fâlfâind în vârful Carpaţilor, Ardealul întreg se înfioară: Românii de nădejde, tiranii lor de spaimă.

IV.

Am văzut în cartea din urmă cum, schimbându-se lucrurile şi vremile, ajunse Ardealul în stăpânirea Cardinalului Andrei Bathori, prietenul Polonilor, al Turcilor şi al lui Ieremia-Vodă Movilă din Moldova, toţi duşmani înverşunaţi ai lui Mihai-Vodă. Cea dintâiu grijă a noului stăpânitor fu d'a trimite un sol la Poartă spre a încheià pacea, şi Poarta, după ce întoarse pe sol cu răspuns favoritor, nu întârzie a trimite în Ardeal un ciauş spre a tratà de pace. Cardinalul se arătă dintru'ntâiu că voeşte a stà neutrŭ şi a fi totdeodată prieten şi cu Turcii şi cu Nemţii [1],

[1]) Tomasi, 75.

www.dacoromanica.ro

cumpănindu-se astfel între ambele aceste părți războitoare, până să vază care îi va da mai mari foloase. Pentru aceasta, hotărî a trimite o solie la Împăratul. Acesta primise bine pe solii trimiși de Sigismund și îi pornise înapoi cu condiții moderate [1]). Abià eșiseră ei din Praga când Împăratul află revoluția din Transilvania. Mâniat foarte, văzându-se înșelat astfel de ușurința sau viclenia Ungurilor, el porni îndată pe doctorul Pezzen cu poruncă să arestuiască pe soli ori-unde îi va găsi [2]). Aceștia, ajungând la Thorn, aflară că Sigismund, „cu obișnuita sa ușurință de minte" [3]), lăsase Ardealul Cardinalului și hotărîră să nu meargă mai departe până să afle voința Cesarului [4]). Acolo îi ajunse Bartolomeu Pezzen și îi puse să facă jurământ de credință Împăratului, și ei nu se întoarseră în Ardeal decât mai târziu, după moartea Cardinalului [5]). Dar în Ardeal acesta revocase pe soli din însărcinarea lor și trimise în locul lor la Împăratul pe Kamuth, care fu arestuit de Pezzen la Viena, iar cărțile lui i se luară și se trimiseră Împăratului [6]). Pezzen, sosind în Ardeal, găsì interesele stăpânului mult mai rău decât bănuià. Nobilii și popoarele erau foarte întărâtate împotriva Austriei și erau cu toții încredințați că erà mult mai bine pentru dânșii d'a se bucurà de dulcețile păcii sub un prinț pământean, care are învoirea și ocrotirea Turcului, decât a aveà de stăpân un străin care să-i arunce fără îndoire într'un războiu sângeros [7]). Cu toate acestea Cardinalul, căutând a câștigà vreme, scrise lui George Basta, generalul împărătesc ce se aflà cu oastea sa la Casovia, și îl rugă d'a nu-l supărà și lovì nici într'un chip, căci el voește a întărì toate cele încheiate cu solii lui Sigismund de Împăratul; că el n'are alte țintiri decât păstrarea păcii și a bunei rânduели în Ardeal; că astfel umbletele lui nu vor fi neplăcute și nu va fi nevoe a întrebuințà sila către un prinț aliat al Împărăției [8]). Basta ascultă bucuros această rugăciune și dete poruncă la ai săi d'a nu supărà nimeni hotarele Ardealului [9]). Pezzen se întoarse la Praga pe la sfârșitul

[1]) Istvanfi, 452. — [2]) De Thou, XIII, 329; Orteliu, 433. — [3]) «solita instabilis animi mobilitate», Istvanfi, 452.—[4]) Istvanfi, 452; De Thou, 329; Bethlen, IV, 248; Orteliu, 433.— [5]) Istvanfi, *ibid.*— [6]) Bethlen, IV, 248.— [7]) De Thou, XIII, 330. — [8]) *Ibid.;* Orteliu, 432; Doglioni, *Del theatro universale de' prencipi*, II, 744. — [9]) Spontoni, 83.

www.dacoromanica.ro

lui Aprilie. Cardinalul îi dăduse o scrisoare către Impăratul, prin care rugà pe M. S. a crede că el e gata la ori-ce slujbă, mai cu seamă în ce priveşte interesul comun al creştinătăţii; că spre a sfârşi în pace pricea ce s'a ivit, el va trimite îndată soli cu deplină împuternicire [1]). El propuneà încă ca, spre a strânge şi mai mult legătura sa cu Împăratul, să i se deà în căsătorie pe princesa Maria-Christina, care acum se învoise a se despărţi de Sigismund Bathori [2]). Această jună şi frumoasă princesă, jertfită prin o politică perfidă ca să fie soţia lui Bathori, după patru ani de suferinţe, acum, prin învoire cu soţul ei, iscălise acturile prin cari cereà Papei a strică unirea lor. Pricinuirea fu neîmplinirea căsătoriei. Aceste acturi se atestară de Cardinalul Andrei şi de alţi trei martori din partea prinţului şi patru din a princesei, între cari erà duhovnicul amânduror şi două dame din casa sa, de cele mai aproape de persoana ei [3]). Atunci se ivise în public multe fabule spre a tălmăcì neputinţa fizică a lui Bathori. Unii ziceau că el fusese legat prin farmecele unei babe fermecătoare numită Ioana care erà a lui Ioan Koacock [4]). Alţii prepuseră că muma lui Ştefan Bocskai, dorind ca Sigismund să ieà în căsătorie pe o fiică a ei şi neizbutind, căci vanitatea lui îl făcù a preferà pe nemţoaică, prin farmece îl legă [5]). Cardinalul pornì atunci la Roma pe secretarul său Tomasi, mai pe urmă autor a două scrieri despre acele timpuri, ca să vestească Papei înălţarea sa pe tronul Ardealului şi să-l roage a-i da iertare spre a se puteà cununà cu Maria-Christina. Papa, primind actele de despărţenie, strică căsătoria, în 14 Iulie (1589), într'un consistoriu [6]); dar Maria-Christina erà dezgustată de lume şi sătulă de suferinţe şi, neprimind propunerile Cardinalului, lăsă Ardealul şi se întoarse la Gratz lângă părinţii săi. De acolo se trase fără întârziere la mânăstirea Santa-Maria d'Halla la Inspruck, unde se călugărì. Ea aveà d'abià 25 de ani. Erà o femee frumoasă, cuminte, împodobită cu învăţătură, iubeaţă, dar avù nenorocirea a fi născută archiducesă şi osândită din naştere a slujì de instrument orb politicei familiei sale. Ea fusese mai întâiu hotărîtă a se căsătorì cu posomorîtul bătrân, tiranul Filip al II-lea, Craiul

---

[1]) De Thou, XIII, 330.—[2]) Tomasi, 76.—[3]) Ossat, II, 74.—[4]) De Thou, XII, 503.—[5]) Spontoni, 52.—[6]) Tomasi, 75; Spontoni, 86.

www.dacoromanica.ro

Spaniei; apoi i se schimbă nenorocirea, dând-o în căsătorie după Bathori. Astfel în acea mânăstire periră îngropate sub văl atâtea daruri strălucite ce împodobiau acea nenorocită femee, lăudată şi căită de toţi câţi au cunoscut-o [1].

V.

Împăratul nu răspunse la scrisoarea ce îi trimisese Cardinalul Bathori prin Pezzen şi porunci generalului Basta să se grijească de oaste spre a intrà în Ardeal [2]. Asemenea, primind scrisori dela Mihai-Vodă cum că el se teme de o trădare din partea lui Andrei şi că ar dorì să se oştească în contra lui, îi trimise printr'un raguzan o bună sumă de bani [3]. Cardinalul, văzându-se amerinţat din toate părţile, cu mai multă grabă decât prevăzuse el, şi îngrijat de primejdia în care se aflà, cerù un sauf conduit [pasport] şi trimise pe Gaspar Corniş la Basta spre a câştigà vreme. Acest trimis arată că: dacă Împăratul nu primeşte o învoire pe care stăpânul său totdeauna a dorit-o, acest prinţ va fi nevoit, pentru apărarea sa, a-şi căutà un puternic protector; că el roagă pe M. S. Împăratul să declareze curat de voeşte a tratà pe Cardinal ca un aliat sau ca un duşman; că un ciauş al Porţii, ce erà lângă dânsul, îi făgăduià ajutorul şi prietenia Sultanului, fără a cere mai mult de 10 mii galbeni tribut anual, în loc de 15 mii ce erà mai nainte, şi că, neputând stà fără protecţie, se va declarà pentru Poartă; dar că Cardinalul, gândind mai mult la cea ce cereà dela dânsul rangul şi calitatea sa, dorià mai bine să se unească cu Împăratul împotriva duşmanului comun al numelui de creştin, decât a se arătà că jertfeşte intereselor sale particulare cauza religiei, mântuirea şi libertatea patriei sale; că multe erau mijloacele de împăciuire şi că trebue a mai strânge nodurile printr'o nouă căsătorie cu casa Bathoreştilor, pe asupra căreia Casa Austriei a vărsat atâtea faceri de bine; că Cardinalul, văr primar cu Sigismund, se va silì d'a meritá această alianţă, prin jertfirea şi credinţa sa; şi că el dorià ca Împăratul să bine-voiască a-i da în căsătorie pe princesa Maria-Christina; că atunci acest prinţ, rezemându-se

[1] Spontoni, 86; Bethlen, IV, 249; Istvanfi, l. c.; Tomasi, 76. — [2] De Thou, 330. — [3] Tomasi, 77.

www.dacoromanica.ro

pe această augustă căsătorie, va privì de acì înainte ca duşman, nu numai pe Turc, acest crud biciu al creştinilor, dar încă pe toţi câţi vor izbì Casa Austriei.

Basta fu puţin atins la inimă de aceste cuvinte şi, încredinţat fiind că Cardinalul nu lucrà cu bună-credinţă, răspunse trimisului cu aceeaşi prefacere: că „stăpânul său trebue a nădăjduì mult dela buna-voinţa Împăratului; că el va face îndată cunoscut M. S. aplecările în cari se află Cardinalul; şi că crede că va ascultà bucuros propunerile acestui prinţ; că, afară de acestea, el le va răzimà cu tot creditul său“ [1].

Cardinalul, într'adevăr, nu erà de bună-credinţă. Prieten al Poloniei, căreia erà mult îndatorat, el nu puteà să voiască serios alianţa cu Împăratul. El ştià acum că căsătoria ce cereà erà peste putinţă. El credeà mai mult în Turci, cari îi mulţumiau dorinţele şi îi făgăduiau şi Ţara-Românească [2]. Lui îi trebuià însă oare-câtă-va vreme spre a se înţelege bine cu Turcii, Polonii şi cu Movilă şi a se întemeià în ţară, a se îngrijì de oaste şi a dobândì ajutoare dela aliaţi. El trimise, spre acest sfârşit, în Polonia, pe Gavriil Banfi, unul din senatori, şi pe Ştefan Cacasi dela Cluj, şi în Moldova pe Ion cu numele Nagy (Mare) din oraşul Baia de Crìş. Acesta erà însărcinat d'a negoţià o căsătorie între unica fată a lui Ieremia-Vodă cu Ion Iffiu, fratele său din mumă [3].

VI.

Acum Cardinalul, crezând că a înşelat şi a adormit pe Împăratul, vrù să adoarmă şi să înşele şi pe Mihai-Vodă, de care simţise că nu e iubit, precum nici el nu-l iubià. Mihai-Vodă, într'adevăr, înţelese bine cât de primejdioasă e pentru dânsul urcacarea Cardinalului la domnia Ardealului. El desperase cu totul de a se mai puteà acum împăciuì cu Turcul [4]; şi a se bate cu dânsul, având Ardealul duşman, îi erà foarte cu greu. El începù a priveghià cu luare aminte toate mişcările Cardinalului şi află acurat că acesta făcuse alianţă cu Polonii, Turcii şi Ieremia şi că,

---

[1]) De Thou, XIII, 331; Bethlen, IV, 269; Orteliu, 445; *Staat von Siebenbürgen*, etc. -- Doglioni, *o. c.*, II, 744. — [2]) Bethlen, IV, 269 — 73. — [3]) Bisseliu. — [4]) Cronica lui Fuchs.

www.dacoromanica.ro

înainte de toate, aliații asupra Țării-Romănești și asupra capului lui vor năpădì; că Turcii se învoiseră a lăsà lui Andreiu Transilvania și Țara-Românească, scăzând și tributul cu cinci mii galbeni; și că, după povața și sfaturile Cardinalului, Poarta urzià acum curse private spre a-l pierde. Mihai înștiință de toate aceste pe Împăratul, făgăduind că va gonì pe Cardinal din Ardeal [1]. Afară de primejdia cu care îl amerință Cardinalul, lui Mihai îi erà ciudă mare cum un popă (cum îi ziceà el) să domnească peste o țară așà de frumoasă, de care el se credeà mult mai vrednic și pe care îl iubià foarte [2].

Cardinalul trimise lui Mihai-Vodă pe Gaspar Corniș, pe care îl numise general mai mare peste toată oastea sa. Acesta fusese unul din sfetnicii lui Sigismund la anul 1594, când se ucise nobilii. El urà pe Cardinalul Bathori și partida turcească și se temeà de răzbunarea lui. Cu puține zile înainte, el primise o înfruntare grea dela junele Iffiu, frate vitreg al Cardinalului și al cărui tată perise în acea ucidere dela 1594. Corniș aveà drept a se teme că amnistia și uitarea făgăduită de Cardinalul nu va fi ținută în seamă. Astfel inspirat, Corniș, spun, că, întâlnindu-se cu Mihai-Vodă, îl mai întărâtă încă asupra Cardinalului, încredințându-l de gândurile vrăjmășești ale acestuia și îl întemeeă mai mult în proiectul său d'a intrà în Ardeal. Întorcându-se lângă Cardinal, Corniș îl asigură că Mihai-Vodă nu hrănește nici un cuget de dușmănie asupră-i și nu bănuește nimic [3]. Nu mult după aceea, Cardinalul trimise la Mihai-Vodă alți doi soli, pe bătrânul George Ravazdi, unul din senatori, și pe Nicolae Viteaz, bărbat însemnat și care cunoșteà limba românească [4], „spre a-i făgăduì prietenie și raport de bună vecinătate, cerând și dela dânsul asemenea“ [5]. Mihai, necunoscând încă deplin cugetele Împăratului și crezând în sinceritatea Cardinalului, se înduplecă a încheià cu acesta un tractat, puind în condiție: ca Cardinalul să nu se dezbine de Împăratul, nici să se alieze cu Turcii, ci, unindu-și armele, împreună să poarte războiu împotriva lor. Acest tractat încheiat la 14 Aprilie 1599, se iscălì de Mihai și de zece boieri ai săi și prin jurământ pe Evanghelie se întărì. Apoi solii

[1] Biseliu, XI.— [2] Spontoni, 88.— [3] Bethlen, IV, 279; Istvanfi, 452. — [4] *Ibid.* — [5] Amicitiam et boni vicini officium sollicitando, eandemque vicissim ab illo expetendo», Istvanfi, 452.

www.dacoromanica.ro

ardeleni, după o zăbovire de două luni în Ţara-Românească, se întoarseră acasă [1]).

Dar nu trecù vreme multă şi Mihai-Vodă se încredinţă de viclenia Cardinalului cătră dânsul. El prinse un trimis al Cardinalului ce mergeà la Turci şi, din cărţile ce se găsì la dânsul, se dovedì cum că Cardinalul încheiase pace şi alianţă cu Turcii şi cu Ieremia-Vodă şi voià să-l răstoarne din tron şi să-l prinză, pentru care sfârşit chibzuiau fie-care a-şi adunà oştile în tabără [2]). Mihai, văzând că este astfel înşelat, se hotărî d'a apucà înaintea vrăjmaşilor lui, a izbì până a nu fi ei în stare să-l izbească; deci începù a adunà şi a scrie soldaţi numeroşi, parte mare din Poloni, Cazaci, Sârbi [3]). El scrise Împăratului toate faptele Cardinalului, arătând că va să-l răzbune despre dănsul şi să cuprindă Ardealul, cerând pentru aceasta dela Maiestatea Sa să contribuiască cu 30 mii talere pentru plata oştilor şi cu zece mii puşti. În vremea aceasta, spre a nu insuflà bănueli Cardinalului, răspândì vorbă că aceste gătiri de oaste le face împotriva Turcilor [4]).

VII.

Cu toate aceste, faima, adesea prevestitoare adevărată a nenorocirilor ce amerinţă, începù a se lăţì, aţâţând toate vorbirile, spăimântând toate feţele, vestind că acele pregătiri de războiu ale lui Mihai-Vodă nu se fac împotriva Turcilor, ci împotriva Ardealului [5]). Atunci prinţul Andreiu pornì un sol la Casovia spre a întrebà pe generalul Basta dacă e adevărat că Mihai-Vodă pregăteşte o revoluţie şi fierbe în duhul său proiectul d'a-l gonì şi d'a stăpânì Ardealul. Basta, ascultând vorbele acestui trimis, răspunse foarte simplu că gândurile lui Mihai îi sunt necunoscute; şi că Cardinalul îl poate întrebà pe el însuşi de ceea ce pregăteşte [6]). Cardinalul se hotărî atunci a trimite la Mihai-Vodă pe senatorul Pancratie Sennyei spre a iscodì gândurile lui. Mihai primì pe sol cu multă bună-voinţă şi cinstiri în palatul său dela Târgovişte, înconjurat fiind de soldaţii săi. Sennyei cerù dela dânsul d'a nu lăsà pe prinţul Andreiu în cumpănă, între temere şi nădejde; d'a împrăştia, printr'o declaraţie cu inimă curată, zgo-

---

[1]) Bethlen, IV, 283.— [2]) Biseliu, XI; Guerrin, 495.—[3]) Cronica lui Fuchs.— [4]) Spontoni, 89.— [5]) Bethlen, IV, 289.— [6]) Idem; Istvanfi, 452.

www.dacoromanica.ro

motul rău ce aleargă nu numai în Ardeal, dar încă în toate părțile din afară. Mihai, văzând proectele sale descoperite, se simțì în nevoie d'a înșelà pe dușmanul său, spre a nu fi însuși înșelat și perdut de dânsul. El protestă cu multă înfocare înaintea lui Sennyei împotriva nedreptelor bănueli ce Cardinalul are asupră-i; el aduse aminte de jurământul ce a făcut că va păzì pace și prieteșug cu Ardealul și că aceasta i-o povățuește și interesul său. El adăogă protestații și jurăminte că astfel va urmà și în viitor, declarând în sfârșit că el stă gata a trimite în Ardeal pe soția sa și pe fiul său Pătrașcu ca zăloage ale credinței sale, numai Cardinalul să trimită pe frate-său Ștefan Bathori la Turnu-Roșu, lângă hotarul Țării-Românești, spre a-i primì și să se îndatoreze că va pune pe fiul său să învețe limba latinească și că va purtà grije pentru siguranța și buna petrecere a familiei sale, după cum o cere datoria și prieteșugul [1]). Istoricul Bethlen, în cuvântul ce pune în gura lui Mihai în această împrejurare, pretinde că el ar fi zis că, de va intrà în Ardeal, să-l ducă Dumnezeu a mâncà trupul femeii sale și a beà sângele fiului său. Nouă ne vine cu greu a crede la acest jurământ, când știm cât de mare erà credința sa și cât de puternică inima sa. Ca toate inimile de leu, el își iubià familia. Credem mai mult sau că aceste cuvinte sunt niște exagerații ale analiștilor unguri contimporani, sau că Senneyi chiar, care și el erà tainic dușman al Cardinalului, a adaos dela sine aceste cuvinte spre a insuflà călugărului o încredere oarbă în Mihai-Vodă. Gaspar Corniș încă declară că el își pune capul că Mihai-Vodă n'are nici un gând de vrăjmășie. Astfel crezuții prințului Andrei slujiră mai mult a-l înșelà decât chiar dușmanul său Mihai-Vodă [2]).

Într'acest chip Andrei Bathori se înșelă și, încredințat acum că Mihai-Vodă nu cugetă rău asupră-i, îi dete voia cerută de acesta d'a cumpără în orașele săsești arme, praf, trâmbițe, steaguri și tot ce-i trebuià pentru războiu și de a le trece în Țara-Românească [3]). Asemenea el îngăduì la vr'o câți-va Unguri, precum George Mako și frate-său Grigore, Francisc Lugaci, războinici viteji și cercați, și la mulți alții, a intrà în slujba lui Mihai-Vodă, dorind ei a se bate sub dânsul [4]). Dar această încredere

[1]) Bethlen, IV, 291—296. — [2]) *Ibid.*, 296.— [3]) Bethlen, IV, 299; Istvanfi, 453.—[4]) Bethlen, IV, 299.

www.dacoromanica.ro

ce aveà în Mihai nu oprì pe Cardinal d'a lucrà şi cu mai multă înfocare cu aliaţii săi întru înfiinţarea planurilor comune. El se învoì pentru încheierea păcii şi alianţei cu Turcii prin Mustafa, solul turcesc, şi ciauşul Uşaim, care de câtă-va vreme se aflà în bună cinste, petrecând la curtea lui; dintr'altă parte se înţelese cu Ieremia-Vodă şi cu Polonii ca fie-care, strângându-şi oştile în taberi, să steà gata a-i venì într'ajutor [1]). El însuşi îşi adună oştile, punând tabăra la Sas-Sebeş, şi aşteptà numai sosirea aliaţilor săi spre a se pornì împotriva lui Mihai. În vreme ce Cardinalul, fără grije, până să-i vie aliaţii, îşi petreceà timpul, plimbându-se prin munţi, vânând la păstrăvi şi desfătându-se prin mâncări şi băuturi, armia lui, ce stà în nelucrare la Sas-Sebeş, începù a cârtì şi a plânge, mai cu seamă nobilimea. Fie-care, după caracterul său, strigà şi ziceà că-şi perdeà vremea într'o nelucrare nefolositoare şi ruşinoasă, că se ruinau acolo nefăcând nimic, că ei slăbeau şi ei nu puteau merge să îngrijească de trebile caznice ale lor; că e necuviincios lucru, în vreme ce erau în siguranţă, fără duşman de nicăiri, de a-şi petrece vara închişi în tabără, topindu-se în moliciune. Cei mai limbuţi nu respectau nici pe prinţul nici pe sfetnicii săi; ei strigau că Cardinalul erà fricos, nesocotit, nehotărît şi leneş, şi că, obişnuit fiind la trândăvia călugărească şi la o viaţă delicată şi singuratică, el nu ştià ce trebue unei armii şi ceea ce cereà interesul Statului; că el a luat domnia fără să ştie ce ar puteà mântuì republica şi cum şi cu ce se face războiul. Cardinalul, cum auzì aceste cârtiri ale ostaşilor, se îngrijì foarte şi îndată, lăsând în tabără numai pe pretorieni şi trupele mercenare, dete la toate celelalte oşti voe de a se întoarce pe la casele lor [2]). Astfel, nu oarba încredere în Mihai-Vodă, ci temerea sa de cârtirile oştenilor, făcù pe Cardinal a stricà lagărul şi a se dezarmà deocamdată.

VIII.

În vremea aceea sosì în Ardeal, la Alba-Iulia (20 August 1599), Germanie Malaspina, Episcopul de Caserta, ca Nunciu apostolic pe lângă Cardinal [3]). Acesta fusese, cum ştim, în aceiaşi cali-

[1]) Bisseliu.—[2]) Bethlen, IV, 303—4.—[3]) Istvanfi, 452; Bethlen, IV, 258; Piasecius, 205; Engel, I, 249.

www.dacoromanica.ro

tate în Polonia, unde din reaua lui credință cu care se purtase, își trase hula tuturor, și Polonezii făcură un joc pe numele lui ce însemnà spin rău, zicând: „nici-odată nu poate fi spin bun, măcar de și ar fi trimis dela Roma“ [1]. El erà într'adevăr un ambițios și intrigant mare, căutând prin toate chipurile a dobândì pălăria de cardinal, ce foarte mult o dorià. După o ședere de câți-va ani în Polonia, desperând de a-și vedeà dorința împlinită, trecù în Ardeal, pe care teatru se petreceau atunci multe intrigi. El dorià în tot chipul să câștige favorul Împăratului, ca printr'însul să dobândească cardinalatul [2]. El se silì a face pe Andrei Bathori să înțeleagă cât este de urât și ocărîtor pentru dânsul, fiind creștin și cardinal încă, să se alieze cu Turcii împotriva creștinilor și a Papei; că el trebue a se teme de mânia Papei și a sfântului colegiu și de răzbunarea Împăratului și a tuturor creștinilor. El îi făgăduià încă că va mijlocì la Papa ca să-i dea voe a se căsătorì ca să nu se stingă astfel familia Bathoreștilor. Un analist ungur de pe atunci, anume Szamosközy, pretinde că prințul Andrei se lăsă a se convinge de aceste cuvinte ale lui Malaspina și se făgăduì a strică alianța cu Turcii, cu atât mai mult că aceștia pretindeau ca să le dea înapoi cetățile de margine, Lipova, Ieneu și alte treceri vecine. Ziceà numai că, temându-se de împotrivirea locuitorilor, voià ca să ție aceasta secret până la epoca adunării dietei [3]; iar pentru încheerea acestei alianțe pornì îndată pe Ștefan Cacasi la Împăratul [4]; și apoi, chemând la sine pe solii turci, le declară că voește războiu cu Poarta. Istoricul Bethlen face bine de a se îndoì, observând că ceilalți analiști tac despre aceasta și că solii săi lângă Sultanul, Nicolae Gavay și Francisc Budai, nu se întoarseră dela Poartă, decât după intrarea lui Mihai-Vodă în Ardeal. Urma însă ne va arătà că Andrei Bathori nu erà de loc sincer în făgăduelile sale. O dovadă despre aceasta este că, în vreme ce el protestà de hotărîrea lui d'a se alià cu Împăratul, el scrià lui Ioan Zamoisky, cerând poveți și protestând de voința lui de a ține cu Polonii. Zamoisky îi răspunse, în 23 Septemvrie (1599), ca să se grăbească a trimite o ambasadă la Staturile Poloniei, cerând protecția lor pentru dânsul și pentru

---

[1] «Nunquam erit bona spina, licet mittatur de Roma» Piasecius, 200.— [2] *Ibid.*— [3] Bethlen, IV, 304—310.— [4] *Ibid.;* Istvanfi, 452.

www.dacoromanica.ro

provincia sa [1]. Este adevăr că toți actorii acestei scene umblau căutând a se înșelà între sine unii pe alții: Andrei Bathori înșelà pe Împăratul, pe Mihai, pe Basta și pe Malaspina. Împăratul înșelà pe Cardinalul, pe al cărui trimis Cacasi îl primì foarte bine la Pilsna, unde se dusese, și-i dete nădejdi că va încheià în curând tractatul cerut, și într'aceiași vreme trimiteà instrucții tainice la Mihai-Vodă și la Generalul Basta ca să se înțeleagă împreună spre a intrà cât mai în grab în Ardeal și a gonì d'acolo pe Cardinal. El încă înșelà și pe Mihai-Vodă, lăsându-i a nădăjduì mult, dar bine hotărît a se slujì de dânsul ca un instrument și a nu-l lăsà a se întemeià în stăpânirea Ardealului. Mihai-Vodă căutà a înșelà pe Cardinalul și într'aceeași vreme voià să înșele pe Basta, intrând în Ardeal înaintea lui, cum și pe Împărat, fiind hotărît a păstrà această țară sub cârmuirea sa. Basta asemenea voià să silească în toate chipurile spre a dobândì el, iar nu Mihai, cârmuirea Ardealului. În sfârșit, Malaspina umblà să înșele pe toată lumea, vânând în toate părțile mult dorita pălărie de cardinal. Acest chip viclean de a lucrà, deși în ziua de astăzi, când ideile morale sunt mult mai dezvoltate, este oare-cum iertat, decorându-se cu numirea de diplomație și înșelăciune de războiu, datoria Istoriei, această conștiință a neamului omenesc, este de a-l osândì. Mihai-Vodă, din toți, este mai lezne de iertat: el erà amerințat cu vicleшie în cârmuirea și patria sa și erà nevoit a se apără cu aceleași arme cu care erà izbit; ambiția lui încă aveà un scop mult mai nobil și mai înnalt decât a celorlalți: el ținteà a regenerà nația sa.

IX.

Mihai-Vodă, aflând de tabăra Cardinalului dela Sas-Sebeș, trimise în Ardeal pe Banul Mihalcea, sfetnicul său de aproape și pe George Raț, Sârb cu neamul și cu numele, spre a cercetà puterile și gândurile lui Andrei. Sosind lângă acest prinț, ei îi declarară că Mihai-Vodă voiește să năvălească în Bulgaria, în vreme ce Ibraim-Pașa războià în Ungaria, după cum făcuse cu izbândă în anul trecut; și că ar dorì pentru aceasta să nu i se întâmple

[1] Bethlen, IV, 317.

www.dacoromanica.ro

în lipsă vr'o primejdie din partea Ardealului. Cardinalul încredință pe trimiși că Mihai-Vodă poate fi sigur că nu i se va aduce nici o stânjenire la întreprinderile sale; pe lângă acest răspuns, trimișii raportuiră lui Mihai, că în tabăra de lângă orașul Sas-Sebeș, Andrei aveà numai niște pretorieni și oare-care oști mercenare; iar oastea țării [se licențiase] din pricina sărbătorilor și fiind fără grijă de vrăjmași.

In acele zile Mihai-Vodă trimise lângă Rudolf Cesarul pe unul din boierii săi anume Stoica, boier ales, înțelept și de cinste al țării, ca să deà poruncă lui George Basta cu oștile sale ca să se unească la Casovia cu garnizoanele germane și cu Ștefan Bocskai, împreună cu oștile Varadinului, să cază cu toții asupra Ardealului, în care el, Mihai, va năvălì într'aceeași vreme; și astfel Andrei, silit fiind a-și împărțì oștile să nu poată respinge și pe unul și pe celălalt dușman. Cesarul, trimițând pe Stoica la Szathmar, îi răspunse că va aflà voința sa dela Vice-Craiul dela Casovia. Cu toate acestea trimise cărți lui Moise Szekeli căpitanul Szathmarului, poruncindu-i d'a da là vreme tot ce va fi trebuincios [1]). Generalul său George Raț aduse încă lui Mihai o sumă de bani din partea Împăratului și el se puse atunci a-și adunà oastea și a-și pregătì expediția ce aveà în gând, răspândind mereu vorba că se gătește împotriva Turcilor [2]). Autorii contimpurani vorbesc astfel de armata lui în această epocă: „Slujesc de soldați acestui Voevod, afară de Români, a căror vitejie o cunosc bine Turcii din vremea viteazului lor căpitan Dracula, mulți Unguri, Ardeleni, câți-va Arnăuți, Greci, Bulgari și Sârbi. Are puțini pușcași, de care se află în lipsă și Ardelenii, căci aceste popoare și mai cu seamă Ungurii, se bat mai voios cu săbiile și călări cu sulițele, și cu mare îndrăzneală arată fața la vrăjmași“ [3]).

Mihai își iubeà ostașii și cea d'întâiu a lui îngrijire erà pentru dânșii. Totdeauna în mijlocul lor, făcându-le necurmat căutare, cercetând trebuințele lor, când arătându-le familiaritatea unui camarad, când vorbindu-le cu puterea și mărimea unui Domn, când cu dragostea unui părinte,—el fermecà și răpeà mintea și inimile ostașilor. Vitejii din toate părțile și din toate națiile alergau cu entuziasm sub steagul unui Erou, care le făgăduià bi-

[1]) Bethlen, IV, 314—17.—[2]) Bethlen, IV, 319.—[3]) Lazaro Soranzo, *o. c.*, 147.

www.dacoromanica.ro

ruinți slăvite, căci ei știau bine că el își ține făgăduiala și înfocarea lor erà așà de mare cât și încrederea lor. Cu un asemenea Căpitan ei erau gata a întreprinde tot, siguri că vor izbutì. Ei erau mândri de dânsul și mândri de ei înșiși, gândind că fac parte dintr'o armie nebìruită. Românii precum și Moldovenii îl urmau îmboldiți mai mult din datorie și dragoste către patrie, pe care el o făcuse atât de glorioasă și făgăduià a o face pe atât de mare. Sârbii, Bulgarii, Grecii, Arnăuții alergau la dânsul ca către un înger de libertate și de mântuire pentru neamurile lor. Cazacii, Polonezii, Ungurii se întocmeau sub steagul lui, unii povățuiți prin admirarea lor pentru un mare erou, alții împinși prin dragostea războiului și a foloaselor ce aduceà ostașilor, alții, ca mai toți vitejii, căci inima lor erà aprinsă de acea nobilă dragoste a gloriei, care împinge pe om la moarte, ca să dobândească nemurire [1]).

Într'aceea, în cursul lui Septemvrie, Mihai-Vodă trimise alți doi boieri, anume unul Vistierul Damian și celălalt Preda, ca să ceară în numele lui o trecere sigură prin mijlocul Ardealului în Ungaria, unde îl chemă Împăratul în ajutor împotriva puternicului Ibraim-Pașa, făgăduind a trece prin Ardeal fără a vătămà pe nimeni. Dar Cardinalul răspunse că nu crede că vr'o primejdie așà mare amerință Creștinătatea, încât să aibă trebuință de ajutorul lui Mihai, îndemnându-l în ori-ce caz a trece mai bine cu armia sa Dunărea în Bulgaria, după cum îi erà gândul, și va face prin aceasta o diversie mult mai folositoare creștinilor [2]). D'abià se întoarseră acești boieri lângă Mihai-Vodă și el trimise din nou Cardinalului pe Mihalcea, Banul Craiovei, și pe George Raț, Căpitanul gardiilor sale, spre a-i vestì că, după povața ce i-a dat, el este gata să treacă Dunărea spre a pustii Bulgaria [3]). Dar cu toate acestea Andrei nu se încrezù și pornì la Mihai pe George Palatici, om foarte dibaci, ca să-l încredințeze că pacea încheiată cu Turcii și cu Tătarii este numai o prefacere până să-i vie bine a se declarà dușmanul lor, aceea ce nădăjduește a o puteà face curând; și că el voește a cultivà cu dânsul sfintele drepturi ale unei bune vecinătăți și ale unui prieteșug nesiluit. Mihai, care știà acum ce temei au cuvintele lui Andrei, răspunse că și el voește să trăiască în bună unire cu prințul Andrei. Mihai lucrà

[1]) Campana, 49. — [2]) Istvanfi, 453; Bethlen, IV, 320. — [3]) Istvanfi, 453.

www.dacoromanica.ro

cu atâta taină, încât, împărţindu-şi armia în deosebite locuri, nu lăsă lui Palatici să vază, fără numai trei sute pedestraşi din gardaşii săi [1]). Întorcându-se lângă Cardinalul, Palatici îi raportă răspunsul lui Mihai, adăogind că n'a văzut la dânsul nici o pregătire de războiu [2]).

Cardinalul, sigur acum că Mihai va stà în linişte şi că a câştigat astfel timpul trebuincios pentru înfiinţarea proiectelor sale, crezù că va puteà acum a-şi căutà a se desface de împrotivnicii săi din lăuntru şi a răzbunà uciderea fratelui său Baltazar. Cu toate că la alegerea sa de prinţ el jurase, pentru dânsul şi pentru fratele său Ştefan, uitare desăvârşită şi, că nu va căutà nici o răzbunare, acum umblà a prigonì sub alte pricinuiri pe acei ce-i credeà ca sfătuitori ai acestei ucideri; astfel erà Ştefan Bocskai, Gaspar Cornis, George Rasvadi şi alţii. Puind pricină că Bocskai nu a intrat în Ardeal, când a fost chemat, Cardinalul ocupase cetăţile Deva şi Gorghiu, ce erau în stăpânirea lui Bocskai. Asemenea Ştefan Bathori trăgeà la judecată pe sus însemnaţii sfătuitori ai osândei lui Baltazar, cerând ca să-i întoarcă starea acestuia, ce Sigismund Bathori o împărţise între dânşii. Drept aceea Cardinalul convocă dieta pentru 18 Octomvrie (s. n.), ziua St. Luca, la Alba-Iulia, spre a hotărî despre aceste pretenţii ale lui şi ale fratelui său [3]). În vremea aceasta Sigismund Bathori, după o petrecere d'abià de câte-và luni în Polonia, scrise Cardinalului, că i s'a urît cu traiul în ţară străină şi doreşte a intrà în Ardeal, spre a trăì o viaţă liniştită. Cardinalul, temându-se, cu tot dreptul, de un om atât de neastâmpărat, îi răspunse printr'un catren (în patru versuri), povăţuindu-l să steà liniştit, şi îi refuză cererea [4]).

X.

Într'aceea Ieremia-Vodă din Moldova făcù ştire Cardinalului că Mihai-Vodă voeşte a intrà în Ardeal cu oşti grele. Şi tot într'o vreme Ioan Maro, Sârb de neam, dar născut şi crescut în Ardeal, care, cunoscând bine limba românească şi latinească, se aflà în slujba lui Mihai-Vodă ca secretar şi cunoşteà proiectele lui, scrise Cardinalului ca să nu crează încredinţările lui Mihai,

[1]) Bethlen, IV, 322.— [2]) *Ibid.* — [3]) Bethlen, IV, 323—26. — [4]) *Ibid.* 326.

www.dacoromanica.ro

căci el are de gând a năvăli în Ardeal și a cuprinde această țară, pentru care sfârșit își adună toate oștile [1]). Andrei Bathori porni îndată la Mihai-Vodă în solie pe Tomas Czomortany, om ager la minte, ca să caute, prin toate chipurile, a descoperi proiectele lui Mihai [2]). Czomortany sosi la București Sâmbătă spre seară, 11 Octomvrie, și îndată avù audiență de la Mihai-Vodă și, după câtă-va vreme de vorbă, luând cuvântul Domnului, se întoarse a doua zi Duminecă cătră Cardinal, cu un răspuns pașnic [3]). Despre această solie analiștii contimporani se deosibesc între sine. Cronica română și unii din analiștii unguri pretind că Cardinalul însărcină pe Czomortany a spune lui Mihai a-și lăsà țara și scaunul, căci apoi de nu, va fi izgonit de dânsul și de Turci și va încăpeà în mâna acestora [4]). Se vede că Cardinalul își dete astfel pe față gândirea sa, sau pentru-că credea că peste puțin va fi în stare a o pune în lucrare, fiind-că îi și sosise acum niște cete de Polonezi și Moldoveni într'ajutor [5]), sau că a vrut a sperià pe Mihai și a mai dobândi un repaus pe cât-va timp. Aceiași analiști unguri spun că Mihai-Vodă, auzind vorbele lui Czomortany, se înfurie și erà cât p'aci a da morții pe aducătorul acestei obraznice solii, dar că, stăpânindu-și mânia, el gândi că e mai bine a respectà dreptul gintelor și a căutà a răzbunà acest afront asupra lui Andrei, de la care i-a venit, decât asupra solului. Pentru aceea răspunse acestuia cu vorbe dulci și bune, făgădui a fi îngăduitor întru toate și nu-l lăsă a descoperi pe fisionomia lui nici un semn care să-i arate cugetul. Astfel acest minunat bărbat știà, când vroià, a se stăpâni pe sineși și a-și învăli proiectele, încât nimeni să nu le poată pătrunde [6]).

Dar un alt analist, Ambrosie Simigianus, pretinde că Andrei propuse lui Mihai a-i da azil în Ardeal, dacă Turcii vor veni a-l goni din Țara-Românească, și până să-și facă pace cu dânșii; că Gaspar Corniș, dușman Cardinalului, în înțelegere fiind cu Czomortany, care și el erà tainic partizan al lui Mihai, în slujba căruia comandase niște oștiri, puse pe acesta a spune lui Mihai

[1]) Bethlen, IV, l. c.— [2]) *Ibid.* — [3]) *Ibid.* După scrierea lui Ioan Csindi, ungur vestit, ce slujià atunci în partea lui Mihai-Vodă.—[4]) *Mag. ist.*, IV, 292; Bethlen, IV, 329. — [5]) Bisseliu. — [6]) Bethlen, IV, 330. După analistul Stefan Szamosközy.

www.dacoromanica.ro

că i se poruncește d'a eșì îndată din Țara-Românească, altmintrelea va fi prins de Turci, fiind el o stavilă între alianța Cardinalului cu Turcii.

Simigianus ca și Szamosközy bănuiesc că Gaspar Corniș cu Pancratie Sennyei, unul din senatori, și cu mulți alții din cei mari ai Ardealului, mai cu seamă din cei compromiși cu Sigismund Bathori în uciderea nobililor la 1594, temându-se d'a cădeà jertfă lui Andrei și Ștefan, Bathorești, chemară pe Mihai-Vodă a intrà în Ardeal. Cel din urmă analist pretinde că adesea mulți au auzit pe Gaspar Corniș zicând: „Când tai un cap din Bathorești, îndată se ivește altul în loc; dar voiu face astfel de bine că mă voiu mântuì pentru totdeauna de această peire "[1]. Aceste învinovățiri, precum și altele ce vom vedeà mai la vale, nouă, după cum și altor istorici unguri și străini, nu ni se par destul de temeinice ca să putem încheià și acuzà pe Corniș și pe soții lui de trădare către neamul lor. Fără îndoială că aceștia nu iubiau pe Cardinalul de care aveau a se teme, dar mai toți Ungurii simțiau ca dânșii; și, dela simțimântul de ură până la trădare, e încă mult.

XI.

Mihai-Vodă iarăși nu aveà trebuință de ajutorul unor trădători dintre nobili, când aveà în parte-i pe toate popoarele Ardealului. Românii, poporul cel mai numeros dintr'această țară, de mult ațintise ochii spre dânsul cu credința nădejdii și îl așteptau ca pre un mântuitor, spre a-i scăpà de tirania aristocraților unguri. Intr'adevăr, printr'o fatalitate a lucrurilor, asuprirea Ungurilor ardeleni asupra iobagilor lor Români, se adăugà într'o progresie crescătoare de ce se mai apropià ceasul ursit spre pedeapsa ei. Într'o cronică săsească de pe acele timpuri citim, la anul 1592, acestea: „Foarte adevărat este ceea ce zice Liviu (în cartea IV, decada 4): îmbuibarea și sgârcenia sunt ciumele cari răstoarnă toate Împărățiile cele mari. În ambele acestea se deprindeau nobilii foarte tare, mai ales Chendieștii; atâția bani storceau dela iobagi, încât nimărui nu îi erà iertat a luà bani împrumut sau alte soiuri de hrană decât numai de

[1]) Bethlen IV, 330—32.

www.dacoromanica.ro

la ei. Apoi vinurile ce le da iobagilor erau foarte acre, fără gust și nici de o treabă; asemenea și grâul erà muced și tărâțos și totuși cu preț mare; carnea de bou, de oaie sau erà de vită bolnavă sau de mortăciune, pe care iobagii, măcar că nu le puteau nici gustà, erau siliți a le plăti cu preț destul de mare; nu căutà nime la milă, nu la săràcia plebei cei mai ticăloase, nu la Dumnezeu, ci făceà fie-cine ce voià. Fie-care erà craiu sau principe.

„Chendieștii, spre a-și asigurà lucrurile lor, trimeteau scrisori în toate părțile ca principii; pe aceștia îi urmau alții, astfel în cât și cei mai trențuroși nobili deprindeau tirania și răutatea asupra sărmanilor țărani, ș. c. l. ș. c. l. Te uiți, Doamne, și rabzi! Faimos a fost și Francisc Alardi, ce locuià la Mureș, lângă Sân-Paul, și bătrânul Bogati, cămătari și sfârnari foarte avuți, cari au întreprins cea mai mare tiranie cu ticăloasa plebe“ [1]).

Aceste se urmau la 1592, înaintea războiului. De șeapte ani de când urmà neîncetat războiul, chinurile și nevoile Românilor crescuseră peste măsură, încât inima lor acum ferbeà de dorința d'a-și vărsà focul răzbunării peste capetele tiranilor lor, domnii Ardealului.

Deosebit de Români, pe cari, în lipsă de alte pricini, legătura sângelui i-ar fi silit a stà mai bine cu frații lor din țară decât cu neam străin, chiar și Sașii și Săcuii erau cu totul în favorul lui Mihai-Vodă. Orașele săsești, ostenite și nemulțumite de domnia ungurească, aplecate din natură către Împăratul Germaniei, spăimântate încă de câtă-va vreme de ura cea mare ce le hrănià Cardinalul și de țintirile lui d'a le reduce cu sila la legea papistășească, după făgăduiala ce dedese Papii, a intrà astfel în favorul acestuia și a le stârpì cu totul, se plecau bucuros către Mihai-Vodă, care ziceà că cuprinde țara pentru Împăratul. Ele aflaseră că la Alba se și ridicase în piață șeapte țepi în care Andrei vroì să tragă pe cei șeapte judecători saxoni înainte de 18 Octomvrie, ziua hotărîtă pentru deschiderea dietei, la care aceștia trebuiau să se afle. Albert Hull, comitele Sașilor și unul din cei mai mari din bărbații lor, descoperind acest groaznic proiect, hotărî a-și mântuì compatrioții de tirania unui popor crud și fanatic. El se grăbì a scrì lui Mihai, rugându-l

[1]) Cronica lui Fuchs, 100.

www.dacoromanica.ro

a grăbì a venì în ajutor, făgăduind a răsculà toată naţia în favoru-i [1]).

Mihai, spre a le da dovadă de încrederea sa într'înşii, alesese pe Christofor Herschel, cetăţean dela Braşov, frate cu judele acelui oraş, pe care îl trimise în Praga la Împăratul cu cărţi, în care se tratà de gonirea Cardinalului din Ardeal. Se zice că Herschel făcù această călătorie sub pretext de comerciu şi că Mihai dete lui Herschel pentru drum o sută galbeni de aur şi Împăratul, după ce l'a resplătit cum se cade, îl trimise înapoi la Mihai [2]).

Săcuii asemenea, după cum ştim, aveau o ură fieroasă împotriva nobililor şi mai ales asupra familiei Bathoreştilor. Purtarea cea înşelătoare a acestora, dându-le libertatea când aveau nevoie de dânşii şi răpindu-le-o îndată ce trecea primejdia; chipul cumplit prin care cea din urmă răscoală a lor (1596) fusese pedepsită, îi făcuseră nerăbdători de a scuturà jugul, stând a da mână de ajutor ori-cărui duşman al casei Bathoreştilor.

Aşà, toate popoarele Ardealului urau pe Cardinalul, aşteptau cu nerăbdare şi stau gata a ajutà pe Mihai spre a răpì din mână-i ţara Ardealului. Mihai dar în Ardeal erà nădejdea şi sprijinul intereselor popoarelor împotriva aristocraţiei şi a domnirii ungureşti. Vai! pentru ce necunoscù el această frumoasă misie şi trase asupră-şi pedeapsa meritată a celor ce calcă menirea cu care Provedinţa i-a însărcinat!

Dar, afară de popoare, ştim că o mare parte din cei mai mari nobili ai Ardealului, nemulţumiţi de Bathoreşti, chemau în dorinţa inimei lor pe Mihai, deşi, în lipsă de dovezi temeinice, nu credem că această dorinţă a mers până la trădare şi că ei ar fi înlesnit cu ceva la triumful lui Mihai.

Astfel, cursoarea ce târà pe Mihai şi îl împingeà în Ardeal erà puternică, nebiruită, providenţială.

XII.

A doua zi după pornirea lui Czomortany spre Ardeal, Luni, în 13 Octomvrie 1599, Mihai-Vodă adună la Ploeşti o parte mare din oştile sale. Toată gloata ostaşilor români şi sârbi erà aşe-

[1]) Seiverts, 186—187. — [2]) Bethlen, IV, 332.

www.dacoromanica.ro

zată în piață și pe ulițí; iar călăreții gardiei sale, numiți *Curteni*, și o ceată de Cazaci și de Polonezi, îi răspândì împrejurul orașului. Generalului Baba-Novac, care aveà sub comanda lui 5.000 oameni pedestrime precum și pe haiducii din Ungaria, îi dete poruncă d'a-și întocmì ostașii săi armați în cinci rânduri din piață până la curtea palatului domnesc. Astfel fiind posturile așezate, aduseră înaintea lui Mihai mai întâiu pe viteazul George Mako cu ceilalți căpitani de sută, Stefan Tascuni, Ion Tamasfalvi, Grigore Kiș și pe toți ofițerii unguri ce slujiau în armata sa. Domnul le luă mânile lor în ale sale și-i puse să jure că-l vor urmà ori unde îi va povățuì, mai ales în expediția ce el pregătește; că vor ascultà și vor îndeplinì toate poruncile sale și că nu vor trădà steagul său nici de față nici într'ascuns. După ce dete astfel drumul lui Mako și oștilor sale, aduse asemeni dela satul Floreștii 500 călăreți unguri comandați de Dimitrie ce-i ziceà cel mare și de locotenenții săi Georgie Horvath, Ion Kiș, Petru Kidei, Ion Sindi și câți-va alții. El aduse încă și pe beșlii, de cari aveà două sute în oastea lui. Această ceată de călăreți, sub această numire turcească, erà întocmită de Mihai-Vodă. Ei aveau o plată deosebită și ajunseră fruntașii vitejilor. Capul lor erà Ștefan Petnahazi. Mihai-Vodă îi aduse pe unul după altul spre a face jurământ. Fură unii cari se îndoiră puțin a face un jurământ orb și cam nehotărît; către cari întorcându-se Mihai, le zise cu oare-care asprime: „Faceți, căci datoria soldaților este a urmà pe general, iar nu a generalului a urmà pe soldați; mie se cade a poruncì, vouă a ascultà!“

Mihai, căutând mereu a ține cât mai ascuns proiectul său, răspândise vorbe, ca mai nainte, că această gătire de războiu se face asupra Turcilor; dar o seamă de boieri pătrunseră proectele sale. Erau mulți din boierii săi cei mai iubiți, cărora nu le prea plăceau țintirile *ambilor Mihai*, cum se ziceà atunci, adecă ale Domnului și ale Banului Mihalcea, care mereu ațâțà ambiția și pofta de domnire și de cuprinderi a Domnului. Acei boieri iubeau țara și pe Domn, dar voiau să vază pacea și se împotriveau expediției în Ardeal, ca una care poate aveà până în urmă sfârșit rău, ațâțând mulți dușmani asupra țării și zădărnicind nădejdea de a o vedeà împăciuită și culegând rodul de atâta sânge vărsat. Între acești boieri erà și Teodosie Logofătul, boier bătrân, ales, de cinste și priceput la sfat. Folosin-

www.dacoromanica.ro

du-se de lipsa Banului Mihalcea, ce se află încă în Ardeal lângă Cardinalul, acest boier vrù să facă o silință spre a întoarce pe Mihai-Vodă din hotărîrea sa d'a intrà în Ardeal; el trase în gândul [său] pe soția lui Mihai, Doamna Stanca [1]. Erà o femee aleasă această Doamnă, ale cărei calități chiar dușmanii soțului ei nu se putură oprì a le încununà cu laude entuziaste. Bună, blândă, supusă, înger de mumă și de soție, ea adesea domoleà iuțimea și asprimea caracterului soțului său și, într'aceeași vreme, inimă eroică, ea împărtășà de multe ori primejdiile bărbatului său, însoțindu-l în războaie și, până pe câmpul bătăliilor, stând la coasta lui. Ca Logofătul Teodosie, ea nu iubià pe Banul Mihalcea, pe care îl învinovățià că sfătuește rău pe Domn. Fie un presimțimânt de nenorocirile ce cuprinderea Ardealului va trage asupra familiei sale, fie numai niște scrupule nobile și poruncite ori-cărui e în poziție d'a ascultà numai glasul inimei sale, fără a aveà alte datorințe mai înalte a împlinì, ei i se păreà că e nedrept lucru a purtà războiul în Ardeal. Cu inima stăpânită de aceste simțiri, ea se duse lângă soțul său, silind prin rugăciuni și lacrămi a-l întoarce din hotărîrea sa. Ea îi aduse aminte azilul ce le dedese Ardealul atunci când erau amândoi pribegi, prigoniți de tiranul Alexandru; ajutorul ce îi dedese prințul Sigismund spre a se face Domn și, mai pe urmă, spre a mântuì țara de năvălirea lui Sinan-Pașa, și îl jură pre Dumnezeu, pe Sfântul Mihai și pe Sfântul Nicolae, patronii casei lor, d'a nu purtà războiu într'o țară dela care primise numai bine, spre a nu trage asupră-și osânda nemultămitorilor [2]. Înfocatele și elocuentele cuvinte, precum și lacrămile ei fură zadarnice: ele nu putură clătì hotărîrea soțului său. Și oare s'ar fi căzut ca el, tocmai acum, în minutul d'a o îndeplinì, [să se lase de] o idee care de multă vreme frământà inima sa? În ce oare se arătà el nemulțămitor? Dacă Sigismund Bathori l'a ajutat oare-ce, prin creditul său, spre a căpătà domnia, el nu i-a răsplătit însutit această mică facere de bine prin câte foloase biruințele sale au adus Ardealului și care sporise gloria lui Sigismund? Trebuià oare a uità la câte umilințe supuse Sigismund pe Mihai și patria

[1]) In manuscriptul autorului numele Doamnei e Florica, dar este o evidentă eroare pe care am îndreptat-o. Florica a fost fiica lui Mihai. — Nota lui Odobescu.— [2]) Bethlen, IV, 337 — 9.

www.dacoromanica.ro

lui? Trebuià a uità că pata ruşinosului tractat dela 1595 nu erà încă ştearsă? Dacă Sigismund a venit a-l ajutà împotriva lui Sinan, nu erà oare spre a se ajutà pe sineşi şi Ardealul ce erà de o potrivă amerinţat? Atât numai că, în loc să aştepte pe Turci în Ardeal, venì să-i întâmpine în Ţara-Românească şi ferì prin aceasta Ardealul de pustiirile războiului? Apoi, chiar de ar fi avut Mihai şi Românii datoria de a fi recunoscători lui Sigismund, acesta mai cârmuià acum Ardealul? Nu-l lăsase, pentru peirea lui Mihai, în mânile Cardinalului? Acesta apoi nu erà vădit de duşman al nostru? Trebuià oare a-i lăsà timp a ne izbì şi a ne pune în stare d'a nu-i puteà stà împotrivă? Şi chiar de ar fi fost altfel purtarea Cardinalului; chiar de ar fi avut Mihai datoria a se arătà recunoscător către dânsul,—recunoştinţa personală a unui Domn poate oare stinge dreptul şi datoria unei naţii? Puteà el oare dezertà cauza naţională pe care se făgăduise a o ajutà? Ardealul, a cărei gloată a populaţiei sunt Românii, nu este el o ţară românească? Trebuià oare a mai lăsà în stăpânirea Ungurilor toată această ţară, care, după dreptul naturei şi dreptul oamenilor, este a Românilor? Mai ales când chiar şi populaţiile de alt sânge îl chemau?

Ce? fiind-că ne tragem din acel glorios popor, stăpân al lumii, care întemeie cea mai minunată şi mai colosală unitate cunoscută în cartea istoriei omenirii, fi-vom noi osândiţi a trăì alături frate cu frate, în veci străin unul de altul? Suntem noi osândiţi a ispăşì mărirea strămoşilor noştri şi jugul sub care ei osândiră lumea, trăind veşnic izolaţi unul de altul, sub un deosebit jug barbar? Dumnezeu nu ne-a dat şi nouă oare un acelaşi drept ca celorlalte naţii şi aceeaşi datorie, o misie a împlinì în omenire? Dar întreprinderea de a creeà unitatea naţională e greà; ea va aţâţà mulţi duşmani asupră-ne şi curând sau mai târziu ne va [venì o] zi fatală, precum fu lui Mircea, Ştefan-cel-Mare şi Petru Rareş. Ce? pentru că o datorie, o datorie naţională, o datorie de viaţă şi de moarte e anevoe, suntem oare în drept a ne apărà de dânsa? Se poate oare naşte ceva în lume fără jertfe şi dureri? Eroul va cădeà într'adevăr sub această grea sarcină. El va adăogà un nume glorios mai mult la şirul martirilor unităţii naţionale; dar silinţele lui, sângele său vărsat, până şi greşelile lui, vor luminà calea generaţiilor viitoare şi o zi va venì, cât de târziu, când ursitele glorioase ce el a visat pentru naţie, se vor împlinì.

www.dacoromanica.ro

XIII.

Pân'a nu intrà în Ardeal, Mihai se chibzuì a ferì în lipsă-i Ţara-Românească de năvălirile Turcilor. Spre acest sfârşit, după spusa lui Bethlen, le trimise soli, vestindu-le că povăţueşte o armie împotriva Cardinalului, care a încheiat pace cu Împăratul şi că se va silì în tot chipul a-l aduce la ascultare şi a-l face credincios Sultanului. Spre a da mai mult credit acestei fabule în ochii Turcilor, el lăsă în Târgovişte un ciauş însărcinat a primì în lipsa lui un tribut pentru Sultanul[1]. Adesea turcul ca şi Mihai au căutat a se înşelà unul pe altul prin asemenea fabule groase, la care nimeni nu puteà crede şi, fără îndoială, că şi acum, dacă Turcii nu năvăliră în ţară, erà mai mult din neputinţă decât de încrederea în vorbele lui Mihai. Slujindu-se cu asemenea vorbe, acesta nu vătămà decât caracterului său şi îşi trăgeà asupră-şi din partea duşmanilor săi cu oare-care temeiu învinovăţirea de a fi om viclean (rusé), prefăcut şi fără credinţă. Înainte de a eşì din ţară, Mihai aşeză pe bătrâna sa mumă Teodora, pentru care erà plin de dragoste şi de îngrijire, ca într'un loc de siguranţă, la mânăstirea Cozia, clădită în poalele Carpaţilor, ca să şează câtă vreme va ţine războiul. Această bătrână Doamnă, care văzù şi presimţì cu inima nestatornica norocire a fiului său, fericirea şi restriştea lui până şi tristul său sfârşit, murì în aceeaşi mânăstire cinci ani după această expediţie (1603).

Doamna Stanca[2], neizbutind a întoarce pe soţul său de a întreprinde expediţia hotărîtă, vrù a-l însoţì în Ardeal şi împreună cu fiul său Pătraşcu, ce aveà atunci 15 ani, a împărtăşì primejdiile soţului ei[3].

XIV.

Mihai-Vodă nu se mulţumì, ca un general harnic, a învăluì expediţia sa în cel mai mare secret, dar încă adoptă un plan de operaţii a cărui idei strategice, cu drept poate minunà. În

---

[1]) Bethlen, IV, 339; Engel, I, 251. — [2]) Aceeaşi observaţie ca la nota 1 dela p. 246.—[3]) Bethlen, IV, 340.

www.dacoromanica.ro

înțelegere fiind cu Sașii, sigur d'a trage pe Săcui în parte-i, el hotărî a intră cu oastea principală pe la Văleni și pasul Buzău în Ardeal, a se așeză între Sași și Săcui, a ține pe aceia în supunere, a trage pe aceștia în partea lui și a închide calea prin care ajutoarele de Poloni și de Moldoveni puteau sosi Cardinalului [1]. Tot într'o vreme el trimise peste Olt la Radu Buzescul și la Banul Udrea ca să sae și ei cu toate oștile Craiovei, ale Jiului și cu ale Mehedinților, să-i iasă înainte către luncile Sibiului, și, ocupând acest oraș aliat, să ție calea deschisă către Alba-Iulia, capitala Ardealului și punctul obiectiv al operațiilor războiului [2].

Astfel toate întocmind și prevăzând, trei zile după depunerea jurământului oștilor, la 16 Octomvrie, Mihai-Vodă porunci Ungurilor săi să meargă a tăbărî în poalele Carpaților ce despart Țara-Românească de Ardeal. Acolo chemă în grabă toată mulțimea ostașilor, ce erau împrăștiați prin prejur în batalioane, puse, prin glasul erolzilor, de proclamă: că toate trăsurile să rămână în urmă; fie-care să-și poarte bagajul; lucrurile cele mai grele să se încarce pe cai de cărăuși; puține trăsuri rămase pentru femeile și avuturile boierilor; să încarce lucrurile taberii pe cai ușori de munte, lăsând tot ce e greu de purtat; că Prințul Andrei a făcut pace și alianță cu Turcul; că oastea va trece prin Ardeal, căci Cesarul i-a dat loc de întâlnire în Ungaria; că el voește ca în această cale căpitanii și soldații să fie unul lângă altul soți de drum. Astfel poruncind, el se pune cu toată oastea a trece munții, îndreptându-se către pasul Buzăului. Înainte trimise o ceată aleasă spre a ocupă trecătorile și a stăpâni strâmtorile, ca să nu lase pe dușman să răstoarne pe drum copacii, lucru ce lezne se face într'acele locuri, și astfel să-i taie drumul sau să-i întindă curse în strâmtorile de dincoace și, [poruncind] ca, de se vor găsi, să le strice ca să înleznească trecerea armiei. El se luă pe urma acestei cete cu atâta iuțeală, încât într'o zi și o noapte trecuse Alpii mai cu toate oștile sale, până a nu merge încă vestea în Ardeal că el a pornit din Țara-Românească [3]. Această extraordinară iuțeală dovedește lămurit că acest mare

[1]) De Thou, XIII, 331; Guerrin, 495; Orteliu, 452; *Neue ungarische und siebenbürgische Kronik,* 160.— [2]) Cron. rom., *Mag. ist.,* IV, 293.— [3]) Bethlen, IV, 343.

www.dacoromanica.ro

războinic fu poate cel d'întâiu în Europa, care simţì zisa, comună acum, „că secretul tacticei stă în picioare“. Timpul uscat şi arzător al verii trecuse şi acela al toamnei din acest an favorizà întreprinderea lui Mihai, căci nici cerul nu fu ploios, după cum adesea se întâmplă în această lună, de face pământul noroios, nici zăpada, nici frigul, nici o altă turburare a aerului nu întârzie această expediţie [1]. „Un geniu favoritor lui Mihai, împotrivitor Ungurilor, zice Bethlen, îi făcuse tot lezne de îndeplinit. Drumurile nu erau închise prin copaci răsturnaţi, nici apărate prin oştire; el nu întâlnì nici o oaste care să-l oprească în cale, şi trecù Alpii cu mai mare iuţeală decât odinioară Anibal“ [2].

XV.

După ce a trecut munţii, găsind un loc priincios pentru hrana şi odihna oştilor, la trecerea din Ţara-Românească în Ardeal, numită Buzău, Mihai-Vodă tăbărî acolo în acea zi, care erà o Sâmbătă (18 Octomvrie) [3]. Îndată pornì pe George Mako, Ioan Tamasfalvi, Ştefan Haraly şi un alt Ştefan Dömöş, toţi Săcui de neam, ca să îndemne pe Săcui la revoltă. Ajungând lângă concetăţenii lor, aceştia se siliră cât putură ca să-i aducă cu gloata în tabăra lui Mihai. Ei le făgăduiră mari răsplătiri şi mai ales o libertate temeinică, pentru care d'atâtea ori ei se sculaseră şi trăseseră asupră-le cumplite pedepse dela prinţii Bathorieni şi cei mai dinaintea lor; ei îi povăţuiră d'a scuturà acum acest jug nu numai ruşinos, dar şi nesuferit; să nu gândească că vor fi în siguranţă de nu vor îmbrăţişà nici o parte nici alta; să se socotească că lângă Mihai vor fi îndată răsplătiţi prin redobândirea libertăţii şi că n'au nimic a nădăjduì dela Prinţul Andrei, un Bathori şi un popă; că mai bine este a scuturà odată o nevrednică robire decât a se lăsà a trăì veşnic sub împilare, ei şi neamul lor! [4]. Auzind aceste vorbe şi altele, Săcuii, care locuiau Cikul şi Ghergiul, răspunseră că ei nu vor luà armele şi nu se vor duce la Mihai, până când cetăţuia Varhegy [Orheiul], zidită d'asupra capetelor lor de Ioan Sigismund, ce fusese ales Crai al Ungariei, nu va fi dărâmată; că dacă Mihai, eşind biruitor, voieşte a primì această condiţie şi să le deà libertatea,

[1]) Bethlen, IV, 343. —[2]) *Ibid*, 344.— [3]) *Ibid.*— [4]) Cronica lui Fuchs.

www.dacoromanica.ro

făgăduesc d'a alergà îndată lângă dânsul și d'a urmà steagul său. Înștiințându-se Mihai d'aceasta, primì cererile lor și Săcuii, cum aflară răspunsul Domnului, se adunară în mare număr lângă cetățuia Varhegy și o deteră pradă flăcărilor; apoi vr'o mie dintr'înșii alergară la arme. În vreme ce aceștia se gătesc a se duce lângă Mihai-Vodă, sfărâmând și arzând palaturile nobililor, ceilalți Săcui, în pilda lor, năvăliră cu atâta furie asupra palaturilor celor mari, încât mai nici unul nu scăpă de omor [1]). Între aceste palaturi fură arse și palatul și posesiile lui Ion Beldi din Săcuime, care cu greșeală spun unii că se arseră de Mihai-Vodă [2]).

Într'aceea, ridicându-și tabăra dela Buzău, Mihai o așeză Duminică (19 Octomvrie), lângă Preșmer, oraș din țara Bârsei sau ținutul Brașovului [3]). Mihai-Vodă, nevrând a lăsà în urmă un oraș așà de important ca Brașovul, care ar fi putut a-l izbì în spate, a ridicà oștiri, sau a-i tăià linia de comunicație și proviziile [4]), chemă îndată în cortul său pre cei mai de căpetenie ai orașului, între care judele Valentin Herschel, om ales prin calitățile și prin avuțiile sale, și le zise ca să-i deà orașul și să-i jure credință, fiind mai bine pentru dânșii a-l sprijinì decât a-l mânià [5]). Judele se consultă cu magistratul orașului și, nu atât pentru orășeni cât pentru țara Bârsei ce le erà supusă, hotărîră și se învoiră cu toții ca să facă pre voia lui Mihai, sub condiție dacă va cuprinde țara. Așà dar, în 20 Octomvrie, eșiră deputați din partea orașului, Cirilă Greissing, senator și bătrân respectat prin părul său cel alb și prin înțelepciunea sa [6]), împreună cu Luca Hirscher, oratorul comunității și cu alți doi cetățeni jurați, însoțiți și de câți-và soldați. Apropiindu-se ei de tabără, le eșiră întru întâmpinare câți-và Cazaci, care îi duseră la cortul Domnului [7]). Ei îi prezentară un car cu cojoace trebuincioase soldaților, spre a se ferì de frig, și bucate multe și îl rugară să tracteze orașul Brașovului cu milostivire, căci populația, fiind puțin războinică și cu totul dedată la industrie, nu-l poate întru nimic vătămà [8]). Mihai le răspunse că ei, prin înscris întărit cu pecetea cetății, să se îndatoreze cu credință Împăratu-

---

[1]) Bethlen, IV, 345—6—7.—[2]) Istvanfi, 483.—[3]) Bethlen, IV, 347.—[4]) *Ibid.*; Cronica lui Fuchs.— [5]) Bethlen, IV, 347.— [6]) Bethlen, IV, 355.— [7]) Cronica lui Fuchs.— [8]) Bethlen, IV, 348.

www.dacoromanica.ro

lui nemțesc, căci de nu, el va da în pradă cetatea cu tot ținutul ei. L'aceste cuvinte deputații, văzând primejdia, își cerură trei zile spre a se chibzuì[1]).

XVI.

În noaptea acelei zile, Luni spre Marți (20 spre 21 Octomvrie), după miezul nopții, pe o ploaie și o grindină grozavă, Mihai dete semnalul d'a ridicà tabăra dela Preșmer[2]) și merse de tăbărî la Codlea[3]).

În ziua următoare (21 Octomvrie), sosiră în tabără solii Brașovenilor, anume: Pavel Kertz doctorul cetății, Mathei Fronius și Ion Hirscher jurați cu câți-và din sutași, [spuind] că comunitatea n'a mai vrut a așteptà până în sorocul de trei zile ca să aducă răspuns și că i-a însărcinat ca să roage pe Mihai-Vodă a se mulțumì cu făgăduială că-i vor fi credincioși, de-l va ajutà Dumnezeu a izbutì asupra lui Andrei; că de vreme ce le voește binele, după cum zice, să se îndure asupră-le și să nu-i pună în primejdie de a perì prin răzbunarea lui Andrei[4]); cu toate acestea, ei făgăduià de acum a nu uneltì nimic împotrivă-i, nici de față, nici pe ascuns și că vor stà în liniște desăvârșită, numai și Domnul să fie bine voitor locuitorilor târgului și locului din împrejur[5]). Mihai îi ascultă cu luare aminte și le răspunse astfel: „Văd că voi vă țineți și de mine și de principele vostru și nu fără cuvânt. Deci eu sunt mulțumit cu făgăduințele voastre numai să rămâneți statornici“[6]).

În 22 Octomvrie Mihai trece cu toată oastea sa peste măgura Codlei și încă în aceeași zi ajunge la Șercaia, o moșie de ale Brașovului[7]). Trecând armia prin pădurea numită Dracon, care se întinde la 16 mii de pasuri, niște veliți poloni din avangardă, întâlnind niște negustori ce veniau cu marfă, îi prădară și îi uciseră[8]). Alți soldați în cale aprinseră câte-và sate, între care Feldioara și Măghiurușul[9]), prădară câți-và preoți și ridicară mai ales toți caii și bucatele ce găsiră prin sate. Asemenea rele, care făcură pe analiștii și istoricii unguri a urlà și a se văità

[1]) Cronica lui Fuchs. — [2]) Bethlen, IV, 338. — [3]) Cronica lui Fuchs.— [4]) *Ibid.*—[5]) Bethlen, IV, 356.—[6]) Cronica lui Fuchs.—[7]) *Ibid.*—[8]) Bethlen, IV, 358.— [9]) Cronica lui Fuchs.

www.dacoromanica.ro

de fără-de-legile oştirii lui Mihai, chiar şi astăzi, când armiile sunt bine disciplinate şi administraţia proviziilor organizată, sunt foarte comune la o oştire ce năvăleşte în pământ străin şi este nevoită a se hrănì cum şi unde va puteà. Apoi îndărătnicia locuitorilor de a-şi ascunde bucatele mâniă pe ostaşi. Mihai se siliă cât puteà a ţine în frâul disciplinei pe ostaşi; dar străşnicia lui nu puteà vedeà şi pedepsì tot. Aşà, când plecă oastea din Preşmăr, nişte ostaşi puseră foc târgului. Mihai, cum află, sărì şi puse oamenii săi să stingă focul „jurându-se, spune o cronică vrăjmâşă lui, cum că cu voia lui nu se fac acestea, însă el nu e în stare a ţine în frâu o astfel de mulţime de ostaşi furioşi“ [1]). El află mai apoi că nişte ostaşi izbiseră castelul de la Heltii şi erau p'acì să-l cuprinză şi îndată trimese poruncă straşnică de-i oprì dela această întreprindere [2]). Acestea sunt destule spre a nimicnicĭ neruşinatele hule ale istoricilor unguri, cari învinovăţesc pe Mihai, nu numai că n'a făcut nimic spre a înfrânà ostăşimea, ci încă a îndemnat-o „la hoţie, tâlhărie, pustiire, aprinderi şi omor“ [3]). Eŕà cu greu într'adevăr a nu se întâmplà oare-cari excesuri şi a păstrà o straşnică disciplină într'o armie numeroasă, compusă în mare parte de ostaşi mercenari de felurite naţii. Spre a-şi închipuì cine-va ce fel erau armiile atunci, să-şi aducă aminte cum erau ele mai acum câţi-va ani în urmă, în războiul de treizeci de ani. Armia lui Mihai trebuià să semene cu aceea împărătească a vestitului Wallenstein.

In 23 Octomvrie Mihai scoase afară o proclamaţie, vestind că el a venit ca să ţie pe locuitorii Ardealului în credinţa şi supunerea ce ei juraseră mai nainte Împăratului şi a scoate din scaun pe Andrei Bathori, care, lăsând partida creştinească, va să predeà Ardealul Turcilor. Dup'aceea el pornì dela Şărcaia spre Făgăraş „nevătămând pre nime, zice aceeaşi cronică citată mai sus, nici prădând satele, pentru-că de bună voie îi deteră cele trebuincioase spre hrană“ ; şi chiar într'aceeaşi zi ajunse la Cărţişoara [4]). În cale, în toate părţile, Mihai revoluţionà popoarele şi le sileà, mai ales pe Saşi (pe cari nu voià a-i lăsà în urma sa în stare de a se armà) a se unì cu armia sa [5]).

Mihai făceà toate cu o grabă mare, încredinţat fiind că An-

---

[1]) Cronica lui Fuchs. — [2]) *Ibid.*— [3]) Bethlen, IV, 337. — [4]) Cronica lui Fuchs.—[5]) Bisseliu, XI; Orteliu, 452.

www.dacoromanica.ro

drei se află cu totul fără putere, încât el credeà că, silind la drum, îl va puteà ajunge pân'a nu apucà el a-şi strânge armia şi că lesne îl va puteà nimicnicì [1]).

XVII.

La Alba-Iulia dieta se adunase chiar în aceiaşi zi în care Mihai-Vodă tăbărîse în strâmtorile Alpilor. Ea se apucase îndată, după cererea prinţului, de a face proces lui Bocskai, care nu voise a se înfăţişà în persoană înainte-i, după cum fusese citat. După două zile, iată soseşte un curier trimis de Valentin Herschel dela Braşov cu cărţi către Cardinalul, pe care, deschizându-le sfetnicul său Gaspar Corniş, văzù că se vesteşte că deocamdată tot e liniştit şi sigur, afară numai că s'au văzut rătăcind într'o trecere în vecinătatea Buzăului nişte companii de veliţi polonezi, dar că ei nu făcuseră nici-un rău nici oamenilor, nicì vitelor şi că, de se va întâmplà ceva mai însemnat, o va face îndată cunoscut. Dar curierul care adusese scrisorile, când eşise din Braşov, văzuse avangarda lui Mihai întinsă de bătaie în preajma oraşului. Ajungând la Alba-Iulia, încă galben de frică, şi socotind că în cărţile sale se pomeneşte de năvălirea lui Mihai, nu spuse nimic lui Gaspar Corniş, dar răspândeà această veste printre orăşani, încât tot oraşul se umplù şi ferbeà pe uliţe vorbind de aceasta, când cei mari nu ştiau încă nimic. Un căpitan de călăreţi pretoriani anume Gaspar Libek, ducându-se la Corniş, îi făcù cunoscut zgomotul răspândit în oraş de curier. „Ajută-ne, Doamne!“ strigă Corniş, tremurând l'această groaznică ştire şi îndată, aducând înainte-i pe curier, se asigură de adevăr şi, după ce îl mustră rău, alergă la prinţul Andrei spre a-i spune primejdia ce îl amerinţă. Cine ar fi văzut turburarea şi spaima lui Corniş atunci, s'ar fi încredinţat că acest om nu puteà fi trădător, după cum l'au bănuit unii din analişti [2]).

Spun că Andrei Bathori dintru'ntâiu nu vrù să crează, tratând această veste de fabulă şi glumă, mai ales că solii lui Mihai, Banul Mihalcea şi George Raţ, se aflau la Alba lângă dânsul şi îl încredinţau a nu se îngrijì, căci toate vor eşì cu bine [3]). Cu toate acestea, ţiind după obiceiu îndată sfat cu cei mai mari,

[1]) Bethlen, IV, 349.—[2]) Bethlen, IV, 349.—[3]) Cronica lui Fuchs.

www.dacoromanica.ro

poruncì să trimită fără întârziere în toate părţile spre a chemà pe locuitori la arme. Între aceea nobilimea Săcuilor, mai aproape fiind de rău şi credincioasă prinţului Andrei, trimeteà curier peste curier spre a-i vestì că Mihai-Vodă a trecut Alpii şi a sosit cu o armie însemnată la Preşmăr; că a aprins nu numai castelul lui Ioan Beldi, ce se aflà atunci la dietă, dar încă a purtat flacăra şi sabia prin toate satele şi oraşele ce a întâmpinat până la Feldioara. Spune Ambrosie Simigianus că mulţi din nobili, voitori de rău ai Prinţului Andrei, prindeau scrisorile ce-i erau adresate şi opreau pe curieri d'a se infăţişà dinaintea lui; pe lângă aceasta, vorbele despre sosirea duşmanului se împotriveau una alteia şi ei se sileau prin multe cuvântări a-l încredinţà că n'are a se teme de nimic. Cu toate acestea, zice Bethlen, precum valul goneşte valul, d'asemenea o vorbă despre sosirea lui Mihai măria şi întemeià pe cealaltă vorbă şi umpleà urechile tuturor. A doua noapte după sosirea curierului dela Braşov, se duse Ştefan Bathori, Gaspar Corniş, Pancratie Sennyei şi Ştefan Bodoni lângă Prinţul Andrei, pe care îl găsiră meditând şi cântând dintr'un instrument de muzică, pe când ţara erà în foc. Ei îl deşteptară din meditaţia sa, descoperindu-i adevărata stare a lucrurilor. Andrei, fără a se prea grăbì şi fără a-şi pierde cumpătul [1]), dete drumul dietei şi, numind pe Gaspar Corniş locotenent al său peste toată armia [2]), trimise îndată porunci straşnice în toate părţile crăiei [3]), spre a se purtà, pre obiceiu, în tot locul o sabie cruntată în sânge [4]) şi a vestì că, fără zăbavă şi cu cea mai mare iuţeală, toată nobilimea, toată breasla ostăşească să se adune în grabă înarmată la Sas-Sebeş, căci o primejdie obştească amerinţă şi nu suferă nici o întârziere; că toţi acei ce nu să vor grăbì a venì, vor fi priviţi ca nişte trădători şi dezertori şi se vor pedepsì cu moartea cea mai cruntă [5]). El scrise asemenea şi la Săcui, cari erau scutiţi de slujba ostăşească, de când fuseseră despuiaţi de libertatea lor, că într'o primejdie atât de grea să-şi unească şi ei puterile spre a gonì din patrie pe duşmanul comun, făgăduind a da libertate la toţi aceia ce-i vor stà într'ajutor; că erà mult mai bine şi mai sigur pentru Săcui d'aşi dobândì libertatea dela un prinţ ales de dânşii, care

[1]) Bethlen, IV, 352. — [2]) Istvanfi, 453. — [3]) Bethlen, IV, 352. — [4]) Cronica lui Fuchs. — [5]) Bethlen, IV, 352.

www.dacoromanica.ro

are aceeaş naţie, limbă şi obiceiuri ca şi ei, decât a luà armele în favorul unui străin, împotriva aceluia ce este os din osul lor şi sânge din sângele lor. Şi, pentru ca să-i facă să se lupte cu dânsul şi fără voia lor, Andrei luă măsuri aspre în ţara Săcuilor dintre râurile Mureşul şi Crişul (odinioară râul aurit). Una din aceste măsuri erà punerea în lucrare a unui obiceiu vechiu întrebuinţat de Schiţi şi apoi şi în Ungaria pe la începutul acestei Crăii. Acest obiceiu erà ca la o primejdie mare, cu care amerinţà vr'un duşman străin ţara, acel locuitor ce nu se sculà îndată după poruncă spre a luà armele împotriva duşmanului, erà legat cu funii prin mijlocul trupului şi cu multă ruşine pedepsit [1]). Dar ura Săcuilor asupra lui Andrei erà atât de mare încât nici amerinţările, nici făgăduielile lui nu-i putură îndupleca a luà armele în favorul lui [2]).

În urma acestora, Cardinalul merse de întâlnì pe Malaspina, ce se aflà bolnav, îi expuse primejdia în care se aflà şi dobândì dela acesta făgăduiala că va stà mijlocitor spre a-l împăciuì cu Mihai-Vodă. Ei se chibzuiră de a trimite mai nainte pe un nobil Isac Csejtie la Mihai spre a aflà cererile lui şi a căutà a-l aduce la simţiminte paşnice. Dar Mihai, fără a da nici un răspuns, oprì la sine pe Isac Csejtie până după bătaie. Fără a mai pierde vreme, Cardinalul, urcându-se într'o trăsură, eşì din capitala sa, ce nu mai erà s'o vază, ursit a fi o privelişte ticăloasă a lunecoaselor lucruri omeneşti. El lăsă în locul său în Alba-Iulia pe fratele său Ştefan Bathori şi pe Ladislau Gyulasi şi se duse la Sas-Sebeş, unde se făceà adunarea oştilor [3]). Acì, aflând Andrei că Mihai înaintează repede spre Alba, fără a aşteptà toate oştile ce soseau încet, îşi ridică tabăra de acolo. El poruncì ca cei ce vor sosì să-l urmeze, şi, lăsând d'o parte Făgăraşul, unde aveà garnizoană, se îndreptă cu mare grabă spre Sibiiu [4]), unde ajunse a treia zi [5]), în 24 Octomvrie [6]). Locuitorii Sibiiului, cari împreună cu căpetenia lor Albert Süveg erau aliaţi cu Mihai, îl primiră rece, fără a-i da datoriile de credinţă cuvenite [7]).

---

[1]) Bethlen, IV, 354.—[2]) Cronica lui Fuchs.—[3]) Bethlen, IV, 360.—[4]) Istvanfi, l. c.—[5]) Bethlen, IV, 362.—[6]) Cronica lui Fuchs.—[7]) Bethlen, IV, 363.

www.dacoromanica.ro

XVIII.

Într'aceea Mihai înaintà cu grabă spre Sibiiu, socotind să ajungă acolo înaintea lui Andrei. În 25 Octomvrie el ajunse lângă târgul Tălmaciului cu oastea, cu soția și familia sa. Ținta lui erà a înlesnì unirea cu armia sa a șease mii ostași Olteni ce-i aduceau, pe la Turnul-Roșul, Radul Buzescu și Banul Udrea, pe cari îi așteptà în tot minutul și cari sosiră tocma a doua zi în 26 [1]. Armia lui Mihai se mai adăogase în cale cu o seamă de Săcui, Sași și alți partizani ai săi din Ardeal, mai ales Români, ce-i venise într'ajutor [2]. Astfel, împreunându-și oastea, Mihai-Vodă, mai naintând spre Sibiiu, își așeză tabăra la sat la Vestem [3], țiindu-și astfel armia între cotiturile munților, până va socotì c'a venit vremea ca s'o scoață la câmpie.

Între strâmtorile munților erà un spațiu șes îndestul de mare, unde Mihai putea tăbărî și a-și întocmì oștile. Acolo el ascunse ceata femeilor, tot ce după vârstă și după sex nu erà în stare d'a se luptà, împreună cu bagajele și o mare mulțime de cară [4]. Mercuri în 17 27 Octomvrie, strejile ambelor armate protivnice se arătară și se văzură unele cu altele. Dar, atât pentru-că tunurile noastre rămăseseră în urmă, cale d'o zi, cât și pentru-că în acea zi erà sărbătoarea Evangelistului Luca, pe care Românii îl cinsteau foarte mult, Mihai hotărî a-și ține oștile în strâmtorile munților și d'a nu da bătaia în acea zi [5].

Cardinalul, văzând apropierea armiei lui Mihai, intră în grije mare, căci nesosindu-i încă ajutoarele dela Lipova, Ieneu, Caransebeș și ale Săcuilor din scaunele Arieșului și Mureșului, el se socoteà mai slab în puteri, nu numai cu numărul, dar și cu calitatea oștilor. „Într'adevăr, zice Bethlen, Românii, cari de mai mulți ani se aflau în războiu necontenit cu Turcii, obișnuiți cu munca și cu primejdiile, erau priviți de toți ca mult mai buni ostași decât Ungurii“ [6]. Între aceste oști românești, mai deprinse la izbândă și mai vestite erau cetele ce se chemau Bu-

[1] Bethlen, IV, 363. Acest autor greșește puind acì numele lui Baba-Novac în locul lui Radul Buzescu și Banul Udrea. Novac cu haiducii săi intrase în Ardeal împreună cu Mihai-Vodă.— [2] *Ibid.*— [3] *Mag. ist.*, IV, 293.— [4] Bethlen, IV, 366.— [5] Bethlen, IV, 367; Istvanfi, 453.— [6] Bethlen, IV, 367.

www.dacoromanica.ro

zeştii şi Răţeştii, pre numele căpitanilor săi, fraţii Buzeşti şi George Raţ [1]). Cu toate că în adevăr oştile lui Mihai erau mai bune decât ale lui Andrei, în cari se aflau mulţi ţărani rău armaţi şi nedeprinşi cu războiul [2]), dar cu numărul nu se deosibeau mult între dânsele [3]). Fie-care armie numără ca la 25 mii luptători; [4]) artileria lui Andrei eră mai bună şi mai numeroasă

[1]) Cronica lui Miron Costin, 220.—[2]) De Thou, XIII, 352.—[3]) Istvanfi, 453.— [4]) Un analist ungur anume Szamosközy, martor de faţă, citat de Bethlen, vorbeşte astfel despre numărul oştilor lui Mihai-Vodă: «Este anevoie d'a spune acurat câte oşti erau, căci căpeteniile înşişi n'o ştiau: fie-care, după patima sa, ridică sau scădeà numărul cum vreà. Românii înşişi, cari vor să se arate mai curagioşi, arăt un număr necrezut de mic; iar noi, fără patimă, vom arătà ceea ce am văzut cu ochii noştri. Acei ce vorbesc mai mult, urcă la 30 mii pedestraşi şi călăreţi numărul ostaşilor lui Mihai. Acei ce spun mai puţin, 20 mii. Românii spun numai 8 mii. Acei ce ţin mijlocul, spun 25 mii. Atâta sau mai atâta mi se pare a fi mai de crezut. Acei ce pun mai mult sau mai puţin, fac abuz de calcul şi fără cuvânt se arată darnici în cifre. Nimeni nu poate tăgăduì că aceasta fu un potop mare de oameni, ca cum toată Ţara-Românească, smulsă dela vetrele sale, căzuse peste noi. O parte mare erà volontiri ce alergaseră la dânsul, traşi prin nădejdea d'a puteà prădà, şi nu atât puterea lor reală cât mulţimea lor însuflà groază.

«Este încă de sigur (certain)că Mihai-Vodă îşi adăugi numărul oştilor sale, după ce a intrat în Ardeal, atât pentru-că mulţi dela sine alergau în tabăra lui, împinşi de nădejdea pradei, cât şi pentru-că Mihai, în toate părţile pe unde treceà, porunceà să proclame, într'o parte şi într'alta, că el va privì ca duşman şi îşi va răzbunà ca de un asemenea pe oricine, care, fiind în stare a purtà armele, nu va urmà înarmat oastea sa. El lucrà într'acest chip atât ca să sperie duhurile cu mulţimea, cât [şi] spre a nu lăsà în spate-i nimic din care să se poată organizà batalioane. Aceea ce la vedere măriă oastea Voevodului, erà un număr foarte mare de cară, pe care, împotriva unei straşnice porunci a Domnului, fiecare târà cu sine, precum făcuse Voevodul şi toţi boierii, purtând nevestele, copii, toată starea şi avuţia, ca cum ar fi avut de gând de a schimbà pentru totdeauna pământul de locuinţă; pricina erà căci se temeau ca, în lipsa Domnului şi a armiei din ţară, Turcii sau Tătarii să nu cum-va să năvălească spre a o prădà». Bethlen, IV, 363 sqq.

Despre armia lui Andrei, analiştii unguri o scad peste măsură, făcând-o de 9 mii; alţii încă numai de 5 mii. Dar mai mulţi istorici şi analişti străini, precum: De Thou, XIII, 352; Guerrin, 497; Orteliu, 453; Bisseliu, etc., o fac de 25 mii. Istvanfi asemenea zice că numărul oştilor erà mai deopotrivă de ambele părţile. Din acestea se lămureşte că, deşi poate a fost oastea românească mai mare decât cea ungurească, deosebirea însă erà neînsemnată.

www.dacoromanica.ro

decât a lui Mihai; ea număra mai mult de patruzeci tunuri, în vreme ce Mihai aveà numai optsprezece bucăți, mari și mici [1]. Cardinalul în tabăra sa adună pe lângă sine Senatul și alți oameni încercați spre a se sfătui cum să poarte mai bine războiul. Părerile fură împotrivite. Unii sfătuiau d'a prelungi războiul și a nu lăsà să hotărască soarta și norocul unei singure bătălii. Ei ziceau că această prelungire va dezorganizà armata lui Mihai prin foamete, ostenelile războiului, lipsa banilor și nedisciplina ostașilor; că cu cât s'ar întârzià mai mult, cu atâta armia lor va crește în număr, în vreme ce a lui Mihai va slăbì. Alții ziceau că trebue a răzimà toată tabăra de zidurile Sibiiului și s'o întărească prin metereze făcute cu care legate împreună; că astfel, unind tabăra cu orașul, vor puteà aveà îndestulare despre hrană și a respinge pe dușman prin lovituri de tun, de s'ar ispitì el să-i lovească; că trebue a potolì focul dușmanilor, prelungind războiul prin amânări, făgădueli, înșelăciuni și solii; că astfel puterile dușmanului se vor moleșì și se vor slăbì prin așteptare și prin izbiri parțiale, mai ales cu un om ca Mihai, iute, îndrăzneț și nerăbdător; astfel, încheiau ei, Fabius birui pe Anibal și Craiul Matei triumfă lângă Vratislav de silințele a doi puternici crai, al Poloniei și al Boemiei. Emeric Szicszai, unul din credincioșii prințului Andrei, îl rugă în deosebi d'a-și căutà un azil înaintea luptei spre a se ferì de primejdiile războiului, aducându-i aminte nenorocirile dela Varna și Mohaci. La acestea Andrei răspunse: „D'ași fi în locul tău, și euași face-o, dar știindu-mă cap al acestei armii, nu voiu să fiu fugar și să dezertez p'ai mei".

Dar alții, pe cari bănuitorii cronicari îi numără între dușmanii lui Andrei, povățuiau a nu se trage înapoi și a nu lăsà a trece ocazia d'a stăvilì năvălirea dușmanului ș'a oprì răul d'a se întinde mai mult; că cu cât mai mult vor întârzià, [cu atât] armia lui Mihai va crește prin venirea Săcuilor, ce-i mai așteaptă să vie ș'a altor partizani ai săi; că dușmanul va fi mult mai de îngrozit atunci când își va unì toate puterile. Pentru aceea nu este vreme de perdut: trebue a luà armele pentru patrie și pentru libertatea copiilor săi și a cercà norocul războiului [2]. Acest sfat erà și cel mai bun, căci ori-ce prelungire a războ-

[1]) De Thou, 352; Guerrin, 495; Orteliu, 452.—[2]) Bethlen, IV, 368—75.

www.dacoromanica.ro

iului ar fi fost în paguba lui Andrei și în folosul lui Mihai, de vreme ce popoarele Ardealului ţineau cu acest din urmă. La acest sfat se unì și Andrei și hotărî a-și cercà norocul [1]. Mai nainte însă el vrù să sleiască toate mijloacele de împăciuire. „O! nepricepută minte omenească! zice unul din cronicarii noștri, câtă vreme fu de a tocmì ţara și a face pace și nu vrù, ci vrù să tocmească când nu fu de nici un folos" [2].

XIX.

Mihai-Vodă, precum am văzut în urmă și din pricinele arătate, nevrând a da bătaie în acea zi de Mercuri 17 27 Octomvrie. spre a îndatorà pe dușman a nu-l izbì, se socotì a-l ocupà în acea zi cu negociaţii. Trimise dar soli la Andrei, cerându-i ca să-i deschiză calea pentru el și armia sa, spre a merge să se unească cu Nemţii împotriva Turcilor, căci de nu, apoi și-o va deschide el cu sabia; că el n'a intrat cu gânduri vrăjmășești în Ardeal; că de s'a făcut vr'o pustiire prin sate și orașe, a fost fără porunca lui. Andrei, doritor de pace, ascultând solii, îi trimise înapoi la Mihai, împreună cu doi ai săi, cu acest răspuns: că Mihai-Vodă trebue să se tragă în Ţara-Românească tot pe drumul pe unde a venit și să despăgubească toate relele ce au făcut ostașii săi și apoi să facă o nouă legătură de pace și alianţă temeinică împreună. Mihai, ascultând propunerile deputaţilor, se arătă a le primì în de bine și, spre a insuflà mai multă nădejde de pace lui Andrei, el încheie cu aceiași deputaţi o încetare de arme pentru acea zi, pentru care cerù zăloage, făgăduind de a trimite și din parte-i. Andrei se grăbì a trimite pe Moise Săcuiul și pe Melchior Bogati [3], cel dintâiu căpitan vestit, cu cinste cunoscut de Mihai pentru campaniile sale în Ardeal, celalt june ales prin nașterea și calităţile sale. Mihai îi trimise doi boeri străluciţi, Postelnicii Preda și George, cu care Andrei vorbì și se plânse cu vioiciune de purtarea lui Mihai cătră dânsul [4].

Într'această vreme sosì în tabăra lui Andrei Malaspina, legatul Papii, pe care îndată prinţul îl pornì lângă Mihai-Vodă

---

[1]) Bethlen, IV, 375. — [2]) *Mag. ist.*, IV, 293. — [3]) Bethlen, IV, 376—77; De Thou, 352; Guerrin, 495; Orteliu, 452.— [4]) Bethlen, IV, 377.

www.dacoromanica.ro

ca să se silească în tot chipul spre a-l aduce a face pace [1]). Nunciul, înfăţişându-se înaintea lui Mihai, nu se temù d'a necinstì caracterul său de episcop şi de sol, pogorîndu-se până a minţì într'un chip neruşinat. Prefăcându-se că vine dela curtea Împăratului şi slujindu-se cu numele M. S. Imperiale, dela care spuneà că are carte la mână, el poruncì lui Mihai să iasă îndată din Ardeal, fără a face nici o vrăjmăşie. Cerând Mihai să i se arate porunca Împăratului, Nunciul răspunse că ea se află în mâinile prinţului Andrei, căruia a lăsat-o, dar că peste puţin poate să i-o aducă. Malaspina fu nenorocit în înşelăciunea sa, căci Mihai îl dete de minciună scoţând o carte a Împăratului cu totul dimpotrivă, prin care i se porunceà să izbească pe Cardinal fără întârziere, declarând că la această poruncă voià să asculte. Nunciul îl conjură atunci în numele lui Dumnezeu ca să nu facă nici o mişcare în ziua aceia, până ce va vorbì Cardinalului ca să-l aducă în alte sentimente. Mihai nu mai răspunse nimic Nunciului [2]) şi acesta se întoarse chiar în acea zi la Andrei [3]). Din partea lor, Moise Săcuiul şi Melchior Bogathi se siliră, prin multe cuvinte, a aduce pe Mihai la sentimente paşnice şi bine-voitoare cătră Andrei, zicând, cu înşelăciune, că un tractat de pace s'a şi încheiat între acesta şi Împăratul; şi rugându-l ca, privind nestatornicia lucrurilor omeneşti, să se mulţumească pe poziţia sa de acum şi să n'o jertfească ambiţiei sale şi la un viitor nesigur [4]).

La acestea iată care fu răspunsul lui Mihai: „Am jurat lui Christos pe Turci să nu slujesc şi voi pe ei iubiţi, cum oare să mă încred vouă? D'aceia hotărît-am a vă cuprinde ţara şi a murì ca un creştin sau peste voi a domnì" [5]). El adăugă că alianţa ce spun ei c'au încheiat cu Împăratul este o pricinuire deşartă spre a ocolì greutăţile de faţă şi mai mult spre a rupe pacea decât a o face; că e mai bine a hotărî prin arme decât a mai face tractat de pace. Încât pentru nestatornicia norocului, ştiu, zise el, că sunt om, dar ştiu încă că Dumnezeu ajută războaiele drepte, c'am luat armele pentru lege; că el va întărì pe cei ce se luptă pentru dânsul şi va prigonì pe cei ce-l vând" [6]).

---

[1]) Bethlen, IV, 377; Istvanfi, 453.—[2]) De Thou, 332; Guerrin, 495; Orteliu, 453; Wicquefort, *o. c.*, 779.— [3]) Bethlen, IV, 378.— [4]) *Ibid.*—[5]) Stavrinos; Bethlen, IV, 381.—[6]) Bethlen, IV, 380—81; *Die Neueröffnete ottomanische Pforte*, 333.

www.dacoromanica.ro

Joi, în 18/28 Octomvrie, zi consfinţită după calendarul nou apostolilor Simon şi Iuda [1]), des de dimineaţă, Mihai-Vodă trimise înapoi lui Andrei pe Moise Săcuiul şi pe Melchior Bogathi, cu următorul ultimatum: „Andrei Bathori, ca un partizan al Turcilor şi vânzător al pricinei Creştinătăţii, să se lapede de stăpânirea Transilvaniei, să îmbrace haina popească, să se ducă în Polonia şi să lase principatul pe seama lui Sigismund Bathori, sau să hotărască puterea armelor; că el atunci, Domn al Ţării-Româneşti, se leagă că îl va face a dobândì milostivirea Împăratului" [2]). Cardinalul înţelese atunci că trebuie a se gătì de războiu şi trimise înapoi zăloagele lui Mihai. El se gândì însă să mai trimită odată pe Malaspina lângă Mihai, spre a mai face o cercare de pace. Urcându-se într'o trăsură şi însoţit de o mică escortă, Malaspina intră în tabăra lui Mihai, dar acesta nu vrù să-l primească şi, fiind-că Malaspina se apucă în tabără a vorbì ofiţerilor şi ostaşilor, îndemnându-i să lase armele ca să nu verse sânge creştin, Mihai, văzându-l călcând ast-fel de a doua oară datoriile sale de sol şi încă că nu-i adusese porunca Împăratului făgăduită, îl chemă înainte-i, îl mustră puţin pentru înşelăciunea lui şi, fără a vătămà întru nimic respectul cuvenit obrazului său, îl trimese, până la a doua poruncă, la arest în coada taberii, puindu-l sub paza fiului său Pătraşcu, ca să nu i se întâmple nici un rău" [3]).

Fără cuvânt au bănuit unii Unguri că şi Malaspina, vrând să câştige favorul Împăratului şi a dobândì prin mijlocirea lui demnitatea de cardinal, lucrà în secret în favorul lui Mihai şi că de bună voie el rămăsese în tabăra lui [4]). Polonezii mai ales, urând pe Malaspina, umplură Europa de învinovăţirile lor, zicând că el a fost un spion al Împăratului şi a înşelat şi perdut pe Cardinalul [5]).

Această bănuială a venit căci, în urma bătăliei, Malaspina se arătă plin de zel pentru Mihai şi Împăratul. Dar este de crezut că el se arătă ast-fel, căci se comprometase foarte mult în ochii lor, prin focul cu care apărase pe Andrei înaintea bătăliei. Aceea

[1]) *Mag. ist.*, IV, 293; Bethlen, IV, 381; Istvanfi; Bisseliu şi alţii. — [2]) Bethlen, IV, 382; Engel, I, 253. — [3]) Wicquefort, 779; De Thou, 332; Bethlen, IV, 383; Guerrin, 495; Orteliu, 427.— [4]) Bethlen, IV, 384; Wicquefort, 779. — [5] Piasecius, 205.

www.dacoromanica.ro

ce silise pe Malaspina a stà în favorul Cardinalului erà căci acesta cât-va înainte făgăduise în secret Papei a-i închinà Ardealul, nădăjduind ast-fel a-l aveà la nevoie sprijin împotriva Împăratului și a puteà păstrà această țară ca un feud atârnător de sfântul Scaun [1].

În vreme ce Andrei și Ungurii stau în cumpănă între temere și nădejde și așteptau întoarcerea lui Malaspina, ca să vază de le aduce pace sau războiu, Mihai își ia toate măsurile pentru bătaie. El își întocmește armia, își așează tunurile, pune tot lucrul la locul său [2] și, înnaintând spre Sibiiu, trimite un erold Cardinalului ca să-i spună că el voește să cruțe sângele creștinilor, că el nu vine ca să-l verse, dar ca, în numele Împăratului, să-i asigureze învoirile ce i se dedese și i se jurase de Sigismund, cum și să-l facă a intrà în stăpânirea acestei țări; că Cardinalul ținea un principat ce nu erà al lui; îi declară, în sfârșit, că, de nu va lăsà mai curând armele spre a se supune la M. S., el îl va gonì de pre urmă cu foc și cu sânge până îl va scoate afară din această țară [3].

XX.

La această vestire trufașă prințul Andrei, perzând nădejdea de împăciuire, cu care în zadar se măgulise, mâniat peste măsură, trimise înapoi pe erold [4], încălecă calul și poruncì lui Gaspar Corniș, generalul-șef, d'a forma rândurile și d'a întocmì armia de bătaie. Locul unde armia fu întocmită erà o câmpie, nu prea bună, așezată între orașul Sibiiu și târgul Șelimberg; această câmpie este din natură așà de nepotrivită încât pământul se pleacă din partea Șelimbergului și din potrivă se ridică din partea orașului Sibiiului; întinderea ei este d'aproape patru-mii pași. Mihai erà spre răsărit, urmând râul Sibiiului; Andrei erà de cealaltă parte a râului, spre apus. Armia lui Andrei fu întocmită astfel că ea ocupà partea cea mai de jos a câmpiei, închisă de ambele părți între oraș și râul Sibiiu. Mihai, din contră, răspândise ostașii parte în șes și cea mai mare parte

---

[1]) De Thou, 332.— [2]) Bethlen, IV, 384; Wicquefort, 779.— [3]) De Thou, 332; Guerrin, 495; Orteliu, 452; *Neue ungarische und siebenbürgische Kronik*, 161.— [4]) De Thou, 332.

www.dacoromanica.ro

pe înălţimile cari din sus de Sibiiu şi de Şelimberg se ţin de munţi, astfel încât, după împrejurări, Voevodul puteà alege, sau după natură sau după voinţă, un loc mai priincios, în vreme ce prinţul Andrei n'ar fi putut luà decât unul mai rău.

Întocmirea armiei lui Adrei erà astfel: la centru o mie călăreţi, al căror cap erà viteazul Moise Săcuiul, având de locotenenţi pe Francisc Sevri şi pe cei doi Toma, numit unul Csomortany, celălalt Becz, ambii Săcui şi vestiţi în războî; pe lângă dânşii erau trei sute Polonezi armaţi cu arcuri, puşti şi săbii, comandaţi de un nobíl şi voinic polon. La dreapta erau aşezaţi pedestraşii, luaţi din garnizoane şi o mie Saşi; această aripă o comandà Ştefan Lazar, războinic harnic, care se slăvise în războaiele cu Muscalii din vremile lui Ştefan, craiul Poloniei; acestuia se dete ca ajutor George Aradi, ungur, căpitan al pedestraşilor Braşovului, ce se aflau pe lângă Andrei din naintea năvălirii lui Mihai. La stânga veneau întâiu 600 pedestraşi pretorieni, zişi *albaştrii*, după uniforma lor; capul acestei cete alese erà Matei Pereseth, voinic îndărătnic, având de locotenent pe Francisc Turi. După dânşii veneà o armie ajutătoare, povăţuită de Petre Huszar şi Ştefan Tahi, ambii Unguri din Ungaria, cari fuseseră, pentru vestea vitejiei lor, chemaţi de prinţul Sigismund în Ardeal. Huszar primise dela Andrei comanda întregei aripe stânge. Alături cu oastea lui Huszar, tot la stânga, veneau cei mai de căpetenie magnaţi şi nobili, Melchior Bogathi, Nicolae Zalasdi şi mai mulţi alţii; şi la stânga lor erau Andrei Barcsai, Banul Lugoşului, cu o călărime voinică, Gaspar Sibrik, căpitan al călărimei pretoriene, şi junii nobili ce slujiau la Palat, al căror regiment se urcà la 400 oameni, adăogit încă cu mai atâţi pedestraşi aleşi, veniţi, cum se ziceà, dela porţile Comitaturilor. În a doua linie veneà falanga sau corpul armiei de rezervă, formată de oamenii Comitaturilor şi nobilime. Capii erau: Ion Iffiu, numit junele, după vârstă, ce erà frate vitreg prinţului Andrei, Stefan Toldi, George Ravazdi, Stefan Bodoni, dintre senatori, Baltazar Corniş, asemenea senator şi fiu al lui Gaspar Corniş, şi mulţi alţii. Capul tuturor erà Gaspar Corniş, dar fiind-că, ca general-şef, el comandà toată armia, Pancratie Sennyei comandà în locu-i această trupă. La spatele ei veneau alte 600 călăreţi ai căror capi erau Benedict Mendzenti, Mihai Szemere, Wolfgang Petki şi Stefan Beseni.

www.dacoromanica.ro

Astfel întocmindu-se armia, Andrei se apropie de capi și le ținù un cuvânt lung, plin de patimă, fără demnitate și cuviință, în care se vădește semeția și obrăznicia ce mai totdeauna a întrebuințat Ungurul către Român. El nu se mulțumește numai a imputà lui Mihai mustrările obișnuite atunci de Unguri, adecă că s'a arătat ingrat către Unguri, cari l'au ajutat a se face Domn și l'au mântuit de Sinan; dar încă aruncă înjurături groase și nevrednice asupra lui și a nației române. „Mihaí, ziceà Andrei, e un șarpe pe care l'a hrănit în sânul său, și al cărui venin umblă să-l otrăvească. Frații lui pasc și astăzi porcii și caprele în pădurile Țării-Românești. El seamănă mai mult unui dobitoc fieros decât unui om. El s'a unit cu tâlharii și cu țăranii, semenii lui din toate țările, spre peirea noastră. Nu vă temeți, adăugà el, de această nație proastă și de defăimat, de veacuri dajnică Ungariei, nație de robi, pe care se cuvine a-i bate mai bine cu nuiele și bețe decât cu ferul" [1]). Apoi, spre a aprinde și mai mult mânia ostașilor săi către Mihai și să le dovedească reaua lor credință, el puse de cetì tractatul de alianță ce acesta încheiase cu Ravazdi și cu Viteazul și îl întărise prin jurământul lui și al boierilor. Andrei uità numai a spune că el a fost cel dintâiu care călcă și rupse acest tractat prin comploturile sale împotriva lui Mihai și prin pacea ce încheiase cu Turcii. După aceea Cardinalul se așeză la dreapta falangei sale, pe un loc ridicat, spre a priveghià la toate întâmplările războiului și, pentru-ca locul său să poată fi văzut de către ai săi, el puse înainte-i un steag mic, pe care erà țesut cu aur litera A. El purtà platoșa ostășească și încălecà un cal negru și generos, ce îl aveà în dar dela Sigismund Bathori; lângă dânsul stà Stefan Csaki din cei magnați, George Palatici și vr'o câți-va alți nobili dintre Săcui [2]).

XXI.

Mihai cătă la întocmirea oastei lui Andrei și după dânsa își întocmì pe a sa. El văzù că Andrei întărise mai bine cu oști aripa stângă, apoi centrul, iar aripa dréaptă erà cea mai slabă; deci el hotărî a-și concentrà silințele și izbirea asupra acestei

[1]) Bethlen, IV, 390—94. — [2]) Idem, 395.

www.dacoromanica.ro

din urmă aripe a duşmanului şi a centrului, refuzând a înhăţà bătae între dreapta lui şi stânga duşmanului. Pentru aceea el întărì bine stânga sa faţă cu dreapta lui Andrei, puind acolo pe Baba-Novac, vestit general pe acele vremi [1]), cu catanele sale şi haiducii [2]); la dreapta erà călărimea sârbească [3]), o ceată de Cazaci şi alta de Moldoveni [4]); la centru erau Ungurii, având cap mai mare pe George Mako; iar capii cohortelor erau Francisc Lugaşi, Dimitrie numit cel Mare, George Horvath, Mihai Gyulai, Lupul Noak şi alţii, cari comandau batalioane sau companii; în dosul lor erau Polonezii şi o seamă numeroasă de Cazaci şi călărimea românească; în sfârşit, veneà Mihai cu falanga sa, o trupă de o mie Săcui, împreună cu boerii şi miliţiile lor [5]). Trei cruci mari întregi de aur erau înaintea lui Mihai şi îndată după cruci veneà eroica lui soţie Doamna Stanca [6]). Până a nu se înhăţà oştile la luptă, Mihai protestă prin un erold ce trimisese în tabăra lui Andrei pentru sângele ce are să se verse, că, împotriva voinţei sale, Cardinalul îl sileşte a se bate. Apoi declară că el dă iertare tuturor celor ce vor voì a recunoaşte pe Împăratul de stăpân [7]). El propuse încă de a se cruţà viaţa celor ce vor voì a fugì dintr'o tabără într'alta, sau căci nădăjduià că un mare număr din soldaţii lui Andrei vor trece la dânsul, precum se şi întâmplă, sau că voià a da Ardelenilor un semn de bună voinţa lui către dânşii [8]).

Mihai, trecând în fruntea oştilor, le vorbì puţin, cu cuvinte scurte şi energice, astfel cum trebuià unor ostaşi doritori de a se bate [9]). Purtând în dreapta şi în stânga trupul, ochii şi braţele sale, Domnul mai mult prin gesturi expresive decât prin cuvinte îndemnà pe ai săi, zicându-le: „Aicea (şi arătà tabăra sa), aicea este dreptatea, aicea pricina cea bună, tocmelile, legăturile şi jurămintele de pace, Împăratul şi Dumnezeu. Grăbiţi dar, căci cu biruinţa vă aşteaptă o slavă mare şi o bogată pradă. Iar duşmanul (întorcându-şi mâna către dânsul), ce are oare pe seamă-i, fără numai credinţa călcată în picioare şi jurământul batjocorit, lipsa de ori ce bărbăţie, vicleniile, cursele, sfaturile oţe-

[1]) «Baba-Noak, quoque famosus id temporis dux Bethlen, IV, 365. — [2]) Bethlen, IV, 396; Stavrinos.—[3]) Bethlen, IV, 396.—[4]) Stavrinos.—[5]) Bethlen, IV, 396.—[6]) Stavrinos.— [7]) Guerrin, 495—7; Orteliu, 452—3. — [8]) De Thou, 333.—[9]) Bisseliu.

www.dacoromanica.ro

ritoare cu Turcii și nelegiuirea unor legături vinovate. Sub un cap chemat la cele sfinte, soldatul e pângărit; sub o purpură sfântă e un piept nevrednic și răsvrătit către Cer. Dela unii ca . aceștia ce mai e de așteptat?—fără numai acceea ce ei ne arată: inimi îndoite, tremurul trupului lor, blesteme femeești și, prin urmare, fuga mai 'nainte de a se bate“ [1]).

Astfel scurt cuvântă Mihai și, grăind, chipu-i fulgerează, ochi-i scânteiază și focul inimei sale aprinde în inimile ostașilor săi un eroic entusiasm. Ei sunt siguri acum că vor birui [2]). Domnul poruncì îndată a se invocà în toată tabăra de trei ori sfântul nume al lui Isus [3]). O strigare mare se înălță deodată la ceruri; semnul de bătae se dete și trâmbițile începură a sunà din ambele taberi [4]).

XXII.

Erà zece ceasuri de dimineață ($^{18}{}_{28}$ Octomvrie), când începù bătălia prin o furioasă tunărire din ambele părți [5]). Sunetele trompetelor, urletele tunurilor, înfiorătoarea șuerare a ghiulelelor ce se încrucișau în aer, clăncăitul paloșelor, strigările luptătorilor, fumul prafului, înzgomotau aerul, întunecau cerul, răspândiau în toate părțile spaima morții și curmau vieți fără număr [6]). Tunurile lui Mihai-Vodă erau așezate pe un loc mai bun decât ale Ungurilor și ar fi făcut mult rău acestora de ar fi avut tunari mai meșteri, căci ghiulelele, aruncate prea sus, treceau preste capetele Ungurilor, lovind numai vârful lăncilor și le făceau mai multă spaimă decât vătămare [7]).

D'abià se începuse bătaia, când un nobil român din oastea lui Andrei, anume Daniil Zalasdi, își lăsă postul ce i se încredințase și, dând pinteni calului, trecù în tabăra noastră. Talentele sale și favoarea prinților Bathorești ridicase pe Zalasdi dintr'o treaptă de jos la acea de nobil. El făcuse Bathoreștilor multe slujbe, care strălucise numele lui. Cinstea și slujbele făcute și primite l'ar fi îndatorat a rămâneà credincios lui Andrei, dar glasul sângelui îl împinse. cu marea mirare și întristare a Ungu-

[1]) Bisseliu. — [2]) *Ibid.* — [3]) Guerrin, 497; Orteliu, 453. — [4]) Bisseliu. — [5]) Tomasi, 80; Bethlen, IV, 397; Bisseliu; Spontoni.— [6]) Bethlen, IV, 397; Bisseliu.— [7]) Bethlen, IV, 397.

www.dacoromanica.ro

rilor, în tabăra lui Mihai. Spun că el făcù cunoscut lui Mihai poziția armiei vrăjmașe. Curând dup'aceea, vom vedeà cum Ungurii răsplătiră cu moarte cumplită lui Zalasdi pentru această faptă [1]).

Cea d'intâiu izbire o făcù Baba-Novac cu recea-i vitejie, în capul călăreților săi, asupra lui Ștefan Lazar, [pe] care îl aveà în față; dar cu toate silințele ce puse, el fu respins înapoi de voinicii pedestrași ai acestuia. Îndata Mihai îi trimise în ajutor o trupă voinică de călăreți armați cu lance. Erau călăreții Unguri și Săcui, comandați de George Mako. Aceștia, ajungând în mijlocul ostașilor lui Baba, uimiți de neizbânda lor, îi îmbărbătează din nou și, împreună, împingând înainte caii lor, cad peste oștile lui Lazăr și ale lui Andrei. Apoi, despărțindu-se în două trupuri, unul se lasă asupra pedestrașilor, care siliseră pe Baba a da înapoi, îi măcelărește groaznic, călcând pe unii în picioarele cailor lor, lovind pe alții cu lăncile. Acolo perì Ștefan Lazăr, ce comandà această aripă. El se jertfì de bună voe morții, azvârlindu-se în mijlocul măcelului soldaților săi și strigând: „voiu să mor ca să nu mai slujesc un popă nemulțumitor, care mi-a răpit cinstea și vredniciile mele“. Celalt trup căzù peste oastea lui Moise ce erà în față. Acì se făcù o mare ucidere, căci fiind punctul principal al bătăii, și o parte și alta se purtà cu bărbăție și se vătămară greu. „Ungurul, zice Bethlen, erà în luptă cu Ungurul; unul se băteà spre a apărà patria, celalt spre a o robì“. În sfârșit, după ce se luptară cât-và cu puteri d'opotrivă, trimițând Mihai încă un ajutor la ai săi, Moise Săcuiul fu împins înapoi de Mako și perdù multă lume în retragerea sa. Un steag revestit cu semnele Bathoreștilor fu răpit dela oastea sa; stegarii Toma numit Grecul, Ștefan Szeplaki și Tudor Colbaz fură omorîți.

Petre Huszar din aripa stângă, văzând oastea lui Moise c'a dat înapoi și că bătălia este mai pierdută, grăbì a alergà într'ajutorul lui Moise cu voinica trupă de lănceri ce comandà și, dând asupra Sârbilor și Ungurilor lui Mihai, osteniți de o lungă luptă, îi respinse înnapoi. Văzând aceasta, Mihai, cu rămășița călărimei sale ungurească și românească și cu cea mai mare parte din rezerva sa, alergă însuși asupra lui Petru Huszar, dă ajutor Un-

[1]) Bethlen, IV, 397—8.

www.dacoromanica.ro

gurilor şi Sârbilor săi şi, după multă vărsare de sânge, respinge înnapoi toate trupele lui Huszar, încremenite de atâta voinicie[1]). Mihai însuşi alergà ca un leu prin mijlocul vrăjmaşilor, ţiind în mână sabia sa mare, groaznică şi amerinţătoare, cu care doborà în dreapta şi în stânga pe câţi întâmpinà[2]). El nu se mulţumì însă a inimà pe ai săi prin pilda ce le dà, ci încă prin cuvinte îi îndemnà, îi împingeà, îi îmbărbătà spre a se folosì d'acest minut priincios ca să spargă de tot armia duşmană[3]).

XXIII.

Ungurii acum perduseră bătaia; armia lor în risipă fugià în toate părţile; rezerva numai singură mai ţineà. Această trupă numeroasă şi curagioasă, care încă nu dedese în bătaie, stătù în ajutor la cele-lalte oşti, le oprì din fuga lor şi le silì a se întoarce spre armia împrotivnică. Andrei Barcsai, Moise Săcuiul, Ştefan Tahi, Petre Huszar şi ceilalţi capi, temându-se ca izbânda lui Mihai să nu se prelungiască şi, spre a pune stavilă furioaselor sale izbiri, se îndeamnă şi se îmbărbătează unii pe alţii, îşi pun în orânduială batalioanele a căror rânduială erà stricată şi, cu energia desperării, cu o numeroasă călărime de lănceri şi cu toată pedestrimea gardiei, furios se aruncă asupra lui Mihai, mândru şi sigur acum de izbânda sa. Lupta reîncepe atunci cu mare înverşunare din amândouă părţile şi ajunge îngrozitoare, desperată. Românii şi Ungurii se sfâşie unii pe alţii ca nişte tigri flămânzi, ştiind bine că preţul biruinţei e frumoasa şi mănoasa ţară a Ardealului. Unii se luptă ca s'o ţie; ceilalti ca să ia înapoi mostenirea părintească. Biruinţa multă vreme stătù nehotărîtă, până când silinţele desperate ale Ungurilor şi împrospătarea oştilor lor, sparseră oastea ostenită a lui Mihai şi o siliră a da dosul. Cea mai spăimântătoare neorânduială intră atunci în rândurile acelor ostaşi, cari cât-và timp înainte erau biruitori. Fuga lor fu atât de repede încât cu mare greu Mihai izbutì a-i oprì în loc. Călare pe un cal spumegător, plin de foc, acoperit de sudoare şi de praf, el alergà într'o parte şi într'alta, întrebuinţând când îndemnările, când amerinţările, când loviturile spre a întoarce pe ostaşi la bătaie. El izbutì mai întâiu prin au-

[1]) Bethlen, IV, 399—402.— [2]) Stavrinos.— [3]) Bethlen, IV, 401.

www.dacoromanica.ro

toritatea persoanei sale a oprì steagurile; apoi pe lângă dânsele, se nevoì a oprì pe fugari, strigângu-le: „Ce va să zică această mișelie? Ce va să zică această spăimântare neobișnuită, care vă face să lăsați să vă scape din mâni o biruință câștigată? Voi vă trageți dintr'o luptă cu noroc începută; voi dați pas unui dușman, îngrozit și pus în risipă, a-și adună puterile. Unde sunteți voi, vitejii mei soldați, cari odinioară ați pustiit Bulgaria, cari ați zdrobit armiile lui Caraiman și ale lui Ahmed, cari ați îmbogățit Țara-Românească de jafurile barbarilor?. Pentru-ce puterile voastre sunt acum topite, mânile voastre slăbite și inimile voastre fără bărbăție? Și — aceea ce este rușinos de spus, nevrednic de făcut, — pentru ce mânile voastre armate chiamă în ajutorul lor picioarele voastre nearmate? Astfel oare o să biruiți și să luați voi Ardealul? Astfel o să umpleți casele voastre de dobândă? Pentru ce dar nu vă opriți? Nu vreți oare mai bine a dobândì astăzi slava decât o veșnică necinste?“ Prin asemenea cuvinte îi apostrofà Mihai; dar spaima erà mai puternică decât rușinea. Ea biruià nu numai cuvintele, ci încă rănile și loviturile. În dosul taberii Românilor, erà un deal năltișor, înconjurat cu șanțuri, lângă satul Heltau [1]). D'abià în acel loc, numit tufișul Cisnădiei [2]), Mihai izbutì a oprì fuga ostașilor, a-i întocmì în orânduială și a-i întoarce cu fața cătră dușman [3]).

XXIV.

Ungurii făcuseră un pas mare spre biruință și ar fi putut izbutì a sparge cu totul și a rezlăți oastea noastră, spăimântată și pusă în goană, și a împiedicà pe Mihai-Vodă a o întocmì din nou, dacă acèi ce comandau rezerva ar fi dus-o în ajutorul lui Barcsai și Moise, cari izbutiseră a înfrânge armia română; dar Corniș și Pancratie Sennyei ținură în nemișcare rezerva ce erà sub comanda lor. În vremea aceea, Mihai își clătì oștile din nou asupra vrăjmașului. El pornì înainte două cete de Polonezi ce nu dedeseră încă în aceea zi, cari năvăliră cu furie asupra oștilor lui Barcsai și Moise, ucigând și răsturnând tot înaintea lor. Moise și Barcsai sprijiniră cât-và această furtunoasă izbire; dar, văzând că nimeni nu le vine într'ajutor, că flancul lor des-

[1]) Bethlen, IV, 401—5.— [2]) *Mag. ist.*, IV, 218.— [3]) Bethlen, IV, 405.

www.dacoromanica.ro

coperit e amerințat de Mihai, se trag cu grabă spre rezervă. Atunci o ceată de Poloni ce slujià în armia lui Andrei, văzând fuga Ungurilor și crezând că bătaia e perdută de dânșii, trec lângă compatrioții lor în armia noastră [1]. În vreme ce se petreceau acestea, Gaspar Corniș, generalul șef al dușmanului, vrând să facă o recunoaștere spre dreapta, ca să vază ce e de făcut în starea de atunci a luptei, fu fără veste ocolit de scadroanele moldovene ce slujiau în armia noastră; îl prinse și îl aduse înaintea lui Mihai, care, cunoscându-l de mult din soliile lui și respectând virtutea și vrednicia ce împodobiau pe acest lăudat războinic, îl trată bine și îl puse în loc sigur ca să nu i se întâmple nimic [2]. „Au fost unii, zice Bethlen, vrăjmași ai cinstei și ai reputației lui, cari au zis că Corniș de bună-voe și într'adins s'a lăsat a fi prins și dus la Mihai, fiind din partida Împăratului“ [3]. Analiștii străini stau însă în îndoială despre aceasta [4]. Prinsoarea fără veste a generalului-șef, dezertarea Polonilor, spargerea oștilor lui Moise și ale lui Barcsai, încremeniră de spaimă pe Andrei și pe ostașii săi, încât ei nu mai îndrăzniră a ține luptă cu Mihai [5], în vreme ce acesta, reînbărbătând pe ai săi, se aruncă puternic înainte, taie, turbură și pune în neorânduială cetele unguresti [6].

Erà acum trei ceasuri după amiazi, Andrei, care dela șeapte ceasuri dimineața stătuse în acel loc, văzând acum, după o bătaie de cinci ceasuri, armia sa în risipă, fără nădejde de a mai îndreptà bătaia, gândì la sine spre a se mântuì prin fugă, după povața unora și, înainte de scăpătatul soarelui, el își părăsì postul [7] și armata luând fuga, însoțit fiind de o sută de călăreți [8], între cari erau frate-său Ion Iffiu, Ion Gerendi, George Palatici, Ion Beldi cu fii săi Pavel și Clement, Toma Czomortany, Nicolae Mico și mulți alții [9]. Oastea lui Andrei, părăsită astfel de prințul său și lipsită de generalul său robit, căută a mai ține până la sosirea nopții, ce nu erà departe, ca să se poată trage în siguranță. Obosirea armiei noastre o ajută întru aceasta. Noaptea acum sosise și bătaia tot mai ținià. Pancratie Sennyei,

[1]) Bethlen, IV, 408.— [2]) Bethlen, IV, 406—7; Spontoni, 91; Tomasi, 80.— [3]) Bethlen, IV, 407.— [4]) Tomasi, 80; Spontoni, 91.— [5]) Bethlen, IV, 409.— [6]) Tomasi, 80.— [7]) Bethlen, IV, 410; Istvanfi, 453.— [8]) *Ibid.*; Tomasi, 81.— [9]) Bethlen, IV, 410; Istvanfi. 453.

www.dacoromanica.ro

Moise Săcuiul, Ştefan Toldi, Petre Huszar mai sprijiniră încă mai multe izbiri ale lui Grigorie Mako, când pe la opt ceasuri, Mihai, înţelegând de fuga lui Andrei, văzând că bătălia nu mai e nehotărîtă şi că rămâne numai a o sfârşi, împinge înainte câte-và cete din oastea sa, zicându-le: „Feţii mei, mai opintiţi încă odată; biruinţa e a noastră; vitejia voastră mi-o chezăşueşte". Năvala acestor cete sparge cu totul rămăşiţa oştilor lui Andrei şi le pune pe fugă. „Ei se trag în tăcere, zice Bethlen, cu paşi grabnici şi fără rânduială, părăsind Românilor tabăra, biruinţa şi patria [1]). Ai noştri se aruncară îndată în tabăra ungurească, unde găsiră şi prădară mult aur, argint, haine, cai, corturi, multe steaguri şi patruzeci şi cinci tunuri [2]). Ostaşii noştri petrecură noaptea aceea prădând tabăra ungurească şi sărbătorind biruinţa lor prin mese, cântece şi chiote de veselie [3]). Armia lui Andrei lăsase pe câmpul bătăliei 2.027 morţi şi aproape 1.000 răniţi şi prinşi. Între aceşti din urmă, afară de generalul Corniş, căzuse şi George Ravazdi, pe care Săcuii, urându-l de moarte pentru tirania cu care pedepsise revolta lor, îl omorîră a doua zi de bătălie. Asemenea păţi de către Români şi socinianul Wolfgang Corniş. Toţi ceilalţi prinşi, cu mărinimie de Mihai fură liberaţi [4]). Perderea noastră a trebuit încă să fie însemnată, deşi mai mică decât a Ungurilor [5]). Dintre ai noştri încă rămaseră morţi mai mulţi ostaşi de rând, în vreme ce din Unguri pică mulţi nobili, între cari, afară de cei mai sus însemnaţi, fură Francisc Tholdalasi, Ion Lascovius, Mihai Culpenius, ce purtà steagul gardiei, Ion Berende, Daniil Bako şi alţii [6]).

„Multe muieri unguroaice, zice Stavrinos, rămaseră văduve în ziua aceea. Turburatu-s'a soarele şi ziua s'a întunecat; praful în aer se înălţà şi pământul tot s'a roşit de sângele vărsat... Să fi văzut acolo trupuri moarte şi tineri viteji cum zăceà în ţărână,

---

[1]) Bethlen, IV, 418. — [2]) Guerrin, 97; Orteliu, 454; Bisseliu; De Thou, 335. După Bethlen, 420, însă, numai 32 tunuri găsiră ai noştri în tabără.— [3]) Bethlen, IV, 419.—[4]) Guerrin, 97; Orteliu, 454. După aceşti autori morţii lui Mihai nu treceau peste 200 oameni, aceea ce e anevoe de crezut într'o luptă aşà de lungă şi învierşunată. Bethlen pretinde că din ambele părţi împreună periră 2.000 ostaşi. Istvanfi spune că din oastea Cardinalului periră numai 1.118 ostaşi. De Thou şi Bisseliu numără 3.000 oameni pierduţi de Andrei. Apoi Montreux exagerează acest număr, urcându-l la 12 mii.— [5]) Bethlen, IV, 421.— [6]) Bethlen, IV, 422; Istvanfi, 453.

www.dacoromanica.ro

goi, fără suflare". Leşurile ce stau mormane în câmpie fură adunate de locuitorii Sibiiului şi îngropate toate laolaltă. Astfel acei ce cu puţin înainte erau duşmani înverşunaţi, mijlocind natura, se lăsară, fără împotrivire, a fi împreunaţi într'acelaşi mormânt. Fiind-că groapa făcută nu puteà cuprinde atâţia morţi, grămădiră trupurile unul peste altul, puind între fie-care din ele o mână de iarbă, astfel încât se făcù o movilă mare, ce se întindeà la un mil de oraş şi „care va fi, zice dureros Bethlen, pentru veacurile viitoare un monument veşnic de peirea Ardealului" [1]).

Astfel fu bătălia dela Sibiiu, una dintre cele mai vestite în analele gloriei române. Ea fu mult mai mare prin rezultatele ei, căci ne făcù îndată stăpâni ai Ardealului.

XXV.

A douazi Vineri, 29 Octomvrie, la răsăritul soarelui, Mihai pornì, în deosebite direcţii, numeroase cete spre a luà în goană pe duşman. El le poruncì ca să fie cu mare îngrijire, ca nu cum-và duşmanul să umble a se adunà unde-và şi a întinde vr'o cursă. Spre a studià bine starea lucrurilor, el trimise spioni în toate părţile, mai ales spre Alba-Iulia, poruncindu-le d'a-i raportuì îndată [2]). Într'adevăr eşise vorbă că, spre Alba şi Cluj, prinţul Andrei făceà pregătiri de războì şi că şi ridicase un mare număr de soldaţi. Mihai însă află îndată că nicăeri nu se află oşti, care să îndrăznească a stà sau de faţă sau pe ascuns împotriva lui biruitor, şi hotărî a-şi duce armia drept spre Alba-Iulia, spre a stăpânì această capitală a Ardealului şi, împreună cu dânsa, ţara toată [3]).

Într'aceeaşi vreme făcù de obşte cunoscut, prin proclamaţii şi prin erolzi: că în ori-ce parte se va arătà Andrei Bathori să-l prinză şi să i-l aducă la Alba, viu sau mort, făgăduind o bună răsplătire pentru o asemenea slujbă şi declarând că va pedepsì straşnic pe aceia ce îi vor da lăcaş sau îl vor scăpà [4]). El poruncì încă a se închide toate trecerile şi pornì 1.200 oameni din oaste de împănară toate drumurile, căutând pe Andrei [5]). La Alba-Iulia,

---

[1]) Bethlen, IV, 422.—[2]) *Ibid*, 420.—[3]) *Ibid.*— [4]) *Ibid.*, 421.—[5]) De Thou, XIII, 333; Orteliu, 454; Guerrin, 498; Bisseliu.

www.dacoromanica.ro

Ştefan Bathori şi Ladislau Gyulasi, pe care Andrei îi însărcinase cu administraţia ţĕrii, cum aflară de bătălia nefericită pentru dânşii dela Sibiiu, luară ce aveau mai scump şi, cu o mică suită, fugiră, Gyulasi la Cseh[1]), Ştefan Bathori mai întâiu la Cluş, apoi la cetatea Husta, pe hotarul Poloniei. Acolo aşteptă cât-và, dar perzând nădejdea d'a căpătà ajutoare dela Poloni, el se duse la Somlyo [Şimlău], loc de unde se trage casa Bathoreştilor [2]).

Cum se văzură slobozi, prin fuga lui Ştefan Bathori, Albanii se grăbiră a pornì înaintea lui Mihai trei deputaţi, oameni înţelepţi şi elocuenţi, anume Martin Turi, Ştefan ce-i ziceà Sartorius şi George Nagilabu. Aceştia găsiră pe Mihai tăbărît nu departe de Sibiiu şi, înfăţişându-i nişte cupe de aur şi alte daruri scumpe, îl rugară: ca să fie mai mult cu îndurare decât cu asprime, d'a nu pustiì un oraş biruit, care se predă fără împotrivire şi d'a nu da în jaf o capitală, unde el are să locuiască; că ei stau gata, pentru protecţia ce le va da, a se jertfi—ei şi tot ce au—pentru dânsul. L'acestea răspunse Mihai: „că el n'a întreprins acest războiu spre a strică acea ţară şi că iubeşte mult mai bine a o vedeà semănată şi plină de avuturi şi bucate, decât de a o pustiì şi ruinà cu cruzime; că el a vrut numai să aducă pe locuitori la credinţa către Împăratul, ce ei îi jurase şi apoi şi-au călcat jurământul, nesocotind legile dumnezeeşti şi omeneşti; că gândul lui, coprinzând ţara, n'a fost altul fără numai d'a înfrânge pe rebeli, a da pacea şi liniştea popoarelor; pentru aceea, el nu va face nici o sminteală nici locuitorilor Albei, nici la toţi cei ce vor recunoaşte autoritatea sa, ba încă el îi va însoţì cu toată bunătatea sa câtă vreme îi vor fi credincioşi [3])".

XXVI.

Într'aceea Mihai-Vodă, ridicându-şi tabăra dela Sibiiu, înaintă cu încetul spre Alba-Iulia [4]). Prin toate oraşele pe unde trecù prin cale, locuitorii alergau înainte-i cu daruri, slobozind puşti în semn de veselie şi primindu-l cu mare dragoste şi entusiazm [5]). Apropiindu-se de Alba, locuitorii oraşului şi ai judeţului îl întâmpinară cale de o leghe înainte cu multă cinste şi daruri [6]).

[1]) Bethlen, IV, 425.—[2]) De Thou, XIII, 333; Guerrin, 459; Orteliu, 454; Bisseliu.— [3]) Bethlen, IV, 427. — [4]) *Ibid.*, 431. — [5]) Orteliu, 454; Guerrin, 497.—[6]) *Ibid.*

www.dacoromanica.ro

Intrarea lui Mihai-Vodă în Alba-Iulia.

1 Noemvrie 1599.

www.dacoromanica.ro

În capul lor erà episcopul catolic Dimitrie Naprazdi, înconjurat de tot clerul său. El fericită, în numele poporului, pe Domn de sosirea sa, urându-i tot felul de fericiri, o domnire veşnică asupra ţĕrii Ardealului ce el dobândise cu sabia, o viaţă îndelungată şi izbânzi multe, care să se adaoge unele peste altele. În aceeaşi zi, Luni 1 Noemvrie (s. n.), Mihai-Vodă intră cu mare pompă în capitala Ardealului. Dorinţa ce adesea aveà d'a face întipărire popoarelor printr'o strălucită privelişte, adăogindu-se la vesela îmbătare a unei izbânzi de atâta vreme dorită, făcŭ pe Mihai de puse în această intrare triumfală o podoabă neauzită în părţile noastre. Intrarea s'a făcut prin poarta Sfântului George. (Dela această poartă până la palatul domnesc stau înşiraţi oştaşii de ambe părţile uliţei, în mai multe rânduri[1]), în dosul cărora se grămădise mii de mii de popor. Înainte venià episcopul şi clerul său, isnafurile (corporaţiile) oraşului, apoi o bandă de muzică, ce se compuneà de opt trâmbiţe, care cu multă armonie modulau sonurile lor, de atâtea tobe de oţel pre obiceiul turcesc, de un bun număr de flaute şi faşinete. În urma acestei orhestre veneà Mihai călare pe un măreţ cal alb. Opt pagi, investiţi cu mare eleganţă, înconjurau calul Domnului.

Mihai purtà pe cap un calpac unguresc împodobit cu o egretă neagră de pene de erodin [cocor], legată cu [o copcă] de aur; o mantie lungă albă de mătase ţesută cu fir, având pe de lături ţesuţi vulturi de fir; o tunică albă de aceeaşi materie; lungi ciorapi de mătase albi, garnisiţi cu pietre scumpe şi botine de saftian galben; de brâu atârnà o pală de Taban împodobită cu aur şi rubine.

O ceată de zece lăutari ţigani urmà îndată după Domn, cântând imnuri naţionale. Opt Seizi duceau de frâu opt cai acoperiţi cu şele preţioase, lucrate în aur şi în argint şi împodobiţi cu pene mari. Apoi veniau o mulţime de boieri şi ofiţeri străluciţi, toţi călări, şi o numeroasă trupă de soldaţi. Lângă Domn se duceau steagurile lui Andrei Bathori, luate în bătălie. Ele erau desfăcute şi plecate spre pământ spre semn că Ardealul e supus.

Astfel, în mijlocul concertului trâmbiţelor, tobelor şi altor instrumente, la sunetul clopotelor şi în vuetul tunurilor, la care se uniau strigările de bucurie ale poporului[2]), intră Mihai în Ca-

[1]) Bethlen, IV, 431.— [2]) Les habitants de Weissenbourg cédèrent à la fortune et reçurent le vainqueur avec de grandes marques de joye. De Thou, XIII, 533.

www.dacoromanica.ro

pitala Ardealului şi trase la palatul domnesc. În cale, pân'a nu ajunge l'acest palat, Mihai spun că se îndreptă către un nobil ungur Ştefan Bodoni, ce căzuse prins în bătaia dela Sibiiu, şi îl întrebă unde ar fi mai bine să tragă. „Fără îndoială, zise Bodoni, în palatul prinţului Andrei". La care vorbe Mihai răspunse: „Ce, nu sunt încă biruitor?"[1]. El se minunase auzind că se da încă numele lui Andrei la un palat, ce acum izbânda îl dedese lui. Toată ostăşimea se împărţi în linişte şi cu orânduială prin birturi şi case publice, fără a face nici o pagubă sau vătămare locuitorilor. Nimeni n'ar fi îndrăznit a face vr'un rău, ştiind pe straşnicul Domn acolea[2].

Pilda Albanilor fu urmată de locuitorii tuturor oraşelor ţării, care se grăbiră a trimite deputaţii la Mihai spre a-i aduce supunerea şi credinţa lor şi a cere mila şi ocrotirea lui[3]. Cetatea Clujului, la cea d'intâiu somaţie ce i se făcù, se închină în 4 Noemvrie şi primì în garnizoană 1.000 soldaţi sub comanda Banului Mihalcea. Mihai pornì 3.000 soldaţi spre a aduce la supunere toată ţara de jos[4] şi într'aceeaşi vreme scoase un decret deosebit, prin care făgăduià mila şi ertarea sa la toţi deopotrivă, de ori-ce treaptă ar fi, cari vor depune armele şi vor ascultà de dânsul şi de slujbaşii săi. El obştì acest decret în toate părţile prin obişnuiţii curieri[5]. Astfel toată ţara Ardealului, până la Solnocul din acest ţinut, erà acum supusă lui Mihai, deosebit numai de cetăţile Husta şi Uioara[6]. Mihai începù a purtà titlul următor: „Mihai voevodul Ţării-Româneşti, al sfinţitei maiestăţi ceasaro-crăieşti consiliar şi locuţiitor asupra Ardealului şi al oastei Maiestăţei dincoace de Ardeal şi de părţile lui supuse căpitan[7])".

---

[1]) Bethlen, IV, 434.—[2]) *Ibid.*—[3]) *Ibid.*—[4]) Guerrin, 499; Orteliu, 455.—[5]) Bethlen, IV, 435.—[6]) Guerrin, 499; Orteliu, 455 —[7]) Cronica lui Fuchs. *Mag. ist.*, II, 355.—Noi nu cunoaştem bine care a fost natura legămintelor dinnainte între Împăratul şi Mihai despre Ardeal. Este însă prea de crezut că acest titlu Mihai nu şi l-a luat dela sine şi că Austria i-l făgăduise.

—„După care Mihai, învingând şi supuind tot Ardealul, pre când se păreà că, afară de constanţă, nimic alt nu mai lipsià gloriei sale: trimise Împăratului şi *Cheile Dacielor*, în semn de deplină supunere. Iar Împăratul, considerând mulţimea şi mărimea evenimentelor, petrecute cu succes atât de ferice, într'un răstimp atât de scurt, a tresăltat de bucurie şi, prin epistole şi cărţi împărăteşti, a celebrat într'un mod magnific faptele Domnului român către septemvirii şi mai marii Imperiului roman. Numele Domnului câştigă prin aceasta o mărime şi o celebritate neîn-

www.dacoromanica.ro

XXVII.

Oare-ce s'o fi făcut nenorocitul Andrei Bathori? Din ziua în care, cu desperare în inimă, el fugì din câmpul bătăii dela Sibiiu i s'a perdut urma. Nimeni nu puteà spune unde se află. Rămas'a încă în ţară, oprit de vr'o nădejde, sau că, perzând tronul, îşi părăsì şi patria, silind numai a-şi mântuì viaţa? Izbutit-a încă într'aceasta? Început-a oare în ţară străină descoloratul şi tristul trai al pribegiei, acea crudă suferinţă, care usucă pe om fără a-l omorî? Astfel se întrebau toţi în Ardeal, *biruitori şi biruiţi*. Vai! în vreme ce trufaşul său biruitor intrà cu o pompă măreaţă în capitala sa, sărmanul Andrei, în colţul împotrivitor al ţării, răsplătià printr'o moarte cruntă nenorocirea de a fi domnit.

El se trăsese, cum am văzut, din câmpul bătăii însoţit d'o sută inşi călări, trecù pe lângă Sibiiu şi luă direcţia Sighişoaroi (Segesvar), vrând să se îndrepteze prin Moldova în Polonia, unde să aştepte vr'o ocazie priincioasă spre a-şi dobândì tronul perdut. El ajunse într'o fugă până la Alţâna. Acolo calul său căzù în noroi şi el trebuì să-l lase, împreună cu multă avuţie ce erà pe dânsul, ca să scape cât mai iute în cetatea Odorhei în Săcuime[1]), unde soţii săi îl povăţuiră a merge. Aci el cercetă pe unde e mai bine a trece în Moldova[2]). El dete acì porunci spre a ţine în datoria supunerii pe Săcui, de nu s'au revoltat încă, făgăduindu-le uitarea revoltei lor şi că le va da vechea libertate; dar toate erau zadarnice. Poporul săcui îl urà de moarte[3]); nobilii săcui numai, cari fuseseră la bătaie şi aceea ce îi găsì pe la casele lor, primiră bucuros a-l însoţì şi ocrotì fuga sa. Ei se temiau de Mihai a rămâneà în ţară, iar mai cu seamă de ura înverşunată ce aveau

chipuită, care-l răspândì preste toată faţa pământului, încât toată lumea erà plină de acest nume, ne mai îndoindu-se de mărimea lui nici Turcii, nici Tătarii, care toţi tremurau de puterea armelor lui. Dar, din cauze mai de aproape, Mihai erà în mare stimă la popoarele creştine, care cu plăcere şi cu aplauze comentau faptele şi virtuţile lui. Ce să mai zicem? După ce stinsese pe rebelii din Dacia şi împăcase turburările şi neliniştea popoarelor ei, prefăcuse în cenuşă coloniile Turcilor şi devastase satele şi oraşele lor; după ce, în fine, culcă la pământ şi zdrobì atâta mulţime de barbari: Românul, prin numele său, deşteptă în inimile muritorilor numele şi memoria Arhanghelului Mihail, ducele oştilor cereşti...» Bisseliu, 96—8; trad. Papiu Ilarian, *Tesaur*, I, 136 7.

[1]) Gerando, II, 22.—[2]) Bethlen, IV, 438.—[3]) Istvanfi, 434.

www.dacoromanica.ro

asupră-le compatrioţii lor ruinaţi prin libertatea ce Mihai-Vodă dedese ţăranilor săcui, ei doreau încai să-şi poată scăpà viaţa, fugind în ţară străină. Pregătirile ce nobilimea trebuì să facă pentru fuga sa, silì pe prinţul Andrei a aşteptà pe loc trei zile, şi această zăbavă fu peirea capului său. Văzând el această întârziere şi gândind că mulţimea soţilor săi să nu vedească mai mult duşmanului fuga sa, el hotărî a se despărţì de dânşii. El lăsă în cetăţuia Odorheiu pe George Palatici; apoi, alegând un număr oare-care din nobili spre a-l însoţì, dete drumul celorlalţi, mulţumindu-le de credinţa ce i-au arătat şi povăţuindu-i să meargă a se închinà biruitorului Mihai, dela care crede că vor primì iertare, şi să aştepte în linişte vremea care Dumnezeu, ce ţine în mâna sa ursitele Împărăţiilor, va însemnà pentru mântuirea Ardealului din puterea acestor biruitori străini [1]). De acolo Andrei, lăsându-şi bogatele sale veştminte de purpură, spre a pune haine ţărăneşti [2]), se îndreptă spre Moldova, depărtându-se mult de drumul cel mare, luând potecile şi făcând ocoluri spre a-şi ascunde şi mai bine fuga. După câtă-và cale ajunse într'o vale unde găsì un izvor cu apă dulce şi îmbielşugată; vederea locului plăcându-i cu deosebire, el se oprì acolo, apoi, deschizând sacul unuia din soldaţii săi, luă puţin vin şi pâne spre a potolì oare-cum foamea şi setea sa şi a stâmpărà amarul inimei sale. Făcând acest mic ospăţ, el se adresă către cei ce-l înconjurau şi le zise: „Precum Mântuitorul Hristos, înainte d'a se da jertfă morţii, făcù cina cea din urmă cu ucenicii săi şi fu vândut de Iuda, unul dintr'înşii, care îi întinsese cursă, asemenea şi eu, căzut în nenorocire prin trădători, poate fac astăzi cea din urmă cină cu voi, pe care o consfinţesc morţii mele“. Această presimţire a morţii ce îl aşteptà şi pe care o şi întâmpină în ziua următoare, mişcă foarte inima sa ca şi a tuturor celor ce îl ascultau. Plecând din acest loc, ei ajunseră a doua-zi în vederea munţilor celor mari ce ţin până la hotarele Moldovei, în capătul ţinutului oraşului săcuiesc numit Csik şi sosiră la un loc pe care locuitorii îl numesc Sf. Thomas, după o biserică ce îi e consfinţită. Acolo, în a şeasea zi după nenorocita bătălie, se oprì Andrei, gândind că în aceste locuri va fi mai în siguranţă în potriva curselor Săcuilor. Aceste locuri, ca toate cele ce înconjur Ardealul, sunt aspre, muntoase, păduroase [3]).

[1]) Bethlen, IV, 439.—[2]) Istvanfi, 454.—[3]) Bethlen, IV, 437—43.

www.dacoromanica.ro

XXVIII.

Eră între Săcui un nobil din neamul lor anume Blasie Ördög, care, prin facerile de bine ale Cardinalului, ajunsese din stare săracă la o avuţie însemnată. El nu vrusese să meargă la bătaie, luând de pricinuire starea cea rea a sănătăţii sale; dar, îndată ce auzì despre învingerea şi fuga lui Andrei, el puse să tragă clopotele spre a adunà, după cum este obiceiu la ţară, rudele sale, clăcaşii şi compatrioţiî săi şi începù a-i aţâţà spre a luà vrăjmăşeşte în goană pe Andrei. Elziceà cu o mare furie la o naţie acum destul de înfuriată „că ei trebue să arestuiască pe Andrei, uneltitorul atâtor rele, ca să merite bine-voinţa lui Mihai; că numele Bathori veşnic a hrănit nenorocirile publice şi private şi că este bine a-l stârpì din ţară; că trebue a ucide p'acest popă nevrednic în pace şi în războiu, ca să nu mai rămâe nimeni din această afurisită familie, spre a chinuì ţara prin tirania sa". Nici că făceà trebuinţă de multe îndemnări: Săcuii, fiind însuflaţi de o ură umorîtoare asupra numelui Bathoreştilor, căci mai întâiu Ştefan Bathori şi Sigismund Bathori, în anii trecuţi, le răpise nu numai ori ce libertate, ci încă îi pedepsise foarte aspru pentru revolta lor şi apoi îi supusese nobilimei ca nişte robi vânduţi. Ei căutau toate mijloacele spre a scăpà de această robire: pentru aceea ei mutase asupra lui Andrei toată ura ce hrănise către cei mai dinainte Bathoreşti şi îşi făgăduiau, prin moartea sa, d'a-şi redobândì libertatea şi a se mântuì de o robire ocărîtoare. Pentru aceea ei vroiră mai bine să pearză pe prinţul Andrei şi nobilimea săcuie, decât să piară ei însişi şi să fie veşnic robi. Ei alergară toţi din toate părţile, bătrâni şi juni, cari cu arme, cari fără arme, unii împinşi de furie şi de îndrăzneală, alţii de nădejdea jafului, închipuindu-şi că Andrei cu nobilii ce-l însoţeau trebue să aibă multe avuţii cu dânşii. Întru aceasta nădejdea lor nu eră cu totul înşelată. Prinţul Andrei şi suita sa aflaseră că sunt goniţi de o ceată de Săcui, dar nu o credea îndestul de mare spre a-i puteà vătămà. Cu toate acestea Andrei, nevoind a fi întârziată suita sa de bagajele cele multe, vreà să le părăsească; dintr'altă parte strâmtorile mocirloase nu-i lăsau a se prea grăbì.

Numeroasa ceată a Săcuilor izbì pe fugari în poalele muntelui Sf. Tomas. Când se apropie prinţul Andrei cu soţii săi d'acest

www.dacoromanica.ro

loc, pe aproape de scăpătatul soarelui, dete peste niște strâmtori, șanțuri și găsiră drumul acoperit de copaci și vre-o sută de Săcui stând în loc și așteptându-i. Ei întărise așà de bine aceà strâmtoare, încât erau siguri că nimeni nu va puteà răzbì printr'însa. La stânga acelui loc erà un munte foarte nalt, ale cărui povârnișuri erau pline de păduri și de mărăcini. Când suita lui Andrei apucă de intrà în acele strâmtori, cătând mai mult la fugă decât la bătae, Săcuii o izbiră cu strigări mari, deodată în față și în dos. Fugarii se opresc atunci bărbătește și se întocmesc spre bătaie. Săcuii, văzând micul număr al protivnicilor lor năvălesc cu mai mare foc asupră-le, descarcă în ei puștile ce aveau, apoi încep a azvârlì într'înșii cu săgeți, suliți, barde și lănci; alții, ca dușmanul să nu-i poată lovì, fiind el călare și ei pe jos, răstoarnă caii, tărînd plopi pe pământ, desrădăcinând alți copaci și silindu-se în tot chipul spre a face lupta de o potrivă. Nu cu mai puțină înfocare nobilimea își apără viața și pe prințul său și respinge cât poate izbirele țăranilor; mulți căzură din ambele părți, dar mult mai mulți din partea lui Andrei. Într'adevăr, căzând fără veste în cursă, încurcați de bagajele lor, ei nu puteau a se slujì cu folos de caii lor și nu le veneà lesne a-și întrebuințà armele împotriva dușmanului. Deosebit de aceasta, ei erau foarte puțini și Săcuii mai mult de opt sute. Pentru aceea Andrei și nobilii, răzbiți de mulțime, încep a se trage înapoi reslățiți; unii, perzându-și caii, se aruncă pe jos printre stejari și crânguri și fug încotro pot. Țăranii săcui, mai ageri la picior și cunoscând locurile, se urcă mai cu înleznire prin strâmtorile și asprimile munților, caută, găsesc și ucid pe nobili ce nu cunoșteau căile și sângerează până în departe toate acele locuri de uciderile lor [1]).

XXIX.

Prințul Andrei, rugat fiind de ai săi ca să fugă, să scape până când ei mai țineau frunte dușmanului, se și trăsese cu un mic număr, lăsând drumul mare și luând-o prin cotiturile muntelui. După ce a făcut ca vr'o două mii de pași, el fu silit, din pricina prăpăstiilor și a greutăților drumului, a-și lăsà călăria, cu atât mai mult că ea nu mai puteà umblà, fiind cu totul obo-

[1]) Bethlen, IV, 443—4.

www.dacoromanica.ro

sită. Deci el începù pe jos a se urcà pe munte, ajunge cum poate în locuri anevoe de apropiat şi îşi îndreptează fuga spre părţi nelăcuite. Lepădând tot ce ar fi putut întârzià fuga sa, cu patru soţi, ce din întâmplare găsise, el pătrunse până în adâncul munţilor. Prin aceşti munţi Ştefan numit Negrul erà foarte trebuincios prinţului, cunoscând bine căile, dar fiind-că sângele ce curgeà din rana ce primise îi luă puterea şi simţirile, Andrei şi soţii săi, temându-se ca duşmanii ce îi goniau să nu-l găsească şi să-i răpească puţina viaţă ce-i mai rămăsese, îl culcară mai mort într'un loc umbrit şi-l acoperiră cu frunze uscate. Vindecându-se după aceea şi, prin multe primejdii, întorcându-se la casa sa, el povestì această barbară măcelărie.

După acest fel de îngropare a lui Negru, Andrei mai înaintă cât-và doborit de sete, de căldură şi de drum; în sfârşit, făcându-se din ce în ce mai mult noapte, el şi singurul soţ ce-i mai rămăsese, un nobil credincios anume Nicolae Micu, zăriră lucind în depărtare un foc. Ei se îndreptară spre acest loc numit Nascalat, care se străluci de atunci prin crunta dramă al căreia fu teatru. Sosind lângă acest foc, care ardeà în colíba unui păstor, Andrei, obosit de osteneala drumului, nu mai puteà face un pas şi, murind de sete, cerù dela ţăranul ce găsì într'acel bordeiu să-i deà de băut. Ţăranul, neavând alt-ceva, îi dete puţin zer. Prinţul Andrei luă cupa şi mai întâiu o întinse lui Nicolae Micu ca să guste, zicându-i: „Să bem aceste amărăciuni cu care viclenii şi trădătorii ne-au adăpat îndestul.“ [1]) El înghiţì puţin, apoi trimise îndată pe ţĕran să-i caute puţină apă, dându-i un galben de aur unguresc, numai să vie mai curând [2]). Eşind atunci din colibă, Andrei se duse de se întinse pe iarbă sub un copaciu vecin, îşi rezimă capul de un trunchiu pe jumătate putred şi însărcină pe Micul să steà la pază, în vreme ce el se va odihnì puţin, ca să poată apoi a-şi urmà drumul, făgăduind că va stà şi el la rândul său de strajă până când Micul va odihnì [3]). Zăcând astfel pe pământul gol, Andrei luă breviarul în mână, se puse a citì, la lumina lunei, ceasurile canonice şi îndată, osteneala biruindu-l, somnul pe nesimţite îl coprinse [4]). În vremea aceasta trupa Săcuilor, urmând deosebitele cotituri şi locuri grele,

---

[1]) Betlen, IV, 451.— [2]) *Ibid.*, 451'; Istvanfi, 454.— [3]) Bethlen, IV, 452.— [4]) Spontoni, 91.

www.dacoromanica.ro

pe unde Micul și Andrei fugiseră, sosesc cu o iuțime minunată și cad asupra țăranului strigând: „Ce procleți de nobili ai primit în gazdă? De nu ni-i vei da îndată, te vom ucide, după ce te vom face mai întâiu a suferì mii de chinuri, calăule.“ Spăimântat foarte și neștiind ce vreà ei să facă, țăranul le spuse: „că doi inși intrase la dânsul, șezuse puțin ș'apoi eșise; că el nu știe de loc cine erau ei și că gândește că sunt ascunși p'acolo aproape.“ Micul, auzind zgomotul acelor ce sosiau și întrebările ce făceau țăranului, se duse spăimântat de sculă pe prințul Andrei și îi vestì că dușmanii i-au călcat, rugându-l să caute a scăpa cum va puteà. Dar luna, ca cum s'ar fi temut a lumina fără-delegea, se ascunsese sub negrii nori; și în acel întunerec, Andrei, care nu cunoșteà locurile, n'aveà chip de scăpare [1]). El trimise pe Micu înaintea vrăjmașilor, spre a căutà a-i îmblânzì prin vorbe și făgădueli [2]). Dar gloata Săcuilor furioasă, în loc d'a ascultà rugăciunile lui Micu, întoarse către dânsul armele ei. După ce se ocrotì un minut cu sabia sa, Micu, plin de răni, fu prins viu. Se povestește că, doritor d'a scăpà mai curând de viață și simțind pe gâtu-i tăiușul ruginit al paloșului unui țăran, [el] îi întinse sabia sa, care erà mai ascuțită, zicându-i: „Slujește-te cu aceasta, prietene, și nu mă mai sfâșià, rănindu-mă cu arma ta fără tăiș.“ Și, zicând aceste, el îi întinse gâtlejul, ca să nu se zică că un viteaz a avut, ca un om fără inimă, capul tăiat pe dinapoi. În vreme ce Micu este astfel prins și ucis, Blasie Ördög, de care am pomenit mai sus, împreună cu alți trei soți, izbește pe Andrei. Împins mai mult de nevoie de cât de vitejie, Andrei trase sabia cea lată ce purtà la coastă și începù a se apărà cu o mână slabă [3]), silind să nu moară fără de răzbunare [4]). El izbutise a răni pe unii din vrăjmași, când Blasie, mai îndemânatic în luptă, îi dete o lovitură de secure în frunte, făcându-i o rană mare d'asupra ochiului stâng [5]), de unde începù sângele a curge pârău de-i acoperì vederea [6]). În această stare nenorocitul Andrei încercă să fugă, dar urmat de aproape de ucigași, el primì cu o asemene armă o altă rană în partea de din dos a capului, d'asupra grumazului [7]) și, perzând simțirile, căzù la pământ, bătându-se

---

[1]) Bethlen, IV, 453.—[2]) Idem, *ibid.*; Istvanfi, 454.—[3]) Tomasi, 81; Spontoni, 91.—[4]) Bethlen, IV, 454.—[5]) *Ibid.*; Istvanfi, 454; Tomasi 81.—[6]) *Ibid.*—[7]) Istvanfi, 454; Tomasi, 81.

www.dacoromanica.ro

în sângele său[1]. N'apucase încă să-şi deà sufletul, când ucigaşii, urându-li-se de vremea ce perdeau ca să-i zmulgă un inel frumos de diamant ce purtà în degetul cel mic, îi tăiară degetul ca să poată luà inelul[2]; apoi, apropiindu-se de dânsul, Blasie Ördög îi tăie capul[3], pe care, punându-l într'o suliţă, îl luă cu dânsul, iar trupul îl lăsară în acel loc, despuiat de ori ce veşmânt şi în prada fiarelor sălbatice[4]. Această tragedie se petrecù lângă satul Szent-Domokos (Sf. Domenic). Astăzi încă, într'acel loc, ţăranii îţi arată locul unde fu omorît sărmanul Andrei şi credinciosul său Micu[5].

XXX.

Astfel fu sfârşitul lui Andrei Bathori, prinţ, cardinal şi episcop de Varmia în Prusia. El erà în vrâstă de douăzeci şi opt de ani[6] numai, înalt la stat, barba şi părul capului galben, pe care, după ritul religiei, el aveà obiceiu a le purta rase. Erà d'un caracter dulce şi blând şi mai bun pentru biserică decât pentru războiu. Din copilăria lui avusese plecare către călugărie. Din nenorocire calităţile lui private chiar, făcură dintr'însul un rău stăpânitor; ambiţia de a domnì îl perdù; el cumpără printr'o crudă moarte o domnie de opt luni asupra Ardealului şi fu numai o jalnică pildă a ticăloşiei ursitelor omeneşti[7]. După arătarea unor analişti, nenorocirea în care pică Andrei şi Ungurii din Ardeal fură prevestite prin nişte semne cereşti. În luna lui Iunie, se ridică de odată despre apus o furtună grozavă, care îngrozì pe toţi şi pricinuì multă stricăciune într'o parte mare a Ardealului. De dimineaţă norii se rostogoliau unii asupra altora; cerul întreg se întunecase; tunetul urlà neîncetat; trăsnetul ce cădeà, fulgerile ce străluciau prin întuneric, o ploaie deasă şi repede şi mai ales o vijelie grozavă spăimântase pe toţi. Parte din acoperişurile ca-

[1]) Tomasi, 81.—[2]) Bethlen, IV, 454.—[3]) Tomasi, 81; Orteliu, 456.—[4]) Bethlen, IV, 455.— [5]) Gerando, II, 22. Analiştii contimporani se deosebesc asupra zilei în care Andrei fu ucis. Timon şi Alexandru Dubokay pomenesc de ziua de 31 Octomvrie. Orteliu o pune la 9 Noemvrie, iar Bisseliu tocmai la 20 Noemvrie. Noi am urmat pe Bethlen, care o pune 6 zile după bătaia dela Sibiiu, adică în noaptea de 3 spre 4 Noemvrie, socotind această dată, după potrivirea ce am făcut cu altele, ca cea mai adevărată. — [6]) După Bethlen, iar după Istvanfi, de 33 ani.—[7]) Bethlen, IV, 456; Istvanfi, 454.

www.dacoromanica.ro

selor din Alba-Iulia fură ardicate, înălţimile zidurilor doborîte precum şi grajdurile din curtea prinţului, care erau foarte puternic zidite; păstorii pe drumuri fură răsturnaţi sau târîţi cu iuţeală încotro nu voiau; mulţi cai ce păşteau pe la câmp fură azvârliţi în Mureş, unde se înnecară; o mulţime de stejari mari şi pomi roditori fură zmulşi din rădăcină. Această furtună ţinù cevà mai puţin d'un ceas şi fu privită de toţi ca prevestirea nenorocirilor ce sosiră cu câte-và luni în urmă. Într'aceeaşi vreme globuri de foc se arătară în deosebite locuri, răspândind groaza. O mulţime de lupi se pogorîră cete cete din munţii numiţi Meszes şi se răspândiră în şesurile Ardealului şi prin sate, asemenea şi multe alte fiare sălbatice. Cinci zile înaintea bătălii dela Sibiu, toată noaptea se văzură flăcari pe cer, astfel în cât armata lui Andrei merse la drum luminată d'aceste minunate flacări. Când Andrei tăbărî la oraşul Szeredahely [Mercurea] din pământul săsesc, el văzù trecând pe dinainte-i un arap negru, purtând în mână o coasă grozavă. El întreabă cine are o slugă cu un chip aşà de plăcut şi toţi magnaţii, după ce cercetară şi căutară, îi răspunseră că un asemenea om nu se află în armie. Cu puţine zile până a nu se întâlnì Andrei cu Mihai-Vodă, el visă că picase în nişte turme de ţapi furioşi şi că d'abia scăpase, când nişte porci îi sfâşiară mantila şi coiful. Încredinţat că acest vis este un semn de rău, el îl povestì îndată la Alba-Iulia lui Ştefan Bathori şi la alţii. În vreme ce Andrei se scoborà pe scara palatului său din Alba-Iulia ca să meargă la tabăra dela Sas-Sebeş, unul din pintenii săi de aur se sfărâmà şi când eşì pe poartă îşi sfărâmă asemenea şi închietoarea mantalei sale. În sfârşit duhul de superstiţie şi de misticism al Ungurilor merse până a crede că şi schimbarea portului ce ei făcuseră de vr'o câţi-va ani, fusese un semn rău, care arătà că ei trebuie să sufere într'o zi jugul unei naţii străine[1]).

XXXI.

După uciderea lui Andrei, Săcuii se apucară a căutà prin păduri şi prin strâmtori pe nobilii cari umblau rătăcind prin întuneric şi, după ce îi uciseră mai pe toţi, se întoarseră la locul luptei spre a culege jaful. Dar cu cât pusese mai multă grabă spre

[1]) Bethlen, IV, 477—80.

www.dacoromanica.ro

a câştigà această pradă cu atâta perdură din vreme spre a o împărţi, certându-se şi înjurându-se între dânşii, încât p'aci erà să se înhaţe la bătaie cu armele. Fură omorîţi atunci, parte cu Andrei, parte în fuga lor, Ion Beldi cu junele său fiu Pavel, Nicolae Micu, fraţii Tomas şi Emeric Besz, Francisc Romany, comis a lui Andrei, căruia ii scăpă viaţa în luptă, omorînd un Săcui ce-l amerinţà cu moartea, Emeric Lazar, Francisc numit cel Mare, Mihai Caracsoni, meşter căpitan de artilerie, şi mulţi alţii, vestiţi prin meritul şi avuţiile lor. „Săcuii îi ucideau fără milă, încredinţaţi că nimic nu puteà fi mai folositor republicei săcuieşti, decât moartea tutulor acestor oameni, cari îi ţinuse într'o robie aspră, ca pe nişte robi cumpăraţi cu bani. Ei credeau că numai acest mijloc au spre a-şi redobândì starea lor cea dintâi şi a-şi asigura libertatea pe care o doriau cu înfocare“ [1]. Numai un singur nobil, Csomortany, bărbat vestit în războiae, scăpă în Moldova. Acesta este acelaşi care, după cum s'a văzut înapoi, fusese trimis sol de Andrei la Mihai-Vodă şi care, cu toate că credinţa lui erà bănuită lui Andrei, îl însoţi în fuga sa, dovadă puternică câtă uşurinţă pun oamenii în bănuielile lor [2].

Fu atunci o dispută între Săcui, din cari unii voiau să păstreze în viaţă vr'o câţi-va din nobilii prinşi, iar alţii cereau ca să se omoare îndată „aceşti oameni nesuferiţi şi vrednici de ură“; se învoiră apoi a amânà pentru câtă-va vreme moartea unora dintr'înşii. Aceştia erau: Ion Iffiu, fratele lui Andrei, Stefan Kabosi, Gaspar Palosi, Nicolae Bartakuti, Francisc Gereb şi Wolfgang Lazar. Săcuii le legară mânile la spate şi tot înjurându-i mereu îi pornesc ca să-i ducă spre Alba-Iulia la Mihai-Vodă [3]. Înaintea lor, Blasie Ördög duceà, înfipt într'o suliţă, sângeratul cap al lui Andrei Bathori [4], învălit într'o pânză [5]. Până a nu ajunge însă la Alba-Iulia, Săcuii în cale uciseră pe prinşii lor; trupurile lor le aruncară într'un şanţ lângă Alba, iar capetele sângerate şi vinete le asvârliră neîngropate în oraş. Blasie Ördög păstră numai pe Ion Iffiu, pe un fiu al lui Nicolae Micu anume Mihai în vrâstă numai de 12 ani şi capul lui Andrei, pe care îl înfăţişă lui Mihai-Vodă, în 11 ale lui Noembrie [6]. Puseră capul pe o masă şi

[1]) Bethlen, IV, 458—9.— [2]) *Ibid.*, 459.— [3]) *Ibid.*, 460.— [4]) Orteliu, 456.— [5]) Bethlen, IV 460. — [6]) *Ibid.*, 461.

www.dacoromanica.ro

Mihai cătă puțin la dânsul în tăcere, până când, văzênd pe Doamna Stanca ce erà lângă dânsul, înecându-se în lacrimi, o întrebă pentru ce plânge? — *„Pentru-că, respunse această miloasă și simțitoare femeie, aceea ce i s'a întâmplat lui se poate întâmpla și ție sau acestuia“*, arătând pe fiu-său· Pătrașcu. Această vorbă pătrunse inima oțelită a asprului Domn și-i aduse aminte nestatornicia lucrurilor omenești. Cuprins de milă, el plecă capul cu întristare, lacrămile de odată îmbrobodiră fulgerarea ochilor lui și din inimă strigă: *„O săracul popă! săracul popă!“* Astfel plânse marele Cesar când văzù înainte-i capul dușmanului său Pompei [1]).

După aceasta Mihai trimise acest cap, pus sub un disc, lui Malaspina. Acesta puse un zugrav de scoase un portret de pe dânsul, pe care îl trimise Împăratului [2]). Mihai trimise pe Ion Iffiu în închisoare la cetatea Deva și, după povața ce-i dete Logofătul Teodosie, pornì oameni să caute trupul lui Andrei, pe care-l găsiră gol, dar nevătămat de pasări și dobitoace, nelipsind de la dânsul decât degetul cel mic, care fusese tăiat de ucigători, după cum am spus. Trupul mortului fu pus într'un car și, ca să nu fie într'o asemenea stare expus privirilor, când băgară carul în oraș, îl acoperiră cu foi de copaci-verzi. Astfel îl aduseră în Alba-Iulia nouă zile după moartea sa. Îndată, cu mare îngrijire, din porunca lui Mihai, fu trupul învestit cu haine mărețe, întins pe o peatră de marmură și acoperit cu o manta de purpură. Apoi îl duseră în templul cel mic ca să steà până la ziua înmormântării. Câte-va zile după aceea, după ce se adună acolo și deputații ţerii, convocați pentru deschiderea dietei, Mihai trimise de aduse și trupul lui Balthazar Bathori, pe care prințul Sigismund pusese de-l îngropase fără nici o cinste în cetățuia de la Szamosujvar [Gherla] și apoi se făcù înmormântarea lui Andreiu cu o pompă de tot crăiască [3]). Cosciugul erà purtat de juni nobili [4]) și înconjurat de toți boerii români. Armăsarul lui, frumos împodobit cu toate armele sale, urmà după cosciug [5]). Apoi venià Mihai însuși cu fața întristată, cu o mulțime de nobili, ofițeri și popor [6]). Înainte și înapoi pășiau, cu toată cuviința, oștile înarmate și în bună rânduială. Apoi preoții, cântăreții și faclele nu

---

[1]) Bethlen, IV, 461—3.—[2]) *Ibid.*, 462.—[3]) *Ibid.*, 463—8.—[4]) *Ibid.*, 468.—[5]) Stavrinos.—[6]) Bethlen, IV, 468; Orteliu, 461.

www.dacoromanica.ro

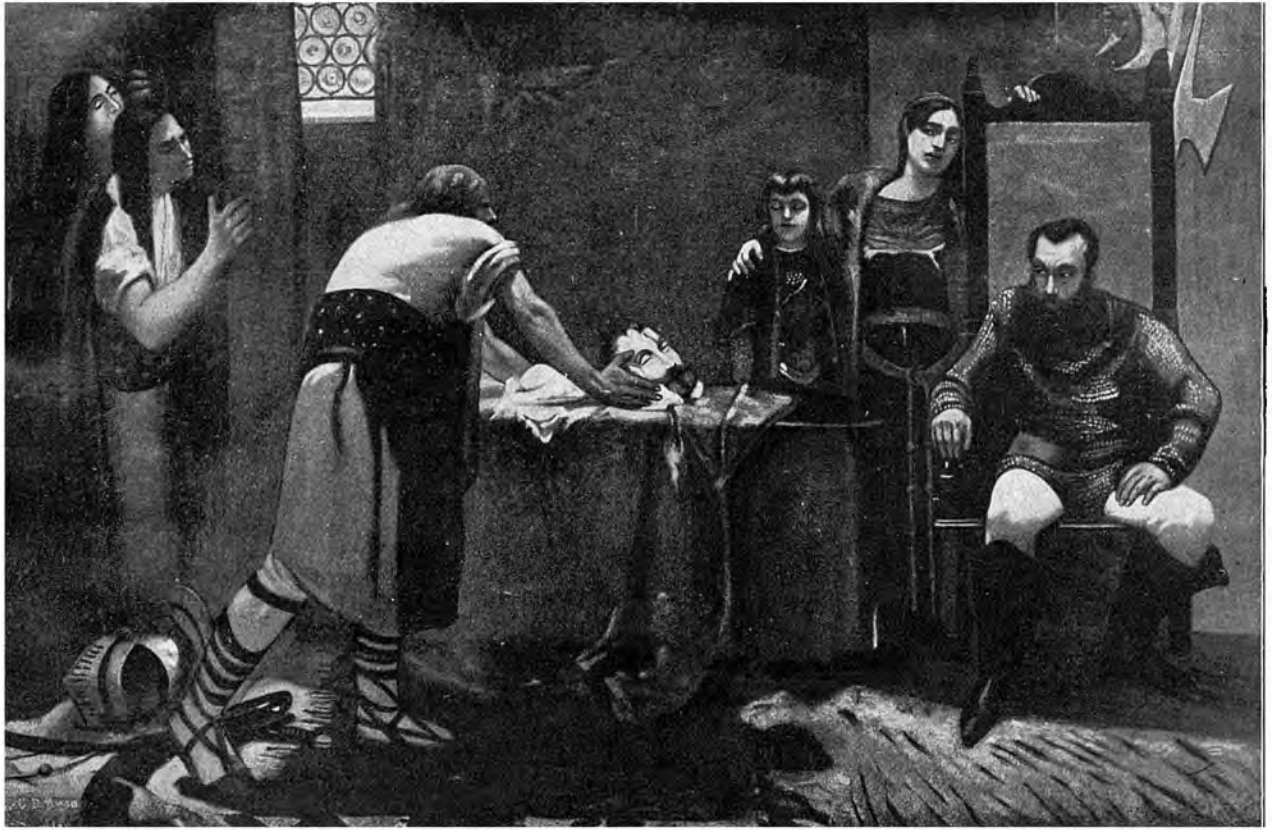

Aducerea capului lui Andrei Báthory.

(«O, săracul popă, săracul popă!»).

www.dacoromanica.ro

mai aveau număr [1]). Astfel duseră trupul lui Andrei în biserica cea mare şi-l puseră în acel monument ce el, în viaţă fiind, zidise pentru frate-său Balthazar. Acolo trupurile ambilor fraţi fură împreunate [2]). În acelaşi templu zăceaŭ de mai multă vreme îngropaţi doi alţi călugări, bărbaţi mari şi puternici, cari periră cu aceeaşi moarte ca Andreiu: Cardinalul George Martiniţiu, ucis din porunca Împăratului Ferdinand, moşul lui Rudolf II, şi episcopul Oradiei, ucis de Griti [3]). Blasi Ördög, ucigaşul lui Andrei, în loc de răsplata ce aştepta de la Mihai, fu osândit a i se tăià capul pentru fără de legea ce făcuse [4]). Toată prada ce Săcuii luaseră de la Andrei şi soţii [lui], în aur şi argint, din porunca lui Mihai, fu vărsată în visteria ţerii [5]).

XXXII.

Mila, îndurarea şi generozitatea ce arătă Mihai-Vodă către cainicul său duşman, mărì favorul popoarelor pentru dânsul, trase inimile nobilimei Ardealului şi lauda tuturor naţiilor străine. Nobilii Ardealului simţiră mai ales atunci că, urîţi fiind de moarte de popoare, singura lor scăpare e Mihai acum. Ei gândiră că, de au perdut cârmuirea ţerii şi au căzut sub un stăpânitor de alt sânge, încai să caute a-şi păstrà starea şi viaţa. Acestea într'adevăr erau atunci foarte amerinţate. Am văzut înapoi ce fel urà şi tratà Săcuii pe nobili. Ostaşii mercenari unguri, poloni, sârbi, cazaci şi alţii, răspândindu-se prin ţară, nefiind sub ochiul straşnic al Domnului, necăjiau încă pe locuitori, iar mai ales pe nobili, făcându-i să simţă toate relele războiului. Apoi chinuita naţie a Românilor din Ardeal, cum află de învingerea dela Sibiiu, se ridică în picioare, groaznică, învierşunată, amerinţătoare [6]). Cu cât fuseseră ei mai cumplit împilaţi de nobilii unguri, cu cât mai mult înnecaseră în inima lor suferinţele ce le aveau către dânşii, cu atât izbucnirea acestei uri fu puternică şi pustiitoare. Românii ardeleni cuvântau astfel şi într'un chip simplu către Unguri: „Sunteţi nişte venetici, cari a-ţi venit prin silă de ne-aţi călcat ţara, ne-aţi răpit pământurile, drepturile, viaţa; ne-aţi chinuit şi ne-aţi aruncat în cea mai cumplită ro-

---

[1]) Stavrinos.— [6]) Bethlen, IV, 468.— [2]) Tomasi, 81.— [3]) *Mag. ist.*, IV, 295.— [4]) Bethlen, IV, 468.— [5]) *Ibid.*

www.dacoromanica.ro

bire. Între noi și între voi n'a domnit dreptatea sau simțământul omenirii, ci numai sila; acum, că ne-am deșteptat, că ne simțim puternici, vrem să intrăm în drepturile și pământurile noastre, ce ne-ați răpit odinioară; vom luà dar pe seamă-ne moșiile și casele voastre, iar pe voi vă vom ucide sau vă vom goni, ca să curățim țara de voi". Aceste idei și simțăminte povățuiră toate revoluțiile făcute sau încercate de Români, dela năvălirea Ungurilor până astăzi. Astfel revoluțiile veacului de mijloc, aceea de la 1437, răscoala dela 1599, până la insurecția lui Horia dela 1784 și revoluția dela 1848, fură mai mult inspirate de setea răzbunării decât de dragostea libertății și, pentru aceea, Românii nu-și putură asigurà libertatea; căci libertatea triumfează fără a-și răzbunà; altmintrelea ea nu mai e libertate ci numai răzbunare. Nici odată și nici într'un loc libertatea nu s'a putut întemeià prin călcarea dreptății și prin cârmuirea groazei. Libertatea nu se ține și nu se întemeiază prin tiranie, ci numai prin libertate.

Românii, crezând a-și asigurà libertatea și a stinge aristrocrația, se puneau de ucideau la aristrocrați și pustiau acareturile lor și, fiind-că mai adesea nobilii apucau de fugiau, ei își vărsau furia mai mult asupra bieților burghezi unguri de prin orașe; și cum treceà furtuna, aristrocrația erà iarăși în păr și Românul iar cădeà în ghiara ei. De asemenea mai mulți Domni români din Principate, dușmani ai aristrocrației, printr'un guvern de teroare, credeau că fac ceva ucigând la boieri, în loc de a ucide boeria. Toată schimbarea erà de persoane, dar duhul de castă și instituția se păstrà, ba încă se mai întărià prin interesul ce insuflà oamenilor cei prigoniți și împilați. Revoluția dela 1848 din Țara-Românească singură pricepù că spre a asigurà libertatea, trebue a lăsà pe boeri a putrezì în pace și a ucide boeria prin proclamarea dreptului comun. Românii ardeleni n'au priceput aceasta nici la 1848; cu atât mai mult ei n'o pricepură la 1599. Ei nu gândiau că nu-e nici drept, nici folositor, nici cu putință de a curățì țara Ardealului și toate populațiile străine, care fac mai a treia parte din totalul populației; ei uitară că o posesie îndelungată aduce drepturi pozitive și netăgăduite, că o naționalitate, ori cât de mică va fi, trebue respectată, căci sfânt e dreptul ce are ea de a trăì în pământul ce ocupă; că acest drept natural e pe d'asupra ori-cărui drept istoric, de vreme ce pă-

www.dacoromanica.ro

mântul este al oamenilor, iar nu oamenii ai pământului. Problemul de dezlegat în Ardeal erà și este, nu cum vor face Românii, Ungurii, Sașii și Săcuii, ca să rămână numai ei singuri într'acea țară și să gonească pe celelalte popoare, ci, proclamând dreptul comun sau egalitatea pentru individe și naționalități, să caute mijlocul de a armonizà împreună, alcătuind un stat federativ. Fără îndoială că numărul Românilor în Ardeal le asigură în ori ce caz o preponderanță naturală și dreaptă în trebile țării și va preface oare-cum Ardealul într'o țară-românească.

Astfel Românii și Ungurii la 1848, luptându-se unii împotriva celorlalți, plecară dela aceleași principii greșite și căzură sub același jug.

XXXIII.

Așa și la 1599, Românii ardeleni, ridicându-se, nu se purtară ca un popor matur, însuflat de dragostea libertății, prin care purtare ei ar fi impus și lui Mihai și asupritorilor lor și ar fi silit și pe unul și pe ceilalți a-i întregì în drepturile lor naturale și sociale, ci, setoși de răzbunare, se apucară să primble torța și paloșul prin palaturile nobililor. Mulți nobili periră atunci. Cei mai mulți scăpară, unii afară din țară, alții sub protecția lui Mihai. Acesta nu puteà să sufere asemenea neorândueli care se descărcau asupră-i. Bănuit încă, până a nu intrà în Ardeal, de Unguri că lucrează prin preoții români a sculà pe țărani împotriva noblimei unguresti, el dorià să dovedească neadevărul acelor bănueli și cu toate că după intrarea sa în Ardeal el fu îndemnat spre uciderea noblimei unguresti, nu numai de către Românii ardeleni și o seamă de boieri, dar încă și de un număr însemnat din cei mari ai Ardealului, în capul cărora erà episcopul catolic Dimitrie Naprazdi. O politică fără inimă ar fi îndemnat poate pe Mihai a-și asigurà stăpânirea Ardealului prin nimicnicirea acestei aristrocrații puternice, care totdeauna erà să-i steà în potrivă; dar inima sa, dorința d'a-și da un nume mare și bun în Europa, care își ațintise ochii acum asupră-i, îl depărtau dela o asemenea faptă, preferind a încercà cu binele a-și trage inimile nobililor unguri. Din nenorocire el nu se mulțumì numai a-i tolerà și protectà, ci se înconjură de dânșii, le încredință posturile cele mai însemnate în arme și administrație și împărțì

www.dacoromanica.ro

iarăși între dânșii averea confiscată dela cei uciși în bătaie sau care pribegiseră [1]). Umilința ce arătau către dânsul acești aspri și trufași nobili și setea cu care vânau favoarea lui, înșelă pe Mihai. El crezù că ei nu vor mai ridicà nici odată capul lor, după ce l-au plecat atât de jos. El socotì că va găsì un reazim și o putere într'înșii și că prin ei va trage inima întregei nații unguresti și va deschide un câmp mare la întinsele și ambițioasele sale proiecte. Aceasta îl orbì și îl făcù de împinse până la nesocotință generozitatea sa către dânșii; și cu cât ei stăruiau în învinovățirile și bănuelile lor, cu cât ei complotau și umblau mai rău să-l surpe, cu atâta el se arătà mai îndurător către dânșii, încât generozitatea lui ajunse o slăbiciune care îl perdù. Aceasta făcù că el, după ce domolì setea de răzbunare a țăranilor români, nu le dete libertatea, spre a nu vătămà interesele nobililor. Adevăr că el nu puteà lucrà în Ardeal împotrivă de ce făcuse în Țara-Românească. Nenorocitul *așezământ de rumânie* ca un butuc îl ţineà în lanț și îl târà spre perzare. El dedese libertatea Săcuilor, nevoit fiind și fiind-că aceștia numai de puțină vreme o perduseră și o doriau cu înfocare. Dar Românii de mai multe veacuri își perduseră libertatea și fiind și mai numeroși, paguba ce ar fi simțit nobilii Unguri ar fi fost mult mai simțitoare. Apoi Săcuii erau o populație foarte războinică, în vreme ce Românii sub împilare uitaseră până și întrebuințarea armelor, ce stăpânirea nu îi lăsà să aibă. Apoi Mihai, ca toți războinicii, credeà mai mult în soldat decât în popor; duhul lui erà mai mult de concherant decât de naționalist. Nobilii în ochii lui erau reprezentanții poporului, nația armată, și pe arme voià a se întemeià. Mihai socotì să urmeze în Ardeal, în privința Românilor, politica Corvinilor, adică a ușurà oare-ce sarcinile țăranilor, a-i ocrotì în contra abuzurilor nobililor și a înălțà mai mulți dintr'înșii în treapta de nobili, ca astfel nația să fie reprezentată în dietele țării. Dar am văzut mai înapoi că această sistemă nu adusese mari foloase Românilor, căci nobilii lor, dobândind interese împotrivitoare gloatei poporului, se aliau cu ceilalți nobili unguri și se lepădau și de naționalitatea lor. Datoria lui Mihai ar fi fost de a da Românilor libertatea din iobăgie și proprietate de pământ spre chezășuirea acelei libertăți și de a da

[1]) Bethlen, IV, 472.

www.dacoromanica.ro

nației o reprezentare deosebită în dieta celorlalte trei nații. Astfel el ar fi dat stăpânirii sale în Ardeal o temelie neclintită. Nici odată ocazie mai bună pentru aceasta nu se înființase ca acum, îndată după bătălia dela Sibiiu, când Ungurii, îngroziți, amorțiți cu totul, se mulțumiau de li s'ar fi lăsat măcar viața. Mai târziu Mihai în zadar vrù: anevoințele crescuse prea mult; ocazia trecuse. Și nu trebue a crede că noi acì judecăm pe Mihai după ideile de democrație ale veacului nostru, iar nu dup'acele ale veacului său, căci urma ne va dovedì că aceste idei erau bine simțite atunci și chiar de Mihai.

De asemenea idei inspirat, Mihai-Vodă deschise în 20 Noemvrie în Alba-Iulia adunarea generală, în care el făgăduì că va păstrà constituția țerii și toate privilegiile, libertățile și daniile nobililor, afară de cele făcute de Sigismund. Reprezentanții depuseră jurământul de credință și, spre răspuns la cererile Domnului d'a i se da provizii și bani pentru ținerea oștilor, s'a orânduit ca de fie-care casă sau poartă (cum se zice în Ardeal) să se deà câte opt măsuri de făină și opt măsuri de ovăz sau orz, și dela zece case câte o vită de tăiat, și fiind omul sărac, în lipsă de vită, să deà trei oi. Asemenea se hotărî ca, de vreme ce s'a dat libertatea Săcuilor, aceștia să aibă a da, după vechiul lor obiceiu, când se schimbă Domnul sau când se însoară, din șease boi unul pe seama Domnului. Această dare se numià de Săcui *friptura de bou*. Încât pentru bani spre purtarea războiului, se hotărî ca să se deà de fie-care casă, fără a fi nimeni scutit, nici domn nici boer, câte șease florini: trei florini să se deà până în 25 zile, socotindu-se din ziua publicării decretului, iar ceilalți trei cu 25 de zile mai târziu. Toate celelalte articole—ce se încheiară atunci și fură cuprinse în actul general al dietei ce se întărì de Mihai-Vodă și se publică[1])—privesc numai interesurile nobililor: dau voie unora dintr'înșii a se întoarce în țară, asigură libertatea Săcuilor, iar pe Români, fără nici o ușurare, îi lăsă în starea de iobagi ai nobililor. Astfel Mihai trădă misia sa în Ardeal și merità d'a cădeà.

[1]) Vezi acest act în *Mag. ist.*, II, 358; Bethlen, IV, 469.

www.dacoromanica.ro

XXXIV.

În vremea aceasta se răspândì faima în Ardeal cum că o oştire turcească ar fi intrat în Ţara-Românească pe la începutul lui Decemvrie şi mulţi se îngrijiră; dar aceasta perì îndată, lămurindu-se cum că Turcii ce intraseră în ţară, cu toate că bine armaţi, după obiceiul lor, erau însă puţini şi veniseră numai ca să cumpere miere şi unt, aceea ce făcând, eşiră din ţară, fără a vătămà pe nimeni. Cu toate acestea Mihai, îngrijindu-se, pornì o mie de călăreţi în Ţara-Românească, care să împiedice astfel de veniri ale Turcilor şi să apere ţara [1]. Scurt după aceea Mihai pornì şi pe fiu-său Pătraşcu în Ţara-Românească cu o seamă de oaste, spre a cârmuì ţara în locul lui, şi-i dete de curator pe Pancratie Sennyei, pe care însă după o lună îl rechemă înapoi, nu se ştie din ce pricină [2]. Mihai poruncise la o seamă de nobili din Ardeal ca să însoţească pe Pătraşcu în Ţara-Românească; dar ei începură a tremurà toţi, gândind că merg la peirea lor, de se vor duce în Ţara-Românească, şi rugară pe Mihai d'a amânà de o cam dată pornirea lor, la care el se învoì [3].

La sfârşitul dietei, Mihai puse de aduse la Alba-Iulia vistieria prinţului Sigismund, ce el pusese în cetăţuia Vecs, sub paza lui Ştefan Bodoni. Erà un număr însemnat de vase de argint: cupe, talere, discuri, vasuri şi, între altele, nişte cupe de argint aşa de mari încât doi oameni abià puteau duce una goală; pe lângă aceste mai erau podoabe de cai, platoşe, şeli garnisite cu petre scumpe şi diamanturi, săbii, pumnaluri, paloşe, hangeruri, securi şi alte lucruri asemenea; apoi mai multe veşminte scumpe, preţuite 32 mii florinţi, din care unul împodobit cu diamanturi erà preţuit 15 mii florinţi; pe urmă un mare număr de monete de aur, numite de Portugalia, din care una făceà zece galbeni de aur. Când intră Mihai ca să vază această avuţie în casa unde erà aşezată, răpit de mirare strigă: „Ce de bani am să fac d'acì, ca să-mi plătesc ostaşii şi oamenii mei". Preţul se ridicà într'adevăr la mai multe sute mii de florinţi [4]. Mihai îşi aşeză apoi oştirea în deosebite comitaturi pentru iernat, împărţind-o mai ales prin cetăţi; dar oare-care escesuri ce făcură ostaşii, iar mai ales

[1] Cronica lui Fuchs; Guerrin, 508—9.—[2] *Ibid.*—[3] Bethlen, IV, 470.—[4] Idem, 471.

www.dacoromanica.ro

Ungurii, Sârbii și Cazacii, ridicară plângeri din partea locuitorilor, iar mai cu seamă din partea nobililor, cari alergau la Mihai văitându-se. La aceste plângeri, Mihai răspundeà adesea cu bunătate, zicând: „că acestea se fac fără știrea lui, făgăduind că va pedepsì straşnic pe cei vinovaţi; că de vreme ce, din mila lui Dumnezeu, Ardealul este acum al lui, el se va silì spre a face să domnească într'însul pacea și liniștea și ca nimeni să nu încerce vr'o pagubă“ [1]).

În vremea aceasta, cuprins de mânie asupra lui Ion Maro, puse să-l caute și să-l gonească prin toată țara, până îl vor prinde. Este știut că acest secretar al lui Mihai desvălise mai întâiu prințului Andrei proiectul stăpânului său d'a năvălì în Ardeal. Mihai îi iertă cu generozitate această vină; dar în ajunul bătăliei dela Sibiiu, nemulțumitorul Maro trecuse din tabăra lui Mihai în aceea a lui Andrei, nădăjduind că acesta va izbândì. Mihai care iertase întâiu pe Maro, intră într'o mânie furioasă la această nouă a lui trădare. Maro, care aflase mânia Domnului asupră-i, rătăceà pe ascuns într'o parte și într'alta, în sate și orașe, pe la deosebiți nobili, căutând vr'o ocazie spre a fugì în Ungaria. Astfel umblând, el se duse din întâmplare sau într'adins la Ștefan Tholdi, nobil ungur, rugându-l a-i da un azil, ca să scape de goana ce-i da Mihai. Tholdi îl primì și-i făgăduì că va fi în siguranță în casa lui; dar, temându-se de Mihai și dorind a dobândì favorul său, îi descoperì îndată că Maro este ascuns la dânsul. Târît la Alba-Iulia, Maro fu dus înaintea lui Mihai, care, după ce îl mustră pentru fără-de-legea lui, îl dete pe mâna călăilor harnici a chinuì pe vinovați. Aceștia îl legară strâns de picioare și de mâni la un stâlp, care se aflà într'una din mahalalele Albei; apoi îi ciontiră mai întâiu picioarele, pe urmă genuchii, unul după altul, și în sfârșit brațele până în coate. Trupul lui, sfâșiat și despuiat de toate veșmintele, rămase două zile în privirea tuturor, acoperit de noroi și de sânge.

Dar să întoarcem mai bine ochii dela această uricioasă priveliște, tânguind barbaria acelor timpuri [2]).

---

[1]) Bethlen, IV, 472—3.— [2]) Idem, 474—7.

www.dacoromanica.ro

XXXV.

Mihai-Vodă trimisese o deputaţie de două persoane, între care şi Petru Armeanul [1]), ca să meargă la Praga să vestească Împăratului norocita biruinţă asupra lui Andrei şi cuprinderea Ardealului. Ajungând deputaţia la Viena şi dând lui arhiduca Matei această înveselitoare ştire, el puse îndată a se cântà în toate bisericile *Te Deum laudamus* şi, poruncind să ducă toate tunurile pe bulevarduri, sloboziră mai multe salve de artilerie spre semn de bucurie. Arhiduca Matei dărui căpeteniei deputaţiei un lanţ de aur şi la soţii săi câte un pahar de argint suflat cu aur; apoi deputaţia porni înainte şi se duse la Pilsen, unde găsì pe Împăratul [2]). Ea raportuì Împăratului de izbânda dobândită. Această ambasadă fu vesel primită de Mărirea sa şi, fiind bine dăruită, primì poruncă a se întoarce înapoi.

Împăratul scrise îndată Papii, vestindu-i norocita cuprindere a Ardealului şi (necunoscând încă moartea Cardinalului) plângându-se foarte de purtarea Cardinalului, învinovăţindu-l că este în înţelegere cu Turcii şi rugând pe Sfinţia sa d'a-l afurisì şi a-i luà înapoi pălăria de cardinal. Într'aceeaşi vreme sosì la Roma şi scrisorile episcopului Malaspina, care vesteau moartea Cardinalului. Tot atunci solul craiului Poloniei făcù cunoscut că învingerea şi moartea Cardinalului adusese mari neplăceri la toată curtea craiului Poloniei şi că toţi strigau împotriva Malaspinei. Cu ocazia acestor deosebite scrisori, Papa convocă, la 12 Ianuarie 1600, o congregaţie de nouăsprezece cardinali ca să chibzuiască de trebue a cere vre-o satisfacţie şi a hulì omorîrea Cardinalului. Papa mai întâiu şi apoi cei mai mulţi din cardinali fură de părere „că nu trebue de o cam dată a procedà nici cu censura, nici a cere vr'o satisfacţie despre moartea Cardinalului, cu atât mai mult că el fusese ucis în războiu, purtând arme şi într'o haină şi meserie deosebită de aceea de cardinal; că nu se ştie cine l'au ucis şi dacă aceea ştiau sau nu că ucid un cardinal, nici dacă sunt ei catolici sau schismatici şi afară de juridicţia Sfântului Scaun; că, înainte d'a procedà la afurisanie, trebue a face vr'o formă de judecată, pe care în acea ne-

[1]) Bethlen, IV, 462; Orteliu, 456.—[2]) Guerrin, 502; Orteliu, 456; Bethlen, IV, 462.

www.dacoromanica.ro

hotărîre nu știu de unde s'o înceapă; c'apoi, cu aceasta, Papa ar supără pe Împăratul și pe prințul Țării-Românești, pentru pisma acestora asupra Cardinalului, a cărui memorie ei se vor silì a o înnegrì cât vor puteà; că în acel caz ei ar puteà privì ca făcute indirect împotriva lor acele proceduri și censuri și vor face a se compune cărți împotriva Cardinalului, în care nici colegiul cardinalilor, nici Sfântul Scaun nu vor fi cruțați; că mai bine este să aștepte sosirea nunciului Malaspina, care acum lăsase Ardealul și se aflà în cale spre a se întoarce la Roma și dela care vor aflà mai multe și mai deslușit și vor ști ce este de făcut" [1]).

Se vede că mai târziu Papa se hotărî a pedepsi uciderea Cardinalului, osândind, după cum spune analistul Timon, pe toată nația săcuie de un post strașnic de o sută de ani [2]). Malaspina, întorcându-se la Roma, Papa îl făcù să simță că aflase purtarea lui, căci îi poruncì să se tragă în episcopatul său, unde murì de mâhnire, ducând dorul pălăriei de cardinal [3]).

XXXVI.

Ci dar în mijlocul acestor vremi, la 2 Noemvrie, generalul Basta, pe care arhiduca Maximilian, depărtându-se la Viena, îl lăsase locotenent în locu-i la Casovia și în Ungaria de sus, însoțit de Mihai Sekeli, Pavel Nias și David Ungnad, se duse cu oștile lor la Oradea-Mare, purtând cu dânșii și o mare sumă de bani ce Împăratul trimisese la Casovia pentru plata armiei. Ei vroiau să vie în Ardeal spre a da ajutor lui Mihai întru cuprinderea acestei țeri, când aflară că Mihai a și izbutit a cuprinde această țară fără a mai așteptà ajutorul lor [4]). Cu toate acestea, Basta hotărî a intrà cu armia sa în Ardeal, cu pretenția d'a cârmuì țara în numele Împăratului. David Ungnad, sfetnic însemnat al Împăratului, strălucit prin multe solii la Constantinopol și într'alte părți, apucă înaintea lui Basta și, însoțit de Petre Lasli, sosì în 12 Noemvrie la Alba-Iulia spre a curtenì pe Mihai-Vodă despre norocita sa biruință. Acesta le dete audiență a doua zi în 13, la opt ceasuri de dimineață, primin-

[1]) Ossat, II, 122. — [2]) Katona, XXVII, 600. — [3]) Ossat, II, 122; Bethlen, IV, 467—8.— [4]) Guerrin, 500; Orteliu, 455.

www.dacoromanica.ro

du-i foarte bine. După aceea le trimise acasă capul lui Andrei Bathori, pe care îl bălsămise. Ungnad puse îndată de scoase un portret după cap, foarte asemănat. În 17 Noemvrie, când Ungnad voì să plece, Mihai, care primise în dar dela dânsul un ban de aur mare, pe care erau zece portrete ale Împăratului, îi trimise și el, printr'unul din cei mai mari ai săi ofițeri, o harșa frumoasă, rugându-l s'o primească cu bună-voință. Ungnad primì acest dar, arătând o mare mulțumire și apoi pornì din Ardeal[1]).

Mihai-Vodă, aflând de venirea lui Basta, trimise îndată vr'o mie de oameni către cetatea Husta de pe Mureș, care e cheia drumului ce din Polonia, Ungaria și Moldova duce în Ardeal. În această cetate erà o garnizoană de 19 companii de trabanți, cărora se poruncise d'a se ține bine acolo până la cel din urmă om; dar ei, văzând cetatea ocolită și izbită, perdură curajul și se închinară cu condiție că li se va cruțà viața. Întrând Valonii lui Mihai în cetate, puseră mâna pe avuții neprețuite, căci acolo Bathori și mulți nobili își lăsase averile lor. Spun că aceste avuții se urcau la zece milioane[2]). Tot atunci Mihai cuprinse și Lipova și alte orașe din Banat[3]).

Basta, intrând în Ardeal, prinse la Somlyo [Șimlău] pe Ștefan Bathori, care fugise acolo dela cetatea Husta. El îi făgăduì că-i va dobândì ertare dela Împăratul, dacă va mijlocì predarea cetății Uioara, cea mai puternică a Ardealului și unde erau atunci în garnizoană 2.000 trabanți cu multe arme. Ștefan Bathori primì a-și cumpărà libertatea prin predarea Uioarei. Mihai se grăbì a trimite o garnizoană în acea cetate. Astfel acum, prin predarea acestei din urmă cetăți, Ardealul întreg căzù sub stăpânirea lui Mihai[4]). Atunci, pentru întâiași dată, se întâlnì în față Mihai cu Basta, al cărui nume erà menit a fi înscris cu sângele său în istoria vieții sale. Ei nu-și plăcură și, după ce își arătară antipatia lor în public prin vorbe amare și împungătoare, ce unul ziceà asupra altuia, și mușcându-se prin satire, împrejurările îi aduse îndată a și-o arătà prin fapte[5]).

Să ne oprim puțin asupra acestui geniu fatal al Eroului român.

George Basta erà de neamul lui arnăut, dar născut într'un

[1]) Guerrin, 507; Orteliu, 458—9.—[2]) Guerrin, 500; Orteliu, 459; Beyerlinck, II, 262.—[3]) Guerrin, 502.—[4]) Idem, 501; Orteliu, 455; Bisseliu; De Thou, 334.—[5]) Spontoni, 91; Bisseliu.

www.dacoromanica.ro

sat numit la Rocca, lângă Tarent, la anul 1547; tatăl-său Dimitrie, nobil din Albania, își părăsise țara împreună cu alte familii spre a scăpà de tirania otomană și trecuse în Puglia sub umbrirea craiului Spaniei, care îi făcuse o pensie anuală și îi dedese comanda unei companii de lăncieri tot arnăuți, cu care îl trimise la Milan. El luă de soție o damă din Alexandria și avù doi feciori, din care cel mai mare Nicolae, ajunse locotenent-general de cavalerie în armià craiului Spaniei, cel d'al doilea, George Basta, intră la patrusprezece ani ca soldat în compania tatălui său, apoi, după moartea lui, trecù ca stegar în compania fratelui său. El ajunse curând locotenent în acea companie, pe urmă căpitan de archebuzieri călări, căpitan de lăncieri, sfetnic de războiu. El comandà un regiment de călărime de arnăuți, când duca de Parma fu numit cârmuitor în Țerile de jos, la 1579, și el se perfecționă în meseria armelor sub acest mare căpitan, care, recunoscând meritul lui Basta, îl făcù comisar general de călărime la anul 1580. El se deosebì în asedierile cetăților Anvers (1584) și Bonna (1588); însoțì în Franța pe duca de Parma în ajutorul Ligei în anii 1590 și 1592; asemenea făcù parte din expediția comitelui Carol de Mansfeld în Franța la 1593. După aceea merse de făcù câte-và campanii în Ungaria, se întoarse iarăși în Țările de jos la 1596 și, la 1597, fu cerut de Împăratul dela Filip al II-lea, craiul Spaniei, ca să-l lase să intre în slujba sa și, dobândind, îl numì general de artilerie și guvernator al cetății Vienei și apoi general în oastea arhiducei Maximilian, fratele Împăratului. El erà mare și plin la trup, gras la față, ochii mari și privirea aspră, gura potrivită, dar buza de sus cam ridicată, fața măslinie, caracterul fisionomiei lui arătà viclenia; iar caracterul lui moral vom lăsà ca faptele lui să ni-l vedească [1].

XXXVII.

Mihai-Vodă se supără de venirea lui Basta, nu voì în nici un chip a-l cunoaște ca general căpitan al țerii, zicând că el este

[1] Spontoni, 58—9, 336—7; Sirtori; Beyle, VI, 495.—Basta e autorul a două scrieri despre arta militară: 1) *Maestro di campo generale*, Veneția 1606, în 4°; 2) *Governo della cavalleria leggiera*, Francfort 1612, in fol. Cea dintâiu din aceste scrieri se află în Biblioteca dela Sf. Sava în București, împodobită cu un portret al lui Basta; cea de a doua am găsit-o în Biblioteca Națională din Paris.

www.dacoromanica.ro

numit căpitan general și prinț vasal și tributar al Împăratului; el făcù cunoscut lui Basta că, de vreme ce a biruit pe Cardinalul fără ajutorul nimului, va puteà păstrà prea bine țara în supunere și el ar face bine a se trage în Ungaria de sus, căci n'are trebuință nici de dânsul nici de oștile sale [1]. Dar Basta, care erà sigur a dobândì el dela Împăratul cârmuirea Ardealului, nu numai că nu voì a ascultà cererea lui Mihai, dar încă pretinse să pună garnizoane nemțești prin cetățile Ardealului, silind pe Mihai, în numele Împăratului, a primì aceasta măcar pe o vreme, până când Ardealul va fi cu totul liniștit și nu va mai aveà a se teme de năvălirea străinilor [2]. Mihai Vodă, care primise, în numele Împăratului și numai ca locotenent al lui, jurământul de credință al ţerii Ardealului, jurase asemenea că va păstrà toate privilegiurile și drepturile acestei țări. El erà hotărît a-și ține jurământul chiar împotriva Împăratului, al cărui scop înțelese că erà a reduce țara într'o provincie a Împărăției, iar nu a o ține ca o țară deosebită, liberă și numai dajnică Coroanei sale, după cum se făgăduise întâiu. Afară de aceasta Mihai nu voia să lase din mâna-i guvernul Ardealului, pe care îl câștigase cu sabia și a-l vedeà mai ales trecând în mânile lui Basta, pe care de acum nu-l puteà suferì.

Peste puțin ura acestor doï oameni se vădì publicului într'o ciocnire, care fu p'acì a aprinde flacările războiului între dânșii. Basta, spre a începe îndeplinirea voinței sale d'a pune garnizoane din oștirea sa prin cetăți, trimise o ceată de Germani ca să intre în cetatea Husta de pe Tisa. Dar comandantul român ce Mihai pusese în acea cetate, nu voì să primească înnăuntru oamenii lui Basta și, închizându-le porțile cetății, îi respinse înapoi cu vorbe răstite. Oastea împărătească fu nevoită a petrece noaptea aceea în câmp pe o brumă și un frig mare și pe urmă a se întoarce îndărăt. Basta, aflând aceasta, se înfurie foarte și îndată începù a se gătì de războiu, trimițând să-i vie călărimea din Silezia și pedestrimea după marginile vecine ale Ungariei și întocmindu-și astfel o numeroasă oaste sub arme. Mihai nu se lăsă mai în urmă și își strânse și el pe lângă sine toate puterile. Amândouă taberile erau acum gata a începe războiu între dânsele și a se dumicà una pe alta. Dar jurisconsultul Pezzen, om înde-

---

[1]) Orteliu, 460.—[2]) De Thou, 335.

www.dacoromanica.ro

mânatec, ce se aflà atunci în Ardeal, alergând când la Mihai când la Basta și arătându-le primejdia în care se expune creștinătatea, deschizându-se între ei un războiu civil, pe când Ibraim-Pașa în Ungaria începeà a amerințà prin mișcări războinice,—izbutì, prin autoritatea cuvintelor lui, a-i împăcà și, deși ei urmară a se urî în inimă, dar în vederea oamenilor trăiau în pace[1]). Mai apoi însă, rugat de Basta, Mihai primì în 24 Decemvrie, în cetatea Husta, pe lângă garnizoana românească și 200 de soldați ai Împăratului. În orașele Tatta și Somlyo [Șimlău] încă erau niște cete de Nemți[2]). Iar în celelalte cetăți Mihai nu lăsă să intre garnizoane împărătești, zicând că aceasta este împotriva privilegiurilor și libertăților țerii[3]) și că acum războiul încetând într'această țară, el n'are trebuință d'alte puteri, decât d'ale lui[4]). Aflând el prin comisarul împărătesc Pezzen că Împăratul voește a da cârmuirea Ardealului lui Basta, se mânie foarte de înșelăciunea, nemulțumirea și perfidia împărătească și strigă tare că în această revoluție, Ardealul a dobândit mai mult un stăpân puternic, al cărui jug nesuferit îl va împovorà, decât un apărător împotriva puterii turcești[5]). Mihai imputà încă prin vorbe amare cruzimea, scumpetea și obrăznicia cu care puțin mai nainte oamenii împărătești trataseră Ardealul[6]). În urma acestora, Domnul făcù sfat cu toți boierii români și nobilii Ardealului, arătându-le lupta ce are cu oamenii împărătești pentru drepturile țării. La acest sfat toți fură de părere și îndemnară pe Mihai ca să ție domnia acestei țări, fiind numai tributară cătră Împăratul. Spre a face cunoscut Împăratului această hotărîre a țării, Mihai îi trimise îndată doi soli, pe Banul Mihalcea și pe Logofătul Stoica, cei mai străluciți dintre sfetnicii lui[7]). Aceștia, sosind în 13 Ianuarie (1600) la Pilsen, înfățișară mai întâiu Împăratului, din partea lui Mihai-Vodă, sabia, buzduganul și steagul lui Andrei Bathori, precum și calul ce el încălecase în bătălie[8]). Apoi ei îi făcură cunoscut că Mihai-Vodă nu se privește în Ardeal decât ca un guvernor spre a administrà țara și a o păzì de năvălirile dușmanilor și că, sub acest titlu, el voește ca Împăratul să i-o încredințeze; al doilea cereau ca să se ho-

---

[1]) Bisseliu.—[2]) Guerrin, 510; Orteliu, 460.—[3]) De Thou, 335.—[4]) Guerrin, 510; Orteliu, 460.—[5]) De Thou, 335.—[6]) Istvanfi, 454.—[7]) *Mag. ist.*, IV, 295.—[8]) Orteliu, 461.

www.dacoromanica.ro

tărască ce să facă cu orașul Clujului, care de mai multe ori necunoscuse și trădase autoritatea împărătească și merită o pedeapsă pilduitoare; și, în sfârșit, cum să se poarte cu acei nobili din Ardeal, cari fugiseră și acum cereau iertare, vrând a se întoarce înapoi. Solii, după ce fură ascultați cu multă bună-voință de Împăratul și după ce M. S. ținù sfat, fură bine dăruiți și trimiși înapoi cu mare cinste, cu acest răspuns: „Că Împăratul va trimite comisarii săi în Ardeal și că printr'înșii va face cunoscut lui Mihai voința sa“ [1]. În vremea aceasta sosise la curtea împărătească scrisori secrete ale lui Basta împotriva lui Mihai-Vodă, prin care el făceà cunoscut sfatului împărătesc că acest prinț voià să uzurpeze suveranitatea țerii; că omenia ce acest om barbar afectează și dragostea ce el arată că are pentru popoarele învinse măresc bănuelile și e de temut ca rugăciunile cele vii ce el face Împăratului pentru păstrarea privilegiurilor țerii și spre a-l îndemnà a nu trimete într'însa oștiri străine, să nu ascunză gândiri ambițioase [2]. Aceste scrisori aruncară în deosebite păreri sfatul împărătesc sau, mai bine, acea camarilă de femei și de iezuiți ce cârmuià Împărăția în locul slabului și leneșului Rudolf al II-lea. Unii, câștigați cu totul în favorul lui Mihai, strigau că Basta scrie ca un rival și ca un pizmaș al gloriei sale; că Mihai este mult credincios Împăratului și un căpitan cu merit și cu vitejie sublimă. Dar alții, a căror părere biruì, ziseră că trebue a da mai mult crezământ lui Basta, căpitan credincios și cu sfat înțelept, decât lui Mihai, a cărui năsățioasă ambiție de a domnì este deobște cunoscută [3].

XXXVIII.

Mihai, sigur acum că după-ce l'a ajutat norocul ca să coprinză Ardealul, îl va ajutà ca să-l și stăpânească, așteptà cu o veselă nerăbdarea sosirea comisarilor Împăratului și urmà a administrà Ardealul ca pe o țară a sa. La 9 Februarie el convocă dieta țării [4], unde, după zisa unui cronicar sas, nu făcură alta decât „mâncară, băură și numărară bani lui Vodă“ [5]; iar după măr-

[1]) Orteliu, 462; Bethlen, IV, 483; Guerrin, 502.— [2]) De Thou, 334; Doglioni *Del theatro universale de prencipi*, II, 745.— [3]) Spontoni, 95—6 — [4]) Bethlen, IV, 484.—[5]) Cronica lui Fuchs.

www.dacoromanica.ro

turia istoricului Bethlen, această sesie se vede a fi fost mai serioasă, căci Mihai, începând a se deziluzionà de nobilii unguri şi vrând a face oare-care uşurări poporului, aceştia începură a-l rugà d'a nu se atinge de privilegiurile lor. Ei îndrăzniau a vorbì de privilegiurile lor, atunci când cu ori-ce jertfă trebuià a unì pe toţi locuitorii ţării spre a apărà privilegiurile ţării ce erau amerinţate de Nemţi. Domnul, furios de aceasta, răspunse, lovind cu mâna mânerul săbiei sale şi strigând: „Iată privilegiul vostru“! Din nenorocire el amerinţă numai, dar nu lucră. Într'adevăr acum erà mai greu d'a o face decât îndată după bătălia dela Sibiiu. El apucase din nenorocire a jurà paza constituţiei ţării şi, credincios jurământului, ca un Domn constituţional, el nu puteà preface nimic în ţară fără învoirea dietei. El nu voià încă să facă ca Sigismund, să silească dieta prin împilare a-i împlinì voinţa. Ast-fel acum, ca şi mai pe urmă, ne vom încredinţà că buna credinţă îl perdù pe el şi tocmai această virtute i-o tăgăduiră duşmanii săi. Ungurii îl învinovăţiră atunci că el ar fi vrut să stingă nobilimea şi că ar fi şi făcut-o, dacă Dimitrie, arhiepiscopul Bulgarilor, nu s'ar fi dus cu Biblia la dânsul ca să-l întoarcă din acea hotărîre. Vom mai vedeà în urmă această învinovăţire repetându-se de mai multe ori, la care singurul răspuns ce Istoria poate da spre a o nimicnicì este: că Mihai a avut multe ocazii d'a o face, ba încă şi împrejurările l'au îndatorat spre aceasta,—şi tot n'a făcut-o. Asemenea suntem la îndoială de arătarea ce singur numai Bethlen face, cum că Mihai ar fi poruncit în acea vreme lui George Ratz, comandandantul cetăţii Deva, a aruncà în Mureşul îngheţat pe junele Ion Iffiu, ce se aflà acolo la închisoare[1]. Mihai erà un om iute la mânie, dar nu erà crud. Viaţa lui ne dovedeşte. Cu ce generozitate nu l-am văzut purtându-se într'atâtea rânduri către boerii din Ţara-Românească ce complotase peirea lui? Apoi am văzut dorinţa lui d'a trage prin bunătate inima Ungurilor şi îl vom vedeà în privinţa lor generos până la nesocotinţă. Într'aceea Mihai, spre a păstrà memoria biruinţei sale în Ardeal, puse de tăie o medalie care se află în cabinetul împărătesc dela Viena bătută în aur şi trăgând zece galbeni. Pe faţa principală se vede portretul lui Mihai. Atât împrejurul portretului, cât şi pe cealaltă parte se cuprinde titlul lui în latineşte ast-fel:

[1] Bethlen, IV, 485.

www.dacoromanica.ro

„Michael Valachiae Transalpinae Waiwoda, sacrae Caesareae Regiae Majestatis Consiliarius per Transylvaniam Locumtenens, cis Transylvaniam partium eius super exercitu Generalis Capitaneus“. Şi în mijloc: „a Deo vigilantia, virtute et armi victoriam nactus (1600)[1].

Acest titlu dovedeşte că această medalie nu s'a tăiat după cuprinderea Moldovei, precum au lămurit unii istorici. Şi într'adevăr, zice Ioachim, veghereа lui erà neobosită. Ea nu-l părăsià nici odată şi el a arătat în toate împrejurările că ştià să se păzească de cele mai mici lucruri ce l-ar fi putut vătămà; vitejia lui erà în tot chipul încercată şi într'aceasta duşmanii săi cei mai învierşunaţi îi da dreptate. În sfârşit, născut, ca să zicem aşà, în tabără, crescut sub corturi, mănuind armele mai bine decât ori şi cine din ai săi, el nu dete de minciună deviza sa. În sfârşit, împreună într'însul virtuţile ce un poet cântà despre un alt erou:

Labor impiger, aspera virtus
Vis animi excellens ardor, vigilantia cura,
et durum tractandis robur in armis[2].

Mihai-Vodă, care mai de mult făgăduise că se va duce la Braşov şi fusese împiedecat prin venirea solilor şi prin alte trebi, se duse în sfârşit în acest oraş la 1 Martie, unde intră cu mai mult de 6.000 călăreţi şi pedeştrii şi cu o pompă necrezută. La 9 Martie ajunse în Braşov un sol dela Împăratul turcesc, Paşa dela Temişoara[3], bătrân venerabil numit Huraia-Aga. Mihai îi eşì înainte cale de o jumătate de mil[4]) de oraş, la Ghimbav[5], cu o cavalcadă măreaţă. Când se întâlniră, şi unul şi altul se deteră jos după cai şi, după ce se îmbrăţişară, Aga luă dela Mihai o pală persienească ce acest Domn purtà la coasta sa şi îi dăruì alta turcească împodobită cu aur şi petre scumpe. Pe lângă aceasta, îi mai dete[6] un steag verde spre semn de protecţie otomană[7], mai multe pene de erodiu din cele mai frumoase, spre a face egrete, şapte cai de preţ şi un foarte bun şoim.

[1]) Mihai Voevodul Ţării-Româneşti, Consiliarul Majestăţii Sale Imperiale, crăiesc locuţiitor al Ardealului şi General Căpitan peste armia din părţile cele dincoace de Ardeal, dobândind dela Dumnezeu biruinţă prin veghere, virtute şi arme, 1600.—[2]) Ioachim, *Das neu eröfnete Münz-Kabinet.*—[3]) Cronica lui Fuchs.— [4]) De Thou, 508; Doglioni, *Del theatro*, II, 745.— [5]) Cronica lui Fuchs.—[6]) De Thou, 508.—[7]) Spontoni, 97.

www.dacoromanica.ro

Aceste daruri fură purtate înaintea lui Mihai și astfel ei intrară amândoi în Brașov în zgomotul artileriei întregi [1]). Trimisul turc se silì în tot chipul spre a îndupleca pe Mihai d'a se dezlipì de Împăratul Germaniei spre a se alià cu Sultanul. Mihai îi răspunse cu bună-voință, dar îi declară curat că el nici odată nu va recunoaște altă autoritate decât p'a Împăratului creștinesc [2]). Tot atunci sosiră și trimișii Împăratului cătră Mihai Vodă, neamțul David Ungnad și ungurul Mihail Sekeli, căpitan în Sathmar [3]). Ei fură martori la această primire făcută solului turcese. Lui Mihai îi părù bine d'aceasta; el nu se îndoì că o priveliște așa de nouă nu-i va pune în grije și că bănuelile ce-i va cuprinde îi va face a fi mai înduplecători. Cu toate acestea el le dete să înțeleagă că ei nu trebue a se scandalizà de ce văzuseră; că el nu puteà a nu primì cu cuviință un ambasador și de a-i face cinstea ce i se cădeà, fără de a fi privit de toți ca cel mai puțin politicos dintre toți prinții [4]). Mihai pornì înapoi pe solul turcesc, făcându-i multe daruri și cinste mare, trimițând Sultanului vorbe pașnice și, în secret, făgăduind munți de aur, cum se zice [5]). Agenții împărătești, înfățișindu-se înaintea Domnului, îi ziseră: „că Cesarul, pentru atâta credință și slujbe memorabile ale lui, îi făgăduește toată clemența și toată bunătatea sa împărătească; dar, fiind-că împrejurările și starea Ardealului o cer, el îi poruncește d'a se întoarce îndată în Țara-Românească și d'a păzì hotarele împotriva Turcilor". Spre dovadă de favorul Cesarului, ei îi înfățișară o carte împărătească cu această cuprindere [6]):

XXXIX.

„Rudolf al II-lea, din mila lui Dumnezeu Împărat al Romanilor, pururea august.

„Noi recunoaștem și facem a se recunoaște prin cuprinderea acestora tutulor:

„După ce, din mila a-tot-puternicului Dumnezeu (pentru gloria căruia ne luptăm împotriva națiilor păgâne și barbare), Ardealul a fost supus puterii noastre și strălucitul Mihai-Vodă din Țara-Românească, înflăcărat de un mare zel pentru creștinătate, a supus pe sine și țara sa Maiestății noastre și ne-a dovedit

[1]) De Thou, 508.— [2]) Orteliu, 463.— [3]) Cronica lui Fuchs; Bethlen, IV, 486; De Thou, 508.— [4]) *Ibid.*, 509.— [5]) Bisseliu.— [6]) Bethlen, IV, 487.

www.dacoromanica.ro

credinţa sa cătră noi prin fericitele şi curagioasele sale întreprinderi împotriva Turcului şi în Ardeal, unde a tras această ţară de sub domnirea nedreaptă a cardinalului Bathori şi a dobândit o mare biruinţă; atât pentru îngrijirea cu care priveghem la păstrarea posesiilor noastre, cât pentru bunătatea şi dărnicia noastră obişnuită cătră supuşii şi vasalii noştri, am vrut să mărturisim că statornica credinţă a strălucitului Voevod Mihai cătră noi şi slujbele sale ne-au fost plăcute, încredinţaţi nu numai că strălucitul Voevod va urmà a fi credincios precum a fost, dar încă că urmaşii vor imità această lăudată pildă de credinţă şi de curagiu; pentru aceea, din chiar voinţa noastră, după ce am chibzuit îndestul, primim în credinţa şi clientela noastră şi aceea a următorilor noştri crai ai Ungariei pe numitul Mihai-Voevod şi copii săi şi ţinutul său Ţara-Românească, precum o mărturisim prin aceste cărţi. Astfel, de câte ori va fi trebuinţă, pe cât vom puteà, noi îi vom da ajutor, pentru ca domnia acestei Ţări Româneşti să treacă regulat dela persoana strălucitului Mihai la legiuiţii săi copii de sexul bărbătesc, dela cel dintâiu născut la cel dintâiu născut, cu această condiţie însă, că de câte ori se va înfăţişà un nou caz de moştenire, acel ce va moşteni va face nouă şi următorilor noştri jurământul de credinţă ce Mihai ne-a făcut. Spre dovada acestor cărţi, scrise cu mâna noastră şi la care s'a pus pecetea noastră, datu-s'a în oraşul nostru Pilsna, în 11 Fevruarie, anul Domnului 1600, al 24-lea al stăpânirii noastre ca craiu al Romanilor, al 28-lea ca craiu al Ungariei şi al 24-lea al stăpânirii noastre ca craiu al Boemiei.

RUDOLF.
Prin porunca Sfintei Maiestăţii
Sale Împărăteşti
Ion Barvitius[1]».

Mihai-Vodă, auzind aceea ce îi spuneau agenţii Cesarului în numele său, nu-şi putù ţine mânia şi le răspunse îndată de faţă: „că el nu va lăsà Ardealul spre a se întoarce în Ţara-Românească şi nu va face pe voia Împăratului; că deşi Cesarul i-a plătit în toţi anii o subvenţie, dar că prin toate ostenelile şi pri-

[1]) Aceet act, spune Bethlen, care cel d'întâiu l-a scos la lumină, erà scris pe parşemin şi se aflà păstrat în biblioteca lui Gabriel Bethlen, prinţul Ardealului, şi la moartea lui trecù la comitele Ştefan Bethlen, fratele său.

www.dacoromanica.ro

mejdiile ce a suferit dela duşmanii Cesarului, luptându-se pentru dânsul, el meritase guvernul Ardealului, care, după dreptate şi legiuit, î se cuvine"[1]), dând a înţelege că numai puterea armelor cu care câştigase această ţară, îl va puteà îndatorà a o întoarce înapoi[2]).

Apoi Mihai de a doua oara adună la sfat boerii, cari toţi fură de părere „că îi este prin înţelepciune poruncit a păstrà pe seamă-i Ardealul; că el suindu-se pe scaunul Ţării-Româneşti, ţara erà ocolită de vrăjmaşi şi că Dumnezeu îi puse în mână Ardealul ca cu puterile unite a ambelor ţări, el să se poată apărà"[3]). Mihai, văzând că simţimintele boierilor şi nobililor Ardealului conglăsuesc cu ale sale, se întemeie şi mai mult în hotărîrea sa d'a ţine Ardealul. În 15 Martie, el deschise dieta, pe care o chemase la Braşov. Cu două zile înainte el vrusese s'o amâne şi să-i schimbe locul la Sibiiu, dar fiind-că deputaţii veniseră din toate părţile, îi rugară a o continuà. Toată sfătuirea dietei ţinù numai un ceas, aruncând o contribuţie de patru florini de cap. Toţi se aşteptau la o contribuţie mult mai aspră; apoi, auzind aceasta, o priviră ca o bine-facere deosebită şi se învoiră cu toţii[4]). În 16 Martie, la 7 ceasuri, pornì din Braşov la Sibiiu şi d'acolo la Alba[5]), ducând şi pe agenţii împărăteşti cu sine. Acì, după ce îi ţinù câte-va săptămâni şi îi mai zăbovì şi la Cluj, îi trimise înapoi la Împăratul Rudolf cu acest răspuns: „că de nu îi va trimite subvenţia anuală, şi aceasta în grabă, el va duce asupra Împăratului nu numai oameni, dar încă mii de mii de demoni; că el n'are trebuinţă de ajutorul străinilor; că are destui soldaţi, numai bani îi lipsesc spre a-i puteà ţine"[6]). El rugă încă pe agenţi d'a se sillì ca Împăratul să numească altă persoană în locul lui Basta, care îi erà bănuitor din deosebite cuvinte şi pentru ca sfezile lor particulare să nu turbure liniştea ţării întregi[7]). El învinovăţià mai ales pe Basta că, în loc să grăbiască a-i aduce ajutorul ce erà dator împotriva Cardinalului, îşi petrecuse vremea în zadar în fapturi de nimic, încă se prefăcuse că e bolnav, pentru-că primise o sumă mare de bani dela Cardinal prin mijlocul lui Cornis ca să nu-l va-

[1]) Bethlen, IV, 490 —[2]) Spontoni.—[3]) Cronica lui Fuchs.—[4]) *Mag. ist.*, IV, 294; Filstich. — [5]) Cronica lui Fuchs. -- [6]) Bethlen, IV, 491.— [7]) De Thou, 509.

www.dacoromanica.ro

tăme și pentru aceea el se mișcase prea cu încetul cu oastea sa spre Ardeal, lăsând să scape ocazia d'a intrà împreună cu dânsul în acea țară [1]). Deosebit de acesta, Mihai făcù a se propune pe delături agenților Împăratului „că, de vreme ce Ardealul i se face din ce în ce mai iubit, el dorește ca să-l stăpânească și după dânsul să treacă la fiul său prin drept de moștenire; că pe lângă Ardeal, să i se adaoge încă Oradia-Mare, Husta, Baia-Mare și părțile din afară ale hotarului Ungariei, care mai nainte ținuse de Ardeal și că tot ce va mai câștigà cu vremea, țări și oameni, să rămână pe seama lui și a fiului său; că să i se deà bani pentru a ridicà oști și aceleași pensii și aceeași cinste de care se bucurase Sigismund Bathori [2]), între care a fi făcut principe al Sfintei Împărății și a i se dà ordinul mielului de aur [3]); că Împăratul și ceilalți principi creștini care țin de Împărăție să se îndatoreze d'a-l răscumpărà cu bani dela Turci, întâmplându-se să cază prins în mânile lor; că, întâmplându-se a fi gonit de dușmani din Transilvania sau Țara-Românească, Împăratul să aibă a-i plătì o sută mii talere pentru traiul său în Ungaria de sus". El adăogà, spre a pipăì și mai bine plecările deputaților Împăratului, „că nădăjduește că nu i se vor cere înapoi cetățile Ardealului, pe cari le și luase în stăpânire. Apoi din parte-i se îndatorà către Împăratul a-l privì ca pe un puternic prinț; că nici-odată nu va umblà a-i smulge țările ce el îi încredințase, ci din potrivă a i le păstrà prin slujbe credincioase, precum asemenea și celelalte părți ale Ardealului ce sunt ale Mărirei Sale, cu partea de țară până în Tisa, el le va coprinde și le va supune Împăratului. Dacă toate aceste dăruiri le va dobândì el dela bunătatea și dărnicia Împăratului, făgăduește d'a face pentru mântuirea creștinătății mai multe izbânzi și cuprinderi asupra dușmanului comun decât să făcù vr'o dată de cine-va și că, de i se va da numai atâția bani cât se cheltuiau pe fiecare an în Ungaria pentru armie, se leagă că va supune Împăratului toată țara dela Marea Neagră până la Ofen [Buda], Stuhlweissenburg și Solnoc" [4]).

Deși aceste cereri ale lui Mihai erau mult mai prejos de condițiile ce Împăratul dedese lui Sigismund Bathori prin tracta-

[1]) Spontoni, 96.—[2]) Orteliu, 463; De Thou, 509.—[3]) Spontoni, 96.—[4]) Orteliu, 463—4; De Thou, 509; Doglioni, *Del theatro*, II, 745.

www.dacoromanica.ro

tul de la 24 Ianuarie 1595, ele se părură peste măsură de mari agenţilor Împăratului şi, aprinşi încă de Basta împotriva lui Mihai, se întoarseră foarte întărâtaţi şi cu inimă bănuitoare lângă Împăratul, căruia îi insuflară aceleaşi bănueli [1]).

Mihai nu-şi mai făceà iluzii acum asupra Nemţilor. El înţelese că de bună voe ei nu-i vor da nimic, ci numai siliţi de dânsul şi de împrejurări. El se gândì a se împăciuì cu duşmanii săi ca să încete odată acest îndelungat războiu şi spre a putea fi slobod la întâmplare în faţa Nemţilor. Pentru aceea trimise o solie la craiul Poloniei pentru a încheià pace şi alianţă [2]). Vorba ieşi atunci că Mihai propuse şi lui Ieremia, Domnul Moldovei, ca să-şi deà pe fie-sa după Pătraşcu, fiul lui Mihai, ca aşà Ardealul Polonia, Moldova şi Ţara-Românească fiind una, să n'aibă temere nici de Tătari, nici de Turci, cu mult mai puţin [încă] de Nemţi [3]). Dar o nouă dorinţă de domnire ce coprinse pe nestatornicul Sigismund Bathori, împedecă ori-ce trataţie şi aprinse din nou flăcările războiului [4]).

XL.

Când Sigismund Bathori aflã tragica moarte a vărului său Andrei, alergă îndată către cumnatul său Ioan Zamoisky, marele cancelar al crăiei Poloniei, ca să-l roage să-i vină într'ajutor spre a redobândì Ardealul şi a gonì dintr'însul pe Mihai Vodă. Din nenorocire pentru dânsul, în acest drum i se aprinseră două trăsuri, cari arseră împreună cu mai mulţi cai şi cu tot ce aveà mai scump [5]). Zamoisky nu-i tăgăduì ajutorul său. Astfel Sigismund, pe care nişte emigraţi din Ardeal, anume Francisc Ferrei, Gabriel Bethlen şi alţii îl aţâţau mereu spre a răbzunà moartea Cardinalului [6]), făcù confederaţie cu Ieremia-Vodă din Moldova şi cu Zamoisky. Se ziceà că el se învoise cu acesta pe următoarele baze: „Ca Zamoisky să-l ajute pe Sigismund din toate puterile, cu bani şi oameni, spre a-l restatornici pe tron; Sigismund să ia în căsătorie o fată a lui Zamoisky sau pe ori-cine alt, numai să nu fie Nemţoaică; de va murì fără feciori, atunci domnia Ardealului să cază în moştenire la fiul lui Zamoisky, născut din Griselida

---

[1]) De Thou, 509; Bethlen, IV, 491.— [2]) *Mag. ist.*, IV, 296; Cronica lui Fuchs. — [3]) *Ibid.* — [4]) Istvanfi, 459. — [5]) Orteliu, 461; De Thou, 334. — [6]) Istvanfi, 454.

www.dacoromanica.ro

sora lui Sigismund. În tot cazul Sigismund și Ardealul să fie cu totul desfăcuți de Nemți“ [1]).

Sigismund și Ieremia-Vodă se adresară la Sultanul cerând bani și oaste într'ajutor. Sultanul nu îndrăznì a se declarà de față împotriva lui Mihai, refuză a le da bani, dar în taină erà cu dânșii; el mijlocì mult prin scrisori ca Polonii să le steà puternic în ajutor și le trimese o seamă de oaste în ajutor, care de față se priveau ca voluntari [2]). Zamoisky asemenea își puse toate silințele spre a hotărî pe Craiu la acest războiu și prin aceasta dete o bună ocazie Sveților de a se scăpà de acest craiu al lor, pe care nu-l mai voiau.

Astfel craiul Sigismund își perdù drepturile sale din Svetia, spre a călcà pe ale vecinilor săi [3]). Aliații puseră astfel în picioare o armie de mai mult de 40.000 ostași [4]), compusă de Moldoveni, Unguri, Poloni, Tătari și Turci [5]). Ei se apropiară de hotarul Ardealului și stau acum gata a năvălì asupra lui Mihai-Vodă.

Mihai află furtuna ce îl amerință și începù a se pregătì în grabă a o stăvilì din toată puterea ambelor țări ce stăpânia. În inima sa se bucură de noua ocazie ce dușmanii săi îi dau sau mai bine de silința ce ei îi fac d'a-și îndeplinì proiectul său cel vechiu d'a coprinde Moldova, precum coprinsese Ardealul. El erà sigur de ostașii și de popoarele sale și aveà toată credința într'înșii. Săcuii îi erau cu totul jertfiți pentru drepturile ce căpătase de la dânsul; Cazacii, Sârbii și Bulgarii stau gata a murì pentru dânsul, căci el îi îmbrăcase, îi înarmase, îi căutà adesea și le plătia simbrii bune. Trupurile lor cele mari, barbele cele lungi, strălucirea veștmintelor și a armelor lor insuflau groază. Dar Mihai puneà temeiu și mai mult pe iubirea oștilor românești, viteze și cercate în atâtea războaie, și apoi se întemeia el pe dragostea poporului român din ambele țări, care, în răpirea entusiazmului ce avea pentru Eroul său, nu-l numià altfel decât *„Macedon al nostru“* [7]). Moldovenii înșiși iubiau mai de mult pe Mihai și cu atât mai mult pre cât urau acum de moarte pe Ieremia pentru asprimea cârmuirii sale și pentru dăjdiile nesuferite ce el scosese. Într'adevăr el pusese o dajdie de un soldiu

[1]) Cronica lui Fuchs.—[2]) Orteliu, 468; De Thou, 510.—[3]) Bisseliu, XXII.—[4]) Spontoni, 98.—[5]) De Thou, 510; Doglioni, II, 745; Orteliu, 468.—[6]) Bethlen, IV, 492; Heidenstein.—[7]) Engel, II, 246.

www.dacoromanica.ro

de aur pe lună și toți banii ce-i strângeà, îi trecea în Polonia, spre a aveà cu ce trăì acolo la nevoe, căci el nu se întemeià în puterile sale și încă mai puțin pe dragostea supușilor săi [1]).

Mihai își aveà armia astfel împărțită în deosebite părți ale Ardealului: Săcuii rămaseră în ținutul lor; Ungurii mercenari, în număr de 1.500, erau așezați lângă orașul Brașov, pe malurile râului Bârsa, prin satele și castelurile nobililor, ca într'un loc mai lezne de hrană; iar pe Cazaci îi așeză în tabără într'un târg numit Arany [Uroiul], pe țărmul Mureșului, lângă cetatea Deva [2]). Mihai—sau din dorința de a se ferì de războiu și de a înființà planul alianții între Ardeal, Moldova, Țara-Românească și Polonia ce își închipuise, sau că, desperând de a puteà împiedicà războiul, voià numai să câștige vreme ca să se poată gătì și izbì pe dușman fără veste—deschise tractație, după cum aveà obiceiu, de a vorbì tot de pace, pe când se pregătià cu dinadinsul la războiu. El trimise un sol la Sigismund, propuindu-i că îi va întoarce Ardealul, dacă el va luà în căsătorie pe fica sa Florica, făgăduind că nu va păstrà pentru sine decât orașul Brașovului și cetatea Făgărașului. Sigismund erà gata a primì această propunere, dar Balthazar Szilvasi și Hertelius, cari erau pe lângă dânsul, îl făcură a schimbà părerea [3]), cu atât mai mult că de această propunere a lui Mihai se țineà și alta ce acesta, tot cu aceeași ocazie, făcuse lui Ieremia. Mihai îi cereà să deà pe fie-sa după fiul său Pătrașcu și apoi de bună-voe să se tragă în Polonia, lepădându-se de domnia Moldovei, care să rămână pe seama lui Mihai, ca de acolo să aibă ocazie a gonì pe Tătari dela Dunăre până la Cetatea-Albă și Nistru și astfel să-și mărească statul [4]).

XLI.

Negociațiile cu Sigismund și cu Ieremia nu izbutiră. Mihai, văzând că nu va puteà înconjurà războiul, vrù încai a se sillì să slăbească cât va puteà mai mult dușmanul. Spre acest sfârșit trimise la Sultanul un sol anume Mihai Török spre a-i vorbì de dorința lui de a ține pace cu Turcii și a-i cere semnele întăririi domniei sale asupra Ardealului [5]). Asemenea trimise o solie

[1]) De Thou, 510; Orteliu, 468; Doglioni, II, 748.—[2]) Bethlen, IV, 493.—[3]) Idem, 494.—[4]) Idem, 495; Cronica lui Fuchs.—[5]) Bethlen, IV, 491; *Mag. ist.*, IV, 296.

www.dacoromanica.ro

şi la craiul Poloniei poftindu-l ca să nu sprijinească pe duşmanul său Ieremia Movilă, nici să deà ocrotire emigraţilor din Ardeal, între cari erà şi Thomas Csomortany. Această solie nu numai că nu fu ascultată [1]), dar încă craiul Sigismund înştiinţă pe Ieremia de hotărîrea lui Mihai d'a-l izbì, ca să ia măsurile cuviincioase, să gătească provizii pentru armia polonă şi să întărească cetăţile Suceava şi Hotinul [2]). Mihai se turbură foarte văzând pe Poloni declaraţi cu totul şi de faţă vrăjmaşi ai săi. El îşi închipuì atunci un plan de uriaş: el vrù a năvălì în Polonia, a se folosì de simpatiile ce aveà în poporul acelei ţări spre a face o revoluţie, a răsturnà Craiul, a pune pe altul sau a oprì acea crăie pe seamă-i. Într'adevăr, o parte mare din locuitorii Poloniei şi popoarele ruse, speriate de unirea religioasă, la care craiul Sigismund împreună cu Iesuiţii ce-l cârmuiau, le sileau a face cu religia catolică, chemau pe Mihai din toată inima lor. „Nu erà acum de temut, zic cronicarii poloni, de perderea unei singure provincii, dar de schimbarea guvernului pentru toată crăia" [2]). Mărturisesc încă unii din analiştii poloni că el merse şi mai departe, că cereà a dezmădulà crăia Poloniei, fără-de-lege împotriva sfântului drept al naţiilor, care din norocire nu întină atunci sabia română, rămâind ca să fie, în zilele noastre, povara ruşinoasă a crailor Europei. Spre îndeplinirea planului său asupra Poloniei, Mihai se puse în corespondenţă cu patriarhul dela Constantinopol, mitropolitul dela Chiev, marele duce al Muscalilor şi Carol ducele de Suderman, care cârmuià crăia Sveţiei. El făgăduì la acei doi arhiepiscopi că, de-l vor ajutà cu mijloacele ce le sunt prin putinţă, el va cuprinde Polonia, va întemeià acolo religia răsăritului şi o va întinde mai departe în Europa [3]). Stăpânitorilor, propuneà o alianţă pentru împărţirea Poloniei pe aceste baze: Casei Austriace să se deà Polonia cea mare, Muscalului Litvania, Sveţiei Livonia, iar celelalte provincii le oprià pe seama sa [4]). Mai înainte însă de a-i sosì răspunsurile de prin toate locurile de unde trimisese soli, Mihai îşi puse oştile în mişcare asupra Moldovei. Această grabă a lui îi fu folositoare într'aceea că îi înlesnì repedea cuprindere a Moldovei; dar îl vătămă mult apoi, căci nefiind sigur de aliaţii

[1]) Engel, I, 258; Heidenstein; Niemcewicz.—[2]) Piasecius, 223; Bethlen, IV, 495.—[3]) Idem, 532.—[4]) Heidenstein, 355; Niemcewicz.

www.dacoromanica.ro

săi, el nu îndrăznì a trage foloasele izbânzilor sale, năvălind în Polonia, ca să schimbe soarta acestei ţeri sau s'o silească a încheià pace. Erà într'adevăr o mare greşală din partea lui Mihai, pe care o plătì scump, de a întărâtà pe toate puterile vecine împotrivă-i, lăsându-se pe sine fără nici un aliat. De ar fi apucat încai a se învoì cu Împăratul pentru Ardeal ca să fie sigur că nu va fi izbit în lipsă-i, sau de ar fi dat în Ardeal de temelie a stăpânirii sale întreaga mulţime a poporului român; dar el jertfise pe aceasta nobililor, a căror dragoste tot nu şi-o putù trage şi cari acum şi ei complotau pieirea lui. Mihai într'adevăr prevăzuse multe din acestea; el căutaseze să amâneze acest război, la care ca de o fatalitate erà târît. Hotărîndu-se a-l face, el nădăjduià că, pe lângă aceea că-şi împlineà o veche dorinţă a inimei sale, cuprinzând Moldova, această nouă izbândă va puteà încă slujì a învinge îndărătnicia Austriei şi a o silì, fără voie chiar, a-i acordà toate cererile sale în privirea Ardealului; şi într'aceasta nu se înşelă. El nu ştià însă că această Împărăţie nu uită nici odată ceea ce i s'a zmuls prin silă, nu iartă pe cei ce au făcut-o şi că perfida ei politică, cumplită în setea-i de răzbunare, nu alege mijloacele. Mihai înştiinţă însă pe Împăratul că el voieşte a face o expediţie împotriva Moldovei, spre a gonì de acolo pe emigraţii din Ardeal, partizani ai lui Andrei Bathori şi ai familiei lui, dându-i mult a nădăjduì. Spre a se asigurà că nobilii unguri din Ardeal nu vor face nici o mişcare, pornì la fiul său Pătraşcu, în Ţara-Românească, treizeci din cei mai de căpetenie nobili ca să fie ca nişte zăloage [1]). El nu voì să ia în ajutor nici pe Basta nici vre-o ceată din oastea împărătească, sau dinadins sau din graba cu care erà silit a năvălì asupra duşmanului [2]).

XLII.

Adunându-şi în grabă oştile sale străine din cartirurile lor, Mihai le împreună cu armia sa şi cu a Ardealului. Eşì din Alba-Iulia [3]) şi, la 1 Mai, îşi aşeză tabăra lângă oraşul Preşmăr [4]). Acolo poruncì la toţi Săcuii să se scoale în arme şi să-l ur-

[1]) Bethlen, IV, 495.—[2]) Bisseliu, XXII.—A intercală acì un capitol deosebit de descriere a Moldovei (nota lui Bălcescu).— [3]) Bethlen, IV, 496.— [4]) Cronica lui Fuchs.

www.dacoromanica.ro

meze [1]). El făcù cunoscut atunci armiei că are să intre în Moldova spre a răzbunà moartea lui Ştefan-Vodă Răzvan, aliatul său, pe care Ieremia-Vodă îl omorîse cinci ani mai înainte, într'un chip crud, ruşinos şi împotrivitor obiceiurilor creştineşti [2]). Armia lui Mihai, spun că treceà peste 50.000 ostaşi, din care 38.000 puşcaşi, 3.000 Cazaci, 4.000 călăreţi sârbi, 4 000 Săcui şi 4 000 voluntari sub comanda lui Baba-Novac [3]). Cea mai mare parte din această armie trebuià a se pogorî din Ardeal în Moldova pe la Trotuş; cealaltă să treacă din Ţara-Românească pe la Focşani [4]). In 6 Maiu 1600, Mihai, lăsându-şi soţia în Ardeal, pornì spre Moldova [5]) şi, vrând a sosì chiar şi înainte de vestea sosirii sale, cu o grabă de care toţi s'au minunat, fără a da răsuflare oştilor sale, trecù munţii, nu prin drumul obişnuit, pe unde ştià că-l aşteaptă duşmanul, ci, urcându-se prin munţii cei mai grei, printre stânci şi prin strâmtori aspre. Pe acolo armia avù a suferì mult, mai cu seamă din lipsa proviziilor ce nu găsiră nici pe acolo nici în părţile Moldovei, pe care duşmanul le pustiise mai înainte. Caii însă avură păşune şi ostaşii fură siliţi a se hrănì cu foi de copaci. Oştile însă nu murmurară de loc împotriva acestei repejuni. Într'adevăr Mihai le dedese încredinţare că vor biruì şi le făcuse a nădăjduì mult în îmbelşugarea şi gloria ce vor dobândì prin biruinţa câştigată fără nici un aliat [6]). Oştile vrăjmaşe, orânduite spre paza acelor munţi, văzând, cu mirare şi spaimă, că duşmanul, trecând prin prăpăstii, le-a ocolit, se traseră spre şesul Moldovei către tabăra lor cea mare [7]).

Sigismund Bathori şi Ieremia-Vodă, cari se aflau atunci la o nuntă în oraşul Trotuş, luând veste că Mihai a trecut munţii cei mari şi că acum, rânduit de bătălie, se apropie de dânşii, rămaseră încremeniţi [8]). În groaza ce îi cuprinse, ei gândiră că aceea ce e mai sigur pentru dânşii este d'a se trage în năuntrul ţării şi, fără zăbavă, sculându-se cu toată armia, se îndreptară spre Suceava [9]). Mihai-Vodă, neîntâmpinând în faţă-i pe duşmani, după cum se aşteptà, se luă după dânşii cu aceeaşi iuţeală cu care trecuse munţii. Armia lui avù şi aici a suferì mult de

---

1) Bethlen, IV, 496.—2) Idem, 495.—3) Orteliu, 467.—4) *Mag. ist.*, I, 237.—5) *Ibid.*, IV, 296.— 6) Spontoni, 98; Bisseliu; Orteliu, 467.— 7) Bisseliu.— 8) Bethlen, IV, 496.—«Il Moldavo e Sigismondo rimasero attoniti e stupeffati della spedita celerità con la quale il Valacco si duro viaggio compito havevo»: Spontoni, 98.—9) Bethlen, IV, 479.

www.dacoromanica.ro

sărăcia locului, mai ales că duşmanul pustià tot în cale spre a întârzià goana ce-i da ai noştri [1]). Dar oştile lui Mihai, biruind aceste suferinţe, se îmbărbătară şi mai mult, siliră la drum şi în sfârşit ajunseră pe oştile vrăjmaşe la un loc anume *Iascea* şi le nevoiră a stà de războiu [2]); avangarda duşmanului, alcătuită de câte-va regimente poloneze bine armate, izbì avangarda noastră, alcătuită de câţi-va Români şi Sârbi şi o sparseră. Mihai trimise îndată de chemă o seamă de Unguri din Ardeal, cari se aflau mai în urmă, şi îi azvârlì asupra Polonilor din avangarda duşmanilor, cari, după puţină apărare, se întoarseră în risipă, lăsând în loc ca la 200 morţi dintr'înşii [3]). Între aceştia erà şi un viteaz polon Dydynski [4]). Îndată după această luptă de avangardă, ambele trupuri de armie protivnice se arătară unul în faţa altuia. Ele cătară cât-va una către alta ca cum ar fi aşteptat ceva. Ce va face armia moldavă? Lupta-se-va ea alături cu Polonii pentru un Domn pus de dânşii şi nesuferit ţării, împotriva armiei fraţilor lor de sânge şi a unui Erou. fala tuturor Românilor? Moldovenii nu stătură mult în cumpănă. Într'o clipă 15.000 dintr'înşii, puindu-şi cuşmele în vârful lăncilor, cu mari strigări de bucurie, trecură în tabăra lui Mihai [5]). Ieremia nu mai avù atunce alt ce face decât a fugì cât mai în grabă, împreună cu oastea ce-i rămase, spre Hotin [6]). Ajungând la Suceava, el nu îndrăznì să intre în cetate, neîncrezându-se în locuitori [7]). „Erà aşa de groaznic Mihai-Vodă şi vestit de războaie în toate aceste părţi, zice Miron [Costin], cât îndată ce au sosit la Suceava i s'au închinat cetatea Sucevei şi a Neamţului şi puse în cetăţi o seamă de ai lui pedestraşi“ [8]). Cronicarul polon Heidenstein bănueşte că comandantul Sucevei, un polon anume Trzaska, ar fi predat cetatea, câştigat fiind printr'o mică răsplătire [9]). Mihai-Vodă apoi pripì aşa de aproape pe Ieremia, încât avangarda sa ajunse nişte haiduci pedeştri cu câte-va cară din ariergarda lui Ieremia. Haiducii stătură cu inima la *războiu* apărându-se câte-va ceasuri, dar înglotându-se oastea lui Mihai, ei fură sparţi şi deteră dosul. Această luptă stătù lângă râul Jijia, la un sat anume *Verbia*, unde stă o movilă mare peste trupuri, făcută după aceea de Ieremia [10]).

[1]) De Thou, 510.—[2]) *Mag. ist.*, IV, 296.—[3]) Bethlen, IV, 497.—[4]) Niemcewicz; Heidenstein, 351.—[5]) *Ibid.*—[6]) *Mag. ist.*, IV, 297.—[7]) Niemcewicz; Heidenstein, 351.—[8]) Miron Costin.—[9]) Heidenstein, 351.—[10]) Miron Costin, 222.

www.dacoromanica.ro

În sfârşit duşmanul, ajungând la Nistru, la cetatea de margine a Moldovei, numită *Hotinul*, pe care Ieremia o îngrijise foarte bine cu slujitori de ai săi Nemţi[1]), hotărî de a se oprì acolo spre a da bătaie[2]), nădăjduind că va puteà izbutì a biruì oştile lui Mihai, obosite de atâta cale[3]). Numărul ostaşilor ce aveau aliaţii cu dânşii se urcà încă la 30,000[4]). În 18 Maiu sosise şi Mihai pe loc şi îndată se înhăţă bătaia la *Otani* lângă *Hotin*. Bătălia ţinù dela 10 ceasuri dimineaţa până în seară şi, cu toate că duşmanul se purtă mai vitejeşte în această bătălie, dar nu fu mai norocit decât altă dată. Mihai cade cu o furie mare asupra armiei duşmane, care, după o lungă împotrivire, perde câmpul de bătaie, pe care îl roşeşte şi îl udă cu valuri de sânge: 8.000 din vrăjmaşi zăceau în câmpul bătăliei, iar din oastea noastră numai 2.000; mulţi duşmani încă periră ca vai de ei, înecaţi în râul Nistrului. Românii câştigară o pradă bogată[5]), iar duşmanii ce scăpară se închiseră cu toţii în cetatea Hotinului[6]).

XLIII.

Mihai începù a bate cetatea. Ghiulele lui, spune Miron, se cunoşteau în zidurile cetăţii până la surparea ei[7]), şi după o asedie de trei zile, văzând că nu o va puteà sparge[8]), căci îi lipseà tunuri mari[9]), puse un trup de pază împrejurul cetăţii[10]) şi, lăsând în capul oştilor pe Udrea, împreună cu Deli Marcu şi Baba-Novac, el se întoarse la Suceava[11]) şi de acolo la Iaşi, unde intră cu triumf, se suì în tronul Domnilor Moldovei, primind, într'o ceremonie solemnă, jurământul de credinţă al boierilor acestei ţări[12]). De atunci el începù a se intitulà şi a se scrie: „Domn al Ţării-Româneşti, al Moldovei şi al Ardealului“[13]). Ieremia-Vodă,

[1]) Miron Costin, 222.—[2]) *Mag. ist.*, IV, 297.—[3]) De Thou, 510.—[4]) Idem, 511; Orteliu, 461; Bisseliu.—[5]) Orteliu, 468; De Thou, 511; Bisseliu; Doglioni, II, 745. — [6]) Mai toţi analiştii pun această bătaie pe Nistru, însă unii la Hotin, alţii la un loc aproape, pe care nu îl scriu tot un fel. Aşa De Thou scrie *Orthein*, Orteliu, Doglioni şi alţii *Orthun*, Bisseliu, *Ortano*. Acest din urmă se aseamănă cu numele satului *Otani* de lângă Hotin, unde credem că s'a dat această bătălie, necunoscând vr'un loc acolo al cărui nume să se apropie mai mult de cele date de istorici.—Cf. şi *Mag. ist.*, IV, 297.—[7]) Miron Costin, 222.—[8]) *Mag. ist.*, IV, 297.—[9]) Bethlen, IV, 499.—[10]) *Mag. ist.*, IV, 297.—[11]) Heidenstein.—[12]) Spontoni, 98.—[13]) *Mag. ist.*, IV, 297.

www.dacoromanica.ro

văzând că-l vor scoate din cetate, fugì într'o noapte pe furiş cu toţi boierii lui în Polonia [1]). Mihai — deşì cunoşteà bine cât de mulţi partizani are în Polonia întreagă, iar mai cu seamă că vecina ţară a Podoliei, care erà de lege orientală, îl chemà şi îl aşteptà cu mare bucurie spre a i se închinà lui [2])—tot nu îndrăznì a trece peste hotar în Polonia, spre a sfârşì războiul, încheind pace sau îndeplinindu-şi planurile sale în acea ţară, din pricină că el încă nu erà înţeles bine cu aliaţii săi, că nu putuse cuprinde cetatea Hotinul şi că trebi grabnice îl chemau în Ardeal. Aceasta fu o mare greşală a lui Mihai, căci vecinatele provincii erau fără oşti şi cu simpatia popoarelor, şi fără aliaţii săi, el ar fi putut impune voinţa sa în Polonia El scrise Craiului Poloniei că a luat armele şi a intrat în Moldova spre a oprì izbucnirea unui complot rău ce Ieremia urzise împotrivă-i [3]). Erau atunci Polonii strânşi la dietă în Varşovia, sfătuind oaste împotriva Sveţiei, silind mult craiul ca să i se deà mijloace a-şi redobândì crăia de moştenire [4]). Eşise vorba cum că Mihai dobândise dela Poartă întărirea nu numai de Domn al Moldovei, ci încă i se dedese o diplomă scrisă cu litere de aur, prin care i se întărià stăpânirea peste toate provinciile polone ce va puteà cuprinde. Toate aceste aţâţară mari dispute în dietă. Slăvitorii şi partizanii lui Mihai, cari erau mulţi, tăgăduiau adevărul acestei din urmă vorbe şi, lăudând faptele eroice ale lui Mihai împotriva Turcilor, încredinţau că el va fi un om foarte folositor republicei şi că pregătirile războinice ce vor să facă împotrivă-i sunt de prisos. „Siguranţa crăiei Poloniei, ziceau ei, nu se razimă pe Moldova. Ce ne pasă nouă şi ce perde sau câştigă republica, dacă va domnì în acea ţară Ieremia sau Mihai? De trebue a apărà pe Ieremia, apere-l aceia cari au câştig dintr'aceasta şi cărora le place ori-ce pricinuire, numai să poată face războiu“ [5]). Această din urmă observaţie băteà în Zamoisky şi în ambii fraţi Potocki [6]). Cel dintâiu erà patronul lui Ieremia, pe care îl pusese pe tronul Moldovei şi făgăduise a-l apărà; ceilalţi erau rudiţi cu Ieremia prin căsătorie. Partida lui Zamoisky strigà împotriva partidei lui Mihai, învinovăţind-o de a fi duh austriac şi prietenă a religiei răsăritului. O greşală se făcù atunci din partea noa-

[1]) *Mag. ist.*, IV, 297. — [2]) Miron Costin, 223. — [3]) Heidenstein; Niemcewicz. — [4]) *Ibid.*; Miron Costin, 222. — [5]) Piasecius. — [6]) Heidenstein; Niemcewicz.

www.dacoromanica.ro

stră. Baba-Novac intră în Pocuția, provincie a Poloniei, cu gând ca să tragă pe Cazaci în partea lui Mihai. El pustiì acolo moșiile lui Ștefan Potocki [1]). Fără îndoială că aveam drept a intrà în Polonia, care ne făcuse războiu pân'atunci; aveam drept a intrà în Pocuția, care este o veche provincie a Moldovei, fiind cumpărată la 1431 de Alexandru-Vodă cel Bun și Bătrân dela craiul Poloniei Vladislau, într'o mie de ruble de argint [2]), și apoi multă vreme ea stătù o pricină de războaie necurmate între Poloni și Moldoveni. Mihai cunoșteà aceasta și reclamà acum drepturile Moldovei asupra Pocuției. Dar, nefiind hotărît Mihai a purtà îndată războiul în Polonia, intrarea în Pocuția erà o greșală, căci întărâtă mai mult pe dușmanii săi din Polonia și le dete cuvânt împotriva partizanilor noștri. Partida lui Zamoisky începù într'adevăr a strigà tare că Baba-Novac a pustiit Pocuția prin foc și sabie, ducând în robie o mulțime de oameni, femei și copii, prin mijlocul orașelor și satelor aprinse. Cu toate acestea dieta nu voì a slobozì bani pentru pregătirile de războiu. Zamoisky nu se descuraje de acestea, nici se lăsă din hotărîrea sa. El câștigă pe Craiul, asupra căruia știm că aveà mare influență, mereu zicându-i, prin scrisori și prin graiu. că unchiul și vrăjmașul său duca de Suderman din Sveția se va bucurà mult și se va întărì în puterea sa, văzând că străinii calcă țara Poloniei nepedepsiți. În înțelegere dar cu Craiul, Zamoisky dete poruncă hatmanului Zotkiewsky de a se duce în grabă, cu câte oști va puteà a adunà mai curând, ca să se așeze pe Nistru spre a apărà hotarul și a observà mișcările lui Mihai [3]). Acesta, văzând atunci că Polonii nu sunt încă în stare a-i face vre-un rău, că ei se mulțumesc a stà în poziție de apărare, socotì până una alta să se întoarcă în Ardeal, spre a pune capăt la pricea ce erà între dânsul și Împăratul pentru stăpânirea Ardealului. El trimisese curieri la cetățile acestei țări spre a vestì triumfurile sale în Moldova și tot Ardealul își arătă veselia prin descărcături de tunuri și alte ceremonii [4]). Asemenea Mihai pornise curieri la Impăratul ca să-i facă cunoscut coprinderea Moldovei și a i-o închinà din partea sa și a fiului său Pătrașcu, păstrând însă pe seamă-i stăpânirea ei [5]).

[1]) Heidenstein; Niemcewicz.—[2]) Ureche, 107.—[3]) Heidenstein; Niemcewicz; Orteliu, 480.—[4]) Cronica lui Fuchs.—[5]) Orteliu, 468; De Thou, 511.

www.dacoromanica.ro

Pecetea lui Mihai-Vodă Viteazul ca Domn al celor trei țări române: Ardealul, Moldova și Țara-Românească.

18 Maiu 1600—18 Septemvrie 1600

(După Analele Academiei Române, seria II, tom. XXVII, partea adm., p. 170).

www.dacoromanica.ro

XLIV.

Apoi, spre a-și trage dragostea poporului Moldovei, Mihai îi iertă birul și îl aduse a făgădui că, pe câtă vreme se va păstrà această iertare, cu mijloacele lor, vor apără țara de tot felul de dușmani [1]). El oprise asemenea prin strașnică poruncă jaful în orașe și sate, hotărînd a fi osândiți la bătaie toți oștenii români cari o vor călcà; iar pe ostașii unguri, fiind mai deprinși la pradă, îi osândià la moarte. Din nenorocire nobilii unguri, cari strigaseră atât de mult asupra relelor ce făceau ostașii lui Mihai în Ardeal, găseau că este prea natural ca ostașii lor să prade în Moldova nepedepsiți. Într'o zi șapte Unguri din oamenii lui Pancratie Sennyei și Giorgi Sibrik, nobili însemnați din Ardeal, fură prinși jăfuind și aduși înaintea lui Mihai. O mulțime de nobili alergară atunci și se rugară de Domn, în numele întregei armii ungurești, de a dà drumul vinovaților. Mihai le dete drumul cu vorbe nehotărîte și cum plecară nobilii, îndată trimise poruncă să omoare pe acei șapte prinși. Începură atunci Ungurii a murmurà zicând că fără dreptate au fost aceștia uciși. Niște intriganți ambițioși precum Moise Săcuiul și Ștefan Csaki se folosiră de ocazie spre a întărâtà pe nobili împotriva cârmuirii lui Mihai și a-i aduce a trimite pe ascuns deputați către Sigismund Bathori, care se auzise că se află la marginile Podoliei, în tabără cu Ioan Zamoisky, cancelarul crăiei Poloniei, spre a se sfătuì cu dânsul și cu Zamoisky despre chipul cu care ar puteà să intre mai lezne în Ardeal spre a gonì pe Mihai, făgăduind că ei îi vor stà întru ajutor și că poporul îl va primì cu mare bucurie. Sigismund le răspunse că: „Dumnezeu e bun și că, de va voì să-l cheme iarăși la cârmuirea Ardealului, el nu va lăsà să scape din mână ocazia, de temere ca să nu steà împotriva voinții lui Dumnezeu. Dar că acuma trebue a suferì cu răbdare toate relele la care ca oameni suntem supuși și așteaptă vremea hotărîtă de Dumnezeu pentru sfârșitul tiraniei lui Mihai“. Zamoisky însă făgăduì că la vreme va da ajutor aliatului său Sigismund [2]). Boierii Moldoveni se rugară de Mihai ca să le deà Domn spre a-i cârmuì în locu-i pe fiul său Nicolae. Mihai le făgăduì întâiu a le face pre voe și pornì numai decât pe Radul Buzescu și pe

[1]) Cronica lui Fuchs.—[2]) Bethlen, IV, 500—504.

www.dacoromanica.ro

Postelnicul Stoica cu o suită de 300 inşi să meargă să aducă din Ţara-Românească pe fiul său Nicolae, dar pe urmă se socotì cum că fiul său este prea tânăr şi nu va puteà cârmui o ţară de margine, mai ales că aveà încă a se teme de Ieremia şi de Poloni, şi îşi schimbă hotărîrea, orânduind o comisie vremelnică de cârmuire pentru Moldova, alcătuită de patru generali ai săi, anume Hatmanul Udrea, Vistierul Androni, Armaşul Sava şi Spătarul Negrea [1]). Apoi, în 27 Iunie, părăsind Moldova [2]), trecù pe la Oituz în Ardeal [3]) şi venì la Braşov, însoţit numai de 400 călăreţi Cazaci, Sârbi şi Valoni [4]). El poruncise ca armia să-l urmeze, rămâind în Moldova numai 6.000 pedestraşi şi călăreţi, sub comanda unui boier strălucit în războaie, anume Mârza şi a lui Moise Săcuiul, pe care îl numì în această expediţie Căpitan general al Ungurilor [5]). La Braşov, Mihai petrecù cinci zile. Aici, necăjindu-se pe Braşoveni pentru nişte vorbe deşerte ce auzise dela dânşii, îi amerinţă că le va prădà cetatea, dar rugat de unii din oamenii săi şi mai ales de Moise Săcuiul, care îl însoţise din Moldova, se îmblânzì şi îi iertă căci el ades aveà asemenea mânii prefăcute [6]). El îşi împărţì apoi armia în Ardeal astfel: pe Unguri, sub poruncile lui George Mako şi Ştefan Tarkany, în ţara Bârsei; pe Sârbi în scaunele Saşilor dela Cohalm şi Şinca; pe Poloni şi pe Cazaci asemenea în scaunele săseşti, dela Sighişoara şi Mediaş, şi cu toată cealaltă oaste intră cu triumf în Alba-Iulia, în cele dintâiu zile ale lui Iulie şi hotărî ziua de 20 ale aceleeaşi luni pentru a se adunà acolo dieta ţării [7]).

XLV.

Când se vestì coprinderea Moldovei, toată lumea rămase uimită de mirare. Acel căpitan care umblă şi izbeşte cu iuţeala trăznetului, acei minunaţi ostaşi care suferă în tăcere marşurile cele mai repezi, osteneala şi foamea cumplită, trăind numai de entusiasm şi de glorie, bătându-şi joc de puterile naturei, ca şi de ale oamenilor, buna rânduială, disciplina şi jertfirea ce ei păstrară în această campanie, strălucitele triumfuri care încununară strădaniile lor, fură slăvite şi trâmbiţate în toate părţile.

[1]) *Mag. ist.*, IV, 297.—[2]) Cronica lui Fuchs.—[3]) Bethlen, IV, 504.—[4]) Orteliu, 471; De Thou, 511.— [5]) Bethlen, IV, 504.— [6]) Cronica lui Fuchs.— Bethlen, IV, 505.

www.dacoromanica.ro

Acel veac nu arătase încă în Europa o asemenea armie și un asemenea general. În toate părțile se zicea că Mihai a cuprins Ardealul în unsprezece zile și Moldova numai în opt [1]) Toți dușmanii săi se îngroziră. Ei se încredințară că singuri nu pot face nimic împotrivă-i, ci numai coalizându-se toți împreună.

Mihai ajunsese acuma în culmea slavei și a mărimei ce el visase. Cinci ani abià trecuse de când el trăsese sabia spre a apără țara sa de tirania turcească și după o mulțime de eroice triumfuri, răspinse potopul turcesc departe de dânsul și de întreaga Europă creștină. Nu numai atât! El voì a-și creà o patrie mare pe cât ține pământul românesc și norocul ajutându-l, în câte-va luni Ardealul, Moldova și o parte din Banat sunt unite cu Țara-Românească. Rămăsese numai Timișoara cu ținutul ei ce se află sub Turci și Ordea-Mare cu părțile orientale ale Ungariei, pe care el le cereà dela Împăratul, cu dreptul că ele fac parte din Ardeal, precum ținuse și sub Sigismund Bathori. Aceste mici ținuturi dobândite, unitatea națională ar fi fost completă. Independența absolută ar fi urmat fără îndoială. Mihai realizase acum visarea iubită a Voevozilor cei mari ai Românilor. Acum Românul s'a înfrățit cu Românul, și toți au una și aceeași patrie, una și aceeași cârmuire națională, astfel precum ei n'au fost din vremile uitate ale vechimei. Statul acesta nou are hotare naturale de minune; el e destul de puternic; pământul său destul de bine-cuvântat de cer; locuitorii săi numeroși și în parte omogeni; el poate trăì, a stà de sine-și și a se apără împotriva năvălirilor străine. Mihai aveà destulă înțelegere spre a constituì acest Stat, ale cărui hotare le trăsese cu sabia sa. Dar spre a așezà bine temeliile și a uscà tincuiala acestei zidiri, prea grabnic făcută, îi trebuià vreme: și vremea îi fu de lipsă. El n'apucase încă a încununà zidirea sa d'abià ridicată și iată glasul cobitor al clopotului răstriștei sună cu tărie, și din toate părțile înverșunați aleargă dușmanii săi mii de mii și toți într'una spre a-l dărâmà. Vai! căci nu ne-am putut oprì acì, în culmea triumfului nației române, oprind împreună cu noi și timpul și istoria?!

Pentru-ce, după draga povestire a atâtor norocite și mari izbânzi, să fim osândiți a descrie și cruntele noastre nenorociri?

---

[1]) Cronica lui Fuchs.

www.dacoromanica.ro

CARTEA V

MIRISLĂU

(Iulie 1600—Ianuarie 1601).

I.

Îndată după întoarcerea lui Mihai în Alba-Iulia, sosiră acolo olaci dela Împăratul, aducându-i urări pentru norocita izbândă din Moldova și înștiințându-l ca să se mulțumească cu Țara-Românească și cu Moldova și să lase Ardealul pe seama Împăratului. Mihai nu se puteà învoì cu aceste propuneri, neîndurându-se a lăsà Ardealul; el pornì îndată la curtea împărătească doi soli, pe Tudosie Logofătul și pe Gaspar Corniș, spre a rugà pe Rudolf al II-lea ca să-i lase Ardealul, căci l'a dobândit cu sabia și cu atâta sudoare, osteneli și sânge, și să-l sloboadă asupra Turcilor, să meargă a luà mai întâiu dela dânșii Timișoara, pe care s'o închine Împăratului [1]). După aceea Mihai schimbă cârmuirea vremelnică din Moldova și orânduì acolo în locul său pe Marcu, fiul lui Petru-Vodă Cercel, trimițând împreună cu dânsul și pe Preda Buzescu [2]).

Întru aceea Mihai, la 20 Iulie 1600, deschise dieta în Alba-Iulia spre a o consultà despre deosebite trebuințe ale țării. El o puse din nou de-i jură credință. Încă nu se spărsese dieta și Mihai, aflând că doctorul Bartholomeu Pezzen, trimis de Împăratul către dânsul, sosise la Sathmar în Ardeal, trimise doi ar-

[1]) *Mag. ist.*, IV, 297.—[2]) *Ibid.* 298; Cronica lui Fuchs.

www.dacoromanica.ro

deleni, pe Francisc Alard și Andrei Barcsai la Cluj, ca să se împreune cu Banul Mihalcea ce erà acolo, ca să meargă tustrei la Sathmar lângă acest ambasador spre a-l invità să vină la Alba, unde îl aștepta dieta cu nerăbdare a aduce banii ceruți într'atâtea rânduri Împăratului de Mihai și, în sfârșit, spre a trată despre trebile Ardealului și ale cârmuirii sale. El le zise că la întâmplare când solul bănuitor, cum se aude, s'ar teme să vină, ei să rămână la Sathmar zăloage, până la întoarcerea sa. Ajungând aceștia la Sathmar, înduplecară pe Pezzen a merge la Alba și ei rămaseră în acel oraș [1]. Pezzen fu adus în câmpia Albei în mijlocul mulțimei de popor și înconjurat de un strălucit cortegiu de pedestrași și de călăreți; pe urmă, după un măreț cuvânt de urare ce îi ținù Pancratie Sennyei, fu dus la palat, unde Mihai îi eșì întru întâmpinare până la mijlocul rândurilor. Bartholomeu Pezzen, fiind astfel primit, aduse Domnului, în numele Împăratului, daruri scumpe, titlu de Locuțiitor al său în Ardeal, acela de sfetnic împărătesc și o sumă însemnată de bani pentru plata ostașilor [2], pe care însă o lăsase la Sathmar, sau din pricina nesiguranței drumurilor, cum da el a înțelege, sau pentru-că nu voià a da acești bani în mâna lui Mihai, până a nu se asigurà mai înainte bine de simțimintele sale [3]. Mihai, după ce primì bine pe solul împărătesc, îi trimise răspuns prin Gaspar Corniș și Pancratie Sennyei: „ca să bine-voiască a se întoarce îndată lângă Cesarul, spre a-i cere, pentru dânsul și în numele său, să-i deà Ardealul sub niște noi condiții și să-l roage a trimite răspuns craiului Poloniei ca să nu-l izbească cu putere în Moldova, pentru ca el, cu oștile ardelene, moldovene și muntenești și cu acele ce aveà în leafă dela Împăratul, să poată, cu mai multă grabă și siguranță, merge împotriva Turcilor, a trece Dunărea și a amerință Constantinopolul". Auzind acestea, Bartholomeu Pezzen le răspunse în taină: „că el știe că după pornirea sa Mihai nu va împlinì nici una din făgăduelile sale, că înșelătoria lui este acum deplin cunoscută; dar, zise el, treaba voastră este de a priveghià toate faptele lui și, de-l veți vedeà că plănuește ceva împotriva Împăratului, dați îndată de știre Majestății Sale" [4]. Aceste cuvinte ale lui Pezzen ne dezvălesc

[1] Bethlen, IV, 505; Orteliu, 479.—[2] Bethlen, VI, 506—7.—[3] De Thou, 511; Orteliu, 479.—[4] Bethlen, IV, 507—8.

www.dacoromanica.ro

caracterul adevărat al misiei sale; cu toate acestea el făgădui d'a sprijini înaintea Împăratului cererile lui Mihai. Astfel se întoarse Pezzen, după-ce în câte-va zile fu tractat cu mare cinste de către Mihai și umplut de daruri. În această vreme Mihai începù a-și luà următorul titlu: *Mihai Voivodul Țării-Românești, al Moldovei, sfetnic al Sfințitei Maiestăți împărătești și crăiești și Locotenentul său în Ardeal*[1].

Într'aceea dieta hotărî o contribuție de șease fiorini de fie-care poartă pentru ținerea oștilor Domnului, poruncind la toți a fi gata a plecà la războiu la porunca domnească[2]. În vremea aceasta, nobilii din Ardeal, ce fuseseră trimiși în Țara-Românească la Pătrașcu, se întoarseră înapoi[3].

II.

Încheindu-se dieta, vestiră lui Mihai că un sol dela marele vizir Ibrahim se apropie de Brașov cu darurile ce-i trimite Împăratul turcesc. Deci îndată el porni într'acolo cu o escortă numeroasă. Aflând sosirea solului, el eși din orașul Brașov în câmpie spre a-l întâmpinà, împreună cu toți gardiștii săi și alte oști, ducând înainte și prin seizi câți-va frumoși cai. El se pogorî după cal, primi steagul Sultanului, plecându-se și îmbrățișându-l; pe urmă, salutând cu mult respect pe sol, primi dela dânsul sabia și cuca pe care o puse pe cap. Pe urmă, încălecând, puse pe sol la stânga sa (ceea ce pentru Turci este un loc mai de cinste decât dreapta), pe urmă îl duse în oraș în mijlocul descărcăturilor a tuturor tunurilor și bombardelor ce se aflau în Brașov și îl primi, în această lungă procesie, cu toate semnele putincioase de bucurie și cu toate grațiile unei gazde recunoscătoare. După ce l-a tratat măreț, l-a împovorat cu daruri și l-a ținut câtă-va vreme la sine, Mihai îi dete drumul și se întoarse la Alba-Iulia[4].

Împreună cu solul turc, Mihai trimise în solie la marele vizir Ibrahim, care bătea atunci cetatea Kanischa, pe Vornicul Dimu sau Dumitru, spre a tratà despre trebile Ungariei; după luarea Kanischei, pe la începutul lui Septemvrie (1600), vizirul Ibrahim trimise la Constantinopol pe ambasadorul român cu Iazidschade, reis-

[1]) Bethlen, IV, 508—9.— [2]) *Ibid.*; Cronica lui Fuchs. — [3]) Bethlen, IV, 510.—[4]) *Ibid.*, 509—10.

www.dacoromanica.ro

efendi al taberii, spre a se înțelege acolo cu Divanul și Sultanul. Hafiz-Pașa enuncul, văzând pe Dimu care îl înșelase și îl biruise la Nicopole în anul 1598, cum am văzut înapoi, vrù să-și răzbune. El dobândì dela muftiul Sanollah o fetva care declarà că solul unui Domn viclean ca Mihai este afară de dreptul neamurilor. Pe această fetva rezămându-se, eununcul puse mâna pe Dimu și îl bătù la falangă până ce își dete sufletul în groaznice dureri. Această uricioasă călcare a dreptului solilor, trase asupra lui Hafiz-Pașa mânia tuturor, chiar și a Turcilor. Ibrahim-Pașa mai ales se supără foarte și scrise într'aceasta sultanei-valide. Hafiz-Pașa fu îndată depărtat din slujbă de Caimacam [1]). Această întâmplare însă mânie foarte pe Mihai și din nou îl întărâtă împotriva Turcilor.

Într'aceea Mihai, aflând că Polonii adună oaste pe hotarul Moldovei și că și-au așezat tabăra lângă Nistru în dreptul Hotinului [2]), scrise îndată generalului împărătesc din Ungaria de sus ca să-și țină armia gata, ca la trebuință s'o poată aveà sub mână [3]). Erà Basta care comandà această armie. Din porunca împărătească el se trăsese din Ardeal la Casovia, capitala guvernului său, cu durerea în inimă că lasă Ardealul în mâna lui Mihai. El aveà însă poruncă de a stà gata de a ajutà pe Mihai la orice cerere [4]).

Dar aceste favoruri ce Împăratul făcù lui Mihai ascundeau *o vicleană trădare.* Am auzit vorbele lui Pezzen către Corniș și Sennyei și am observat că ele vădesc adevărata misie a lui. Într'adevăr el fusese însărcinat ca, pe o parte, să aducă lui Mihai împlinirea cererilor lui, iar pe de alta să pregătească elementele prin care să poată trage răzbunare asupra lui Mihai, pentru siluirea ce stăruința sa făcuse Împăratului. În lipsă de oaste spre a puteà scoate prin silă pe Mihai din Ardeal, Cesarul, care se temeà de ambiția lui ca el să se alieze cu Turcii și să se proclame neatârnat de Împărăție, hotărî a-l adormì dându-i cererile sale și, într'aceeași vreme, cunoscând ura nobililor unguri către Mihai, prin tainice instrucții ce dete lui Pezzen și lui Basta, îi însărcină a se folosì de această ură, a o ațâțà și a o lățì și mai mult și, când va izbucnì răscoala, a o ajutà cu putere împotriva lui Mihai. Pezzen și Basta nu pregetară într'aceasta; elemente găsiră cu

---

[1]) Hammer, II, 293.— [2]) Heidenstein; Niemcewicz; Orteliu, 480; De Thou, 511.—[3]) Orteliu, 480; De Thou, 511.—[4]) Spontoni, 96—100.

www.dacoromanica.ro

prisos. Cunoaştem viclenele uneltiri ale lui Moise Săcuiul şi Ştefan Csaki în Moldova. Cu tot favorul la care îi aveà Mihai pe amândoi, cinstea şi darurile ce le-a făcut, ei îşi urmară în taină comploturile lor. Moise Săcuiul lăsase pe Mârzea în Moldova şi însoţise, cum am văzut, pe Mihai în Ardeal. La întoarcerea sa, el se oprì câtă-va vreme în ţinutul Bârsei, în oraşele Földvar [Feldioara] şi Botfalva [Bodul]; el se înţelese acolo cu George Mako şi cu ceilalţi căpitani ce comandau pe ostaşii unguri despre întoarcerea lui Sigismund şi revolta împotriva lui Mihai, aţâţându-i a stà şi ei una spre a mântuì naţia lor de sub domnirea unui aşa de rău stăpân [1]). După aceea el trecù la Sighişoara sub cuvânt ca să-şi vază femeea şi pe ginerele său Wolfgang Corniş şi, şezând puţin acolo, fugì în Polonia la Zamoisky, ca să îi ceară ajutor de oaste împotriva lui Mihai. Îndată ce acesta auzì de dezertarea lui Moise şi înţelese uneltirile lui, pornì la Sighişoara pe George Racz ca să prindă pe Wolfgang Corniş şi să îl aducă în fiare la Alba-Iulia. Pe când se săvârşiau acestea, Săcuii din scaunul Odorheiului, aflând vicleniile nobililor, pe care atât îi urau, puseră mâna pe doi nobili, anume Francisc Farcas şi Mihai Szemere, şi îi uciseră acolo în Sighişoara. Unul din complotişti, anume Ioan Petki, ce se aflà acolo, luă fuga; dar Domnul spre pedeapsă îi confiscă avuturile, iar pe Wolfgang Corniş, după ce fu adus la Alba-Iulia, îl puseră la închisoare. Uciderea acelor doi nobili şi arestuirea acestui din urmă dete pricină intriganţilor a aţâţà şi a spăimântà lumea, a pregătì şi a întinde complotul lor. Ei strigau mai ales mai tare, — şi la aceasta se păreà că au oare-care cuvânt, — asupra relelor ce făceau ostaşii în ţară şi ziceau că aceştia ar fi omorît un preot sas din târgul numit *Insula Creştină* şi că ar fi jeluit pe alţii. Dar aceea ce pricinuì mai multă turburare fu fapta ce se întâmplă în oraşul Banfi Hunyad. Mihai trimisese în acest oraş o sută de pedestraşi români spre a fi hrăniţi acolo. Locuitorii nu preà erau mulţumiţi de purtarea lor, când într'o zi de Duminică, dimineaţa pe când ei mergeau în număr mare la biserică, iată că văd în piaţă mai mulţi ostaşi români beţi, făcând feluri de rele şi năcăjind oamenii, luându-le marfa. Larma şi strigările neguţitorilor şi soldaţilor auzindu-se în biserică, locuitorii ce se aflau în lăuntru, neştiind ce se petrece afară, eşiră

[1]) Bethlen, IV, 505.

www.dacoromanica.ro

înspăimântaţi din biserică şi se siliră a împăcà cearta; dar întărâtându-se şi mai mult şi unii şi alţii, Românii cheamă pe soţii lor într'ajutor şi urmează a prădà şi a face multe rele; locuitorii, din partea lor, se adună mulţime multă, iau armele şi năvălesc asupra Românilor şi-i ucid pe toţi, afară de un mic număr ce putù scăpà. Aflând aceasta Mihai se turbură foarte şi, în aprinderea mâniei sale împotriva locuitorilor Hunyadului, vrând a face o straşnică pildă, poruncì lui Ştefan Csaki, căpitan general peste toată armia ţării, să ia câtă oaste îi va trebuì, ca să meargă să spargă oraşul, să ucidă pe locuitori sau să-i aducă prinşi. Csaki, neîndrăznind a stà împotriva poruncii domneşti, plecă spre a o îndeplinì; dar apucă înainte de trimise pe ascuns un om care spuse locuitorilor primejdia ce-i amerinţà. Locuitorii se grăbiră a fugì cu familiile lor şi cu tot ce aveau mai scump la munte; un mic număr numai de nenorociţi, crezând că nu li se va întâmplà nimic, rămaseră pe loc şi oraşul fu ars împreună cu dânşii [1]).

III.

Vestindu-se toate acestea în ţară, se spăimântară peste măsură nobilii, încât mulţi (ca la o sută dintr'înşii), încărcând în cară familiile cu tot ce aveau mai scump, se siliau a se mântuì prin fugă [2]). Aflând Mihai aceste mişcări ale nobilimei şi dezertarea lui Moise Săcuiul, spre a oprì ca din această ferbere să nu se aprinză un foc mai mare, plecat mai mult a întrebuinţà mijloacele blânde decât aspre către nobili, trimise oficial în palaturile şi lăcuinţele lor pe Nicolae Viteazul, un român din Ardeal, vestit orator pe acele timpuri. Viteazul, supus şi jertfit cu totul Domnului, primì cu bucurie însărcinarea ce-i dete, închinându-i-se plecat, şi se duse la fie-care nobil în deosebi; întrebuinţând deosebite argumente după duhul celor la care se adresà, el se silì a-i încredinţà despre strălucitele proiecte ce are Domnul pentru creştinătate şi adesea sfârşà cuvântul său zicând: „că Mihai iubeşte mai presus de ori-ce mântuirea şi păstrarea creştinilor; că zi şi noapte el să gândeşte numai cum ar puteà slujì mai cu credinţă Împăratului, a întinde hotarele creştineşti, a doborî puterile Tur-

[1]) Bethlen, IV, 511—5.—[2]) Idem, 516; Orteliu, 481.

www.dacoromanica.ro

cilor, în sfârșit a păstrà Ardelenilor, a căror vitejie o prețuise în cea de curând biruință asupra lui Ieremia, vechile lor legi și privilegiuri; că el n'are nimic mai scump ca sângele nobililor, nimic care să iubească mai mult ca nația ungurească și că nu va întreprinde nimic împotriva legilor obștești ale acestei patrii, precum de curând o încredințase lui Bartholomeu Pezzen, solul Împăratului; că nime nu trebue să se turbure de fuga lui Moise Săcuiul, care în cea din urmă expediție din Moldova făcuse parte dintr'o conjurație, al cărui scop erà de a omorî pe Domn spre a da principatul lui Sigismund, și că el, prin fuga sa în Polonia, scăpase de dreapta pedeapsă a vicleniei sale; că deși doi oameni însemnați (Francisc Farcas și Mihai Szemere) fuseseră uciși la Sighișoara prin furia Săcuilor, aceasta foarte a fost neplăcută Domnului; că el asigurează că uneltitorii morții lor se vor pedepsì îndată cu moarte, iar pentru vătămarea ce soldații Domnului au făcut, fără știrea lui, locuitorilor, după o cercetare și o prețuire făcută, se va plătì până la o para". Prin asemenea cuvinte și jurăminte personale, Nicolae Viteazul, părându-se a fi domolit înfierbântarea nobililor, se întoarse triumfător lângă Mihai [1]). Nobilii unguri erau însă împărțiți în deosebite păreri și partide. Acei veniți din Ungaria, cari numai de câtă-va vreme se statorniciseră în Ardeal și cari nu împărtășiau ura națională a nobililor ardeleni cătră Români, se lipiseră din inimă de Mihai. Ei vedeau de atâția ani, dela nenorocita înfrângere dela Mohaci, draga lor patrie, Ungaria, robită și sfâșiată de cătră Turci și Nemți. Ei vedeau acum că n'au altă nădejde d'a mântuì patria lor și a o reîntregì în libertatea și unitatea sa decât în Mihai. Într'însul ei își pironiseră toate nădejdile lor; ei îl înconjurau, îl ațâțau, îl îndemnau, îl lingușeau, dându-i titlu de Craiu, titlu cu care îl salutase și vizirul Ibrahim [2]), și rugându-l de a scăpà crăia Ungariei din mânile Turcilor și ale Nemților și a o oprì pe seamă-i, aducându-și bine aminte că cele mai strălucite timpuri ale acelei crăii au fost când ea erà cârmuită de familia română a Corvinilor. Aceste nădejdi nu erau deșearte: ele cuprindeau o mare idee, care fusese visarea bărbaților celor mari unguri și români în trecut și care a rămas de atunci până astăzi și va fi încă în viitor idealul oamenilor de stat ai acestor două nații,

[1]) Bethlen, IV, 516—9.—[2]) Idem, 523.

www.dacoromanica.ro

deopotrivă viteze și generoase. Într'adevăr, locuind în parte pe același pământ, singure numai deosebindu-se cu sângele de celelalte neamuri din prejur, deopotrivă amerințate și bântuite de puternicile Împărății ce le ocolesc,—aceste nații dintru început semănau menite a-și unì viața printr'o legătură frățească, spre mântuirea și dezvoltarea comună și spre a formà un stat mare și puternic între Adriatica și Marea-Neagră. Mai mulți crai ai Ungariei, precum Ștefan-cel-Mare, Carol Robert, Sigismund I și Ludovic I, precum și Corvinii doriră și se ispitiră a înființà această idee; dar, înfățișători ai ideilor veacului lor și ai geniului semeț și iubitor de domnire al Ungurilor, în loc d'a vorbì Românilor de frăție și egalitate, cereau ca să li se supună și să cunoască supremația lor. Aceste smintite și nenorocite pretenții ațâțau în inima Românilor, înfocată atunci pentru libertate, o ură mare împotriva Ungurilor; și încercările crailor Ungariei și năvălirile lor în Țara-Românească și în Moldova fură greu pedepsite. Ambiția lui Mihai zâmbià la proiectele nobililor din Ungaria; el întrevedeà poate în viitor o zi în care se va ispitì întru îndeplinirea lor; dar de o cam dată se vede că, deși amerințà prin vorbe Austriei ca s'o aducă a-i împlinì cererile, dar în adevăr nu aveà de gând a ridicà războiu asupră-i spre a-i zmulge drepturile ei asupra crăiei ungare, după cum îl învinovățesc unii din istorici[1]). Nevoia și înțelepciunea sa îl siliau spre aceasta. Înconjurat de atâți dușmani, el nu puteà ridicà sabie și asupra Austriei, când toată nădejdea lui de sprijinire o aveà numai într'însa.

IV.

Cu totul altele erau simțimintele nobililor Unguri din Ardeal către Mihai. Un mic număr numai dintr'înșii, recunoscători pentru purtarea cea blândă a lui Mihai către nobili, se lipise de dânsul și îl slujiau în dreptate; ei vedeau bine că, de vor scăpà de stăpânirea lui Mihai, vor cădeà sub Nemți, Turci sau sub Sigismund Bathori și vor fi cu mult mai rău. Cei mai mulți însă urau în Mihai un Domn român. Învățați a urî și a desprețuì nația română în iobagii lor țărani, lor le venià cu ciudă a-și plecà trufașul și

---

[1]) Bethlen, IV, 523.

www.dacoromanica.ro

semeţul lor cap sub un stăpân român. Ei se temeau încă, cu mare cuvânt, de relele urmări ce poate aveà pentru dânşii întemeierea unei stăpâniri româneşti în Ardeal; se temeau de o schimbare în politică a lui Mihai, de o zi când el va încetà d'a fi generos, ocrotindu-i pe ei şi privilegiile lor cu paguba Românilor; se temeau încă că chiar cei mai mulţi dintr'înşii, câştigaţi de Domn sau mânaţi de duhul slugăriei şi al ambiţiei, să nu se lapede cu încetul de naţionalitatea lor şi a se românì. Aceea ce se petreceà în Ardeal de cât-va timp da temeiu mare temerilor lor. Mihai începuse a favorà cu deosebire pe Români şi a cătà cu ochiu bănuitor către nobilii unguri, pe cari îi învinovăţià de a fi nemulţumitori către dânsul, iar mai ales către nobilii săcui, pe care îi ştià duşmanii lui, pentru libertatea ce dedese poporului [1]. El înălţà din Românii ardeleni la treapta de nobili, silise pe Unguri a face oare-care uşurare ţăranilor şi ocrotià pe aceştia împotriva abuzurilor [2]. Deosebit de acestea începuse a umpleà Ardealul, deşert în mare parte de locuitori, cu colonii de Români din Ţara-Românească şi de Bulgari şi nu se încredeà decât în acei nobili unguri cari adoptaseră cu totul obiceiurile şi înveşmântarea românească [3]. Deosebit de acestea Mihai, spre a plăceà Românilor, le zidise Mitropolie în Alba-Iulia şi o înzestrase cu multe averi [4]. Un baston de argint, dăruit de dânsul Mitropolitului Ioan la anul 1599, se păstrează până astăzi la Blaj [5]. Toate acestea dovedeau în Mihai planul de a românì cu încetul Ardealul. Toate aceste îngrijară tare pe nobilii unguri: ei vedeau că se stinge cu totul supremaţia lor în Ardeal, care se va preface într'o ţară ales românească. Aceste temeri le aţâţà şi le mărià încă micul număr de complotişti, pe cari i-am văzut în lucrare încă din expediţia în Moldova. După fuga lui Moise Săcuiul, soţul său Ştefan Csaki rămăsese capul complotului. Csaki se trăgeà dintr'una din cele mai strălucite familii ungureşti din Ardeal. Erà el om ager la minte, harnic, cu falnică înfăţişare, dulce la limbă, dar viclean la inimă şi ambiţios peste măsură; el îşi închipuise d'a aduce răsturnări în Ardeal, ca doar de va puteà dobândì pe seamă-i tronul acestei ţări. El începuse prin a se face cu totul curtezan al lui Mihai, imitând în toate gesturile şi obiceiele lui,

[1]) Bethlen, l. c.,—[2]) *Mag. ist.*, III, 220.— [3]) Bethlen, l. c.,— [4]) *Mag. ist.* II, 238; Miron Costin, 221.—[5]) *Mag. ist.*, III, 229.

www.dacoromanica.ro

apărând cu înfocare faptele și proiectele lui, înălțându-l până la cer și comparându-l cu cei mai mari eroi ai lumei, a căror mari fapte slăvește Istoria. Prin aceste chipuri, iar mai ales prin vitejia ce arătă în expediția Moldovii, Mihai îl luase foarte la inimă, îi arătă mare încredere, îl numise căpitan general al toatei armiei sale și îi dăruise mai multe moșii însemnate în Ardeal[1]). Csaki trădă cu nevrednicie încrederea Domnului și bunătățile lui către dânsul și profită de favorul ce aveà ca să comploteze fără temere și să surpe pe făcătorul său de bine. Pe lângă aceea că povățuià propaganda rebeliunei în Ardeal, el erà în corespondență necurmată cu generalul Basta, către care se arată cu totul jertfit Austriei și că lucrează numai pentru dânsa și, într'aceeași vreme, prin Moise Săcuiul, stà în relații cu Polonezii, cu Sigismund Bathori și cu Ieremia Movilă. Acesta se puse atunci în raport cu Tătarii și cu Turcii, cerând ajutor împotriva lui Mihai. Și unii și alții fură voioși a intrà în coaliție. Turcii trimiseră îndată cu taină 40.000 galbeni de aur, sumă însemnată pe acele timpuri, lui Ieremia Movilă ca să facă oști asupra lui Mihai și hatișerif de domnie neschimbată în Moldova lui și seminției lui[2]). Într'aceeași vreme, [ei] adunau oști în Bulgaria, gata a năvăli la vreme în Țara-Românească. Astfel o coaliție puternică și îngrozitoare se pregătià asupra capului lui Mihai. Austriacii, Ungurii, Polonii, Ieremia cu partida sa în Moldova, Turçii și Tătarii, toate aceste popoare, cari fuseseră umilite prin triumfurile noastre, călcate prin oștile noastre, acum înțelegându-se din mână în mână împreună, se înfiorau de mânie și de nădejde și se gătiau a năvălì într'una mii de mii, ca o vijelie furioasă, spre a doborî la pământ un singur om; dar acest om erà Mihai-Viteazul, Domn al vitejilor Români!

V.

Mihai nu bănuià nimic de furtuna ce îl amerință. El se încredeà încă în steaua sa și în fatalitate, această superstiție a oamenilor cărora mult le-a slujit norocul. El vedeà bine că Polonii sau Turcii nu-l vor lăsà mult în odihnă, dar socotià că cu sprijinul Austriei, de care nu se îndoià, va puteà lezne a pedepsì îndrăzneala dușmanului. Se vede că Mihai se țineà de hotărîrea

[1]) Bethlen, IV, 547.—[2]) Miron Costin, 223.

www.dacoromanica.ro

sa d'a pornì împotriva Turcilor, ca să le ieà Banatul, după cum se făgăduise Austriei. El nădăjduià că, pe lângă folosul d'a unì Banatul cu celelalte țări române, printr'acest războiu va câștigà încă cu totul încrederea Austriei, temătoare ca el să nu se alieze cu Turcii. Spre acest sfârșit Mihai aveà nevoe d'a fi sigur că nu va fi izbit de Poloni. Pentru aceea trimise la craiul Poloniei doi soli, pe George Racz și pe Stroe Buzescu, boer însemnat, spre a-i arătà pricinile care l'au silit a coprinde Moldova, asigurându-l că „nu are de gând să facă nimic împotriva republicei Poloniei și a craiului ei; că încă el se pune la voia craiului, îmbiindu-l cu prietenie și bună vecinătate, numai să voiască a se unì cu creștinii și a se lepădà de alianța turcească". Pretinde Bethlen că această solie erà o prefacere din partea lui Mihai, ca să înșele pe craiul Poloniei, după cum înșelase pe Andrei Bathori și pe Ieremia Movilă, și a-l izbì fără veste și fără a fi el gata de apărare, iar că scopul lui Mihai erà de a subjugà Polonia; că solii săi, sosind la Sathmar, spuseră, în numele lui Mihai, la ofițerii Împăratului ce găsiră acolo că Mihai are mare prietenie către arhiduca Maximilian; că are de gând să-l facă craiu al Poloniei; că întru aceasta are corespondență tainică cu duca țării muscălești, pentru ca Muscalii de o parte, Mihai de alta și Maximilian de a treia parte, într'aceeași vreme, să izbească Polonia; că pe urmă, comunicând la acei ofițeri solia lor către craiul Poloniei, ei asigurară că merg la dânsul numai spre a-i da mai multă încredințare de gândurile lui Mihai. Dar într'adevăr proiectele acestuia țințeau întru a gonì, de se va puteà, pe craiul Poloniei, pe urmă a da mai lezne de o parte pe Maximilian și a-și asigurà pentru sine crăia Poloniei. Solii, sfârșind treaba lor la Sathmar, plecară spre Muncaci[1]. Este cu greu a crede că Mihai, pe care acești istorici străini îl arată atât de ascuns și prefăcut în gândurile sale, să și le fi dat pe față cu o asemenea nesocotință. Credem că multe din acestea sunt bănueli; că Mihai se mulțumià pe câte ținuturi coprinsese, ca să voiască a mai răpì și altele dela Poloni, și că ar fi fost mulțămit dacă Polonii l'ar fi lăsat a stăpânì în pace Moldova, dorința lui fiind acum d'a-și mărì țara, coprinzând locuri, țări și cetăți dela Turci, iar mai ales Banatul Temișan și cetățile Ghiula și Solnocul din Ardeal, ce se aflau încă în mânile Turcilor[2].

---

[1]) Bethlen, IV, 531—3.—[2]) Idem, 540.

www.dacoromanica.ro

VI.

Dar cu toate asigurările ce Mihai dedese nobililor unguri prin Nicolae Viteazul, fierberea tot domnià între dânșii. Aceasta începù a neodihnì pe Domn. O rază de tristă îngrijare, presimțire a viforului ce urlà în depărtare, amerințà d'a intrà în cutezătoarea și voinica sa inimă. Crezând, ca toți contimporanii săi, în înrâuriri misterioase ale naturii asupra omului, în astrologi, și ghicitori, el întrebă pe mumă-sa, ce erà meșteră în a ghicì viitorul, care îi răspunse „că termenul puterii sale se apropie". Fără de a se înduplecà la această dezvălire a viitorului, Mihai, într'o zi, când un mare număr de nobili se aflau adunați la Alba-Iulia, puse de alese juni sprinteni români și unguri, spre a-i pune să se lupte înnaintea lui, ca să prevază, prin eșitul bătăii, dacă până în sfârșit triumful va rămâneà pe lângă nația română sau pe lângă cea ungară. Se alese dar atâți Români câți și Unguri și îi armară numai cu darde și ciomege; rânduindu-se în bătaie, în fața Domnului, lângă râul Ompoly [Ampoiul], junii luptători români și unguri se înhățară la luptă cu deopotrivă îndrăzneală și se luptară multă vreme, țiind biruința la îndoială, nevrând a se lăsà unii altora. În sfârșit Ungurii, cari erau mereu umiliți prin cuvintele ocărîtoare pe care Românii se obișnuiseră a întrebuințà când le vorbeau, văzând și că unii din pedestrașii români se amestecă printre luptători, năvăliră cu mânie mare cu dardele lor asupra Românilor și izbutiră a-i pune pe goană până la porțile cetății. Domnul, după ce a lăudat pe junii unguri pentru izbânda lor, îi chemă în curtea palatului său și puse de le dete cu îmbelșugare pâne și vin și apoi le dete drumul. Pe când junii unguri eșiau din curte, fericitați de mulți că în această luptă s'au arătat mai voinici ca Românii, soldații români, ce păzeau la poartă, supărându-se de îngâmfarea lor, puseră mâna pe unul dintr'înșii și începură a-l bate cu nuiele și ciomege. Soții lui, mai luând îndrăzneală din vinul ce băuseră, alergară în ajutor și încăerară din nou lupta cu ostașii români, pe care îi risipiră [1]).

În aceleași zile altă întâmplare venì de mai adaose ura între cetele ostășești. Vr'o sută de ofițeri cazaci veniseră la Alba-Iulia

[1]) Bethlen, IV, 519—21.

www.dacoromanica.ro

spre a-şi primì leafa. Acì în oraş, unul din Cazaci găsì o femee publică şi o luă la sine. Amorezul acestei femei, care erà din curtea Domnului, aflând aceasta, se duse de-şi luă cu sila amoreza înapoi. Cazacul, mâniat asupra Românului, chemă pe soţii lui într'ajutor; Românul chemă pe pedestraşii români şi îndată se încăerară la luptă cu armele. Aflând căpitanii cazaci că soţii lor în oraş se află în primejdie, es cu armele, ucid şi rănesc mai mulţi din Români. Aceştia se adună atunci în mai mare număr şi dau năvală cu puştile în Cazaci; şi, îndărătnicindu-se şi unii şi alţii, ţinură bătae ca la trei ceasuri, încât periră din ambele părţi ca la o sută oameni. Auzind aceasta, ceilalţi Cazaci din tabără se ridică cu toţii şi sosesc înglotiţi lângă Alba, amerinţând pe Români. Aflând Domnul aceasta, se grăbì a trimite oameni de-i împăcară şi liniştiră pe unii ca şi pe alţii prin amerinţări şi făgădueli [1].

Aceste dezbinări arătau slăbiciunea unei armii compusă din oşti de felurite naţii, neînfrânarea, gelozia, pismuirea şi vrăjmăşia unor cete către altele şi dau curaj duşmanilor în uneltirile lor cele tainice în contra lui Mihai.

VII.

Într'adevăr nobilii ce complotau se folosiau de ori-ce spre a aţâţà lumea şi a o îmbărbătà spre a o aduce la o revoltă de faţă împotriva lui Mihai. Spre a trage prin spaimă pe toţi nobilii în sfaturile lor viclene, ei răspândiau mereu vorba că Mihai are de gând să-i pună pe toţi sub sabie. Prin asemenea vorbe intrigoase ei aţâţau patimile, deşteptau pismele, hrăniau spaima între nobili. Noi am arătat înapoi viclenia acestei mincinoase veşti şi cuvintele ce depărtau pe Mihai dela o asemenea urmare. Analiştii unguri, cari pun temeiu pe această bănuială, nu aduc nimic spre a o întemeià prin dovezi, fără numai aceste două fapte, care încă şi ele au trebuinţă de a fi adeverite. Ei spun că într'o seară Mihai, aflându-se în palatul din Alba-Iulia, în camera numită *Veres bársonyos* (căci sub vechii principi zidurile erau îmbrăcate de purpură), unde pre obiceiul său se odihneà (reposà) pe perne şi perniţe puse unele d'asupra altora, după moda tur-

[1]) Bethlen, IV, 521—3; Orteliu, 481.

www.dacoromanica.ro

cească numită *kerevat,* chemă la sine pe un ofiţer ungur, numit Ştefan Hadnagy din legionul mercenarilor unguri ce se află în cuartir în ţara Bârsei. După ce l-a pus de a juiat pe icoana Maicii Domnului, ce erà spânzurată pe zid, Mihai spun că-i vorbì astfel: „Îţi aduci aminte, Ştefane, tot ce am făcut pentru creştinătate în Ţara-Românească, ce primejdii am înfruntat spre a supune Ardealul rebel Craiului Romanilor şi spre a birui pe Cardinalul care dobândise, peste voia Împăratului şi înşelătoria prinţului Sigismund, domnia acestei ţări. Cât pentru voi, pe care ceilalţi principi vă nesocotiau, nedându-vă nici bani, nici cinstirile cuvenite vitejiei voastre, dărnicia mea v'a încărcat de faceri de bine, ajutând Dumnezeu şi norocirea v'am făcut din săraci bogaţi, din pedestraşi călăreţi, din necunoscuţi vestiţi şi faimoşi, fiind eu singurul prinţ care caută mai puţin la naştere, avere şi altele—lucruri ce ceilalţi prinţi cinstesc mai cu seamă în supuşii lor—decât la vitejie şi la fapte frumoase..... Am câştigat trei frumoase provincii, Ţara-Românească, Ardealul şi Moldova, pe care le-am luat cu mare greu dela prinţi puternici. Ce ne mai rămâne oare să dobândim, după părerea chiar a Împăratului Turcilor, fără numai diadema crăiască? Împăratul creştin ne o va acordà lezne, mai cu seamă după ce va încercà puterile noastre, de vreţi voi. După dărnicia mea cea veche către voi, atunci când n'aveam atâtea mijloace, puteţi a vă închipuì ce cinstiri vă aşteaptă pe tine şi pe soţii tăi. Dar, iubite Ştefane, avem o stavilă, pe nobilii Ardeleni, obişnuiţi a trăì în desfătări caznice, ţinându-se de lucrarea pământului, de vânătorie, negoţ şi alte petreceri. Puţin doritori de slavă, de triumfuri asupra naţiilor străine, d'a mărì hotarele ţării sale,—ei se mulţumesc pe starea de acum a lucrurilor. Ei au purtat cu părere de rău armele pân'acì împotriva Turcilor, a căror alianţă le-a slujit d'a petrece cât-va timp în desfătări. Dar, fiind opriţi prin credinţa ce au făgăduit într'atâtea rânduri Împăratului, ei privesc ca o fără-de-lege d'a întreprinde ceva împotrivă-i, sau de faţă sau pe taină. Aşa dar, numai zdrobind şi perzând până la cel mai din urmă pe aceste trândave trunchiuri ale creştinătăţii, vom puteà noi dobândì adevărata glorie a unei mari vitejii şi marginile dorite ale celor mai bogate ţări. Trebue să-i zdrobim pe toţi, al meu Ştefane. Aleargă îndată către Ungurii voştri, lăsaţi în ţinutul Bârsei, şi zi-le în numele nostru ceea ce ai auzit. Ei ucişi şi ţara

www.dacoromanica.ro

umplându-se de Sârbi și Români, atunci lezne vom puteà pune mâna pe hotarele Ungariei și cu încetul vom puteà merge până la Praga. Acum primește două sute colonate, preț al credinței tale și, de ne va ajutà norocul, vei primì și mai mult". Acestea zicând dete drumul lui Hadnagy, primind dela dânsul făgăduiala că îi va fi credincios și va împlinì însărcinarea sa[1]).

Ca Mihai să se fi plâns adesea de nemulțumirea către dânsul a nobililor unguri; ca el să-i fi amerințat poate că-i va pedepsì de vor urmà comploturile lor,—este lezne de înțeles; dar ca el să fi avut hotărîrea a-i ucide,—aceasta n'avem destul temeiu a o crede. El totdeauna a tăgăduit aceasta. De ar fi avut o asemenea hotărîre, cum de nu-i ucise într'atâtea rânduri, când îi aveà pe toți adunați la un loc cu ocazia dietelor sau pentru alte pricini. Spre îndeplinirea acestui scop, el nu aveà trebuință d'a câștigà pe Hadnagy sau chiar pe cei 1.500 Unguri ce formau legionul ce se aflà în ținutul Bârsei, având destui soldați în jertfirea cărora aveà deplină încredere. Apoi chiar, în lipsă de soldați, spre a se curățà de nobili, n'aveà decât să închiză ochii și să lase pe țăranii români din Ardeal și pe Săcui a-și îndeplinì înfocata lor răzbunare asupră-le.

A doua faptă adusă de Unguri împotriva lui Mihai este o scrisoare ce ei spuneau că a scris lui Tamasfalvi. Acesta erà de neam săcuiu și de mai mult slujià în armia lui Mihai, care pentru vitejia ce arătase la bătălia dela Sibiiu, îi mărise leafa și îl făcuse prefect mai mare și căpitan peste Săcuii din scaunul Mureșului. În campania Moldovei, fiind-că jefuise o mânăstire, Mihai poruncise să-i taie capul, dar apoi îl iertă. Tamasfalvi, cum vom vedeà, fu nevrednic de încrederea și de generositatea Domnului său. Scrisoarea ce spun că Mihai îi scrise lui Tamasfalvi, sunà așa: „Tamasfalvi! În cele mai mari greutăți, în minutele cele mai critice, noi am încercat și nici odată nu ne-am îndoit de jertfirea ta pentru noi, cunoscând vitejia ta, talentele tale și credința ta. Când vei vedeà această carte, desfășură-ți steagurile și pune-te în cale cu ostașii tăi; pe unde vei aflà că se află *vr'o tabără de nobili*, du-te acolo în grabă și ucide-i până la cel mai de pe urmă. Tu vei primì peste puține zile o mare și însemnată dovadă de recunoștința mea" [2]). Scrisoarea aceasta adevărată fiind,

[1]) Bethlen, IV, 324—9.—[2]) Idem, 529—30.

www.dacoromanica.ro

nu dovedeşte ceea ce au cugetat Ungurii a o face a dovedì. Ea se vede a fi scrisă după răscoala nobililor şi atunci Mihai erà în drept a poruncì de a risipì *taberile* nobililor şi a-i ucide.

VIII.

Într'aceea George Mako, capul legionului de unguri ce se aflà în ţara Bârsei, după înţelegerea ce am văzut că avusese cu Moise Săcuiul, nu numai că lucrà mereu a face pe ostaşii legionului ce comandà a se revoltà împotriva lui Mihai, dar încă îndemnà de faţă şi pe alţi prieteni ai lui a stà gata a se răsculà. Unul dintr'aceşti prieteni trimise lui Mihai Vodă o scrisoare ce îi scrisese Mako, în care se spuneà: „Să ai de sigur că nelegiuitul Mihai Vodă conspiră moartea tuturor nobililor. De aceea dar, prin toate chipurile, prin înşelare sau silă, de se poate a-l perde mai dinainte. Iată-mă eu, chiar de m'ar chemà el lângă dânsul, nu mă voiu duce, ci cu soldaţi aleşi, pe care cred a-i aduce lezne ca să apere sângele lor şi patria lor, voiu apărà naţia mea până la cel din urmă suspin împotriva cruzimei acestui tiran. Nu mă îndoiesc că vei face asemenea“. Aflând apoi Mako că această scrisoare a picat în mânile lui Mihai, scrise lui Ştefan Halmagyi, nobil ungur prieten al său, care se aflà în slujba prea de aproape a Domnului, d'a-i trimite, cum va şti, acea carte scrisă în glumă. fiindu-i teamă a lăsà în mâna lui Mihai acea dovadă materială cu care puteà fi tras în judecată. Dar Halmagyi, şi el prieten necredincios, spuse toate Domnului şi se silì şi [el], prin multe cuvinte, a-l face a întoarce acea carte lui Mako; unul din cuvintele sale erà: „că dând înapoi acea carte, va ridicà ori-ce neîncredere dela Mako şi că, liniştindu-l şi mântuindu-l de temerea pedepsei ce îl aşteaptă, va puteà lezne a-l trage la curte“. Dar Mihai-Vodă răspunse: „Nu se poate, fătul meu, nici se cuvine a da o scrisoare atât de obraznică şi atât de primejdioasă, la cel care a scris-o. Ea e o dovadă a vicleniei lui împotriva mea şi o mărturie temeinică a dreptei pedepse ce am hotărît a-i face“. Cu toate acestea junele Halmagyi înduplecă pe Domn a rupe o parte pe care să o ţie ca o dovadă de dreptatea pedepsei ce îi hotărîse şi să-i deà pe celelalte pe care să le trimită înapoi lui George Mako. Halmagyi duse aceste scrisori lui Mako, asigurându-l că Domnul nici le citise, nici le văzuse; dar Mako, băgând

www.dacoromanica.ro

de seamă că lipsește din ele, îi crescù temerea și cu toate că Domnul îl chemă prin scrisori a venì cu soldații în tabăra sa, el rămase statornic pe lângă hotărîrea sa de mai nainte de a nu merge. El nu stătù însă în nelucrare, ci în toată ziua răspândià vorba printre soldații săi că Mihai voește a ucide pe toți Ungurii, vorbă care se mărià trecând din gură în gură, fie-care după obiceiu mai adăogind ceva dela sine; și se silià a aduce pe ostașii mâniați prin aceste vorbe a se revoltà împotriva Domnului lor. Dintr'altă parte Mihai îl chemà mereu prin cărți a venì la Alba cu oștile alese și nobilii ce aveà sub porunci, fiind gata a întreprinde o expediție împotriva Turcilor. Văzând însă că sub nici un cuvânt nu poate biruì îndărătnicia lui George Mako, Mihai, plecat mai mult spre mijloace blânde și împăcătoare, chemă la sine pe Grigore Mako, fratele lui George Mako, ostaș curagios, mai dulce la caracter decât frate-său și pe care îl aveà în de bine, fiindu-i foarte credincios, și îl trimise cu însărcinare ca să caute a înduplecà pe frate-său și să-l aducă la Alba-Iulia. Acesta se duse lângă frate-său, dar nu izbutì într'altceva, fără numai că făcù pe George Mako a trimite Domnului, în numele legionului întreg, pe Martin Vereș și pe George Borsai, cu însărcinare să-i zică: „că ostașii nu pot venì lângă Domn până nu li se va trimite leafa pe patru luni ce nu li se plătise încă; că afară de aceasta, ei se roagă ca Domnul să iea în băgare de seamă că ei l-au slujit cu bărbăție și că acum s'a răspândit o groaznică vorbă, cum că Domnul pe toți i-a hotărît jertfă morții; că soldații, spăimântați de aceasta, se tem a se împreunà cu oștile taberii; că chiar dacă acest zgomot nu are temeiu, el făcuse însă o așa mare întipărire asupra duhului oștilor, că sub nici o pricinuire ei nu vor merge la dânsul, de nu le va trimite mai nainte cărți care să declare de mincinos acest zgomot". Auzind Mihai acestea dela deputați, rămase încremenit de mirare și de ciudă, de aceste nevrednice zgomote răspândite de voitorii de rău. El răspunse jurându-se pe tot ce aveà mai sfânt, pe viața sa, norocirea sa, femeea și copii săi, că nici odată el n'a meditat un asemenea proiect. „Ar trebuì, ziceà el, a aveà o inimă de fer spre a nu recunoaște meritele și faptele lor cele bune; ar fi cea mai mare nemulțumire de a tratà pe niște veterani ce l'au slujit așa de bine pe el și pe copii lui, ca niște făcători de rău prin pedepsi. Deci să nu se mai teamă

www.dacoromanica.ro

nimeni de acest zgomot mincinos, semănat de turburătorii păcei obştești și de dușmanii norocirii sale; că el le va da cărți de încredințare, unde le va arătà gândurile lui; asemenea le va plătì și leafa ce aveau a luà"[1]).

Dar aceste asigurări curate și sincere, zadarnice erau, căci Mako, ca și nobilii, cari știau bine că acele zgomote erau mincinoase, erau bine hotărîți a duce complotul până la sfârșit.

IX.

Toate aceste fapte de cari atinserăm până acum într'această carte se petrecură în cursul lunei lui August (1600). Pe la capătul acestei luni, fiind lucrurile într'această stare între Domn și George Mako, Ștefan Csaki cu vr'o câți-va magnați conjurați lui, se adunară la Cluj, unde țineau sfaturi tainice cum vor face spre a împărtășì proiectele lor nobilimei și a sculà țara; și hotărîră a trimite veste tainică la fie-care d'a se aflà într'o zi hotărîtă în câmpiile vecine de orașul Turda. Mihai-Vodă,—aflând această adunare a nobililor la Cluj și bănuind, din cele ce știà despre complotul unor nobili în Moldova, că [vor] să cheme pe Sigismund și pe Zamoisky și, din scrisorile lui Mako, că este oarecare mișcare în Ardeal,—trimise răspuns acestor nobili adunați în Cluj să vină îndată la curtea lui. Dar aceștia, știindu-se vinovați, se temură, se scuzară cu deosebite pricinuiri și îndată se răspândiră.

În vreme ce acestea se petreceau în Ardeal, Mihai primì veste sigură din Polonia că Zamoisky, Ieremia Movilă și Sigismund Bathori cu o puternică oaste stau gata a intrà în Ardeal[2]). Îndată el pornì olăcari spre Casovia către George Basta ca, după cum îi erà poruncit prin cărți de arhiduca Matei, să-l invite cu cea mai mare grabă a venì împreună cu oastea sa spre a se împreunà cu dânsul la Alba-Iulia, rugându-l foarte că, de va vedeà că nu poate ajunge la vreme cu pedestrimea, să-i trimită înainte cât mai curând două mii călăreți[3]). Trimișii lui Mihai întâmpinară pe Basta, două marșuri de Casovia, în cale spre Ardeal[4]). Printr'o coincidență, lezne de înțeles din cele ce am

[1]) Bethlen, IV, 533—7.—[2]) Spontoni, 100.— [3]) Idem.; Tarducci, *o. c.*— [4]) Spontoni, 101.

www.dacoromanica.ro

văzut înapoi, pe când nobilii se adunau la Cluj și hotărau ziua de izbucnire a revoltei, Basta se mișcase și el din Casovia [1]), la 2 Septemvrie (1600) [2]), și luase calea spre hotarele Ardealului. El aveà cu dânsul pe colonelul Rottowitz cu o mie de călăreți raiteri, un regiment de o mie pedestrași toți din Silezia, regimentul lui Pezzen de trei mii de Nemți, apoi o seamă de oști din partea locului, cu patru companii numai de Nemți de călărime de rând și compania guardiei sale de călărime valonă, cu vr'o câți-va husari și haiduci. Peste tot oastea sa se urcà la șeapte mii oameni pedestrime și călărime și nouă tunuri, din care trei de baterie și șease de campanie cu toate cele trebuincioase [3]). Basta, înaintea trimișilor lui Mihai, se prefăcù că are mare prietenie către Domnul lor și se arătă foarte voios a-i venì într'ajutor [4]). El le zise că nu poate, fără a face o mare nesocotință și a se pune în primejdie, a trimite înnainte, cum cereà Mihai, călărimea de care are nevoie, spre a sprijinì pedestrimea prin câmpiile pe unde are a trece și unde poate fi izbit de Turci, Poloni sau Tătari; dar făgăduià că, cu cea mai mare grabă putincioasă, va alergà cu toată oastea spre a da ascultare poruncilor Cesarului și a slujì pe Mihai într'o așa frumoasă ocazie [5]). Trimișii se întoarseră spre a aduce acest răspuns lui Mihai, și Basta, trecând râul Tisa și câmpia Kaló cu o iuțime neauzită, își duse oastea pe la Sathmar la hotarele Ardealului, la satul Maitin, unde se oprì spre a priveghià cele ce se petreceau în Ardeal [6]).

X.

Mihai-Vodă, nădăjduind că Basta va venì în ajutorul său, poruncise la toți ai țării d'a venì armați în tabăra de lângă orașul săsesc numit Sas-Sebeș. Acì se adunară îndată toți ostașii români, poloni, cazaci și Săcuii toți, deosebit de călăreții din scaunele Mureșului și Arieșului. Dar nobilii unguri, după cum li se dedese cuvântul de magnații conjurați, se adunară cu toții lângă orașul Turda, în câmpia numită *Keresztes*, lângă râul Arie-

[1]) Bethlen, IV, 541.—[2]) Spontoni, 101.—După Tarducci, *o. c.*, în 4 Septemvrie.—[3]) Spontoni, 101.—Tarducci și Istvanfi spun că erau 6 mii ostași și opt tunuri.—[4]) «Simulata amicitia, ac mittendarum copiarum promptitudine Vayvodae ostensa» etc.: Bethlen, IV, 541. — [5]) Spontoni, 101. — [6]) Bethlen, IV, 541; Spontoni, 103.

www.dacoromanica.ro

şului şi tăbărîră acolo. Văzând Mihai că nobilii nu înaintează mai încolo de Turda, începù a le da zor şi le poruncì ca în trei zile să pornească spre Alba-Iulia. Dar nobilii, dând de azi până mâne, trimiseră pe Gabriel Banfi ca să arate Domnului cuvintele ce îi opriă d'a venì la Sas-Sebeş, din care cele mai de căpetenie erau: că în ţinutul Albei şi al Sebeşului, fiind pustiite prin atâta soldăţime şi prin oamenii Curţii ce alergau mereu într'o parte şi într'alta, nu pot găsì nutreţ de cai, în vreme ce la Turda erau livezi şi izlazuri de vite şi de cai în destule, şi că viaţa oamenilor e mai lezne; că toţi comiţii ce se aflau duşi ca să strângă contribuţiile hotărîte de dietă încă n'au sosit; dar că ei stau gata la cel dintâiu semn al Domnului să meargă unde le va poruncì. „Astfel, zice Bethlen, nobilii, ca nişte păsări care au să fie prinse în cursă, vâltorau împrejurul laţurilor ce pe ascuns ei întinseseră lui Mihai". Acesta se părù a se domolì prin cuvintele lui Banfi şi făcù cunoscut magnaţilor şi nobililor ca să vină la Alba-Iulia fie-care cu câte o slugă, lăsând celelalte oşti ale lor în tabără, fiind-că împrejurările cereau ca să le comunice lucruri de interes public. Pretinde Bethlen că această chemare erà cu gând ca să-i omoare; că Banul Mihalceà dedese acest sfat, pe care îl aprobase cea mai mare parte din boieri, cari ziceau că va perì Domnul de nu va face să piară nobilimea; dar Radu Buzescu, care erà aplecat cătră Unguri, căci slujise odinioară ca stolnic pe Ştefan Bathori, când erà el prinţ în Ardeal, fu de părere d'a se întrebuinţà mijloace blânde cătră nobili, fiind mai bine a le câştigà dragostea decât a le insuflà temerea [1]). Este anevoe de înţeles cum Mihai să poată crede că nobilii, cari nu voiau a venì la dânsul cu oştile lor, să vină fără oşti. Fără îndoială că acum nu mai erà de întârziat. Trebuià a merge asupra acelor nobili cari îndrăzniau a nu da ascultare poruncilor Domnului lor, a le împrăştià oştile încă nehotărîte şi neadunate toate şi a pedepsì pe capii conjuraţiei; iar de apucau ei a se întemeià în puteri, [trebuià] a face un apel poporului român şi săcui, şi la insurecţia nobililor a răspunde printr'o insurecţie populară. Cu această pârghie puternică în mână şi sprijinind cu oastea sa regulată ce aveà în leafă armia naţională, Mihai ar fi fost sigur d'a nimicnicì ori-ce putere duşmană în Ardeal. Adevăr

[1]) Bethlen, IV, 542—4.

www.dacoromanica.ro

că furia poporului ar fi cucerit toată nobilimea Fiă! piară! căci și-a meritat peirea. Din nenorocire Mihai nu pricepù nici odată că în popor și numai în popor e adevărata lui putere, adevăratul său sprijin. El îl căutase când în nobilime, când în armie și în oștile mercenare, când în Austria. Deși încă, apăsând poporul sau nefăcând nimic pentru dânsul, el îi depărtase inima dela dânsul, dar poporul, în care simțimântul național vеșnic și curat trăește, erà încă gata a se sculà la chemarea lui. Când însă Mihai se hotărî a o face, erà prea târziu. O fatalitate orbește pe Mihai, sau mai bine el este târît și pedepsit prin urmările neapărate ale greșelilor sale. El, care a minunat pe toată lumea prin îndrăzneala sa, prin iuțimea cu care apucà de izbià pe dușman pân'a nu prinde acesta de veste; el, care a zdrobit atâți puternici dușmani,—acum stă ameții înaintea răscoalei unor nobili. În loc d'a pornì asupră-le, el stă în nelucrare, măgulindu-se cu nădejdea că cu vorba îi va aduce la cunoștință. Asigurarea că Basta îi va venì în ajutor și că astfel nobilii, aflându-se prinși între două armii, nu vor îndrăznì a face nimic, singură numai poate tălmăcì purtarea lui. Astfel, ca cum și-ar fi pus în gând cu paguba sa a arătà neadevărul calomniilor analiștilor unguri asupră-i, în loc d'a pornì oaste asupra nobililor, trimise în tabăra lor doi unguri, pe Ioan Kemeny un senator și pe Ștefan Petki războinic ales (aceasta, căzând în vină mare, fusese osândit a i se tăià capul, dar Mihai, după rugăciunea senatorilor și mai ales a episcopului Ardealului Naprazdi, luând în privire că el se purtase vitejește la Lipova și într'alte părți, îl iertă), spre [a aflà] ce vor ei și a căutà a-i împăcà prin făgădueli [1]).

XI.

Acești doi trimiși unguri trădară încrederea ce Mihai puse într'înșii. Sosind în tabăra nobililor, ei auziră plângeri, tânguiri ascunse, văzură pe unii vărsând lacrimi. Cu toate că toți nobilii adunați în tabără erau împotrivitori Domnului, nu erà nici o unire între dânșii: nici unul nu îndrăznià a se încredințà la altul. Numele numai al lui Mihai îi amuțià pe toți și, deși știau că sufăr tot d'o durere, nimeni nu îndrăznià a descoperì rana co-

[1]) Bethlen, IV, 545—6.

www.dacoromanica.ro

mună. „Corturile răsunau de suspinări și vaiete; ar fi zis cine-va că-s niște oameni izbiți fără veste de focul trăznetului, spăimântați de sgomotul tunetului, cari arată însă, printr'o cătare neghioabă, că o otravă de o duhoare puturoasă i-a pătruns" [1]). Puțini erau care îndrăzniau a-și vărsà mânia ce ferbià în inima lor, și aceea, vorbind încet și numai către prieteni, ziceau: „că Voevodul este un înșelător, un adevărat turc, că trebue a se mântuì de această pieire prin ori-ce mijloc". Cu toate că puseseră în capul oastei lor pe Ștefan Csaki, dar știindu-l favorit și entusiast de Mihai, nimeni nu aveà încredere într'însul și nimeni chiar din prietenii săi nu îndrăznià înaintea lui a spune ceva împotriva Domnului, chiar în glumă. În această stare de spaimă și neîncredere reciprocă în care se aflau nobilii, ar fi fost foarte lezne a-i risipì, dacă Mihai, pe lângă solie și vorbe blânde, ar fi înaintat îndată spre dânșii cu armia sa. Ar fi fost asemenea cu putință, atunci la început, a-i împăcà și prin vorbe și făgădueli, dacă trimișii lui Mihai, în loc d'a căutà a face pace, nu ațâțau încă mai mult pe nobili și nu îi apropiau unul de altul. Csaki, înțelegând inima lui Ioan Kemeny și a lui Petki, trimișii lui Mihai, și văzându-se obiectul neîncrederii tutulor, se adresă către dânșii, zicându-le: „Îndrăzni-voiu a vorbì cu siguranță înaintea voastră"?—„Și noi înainte-ți"? răspunseră ei. Csaki îi asigură, dându-și cuvântul și mâna dreaptă. Atunci aceștia îl îndemnară a nu perde vreme. Conjurații toți, cari erau înțeleși unii cu alții, se adunară [2]). Ei convocară o adunare generală a nobililor, în care Csaki luă cuvântul și îi îndemnă cu multă elocvență „a scuturà jugul unui Domn străin, barbar și tiran, carele a jurat peirea lor și pentru aceasta [voiește] a se folosì de ocazia de față, când se află toți adunați la un loc și armați și când oastea Cesarului nu e departe". Și sfârșește propuind ca „să trimită adunarea soli la Basta, generalul Ungariei de sus, care acum se află la hotar, spre a-l chemà într'ajutor, arătându-i că a venit vremea ca să dobândească Ardealul pe seama Împăratului și a-și izbândì despre Mihai și totdeodată pe dânșii să-i mântuiască de tirănia lui" [3]).

Avù mare putere cuvântarea lui Csaki asupra nobililor adunați, nu spre a crește ura lor către Mihai, dar spre a-i hotărî

---

[1]) Bethlen, IV, 546—7.—[2]) Idem, 546—9.—[3]) Spontoni, 102—3.

www.dacoromanica.ro

spre răzbunare[1]). Îndată ei aleseră din sânul lor pe Francisc Alard și pe Gabriel Haller ca să meargă lângă Basta, însărcinându-i: „ca să-l roage de a le da ajutor spre a-i mântuì de jugul și cârmuirea cruntă a lui Mihai; să-i spună că Voevodul este aliatul tainic al Turcilor; că d'abià dedese drumul trimisului Împăratul Rudolf, când priimì cu mare pompă pe trimisul turc, care îi dedese, spre întărirea domniei, semnele dela Împăratul turcesc; că ei făgăduesc o veșnică credință Împăratului Rudolf, cătră care sunt și de mai nainte legați; că primejdia grăbește; paloșul Domnului amerință acum capetele Ungurilor; că după nimicnicirea lor, acest trufaș barbar va merge cu sabia și focul în mâni să-și cerce norocul spre Casovia, după cum o făgăduise la marele vizir Ibraim-Pașa[2]); că dacă Basta nu le va da ajutorul nădăjduit ei ,cari sunt hotărîți a nu mai suferì pe Mihai, se vor vedeà nevoiți: sau a chemà pe Sigismund ce erà la hotar cu oaste puternică sau a cere ajutorul Sultanului turcesc“ [3]).

Nimic nu erà mai neadevărat decât aceste învinovățiri ce aduceau Ungurii lui Mihai. În loc de a se arătà tiran cătră nobili, el le mântuise viața de furia Săcuilor și Românilor; în loc d'a-i ucide, după cum făcuse Sigismund, pe care ei doriau a-l aveà Domn în locul lui Mihai, acesta nu pedepsise pe nimeni fără vină și judecată, ba încă pe mulți din cei osândiți îi iertă. El păstrase starea și privilegiurile lor cu paguba Românilor și scăderea sa, păstrà cu scumpătate constituția țării, nu făcù nici o schimbare în legi, nu scoase nici o dajdie fără învoirea dietei și nu siluì hotărîrile dietei, după cum într'atâtea rânduri făcuse Sigismund. Pe lângă aceasta e învederat că nu el erà tainic aliat al Turcilor, ci tocmai nobilii, cari în față se arătau jertfici Împăratului, iar pe ascuns dau mâna cu Sigismund, Polonii și Turcii, ale căror viclene urmări nu întârziară a eșì la iveală. Pe nădejdea lui Sigismund și a Polonilor mai mult se sculaseră ei, și dacă acum se adresau la Basta, erà de nevoe, căci Sigismund și Polonii erau încă departe și negata, și le erà teamă d'a nu fi izbiți de Mihai în grabă; pentru aceea se adresară la Basta, pe care-l știau aproape și gata a-i ajutà. Gândind nobilii că Basta va voì un act de credință publică, deteră deputaților, spre a-i duce, cărți iscălite cu mânile tuturor stărilor și pecetluite cu pecetea lor, în care își dau credința lor Cesarului Rudolf[4]).

[1]) Spontoni, 103.—[2]) Bethlen, IV, 550.—[3]) Spontoni, 103.—[4]) Bethlen, IV, 550.

www.dacoromanica.ro

XII.

După ce porniră p'aceşti deputaţi la Basta, nobilli trimiseră alţii lui George Mako, ca să-l roage, de-i este scumpă mântuirea patriei, să vină îndată la dânşii cu oştile ce el comandà. Aflând aceasta, Mako lăsă ţinutul Bârsei şi se îndreptă spre orasul Mediaş. Când primiră veste nobilii de sosirea lui la Mediaş, îi trimiseră pe Nicolae Bogathi ca să-i făgăduiască, între alte lucruri, că ei nu-şi vor mai aduce aminte de relele ce el le-a făcut de curând, că nu-i vor luà nici odată fără despăgubire şi fără o judecată mai dinainte moşiile ce Voevodul îi încredinţase, şi încă că îi vor dăruì leafa pe două luni. Şi spre a da mai mult temeiu acestor făgădueli, îi trimiseră, în acelaşi oraş, unde încă se aflà, pe Ioan Kemeni şi pe Ştefan Petki, cari veniseră la dânşii dela Mihai, ca să-l roage d'a-şi aduce aminte de naţia ungară, din care şi el se trage, de a urmà ceea ce a început, d'a venì în tabăra dela Turda, a-şi unì puterile sale cu ale lor, spre a depărtà din ţară un tiran crud, d'a nu se teme de un popor căruia norocul a slujit mai mult decât curagiul.

În vremea aceasta, curierii vestiră lui Mihai că Mako, stăruind în îndărătnicia sa, în loc d'a merge cu oastea sa la Alba-Iulia, după cum îi poruncise, s'a dus la Mediaş. Ţinându-se de hotărîrea sa d'a umblà cu binele şi a-i liniştì şi domolì mai mult cu mijloace împăciuitoare, Mihai găti două solii. Una către soldaţii lui Mako, puind în capu-i pe Ioan Nemeş, cu însărcinare de a astâmpărà duhul oştilor şi a le ridicà ori-ce bănuială, plângându-se de răscoala lor, chemându-i la datorie, pentru ca în acest minut greu pentru creştinătate să nu-l pună în nevoe a-i pedepsì, — [pe] el care totdeauna a fost bine-voitor către dânşii, pentru ca şi ei să nu fie o stavilă la bunele şi cuvioasele sale strădanii. Cealaltă, compusă de Pancratie Sennyei şi Vistierul Stoica, român ispravnic al palatului, care de curând se întorsese dela Pilsna, unde fusese trimis ambasador către Împăratul Rudolf, la tabăra nobililor la Turda. Ei erau însărcinaţi să deà de minciună zgomotul răspândit între nobili că el voeşte peirea lor. Cu aceştia dete împreună şi pe trimisul către Mako, spre a-l prezentà nobilimei. Ajungând cu toţii la Turda, aceşti deputaţi, înaintea tuturor nobililor adunaţi, faţă fiind şi doi deputaţi trimişi de George Mako, îşi împlinesc misia ce li se încredinţase. Făcându-se tă-

www.dacoromanica.ro

cere, Vistierul Stoica, cu gravitatea sa obişnuită, astfel cuvântă: „Cu mare părere de rău a aflat Domnul răzvrătirea lui George Mako şi răscoala legionului său, răscoală ce el n'a întărâtat prin nici o nedreptate, fiind mulţumit de bunele slujbe ale lui până acum; că el nu cunoaşte pricina unei aşa de fără veşti dezbinări; că bănuià poate că ea ar fi eşitul unei mişcări pricinuită printr'un zgomot mincinos mai mult decât printr'o veste sigură. Dacă ei au fost îndemnaţi l'această îndârjire nesocotită, căci le-a rămas simbria neplătită, iată că le-a trimis prin Ioan Nemeş simbria pe patru luni întregi; de au altă temere, s'o părăsească, căci Domnul le-a trimis cărţi de încredinţare, la care tot creştinul trebue să crează. Dacă sunt ceva vinovaţi în legătura făcută de Sigismund, Domnul îi îmbiază cu o uitare şi o iertare deplină. Cu mai mare părere de rău a aflat Domnul că nobilimea s'a turburat de oare-care larmă răzvrătitoare, care dă Domnului gânduri mincinoase şi nelegiuite; el ia de martor pe Dumnezeu şi pe sfinţi că n'are nimic mai scump ca sângele nobililor, că nimic nu are mai la inimă fără numai de a păstrà legile lor cele vechi şi ale patriei şi că el stă gata a răsplătì fie căruia după meritele sale".

Abià sfârşì Stoica cuvântul şi cei doi trimişi ai lui George Mako strigară „că soţii lor de arme nu vor să meargă a se împreunà cu Domnul, că ei nu mai vor să slujească sub steagurile lui, că ei vor mai bine să treacă îndată în Ungaria, unde vor găsì vechea libertate a patriei, administraţia dreptăţii, siguranţa pentru viaţa lor şi milostivirea Împăratului; că în zadar Stoica osteneşte urechile lor printr'atâtea vorbe, căci Mako a şi hotărît a trece în Ungaria". Deputaţii români, văzând îndărătnicia lor, nebănuind nimic nici de înţelegerea lor cu nobilii, nici de hotărîrea acestora d'a ridicà cap şi sabie împotriva Domnului,—crezând vorbele trimişilor lui Mako şi gândind că acesta se va îndreptà spre Cluj ca să treacă în Ungaria, se duseră acolo spre a-l întâmpinà. Ei aveau de gând să laude lui Mako şi oştilor sale milostivirea Domnului, d'a se silì a domolì mânia lor şi a-i aduce în tabăra Domnului sau, de nu izbutiau cu vorba, d'a sculà în numele Domnului pe ţărani şi d'a ucide pe soldaţi până la unul. Aceasta fusese şi dorinţa lui Mihai. O asemenea hotărîre ar fi trebuit a o luà la vreme şi a o întinde peste toată ţara. Din nenorocire nu se făcù nici [măcar] în acest caz în parte. Deputaţii,

www.dacoromanica.ro

mergând la Cluj, aşteptară acolo în zadar mai multe zile sosirea oştilor lui Mako şi, văzând că nu mai vin, se întoarseră la Alba-Iulia lângă Domn fără să fi făcut nimic. Asemenea şi Ioan Nemeş, ducându-se la George Mako, îi spuse tot ce-i zisese Voevodul, dar văzând că cântă înaintea unui surd, perzând toată nădejdea, se întoarse şi el lângă Mihai [1]).

XIII.

Într'aceea, deputaţii nobililor trimişi la generalul Basta ajunseră la Maitin, unde se află acesta şi spunându-şi însărcinarea lor, fură cu multă bună-voinţă şi dragoste primiţi [2]). Basta se arătă mult vesel şi prea gata a-i slujì, şi le făgăduì ajutorul şi sosirea sa [3]). Sunt însă unii analişti cari, nebănuind că Basta aveà instrucţii tainice dela Împăratul, instrucţii provocate fără îndoială de ura lui, spre a lucrà întru surparea lui Mihai, pretind că Basta stătù puţin în cumpănă, când primì solia nobililor [4]). Dar şi de această îndoire a lui Basta e adevărată, e învederat că ea erà o prefacere. Mai mulţi analişti şi istorici mai noi nu se îndoesc că Basta ar fi putut îndrăznì a nu ascultà porunca împărătească, de nu ar fi avut tainice instrucţii d'a lucrà în contra poruncei de faţă. Dar chiar dacă [urmarea] Curţii Austriei e necunoscută, dacă Basta, mânat numai de ura sa către Mihai, a lucrat în contra poruncei Impăratului său, acesta, nepedepsind neascultarea lui, n'a luat oare asupră-şi toată răspunderea şi nu dă drept temeiu la ori-ce bănuială?

Basta,—spre a acoperì răspunderea sa personală şi aceea a Curţii împărăteşti, ale cărei tainice instrucţii nu le puteà arătà armiei sale şi căreia spusese că o duce în ajutorul lui Mihai,—spun că convocă un sfat de războiu, propuindu-i de a-şi da părerea de trebue a ajutà pe Mihai ori pe nobilii revoltaţi. Trei fură părerile în cari se împărţiră mădularii acelui sfat. Unii erau de părere d'a nu ajutà nici pe o parte nici pe alta şi să aştepte să se vază eşitul şi a dobândì nouă porunci dela Împăratul; alţii, că potrivit poruncilor Cesarului, trebue a da ajutor lui Mihai şi să nu deà ascultare la acei oameni răzvrătiţi la Turda, râvnitori mereu de lucruri nouă şi pe atât străini de Împărăţia Cesarului, pre-

---

[1]) Bethlen, IV, 551–6. — [2]) Idem., 556. — [3]) Idem, *ibid.* — [4]) Tarducci; Spontoni, 104.

www.dacoromanica.ro

cât sunt îndărătnici și dușmani lui Mihai-Vodă; că ei nu cer ajutorul lui Basta, pentru-că iubesc mai bine pe Împăratul decât pe Mihai, ci numai siliți fiind de greșeala răscoalei lor a chemà ajutorul cel mai vecin. Ei adăogau: că bine este ca Voevodul a înfrânà trufia revoltaților, fiind niște oameni îndrăzneți cu duhul și pururea gata la lucruri nouă; astfel apoi, când se va lepădà Mihai de Ardeal, această țară va fi mai lezne și mai în pace cârmuită de miniștrii Cesarului. Urma va dovedì că această părere erà cea mai înțeleaptă. A treia părere,—pe care Basta o inspiră la un june cu totul jertfit lui, comitele Tomaso Cauriolo, strejar-maior general, și care o sprijinì,—erà: că trebue a se unì cu revoltanții și a se folosì de această ocazie spre a răpì Ardealul din mânile uzurpătoare și tiranice ale lui Mihai; că deși poruncă au de a ajutà pe acesta, dar Împăratul nu știe, cum le-au aflat ei, înșelăciunea cu care Mihai voește a prăpădì oastea lor și a se rebelà împotriva Cesarului; că prin ajutorul ce vor da nobililor și mântuindu-i de Mihai, vor îndatorà și mai mult pe aceștia la credința către Împăratul; că cu oastea lor și cu cei doisprezece mii și mai bine de luptători ce spun că au nobilii,—și prin aceea că Mihai nu cunoșteà scopurile ce au și îi așteaptă a-i venì într'ajutor—vor puteà lezne a-l izbì pe neașteptate și a-l birui [1]).

Sfatul, care erà întocmit de Basta mai mult de oameni siguri ai lui, aprobă această părere a comitelui Tomaso Cauriolo și Basta, „care erà de mai nainte hotărît la aceasta" [2]), îndată ce primì din nou dela solii nobililor jurământul că vor fi pururea credincioși Cesarului Rudolf [3]), chemă la sine pe Rothalt, capul celor patru companii de rând nemțești din călărimea Ungariei de sus, și îi poruncì în secret d'a se pune îndată în cale cu călărimea sa spre Turda și de va găsì acolo lucrurile sigure, astfel după cum făgăduiseră solii, să se unească cu nobilii, asigurându-l că cealaltă oaste în vr'o cinci zile se va împreunà cu dânsul. El îi poruncì să caute a bate locurile și a luà limbă unde e Mihai și cu ce puteri se află; că dacă din întâmplare el, apucând înaintea gândurilor altora, se va fi unit și împăcat cu nobilii, să-și schimbe hotărîrea și să meargă la dânsul să-i spună

[1]) Spontoni, 105—7.—[2]) El general Basta che a questa sentenza era gia risolto : Spontoni, 107.—[3]) Idem ; Bethlen, IV, 557.

www.dacoromanica.ro

că, potrivit poruncilor Cesarului, armia vine în ajutor [1]. Astfel Basta, după împrejurări, stà gata a trădà sau pe Mihai sau pe nobilii ardeleni. El chemă apoi pe deputații nobililor și stărui mult ca nobilii să nu deà bătae Voevodului până nu va apucà să sosească și dânsul; că dacă, după natura locurilor, fără voia lor, vor fi siliți a venì în luptă, să se tragă mai bine spre Cluj. Într'aceeași vreme se făceà știre tutulor nobililor Ardealului, la toate breslele de ostași d'a-și aduce aminte de credința ce au jurat Împăratului Rudolf, d'a părăsì pe Voevod și d'a venì în tabăra lor [2].

XIV.

Întorcându-se deputații în tabăra nobililor, le spuse câte le zisese Basta. Deci ei îndată, ascultând sfatul acestuia, trimit deputați la Săcuii ce țineau cu Mihai ca să-i îndemne a se unì cu dânșii. Dar Săcuii, recunoscători către Mihai pentru libertatea ce le dedese și temându-se că, de vor venì Ungurii iar la putere, nu numai că o vor perde cu vremea, dar încă că vor căutà a-și răzbunà asupră-le pentru mulții nobili ce omorîseră,—răspunseră „că ei sunt mulțumiți de un Domn așa mare ca Mihai". Tot într'o vreme trimiseră nobilii la Cazacii lui Mihai pe Balthazar Veres și pe Ioan Zoltai jurisconsult, ca să-i învite a se unì cu dânșii, cu bune și sigure condiții. Cazacii însă erau cu totul jertfiți lui Mihai. Slujind în dobândă și iubitori de bogăție. ei dobândiseră mult dela Mihai și nădăjduiau încă a dobândì. Mihai, cum am arătat, aveà multă îngrijire pentru ostașii săi. Adesea la mese el dăruià Cazacilor ca și celorlalte oști bani, cai, haine cusute cu fir, ce luau vederile prin felurimea colorilor și a florilor. Astfel toată armia sa erà frumos împodobită și mândră de strălucitoarele ei costumuri, cât și de vitejia ei. Adesea Mihai, când le da daruri sau leafa, îi îndemnà să steà credincioși pe lângă prietenia și norocirea lui și le ziceà: „Mai adăstați puțin, ostași, și vă voiu duce într'o țară, unde se găsesc cu îmbelșugare mătasea, aurul, diamantele și tot felul de avuții". Aceste făgădueli și buna-voință ce Mihai arătă oștilor, lipiseră cu totul inimile Cazacilor de dânsul și când deputații nobililor se

[1]) Spontoni, 107.— [2]) Bethlen, IV, 557.

www.dacoromanica.ro

duseră să-i îndemne ca să se tragă din partea lui Mihai, înfuriaţi ei uciseră îndată pe Balthazar Veres şi duseră Domnului toate cărţile ce le trimiseseră nobilii. Soţul lui Balthazar Veres, jurisconsultul Ioan Zoltai, d'abià scăpă; pe când el se sileà a dovedì Cazacilor că, potrivit legilor lui Justinian. ei au drepte cuvinte a părăsì pe Mihai, aceştia năvăliră asupră-i suduindu-l, bătându-l şi rupându-i hainele, încât cu greu apucă de scăpă în strâmtorile munţilor.

Fură mai norocoşi nobilii cu alte oşti. Ei rugaseră încă să vină la dânşii pe pedestraşii pretoriani ai Voevodului, cari erau în număr de şeapte sute şi pe călăreţii beşlii, ambele cete compuse de Unguri; dar pedestraşii avură anevoinţă a fugì, căci Domnul, simţind gândul, îi silì a stà în frâul disciplinei, ucigând câţi-va centurioni ai lor şi îi închise pe toţi într'o grădină îngrădită cu ziduri ce se aflà lângă camerile sale. Această grădină, în care Mihai zidise o bae frumoasă, fu mai târziu făcută cetăţue de prinţul Ardealului Gabriel Bethlen. Câţi-va din aceşti pedestraşi, cari putură scăpà, fură ucişi în cale prin paznicii orânduiţi de streajă de Mihai şi foarte puţini, făcând un mare ocol, ajunseră târziu şi tocmai după bătae în tabăra nobililor. Călăreţii beşlii izbutiră mai bine. Într'un semn hotărît, ei se sculară cu toţii şi se duseră la Turda a se unì cu nobilii. Pe lângă dânşii se luă şi Ioan Iacobini, un tânăr cu duh, ce erà secretar al cancelariei Domnului [1]). El fusese mai înainte în aceeaşi calitate pe lângă Sigismund Bathori şi însoţind pe acest prinţ în expediţia sa în Ţara-Românească împotriva lui Sinan Vezirul la 1595, descrise această campanie.

XV.

Nobilii trimiseră asemenea, încă din 2 Septemvrie, scrisori la Saşii din Braşov şi Sibiiu spre a-i trage în partea lor, părăsind pe Mihai. Saşii însă, necunoscând mărimea mişcării împotriva lui Mihai şi temându-se de puterea acestuia, spre a se arătà cu slujbă şi credinţă către dânsul, îi trimiseră acele cărţi. Încă nu sosiseră acestea în mâna Domnului şi Braşovenii precum şi Sibienii primesc şi alte cărţi dela nobili în care se coprindeà pe larg tot

---

[1]) Bethlen, IV, 557—60.

www.dacoromanica.ro

planul dezbinării Ungurilor. Braşovenii îndată porniră aceste cărţi cu un om într'adins la Domn, iar Sibienii spre a se arătà şi mai cu bună voinţă, plecară mai mulţi în persoană spre a duce cărţile, luând cu dânşii şi pe omul trimis de Braşoveni. Erau ei să intre în curtea Domnului, când aflară dela unii oameni ai Curţii că celelalte cetăţi săseşti s'au lepădat de credinţa lor către Mihai, precum şi că toţi Ungurii, ce se aflau în tabăra acestuia, au fugit şi s'au împreunat cu nobilii, câştigându-şi mai întâiu amnistie deplină pentru câte făcuseră când se aflau sub poruncile lui Mihai, lucru ce nobilii bucuroşi le acordară, mai ales nădăjduind că cu modul acesta vor puteà trage în partea lor şi pe Săcui. Acestea înţelegând, Sibienii se întorc din drum la ai săi şi trimit la Braşoveni nouă scrisori ale nobililor, cu altele ce primiseră dela Germani şi Unguri şi dela oamenii şi generalii Împăratului, îndemnătoare la revoltă, vestindu-le că şi ei, în 10 Septemvrie, s'au răsculat şi rugându-i d'a stà împreună cu dânşii. Saşii n'aveau nici un temeiu a se revoltà. Ei, împreună cu Săcuii, chemaseră pe Mihai în Ardeal. Acesta nu numai că îi mântuì de tirania lui Andrei Bathori, dar încă îi favorase cu deosebire în toată vremea; dar Saşii, nemulţumitori şi mişei, cât bănuiră slăbiciunea făcătorului lor de bine şi văzură că şi Împăratul e împotrivă-i, nu pregetară a-l părăsì şi a răsplătì printr'o trădare mârşavă binele ce le făcuseră Românii.

Braşovenii, cum primiră acele scrisori dela Sibieni, încă atunci seara, Duminică în 11 Septemvrie, toţi cu mare aplaus se învoesc a se dezbate de sub Mihai şi îndată în acea noapte prind şi pun la închisoare pe toţi Românii, pe câţi putură pune mâna, între cari erau Vistierul Vistelie şi George, fratele Banului Mihalcea; pe alţii iarăşi îi omorîră „căutându-se Românii în toate unghiurile şi văile şi dându-se morţii fără nici o cruţare“ [1]). După aceea în zadar se ispitiră ei în câte-va locuri a pătrunde până la tabăra nobililor, căci oştile lui Mihai îi stăvilì [2]). Ei fură siliţi a-şi mărginì revolta în ţinutul lor şi a urmà a ucide mişeleşte pe Români, după cum începuseră. Saşii dela Bistriţa numai putură trimite câte-va sute de pedestraşi în tabăra nobililor. Aceştia se adresară cu rugăciune şi la Clujeni, zicându-le: „că Voevodul a hotărît d'a nimicnicì de tot naţia lor; că trebue a ajutà pa-

---

[1]) Cronica lui Fuchs.— [2]) Bethlen, IV, 560.

www.dacoromanica.ro

tria amerinţată de o asemenea soartă; că Clujenii, fiind singuri cari au arătat virtute în împrejurări grele şi generositate la trebuinţele patriei, pentru aceea cer dela dânşii de a le da o mie de puşcaşi şi şeapte sute talere împrumut. Clujenii, după ce răspunseră numai prin câte-va cuvinte de neprimire la deputaţii nobililor, porniră îndată lângă Domn, printr'un lung înconjur, pe concetăţenii lor Ioan Hosszu şi Toma Litteratu, spre a-i spune cererile nobililor şi a se legà către dânsul print'o nouă legătură de credinţă; şi spre răsplătirea credinţei lor, ei cereau să li se deà numai un singur târg. După ce i-au lăudat foarte, Domnul le făgădui a le împlinì cu prisos cererea, de îi vor rămâneà credincioşi. El dete ştire deputaţilor d'a face un mare înconjur şi d'a se întoarce în grabă către concetăţenii lor, căci pe drumul cel mare ei vor puteà să cază în mânile Ungurilor. Dar nobilii tăiase toate drumurile ca Domnul să nu ştie nimic de starea lor şi deputaţii, cu toate că urmaseră sfatul lui Mihai, luând un drum cotit, tot fură prinşi de nobili şi aduşi goi în tabără, de unde însă li se dete apoi drumul ca să se întoarcă la concetăţenii săi. Clujenii rămaseră pe lângă Mihai. Unul dintr'înşii numai, anume Ioan Darabos, ridică câţi-va călăreţi şi îi duse în tabăra nobililor, zicându-le: „Aideţi să ne luptăm cu inimă sub steagul Împăratului, căruia am jurat credinţă“! şi protestând împotriva lui Ştefan Seres, magistratul Clujului, care opreà ori-ce răscoală [1]).

Astfel mai mult în numele Împăratului se făceà răscoala. Prin viclenia Ungurilor, care se arătau în faţă supuşi Împăratului, luă insurecţia întindere şi putere mare şi încinse pe Mihai de toate părţile, în vreme ce, de ar fi sculat poporul cum trebuià, el ar fi putut încinge astfel pe duşman şi nu i-ar fi dat vreme a se întărì în putere şi a-i dezorganizà armata sa cu încetul. În piept inima ni se frânge de ce înaintăm cu povestirea către acea catastrofă groaznică, la care ne târîră aceste greşeli; căci de acì izvorîră, nu numai nenorocirile acestui bărbat mare, unul dintre cei mai minunaţi ai istoriei omenirei, dar încă şi nenorocirile naţiei române, care, dintr'atâta mărire şi glorie, căzù, împreună cu Eroul său, într'o prăpastie spăimântătoare, de unde două veacuri şi jumătate de suferinţe nu o au putut încă mântuì.

---

1) Bethlen, IV, 561—2.

www.dacoromanica.ro

XVI.

În vremea aceasta George Mako, încheind cu deputații nobililor condițiile de alianță, plecase dela Mediaș și sosise cale de cinci mile de tabăra rebelilor, într'un loc numit *Bogatz*, îmbelșugat de vin, unde dete soldaților săi voe să beà. Cu toate vorbele mincinoase asupra lui Mihai ce răspândise între ostași de atâta vreme, el nu erà încă sigur că va puteà a-i face a se revoltà, uitându-și credința jurată Domnului și bunătățile lui pentru dânșii. Drept aceea își oprì ostașii într'acest loc, crezând prin amețeala beției a-i târî în tabăra nobililor. El trimise credincioși de ai săi, din ofițeri și soldați, prin toate cârciumile unde se aflau ostași deșertând pahare, care începură a cârtì cu dispreț și a amerințà împotriva lui Mihai. „Trebue, ziceau ei, să gonim pe această fiară până la hotarele Țării-Românești; trebue să murim pentru patrie și să alegem dintre Unguri Domn de sângele nostru. Decât să ținem cu Mihai pentru o păcătoasă leafă ce ne dă mai mult de trebuință decât de dragoste, mai bine să ne unim cu George Basta, din armia căruia se zice că au și sosit câte-va mii de ostași fruntași“! Și fiind-că nimeni nu vorbeà împotriva acestora, sângele ostașilor se aprindeà din ce în ce bând. George Mako, temându-se ca a doua zi, potolindu-se focul vinului, să nu se schimbe părerile, fără a mai așteptà a se ivì de ziuă, dete armiei sale semnul de plecare, trece Mureșul, pe urmă oprește un minut în loc pe ostași și le grăește astfel: „Soților, nemuritorul Dumnezeu ne-a dat eri la toți o aceeași gândire și toți fără osebire vă uniți împotriva acelei peiri a nației noastre, acelui stricător al legilor noastre, care meditâ cu cruzime moartea noastră a tuturor, împotriva lui Mihai-Voevod! Voi ați luat armele pentru apărarea acestei provincii, ce prin vitejia noastră Mihai a spus-o tiraniei lui; voi v'ați pus să apărați atâtea fecioare curate și nevinovate împotriva dobitocirei și cruzimei barbarilor. Siguri că astăzi vom puteà a răzbunà relele ce Domnul prin noi a făcut Ungurilor, întăriți prin alianța dumnezeească, aideți în tabăra lor și să unim soarta noastră cu a lor“.

Soldații răspunseră acestui cuvânt a lui Mako printr'o murmurare mânioasă. Uitând vorbele de eri, cei mai mulți viindu-și în fire din amețeala vinului, își aduseră aminte datorința lor și începură în gura mare a lăudà facerile de bine ale Voevodului, osân-

www.dacoromanica.ro

dind o așa rușinoasă nemulțumire din parte-le. Ei [își] aduceau aminte că au fost goi și că Mihai îi îmbrăcase, că erau pe jos și că el le dăduse *cai* și îi înălțase *din* starea *de călăreți* de rând la ranguri mai înalte; că erà o necinste neperitoare, o faptă vinovată înaintea lui Dumnezeu d'a trage sabia asupra unui așa de mare făcător de bine, care afară de leafa ce le-a plătit, le-a făcut atâtea bunătăți. Vr'o câți-va comandanți încă își despărțiră oștile de cealaltă armie, protestând în gura mare asupra trădătorului George Mako. Acesta erà perdut acum, dacă din norocire nu-i sosià în acel minut în ajutor Wolfgang Kamuthi, trimis de nobili spre a birui îndoirea ostașilor. Acest deputat, june cu curagiu și cu mare elocuență, ținù un cuvânt ostașilor, în care reînnoì și întărì în numele nobilimei toate cele făgăduite de Nicolae Bogathi și adăogă: „că George Basta este să vină cu o puternică armie în ajutorul Ungurilor, că el e la hotar, că o mare temere a *coprins* pe Voevod, că Ștefan Csaki vine asemenea întru întâmpinarea lor cu magnații țării spre a-i fericità, că erà mult mai cu cinste, de va voì așa norocul, a cădeà apărând viața sa și mântuirea patriei, decât a mai slujì puțin timp încă și într'o spaimă necurmată pe un tiran".

Prin aceste și alte vorbe, el câștigă până în urmă duhurile turburate ale soldaților. George Mako, văzând ostașii aprinși, dete semnul și după ce mustră pe acei ce nu-l vor urmà, puse armia în mișcare, și chiar aceea cari până atunci îi erau împotrivitori fură siliți a-l urmà. Îndată Ștefan Csaki, în capul unei părți din oștile nobililor și a celor mai însemnați capi, într'un strălucit costum, călare pe un cal măreț înșăuat, eșì întru întâmpinarea legioanei lui Mako, sunând trâmbițele, tobele și dând toate semnele de veselie. Ambele oști oprindu-se în loc, Csaki le făcù un cuvânt pompos și apoi din ambe părți își dau mâna, se îmbrățișează. Toți Ungurii laudă pe soldații lui Mako că au prețuit mai mult pe Dumnezeu, patria, legea decât prietenia Românilor. Dup'aceea îi duc în tabără unde nobilii le dau la toți mese, le dăruesc o câtime îndestulătoare de grâu, nutreț pentru cai și leafa pe două luni [1]).

Astfel se împlinì trădarea lui Mako și a legioanei sale.

---

[1]) Bethlen, IV, 563—7.

www.dacoromanica.ro

XVII.

Mihai-Vodă, cu toate că nu aflase încă nimic despre trădarea lui Basta, dar cunoscând acum puterile nobililor, începù cu tot dinadinsul a se gătì de oaste. El chemă pe lângă sine toate oștile, chiar și p'acele din orașele de margine, precum Ienö, Lipova, Lugoș și Caransebeș, sub povața lui Andrei Barcsai; scrise încă și lui Pătrașcu a-i aduce o oaste însemnată din Țara Românească. Afară de acestea, strângeà arme, muniții și tot ce erà de trebuință pentru un lung războiu [1]. Deși el se gătià de bătaie, dar dorința lui erà statornică d'a o înconjurà. Pentru aceea, el chemă la sine doi preoți, părintele George Vásárhelly din societatea lui Iisus, om bun și predicator de minune, și pe Ioan Ungvari, alt predicator elocuent al reformaților din Alba, care știà adânc din cărți, și îi trimite p'amândoi la Turda, fiind ei de religii deosebite, să poată stà fie-care pe lângă cei de credința lor, însărcinându-i a propune pace și iertare nobililor și a-i îndemnà a-și unì mai bine puterile împreună spre a se lupta împotriva Turcului; că dacă el sau soldații lui au făcut vr'o greșală, s'o spună de față și slobod; în sfârșit să-i încredințeze că prin căința lor și milostivirea sa, această răscoală se va puteà ispășì printr'o veșnică uitare. Dar când acești deputați sosiră la tabăra nobililor, nu fură nici ascultați, nici primiți [2].

Într'aceea Rothalt, urmând poruncile generalului său Basta, se apropie de Turda și, aflând starea nobililor acolo, pornì înainte cu călărimea sa în tabăra lor, unde fù primit cu mari demonstrații de bucurie [3]. El asigură nobililor că generalul său, doritor d'a-i ajutà și a-i mântuì de tirania lui Mihai, în cinci zile va venì a se împreunà cu dânșii și pentru aceea l'a trimis pe dânsul înainte cu călărimea sa, spre a le fi spre slujbă până atunci. El apoi trimise răspuns înapoi lui Basta ca să-i deà de știre de ceea ce a făcut, și pornì vr'o zece sau doisprezece călăreți ușori ca să bată drumul, nu numai spre Alba-Iulia, dar în toate părțile, ca să descopere unde se aflà atunci Mihai. Doi din acești călăreți fură prinși de paznicii acestuia și dela dânșii el aflà că chiar în acea zi Basta trebue să-și împreune armia cu a nobi-

[1]) Spontoni, 103.—[2]) Bethlen, IV, 567.—[3]) Spontoni, 107—8.—După Bethlen, capul acestei călărimi nu erà Rothalt, ci Ladislau Petö.

www.dacoromanica.ro

lilor [1]). Basta în adevăr, pornind dela Maitin, veni la Tasnad, îndreptându-se către Ardeal, pe drumul numit Mesesia, din pricina varului de care se află acolo mulțime sau al năsipului alb [2]); se oprì apoi puțin la orașul Zilah [Zilău], în poalele muntelui Meszes, la hotarul Ardealului, de unde, în două marșuri, sosì la Cluj cu armia sa și bagajele sale, la 13 Septemvrie. Acì fu primit cu pompă de locuitori, cari îi eșiră întru întâmpinare.

Tabăra dela Turda se măreà pe tot ceasul. Trădătorul Tamasfalvi, de care am pomenit înapoi, sosì și el cu 400 călăreți săcui din scaunul Mureșului, lăudându-se că a venit nechemat ca să dee mână de ajutor împotriva tiranului și arătând nobililor scrisoarea ce îi trimisese Mihai și a cărei coprindere am văzut-o mai sus [3]). Mai veniră încă o seamă de Săcui din scaunul Aranyos [Arieșului]. Acești Săcui din scaunele Mureșului și Arieșului totdeauna ș-au deosebit simțimintele și cauza de frații lor din celelalte scaune. Mai iubitori de liniște, ei s'au ținut în veci departe de revoluții, ținând mai adesea de puterea ce li se păreà mai legiuită: așa ei au fost cu Andrei împotriva lui Mihai; pe urmă stătură cu nobilii, căci aceștia se arătau că sunt supuși Împăratului. În zilele noastre încă, ei au ținut pre partea Împăratului împotriva tot neamului lor rebelat asupră-i. Clujenii, și ei văzându-se în mânile armiei lui Basta, trebuiră să se supună și ei a trimite nobililor oștile și banii ce le ceruseră. Într'aceea, în tabăra dela Turda sburà în toate corturile vestea sosirei lui Basta și toți veselindu-se câștigară inimă și se arătară mai aprinși împotriva Domnului, începând a strigà de față la arme! și înștiințând, la scăpătatul soarelui, pe împrotivnicii lor, prin descărcări de arme, semn obișnuit atunci la soldații în tabără, înfocarea lor și dorință d'a venì la luptă.

După ce dete la Cluj o zi de odihnă ostașilor săi, Basta sosì într'o singură zi la tabăra nobililor, departe de două mile. El fu primit cu mari semne de bucurie și salutat cu mare respect de toate stările, ce îi eșise întru întâmpinare. El tăbărî dincolo de podul de pe râul Arieșului, în locul unui sat de curând ars de Cazaci, numit Keresztes. Îndată Ștefan Csaki și ceilalți magnați îi deteră comanda tuturor oștilor Ardealului, ce erau în număr de douăsprezece mii ostași călări și pedeștri și patru tunuri;

[1]) Spontoni, 108.— [2]) Istvanfi, 463.— [3]) Bethlen, IV, 568; Orteliu, 481.

www.dacoromanica.ro

se supun ei şi toţi ai lor la poruncile lui şi îl îndestulează cu grâu şi bucatele trebuincioase [1]).

XVIII.

Aflând Mihai-Vodă sosirea lui Basta în tabăra nobililor, trimise în această tabără unul din cei mai dintâi boieri şi anume Andrei Postelnicul şi pe Luca Trausner, dându-le trei solii.

Cea dintâia pentru George Basta, căruia îi însărcină să-i zică: „că de vreme ce n'are nici o poruncă dela Împăratul să năvălească în ţinutul său, să plece dându-i pace; să-şi aducă aminte de trudele şi cheltuelile sale împotriva Turcilor în interesul creştinătăţii şi cu ce greutate a supus Ardealul Împăratului, răsturnând pe cardinalul Andrei, ce aveà sprijin şi putere în Polonia şi Moldova, aceea ce nu ar fi putut face Împăratul, de nu erà el; apoi ar fi cu nedrept a răspunde la atâtea slujbe printr'o purtare duşmană".

A doua însărcinare erà pentru nobili, la cari el vreà să li se zică: „ca să-şi aducă aminte că ei au fost toţi în puterea lui atunci când a supus Ardealul, că el ar fi putut a-i ucide pe toţi, dară că el fusese atât de milostiv de nu le făcù nici un rău la sfârşitul războiului, dar încă îi păstră în legile şi privilegiile lor, când, după dreptul războiului, el ar fi putut a desfiinţà şi nimicnicì toate acelė legi şi privilegii; că el e gata a le da tot ce e drept şi a păstrà în armie o aspră disciplină; şi că se miră de ce ei vor să se revolteze împotrivă-i, căci trebue să se gândească că Dumnezeu obişnueşte a sprijinì pricinile drepte".

A treia însărcinare erà pentru ostaşii ce îl părăsise, cărora puse să le zică: „că ei trebue să-şi aducă aminte că el îi ridicase din starea proastă la trepte mai înalte; că el şi nu altul, în Ţara-Românească şi Ardeal, le dedese cai, haine, arme şi alte podoabe ce ei aveau; că în toate ocaziile el le-a arătat binevoinţa sa; că sub poruncile sale, în Ţara-Românească, ei au înfrânt pe Turci şi au câştigat reputaţie, bogăţii şi că, atunci când ei se umpleau de dobândă dela duşman, el nu oprià nimic pe seamă-i, lăsând tot la dânşii şi tratându-i totdeauna nu ca nişte slujbaşi, dar ca nişte copii ai săi; să se socotească împotriva cui

[1]) Bethlen, IV, 568—70.

www.dacoromanica.ro

au să ridice arma şi de ruşinea cu care vor fi pătaţi pe toată viaţa ce le rămâne; că pentru dânsul, el jură pe tot ce are mai scump că se va purtà cătră dânşii cu bine şi cu dragoste ca şi mai nainte, de se vor întoarce la datoria lor".

Dar, când deputaţii sosiră în tabără, nu li se dete voie d'a arătà în public aceste propuneri.

Dar Mihai nu-şi mai făceà acum iluzii asupra duşmanilor şi, în vreme ce aşteptà întoarcerea acestor deputaţi, de sârg el se găteşte ca să pornească împotriva nobililor şi a lui Basta. În noaptea înaintea zilei în care erà să iasă din Alba-Iulia, el văzù în vis o mare şi groaznică furtună, care se ridicà despre Turda, se oprì şi se sparse tunând groaznic d'asupra Albei; pe urmă trăznetul îl izbì pe el însuşi. Minunat de acest vis şi deşteptându-se fără veste, Mihai sărì din pat, aprinse o lumânare şi porunceşte să vină îndată la dânsul Pancratie Sennyei, Ştefan Bodoni şi vr'o câţi-va din cei mai de căpetenie boieri. Aceştia, alergând iute, găsiră pe Domn turburat foarte de visul ce avusese, pe care îl destăinuì şi lor, spunându-le că aceasta îi prevesteşte nenorociri. Cu greu boierii izbutiră a-l liniştì [1]. Urma ne va arătà că acest vis fu, vai! cu prisos profetic.

XIX.

A doua-zi Mihai, ridicând tabăra dela Alba-Iulia, dete poruncă armiei să se aşeze dela vale de oraşul Aiud (Enyed), în câmpia numită Tinod [2]. Într'aceeaşi vreme Basta, după ce dete o zi de repaos oştilor sale, obosite de iuţimea cu care veniseră la Turda, în 16 Septemvrie [3], împreună cu oastea nobililor, ridică tabăra dela Keresztes şi merse de o aşeză într'o câmpie udată de râul Mureş din ţinutul Moros-Uivar [4], pe care Mihai o dedese Banului Mihalcea [5]. De acì, în dimineaţa viitoare, 17 Septemvrie [6], rânduindu-şi armia de bătae, pornì împreună cu toate bagajurile sale spre Aiud, cu gând d'a tăbărî în mai sus numita câmpie Tinod; dar, aflând că Mihai l'a întrecut în ocuparea acestui loc, el se oprì lângă satul Mirislău. El întâmpină acì pe Mihai cu tabăra aşezată într'o câmpie alăturată, numită *Holtmaros* [7].

[1]) Bethlen, IV, 570—4. — [2]) Idem, 575. — [3]) Spontoni, 108; Tarducci; Orteliu, 481.— [4]) Bethlen, IV, 575.— [5]) Idem, *ibid.*— [6]) Spontoni, 109.— [7]) Bethlen, IV, 575.

www.dacoromanica.ro

Mirislăul e un sat două leghe dincolo de Alba-Iulia [1]. El e așezat în capătul de dincoace al unei câmpii lungi de șease mile aproape, dar de o lărgime mai mică, fiind țărmurită de o parte de munți, iar de cealaltă de Mureș, râu plutitor care din țara Săcuilor trece prin mijlocul Ardealului, sosește la Lipova în Banat și se varsă în Tisa. Astfel în unele locuri lărgimea câmpiei e de un mil, în vreme ce de ce vine încoa spre sat se strâmtează, de ajunge de o jumătate mil încă și mai puțin. Satul erà așezat astfel între dealuri și râul Mureș, încălecând drumul cel mare, care pe la poalele dealurilor duce dela Alba-Iulia la Cluj. Dincoace de sat se întindeà o câmpie cultivată de mărimea unui mil, care e sfârșită de un pârâu adânc mult, ce din dealuri se vărsà în Mureș. Pe acest pârâu erà un pod, pe unde drumul cel mare și alte două mai mici, unul din sat si altul dela Mureș, trec spre Alba-Iulia [2]. Dincoace de acest pod și pârâu erà tăbărît Mihai. El lăsase dela corturi la pârâu numai atâta loc cât îi erà trebuință pentru piață de arme spre a-și mânui armia [3]. Erà poziția taberii noastre atât de temeinică și în loc așa de bun, încât nu puteà aveà a se teme de nimic și nici un chip nu erà ca vrăjmașul să ne poată izbì sau silì la bătae fără voia noastră [4], căci aripa dreaptă, care erà despre râul Mureș, erà ocrotită de o mare pădure, care și dânsa se ocrotià de zăgazuri și țărmurile râului; la aripa stângă se înălțau necurmate dealuri și munți, cari încingeau până și spatele taberii noastre; spre a trece printr'acei munți nu se puteà decât printr'un urcuș, care erà o potecă strâmtă și aceea foarte bine păzită și cu tunuri întărită; în frunte erà pârâul adânc de care am pomenit, pe al cărui strâmt pod, care și el lezne se puteà rupe, anevoe și cu mari perderi ar fi putut trece oștile dușmane. În tot lungul acestui pârâu, Mihai așezase baterii de tunuri [5]. El trimisese încă dincolo de Mureș, pe un deal nalt lângă satul Gombas [Gâmbașul], trei sute călăreți spre a observà rânduiala oștilor dușmane și ce făceau ele [6].

Văzând că dușmanul înaintează spre satul Mirislău, el scoase

---

[1]) După Tarducci, iar după Istvanfi, trei mile de Alba. Lucrul trebue verificat, căci pe cartă este mai mult.—[2]) Spontoni, 109; Tarducci.—[3]) Spontoni, 109.—[4]) Idem.; Istvanfi, 463; Bethlen, IV, 576.—[5]) Spontoni, 109; Tarducci.—[6]) Bethlen, IV, 575.

www.dacoromanica.ro

din tabără o trupă de două mii călăreţi poloni[1]) şi îi trimise dincolo de sat spre a recunoaşte oştirea duşmanului[2]). Îndată această trupă înhăţă o luptă cu avangarda duşmană, compusă din călăreţi ardeleni sub comanda lui Ştefan Csaki. Lupta ţinù cât-va îndoită, căci când unii când alţii dovedeau şi din nou se întorceau la luptă[3]). Aflând Basta de această luptă, ce se urmà la avangardă, împreună cele două regimente nemţeşti, al lui Pezzen şi cel din Silezia, făcând dintr'însele un batalion mare, ca un lung pătrat, cu două mânici de cinci sute muschetari fie-care, şi în mijloc puse pe suliţaşi, lăsând deşert atâta cât încăpeau cele şease tunuri de câmpie, pe care le puse acolo cu muniţiunea lor, târîndu-le pedestrimea cu mânile. În această rânduială, deschizându-i cealaltă oaste drum, înaintă acest batalion până la cele dintâiu oşti de la avangardă, unde luându-şi poziţie într'un loc înălţat, văzù pe Poloni, stând formaţi în scadroane, în câmpie, puţin departe de sat, nehotărîţi ce să facă. Îndată, la un semn dat, se deschise în două aripi fruntea de suliţi a batalionului şi tunurile se slobozîră drept în Poloni, doborînd gloanţele atâţi oameni şi cai, încât ceilalţi, spăimântându-se, căzură în confuzie şi neorânduială. Fără a le lăsà vreme a se dezmeteci şi a se pune la rânduială, Basta înaintă spre dânşii cele două mânici de muschetari care începură a slobozì focuri în Poloni, încât aceştia fură siliţi a se trage înapoi. În retragerea lor, ei puseră foc de patru colţuri satului Mirislău, pentru ca duşmanul să nu se poată aşezà într'însul. Dincoace de sat ei deteră peste o ceată de husari unguri cari trecuseră gândind să-i iea pe Poloni pe la spate; dar fură ei prinşi în mijloc, de Poloni de o parte şi de alta de o ceată trimisă de Mihai în ajutorul Polonilor; astfel aceşti husari fură toţi snopiţi acolo, fără ca Basta, care priveà această măcelărie, să voiască a le da ajutor, pricinuind că fără poruncă ei se duseseră acolo[4]).

XX.

Ungurii, văzând această izbândă a lor săi, şi-o luară mult asupră-le şi voiau ca Basta să unească îndată puterile lor spre a izbì tabăra lui Mihai. Ştefan Csaki cu Ioan Miklos şi vr'o câţi-va magnaţi

[1]) Spontoni, 109.—După Bethlen însă erà o trupă de Cazaci.—[2]) Spontoni, 109.— [3]) Bethlen, IV, 576.— [4]) Spontoni, 110.

www.dacoromanica.ro

se duseră la Basta ca să-i spună această dorință a nobililor și a soldaților lor. Basta le răspunse: „Caut la așezarea locului și văd că Voevodul și-a pus tabăra într'un loc prea tare, încât nu-l vom puteà trage spre bătaie fără a perde mulți d'ai noștri; pe lângă aceasta se apropie seara și vremea d'a ne bate a trecut astăzi. Voevodul întrebuințează meșteșug, deci trebue a lucrà împotrivă-i cu multă minte. Cu toate acestea, de socotiți că trebue să începem astăzi bătaia, nu stau împotrivă; căci chiar când această parte a armiei împărătești ar perì, Cesarul, prea milostivul meu stăpân, mai are și alți ostași mulți; dar dacă — ferească Dumnezeu! — vom fi biruiți, cea mai mare primejdie vă amerință pe voi și această țară ce va cădeà în peire. Socot dar că e bine să petrecem în liniște noaptea viitoare și nădăjduesc că Voevodul se va trage în această noapte sau, de va aveà gând a se bate, el va venì spre noi. Pentru aceea, gândesc să așteptăm ziua de mâne, care nădăjduesc că ne va fi fericită". Acest sfat al lui Basta fu primit de toți [1]). Cereau unii dela Basta ca să intre în sat să caute a stinge focul și a-și așezà acolo tabăra; dar, din mai multe pricini, mai ales din iuțimea focului ce erà anevoe de stins, Basta nu primì. El își așezà oștirea dincolo de Mirislău, la apus, aproape de sat, într'un loc care, parte se întindeà în câmpie, parte se urcà frumos pe deal. El despărțì din oaste trei trupuri mari de gardă, așezându-le la cele trei intrări ale satului, de către tabăra noastră: unul de Unguri, în vârful unui deal, unde erà o biserică ce dominà satul, altul de Ardeleni, dincoace de sat, lângă drumul cel mare, și al treilea, alcătuit de toată pedestrimea nemțească și de toată artileria, sub comanda strejarului general-maior contele Tomaso Cauriolo, Brescian, pe malul Mureșului, d'a mâna stângă, care erà vecin de tabăra noastră d'o bătaie de tun. Acolo ridicară Nemții o tabie între râu și sat și deodată ambele părți începură a tunà una asupra celeilalte [2]).

Pe la cea dintâi mutare a sentinelelor de noapte, prinseră Nemții patru din șease Români, cari, cu nesocotită îndrăzneală, vrând să calce vr'o sentinelă, căzură într'o cursă pusă de contele Cauriolo la povârnișul râului. Ei fură îndată duși la cortul lui Basta și amerințați de dânsul cu ștreangul, de nu vor mărturisì adevărul: spuseră că dincolo de pârâu e tăbărît Mihai cu

---

[1]) Bethlen, IV, 577—8.— [2]) Spontoni, 110; Tarducci.

www.dacoromanica.ro

mai mult de treizeci mii luptători și patruzeci tunuri mari și de câmpie, și că din ceas în ceas așteaptă pe fiul său Pătrașcu cu deosebit ajutor [1]). Deși acești prinși, sau din neștiință sau din nevoință, nu spuseră adevărul despre numărul oștilor lui Mihai, dar erà adevăr numai că Mihai adăstà pe fiul său. Această pricină făceà pe Mihai a nu se preà grăbì la bătaie. Văzând că dușmanii stau liniștiți, își închise și el oștile în tabără, așteptând ziua de a doua-zi să vadă ce va face dușmanul.

XXI.

Pe la miezul nopții aceleiași zile (17 Septemvrie) însă, el chemă pe unul din cei mai viteji căpitani ai săi, Petre Armeanul [2]), și îl trimise în tabăra dușmană cu cărți cătră Basta și Unguri, în care el luà de martori pe cel Înalt și pe toți Sfinții: „că el nu este pricina acestei nenorociri pentru creștini; că acest foc nu s'a aprins din greșeala lui, ci din neastâmpărul și răutatea a doi trei nobili numai; că el nici a gândit vr'odată să ajungă treaba la o bătălie între creștini, l'acea cruzime d'a-și văr̀să sângele între dânșii; că de vreme ce el e credincios Împăratului, ce cată Basta cu oștile împărătești în tabăra rebelilor? Întoarcă-se dar toți mai cătră dânsul și meargă cu toții să bată Timișora sau să se lupte cu Turcii, ori unde îi vor găsì; ar fi acesta creștinesc lucru d'a nu trage sabie între sine; ar fi aceasta slăvit pentru maiestatea sa Împărătească".

Basta și Ardelenii răspunseră îndată lui Mihai: „că mai întâiu ei nu-l cunoscuseră; că și lor li se păreà crud lucru d'a vărsà atâta sânge creștin, ori și care parte ar triumfà; dar că e prea târziu spre a da un răspuns hotărît într'o pricină așa de însemnată, pentru care trebuià sfatul și chibzuirea tutulor stărilor; că vor face aceasta noaptea și că a doua-zi des de dimineață îi vor da răspuns" [3]). Acest răspuns erà înșelător, căci nici

[1]) Spontoni, 111.— [2]) Idem; Tarducci. — [3]) Bethlen, IV, 578—80.—După Spontoni și Tarducci, Basta dete lui Mihai prin Petre Armeanul un răspuns foarte obraznic: zise să lase îndată țara Ardealului și să se tragă în Țara-Românească, făgăduind a nu-l supărà în retragerea sa; că dup'aceea, puse pe Petre Armeanul sub pază până îl scoase din tabără. Mihai, auzind [acestea], foarte se mânie și cu vorbe de amerințare și de dispreț poruncì, cu toate că erà încă noapte, să zică din trâmbițe și din tobe, obștind bătălia pe dimineața.

www.dacoromanica.ro

o hotărîre nu luară Ungurii, nici răspuns nu deteră lui Mihai a doua zi de dimineață. Ei îl făcură numai spre a hrănì în Mihai acea fatală nădejde ce mereu avù că va puteà a venì la pace și a se ferì de bătaie.

Mihai într'adevăr o voià aceasta din toată inima. Fie oarba-i încredere în Austria și dorința nenorocită ce pururea a avut d'a se arătà credincios cătră dânsa; fie aceea letargie morală care stăpânește mintea unui om mai mare și îi întoarce toate pasurile în greșeli, când Provedința a hotărît surparea lui:—Mihai erà îndoitor, nehotărît, fără voință statornică. „El se luptà cu inima pe jumătate, zice biograful său, căci nu voià a se bate cu Nemții ca să nu se arate trădător“ [1]. Apoi nici un minut nu fu mai critic, mai însemnat în viața lui ca acesta. Nici-odată ca acum el n'avusese nevoe de a desfășurà cele mai din urmă puteri ale sufletului său; nici-odată nu fu el mai mult îndatorat a biruì. Biruit, erà pentru dânsul o ruină completă, după cum și fuse. Biruitor, el scăpà de odată și de legăturile sale cu Austria și de acelea cu Ungurii. Aristocrația ungurească perià pentru totdeauna în Ardeal și această țară, cu peirea Ungurilor și a Sașilor, rămâneà o țară ales românească. Austria, amerințată de Turci, neavând altă armie spre a-i opune, s'ar fi văzut silită a lăsà ori ce pretenții asupra Ardealului și a părților ce se țin de dânsul și a recunoaște independența noului stat românesc. Polonia n'ar fi mai îndrăznit atunci a ne supărà, sau, deșì o făceà, Mihai ar fi căzut asupră-i cu toate puterile sale, cu farmecul numelui său de nebiruit, cu simpatiile ce aveà în populațiile ei, și amar de dânsa! De atunci, nația română, înconjurând toate nenorocirile ce o bântuiră în urmă, s'ar fi constituat în întregimea drepturilor sale, în unitatea și libertatea sa și s'ar fi apucat a îndeplinì, cu putere mare, misia de liberare și de civilizare ce Provedința i-a menit în orientul Europei. Câtă mărire, câte glorii și fericiri o ar fi întâmpinat în această cale! O biruință.....! și toată această visare, tot acest frumos ideal național, de atunci se înființă!

XXII.

A doua-zi dimineața, $^{8}/_{18}$ Septemvrie, Mihai nu se mișcă din tabăra sa, hotărît fiind a aștepta în acel loc, puternic întărit de

[1] Stavrinos.

www.dacoromanica.ro

natură, sigur fiind că va zdrobì pe dușman de s'ar ispitì a trece pârâul spre a-l izbì [1]). Generalul Basta în aceeași dimineață își destinse armia în rânduială de bătălie, [sub formă] lunară, dincoaci de satul Mirislău, în câmpia cea cultivată, cu hotărîre statornică a înhăță lupta cu Mihai [2]). Neîncrezându-se însă numai pe arătarea Ungurilor, cari pretindeau că e foarte lezne a trece pârâul, vrù să meargă a vedeà locul cu chiar ochii săi. El se asigură atunci de primejdia învederată la care s'ar expune de ar izbì pe Mihai în acel post bine ocrotit, atât de pârâul anevoie de trecut ce apărà fruntea și o parte din flanc, cât și de o înălțime din mâna stângă, de unde artileria măturà tot locul coprins între tabăra lui Mihai și sat [3]).

Spun că privind aceasta, Basta încrețì sprânceana și zise: „Prietenii mă făceau să fiu acum șac-mat, din dorința ce au de a-și răzbunà, de nu cătam lucrul eu cu ochii mei", dând a înțelege pe Unguri, cari îi zisese că e lezne și comodă trecerea pârâului [4]). Deci, armat și călare cum se aflà, el chemă sfatul de războiu și cu bune cuvinte dovedì primejdia la care s'ar expune armia lor, de s'ar ispitì a trece pârâul spre a izbì pe ai noștri, încheind că erà de trebuință a face alt-ceva. Părerea lui erà ca să se tragă înapoi puțin, [pentru-]că Mihai, înșelându-se de prefăcătoria acestei fugi părute, se va luà în urmă-le și va perde folosul ce îi da acea cetate a locului. Ungurii răspunseră l'această părere cu inima răsculată: că e lucru foarte necinstitor și vătămător de a face o retragere în fața unui dușman numeros și îndrăzneț; căci a se retrage, spre a se ferì de bătaie, după părerea locului, nu e alt decât a fugì și a-și rupe însuși oastea, tăind inima la ai săi și mărind-o la dușman; că părerea lor erà ca, nesocotind acea mică greutate, cu vitejie să treacă râul, izbind pe dușman, sau să-l închidă în acel post unde se află așteptând o ocazie priincioasă de a se luptà [5]).

Basta se silì să le dovedească că aceea ce propune el nu e retragere, nici mai puțin vr'un fel de fugă, ci o stratagemă militară spre a scoate pe dușman din acel loc ca o cetate, asigurându-le că el cu Nemții săi se va pune la ariergardă spre a nu pierde nici un om [6]).

---

[1]) Spontoni, 112.—[2]) Idem, *ibid.*—[3]) Idem, *ibid.*; Tarducci.—[4]) Spontoni, 112.—[5]) Idem, 112—3; Tarducci.—[6]) Tarducci; Spontoni, 113.

www.dacoromanica.ro

Se făceà acest sfat de războiu, cum s'a zis, în câmpie și călare, făcând toți capii un cerc împrejurul lui Basta, cătând a-l păzì de loviturile tunurilor românești, grindinând din toate părțile, îndreptate fiind într'acea parte de capul tunarilor lui Mihai, un Italian dela Mantua, anume Vincenzo. Într'aceea un soldat ungur, doritor d'a aflà și el ce erà hotărît în sfatul de războiu, apropiindu-se de cerc, ținându-și coiful în mână, iacă o lovitură de tun, îndreptată la semn spre a lovì în acea adunare de ofițeri călări, sboară acelui soldat coiful din mână fără a-l răni nici pe dânsul nici pe cal, care îndată se puse pe fugă, trecând ghiuleaua alături cu comitele Camil Cauriolo, care într'acea parte închideà ocolul sfatului, cu primejdie de moarte pentru el. Această împrejurare făcù că sfatul se sparse de odată, târîndu-se și Ungurii în grabă către părerea lui Basta [1]).

Îndată, ridicând strejile, trăgând tunurile după fortificații, scoțând pedestrimea din preajma satului și puind foc la sat [2]), îndreptară avangarda către un pod peste Mureș; după aceea venià tot bagajul cu alte care, apoi toată pedestrimea și călărimea din Ardeal, deosebind dintr'însa numai două mii călăreți spre întărirea avangardei, la care rămase tunurile și toată pedestrimea și călărimea germană, împreună cu Basta și cele două cete de muschetari, patru companii de călărime de rând din Ungaria de sus și compania de Valoni, garda sa, având încă cu sine mai mulți nobili cavaleri nemți, unguri, francezi și italieni [3]). Într'această rânduială, toată armia se îndreptă către satul Decs, de unde veniseră în trecuta zi [4]).

XXIII.

Des-de-dimineață Mihai, eșind din tabără, își întocmise armia și așteptà să vază ce face dușmanul, când strejele și spionii îi raportară lui că tabăra dușmanului s'a ridicat și că merge acum înapoi spre partea de unde a venit. Întru'ntâiu lui îi venià cu greu a crede aceasta, dar văzând că așa erà, își închipuì — fatală orbire! — că într'adevăr Basta fuge [5]) și zâmbind zise: „Unde fuge cânele de Italian? Nu știe el că în tot locul îl voiu ajunge“? [6])

---

[1]) Spontoni, 114.— [2]) Bethlen, IV, 583.— [3]) Spontoni, 114; Tarducci.— [4]) Bethlen, IV, 584.—[5]) Spontoni, 115.—[6]) Idem.

www.dacoromanica.ro

Deci îndată, părăsind postul său atât de sigur, se puse în goană după duşman cu mare furie şi nu cu mai puţină neorânduială [1]. Îndoindu-se însă că nu va puteà ajunge pe duşman la vreme cu toată oastea, el porni înainte o mare parte din călărimea sa, cu câte-va trupe de Cazaci, ca să recunoască pe duşman şi să-l supere şi întârzieze în retragerea sa. Dar cele două cete de muschetari, cari se opriră în loc, schimbându-se când una când alta în luptă, ajutate de artilerie şi de călărimea uşoară, ţinù în depărtare pe călărimea noastră.

Duşmanul însă, din pricina acestor izbiri, se trăgeà încet şi aceasta plăceà lui Mihai, doritor să sosească însuşi cu toată oastea, spre a se destinde de bătae dincolo de Mirislău, în acea spaţioasă câmpie, crezând mereu că duşmanii fug de o întâlnire. Basta însă începù a se mişcà şi mai încet ca să înşele pe Mihai, dându-i nădejde că îl va puteà ajunge şi depărtându-l de sat cât puteà mai mult. Inima lui săltă de bucurie, când văzù că, după călărime, ies din sat şi căruţele de artilerie românească, semn că Mihai, părăsind cu totul postul său, înaintà cu toate puterile sale. El îşi însemnase din nainte un loc bun şi destul de mare care în parte, puţin câte puţin, frumos se ridicà, rămânând încă pentru călărime destulă câmpie. De acest loc apropiindu-se, Basta întorcându-se privià mişcările lui Mihai [2].

Acesta, crezând mereu că duşmanul fuge şi dorind foarte d'a-l ajunge la timp, silià pedestrimea la drum şi tot într'o vreme poruncì să-i aducă înainte un cavaler ungur, ce fusese prins, anume Balthazar Bornemissa, căruia făcù multe întrebări despre persoana lui Basta, de dânsul bine cunoscută, zicându-i cam în glumă: de crede el că Basta îl va aşteptà sau că fuge întins la Casovia. Bornemissa răspunse lăudând talentele ostăşeşti ale lui Basta şi adăogind că crede că el va primì bătaia şi că această retragere nu e fără vr'un mister. Mihai fu foarte vesel l'aceste cuvinte, arătându-se cu mare dorinţă de a se bate [3] şi, ajungând în câmpie ca la cinci sute paşi dincolo de Mirislău, poruncì armiei a se oprì în loc şi a se întocmì în rânduială de bătaie [4].

Basta, văzând aceasta, se oprì şi el cinci sute de paşi departe de Mihai [5], lângă satul Decs şi îşi întoarse toată armia spre

---

[1]) Spontoni, 115; Bethlen, IV, 584. — [2]) Spontoni, 115; Tarducci. — [3]) Spontoni, 115.—[4]) Tarducci.—[5]) Idem.

www.dacoromanica.ro

dânsul[1]). Băgând de seamă Mihai că duşmanul se oprise în loc şi pentru întâiaşi dată bănuind că fuga lui fusese poate o stratagemă, se urcă pe un deal, vecin ca să vază oştirile lui şi zise către Andrei Barcsai, generalul său: *„Ce gândeşti că vor duşmanii“?* — *„Vor să deà bătălie“*, răspunse acesta. Atunci Mihai, din nou stăpânit de îndoirile şi nehotărîrile duhului său, îi zise *„Să facem pace cu dânşii, domnule Barcsai“*. — *„E cam târziu acum, strălucite Doamne*, — răspunse acesta — *pune-ţi platoşa, rândueşte soldaţii de bătălie şi să ne pregătim de luptă“* [2]).

XXIV.

Îndată Mihai se puse a-şi întocmì oştile de bătălie[3]). El făcù din toată armata o singură frunte de o potrivă, destul de îndesită pentru îngustimea câmpiei, întinzându-se dela dealuri până în râpa râului Mureş[4]). În aripa dreaptă, începând dela Mureş, veniau mai întâiu toţi Cazacii, care erau arcaşi şi archebuzieri călări, împărţiţi în 4 scadroane, lângă care veniau două scadroane de lănceri Români[5]). Numărul acestei cete de călăreţi români şi cazaci se urcà la 4 500 şi erau comandaţi de Ştefan Tahi, care arsese Aiudul, şi de Francisc Lugasi[6]). Alături cu călărimea venià un batalion mare de pedestrime de Săcui, Sârbi şi Români, având în frunte patru tunuri mici, ocrotit din partea stângă de un alt scadron de lănceri poloni şi moldoveni. Peste toată această aripă dreaptă erà mai mare Baba-Novac, cel mai întâiu general al călărimei, «om, zice Spontoni, deşi bătrân, dar cu mare foc şi curagiu şi cu o deosebită experienţă“ [7]). La aripa stângă, care erà ţărmurită de munte, venià rămăşiţa călărimei, împărţită în cinci scadroane[8]), în număr de patru mii, Români, Sârbi şi Săcui, a căror capi erau George Budai şi Petre Odobaşa[9]), împărţită la laturile a două alte batalioane de pedestrime săcuie, română, sârbă şi moldavă, care erà întărită cu câte-va tunuri de câmpie; astfel că această aripă se sfârşià întinzându-se încovoită pe drumul cel mare ce duceà la Alba-Iulia[10]). Toată cealaltă artilerie a oştilor dintr'această parte [fu

[1]) Bethlen, IV, 584 —[2]) Idem, *ibid.*—[3]) Idem, *ibid.* [4]) Tarducci; Spontoni, 115 —[5]) Spontoni, 115; Tarducci. — [6]) Bethlen, IV, 585. — [7]) Spontoni, 115. —[8]) Idem, 116.— [9]) Bethlen, IV, 585.— [10]) Spontoni, 116.

www.dacoromanica.ro

așezată] pe drumul cel mare, înaintea liniei de bătălie [1]). În centru veniau câte-va mii de pedestrași săcui, comandați de Pancratie Sennyei, Ștefan Bodoni și Andrei Barcsai [2]). Acì erà și Mihai cu o trupă strălucită, alcătuită de boierii săi și de toată acea nobilime ce îi rămăsese credincioasă în Ardeal și care îl însoțià din Moldova și Polonia [3]), dar, pre obiceiul său, el nu stà la un loc, ci mereu alergà printre deosebitele rânduri [4]). În dosul acestei linii, ca rezervă, veniau, sub George Fărcas, căruia de puțin timp Domnul îi luase comanda cetății Lipova, trei mii călăreți săcui și un număr însemnat de țărani pe jos, Români și Săcui, pe cari Mihai îi armase cu puștile ce îi trimisese Împăratul Rudolf, cum și o seamă de Sârbi, cari cu puțin mai nainte părăsiseră țara turcească și veniseră în mare număr a se așezà în Ardeal.

Scopul lui Mihaì erà, după cum spun Ungurii, ca, nimicnicind pe Ungurii Ardealului, să-i pună în loc, trimițând și o parte în Țara-Românească, în locurile pustii. În urma acestora veniau opt sute gvardiști pe jos, sub comanda ungurului Matei Gyarmathy [5]). Numărul oștirei lui Mihai, după mărturia chiar a istoricilor unguri, se urcà aproape la douăzeci și două mii oameni [6]) și 27 tunuri, mari cu mici, după Tarducci, iar după Bethlen treizeci și două tunuri. Erau acești ostași ai lui Mihai din cei mai de rând ce avusese, căci oștile cele mai bune se aflau în Moldova și în Țara-Românească. Natura acestor soldați erà astfel că ei nu-și țineau bine șireagul și că dau într'o parte și într'alta, după cum le venià, fără nici o rânduială. Acì într'o săritură se azvârliau prea departe și apoi [acì] se trăgeau înapoi [7]).

Întocmindu-și astfel oștile, Mihai le ținù un cuvânt, le lăudă mult [8]), poruncì la două mii pedestrași archebuzieri săcui aleși să se urce pe cel mai vecin deal, ce se ridicà lângă drumul cel mare [9]), și dete semnul de bătaie. Soldații răspunseră cu mari strigări [10]) și tunurile dela cele trei batalioane și după drum începură de odată a tunà și a grindinà asupra oștirei dușmane [11]).

[1]) Tarducci.— [2]) Bethlen, IV, 585. — [3]) Spontoni, 116.— [4]) Bethlen, IV, 585.— [5]) Idem, 586.—[6]) Istvanfi, 464.—Bethlen însă o face de 25 mii, iar analiștii italieni exagerează și mai mult, urcând armia peste numărul de 30 mii.—[7]) Bethlen, IV, 586.—[8]) Idem, *ibid.*— [9]) Idem, *ibid.;* Spontoni, 116.—[10]) Bethlen, IV, 587.—[11]) Spontoni, 116.

www.dacoromanica.ro

XXV.

Basta, cătând întocmirea armiei lui Mihai, îşi întocmì şi el pe a sa într'o singură frunte paralelă la a lui[1]). El aşeză în capătul aripei drepte, asupra drumului cel mare, un scadron de pedestrime din Ardeal şi Ungaria[2]). Alături venià o ceată de două mii călăreţi lăncieri, sub comanda lui Ştefan Csaki, Ladislau Petke şi George Mako[3]). După dânşii veniau pedestraşii săcui din scaunul Mureşului, pedestraşii Clujeni şi Bistriţeni, având de cap pe Francisc Turi[4]). Apoi venià o ceată de o mie cinci sute călăreţi raiteri din Silezia, sub povăţuirea lui Melchior Rottowitz şi Ioan Şeprawitz. Preste toată această aripă erà cap mai mare Ştefan Csaki[5]). La aripa stângă, pe râpa Mureşului, stau două cete de lăncieri ardeleni, lângă care erà într'o ceată călărimea lui Propostvari şi în coasta ei un scadron de pedestrime din Ungaria şi Ardeal, comandată de Sigridie Prunitz Moravul, flancuită de călărimea ungurească din Ungaria de sus, comandată de Ragozzi; lângă care venià un alt escadron de raiteri sub povăţuirea lui Balthazar Rottowitz, văr al lui Melchior[6]). În centru venià batalionul de două regimente de pedestrime nemţească, comandate de colonelul Ioan-Henric Babtist Petz[7]), având câţi-va călăreţi armaţi uşor sub poruncile lui Ştefan Petki[8]). Între centru şi aripa stângă stà Basta cu cei o sută Valoni aleşi şi cu cavalerii străini[9]). El ţineà de rezervă cele patru companii de rând de călărime nemţească din Ungaria de sus, comandate de Rothalt, punând în acest scadron şi stindardul împărătesc, ţinut de un june cavaler ungur[10]). Tot înapoi veniau încă două sute călăreţi sub poruncile lui Ioan numit Cel-din-urmă[11]). Ioan Tamasfalvi, cu patru sute călăreţi săcui din scaunul Mureşului, şi Mathei Pereset, cu câte-va mii de ţărani, înconjurau învăluind toată armia[12]). În sfârşit artileria fu aşezată înaintea centrului, pe părţile cele mai ridicate ale câmpiei[13]). Pe un car se vedeà stând George Borbely, strălucit prin biruinţele câştigate la 1595 asupra Turcilor, la Lipova, Cianad şi Ienö. Neputându-se slujì

[1]) Tarducci.—Spontoni arată cu greşală că Basta dete liniei sale de bătalie o formă lunară.— [2]) Tarducci; Spontoni, 117. — [3]) Bethlen, IV, 586; Spontoni, 116. — [4]) Bethlen, IV, 586.— [5]) Spontoni, 116. — [6]) Idem, *ibid.*; Tarducci. — [7]) Idem; Spontoni, 116; Bethlen, IV, 586.— [8]) Idem, *ibid.*— [9]) Idem, *ibid.*; Spontoni, 116. — [10]) Idem, *ibid.* — [11]) Bethlen, IV, 586. — [12]) Idem, *ibid.*—[13]) Spontoni, 116; Tarducci.

www.dacoromanica.ro

cu mânile și picioarele sale din pricina reumatizmelor articulare de care suferià, el fusese poftit a stà privitor al luptei, sfaturile lui fiind foarte prețioase [1]).

Oștirea toată a lui Basta cu a Ungurilor se urcà, după istoricii unguri, peste numărul de optsprezece mii [2]), iar după Spontoni, panegiristul lui Basta, erà de douăzeci mii, din care douăsprezece mii pedestrime de deosebite nații, dar toți de o vitejie încercată, opt mii călărime și trei tunuri de baterie și douăsprezece de câmpie [3]).

Astfel întocmind armia, Basta dete semnul de bătaie, în numele lui Isus-Maria [4]).

XXVI.

Erà după amiazi când începù bătălia [5]) printr'o furioasă puşcărie din ambele părți. Artileria dușmanului ne supără puțin, precum și puștile noastre pe dânsul; dar artileria noastră după drum îl vătămà greu [6]). El se clătise din loc și se apropie cu pas încet spre linia noastră, care stà frumos neclintită așteptându-l [7]). Artileria noastră urmà, furtunând de peste toată linia cu mare pagubă a dușmanului și i-ar fi pricinuit stingere multă, dacă nepotrivirea locului nu-i slujià pe alocuria de zid de apărare împotriva ghiulelelor, care se îngropau în pământ. Atunci, dintre vrăjmași, perì izbit de o ghiulea de culevrină Ștefan Beseny, unul din cei mai însemnați nobili unguri [8]).

Pe la două ceasuri după amiazi [9]), desperarea dușmanilor de pustiirile ce le făceà artileria română așezată pe drum inspiră strejarului-maior general Cauriolo o idee fericită, care hotărî soarta bătăliei. El se înfățișă înaintea lui Basta și îi zise că el se leagă că, cu o bună mână de muschetari aleși, va puteà pune mâna pe artileria dușmană așezată pe drum, care atât de vătămătoare este armiei lor. Plăcù lui Basta această propunere și îndată scoase din rânduri trei sute din cei mai buni muschetari și îi dete lui Cauriolo. Aceasta apucă cu vr'o cincizeci pași mai nainte de aripa dreaptă și, luându-se pe lângă dealuri, ascuns

[1]) Bethlen, IV, 587. — [2]) Istvanfi, 464; Tarducci.—Din istoricii unguri Bethlen numai, cu exagerație, scade armia la 12 mii oameni —[3]) Spontoni, 114.—[4]) Idem, 117. —[5]) Idem, 119.—[6]) Bethlen, IV, 588.—[7]) Spontoni, 117.— [8]) Bethlen, IV, 588.— [9]) Tarducci.

www.dacoromanica.ro

şi apărat de cotiturile lor, înaintează repede asupra gvardei de Săcui şi Sârbi, ce erà lăsată spre apărarea artileriei noastre [1]. Mihai, văzând acea ceată de muschetari înaintând cu hotărîre, se îndoì de vreo stratagemă şi poruncì la cel mai vecin scadron de lănceri, în număr de trei mii călăreţi, ca să împresure pe duşman, izbind în coastă pe muschetarii povăţuiţi de Cauriolo. Basta însă văzù acea divizie de lăncieri stând gata a se pune în mişcare şi, bănuind menirea lor, poruncì lui Melchior Rottowitz ca cu toţi raiterii săi să grăbească a întâmpinà pe lăncierii noştri şi a-i izbì când se vor mişcà, până a nu apucà ei a izbì pe muschetari. Într'aceea artileria românească îşi urmà pustiirile sale în rândurile duşmanului. Încă şi cei două mii archebuzieri săcui, ce se aflau aşezaţi pe înălţime, văzând că duşmanii înaintează spre dânşii, sloboziră asupră-le toţi într'una un foc de rând; dar puţin îi vătămară, căci nu măsuraseră bine distanţa şi erau la vreo două sute de paşi departe de dânşii. În acelaşi timp se mişcă înainte şi acel divizion de lăncieri mai sus pomeniţi, în care Mihai pusese nădejdea şi de cari Basta foarte erà în grije; dar pân'a nu ajunge a izbì pe muschetari, pe care i-ar fi zdrobit cu totul, Melchior Rottowitz se grăbì a sprijinì furia lor, împresurându-i cu raiterii săi şi, după ce se tăiară unii cu alţii cât-va, fură lăncierii noştri respinşi înapoi.

Într'acest chip, scăpând muschetarii de izbirea lăncierilor români, năvăliră spre paznicii artileriei noastre. Aceştia, din pricina norilor de fum şi de pulbere ce întunecau până în depărtare aerul, nu vedeau apropierea duşmanului, când acesta, ajungând la bătaie, începù a trage într'înşii, luându-i pe la spate. Astfel izbiţi, fără veste şi fiind în mai puţin număr, paznicii artileriei tot ce făcură spre apărarea lor fu zadarnic şi mai toţi căzură morţi peste carăle artileriei, care picà astfel în mânile duşmanului. Îndată Cauriolo poruncì de întoarse gurile tunurilor, astfel coprinse, cătră linia noastră [2].

XXVII.

Îndată ce Basta văzù izbutirea lui Cauriolo, poruncì ca pedestrimea şi călărimea ardeleană, ajutate de divizionul de pe-

[1]) Spontoni, 117.— [2]) Idem, 117—8; Tarducci.

www.dacoromanica.ro

destrime nemţească, să năvălească asupra aripei stânge a noastre. Dar furia duşmanului întâmpină un curagiu deopotrivă de mare în pedestrimea noastră, care stà ţeapăn fără a-şi strică linia. Nimic n'ar fi putut isprăvì acì duşmanul şi ar fi fost respins înapoi cu ruşine şi perdere, dacă artileria noastră, coprinsă de dânsul, slobozind în ai noştri, nu ar fi făcut în rândurile lor adânci şi îngrozitoare pustiiri [1]. Aceasta îi aduse în neorânduială şi până în urmă îi silì a-şi strică rândurile şi a se reschiră [2]. Mihai, căpitanii săi, între cari generalii Radu şi Aga Leca, chior d'un ochiu, dar viteaz mare, alergară înaintea ostaşilor ce se rezlăţiau, silind a-i oprì în loc şi îndemnându-i cu vorba şi cu gestul a se întoarce la bătaie; dar, văzând că silinţile lor sunt zadarnice [3], [Mihai], clătit prin perderea artileriei sale şi risipirea aripei stânge, se duse la centru spre a sprijinì pe Basta, ce înaintà cătră acea parte. Mihai stà cătând a inimà pe ai săi şi tot nădăjduià că va puteà îndreptà bătălia, când văzù că şi aripa dreaptă dă cu încetul înapoi. Ea fu izbită deodată de călărimea lui Ragozzi, de pedestrimea ungurească a lui Prunitz şi de rămăşiţa călărimei ardelene şi din Silezia; şi cu toată puternica împotrivire şi minunata purtare de vitejie a lui Baba-Novac, fu silită a se plecà acestor izbiri împreunate [4]. Cazacii, mai întâiu de toţi din această aripă, se azvârliră în râul Mureş, unde mulţi dintr'înşii se înnecară [5].

Văzând ostaşii din centru că şi aripa stângă s'a spart, începură şi ei a-şi părăsì rândurile, prăvălindu-se în neorânduială, în voia întâmplării [6].

Mihai şi generalii săi se silesc din toate puterile a oprì pe fugari, împingându-i spre bătaie, pe unii prin cuvinte, pe alţii cu mâna, pe alţii cu pavăza sa. Zadarnică trudă! [7]. Nici o putere omenească nu mai puteà acum oprì din fugă pe reschiraţii şi spăimântaţii soldaţi. Părăsit astfel de soldaţii săi şi de duşmanul noroc, Mihai rămăsese singur, cu câţi-va ofiţeri şi călăreţi, pe acest nenorocit câmp de bătaie [8]. El strânsese pe lângă sine steagurile, nădăjduind că armia se va adunà pe lângă aceste

---

[1]) Spontoni, 118.—[2]) Istvanfi, 464.—[3]) Idem, *ibid.*—[4]) «Con tutto che il General della Cavalleria Babba-Novacco mirabilmente s'adoperasse»: Spontoni, 118.—[5]) Bethlen, IV, 588.—[6]) Idem, *ibid.;* Istvanfi, 464.—[7]) Bethlen, IV, 588.—[8]) Istvanfi, 464.

www.dacoromanica.ro

semne glorioase. Dușmanii se apropiau să-l împresoare și Mihai cu inima despicată de durere nu se puteà zmulge din acel loc. Toți respectau acea tăcută și adâncă (sombre et sinistre) durere; cu toate acestea dușmanii se apropiase; trebuià a fugì. Aceasta strigau cu rugare către Mihai soții săi. El, Mihai!..... el să fugă? Oh! nu... Generalii săi, prietenii săi iubiți îl înconjură, îl roagă, îl îndeamnă, îl târăsc. El se hotărî în sfârșit. Mai întâiu însă poruncì să-i aducă steagul cel mare, steagul țării. Acest steag, foarte vechiu și privit de Români ca sfânt, erà de damasc alb, având zugrăvit un corb, pe un câmp verde, purtând în cioc o cruce roșie și îndoită. Mihai puse de-l scoase după lancea pe care erà atârnat și îl vârî în sânul său, dând astfel pildă la ofițerii săi de făcură asemenea spre a scăpà cât mai multe steaguri se puteà [1]. După aceea, dând pinteni calului, lăsându-i slobod frâul, luă fuga însoțit de ofițerii săi, câți-va Poloni și de alți călăreți ce putură scăpà, căci dușmanii împresurase pe Mihai și trupa sa; și erau p'acì să-i închidă din toate părțile în mijloc și pe toți să-i prinză, de mai întârziau puțin. Mihai fu gonit de aproape în fuga sa de călărimea valonă și de alți călăreți și cavaleri din dușmani, având toți mare dorință să aibă cinste a-l duce prins lui Basta.

XXVIII.

Într'acest chip, necurmat și de aproape gonit de dușmani, Mihai ajunse la malul Mureșului în vecinătatea arsului sat Mirislău. Râul erà lat, adânc și plin de trupurile ostașilor ce se încumetară a-l trece; cu toate acestea nu erà alta de făcut, căci dușmanul erà în spate. Mihai nu stătù de loc în cumpănă; el se azvârlì în apă, încredințându-se în puterea iutelui său armăsar. Credința lui nu fu înșelată. Generosul animal, deșì obosit de truda acelei zile, se luptă împotriva talazurilor întărâtate ale râului, înotând cu putere și, ferind pe călărețul său de ori ce primejdie, îl depuse pe celălalt mal al râului; dar acolo, el se oprì sleit de puteri și Mihai, văzând neputința călăriei sale, descălecă și, recunoscător pentru slujba ce-i făcuse, cu acea dragoste ce are călărețul pentru armăsar, soțul său iubit, el îl

[1] Spontoni, 118; Tarducci.

www.dacoromanica.ro

mângâe, îl trase de moț, îl sărută și apoi îi dete drumul slobod pe câmpie [1]). Acest cal, frumos cu deosebire, roib înfocat, de viță turcă bastardă [2]), fusese trimis în dar lui Sigismund Bathori, când erà prinț în Ardeal, de Vicenzo duca de Mantua. Dela Sigismund el încăpuse în stăpânirea lui Mihai și, părăsit fiind astfel de dânsul, pică în mânile ostașilor lui Basta, care mult se minunară de frumusețile lui [3]).

Încălecând Mihai pe alt cal, se întoarse și aruncă o ochire asupra câmpiei de bătae, unde se vedeau ruinele armiei sale, toată reschirată, gonită și tăiată de dușmani [4]). Oh! cine ar puteà spune câtă durere sorbì inima lui în acea ochire! Apoi se îndreptă spre Alba-Iulia. În cale el ajunse pe ostașii săi ce fugiseră, îi puse în rânduială pe cât putù și împreună cu dânșii, intră în Alba. Acì, până a nu sosì el, se aflase prin fugari de învingerea Românilor. Soldații ce erau puși în pază la cetățuia principală eșiseră de acolo; Wolfgang Corniș, care se aflà acolo în închisoare, aflând aceasta, se pogorî în curtea cetățuei; vr'o cinci șease paznici ce rămăseseră acolo, văzându-l plimbându-se singur (căci slugile ce aveà pe lângă sine alergau prin palatele boierilor spre a jefuì), puseră mâna pe dânsul și, trăgându-l printr'o mică poartă a cetățuei despre grădină, îi aruncară mai întâiu o secure în frunte, pe urmă îi făcură trei alte răni tot cu securea, și în sfârșit îl omorîră [5]).

Mihai nu se zăbovì la Alba-Iulia decât până își schimbă calul și își luă ce aveà mai scump; apoi își urmă drumul spre cetățuia Făgăraș [6]).

Astfel fu bătălia dela Mirislău, aceasta întâie nenorocire, începătură și pricină tuturor celorlalte. Astfel nestatornicul noroc în câte-va ceasuri ne răpì aceea ce ne dedese într'atâția ani și după atâtea mari strădanii. Vai! câte nădejdi frumoase înșelă el! câte proiecte mari nimicnicì!

Mirislău! Mirislău! blestem asupra ta, loc de peire, loc afurisit! Ce de sânge eroic sorbiși tu în această zi pustie! Amar nouă! Acest sânge îl vom izbândì curând. Biruințele strălucite dela Guruslău (3 August 1601), dela Brașov (17 Iulie 1603), dela Petersdorf (12 Iulie 1611) ne vor răzbunà cu prisos asupra vi-

[1]) Spontoni, 119.—[2]) Idem, *ibid.;* Tarducci.—[3]) Spontoni, 119.—[4]) Idem, *ibid.*—[5]) Bethlen, IV, 590.—[6]) Idem, *ibid.;* Istvanfi, 464.

www.dacoromanica.ro

clenilor Unguri; ele însă nu ne vor puteà întoarce mărimea perdută în această zi; şi nenorocitele noastre sfâşieri cu Ungurii, de atunci până acum, nu vor folosì decât despoticelor Împărăţii, duşmanele noastre comune. Ni se cade a vărsà lacrimi amare asupra acestei mari nenorociri dela Mirislău; dar să nu învinovăţim de loc Provedinţa. Noi, cari robiserăm pe fraţii noştri ţărani din Ţara-Românească şi păstrasem în robia Ungurilor pe cei din Ardeal, mai meritam oare atunci mărimea şi fericirea?

XXIX.

Armia noastră se reschirase în toate părţile. Spun că de la Mirislău spre Alba, ca la două mile de loc, erau câmpiile şi drumurile semănate cu trupuri de morţi sau murinzi [1]. După mărturisirea cea mai dreaptă şi a mai multora, în această nenorocită bătălie noi perdurăm patru mii oameni, douăsprezece tunuri şi toate bagajele [2].

Basta, folosindú-se de biruinţa sa, pornise îndată călărimea uşoară, însoţită de o mie din călărimea lui Csaki, spre Alba-Iulia, în urma ostaşilor lui Mihai, din cari pe mulţi întâmpinând, îi uciseră sau îi prinseră [3]. Ajungând aceştia în Alba-Iulia, cu toate că toţi ai noştri se depărtaseră, ei însă luând de pretext că încă au mai rămas lucruri d'ale Românilor, deteră în pradă oraşul şi uciseră mai mulţi nevinovaţi locuitori. Ei puseră acolo mâna pe armele trimise de Împăratul lui Mihai [4]. Basta poruncise la toţi

[1]) Spontoni, 119.—[2]) Orteliu, 481; De Thou, 503; Ioachim, *o. c.*, II, 18; *Neueröffnete ottomanische Pforte*, 340; Fotino, II, 142. — Bethlen, IV, din contră, spune că Basta, însărcinând pe locuitorii Aiudului d'a adună într'un mormânt toate trupurile acelor căzuţi în bătaie, ei însărcinară cu această treabă pe unul din concetăţenii lor, care făcù o raportă, după spusa analelor ungureşti, că în cel mai mare deal erau nouă mii de trupuri şi în cel mai mic două mii, din ambele tabere, dar cei mai mulţi erau Săcui şi Români. Râul Mureşul strică mai târziu pe cel mai mare din aceste dealuri. În acest număr nu se socotesc cei înecaţi. De ar fi temeinică această arătare, ar urmà că noi, perzând dela 4 la 5 mii oameni şi încă două mii Săcui ucişi după bătae (cum se va vedeà), — duşmanul ar fi perdut mai mult de patru mii oameni.—Italienii Tarducci şi Spontoni exagerează cu deosebire numărul ucişilor. Cel dintâiu zice că noi perdurăm zece mii ostaşi şi Basta patruzeci numai; cel d-al doilea că perdurăm optsprezece mii, afară de cei înecaţi în Mureş, şi treizeci tunuri mari şi mici, iar Basta numai patruzeci de inşi.— [3]) Spontoni, 120; Tarducci.— [4]) Spontoni, 122; Tarducci.

www.dacoromanica.ro

gonacii săi ca să păstreze viaţa la toţi acei Săcui ce de bună-voie vor depune armele, gândind să-i câştige în partea sa [1]. Aceastǎ bunǎ-voinţǎ a lui Basta cǎtrǎ Sǎcui fu pricina cǎ chiar în noaptea bǎtǎliei, neunirea intrǎ între dânsul şi Unguri, cari, în loc d'a se lăsà mânaţi de dânsul, îi arătarǎ cǎ el le-a slujit de instrument numai.

Ştim cǎ Mihai aşezase pe un deal ce dominà locul bǎtǎliei douǎ mii archebuzieri săcui, oameni aleşi, socotind cǎ prin înǎlţimea poziţiei vor puteà face multǎ vǎtǎmare duşmanilor cu necurmata grindinǎ a archebuzelor lor. Aceştia, fiindu-le poruncit d'a nu se mişcà din loc, fǎrǎ numai fiind chemaţi, vǎzurǎ priveliştea lăcrămoasǎ şi furǎ privitori ai nenorocitei bǎtǎlii, nemişcându-se din locul lor. Dupǎ ce văzurǎ măcelǎrirea soţilor lor, temându-se şi ei de viaţa lor, fǎcurǎ de mai multe ori semne cu bandierile cǎ vor să se predeà. Basta înţelese semnele lor şi îi primì în milǎ, şi cu omenire le dǎruì viaţǎ şi libertate. Dar în acea noapte chiar, care din întâmplare erà foarte întunecoasǎ, Csaki [2], care începuse a se îngâmfà, zicând cǎ el şi cu Ungurii săi au câştigat bătălia, iar nu Basta [3], chemǎ la sine pe nobilii şi credincioşii săi dintre Ungurii din Ardeal şi începù a se plânge de Basta, căci a primit în milǎ pe acei Săcui, care erau tocmai din cei ce se resculase cu plebea împotriva nobilimei, ispitindu-se a o stinge cu totul; într'acest chip, ei cari, cu obişnuita lor vitejie, dobândiserǎ o aşà de strălucitǎ biruinţǎ, sǎ nu-şi poatǎ luà drept rǎsplatǎ a ostenelilor lor, satisfacţie, deşì micǎ, despre nişte duşmani aşà de neîmpǎcaţi. Deci el erà de pǎrere cǎ nu se cade a lǎsà nepedepsiţi pe acei sceleraţi, procleţi; că în acea noapte chiar sǎ punǎ sfârşit duşmǎniei şi vieţei acelor oameni de o partidǎ ce le e cu atâta supărare împotrivitoare şi duşmanǎ. Cât pentru general, lezne se pot îndreptà înainte-i, cu cuvântul cǎ ei n'au fǎgǎduit nimic Săcuilor şi prin urmare n'au greşit nimic scoţând din lumina zilei pe aceşti turburǎtori ai odihnei comune [4]. „Plǎcurǎ foarte cuvintele lui Csaki la acele inimi întărâtate de necazurile pǎţite, din naturǎ nemilostive şi peste mǎsurǎ nesǎ-

[1]) Spontoni, 122.— [2]) Idem, 120.— [3]) Istvanfi, 464.— [4]) Spontoni, 121.— [5]) «Piacquero a quegl'animi alterati per le già ricevute offese, e dinatura Nemici della Clemenza, e oltre modo avidi di vendetta, le parole del Chiacchi»: Spontoni, 121.

www.dacoromanica.ro

țioase de răzbunare"[5]). Deci toți de obște hotărîră ca pe la miezul nopții să ucigă pe acei nenorociți, cari, pe parola dată lor de Basta, neputând bănuì o asemenea barbară întreprindere asupră-le, fără grije sau dormiau sau, nearmați, veghiau. În puterea nopții, în tăcerea cea mai mare, nobilimea ridică din cvartirele lor câte-va mii de pedestrime, sași și unguri, povățuiți de căpitani dintre nobili, dușmani de moarte ai Săcuilor, și înconjurară locul despărțit unde acești nenorociți avusese poruncă a tăbărî. La un semn dat între nobili, din deosebite părți ei năvăliră cu ostașii lor în mijlocul Săcuilor și, cu vicleană și aspră cruzime, cu iuțeală fără preget, îi înjunghiau și îi ucideau unde și precum îi aflau. Prin această groaznică jertfă, se stâmpărară sufletele năsățioase ale nobililor cu moartea a două mii nenorociți Săcui, toți oameni aleși și floarea nației lor. „Faptă cu atât mai crudă și barbară, zice Spontoni, că se săvârșià de oameni de aceeași nație, lege și obiceiuri" [1]). Astfel de cinste (loyauté) și inimă curată aveau aristocrații unguri, dușmanii noștri.

Desplăcù foarte cruda răzbunare la toată armia împărătească și mulți începură a povățuì și a strigà lui Basta d'a pedepsì pe acei ce au necinstit toată armia și pe generalul ei; dar Basta, deșì amărît de acestea, nu îndrăznì a face nici a zice nimic. Aceasta dete și mai multă îndrăzneală lui Csaki și puind mâna pe câte-va tunuri și pe o parte de muniții din dobânda bătăliei, fără voia lui Basta, le trimise la castelul său dela Almaș.

A doua-zi după bătălie, Basta pornì pe comitele Tomaso Cauriolo la Curtea împărătească ca să ducă bandierele și steagurile câștigate în bătaie. În zece zile ajunse acesta la Curte și fu îndată primit de Împăratul, care se înveselì mult de izbândă, dăruì bine pe trimis și lăudă mult fapta lui Basta [2]). Astfel se dovedì complicitatea Curții în purtarea generalului ei în Ardeal.

Într'aceea, Basta și Ungurii, fără a mai întârzià, aleargă la Alba-Iulia, unde găsiră orașul prădat de oamenii lor și trupul lui Wolfgang Corniș ucis. Ei poruncesc să-i pună trupul într'un coșciug spre a-l înmormântà mai târziu, și nefăcând ei o rescumpărare bieților locuitori despre paguba făcută de soldații lor, fără a mai pierde verme, se luară după Mihai [3]).

---

[1]) Spontoni, 121.—[2]) Idem, 121.—[3]) Bethlen, IV, 591.

www.dacoromanica.ro

XXX.

Mihai, obosit şi plin de grije şi întristare, cu puţinii oameni ce îl însoţeau [1]), lăsând de lături Sibiiul [2]), merse la Făgăraş [3]), unde aveà în cetate femeea şi multe lucruri preţioase [4]). Acì se apucă a-şi adunà rămăşiţele spăimântate ale oştirii, care alergau cătând scăpare în acest loc sigur. Între aceşti ostaşi se arătă şi Baba-Novac, rănit, cu barba şi părul capului arse, cu faţa înnegrită de pulberea sângeroasă a bătăliei, căci îşi făcuse cum se cade datoria lui în ziua luptei, împlinise totdeodată şi slujba unui căpitan prevăzător şi a unui voinic soldat [5]). Înfăţişindu-se el înaintea Domnului său, îi zise suspinând şi întristat: „Suntem biruiţi şi abătuţi, Doamne, mai mult de împotrivnicul nostru noroc, decât de armele duşmanului; şi pentru ca el să nu rămână cu totul mângâiat prin moartea ta, încalecă-ţi calul şi mântueşte-te trecând în Ţara-Românească. Acest loc nu e atât de sigur cât să nu poată fi luat de biruitorul Basta, care mereu goneşte răspânditele rămăşiţi ale ticăitei noastre armii. Şi într'adevăr să mă crezi că aşi fi vrut mai bine să rămân mort între atâţi viteji soldaţi ucişi în bătălie, decât, fugind, să mai trăiesc după o pierdere atât de nenorocită şi vrednică de lacrămi, de n'aş fi dorit a îngrijì încă de siguranţa ta şi a te slujì până la cel din urmă suspin. Fugi dar cu lucrurile ce ai mai scumpe, căci duşmanii peste puţin vor sosì acì, vor asedià această cetăţuie şi atunci va fi peste putinţă a plecà. Eu însă voiu rămâneà acì spre a adunà pe nenorociţii răspândiţi şi a stà până la moarte împotriva duşmanilor“ [6]).

Mihai iubià şi stimà foarte pe bătrânul său general Baba-Novac şi hotărî a urmà povaţa lui. Şi, deşì Baba-Novac stăruià ca să rămână cu câţi-va soldaţi spre apărarea acelei cetăţui şi a ţine în loc pe duşmani, până să apuce Mihai să scape, vrând astfel a-şi jertfì viaţa pentru mântuirea stăpânului său, dar Mihai în nici într'un chip nu vroì să plece fără dânsul [7]). Deci împreună

[1]) Spontoni, 122.—[2]) Istvanfi, 464.—[3]) Spontoni, 122; Istvanfi, 464; Bethlen, IV, 592.—[4]) Spontoni, 122.—[5]) «Havendo fatto nel di del conflitto il debito suo, con haver essercitato in un tempo istesso l'officio di pravido Capitano e di valoroso Soldato»: Spontoni, 122.—[6]) Idem, 122—3.—[7]) Idem, 123.

www.dacoromanica.ro

intrară în țara Bârsei la 23 Septemvrie și tăbărîră la Codlea [1]. Acì Mihai întâmpină trupele ce, după porunca lui, îi aduceà fiul său Pătrașcu din Țara-Românească ca și cele ce-i venise în ajutor din Moldova [2].

XXXI.

Țara Bârsei fusese teatru de scene sângeroase. Brașovenii în 12 Septemvrie, a doua-zi după răscoala lor, ridicară furci în mijlocul pieței, unde acățau pe ori-ce Român puteau pune mâna. În aceeași zi aflară că o trupă de Români sunt aproape de hotarul Bârsei, la Rucăr, vrând a intrà în Ardeal. Această știre o întări câți-va bărbați fruntași din oastea română, cari veniau înainte și mergeau fără bănuială, neștiind nimic de trădarea Brașovenilor. Râșnovenii însă fără veste cad asupră-le și prinzându-i îi duc în cetatea Brașovului, unde, după puțină cercetare, fură îndată omorîți, păstrând numai pe un Agă cu viață. În aceeași seară, pe la 4 ceasuri, eșiră Brașovenii ca să întâmpine pe Românii ce veneau. Dar aceștia, văzându-se mai slabi cu numărul, se traseră [înapoi]. Puțini picară în mânile dușmanilor și fură uciși fără milă.

În 13 Septemvrie, pe la amiazi, Brașovenii merg de pun tabăra la Preșmer, ca în ziua următoare să năvăliască asupra acelor Români ce se așteptau să vină din Moldova pe la Oituz. Pe lângă dânșii se uniră a doua-zi o sută cincizeci pedestrași unguri cu puști. În acea zi, 14 Septemvrie, ei năvălesc asupra Românilor, cari începeau a se arătà. Dar ai noștri îi respinseră cu astfel de tărie, încât pe mulți omorîră, pe alții răniră și capul tunarilor lor primì printr'o bombă o astfel de lovitură încât nu rămase pele pe trupul lui care să nu fie arsă. Către seară umblară Brașovenilor mai bine, căci luară dela Români un tun; dar a doua zi, aflând că vine din Moldova Armașul Sava cu o trupă de Moldoveni, năpustiră tot și fugiră de se închiseră în Brașov.

În aceeași zi Săcuii după lângă Olt, se ridică asupra Sașilor și aprind Crisbavul și Budila. A doua zi, în 16, se adună Românii cu Moldovenii, între cari erà și Armașul Sava, și cu Săcuii la Preșmer, de unde, mai nainte de a începe ceva, trimit o depu-

[1]) Cronica lui Fuchs.—[2]) Bethlen, IV.

www.dacoromanica.ro

taţie la senatul din Braşov ca să ceară următoarele: 1) întreabă pentru ce nu i-au lăsat să treacă în pace, ci le-au făcut feluri de stricăciuni, omorînd mulţi dintr'înşii şi luându-le şi maşinile de războiu; 2) cer ca să li se deà lor toţi nobilii câţi s'ar aflà la ei şi mai ales cei ce s'au împreunat în ziua trecută cu ei în contra Românilor, asemenea şi tunul luat de dânşii. Acestea le cer printr'un Braşovean, pe care l'au fost prins în ziua trecută. Săcuii amerinţau Braşovenilor cu foc, de nu le vor da pe nobili şi tunul. Braşovenii răspunseră că de vor da foc, ei vor omorî femeile şi copiii Românilor şi ai Săcuilor, cari se aflau spre siguritate în Braşov. În urma acestora, în ziua de 17 Septemvrie trecură ai noştri în pace prin ţara Bârsei, nefăcând altă stricăciune decât că aprinseră un sat românesc ce se ţineà parte de Braşov, parte erà moşia unui nobil. Spun că numărul celor cari trecură se urcà peste cinci mii. Într'acest timp Braşovenii primesc scrisoare dela Ungurii dela Turda, ca să închiză toate drumurile şi să taie toate pădurile de către Moldova şi România, pentru ca să nu poată venì oaste ajutătoare lui Mihai. Dar Braşovenii n'avură timp a face nimic, căci dimineaţa, la 18 Septemvrie, aflară printr'un Român anume Rascie, ce venià din Ţara-Românească şi care picase în mânile lor, cum că Pătraşcul, fiul ui Mihai, e aproape cu o armie de 29.000 oameni şi că Românii sunt hotărîţi a deprădà toată ţara Bârsei şi a o nimicì prin foc şi sabie, lucru de care se şi încredinţară Braşovenii, căci pe la amiază, o seamă de Români, aflând că femeile lor lăsate în Braşov s'ar fi omorît de Braşoveni, deteră de odată foc la satele următoare: Preşmărul, Hermanul, Bodul, Sân-Petrul, Hălchiul, Noul, Feldioara, Rotbavul şi Măgheruşul. Braşovenii nu omorîseră însă pe femeile Românilor; ei numai le adunaseră de prin oraş, unde şedeau împrăştiate şi le închiseseră în casa sfatului, ca să le opună acelor ce vor năvălì asupra cetăţii. În 19 Septemvrie Românii se apropie de cetate şi aprind într'o suburbie trei case, dar fiind foarte puţini se traseră înaintea năvălirii orăşenilor. În 20 Septemvrie Pătraşcu, care sosise cu armia sa, trimite cu amerinţări şi făgădueli scrisoare orăşenilor, îndemnându-i a se supune lui Mihai. Tot în acea zi nouă cete eşite din Săcuime în ţara Bârsei, prefac toate în pulbere şi cenuşe, aprind satele de a rândul, încât seara ardeà şi Codlea. Braşovenii, spăimântaţi de aceste pustiiri, s'ar fi supus îndată; dar a doua zi (21 Sep-

www.dacoromanica.ro

temvrie) prinseră veste cum că Mihai a fost bătut la Mirislău. Ştirea aceasta îi îndârjì spre apărare [1]).

Aceste fură pustiirile ce se căşunară pe ţara Bârsei până în 23 Septemvrie, când sosì Mihai la Codlea,— pustiiri care nu fură întrecute decât de înfricoşatul războiu civil dela 1848 şi 1849.

XXXII.

Mihai, intrând în ţara Bârsei, aprins de mânie asupra Saşilor pentru trădarea lor, poruncì de dete flăcărilor toate târgurile pe unde treceà [2]). Soldaţii săi dela Mirislău, adunându-se pe lângă dânsul şi împreunându-se cu oştile venite din Ţara-Româneascâ şi Moldova, el se văzù iarăşi în capul unei armii puternice, pe care autorii poloni o urcă la cincizeci mii [3]). De ar fi adevărată spusa cronicarului sas Fuchs, că Pătraşcu venise cu douăzeci şi nouă mii şi că Armaşul Sava adunase cinci mii sub comanda lui, adăogindu-se aceştia cu vr'o cincisprezece mii scăpaţi dela Mirislău, arătarea Polonilor n'ar fi o exageraţie. Ori cum Mihai aveà acum destule [trupe] ca să poată crede că va puteà a-şi izbândì despre Basta şi Unguri şi a-şi redobândì puterea asupra Ardealului.

El îşi aşezase oştile la Bod şi Preşmăr şi aşteptà sosirea Nemţilor şi a Ungurilor, cari acum erau pe la Şercaia, ca să le deà bătae, când, în 3 Octomvrie, îi sosì ştirea că hatmanul Zamoisky, cu Sigismund Bathori şi Ieremia Movilă, au intrat în Moldova, cu o foarte numeroasă armie, compusă de Poloni, Turci şi Tătari şi că să apropie ca să năvălească în Ardeal [4]). Polonii trecuseră Nistrul în Moldova în 30 Septemvrie. Ştim că cu câte-va luni înainte, încă aflându-se Mihai în Moldova, din porunca lui Zamoisky, Zolkiewsky, cu armia sa, îşi aşezase tabăra înaintea Nistrului în dreptul Hotinului, unde tăbărau Românii [5]). Întâlniri particulare începură de atunci între ostaşii ambelor tabere. Polonii, încurajaţi de nişte mici lupte, în care fuseseră norocoşi, cereau capului lor să-i lase să treacă râul. Zolkiewsky scrise lui Zamoisky întrebându-l de-i dă voie a trece Nistrul înainte de sosirea lui. Zamoisky îi răspunse că se lasă pe înţelepciunea

[1]) Cronica lui Fuchs.— [2]) Bethlen, IV, 592—3.— [3]) Heidenstein, 360.— Cronica lui Fuchs.—[5]) Heidenstein; Niemcewicz.

www.dacoromanica.ro

sa, recomandându-i d'a nu expune cu ușurință acele oști ce aveà și care, perzându-se, nu vor mai puteà fi puse la loc, din ura ce are țara pentru dăjdii. Zolkiewsky, încurajat prin acest răspuns al lui Zamoisky, se urcă pe o înălțime de unde puteà vedeà tot ce se petreceà în tabăra noastră.

Într'o zi, văzând el că la noi nu e așa de mare priveghere, după cum erà totdeauna, trecù râul fără veste și făcù o izbire puternică cu tunuri mari asupra fortificațiilor taberii noastre, care vătămându-se greu, ai noștri fură siliți a se așezà în altă tabără, un mil mai departe, în dosul celei dintâiu. Polonezii fură siliți îndată a trece râul înapoi. Tot ce câștigară prin această izbire fu că comunicația pentru transportul bucatelor se făcù mai lezne. Într'aceea Polonii mai luară inimă și nădejde de izbândă, văzând că sosì în tabără și Ieremia-Vodă. El își lăsase femeea și copii la Camenița și venise a se unì cu Zolkiewsky, aducând cu sine o mie de călăreți și cinci sute pedestrași [1]).

Generalii noștri din Moldova scriseră lui Zolkiewsky, întrebându-l pentru ce a trecut Nistrul și de aduce războiu sau pace? Polonul răspunse că această întrebare din partea celor ce au vărsat sânge polon e o nouă ocară; că războiul și pacea atârnă dela Craiu; că el propune o armistiție de treizeci zile ca să meargă un trimis din partea noastră a se înțelege despre acestea cu Craiul.

Această armistiție, pe care ai noștri făcură greșeala a o primi, o încheiase Zolkiewsky — în înțelegere fiind l'aceasta cu Zamoisky — numai cu acel scop ca să deà acestuia timp să sosiască cu armia sa [2]).

XXXIII [3]).

[1]) Niemcewicz.—[2]) Idem.—[3]) Acì și astfel se întrerupe manuscriptul lui Nicolae Bălcescu, fără de nici o urmă de redacțiune pentru ultimele capitole din *Cartea a V-a* precum nici pentru *Cartea a VI-a* care aveà să fie cea din urmă (nota ed. lui A. Odobescu).

www.dacoromanica.ro